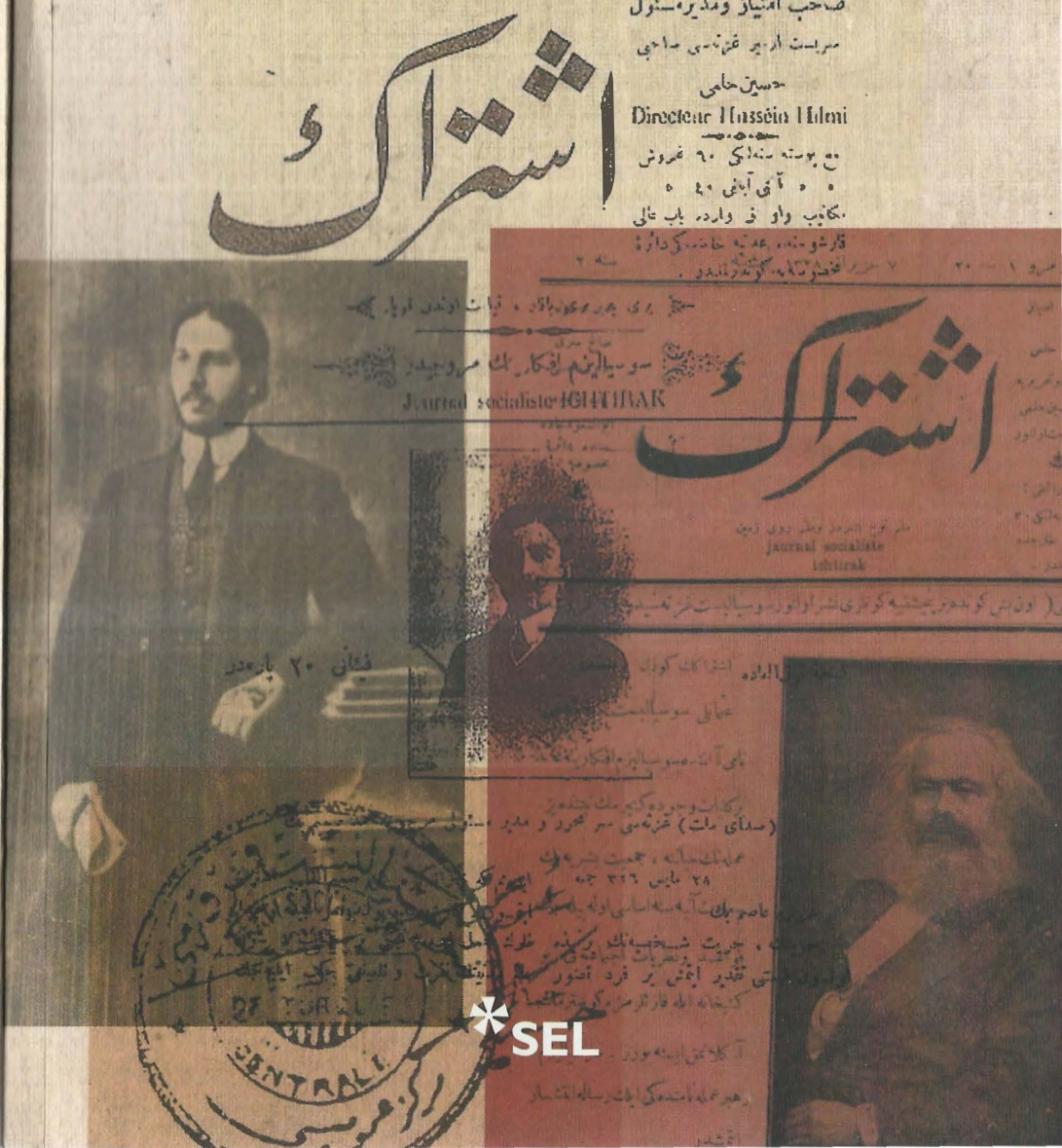
Hamit Erdem

Osmanlı Sosyalist Fırkası ve İştirakçi Hilmi*

Hamit Erdem • Osmanlı Sosyalist Fırkası ve İştirakçi Hilmi

Hamit Erdem, 1955 Erzurum doğumlu. Eğitimini Siyasal Bilimler Yüksek Okulu'nda tamamladı. Gazete ve yayın kuruluşlarında çalıştı.

İlk kitabı **Mustafa Suphi,** (Sel Yayıncılık 1999, 3. Baskı 2010). İkinci kitabı, **1920 Yılı ve Sol Muhalefet** -*Yeşil Ordu Cemiyeti, (Hafi) Türkiye Komünist Partisi, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası, (Resmi) Türkiye Komünist Fırkası'*dır, (Sel Yayıncılık, 2010)

Elinizdeki kitap, araştırmacının aynı tarihsel dönemi incelediği üçüncü kitabıdır.

*SEL YAYINCILIK
Piyerloti Cad. 11 / 3 Çemberlitaş - İstanbul
Tel. (0212) 516 96 85 Faks: (0212) 516 97 26

http://www.selyayincilik.com
E-mail: posta@selyayincilik.com

ISBN 978-975-570-599-6

*SEL YAYINCILIK: 581

OSMANLI SOSYALİST FIRKASI ve İŞTİRAKÇİ HİLMİ

Hamit Erdem

© SEL YAYINCILIK - Hamit Erdem

Genel Yayın Yönetmeni: İrfan Sancı
Kapak tasarımı: Savaş Çekiç
Teknik hazırlık: Şermin Mutlu

Birinci Baskı: Aralık 2012

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaası
Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203
Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Sertifika No: 11931

Hamit Erdem

Osmanlı Sosyalist Fırkası

ve

İştirakçi Hilmi

TEŞEKKÜR

*Bu kitabın yayımlanmasında arşivinden yararlandığım **Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı**'na; neredeyse yüz yıl öncesine ait belgelerin İstanbul, Ankara, Paris ve Erzurum'dan toplanmasında, gereken bölümlerin Osmanlıca'dan günümüz Türkçesine çevrilmesinde, uzun ve zor bir metnin sabırla okunmasında, yayın aşamasındaki katkılarıyla ve okuruyla buluşmasında, yardım ve uyarılarıyla beni yüreklendiren; **Baha Coşkun**'a, **Erden Akbulut**'a, **Fadime Ersin**'e, **Fevzi Karadeniz**'e, **Halit Erdem**'e, **İrfan Sancı**'ya, **Mustafa Başarslan**'a, **Necmettin Turan**'a, **Semra Erdem**'e, **Sevgi Akgül**'e, ve **Şefika Mısırlı**'ya içtenlikle teşekkür ederim.*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9

BİRİNCİ BÖLÜM
1. Sosyalist Düşüncenin İlk Yankıları ve Osmanlı Aydınları 15
2. 1908 Temmuz İhtilali ve Canlanan İşçi Hareketi 18
3. Tatil-i Eşgal Kanunu'nun Çıkarılması 22
4. Tatil-i Eşgal Kanunu'nu Savunanlar ve Karşı Çıkanlar 24
5. Selanik Kenti ve Sosyalizmin Kitlelerle Buluşması 27
6. Gayri-müslim Sosyalizmi ve Sosyalist Vekiller 32

İKİNCİ BÖLÜM
1. Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın Organı; 'İştirak' Gazetesi 37
2. İştirak Gazetesi 1912 Dönemi 38
3. 'İştirak' Gazetesi'nin Anatomisi; Anarşist, Liberal, Müslüman, Sosyalist 38
4. Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Fırkanın Kuruluşu 46
5. Fırka'nın Programı 51
6. Fırka'nın Faaliyetleri 53
7. Fırkanın Yayın Organları: İştirak, İnsaniyet, Sosyalist, Medeniyet Gazeteleri Notları 57
8. Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın Kapatılması 59
9. Hüseyin Hilmi Bey ya da Nam-ı diğer 'İştirakçi Hilmi' 60
10. Bir tanıklık: İştirak'çi Hilmi Kimdir? 69
11. Hüseyin Hilmi'nin İki Makalesi 72
12. Fransa Sosyalist Fırkası Reisi'nin Hüseyin Hilmi'ye Mektubu 74
13. Hüseyin Hilmi'nin Tutuklanması ve İştirak'in Kapatılması Kararı 75
14. Sosyalist Gazetesi Müdürü Namık Hasan 76
15. Baha Tevfik ve Anarşizm 78
16. İştirak Gazetesi 1909 – 1910 Sayıları 81
17. 'İnsaniyet' Gazetesi Makale ve Haberleri 98
18. 'Sosyalist' Gazetesi Makale ve Haberleri 99
19. 'Medeniyet' Gazetesi Makale ve Haberleri 100
20. İştirak Gazetesi 1912 Dönemi Makale ve Haberleri 101

ÜÇÜNCÜBÖLÜM
1. Dr. Refik Nevzat ve Osmanlı Sosyalist Fırkası Paris Şubesi 105
2. Beşeriyet Gazetesi 108

3. Beşeriyet Gazeteleri Notları 109
4. Beşeriyet Gazetesinin Türkiye'ye Girişinin Yasaklanması 109
5. Osmanlı Sosyalist Fırkası Paris Şubesinin 'Islahat Programı' 110
6. Dr. Refik Nevzat'dan Mehmet Cavit Bey'e Açık Mektup 114
7. Osmanlı Sosyalist Fırkası Paris Şubesi'nin Broşürleri 118
a. Siyaset-i Hazıra-i Meş'ume ya da 'Şimdiki Uğursuz Siyaset' 118
b. Sosyalizm ve Rehber-i Amele 122
c. Haraç Mezat Satıyoruz 124
8. 1913-1918 Dönemi ve İttihat Terakki Diktatörlüğü 126

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
1. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Kurulması 129
2. Fırka'nın Programı 132
3. Fırka'nın Nizamname-i Dahilisi 135
4. Fırka'nın Örgütlenmesi ve Mücadelesi 140
5. Bir Belge: Seyr-ü Sefain Memurları Türkiye Sosyalist Fırkasına Üye Olamaz! 151
6. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Kongreleri ve Hüseyin Hilmi 152
7. Fırka'nın1920 Kongresinde Kabul Edilen 'Dahili Nizamnamesi' 153
8. Fırka'nın1922 Kongresinde Kabul Edilen 'Dahili Nizamnamesi' 157
9. Hüseyin Hilmi Muhaliflerinin Protestosu 160
10. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Diğer Partilerle İlişkileri 161
11. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın II. Enternasyonal'le İlişkisi 169
12. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın III. Enternasyonal'le İlişkisi 172
13. 1 Mayıs Kutlamaları 175
14. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın 'İşçi Bakanlığı' Talebi 181
15. 1919 Seçimleri 183
16. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın 'Seçimlere İtirazı' 185
17. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Yayımladığı Broşürler 188
18. 'İdrak' Gazeteleri 190
19. İdrak Gazetesi Makale ve Haber Başlıkları 190
20. İdrak Gazetesi Notları 199
21. 'İdrak' Gazetesinin Kapatılması 201
22. Türkiye Sosyalist Fırkası ve Sosyalistler Arası Tartışma 202
23. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Sonu 205
24. Hüseyin Hilmi'nin Öldürülmesi 208
25. Hüseyin Hilmi'nin Öldürülmesiyle İlgili Basında Çıkan Haberler 209

BEŞİNCİ BÖLÜM
Belgeler
1. Hüseyin Hilmi'nin Sosyalist Enternasyonal Cenevre Kongresine Gönderdiği Rapor 215
2. Zeki Cemal Gözüyle Hüseyin Hilmi ve Osmanlı Sosyalist Fırkası 216
3. İştirak'in 3. ve 5. Sayılarında Yer Alan 'Sosyalistliğin Atisi' Yazısı 228

4. Osmanlı Sosyalist Fırkası / Türkiye Sosyalist Fırkası Broşürleri 233
a. En Büyük Kuvvet (Özet) 233
b. Sosyalistlik Nedir? (Tam Metin) 236
c. Sosyalizm ve Rehber-i Amele (Tam Metin) 247
d. Haraç Mezat Satıyoruz (Tam Metin) 269
5. Osmanlı Sosyalist Fırkası / Türkiye Sosyalist Fırkası Gazeteleri 284
a. İştirak Gazetesinin 1. Sayı Tam Çevirisi 284
b. İştirak Gazetesinin 17. Sayı (Fevkalâde Nüsha) Tam Çevirisi 295
c. İştirak Gazetesinin 20. Sayı (OSF'nın Programının Açıklandığı Sayı) Tam Çevirisi 300
d. İdrak Gazetesinin 1. Sayısının Tam Çevirisi 305
e. İnsaniyet Gazetesinin 1. Sayısının Tam Çevirisi 315
f. İnsaniyet Gazetesinin 2. Sayısının Tam Çevirisi 321
6. 1908 Grevlerinin Üç Aylık Dökümü 327
7. Çalışma Yaşamından İki Belge 329
a. Polis Nizamnamesi'nin 12. Maddesi 329
b. Tatil-i Eşgal Kanunu 329

SONUÇ YERİNE BİR KAÇ NOT 331
KAYNAKLAR 337
İSİM DİZİNİ 341

ÖNSÖZ

1908 Meşrutiyeti ile başlayan dönem, modern anlamda 'sol' hareketlerin Osmanlı toplumunda seslerini duyurmaya başladıkları dönemin de başlangıcı kabul edilir.

Meşrutiyetin, yani ilk 'burjuva devrimin' hazırlanmasında orta sınıfların ve aydınların Saray'a karşı giriştiği mücadelede Osmanlı işçi sınıfının bu mücadelenin sözü pek az edilen yandaşlarından birisi olduğu şüphesizdir.

Yoksa, 1908 yılında Meşrutiyetten hemen sonra başlayan ve Selanik, İstanbul, İzmir, Aydın, Adana ve Şam'a kadar uzanan grevlerin kısa sürede bu kadar yaygın ve bu denli etkili hale gelmesi izah edilemez.

Gerçek şu ki; 1908'deki büyük grev dalgası, yalnız çok zor yaşam koşullarına katlanamayan işçilerin başkaldırısı değil, Saray'ın feodal rejimine karşı 'burjuva devrimine' yardım etmiş Osmanlı işçi sınıfının, devrim'in nimetlerinden istediği payı alamamasının sonucuydu.

Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Türkiye Sosyalist Fırkası, bu tarihsel koşullarda doğmuştur.

Faaliyette bulundukları dönemlerde; meşrutiyet döneminin (1908-1918) ve mütareke yıllarının (1918-1922) bütün inişli çıkışlı siyasi gelişmeleri, bu partileri yakından etkilemiştir.

Osmanlı Sosyalist Fırkası Ağustos 1910'da kurulmuş, hükümetlerin yoğun baskısına maruz kalarak neredeyse altı ay yaşayabilmiş, bu filli 'engelleme' hali bazen yeni kurulan hükümetlerle gevşese de sonuç değişmemiştir. 1913'de Mahmut Şevket Paşa'ya düzenlenen suikast dolayısıyla İttihat ve Terakki partisinin bütün 'sol ve liberal' muhalefeti sindirme politikası sırasında tamamen kapatılmıştır.

Türkiye Sosyalist Fırkası ise, İttihatçıların iktidardan düştüğü 1918'den sonra kurulmuş ve 1922 sonuna kadar siyasi hayatta kalabilmiştir.

Her iki parti de Türkiye'nin yakın tarihinde ilk defa 'sol' değer ve kavramları kitlelerle buluşturan, işçileri 'parti' üzerinden örgütlemeye çalışan siyasi örgütlenmelerdir.

Yayın organları; İştirak, İnsaniyet, Sosyalist, Medeniyet, Beşeriyet, İdrak gibi gazeteler ilk çıktıkları dönemlerde, sosyalizmden görece uzak, 'liberal' görüşlü yazıların ağırlıkta olduğu, izleyen dönemlerde ise giderek Marksizm'e yaklaşan makale, yorum, haber, çeviri ve tavsiyelerle, ancak her dönem haksızlıklara karşı çıkan özgürlük ve eşitlik idealinin savunulduğu yazılar yayımlamışlardır.

Bu iki partinin de tarihsel koşulları ve içinde bulunduğu yıllardaki faaliyetleri, sonradan yapılan değerlendirmelerde bazı önyargılarla haksızlığa uğramıştır.

Osmanlı Sosyalist Fırkası faaliyeti döneminde iktidarı kontrol eden İttihat ve Terakki partisinin defalarca hışmına uğramış, yayın organı gazeteleri birçok kez kapatılmış, üyeleri ve parti başkanı Hüseyin Hilmi çeşitli kereler hapis ve sürgün cezalarına çarptırılmışlardır.

Bu ittihatçı karşıtlığı o yıllarda yine muhalefette bulunan Hürriyet ve İtilaf partisi ile Osmanlı sosyalistlerini işbirliğine götürmüş ve Osmanlı Sosyalist Fırkası, Hürriyet ve İtilaf'çıları farklı nedenlerle ve değişik dönemlerde desteklemiştir.

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın kurulduğu 1919 yılında da bu ittifakın sürdüğü söylenebilir.

Gerçi, 1920 ve 21'de Türkiye Sosyalist Fırkası'nın yürüttüğü işçi grevleri nedeniyle bu ittifak bozulmuştur ama akıllarda kalan Osmanlı sosyalistlerinin Hürriyet ve İtilaf'çıları desteklediğidir.

Sonraki yıllarda Osmanlı sosyalistleri ve faaliyetleriyle ilgili değerlendirmeler, anı kitapları, hatta bazı araştırmalar Kemalizmin ideolojik ikliminde yazıldıklarından, 'hain' İtilafçıları destekleyen Osmanlı sosyalistlerinin bu önemli deneyimini gölgede bırakmış, onlara hak ettikleri önemi vermemişlerdir.

Öte yandan Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Türkiye Sosyalist Fırkası bulundukları dönemde Avrupa'daki sosyalist partilerin politikalarını yakından izlemiştir. Hüseyin Hilmi'nin ünlü Fransız sosyalisti Jean Jaures ile başlayan dostluğu ve bu partilerin II. Enternasyonal'in politikalarını uygulamaları, 'liberalizm'den gelen Osmanlı sosyalistlerini de II. Enternasyonal'e yaklaştırmıştır.

II. Enternasyonal'in 'devrimci dönüşümleri dışlayan, reformcu, uzlaşmacı, parlamenter sosyalizmi', Osmanlı sosyalizmini şahsında bütünleştiren Hüseyin Hilmi'nin genel özgürlük ve mücadele anlayışına uygun düşmüştür. Hüseyin Hilmi'nin başında bulunduğu Osmanlı sosyalistlerinin, uluslararası sosyalist harekette 1919'dan sonra ayrı bir örgütlenmeye giden Üçüncü (Komünist) Enternasyonal'le ilişkileri olmuş, ancak bu ilişki dönemin karmaşık yapısından; işgaller ve içsavaştan kaynaklanan iletişim gecikmesi, diğer taraftan zaman faktörünün etkisiyle gelişememiştir.

Cumhuriyetle beraber Türkiye'de sol harekete hâkim olan ve Komünist Enternasyonal'i tek referans sayan sol ve komünist çevrelerde ise; Osmanlı Sosyalist

Fırkası ve Türkiye Sosyalist Fırkası'nın II. Enternasyonal'le olan ilişkileri özellikle akılda tutulmuş, bu siyasi hareketler küçümsenmiş ve deneyimleri hakkıyla değerlendirilmemiştir.

Araştırılmayı bekleyen bir başka konu Osmanlı sosyalizminin o kendine özgü lideri, Hüseyin Hilmi'nin hayatı ve öldürülmesi olayıdır.

Her iki partinin kurucuları aynı çevreden olmakla birlikte özellikle bir kişinin ismi söz konusu partilerin isimleriyle özdeşleşmiş şekilde öne çıkmaktadır.

Hüseyin Hilmi kendi kuşakdaşları içinde İttihatçı geçmişi ve İttihatçı kimliği olmayan örneği çok az sosyalistlerdendir. Sosyalizme 'liberalizm'den gelmiştir.

Hüseyin Hilmi Bey, nam-ı diğer 'İştirakçi Hilmi'; kısa hayatına çok şey sığdırmış, çok çalışmış, çok yanlış yapmış, onu küçümseyenlerin de teslim ettiği gibi 'gözünü budaktan sakınmayan' bir özgürlük savaşçısı olmuş, uğruna mücadele ettiği ideallerinin 'sosyalizm'le vücut bulduğunu gördükten sonra sosyalizme yaklaşmış, bu eşikten sonra her attığı adımda işçi davasına biraz daha bağlanmış, militan-eylemci yanıyla kendinden söz ettirmiş, İttihatçıların daima düşmanlığını çekmiş, İtilafçılar ve işgal orduları kumandanlarıyla tartışılan ilişkileri olmuş, gazeteleri kapatılmış, inatla yenilerini çıkarmış, defalarca tutuklanmış ve sürgün cezası almış, her defasında yine geri dönmüş, Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Türkiye Sosyalist Fırkası'nın reisi olarak tanınmıştır.

Gün gelmiş binlerce işçinin katıldığı 1 Mayıs gösterilerinde işçilerle beraber bandonun çaldığı Enternasyonal'i dinlemiş, binlerce işçi gözünde kahraman olmuş, ertesi yıl terk edilmiş, suçlanmış, yapayalnız ve parasız kalmıştır.

Çalışkanlığı, işçilere attığı nutukları, sürekli giydiği kırmızı yeleği, Türkiye Sosyalist Fırkası bayraklı kırmızı otomobili ve parlak günlerinde Divanyolu'ndaki Türkiye Sosyalist Fırkası binasının önüne diktirdiği kızıl bayrağı onun renkli kişiliğinden sonra anlatılanlardır.

Türkiye Sosyalist Fırkası reisi Hüseyin Hilmi, 16 Kasım 1922 gecesi İstanbul'da (Fatih) Bozdoğan Kemerleri'nin dibinde eski bir polis olan Kalkandereli Ali Haydar tarafından vurularak öldürülmüştür.

Cinayet tahmin edileceği gibi karanlıklar içinde kalmıştır.

Bu tarihsel süreçte faaliyet gösteren Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Türkiye Sosyalist Fırkası bu çalışmanın konusudur. Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Türkiye Sosyalist Fırkası'nın faaliyetleri, ağırlıklı olarak kendi belgelerinden yola çıkılarak; kuruluşları, kurucuları, yayın organları, başka partilerle ilişkileri, ortaya koydukları tezleri, örgütlenmeleri, programları nihayet kapatılma/kapanmaları ele alınacaktır.

Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın yayın organı 'İştirak' gazetesinin 1909-1910 ve 1912'de yayımlanan sayılarının bulunabilen nüshaları, İnsaniyet, Sosyalist, Medeniyet, Beşeriyet gazetelerinin bulunabilen nüshaları ile 1919 yılında Türkiye

Sosyalist Fırkası'nın yayın organı 'İdrak' gazetesinin bulunabilen nüshalarının makale/haber başlıkları ilgili bölüm içinde yer almaktadır.

Dönemin politik dokusunun açıklanmasında bir zorunluluk gibi görünen konu; 'Selanik Sosyalist Hareketi' ve Türk olmayan sosyalist vekillerin çalışmalarına değinilmesi gereğidir.

İmparatorluk'daki sosyalist ve işçi hareketinin en önemli ayağını oluşturan ve o dönem henüz bir Osmanlı toprağı olan Selanik'deki sosyalist örgütlenme ile Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda sol adına hareket eden 'gayr-i müslim sosyalist milletvekilleri'nin faaliyetleri bu büyük resmi tamamlayan parçalardandır.

Kitabın sonunda 'Belgeler' bölümünde Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Türkiye Sosyalist Fırkası'na ait tanıklıklar, belgeler -kimi ilk defa günümüz Türkçesine çevrilen gazeteler- bulunmaktadır.

Bu bölüm şu başlıklar halindedir:

Hüseyin Hilmi'nin Sosyalist Enternasyonal Cenevre Kongresi'ne gönderdiği rapor, Meslek dergisinde 1925 yılında Zeki Cemal imzasıyla yayımlanan 'Türkiye'de Amele Hareketleri' başlıklı dört bölümlük yazı dizisi, İştirak'in 3. ve 5. sayılarında yer alan 'Sosyalistliğin Atisi' yazısı, Türkiye Sosyalist Fırkası / Osmanlı Sosyalist Fırkası broşürleri; 'En Büyük Kuvvet', 'Sosyalistlik Nedir?', 'Sosyalizm ve Rehber-i Amele', 'Haraç Mezat Satıyoruz' başlıklı broşürler, Hüseyin Hilmi'nin çıkardığı ilk sosyalist gazete olan İştirak gazetesinin 1. sayısı, Gazeteci Ahmet Samim'in öldürülmesi vesilesiyle çıkarılan İştirak gazetesinin 17. sayısı olan, 'Fevkalâde Nüshası', Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın programının açıklandığı İştirak'in 20. sayısı, Hüseyin Hilmi'nin 1919 yılı ilkbaharında çıkarmaya başladığı İdrak gazetesinin 1. sayısı, Hüseyin Hilmi'nin İştirak gazetesi sıkıyönetim mahkemesi tarafından kapatılınca onun yerine çıkarılan gazetelerden İnsaniyet'in 1. ve 2. sayısı, 1908 grevlerinin üç aylık dökümü ve 'Emek Tarihi'ne ait iki belge, '1845 tarihli Polis Nizamnamesinin 12. maddesi' ve 'Tatil-i Eşgal Kanunu' bulunmaktadır.

Bugün, bulunduğumuz yerden geçmişe doğru baktığımızda, adeta bir zaman tünelinin sonunda belli-belirsiz ve sisli bir ufuk çizgisi gibi gözüken 1920'li yıllar, gerçekte içinde yaşadığımız dünyaya inanılmayacak kadar yakın durmaktadır.

Osmanlı sosyalistlerinin, yüz yıl önce gerçekleşmesi için hayatları uğruna dile getirdikleri ve mücadele ettikleri taleplerinin bir bölümü, bugün artık doğal hale geldiği, kanıksandığı ve tartışılmaksızın yaşandığı için dikkat dahi çekmemektedir.

Örneğin; çalışanların haftada bir gün ücretli tatil yapması, sekiz saatlik işgünü uygulaması, işçi hakları ve hukukunun kanunla belirlenmesi, idam cezasının kaldırılması, bir İşçi Bakanlığı kurulması vb. birçok konu; Osmanlı sosyalistleri bunları ilk ortaya attıklarında, devlet onları belâlardan belâlara sürüklemişti.

Osmanlı sosyalistlerinin programlarına yazdıkları kimi taleplerin ise bugün bile eskidiğini söylemek olası değildir.

Adaletin, eğitim ve sağlığın herkes için ücretsiz olması, basın ve örgütlenme hürriyeti, adil bir vergi düzeni, çocukların çalıştırılmaması, kadınların korunması, bütün çalışanların mesleki örgütlenme ve grev hakkı, din ve mezhebin kişinin özel meselesi olması gibi talepler ise yüz yıla rağmen hâlâ sonuçlanamayan sorunlar olarak Türkiye'nin gündeminde durmaktadır.

Bu anlamıyla yüz yıllık zaman dün gibidir.

Türkiye toplumu bugün hâlâ aynı talepler peşindeyse, onları ülkenin gündemine ilk sokan Osmanlı sosyalistlerinin mücadelesine tanıklık etmek daha anlamlı olmaktadır.

'Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Hüseyin Hilmi' kitabı; Osmanlı sosyalistlerinin belgelerinin toplanması, faaliyetlerinin yeniden değerlendirilmesi, bu belge ve bilgilerin kılavuzluğunda, yeni kuşaklara sunulması anlamında bir 'başlangıç' kitabı mahiyetindedir. Bu tarih aralığındaki belgelerin tamamlanması, yeniden değerlendirmeye ışık tutacak bilgilere ulaşılması için biraz daha yol kat etmek gerekmektedir.

Hamit Erdem
İzmir, Ekim / 2012

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Sosyalist Düşüncenin İlk Yankıları ve Osmanlı Aydınları

Osmanlı döneminde sosyalizm üzerine yazı, hareket ve emek eksenli örgütlenmelerin tarihi daha eskiye gitmekle beraber, parti olarak 1910 yılında kurulan Osmanlı Sosyalist Fırkası'na kadar önemli bir örgütlenme girişimi görülmemektedir.

Sosyalizm üzerine ilk büyük tartışmaların yapıldığı, kamuoyunun gündemini meşgul ettiği, hem saraya yakın hem de muhalif basın organları ile dönemin Osmanlı aydınlarının görüşlerini açıklama zorunluluğunu hissettikleri dönem ise bütün Avrupa'yı etkileyen Paris Komünü olayıdır.

Paris Komünü bilindiği üzere, 18 Mart 1871'de Paris halkının Paris'in yönetimine el koymasıyla başlamıştı. Aristokrat ve burjuva yönetim modellerine alternatif olarak ortaya çıkan Komün hükümeti 72 gün Paris'i başarıyla yönetmiş, ancak kendisinden sayıca ve silahça çok üstün Versailles birliklerinin saldırılarına karşı koyamayarak yenilmişti.[1]

Komün birlikleri Paris'te mahalle mahalle, ev ev savunma yapmış, bir hafta süren bu direnişten sonra yirmi beş bini aşkın komüncü ya barikatlarda, ya da ayaküstü kurulan mahkemelerde kurşuna dizilerek öldürülmüştü. Komün'den geriye kalan yanmış yıkılmış Paris sokakları ve bütün Avrupa burjuva sınıflarını ürküten 'başarabilirlerdi' duygusuydu.

Avrupa'da sosyal dengeleri alt üst eden, çeşitli ulusların burjuva sınıflarını o zamana kadar yaşamadıkları korkuları yaşatan Komün günlerinin Osmanlı basınında hem taraftarı hem de karşı çıkanı bulunmaktaydı.

Kerim Sadi, 1848 Avrupa Devrimleri ile ilgili haberlerin Osmanlı basınında yer aldığını, 1871 yılında Paris Komünü dolayısıyla Karl Marx'ın bir makalesinin (9 Şubat 1871 tarihinde) Hakayik-ul Vakayi gazetesinde yayımlandığını yazarak geniş bir özet vermektedir.[2]

Gazetede makale, Marx'ın şu cümlesiyle son bulmaktadır:

'Şurasından dolayı memnun olabiliriz ki, Fransa şimdi yalnız kendisi için değil Almanya'nın ve Avrupa'nın hürriyet ve serbestisi için fedâ-ı can ederek kanını dökmektedir.'

1 Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul 1988, sf. 358
2 Kerim Sadi (A. Cerrahoğlu), Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı, İletişim Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul 1994, sf. 30-58

Aynı günlerde İstanbul'da yayımlanan Terakki gazetesi ise Marx'ın Paris Komünü ile ilgili bir mektubuna sütunlarında yer vermiş ancak Terakki gazetesi Marx'ı okurlarına tanıtırken; 'Enternasyonal adındaki asiler şirketinin reisi', 'haydut ve eşkıyanın kumandanı' olarak takdim etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin resmi gazetesi Takvim-i Vakayi de Avrupa'daki sosyalist eylemlere ve Paris Komünü'ne dair yazı ve haberler yayımlamış, 1. Enternasyonal'i 'Fesat Cemiyeti' olarak nitelendirmiş, Almanya'daki komünist- lerin 'menfi rolleri ve güçleri' hakkında değerlendirmelerde bulunmuş, avam takımının devlete karşı ayaklanması karşısında Fransa meclisine sunulan ve isyancılara hadlerini bildirecek hazırlıkları olumluyarak, bu haberlere sütunlarında yer vermiştir.

Dönemin ünlü gazeteci ve yazarlarından Ahmet Mithat Efendi de Komün ve Birinci Enternasyonal konusunda yazılar yazmıştır. Ahmet Mithat Efendi yazılarında; Komün hareketinin ezilmesini onaylamakta, Fransız burjuvazisinin Paris halkına uyguladığı 'gaddar ve zalim şiddeti' eleştirmekle beraber, buna Komün yanlılarının sebep olduğunu düşünmekte, Birinci Enternasyonal tezleri karşısında tarafsız olduğu kanısı uyandırırken, despotik burjuva rejimlerini savunmaktadır.

Paris Komünü ile ilgili haberlerde, Komün'e hücum eden Sadrazam Âli Paşa'nın yanında, Paşa'nın siyasi karşıtı Namık Kemal'in Komün'ü savunan yazılar yazdığı bilinmektedir. Namık Kemal'in genel yargısı, 'Komünarlar mesleklerinde haklıdırlar ve kendilerine yapılan isnatların suçundan sıyrıldıklarını delilleriyle göstermişlerdir' şeklindedir.

Kerim Sadi, Namık Kemal'in Paris'te iken tanıştığı ve etkilendiği Emille Acollas'ın Namık Kemal'in 'sosyalist hocası' olduğunu söylemektedir. Buradaki bilgilere göre Acollas (1820-1891) Fransa'da Marksizm'in yerleşip kökleşmesinde büyük rolü olan bir aydın çevrenin aktif üyesidir.

Namık Kemal'in 'sermuharriri' olduğu İbret gazetesi ise; 'Komün devrimcilerinin komünist sayılmasının cahilce bir değerlendirme olduğu, komüncülerin cumhuriyet fikrinin savunucusu gerçek yurtseverlerden meydana geldiği, Komün ihtilâlinin sosyal adaletin sağlanmasını isteyen aynı zamanda sömürgecilik karşıtı bir hareket olarak kabul edilmesinin' doğru olacağını yazmaktadır.

1871 yılında dönemin Sadrazamı Âli Paşa tarafından yayınlanan 'emirname-i sami' de (yüksek emir), 'Komün fikirlerinin' Osmanlı topraklarına girmemesi için tedbirler almak hükümetin görevleri arasındadır denilmektedir.

Âli Paşa emirnamesinde, 'İşçilerin kapitalistle zenginlik ve nimetlerden faydalanma hususunda eşitliğini sağlamak amacıyla ortadaki malları bölüşmek ve hükümeti onlarla ortaklaşa idare etmek gibi zararlı fikirler, 1860 ve 1861 yıllarında meydana çıkmış ve habis ruhlar gibi Avrupa'nın her yerine yayılmış ve bu fikirleri besleyenler Enternasyonal adıyla büyük bir dernek kurmuşlardır. Yaratılış kanununa aykırı bu fikirlerin gerçekleşmesi –Allah göstermesin– türlü türlü ihtimaller ve çatışmalar doğurur. Bu haydutluğu ve eşkıyalığı sistemleştirip mubah kılmak demektir. Bu zararlı heyetin fesat çerçevesini Osmanlı topraklarına kadar genişletmeye çalışması ihtimalden uzak değildir. Bu fikirlerin imparatorluk içine gir-

memesini sağlamak, maksat ve emellerine ulaşmalarına kesin olarak fırsat verilmemesi ve gerekli tedbirler almak hükümetin görevidir' denilmektedir.[3]

Osmanlı basınında komünizme saldıran yazılarda, komünizm'e, 'tesâvi-i emval ve iştirak-i evlâd ve ıyâl', yani 'mallarda eşitlik, çocuklar ve kadınlarda ortaklık' olarak bakılan bir anlayışın daha ilk günlerden itibaren baskın olarak işlendiğini görmekteyiz. Mevcut düzenin savunucuları, 'mülk'ün korunmasındaki duyarlılıklarını ortaya koymuşlar ve 'kadınların da ortaklığı' gibi hassas yalanı hep söyleye gelmişlerdir.

Diğer taraftan İslamiyet'in, haramı ve tefeciliği yasaklayan, yardımlaşmayı, dayanışmayı ve kardeşliği temel aldığını savunan bir kesim de aynı değerleri savunan sosyalizmin İslam ile uyuşabileceğini iddia edecektir.

Tercüman-ı Şark başyazarı Şemsettin Sami'ye göre, Batı uygarlığının en temel fikirlerinden olan sosyalizm, iyiliği temsil eden yüksek bir fikirdir ve 'mallarda eşitlik' talep eden komünizmin karşıtıdır. Almanya'da açıklanan ve uzlaşmacı sosyalizm demek olan 'Gotha Programı' da esas olarak İslamiyet'e uygundur.

1880 ve 1885 yıllarında Nafia ve Hariciye bakanlıklarında bulunmuş Hıristiyan inançlı Sava Paşa, sosyalizmin eşitlikçi ve topluma adalet getirmeyi amaçlayan prensiplerinin İslam dininin sosyal politikalarıyla aynı olduğunu savunmuştur.

II. Abdülhamit döneminin Maarif Nazırı Münif Paşa ise dönemin üniversitesinde, hukuk fakültesi derslerinde sosyalizmin yanlışlığını şöyle kanıtlamaktaydı:

'Bu fasılda mevzubahs olan mezheplerden biri de komünizm –Le communizme- ve sosyalizm –Le sosyalizme- mezhebidir ki bizde İştirakiyyun mezhebi deyu tabir olunmaktadır.

Bu mezhep erbabı, insanların bir takımı zenginlik ve saadette ve diğer takımı fakr ü zarurette yaşadıklarını görüp bu babda müsavât (eşitlik) husulünü arzu ederler.

Velinimet-i bî minnetimiz padişah-ı efendimiz hazretlerinin memleketinde, her ferdin sığınacağı bir yer ve haline göre bulacağı bir yol olduğundan Memalik-i Şahaneye bu gibi mezahib-i batıla giremez. Fakat Avrupa, hususen de İngiltere böyle değildir.

Bir takım adamlar vardır ki her birinin günde binlerce iradı ve milyonlarla dönüm arazisi bulunmaktadır.

Öte tarafta binlerce biçare görülür ki yiyecek ekmeği hatta yatacak yeri olmadığı için aç, sefil dolaşır durur.

İşte İştirakiyyun tarafgiranı asıl bu gibi halleri dikkate alarak 'hep insanlar karındaş yani hazreti Âdem ve Havva evlâdı olduğu halde, bir adamın milyonlara malik olması ve öte tarafta milyonlarla adamların bir karış toprağa hatta bir lokma ekmeye hasret bulunması gibi münasebetsiz müsavatsızlıkların insanoğlunun beyninde hüküm sürmesi, yalnız insanların noksan ve kusurlarından olduğundan bu müsavatsızlığı kaldırıp da hepimiz bir halde yaşayalım derler'.

Vakıa musibet, pek büyük musibettir, lâkin İştirakiyyunun bulduğu çare doğru değildir. Hulasa bu mezhep hakikatsiz kaidelerle icrası ile fukaralığı yaygınlaştırmaktan başka bir işe yaramaz.'[4]

3 Kayahan Baladuroğlu, Yön Dergisi, 1871 Olayları ve Namık Kemal, 15 Ağustos 1962.
4 Mete Tunçay Türkiye'de Sol kımlar – 1 (1908-1925) BDS Yayınları İstanbul 1991, sf 18.

1908 yılına doğru genel tablo ve tartışmalar bu düzlemdedir.

1908 yılı arifesinde ise hem İstanbul'da hem de başta Selanik olmak üzere imparatorluğun önemli şehirlerinde bir toplumsal uyanışın izleri giderek yaygınlaşmaktadır.

Osmanlı aydınlarının Abdülhamit üzerinde meşrutiyetin ilanı için baskıları artarken, özellikle Balkanlarda Osmanlı Devleti'ne karşı bağımsızlık savaşı yürüten Yunan, Bulgar, Arnavut, Sırp, Makedon ulusal hareketleri ile yine imparatorluğun önemli ticaret ve sanayi kentlerinde artık nicel ve nitel bir ağırlık kazanmaya başlayan emek ağırlıklı siyasal örgütlenmeler yeni bir muhalefet odağı olarak doğmaktaydı.

2. 1908 Temmuz İhtilali ve Canlanan İşçi Hareketi

Meşrutiyetin (10 Temmuz 1908) ilanını izleyen günlerden başlayarak iki ay boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün sanayi ve ticaret kentlerinde çeşitli işkollarında gerçekleştirilen grevlerin Türkiye işçi hareketinde ayrı bir önemi bulunmaktadır.

Sultan Abdülhamit'in otuz yıldan fazla süren baskı rejimi, imparatorlukta sermaye kesimi açısından çok elverişli koşullar yaratmıştır. Gerek Fransız ve Alman sermayelerine bağlı işçi sayısı kalabalık işletmelerde gerekse devlete bağlı askeri işletmeler ile irili ufaklı diğerlerinde işçilerin herhangi bir söz söyleme hakları olmadığı gibi, iş koşullarının düzeltilmesi için yapılan tüm faaliyetler bu şartlarda ortadan kaldırılması gereken zararlı eylemlerden sayılmaktaydı.

Dönemin çalışma koşullarını şu örnekler özetlemektedir:

'İş günü 16 saati buluyor, muvakkat ve acemi işçilerin aldığı ücretler, hayat şartlarının ağırlaşmasına rağmen 6-7 kuruşu geçmiyor, zirai sahada ise birkaç kuruşa iniyordu.

Diğer taraftan 'Devair-i Askeriye' ye (askeri işyeri) merbut fabrikalarda çalışan işçiler ise tahammülsüz bir baskı altında idi. Büyük şehirlerle beraber bilhassa İstanbul'da 'yevmiyelerinin çoğunu alan iğrenç kulübeler' halinde işçi varoşları teşekkül ediyordu. Kadın ve çocuk emeği çok daha ucuzdu ve meselâ 1897'de İstanbul'da Kibrit Fabrikası'nda çalışan 201 işçinin 121'i kadın ve kızdı. Bakırköy Bez Fabrikası'nda çalışan işçinin yarısını çocuklar teşkil ediyordu. Bir ecnebi umum müdür 'yerli amele bir lokma kuru ekmek iki çürük zeytinle geçinir' sözünü dilinden düşürmüyordu.'[5]

'Anadolu Demiryolu Şirketi 5 Kasım 1899 tarihli bir tahriratla, saat başına verilen ücret hesabından öğle yemeği, def-i hacet gibi zaruri ayrılışlarda geçen müddetin tenzilini emrediyordu. Aynı işletmede inşaat işlerinde çalışan işçilerin işbaşına geliş gidişlerinde mesaiye dahil olması dolayısıyla, bataklık iş yerlerinde yatmaları mecburiyeti konulmuştu'[6]

Çalışma yaşamı örneğin madencilik alanında da aynı derecede kötüydü.

'Hazine-i Hassa idaresi zamanında Zonguldak köylüsü maden ocaklarında tıpkı müstemlekelerdeki amelenin şeraiti hayatiyesi içinde bir orta zaman ırgadı gibi çalıştırılıyordu.

5 Lütfü Erişçi, Türkiye'de İşçi Sınıfının Tarihi, Kutulmuş Basımevi, İstanbul 1952, sf. 7

6 Arhangelos Gavril, Anadolu Osmanlı Demiryolu ve Bağdat Demiryolu Şirket-i Osmaniyesi İdaresinin İçyüzü, Mahmut Bey Matbaası, Dersaadet 1327, sf. 166

İş saatleri 'gün doğumu' ve gün batışı' diye hesaplanıyordu. Amele kulübelerinin yanı başındaki hayvan ahırları sıhhi şeraite daha uygun yapılmıştı...Hastalanan veya bir maden kazasında yaralanan, sakatlanan amelenin tedavisi için sıhhi teşkilat vücuda getirilmemişti... Madenci isterse yaralı ameleyi sokağa atıyor, dilerse de bir hayvan sırtına yükleyerek köyüne gönderiyordu.[7]

Çalışma hayatını düzenleyen hiçbir kanun bulunmuyordu ve işçilerin her türlü hak talepleri; 1845'de Fransa'dan aktarılmış bir Polis Nizamnamesi'nin 12. maddesine dayanılarak, yani 'genel asayişi ihlal edecek her türlü fitne ve fesat cemiyetlerin ortadan kaldırılması ve ihtilal vukuunun önünün kesilmesi' gerekçesiyle polis ve jandarma tarafından bastırılmaktaydı.[8]

İşçilerin çalışma yaşamı; çalışma düzeni, ücreti, sorumluluğu ve hakları anlamında yasal bir dayanağın olmaması, şartların tamamının işveren tarafından konulup kaldırıldığı bir keyfiyet ve zorbalık düzeni uygulamasıydı.

Örneğin bu uygulamalara karşı en 'kurumsal' işyerlerinden 'Anadolu Bağdat Demiryolları İdaresi' işçilerinin greve giden sürecin başındaki ana talepleri de ekonomiktir.

Alman sermayeli 'Anadolu Bağdat Demiryolları İdaresi' şirketi işçilerinin kurdukları bir dernek olan 'Bağdat Demiryolları Memurin ve Müstahdemin Cemiyeti Uhuvvetkârisi', genel müdürlüğe verdikleri dilekçede; 'karanlık birer yoksulluk yuvası olan evlerinin şenlendirilmesini, dayanılmaz bir hal alan hayatlarına bir parça refah saçılmasını' isteyerek şu taleplerin yerine getirilmesini istemektedir:

İşçi derneğinin Şirket tarafından tanınması.

Şube müdürleri erkanından başka bütün memurlara bir aylık tutarında ikramiye verilmesi, aynı zamanda memurlara kıdemleri oranında zam yapılması.

Yol işçileri gibi, her dereceden işçilere günde 3 kuruş zam.

Gündelikçi memurlara ve uzman işçilere 4 kuruş zam yapılması ve iş süresi dışında çalıştırılmamaları.

Geceleri çalışanlara iki kat gündelik verilmesi

Hasta olan memurların işten çıkartılmaması.

Memur tüzüğünün değiştirilmesi, aylığından %1.5 kesilen her memur ve ailesinin parasız tedavi edilmesi, masrafların şirkete ait olması.[9]

1908 grevleri temelde ekonomik nedenlere dayanmaktaydı. Ücretlerin arttırılması, zamanında ödenmesi, uzun çalışma saatlerinin indirilmesi, fazla çalışmaya ek mesai, haftada 1 günlük ücretli izin hakkı, hastalık yada iş kazası sonrası işçi ve ailesine yardım, anlaşmazlıklara konu olan temel sorunlardı.

1908 grevlerine zaman içinde farklı bir boyut daha eklenecektir.

Osmanlı Devleti'ndeki bütün büyük kuruluşlar yabancı sermayeli şirketler durumundaydı. Bu şirketlerde çalışan işçilerin etnik bölünmüşlüğü karmaşık siyasi

7 Donald Quataert, Osmanlı İmparatorluğunda Madenciler ve Devlet, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2009, sf, 141

8 1845 tarihli Polis Nizamnamesi'nin 12. Maddesi Belgeler bölümündedir.

9 Arhangelos Gavril, Anadolu Osmanlı Demiryolu ve Bağdat Demiryolu Şirket-i Osmaniyesi İdaresinin İçyüzü, Mahmut Bey Matbaası, Dersaadet 1327, sf. 186

ve sosyal tablolar yaratırken, aynı zamanda emperyalizmin temsilcisi durumundaki bu 'kumpanyalar'a karşı verilen mücadele, diğer koşulların da dahil olmasıyla işçi hareketine 'anti-emperyalist' bir nitelik de katmaktaydı.

Meşrutiyetin sağladığı özgürlük ortamı, geçmişin uzun baskı döneminin zor koşullarında yaşamak zorunda kalan işçilerin seslerini yükseltmelerine olanak sağlamış ve Temmuz-Ağustos aylarında ülkenin dört bir tarafından grev haberleri gelmeye başlamıştı.

1908'de Temmuz ayının sonlarında başlayan Cibali Tütün Fabrikası grevi 14 Ağustosta işçilerin istediği ücret zammını almalarıyla tamamlanmıştı. Ağustos ayının başlarından Ekim ayı sonuna kadar grev dalgası bütün ülkede kabararak sürmüştür.

Selanik tütün, sigara kağıdı, bira, telgraf idaresi, elektrikli tramvay hattı işçileri, Selanik Rumeli Şimendiferleri, Demirkapı-Metroviçe-Üsküp hattı memur ve ameleleri, Alatini Tuğla Fabrikası, İstanbul Şark Demiryolları Kumpanyası, İstanbul Tramvay Şirketi, İdare-i Mahsusa ve Şirket-i Hayriye makinistleri memurları ve işçileri, Anadolu-Bağdat Demiryolları, Dersaadet Liman işçileri, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, Paşabahçe Şişe Cam Fabrikası, Aydın İncir İşletmesi, İzmir Liman işçileri, İzmir Tramvay, İzmir-Kasaba demiryolu, İzmir Çarmado Halı Fabrikası, İstanbul gazete mürettipleri, Samsun tütün ticarethaneleri, Aydın-İzmir Demiryolu işçileri, Kazlıçeşme debbağhane amelesi, İstanbul Havagazı işçi ve memurları, Kavala tütün rejisi, Şam-Beyrut-Hama demiryolu hattı, Zonguldak Kömür Madeni, Ergani Bakır, Balya-Karaaydın Simli Kurşun İşletmesi, Adana Pamuk Dokuması, Hereke Dokuma Fabrikası, Hasköy Tersanesi, İstanbul fırın işçileri, İzmir rüsumat memur ve kâtipleri grevleri dönemin basınında yer alan işçi eylemlerindendi.[10]

1908 grevlerinin tamamının dökümü belli olmadığı gibi, grevlere kaç işçinin katıldığı da hesaplanamamıştır. Ancak yüz bin dolayında işçinin üç ay içinde yaşam koşullarının düzeltilmesi için eylem yaptığı tahmin edilmektedir. Bu rakam dönemin şartları gözönüne alındığında ciddi bir toplumsal hareketliliğin olduğunu göstermektedir.

Dönemin bir başka özelliği greve başvuran işçilerin, eyleme başlamadan önce anlaşmazlıkları çözmek için yaygın bir şekilde müzakere yoluna başvurduklarıdır. İşçilerin arabulucu ve sorun çözücü olarak güvendikleri kesim henüz iktidara tam yerleşmemiş olan İttihat ve Terakki partisi ve liderleridir. İşçiler meşrutiyetin vaadettiği 'adaletin' gerçekleştirilmesinde İttihatçı eşraf, paşa ve valilerden destek istemişlerdir. Bir çok yerde İttihatçı arabulucuların sözlerine güvenilerek grevler ertelenmiş, taahhüt edilenler yerine gelmeyince yeniden başlamıştır.

Grevlerin meydana geldiği işçi sayısı büyük işletmelerin; demiryolları, tramvay, havagazı ve tütün rejilerinde egemen olan Fransız ve Alman sermaye gruplarında işçiler, 'ecnebi' müdür ve temsilcilerle karşı karşıya gelmişlerdir. Bu durum 'ecnebi' sermayeye karşı kendiliğinden gelişen bir işçi direnişinin de başlangıcı olmuştur.

10 1908 grevleriyle ilgili ayrıntılı döküm Belgeler bölümündedir.

İşçiler açısından sorun bununla bitmiyordu. Çok milliyetli imparatorlukta, Osmanlı işçi sınıfı özellikle de sanayi işlerinde çalışan nitelikli işçiler arasında 'işçilerin etnik bölünmüşlüğü', sınıf çıkarlarının milliyete bakılmaksızın savunulması açısından önemli bir sorun oluşturmaktaydı. Nitelikli emek isteyen işçilerin çoğunluğunu gayri müslim Rum, Yahudi ve Ermeni emekçiler oluşturmaktaydı. Müslümanların oranı hem sermayedar hem işçiler arasında düşüktü.[11]

Grevlerin temel nedeni uzun yıllar baskı rejimi şartlarında sesini çıkaramayan işçilerin kurulan meşrutiyetle sorunlarının hiç değilse bir bölümünün düzeleceğine ilişkin beklentileri; meşrutiyetle geleceğini umdukları 'hürriyet ve kardeşlik'ten paylarına düşeni alma kaygısıydı. Meşrutiyet'in ilanının coşkusunun dindiği ilk günlerden sonra meşrutiyetin asıl sahibi burjuva sınıfının sözcüleri basında işçilerin bu hak taleplerini; 'hürriyetin kötüye kullanılması', 'amele ücretlerinin makul miktarı geçmemesi gerektiği', 'işçilerin tatil-i eşgal hürriyetinin, sermayenin hürriyetine tecavüz' olduğunu ilan edecekler ve hükümetin müdahalesini isteyeceklerdir.

1908 grevlerinin yaygınlığı ve kimi yerlerde umulmadık sertliği, hükümet ile İttihat ve Terakki açısından da beklenmedik bir olay gibi görünmektedir. Meşrutiyet'in bütün 'eşitlik, kardeşlik ve adalet' iddiasına rağmen iktidarı kontrol eden İttihatçılar, ilk dönemin şaşkınlığını üzerlerinden attıktan sonra, işçilerin hak ve özgürlüklerinin nerede sona ereceğini ve bütün 'milli' söylemlerine karşın yabancı sermaye ile olan ilişkinin nasıl vazgeçilmez olduğunu farketmişlerdir. İttihatçılar, işçi grevleri ne kadar haklı talepler içerirse içersin, sermayenin genel baskısı ve çıkarları sözkonusu olduğunda tereddüt etmeden bu hareketleri engelleyeceklerini gösterecekleridir.

Ağustos ayından sonra işçilerin taleplerini reddetme ve bunun için grev yapanları zorla yola getirme dönemi başlayacaktır.

Hükümet, polis ve jandarma marifetiyle grevlerin önlenmesi, başkalarının çalışmasını engelleyen grevci işçilerin tutuklanması, eylem ve gösterilerin dağıtılması gibi şiddetli tedbirlere başvurarak bu dönemi bitirmeyi amaçlamaktadır. İttihat ve Terakki müfettişleri hükümetin emriyle grevlerin bastırılmasını üstlenmişlerdir.[12]

Hükümeti destekleyen İstanbul basını da, 'iki ay evveline kadar, matbuatta grev kelimesinin bilinmediğini, grevin şimdi bir salgın hastalık halini aldığını, grevin yalnız şirketle amele arasında bir ihtilaf olmadığını, memleketin iktisadi ahvali üzerinde tesir yapacağını, büyük sanayinin ecnebi sermayesiyle kurulduğunu, aksi takdirde mali itibarımızın düşeceğini, bunun ise kabul edilemez olduğunu' yazarak, bu sindirme kampanyasına destek olmuştur.[13]

1908 yılı Ekim ayına gelindiğinde ise hükümet fiili olarak durdurduğu grevler için yasa yapma kaygusuna düşecektir. Lütfü Erişçi, Osmanlı işçi sınıfının Saray istibdatına karşı 'meşrutiyet devrimi' için burjuvazi ile işbirliği yaptığını yazarken önemli ve zorunlu bir ittifaktan sözetmektedir:

11 Yıldırım Koç, Türkiye İşçi Sınıfı Tarihinden Yapraklar, Ataol Yayıncılık, 1. Baskı, İst.,1992, sf.73
12 Mehmed Ali Aynî, Hatıralar, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2009, sf. 79
13 Hüseyin Avni Şanda, Türkiye'de 54 Yıl Önceki İşçi Hareketleri, Evren Yayınları, İst., 1962, sf. 21

'1908 Temmuzunda Saray istibdatının yıkılmasını işçi sınıfının amilleri arasında olduğu asla inkar edilemez. Filvaki ağustos ve eylül aylarında birbirini takip eden otuza yakın grevin ekseriyeti yalnız tahammülsüz iş şartlarının haklı tepkisi değil, Manastır'da başlayan meşrutiyetçi hareketi tamamlayan tezahürlerdi.'[14]

Meşrutiyetten sonra ise Osmanlı işçi sınıfı açısından yeni bir yol ayrımına gelinmiştir. Artık, kendi hakları için örgütler kurup mücadele etme devri başlayacaktır.

3. Tatil-i Eşgal Kanunu'nun Çıkarılması

İkinci Meşrutiyet olarak anılan reform süreci Osmanlı toplumunda sınıfsal olarak 'burjuva' karekterli köklü bir değişim girişimidir. Siyasi olarak; Padişahın mutlak iradesinin sınırlandırılması ve Meclis'in, siyasi partilerin ve halkın yönetim mekanizmalarına dahil olması, toplumsal olarakta; basın ve örgütlenme özgürlüğü ile toplumda siyasi ve ekonomik bir adalet sisteminin yaratılmasını amaçlamaktaydı.

Bu mücadelenin fiili yönetiminde bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti meşrutiyet ilan edildikten sonra iktidarı kontrol eden, yöneten parti konumuna geldi. Cemiyet'in uygulamayı planladığı net bir ekonomi politikası yoktu ancak; dayandığı ve güç bulduğu Türk ve Müslüman eşraf-ağa kesimi, devlet ve ordu bürokrasisi, yeni yetişen Müslüman burjuva çevreler ile yabancı sermayenin Türkiye'deki temsilcilerinin talepleri, ekonomi politikasının oluşumunda belirleyici olmaya başlayacaktı.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Meşrutiyet'i ilan ettirme sürecinde desteğini önemsediği işçiler ve diğer halk kesimleriyle ilişkileri, Meşrutiyetten sonra yeni sınıfsal öncelikleri nedeniyle bozulacaktır. 'Temmuz İhtilali'nin ilk heyacanı yatışmaya başladığında, emperyalist sermayenin temsilcilerinin Meşrutiyet Hükümetleri'ne dayattığı işçilerin 'zabt-ı rabt' altına alınması talebi, sınıfsal nedenlerle tereddüde düşmeden karşılanmıştır.

1908 grevleri, yabancı sermaye merkezlerinde de yankılanmıştır. Nitekim Berlin'de yayımlanan 'Berlinertageblatt gazetesi' 17 Ağustos tarihli sayısında 'işçilerin isteklerinin Alman çevrelerinde hiç iyi tesir bırakmadığını' yazmıştır. İstanbul Ticaret Odası gazetesi ise grevler aleyhindeki bir makalesinde; 'yerli amelenin ecnebi amelesi seviyesinde olamayacağını, onların politika manevralarına kolayca kapılacağını, taleplerinin de ecnebi amelesi taleplerinden aşağıda olması gerektiğini' belirterek Müslüman işçilerin grevlerin içinde yer almasını sindirememiştir.[15]

Grevler, yerli ve yabancı sermaye çevrelerinin büyük tepkisini çekmişti, ancak Ticaret Odası'nın dikkat çektiği gibi, Müslüman tebaadan işçiler ilk kez bu kadar yaygın bir şekilde grevlerin içinde olmuştur.

10 Temmuz 1908 Devrimi (23 Temmuz 1908) yani Meşrutiyetin ilanından sadece ikibuçuk ay sonra hükümet 'Tatil-i Eşgal'[16] adıyla bilinen grevlerin yasaklandığı ünlü kanunu yürürlüğe sokmuştur.

14 Lütfü Erişçi, Türkiye'de İşçi Sınıfının Tarihi, Kutulmuş Basımevi, İstanbul 1952, sf. 9
15 Hüseyin Avni Şanda, Türkiye'de 54 Yıl Önceki İşçi Hareketleri, Evren Yayınları, İstanbul 1962, sf. 22
16 Eşgal: İşler, güçler. Tatil-i Eşgal: İşleri bırakma, grev.

Hükümet önce 8 Ekim 1324 (1908) tarihinde 'Tatil-i Eşgal Cemiyetleri Hakkında Kanun-ı Muvakkat' adıyla, 13 maddelik ve başlığından da anlaşılacağı gibi 'geçici' bir kanun çıkarmıştır.[17]

Kanunun önceliği, işçilerin haklarını aradıkları bu amaçla grev yaptıkları 'demiryol, tramvay ve liman kumpanyaları'nı kapsamaktaydı. Ancak kanun, 'umuma yönelik bir hizmet ile mükellef bulunan her nevi şirketleri' de alanına almaktaydı. Nitekim bu kapsam bir zaman sonra daha da genişletilecektir.

Kanunun ilk yedi maddesinde işçi ve işveren konumundaki kurum arasında bir sorun olduğunda izlenecek yol anlatılmaktadır.

Buna göre; 'demiryol, tramvay ve liman (amele ve müstahdem) işçileri çalışma konusunda herhangi bir sorun olduğu taktirde, içlerinden üç temsilci seçecekler ve bu temsilciler Ticaret ve Nafıa Bakanlığına bir dilekçe ile başvura- caklar, işçiler her ne surette olursa olsun çalıştıkları işyerlerinin uygulamalarına müdahale etmeyecekler, Bakanlık başvuru tarihinden itibaren sekiz gün içinde sorunu ilgili şirkete bildirecek, şirket bu tarihten sonra bir hafta içinde yetkili üç zat belirleyecek, Bakanlık da bu sırada soruna dahil olacak bir bürokrat atayacak ve sonra bu bürokrat tarafları kendi başkanlığı altında toplantıya davet edecek, taraflar anlaşırsa bu durum imza altına alınacak, eğer anlaşma sağlanamazsa da 'müstahdem ve amele' çalışma düzenini bozacak bir eylem ve fiile asla başvurmayacaktır.

Kanunun diğer maddeleri ise şöyledir:

8. 'umuma yönelik hizmet veren müesseselerde' çalışan işçiler sendika kurdukları taktirde bir aydan bir seneye kadar hapis, elli liraya kadar para cezasına çarptırılacaklardır.

9. 'umuma yönelik hizmet veren müesseselerde' çalışan işçiler grev yaptıkları takdirde yirmidört saatten bir haftaya kadar hapis, yüz kuruşa kadar para cezasına çarptırılacaklardır.

10. harp ve harp tehlikesi durumunda hükümete her türlü işçi hareketini engelleme hakkı tanımaktadır.

11. 'umuma yönelik hizmet veren müesseselerde' çalışan işçiler eğer bu kanundan önce bir sendika kurmuş iseler, kanun yürürlüğe girdikten sonra bu işyerlerindeki bütün sendikaları ortadan kaldırmaktadır.

Oniki ve onüçüncü maddelerde kanunun yürütülmesini Dahiliye, Ticaret ve Nafıa Vekaletlerine vermektedir. Böylece İttihatçı Hükümetin, 'geçici' kaydıyla çıkardığı ve henüz Meclis'e bile gitmemiş olan Tatil-i Eşgal Kanunu;

- 'umuma yönelik hizmet veren müessese' gibi nereye çekilirse oraya uzatılacak bir kavramı kullanarak bütün grevleri yasaklamış,
- grev yapanlara ve sendika kuranlara hapis ve para cezası verileceğini ilan etmiş,
- kurulmuş sendikaların kapatıldığını ve yeni sendika kuracakları da hapis ve para cezasıyla tehdit ederek sendikayı toplumsal hayattan büsbütün çıkarmayı düşünmüştür.

17 A. Gündüz Ökçün, Ta'til-i Eşgal Kanunu, 1909 Belgeler-Yorumlar, 2. Baskı, Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No 55, Ankara-Aralık 1966, sf. 2

4. Tatil-i Eşgal Kanunu'nu Savunanlar ve Karşı Çıkanlar

Hükümet, Tatil-i Eşgal Kanun-ı Muvakkat'ı, 8 Ekim 1908 tarihinde çıkararak bütün grevleri yasa dışı ilan etmiş, işçilerin hayat koşullarının biraz daha düzeltilmesi yolundaki mücadelelerine sert bir şekilde karşı çıkmış, Meclis-i Mebusan'nın bu konuda bir yasal düzenleme yapmasını beklememiş, Meclis'te kanunun ilk görüşülmeye başlandığı 7 Nisan 1909 tarihine kadar geçen yaklaşık yedi ay boyunca da polis ve jandarma baskısıyla işçi direnişlerini büyük ölçüde sindirmiştir.

Nitekim 8 Ekimde çıkan kanunun hemen ardından 15 Ekimde 'Demiryolu Şirket ve Kumpanyaları' gazeteye ilan vererek, 'Ticaret ve Nafıa Nezaretlerinden yazılan tezkere gereğince; Düyun-u Umumiye, Reji İdaresi, Demiryolu, Rıhtım, Tramvay, Su, Havagazı, Elektrik Şirketleri ile umumun menfaatini zarara uğratacak tarzda hiçbir kuruluşta amele ve müstahdemin terk-i eşgal eyleyemeyecekleri, buna uymayanların tevkif olunacakları' duyurulmaktadır.[18]

Tatil-i Eşgal Kanunu görüşmeleri 7 Nisan 1909 tarihinde başlayarak 8 Ağustos 1909 tarihine kadar sürmüştür. Hükümet, 'Muvakkat Kanun'daki sendika yasağı ile grev yapanlara getirilen hapis ve para cezalarını ısrarla savunmuş, Meclis'de az sayıdaki özellikle gayri-müslim vekiller kanunun bu şekliyle yasalaşmaması için mücadele etmişlerdir. Mecliste çoğunluğu elinde tutan Hükümet, herşeye rağmen sendikaların tamamen yasaklanması teklifini kabul ettirememiş, ancak gerek sendikaların kurulması, gerekse de grev yapılması sorununu, pratikte çoğu zaman imkansız olabilecek kayıt ve prosedüre bağlamayı başarmıştır.

Dikkatle bakılması gereken durum ise; İttihat ve Terakki hükümetlerinin bütün hürriyetleri bastırarak kabul ettirdiği kanun, 1923'de yeni kurulan Cumhuriyette de hiçbir değişikliğe uğramamış, burjuva sınıfının çıkarlarının korunması çizgisi Osmanlıdan Cumhuriyete aktarılmış ve 1909 yılında kabul edilen Tatil-i Eşgal Kanunu 1936 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.[19]

Bütün 'sorunlarına' rağmen, Osmanlı toplumu, kamuoyu, aydınlar, bürokratlar ve toplumsal sınıfların temsilcisi rolünü üstlenen milletvekilleri bu 'muvakkat kanun'nun görüşülmesi sürecinde türlü sosyal kavram ve olgularla ilk defa bu kadar yoğun meşgul olmuştur.

Meclis-i Mebusan görüşmelerinde de; işçi, sendika, grev, sermaye, yabancı yatırımlar, iktisadi kalkınma, insan hakları, sosyalizm, Avrupa ülkerindeki sendikal uygulamalar, 'amele teşkilatlanmaları', 'umum'un hakları ve hürriyetler vb. gibi kavramlar ilk defa konuşulmuştur. 'Tatil-i Eşgal Kanunu' üzerine yapılan görüşmelerde ise milletvekillerinden bazılarının görüşleri zabıtlara şöyle yansımıştır.

Cavit Bey: İttihat ve Terakki'nin önemli liderlerinden ve bir dönem sonra tüm maliyenin emanet edileceği Mehmet Cavit Bey, belli ki kendi hükümetinden biraz farklı düşünmektedir. İktisadi liberalizmin erdemine inanan, sosyalizme düşman olan ve bu düşüncelerini meclis oturumlarında da savunan Cavit Bey; 'grevin

18 Oya Sencer, Türkiye'de İşçi Sınıfı Doğuşu ve Yapısı, Habora Kitabevi Yay., 1. Basım, İst. 1969, sf. 20
19 Tatil-i Eşgal Kanunu metni Belgeler bölümündedir.

genel bir insan hakkı olduğunu, işçilerin dünyanın her yanında sendika kurduklarını, Türkiye'de de kuracaklarını, ancak sendikaların rolünün emek-sermaye barışına hizmet etmesi, üretimin ve kapitalizmin örgütlenmesinde işlevi olması gerektiğini' söylemiştir.

'Tatil-i eşgal hakkı bir hakk-ı umumidir. Ve bu hakkı Hükümetin herkese vermesi tahtı mecburiyetindedir. Bunun neticesinde bir takım seyyiat-ı iktisadiyye zuhur etse bile insanların hakk-ı hürriyetleri her türlü hukukun, her türlü menafinin fevkinde addedilmek gerekir. Binaenaleyh, bence tatil-i eşgal edeceklerdir. Her ferdin, hükümet memurlarından mâada her ferdin, dünyanın her tarafında sendika teşkil etmeye salâhiyeti vardır. Amelenin teşkil ettiği sendikalar ihtilal sendikaları değildir, kendi menafii iktisadiyyelerini temin etmek say-ü amel ile sermaye arasında münasebatın bir tarz-ı muntazam cereyanına çalışmak maksadına mübtenîdir. Ameleler nerede bulunurlarsa bulunsunlar gerek müessesat-ı hususiyyede gerek müessesat-ı umumiyyede onları sendika teşkilinde hür ve muhtar bırakmalıdır.

Bu memlekette hepimiz biliriz ki, ecnebi sermayeleri memleketimizde gerek teşebbüsatı nafia, vapur, kanal, liman, rıhtım, şimendifer, ne yapmak istersek isteyelim, mutlaka sermayeye muhtacız. Bizim sermeye mevcudumuz ise, buna kifayet etmeyeceği herkesçe malumdur. Bundan dolayı ecnebi sermayelerine mecburuz. Memleketimizde bulunan müessesat-ı ecnebiyye kendi menfaatleri nokta-i nazarından o menfaati iyi düşünmüşlerdir. Benim fikrimce kendi menfaatleri nokta-i nazarından bu memlekette amelenin sendika teşkilini istemeyecek olsa, hakikaten bu sendikalar onların zararına olsa, yine biz sendikaların teşkiline müsaade etmeliyiz. O hukuk tecavüz edilemez.'

Dahiliye Nazırı (Hüseyin Hilmi Paşa): İçişleri Bakanı Hüseyin Hilmi Paşa; sendika ve grev meselesi için burada 'mesağ' yani izin verilemez demekte, sendikaların Türkiye'deki ahalinin ahlâkını 'ifsad ettiğini' (bozduğunu) öne sürmekte, sendikaların Avrupa'daki işçi ve sendikalarla işbirliği içine gireceklerini bunun memleketi tehdit eden bir hile olduğunu söylemekte, Avrupa'daki sosyalist fikirlerin burada kabul edilemeceğini dolayısıyla Meclis'in Hükümetten gelen ve sendikal yaşamı yasaklayan kanunu aynen onaylamasını istemektedir.

'Sendika teşkil etmek için burada mesağ yoktur. Bu gibi sendikalar burada teşekkül eder etmez Avrupada'ki sendikalarla müzakereye başlayacaklar. Bizim memleketimizin orada mevki-i tatbika konulan nazariyata tahammülü yoktur. Bu cihet sendika teşkili meselesine mesağ göstermek, burada memleketi daima tehdit altında bulundurmak için bir hiledir. Aleni surette şimdi burada sendikalar teşkil etmek, kanunlar yapmak pek doğru değildir. Avrupa'da sosyalizm gazetelerinin koyduğu bir takım bizce şayan-ı kabul olmayan bir takım nazariyeleri burada tatbik için kabul etmek doğru bir şey olamaz. Ahalimizin ahlâkını ifsad (bozma) edecek bu gibi şeylere müsaade olunmamalı. Bunların vakti gelmedi. Bunların ileride amele nizamnamesi, efendiler tarafından amele için bir nizamname yapılır. Burada yapılacak şeyler de akla muvafık surette tertib olunur. Lakin, böyle grev yapmak, bilmem ne yapmak için memleketi buna sevk etmek iyi bir şey değildir. Bunu yapanlar belâsını da gördüler. Bir çok yerlerde gerek sermayedaran gerek cemiyet bu gibi şeylerden zarar görmektedir.Tehdit altındadır.

Şimdiye kadar nerede sendika teşekkül etmiş ise, orada daimi surette sermaye aleyhine bir esas teşekkül etmiştir. Onun için, burada sermayedarını daimi surette tehdit altında bulunduracak sendikaların teşkili muzırdır (zararlı).'

Talat Bey (Edirne): İttihatçıların en önemli üç liderinden biri olan Talât Bey, (sonraları Talât Paşa) dahiliye nazırına destek verirken, Osmanlı işçi sınıfının çoğunluğunu oluşturan Müslüman olmayan emekçilerin milliyetlerine ayrıca bir vurgu yapmış, 'ecnebi amelesinin' hak aramasını mahsurlu bulmuştur. Nafıa Nazırı da, Nazır vekili de sendikaların kurulmasına karşıdır.

'Bendeniz yalnız bir ciheti ilave edeceğim. Bizim amelemiz hemen ekseriyetle ecnebidir. Bunda siyaseten bimahzur varid.'

Nafıa Nazırı: *Memlekette sendika teşkil etmek demek daimi surette burada grev ve tatil-i eşgal yapmak için bir heyet hazırlamaktır.'*

Ali Bey (Nazır Vekili): Nazır vekili Ali Bey, pek tanıdık bir gerekçeyle 'vatanın yüksek çıkarları' ve 'umumun hukuku' diyerek sendikaların kurulmasına karşı çıkmış, diğer taraftan da işçileri de sendikaların elinden kurtarmak için hiç kurulmamasını savunmuştur.

'Ben amele tanımam, sermayedaran tanımam, yalnız vatanımın menfaatini düşünürüm. Aziz vatanımın saadeti için sermayedarını da ameleyi de yek diğerine mülayim diye çalışıyorum. Binaenaleyh onları ayrı bir tarafa diğerini bir tarafa çekerek yekdiğeriyle münazaa (kavga) ettirmeye çalışmam. Zaten ben sendika teşkili memnuiyeti hakkında kanun vaz'ını teklif etmekliğim mahaza ameleyi himaye maksadıyladır. Yoksa sermayedaranı himaye maksadıyla değildir. Çünkü sendikanın elinde amele emin olunuz ki esir olacaktır. Ameleyi biz himaye edelim ve diğer taraftan sermayedaran ile amele beyninde (arasında) kardeşlik tesis edelim. Her şeyden mühim olan şey umumun hukukudur.'

Lütfi Bey (Dersim): Dersim mebusu Lütfi Bey ve İstanbul mebusu Zöhrab Efendi sendika ve grev hakkının hem anayasada yeri olduğu, hem de insani bir hak olduğunu savunmuşlardır.

'Zannederim sendikalar lehine birkaç söz söylersem beni sosyalistlikle itham etmezsiniz. Şimdi siz sendikaları böyle kökünden kaldırmakla gayet usulsüz ve memleketin menfaatine gayri muvafık bir şey yapmış olursunuz. Niçin Cemiyet Kanunu yaptınız? Kanun-ı Esasiye koydunuz. Dediniz ki 'herkes cemiyet teşkil edebilir'. Sendikalar birer cemiyettir. Mesalâ siz memlekette fabrikacıları birleştirip, bir araya getirip, cemiyetinizi ileri götürmek istiyorsunuz. Bunun gibi amele de toplanıyorlar, kendi hukukunu muhafaza için cemiyet teşkil ediyorlar. Bundan daha mukaddes, bundan daha sarih bir hak olamaz.'

Zöhrab Efendi (İstanbul): *'Bu (düşünceler) Nazır Paşa'nın fikri değil. Hükümet işlerinde bulunan birçok zevatın fikridir. Nazır Paşa bu zevatın tercüman-ı efkârı oldu. Bunda ben bütün o nazariyeyi takip edenlere hitap ediyorum. Eğerçi sendikayı böyle bir taraftan müsaade ederseniz, o vakit öteden beri ezilmekte olan amelenin hukukunu tamamiyle mağlup edersiniz. Tatil-i eşgale sebep ne idi? Günde on altı saat, on sekiz saat çalışan adamlara altı kuruş, sekiz kuruş, bu gibi gayet ucuz, hiçbir adeletin, hiçbir insafın kabul etmeyeceği dere-*

cede ücretler verilirdi. 'Biz çalışmayız' diyorlar. Bu hakkı kim gasb edebilir? Hangi ahkâmı (hükümler) mantıkaya istinâden bir adamı cebredebilir siniz (zorlama)? Pekalâ. Demek ki sosyalistlik esası buna müstenid (dayalı) oldukça bunu 'müdhiş' muzır bir nazariyedir diye ortaya atmak esasen isabetli değildir. Sosyalizm militarizm (askerlik) aleyhinde değildir. Bir ordu olsun vatan müdafaa edilsin, onun aleyhinde değildir. Sosyalizm harplerin aleyhindedir. Aklı erdiği kadar herkes İslam şeraitini bilir. Mesela sosyalizm vatan aleyhinde diyorsunuz. Kat'a'.

Milletvekillerden Hafız İbrahim Efendi, Hükümetin tasarısını aynen desteklerken, Vartkes ve Boşo Efendiler sendika hakkını savunmuşlardır.

Hafız İbrahim Efendi (Üsküp): *'Bana kalırsa Hükümet ahval-ı memleketi düşünerek bu kanunu yapmıştır. Ve heyet-i umumiyesi itibariyle pek muvafıktır. Ve bunu heyet-i umumiyesi itibariyle kabul etmeliyiz.'*

Vartkes Efendi (Erzurum): *'Biz amele hukukunu muhafaza etmeliyiz. Yoksa zenginler, kendi hukuklarını kendi vasıtalarıyla muhafaza edebilirler. Demek isterim ki bizim en büyük maksadımız milletin menfaatidir ve milletin menfaati de amelenin menfaati ile kaimdir. Bugün hudut başlarında düşmana göğüs geren ameledir. Düşününüz amele bu yaz günlerinde on dört saat, on altı saat çalışıyor, demek ki o amele mahvoluyor.'*

Yorgi Boşo Efendi (Serfice-Manastır): *'Bendeniz ısrar ediyorum ki, yalnız sermayeidâranın menafii gözetiliyor. Nafıa Nazırı Narodunkyan Hazretlerine sormuştum siz ne fikirdesiniz? Sendikaların olmasından yani sosyalizmden korkuyor musunuz? Söylediler ki biz şahsen ne düşündüğümüzü söyleyemiyoruz. Bunu temin ederim ki, her kim olursa olsun, Hükümete geçmekle sendikanın aleyhine dönüyor. Kabine hiçbir vakit amelenin menfaatini düşünmemiştir. Sırf sermayedaranın menafiini düşünmüştür. Bunu ispat da edeceğim.'*

5. Selanik Kenti ve Sosyalizmin Kitlelerle Buluşması

Selanik, 1900 ile başlayan yıllarda Osmanlı İmparatorluğunun toplumsal hareketlilik açısından İstanbul'dan daha önemli bir kentidir. Selanik, konu edilen yıllarda yaklaşık 150 binlik nüfusu; İstanbul'u Avrupa'nın önemli merkezlerine bağlayan demiryolları ağının kavşağında olması; tahıl, maden, tütün, deri, ipek, afyon, pamuk ticaretiyle bütün Osmanlı dış ticaretinin 1/7 sinin yapıldığı bir liman kenti kimliğini kazanması; yüzyılın hemen başında yıkıma uğrayan küçük esnaf ve işletmeler yerine kurulan un, tuğla, bira, iplik, sabun, halı, kundura imalathaneleri ve tütün işleme atölyeleriyle önemli bir sanayi kenti haline gelmişti.

Bu sanayi ve ticaret kenti yaklaşık yirmi bin kişilik bir işçi kitlesine sahipti ve bu sınıfın etnik yapısı, Yahudiler, Rumlar, Bulgarlar, Sırplar, Ermeniler, Arnavutlar ve Türklerden oluşmaktaydı.[20]

Bu karmaşık nüfus yapısı içinde baskın olan unsur ise Selanik şehrinin bir Yahudi kenti olmasıydı ve Yahudilerin hem şehrin ekonomik yaşamında etkinlikleri hem de kültürel, siyasi ve toplumsal hayatında belirleyici bir güce sahip bulunmalarıydı.

20 Paul Dumont, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler, Gözlem Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1977, sf. 43

1908 yılında Bulgar sosyalisti Avram Benaroya öncülüğünde kurulan Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu, ağırlıklı kitlesini Yahudilerin oluşturduğu ancak farklı milliyetlerden işçileri bünyesinde toplama hedefi güden bir örgüt olarak doğmuştu. Dimitar Vlahov'un başında olduğu Ulusal Federatif Parti'nin Federasyon'a katılmasıyla Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu kısa zamanda Makedonya'nın en önemli sosyalist örgütü haline geldi. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki farklı milliyetler; farklı etnik, dinsel ve kültürel özellikler örgütün yapısını ılımlı bir federasyon olarak belirlemesine neden olmuştu ve örgütün başarısının altında da bu strateji yatmaktaydı. Federasyon'un yöneticileri, 'bütün milliyetlerin kendi dil ve kültürlerini feda etmeksizin' katılabilecekleri bir örgüt kurmayı hedeflemekteydi.[21]

Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu kurulduğu dönemde Osmanlı siyasi yaşamında önemli bir örgüt olan İttihat ve Terakki partisi ile iyi ilişkiler içindeydi. 1908 Meşrutiyetinin özgürlükçü havası ortak payda olmaktaydı ve bu siyasi atmosfer hiç değilse Federasyon'un kurulduğu dönemde korunmaktaydı.

Nitekim bu dönemde sosyalist Dimitar Vlahov Efendi İttihatçıların desteğini alarak milletvekili seçilmişti.

Federasyon 1909 tarihinde II. Enternasyonal'e üyelik için başvuruda bulundu. Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu, II. Enternasyonal'de bir 'Osmanlı Seksiyonu'nu meydana getirmeyi ve 'Osmanlı Sosyalizmi'nin merkezi olmayı hedeflemekteydi. Federasyon'un bu isteği Enternasyonal Sosyalist Büro'da 7 Kasım 1909'daki toplantısında değerlendirildi. Enternasyonal, 1907'de 'Türkiye Ermenistanı Altbölümünü' üyeliğe kabul etmiş olduğu için 'Türkiye'de yaşayan bütün milletleri' kapsayana kadar, Federasyon'u 'Osmanlı Seksiyonu' olarak değil, 'Selanik İşçileri Altbölümü' olarak üyeliğe kabul etti.[22]

1909 yılında Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu, dört dilde gazete çıkararak etnik bölünmüşlüğü bir emek potasında eritmeyi, farklı milletlerden emekçileri aynı örgütte birleştirmeyi hedeflemiştir. Bu amaçla; Yahudi İspanyolcası (Ladino jornal do Laborador), Bulgarca (Rabotniçeski Vestnik), Rumca (Efimeris tu Ergatu) ve Türkçe (Amele) isimlerinde gazete çıkarmaya başlayarak sesini daha etkin duyurmaya başlamıştır.

15 Ağustos 1909 tarihinde 1. sayısı yayımlanan 'Amele' gazetesinin başyazarlığını Rasim Hikmet yapmaktadır. 'Maksadımız' başlığıyla yazılan makalede 'Osmanlının farklı milletlerinden emekçilerinin ortak çıkarlarına' dikkat çekilerek özetle şöyle denilmektedir:

'Bugün her şeyden evvel çeşitli işçi unsurları arasında birbirine karşı olan düşmanlığı ortadan kaldırıp el ele vererek toplumsal örgütler meydana getirilmeli, bugün bu sefil ırk ve mezhep ayrılıkları ayaklar altına alınarak aynı toprağın üzerinde aynı aydınlık göğün altında çalışan kişilerin tek gönül ve tek vücud olarak dayanışmaları, yüreklerinin dostluk ve yar-

21 Paul Dumont, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler, Gözlem Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1977, Belge 6, Örgütümüzün Federatif Temeli, sf. 83

(22) Paul Dumond, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik, (Yahudi, Sosyalist ve Osmanlı Bir Örgüt: Selanik İşçi Federasyonu) İletişim Yayınları, İstanbul 1995, sf. 80

dınlaşma duygularıyla dolu bulunması gerekir... Amele gazetesi, Osmanlı İmparatorluğunun umum amele evlatlarına, Avrupa'da bizim için ezilen, say ve meşakkat içinde yoğrulan amele kardeşlerin tecrübe ve birlik içinde elde ettikleri güzel sonucu ve asıl gerçekleri gösterecek, bu nedenle çıkarlarımızı sağlam bir şekilde savunacak güçlü bir yönetim elde etmek için gerekli temellerin atılmasına yardım edecektir... Avrupa'nın hiçbir uygar köşesinde ameleler bizim kadar acı ve sıkıntı içinde, dünyanın hiçbir medeni köşesinde sermayedarlar buradaki kadar kuvve-i mutlaka değildirler... Amele gazetesi, sizin kinsiz ve yalansız bir danışmanınız, hiçbir zaman ayrılmayacak bir arkadaşınız olmak için çalışacaktır. Ümid ederiz ki böylesine güzel bir amaçla çıkan bir gazete, sermaye sahiplerinin değilse bile, ezilen işçi kardeşlerimizin namuslu ellerinde daima bulunacak ve daima okunacaktır.'[23]

1908 Temmuz devriminden sonra Osmanlı İmparatorluğu'ndaki işçi sınıfı hareketleri de büyük bir ivme kazanmıştı. O yılın ikinci yarısında bütün imparatorlukta 111 grev yapılmış, bunlar n çoğu ağustos eylül aylarında olmuş, işçilerin ekonomik ve siyasi hak talepleri o zamana dek görülmemiş bir yoğunluğa ulaşmış ve toplumun bütün katmanlarını etkilemeye başlamıştır. İmparatorluğun en önemli ticaret ve sanayi kentlerinden biri olan Selanik'te ise Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu'nda örgütlenen çeşitli milletlere mensup işçiler, bu tablonun asıl yaratıcısı rolündedirler.

Federasyon, 1908 ile 1912 yılları arasında Selanik başta olmak üzere birçok Balkan şehirlerinde de büyük bir örgütlenme başarısı göstermiştir. Federasyon, 1910 yılına ait kendi belgelerine göre şu sendikalar tarafından desteklenmektedir. Tütün İşçileri Sendikası, Ticarethane Memurları Sendikası, Demiryolları İşçileri Sendikası, Marangozlar Sendikası, Demirciler Sendikası, Istira İşçileri Sendikası (limanı yükleme boşaltma), İplikçiler Sendikası, Kaneviçe ve Jüt İşçileri Sendikası, Bulgar Matbaa İşçileri Sendikası, Yahudi Matbaa İşçileri Sendikası, Sandalyeciler Sendikası, Sigara Kâğıdı İşçileri Sendikası, Yahudi Terziler Sendikası.[24]

1909 ilkbaharında İttihat ve Terakkinin Osmanlı parlamentosuna sunduğu sendika ve grev haklarını önemli ölçüde sınırlayan kanun üzerine Selanik'te, Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu'nun denetiminde büyük bir gösteri düzenlenmiştir. Üsküp, Manastır, İşkeçe, Kavala, Drama ve Edirne'de Federasyon'un örgütlediği yüzlerce eylem düzenlenmiş, 1909'da ilk kez Üsküp'te düzenlenen 1 Mayıs kutlamaları sonraki yıllarda bütün şehirlerde yaygın ve kitlesel gösteriler şeklinde kutlanmıştır.

3 Mayıs 1911'de Selanik'teki kutlamalar sonrası II. Enternasyonal'e gönderilen bir raporda; 1 Mayıs kutlamaları anlatılmakta ve "milletvekili yoldaşımız Vlahov'un Hürriyet Meydanı'nda yirmi bin kişilik bir dinleyici kalabalığı önünde yaptığı 'Ülke Siyaseti ve Balkan Konfederasyonu' konulu konuşması dikkatle izlendi" denilmektedir.

(23) George Haupt - Paul Dumont, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler, Gözlem Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1977, Belge 1, sf. 205

24 George Haupt - Paul Dumont, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler, Gözlem Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1977, sf. 87

Bu arada Balkanlar ve Anadolu'daki bir dizi gelişme hem coğrafyaları, hem toplumsal mücadelenin seyrini geri dönüşsüz olarak değiştirmeye başlayacaktır. Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi (5 Ekim 1908), aynı günlerde Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı, Yunanistan'ın Girit'i ilhakı (9 Mayıs 1910), Makedonya'da devam eden çarpışmalar, Anadolu'daki Ermeni ayaklanmaları vb. Osmanlı devletinin aleyhine gelişen olaylar, hükümeti kontrol eden İttihat ve Terakki partisini daha milliyetçi ve Türkçü politikalara yöneltecektir.

Bu sırada hükümet, Kanun-u Esasi'deki bazı maddeleri değiştirerek, Cemiyetler Kanunu ve Tatil-i Eşgal Kanunlarını kabul ettirerek hak ve özgürlüklerin kullanılmasını yasaklamış, gazeteciler suikastlarla susturulmaya çalışılmış, sansür geri gelmiş, birçok yerde sıkıyönetim ilan edilmiştir.

1910 yılında Osmanlı topraklarında Türkçülüğün güçlü bir şekilde ortaya çıkışı, Osmanlı sosyalizmi ve işçi hakları için büyük bir tehlike meydana getirmiştir. Milliyetçi söylem ve politikalar devlet ideolojisi halini aldıkça bütün emekçi sınıfların haklarını kesmeye yönelik tedbirler temel politika haline gelmekte, diğer yandan da Türk işçilerinin diğer milletler işçileriyle birliğini sabote etmeyi hedeflemekteydi.

Osmanlıların ünlü Maliye Nazırı Cavit Bey, 1912 yılında Selanik'te tren garının temel atma töreninde yaptığı konuşmada; 'yeni doğan Türk burjuvazisinin işçi örgütlerinin varlığına katlanamayacağını' ilan etmekte, 'vicdan özgürlüğü adına ticaret hayatını bulandırmak isteyenler, sanayi hayatını hasara ve felce uğratmaya çabalayanlar bilsinler ki hükümetin güçlü ve cesaretli siyaseti onların emellerini boşa çıkaracaktır' demekteydi.[25]

Nitekim hükümetin Federasyon'un bu etkinliğinden duyduğu rahatsızlık uygulamalarında da kendini göstermiştir. Federasyon'un II. Enternasyonal'e gönderdiği belgelerde, 'Tütün İşçileri Sendikası'nın kapatıldığı, Selanik şubesinin faaliyetinin durdurulduğu, Federasyon başkanı Benaroya'nın tutuklandığı, bir süre sonra da yargılanmadan Sırbistan'a sürüldüğü, militan üyelerinin sürekli baskı altında bulunduğu anlatılmaktadır.

Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu, tam da Balkanlardaki milliyetçi, etnik, dini ve kültürel çatışmaların en şiddetli olduğu dönemde, sosyalistlerin başarılması imkânsız gözüyle bakılan bir örgütlenmesidir.

Öyleki, Federasyon üyeleri Selanik'i ve Balkanları 'Osmanlı Sosyalizmi'nin merkezi haline getirme girişimleri doğrultusunda; Selanik'te 'Osmanlı Sosyalist Kuruluşları Birinci Konferansı'nı toplamışlardır. 1910 yılı Aralık ayında toplanan ve 29 delegenin katıldığı bu konferansta 'Osmanlı Sosyalizminin' geleceği tartışılmıştır.

Konferansın sonunda alınan kararlardan ikisi özellikle önemlidir. Burada, milliyetçiliğin darmadağın ettiği Balkan halklarını 'federal bir cumhuriyet' çatısı altında birleştirmek ve bunu 'demokratik bir Türkiye'nin parçası yapma hedefi esas alınmaktadır.

25 George Haupt - Paul Dumont, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler, 'Çalışma Özgürlüğü', Gözlem Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1977, Belge XIII, sf. 236-239

'Avrupalı kapitalistlerin hevesleri karşısında, Balkan halklarıyla bir federatif cumhuriyet çatısı altında birleşmiş çağdaş ve demokratik bir Türkiye dikilebilir.

Bütün işçilerin özgürce büyük ve birleşik bir örgütte bilinçli bir güç halinde toplanmaları ve tarım sorununun, toprağı işleyenlere dağıtılarak çözümlenmesi çağdaş ve demokratik bir Türkiye'nin en önemli koşullarıdır.[26]

Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu'nun, İstanbul'daki Sosyalist Fırkası ile Paris'teki temsilcisi Dr. Refik Nevzat kanalıyla ilişki içinde olduğuna dair belgeler de bulunmaktadır.

Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu başkanı S. Nahum, 20 Kasım 1911'de Enternasyonal'e gönderdiği mektubunda; 'yanımızda Müslümanlar da bulunmadıkça Türkiye'de birlikten söz edemeyiz, Müslüman militanları desteklememiz gerekmektedir' demekte ve Dr. Refik Nevzat'ın İstanbul'daki sosyalistlerin son durumunu anlattığı aşağıdaki mektubunu da Enternasyonal Sosyalist Büro'ya göndermiştir.

Paris, 18 Kasım 1911

Sevgili dostum,

İsteğiniz üzerine, Türkiye'deki Müslüman militanların uğradığı baskıların durumunu bildiriyorum;

İsmail Faik: Sosyalist 'İnsaniyet' gazetesinin (İstanbul) eski yöneticisi, Sıkıyönetim mahkemesi kararıyla Ankara'da sürgün.

Hasan Namık: 'Sosyalist' gazetesinin eski yöneticisi. İki ay hapis ve 25 Türk Lirası para cezasına çarptırıldı.

Hüseyin Hilmi: 'İştirak' gazetesinin eski yöneticisi. Kastamonu'da sürgün.

Pertev Tevfik: 'Muahede' gazetesinin eski yöneticisi.

Hilmi Şahbenderzade: 'Hikmet' gazetesinin eski yöneticisi. Bursa'da sürgün.

Hamid Suphi: 'İnsaniyet' gazetesinin yazı işleri müdürü.

Fuat Şükrü: 'Sosyalist' gazetesinde yazı işleri görevlisi.

Ziya Şakvi: 'Jön Türk' gazetesinin eski yöneticisi. Kastamonu'da sürgün. Süblime yutarak intihara kalkıştı.

15 Ekim 1911 tarihli bakanlar kurulu kararıyla Beşeriyet gazetesinin Türkiye'ye girmesi yasaklandı. İçtenlikle elinizi sıkarım.

Dr. Nevzat Refik

Sosyalistlerin Balkanlarda, bu bitmeyen çatışmaların ortasında, 'bütün milliyetlerin kendi dil, din ve kültürlerini feda etmeksizin' katılabilecekleri bir birlik yaratma düşüncesi, Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu'yla hayat bulmuştu. Ancak Hükümetin yoğun baskıları, milliyetçi çatışmaların ve işgallerin ortasında 1912 Balkan Savaşı'nın böldüğü coğrafyalarla Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu elindeki imkânlarını önemli ölçüde yitirdi.

26 George Haupt - Paul Dumont, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler, Gözlem Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1977, Belge VIII, sf. 225

Balkan Savaşı sonunda Selanik, 1912 Kasımından itibaren Yunanistan toprakları içinde kaldı. Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu ise, Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında varlığını koruyup 1918'de Yunanistan Komünist Partisi saflarına katıldı. Selanik'te Osmanlı Sosyalizmi'nin bu ilk pratiğinin izleri, sonraki yıllarda sürgün edilen ya da göç eden işçiler kanalıyla Türkiye'de sol ve komünist örgütlerde yaşatılmaya devam edecektir.

6. Gayri-müslim Sosyalizmi ve Sosyalist Vekiller

1908 meşrutiyeti ile başlayan yıllar şüphesiz Osmanlı sosyalizmi ve Osmanlı'daki işçi hareketi açısından bir dönüm noktasını oluşturmaktaydı. Olağanüstü ölçülerde canlılık kazanan toplumsal hayat, bir bütün olarak ve milliyetine bakmaksızın emekçileri sosyalist ideoloji ve sosyalist kavramlarla tanıştırırken, Osmanlı milletlerinden bazıları tarihsel nedenlerle sol düşünce ve örgütlenmelere daha yakın durumdaydılar. Selanik'teki Yahudi sosyalizminden sonra İstanbul ve Anadolu'nun bazı bölgelerinde Ermeni ve Rum milletleri de sosyalizmle daha erken buluşmuşlardır.

Örneğin Engels Komünist Manifesto'ya yazdığı 1890 tarihli önsözünde, Manifesto'nun İstanbul'da Ermenice bir çevirisinin yapıldığını, Rasih Nuri İleri de, Hasan Kaşarcı'ya dayanarak (Komsomol Hasan) Unkapanı'nda bir Ermeni 'kuruluş'un kitaplığında aynı çevirinin basılmış bir örneğinin bulunduğunu yazmaktadır.[27]

Komünist Manifesto'nun Türkçeye kazandırılması, 1919'da Mustafa Suphi'nin Kırım'da tamamlayamadığı çeviriyi saymazsak, ilk metin1923'de Dr. Şefik Hüsnü'ye aittir.

Osmanlı'da temel iktisadi faaliyetleri ticaret ve buna bağlı üretim olan Ermeni ve Rumlar, ulus olarak kapitalizmi erken tanıdıkları gibi sosyalizmle de ilk tanışan halklardan olmuşlardır. Osmanlının ilk komprador burjuvası onlardan olduğu gibi, büyük şehirlerdeki kalifiye emek gücünü de onlar oluşturmuşlar, Osmanlı'nın ilk proleterleri bu ulusların yoksullarından çıkmıştır.

1908 meşrutiyeti Rumlar, Ermeniler ve Türkler için yeni ve alabildiğine özgürlüklerin kullanıldığı bir dönem olmakla beraber, farklı milliyetlerden emekçilerin aynı emek örgütlerinde buluşmaları ve ortak sınıfsal mücadeleleri için tarih henüz erkendir. Rum, Ermeni, Yahudi ve Türkler öncelikle kendi sol, sol-milliyetçi partilerini, sendikalarını, sosyal derneklerini kurmuşlardır.

Ermenilerin hepsi aydınlar tarafından kurulmuş sol-milliyetçi partileri; 1885'de Van'da kurulan Armenakan, 1887'de Cenevre'de kurulan Sosyal Demokrat Hınçakyan (Hınçak partisi), 1890'da Tiflis'te kurulan Daşnakzutyun'dur (Daşnak partisi). Bu partilerin birincisi liberal, diğerleri sosyalistti. Çok çeşitli ve ciddi sosyalist yayın faaliyetleri vardı ve kurulduğunda amaçları, Ermeniler için reformların yapılmasını sağlamak ve Ermenileri devrimci olarak yetiştirmekti.[28]

27 Karl Marx – Friedrich Engels, Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar, Yordam Kitap, Birinci Basım, İstanbul 2008, sf. 15 ve 67

28 Anahide Ter Minassian, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik, '1876-1923 Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalist Hareketin Doğuşunda ve Gelişmesinde Ermeni Top-

İstanbul'da tamamı Rum zanaatkârlardan meydana gelen 'Dersaadet Tetebbuat-ı İçtimaiyye Cemiyeti', yani 'İstanbul Toplumsal Araştırmalar Derneği' Sosyalist Enternasyonal'e gönderdiği mektubunda; 1912'de hükümetten izin aldıklarını, Ergatis (İşçi) adında bir gazete çıkardıklarını, işçi sınıfını eğitmek, sosyalist fikirleri yaymak, işçileri örgütlemek ve bu doğrultuda sosyalist bir örgüt kurmayı hedeflediklerini anlatmaktadır. Örgüt sekreteri H. Vezestenis imzalı mektubun sonundaki notta, "yakından tanıdığı 'Taşnak' ve 'Hınçak' partilerinin ikisi için de birer ulusal ermeni partisidir" denilmekte, milliyetçiliğine vurgu yapılmaktadır.[29]

Bu sosyal gelişmişlik, 1908 ile 1912 yılları arasında Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda özgürlük ve sosyalizmden yana gayri-müslim milletvekilinin az sayıda da olsa temsilini olanaklı kılmıştır.

1908 Meşrutiyetinde Osmanlı Meclisinde 220 Müslüman, 40 gayr-i müslim mebus bulunmaktaydı. Bunların içinde sosyalist milletvekilleri; Ermeni Taşnak partisine mensup dört milletvekili; Erzurum milletvekilleri Garo Pastırmacıyan, Varteks Serengülyan, Muş milletvekili Kevam Garabedyan, Van milletvekili Vahan Papazyan ile Ermeni Hınçak partisine mensup iki milletvekili; Sivas milletvekili Dr. Nazaret Dagavaryan, Kozan milletvekili Boyacıyan ve Bulgar Selanik milletvekili Dimitar Vlahov Efendilerdi.[30]

Bunlara Ermeni İstanbul milletvekili Zöhrab Efendi ve milletvekili olmadığı halde 4 yıl İstanbul'da kalarak hem İttihatçıların hem diğer sosyalistlerin akıl hocası olan Parvus Efendi'yi de (Rus Yahudisi ve bir dönem Marksist devrimci Alexander İsrael Helphand) dâhil etmek gerekir.[31]

Bu milletvekilleri, mecliste her vesile ile 1908 anayasasının herkese adil olarak uygulanmasını, düşüncelerin özgürce ifade edilebilmesini, işçilerin anayasadan kaynaklanan haklarını serbestçe kullanabilmelerini, grevin anayasal bir hak olduğunu ve hükümetlerce kısıtlanamayacağını, işçilerin çalışma koşullarının çok ağır olduğunu, bunların düzeltilmesi için çalışılması gerektiğini belirtmişler ve sert tar-

luluğunun Rolü', Derleyenler: Mete Tunçay-Erik Jan Zürcher, İletişim Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1995, sf. 167

29 George Haupt - Paul Dumont, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler, Gözlem Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1977, Belge 48, sf. 158

30 Feroz Ahmad, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik, 'Osmanlı İmparatorluğunun Son Dönemlerinde Milliyetçilik ve Sosyalizm Üzerine Bazı Düşünceler', Derleyenler: Mete Tunçay-Erik Jan Zürcher, İletişim Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1995, sf. 21

31 Alexander İsrael Helphand, (kısaca) Parvus Efendi; (1867- 1924) Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi üyesi, Lenin, Troçki, Roza Luksemburg gibi komünist liderlerin mesai arkadaşı. 1905'de Troçki ile St. Petersburg Sovyeti üyesi. Kuramcı ve eylem adamı. Türkiye'de yaşadığı sürede İttihatçı liderin korumasında silah komisyoncusu. Türkiye'nin kalkınmasının 'Batı'nın mali boyunduruğundan' kurtulmasında olduğunu savunmuş, bu konuda onlarca makale yazmıştır. Clara Zetkin, Parvus'un hayatını iki döneme ayırarak; 1914 öncesinde onun ilginç bir düşün adamı, samimi bir sosyalist ve devrimci olduğunu, 1914 sonrasında ise işçi sınıfına ihanet ettiğini, şövenist kampa geçtiğini, savaştan ve silah ticaretinden para kazanan bir vurguncu haline geldiğini yazar. Winfried B. Scharlau – Zbynek A. Zeman, İttihat ve Terakki'nin Bolşevik Teorisyeni: Parvus Efendi Devrim Taciri, Kalkedon Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2007 sf. 10. Parvus Efendi'nin Türkiye yazıları için: Parvus Efendi, Türkiye'nin Mali Tutsaklığı, Hazırlayan Muammer Sencer, May yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1977

tışmalara girmişlerdir. Bu milletvekilleri Zöhrab Efendi'nin sözcülüğünde Meclis'te sosyalizmi ve işçi haklarını savunmak için bir 'işçiler bloku' oluşturmuşlardır.

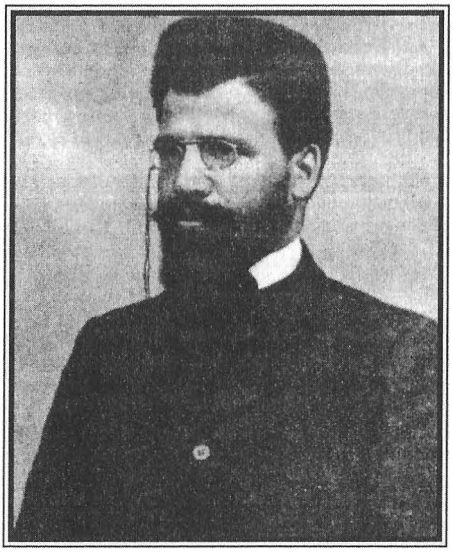
Tatil-i Eşgal kanunu görüşmelerinde ve Meclis'deki tartışmalarda sosyalist vekiller, hükümetin sendikaların kapatılmasına ve grev yasaklarına karşı en kararlı karşı çıkan üyeler olmuşlardır.

Zöhrab Efendi'nin aşağıdaki sözleri sosyalizm ve emek örgütlerindeki milliyetçi önyargıların aşılması açısından dikkate değer bir yaklaşımdır.

'Meclis-i Mebusan'da söylediğim gibi, size de şunu söylememe izin verin: Ben sosyalistim, inanmış bir sosyalistim. Sosyalist ne haydutdur, ne terörist. Meşrutiyet Türkiyesi, işçilerin yasal haklarını tanımazlık edebilir mi? Onları savunmak ileri kültürleri nedeniyle, Ermenilerin ödevidir. İşverenler, sosyalist diye Ermeni işçileri kovarsa, karşılarında bizi ve bütün Osmanlı hükümetini bulacaklardır. Türkiye'de bir emek sorunu olmadığını ancak cahiller söyleyebilir. Büyük bir sanayi olmadığı doğrudur ama tarımda çalışanlar dâhil 2 milyonluk bir işçi sınıfı var. Selanik'deki Yahudilere bakın, onların işçi örgütlerinin üye sayısına bakın. Büyük çabalarını görmezden gelmek yerine, bundan ötürü onlara hayranlık duymamız gerekir.'

İkinci meşrutiyetten sonra ekonominin sanayileşmesi ve çağdaşlaşması tartışılırken; bazı gayri-müslim sosyalistlerle, kapitalizm yanlısı ve 'Ulusal Pazar' için mücadele eden milliyetçi Türkler arasında bir paradoks ortaya çıkmıştır.

Sosyalistler, ekonominin gelişmesi için, imparatorluktaki yabancı yatırımların artmasının en yararlı yol olacağını ileri sürmüşlerdir. Dimitar Vlahov şöyle demiştir: 'Her ülkede endüstriyi yabancı sermaye yaratmıştır: İngiltere de Felemenk serma-

Meclis-i Mebusan'daki Sosyalist Milletvekili
Dimitar Vlahov Efendi

yesi, Amerika'da İngiliz sermayesi, Almanya da ve Avusturya da Fransız sermayesi sanayi kurmuş, Rusya'da da endüstrileri yine yabancı sermaye kurmuştur.'

Vlahov Efendi, yabancı sermayeyi teşvik etmek ve daha çoğunu imparatorluğa çekmek için açık kapı siyasetini savunmaktaydı. İttihatçılarsa buna karşılık, kapitülasyonlar sayesinde kapının zaten ardına kadar açık olduğunu ve kendi amaçlarından birinin de, mali özerkliği ve siyasal egemenliği yeniden kazanmak için kapıyı kapatmak olduğunu söylemekteydiler.

Sosyalistlerin, bu koşullarda Osmanlı Devleti gibi birbirinin içine geçmiş, birisi için çözüm öteki için ölüm demek olan pek çok halkarun arasından hangisinin öncelikli, hangisinin ikincil sorun olduğunu ileri sürmeleri kolay değildi.

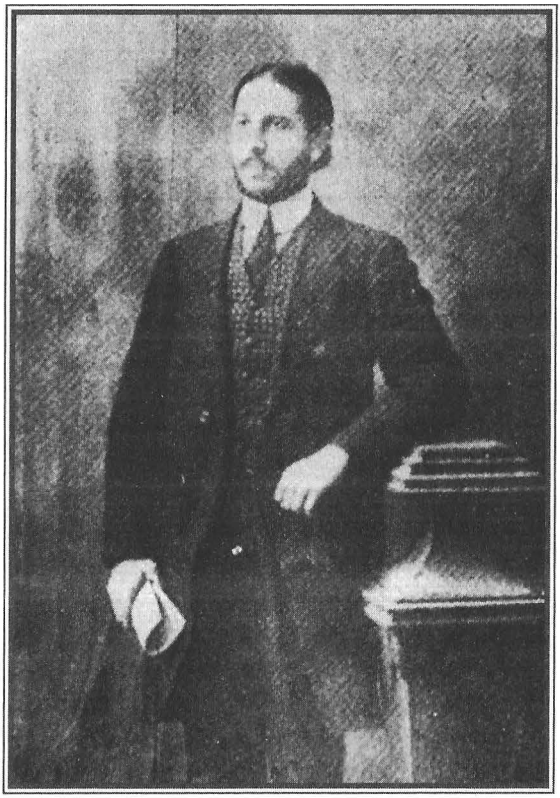
Vlahov, sermayenin milliyetine bakılmaksızın kapitalizmin hızla kurulmasını, işçi sınıfının ancak bu koşullarda gelişip örgütlenebileceğini, işçi için Türk ya da Alman patronun işyerinde çalışmanın farkı olmadığını ve ancak farklı milliyetteki işçilerin ortak sınıf bilincine 'millileşmemiş' bir sermaye düzeninde geçebileceğini ileri sürmüştür.

Diğer taraftan Roza Lüksemburg gibi sosyalistler, Osmanlı İmparatorluğu için kapitalizmin gelişme perspektifinin olmadığı ve olmayacağı, çok milliyetli devletin dağılmasının, imparatorluğu meydana getiren unsurların kendi devletlerini ve kendi pazarlarını kurmalarının daha mümkün ve gerçekçi olacağı görüşündeydiler.

1910 yılından sonra İstanbul'da İttihatçılarla da iyi ilişkileri olan 'sosyalist' Parvus Efendi ise, Osmanlı'nın kurtuluşunun; Batı'nın mali boyunduruğundan kurtulmasında, kapitülasyonların kaldırılmasında, milli bir pazar yaratılmasında olduğunu söyleyecek, 'ulusçu-devletçi-milli' kapitalizmin en çıkar yol olacağını iddia edecektir. Bu görüş imparatorluktaki azınlık milletlerin milliyetçi-sosyalist ideolojilerini güçlendirdiği gibi, genel olarak sosyalist düşünceyi de etkileyecektir.

Bu tartışmalar sırasında İttihatçılar ve Parvus Efendi gibi düşünen sosyalistler, gayri-müslim sosyalist mebusların görüşlerinin 'Türkiye'de milli pazarın oluşmasını engelleyeceğini' düşünerek, sosyalistlerin yeterince 'Osmanlı ve yurtsever' olmadıkları sonucuna varacaklardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1908 yıllarında; Yahudilerin Selanik'te, Rumlar ve Ermenilerin de İstanbul'da kurdukları sosyalist örgütlere, Türkler de Osmanlı Sosyalist Fırkası'nı kurarak katılmışlardır.

'İştirakçi' veya 'Sosyalist' lakaplı Hüseyin Hilmi Bey

İKİNCİ BÖLÜM

1. Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın Organı; 'İştirak' Gazetesi

İştirak gazetesinin ilk sayısı 13 Şubat 1325 (1909) tarihinde yayımlanmaya başlamıştır. İştirak gazetesi haftalıktır ve cumartesi günleri çıkmaktadır.

İştirak'ın sahibi ve sorumlu müdürü, künyesinde yazdığı gibi; 'Sahib-i İmtiyaz ve Müdir-i Mesul, Serbest İzmir Gazetesi Sahibi' Hüseyin Hilmi'dir. Burada, Hüseyin Hilmi'nin İzmir'deyken çıkardığı 'Serbest İzmir' gazetesinin özellikle anıldığı görülmektedir.

İştirak gazetesi ilk çıktığında geçici olarak Babıâli'de Vezir Hanı'nda faaliyet göstermiş, üçüncü sayısından itibaren Babıâli Caddesi Manzume-i Efkâr Matbaası'nı adres göstermiş, dokuzuncu sayısında Babıâli karşısındaki Adliye Hanı'na taşınmış, on sekizinci sayısında ise adresi, Nuruosmaniye Hürriyet Matbaası'nda 'daire-i mahsusa' olmuştur.

Gazetenin 'İştirak' yazısının hemen altında 'Biri Yer Biri Bakar Kıyamet Ondan Kopar' ibaresi bulunmaktadır. Gazetenin on sekizinci sayısından itibaren 'İştirak'in altında ilave yeni bir belgi daha yer almaktadır.

'Milletim Nev-i Beşerdir, Vatanım Rûy-i Zemin'.[1]

Yani; 'milletim (yeni insanlık ya da) tüm insanlıktır, vatanım ise bütün yeryüzü.'

İştirak gazetesinin 17. sayısı 31 Mayıs 1910 tarihinde 'fevkalâde nüsha' olarak 16. sayısından iki gün sonra basılmıştır. Bu sayı İstanbul Bahçekapı'da öldürülen gazeteci Ahmet Samim için çıkarılmıştır ve bundan sonra gazetenin yayınının geçici olarak durdurulduğu anlaşılmaktadır. 18. sayının çıkması ancak iki buçuk ay sonra 19 Ağustosta (1910) mümkün olabilmiştir.

İştirak'ın 19. sayısında '26 Ağustos 1326' (1910) Osmanlı Sosyalist Fırkası adıyla bir parti kurulduğu duyurulmuş, 20. sayısında '2 Eylül 1326' Osmanlı Sosyalist Fırkası Beyannamesi ve Programı yayımlanmıştır. Bu sayısından sonra İştirak gazetesi sıkıyönetim mahkemesi tarafından kapatılmıştır.

1 'Milletim Nev-i Beşerdir, Vatanım Rûy-i Zemin' dizesinin Tevfik Fikret'in 'Haluk'un Amentüsü' şiirinden alındığı sanılmışsa da, Burhanettin Taykut dizelerin Şinasi'ye ait olduğunu, Cevdet Kudret ise Viktor Hügo'nun Les Burgraves piyesinin önsözünden çevrilmiş olduğunu belirtmişlerdir. (Mete Tunçay Türkiye'de S 1 Akımlar – 1 (1908-1925) 1 BDS Yayınları İstanbul 1991, sf 48)

2. İştirak Gazetesi 1912 Dönemi

1912 yılı Şubat ayında yapılan Meclis-i Mebusan seçimleri Türkiye tarihine 'sopalı seçimler' olarak geçmiştir. İttihat ve Terakki'nin hiçbir muhalif harekete tahammül edemeyen despotik egemenlik anlayışı 1912 seçimlerine de yansımış ve İttihat ve Terakki'nin terörü altında geçmiştir. Seçim sandıkları ve sayım merkezlerinde sopalı seçim görevlilerinin uyguladığı şiddet ve usulsüzlüklerle hemen her yerde İttihat ve Terakki Cemiyeti adayları seçimleri kazanmıştır. Bunun üzerine muhalefetin etkili partisi Hürriyet ve İtilaf, seçim sonuçlarını gayrimeşru ilan ederken; Mayıs ayında ordu içinde de 'Halaskâr Zabitan' (Kurtarıcı Subaylar) adıyla, İttihatçıların iktidarına son vermeyi hedefleyen bir örgüt ortaya çıkmıştır. 'Halaskâr Zabitan' grubu 16 Temmuzda bir bildiri yayımlayarak seçimleri ve İttihatçı hükümetleri ağır biçimde suçlamıştır. Hürriyet ve İtilaf partisine yakın ve bazı liberal askerlerin desteklediği 'Halaskâr Zabitan' cemiyetinin baskıları sonuç vermiş ve Sait Paşa başkanlığındaki İttihatçı hükümet istifa ederek Gazi Ahmet Muhtar Paşa başkanlığındaki hükümet kurulmuştur. Yeni hükümet Şubat seçimlerini iptal ederek Meclis'i feshetmiştir. İttihatçıların yasaklarla tamamen ortadan kaldırdıkları basın üzerindeki özgürlükler kısmen geri gelmiştir.[2]

İştirak Gazetesi 1912 yılı 7 Haziranında 16 sayfalık dergi formatında yeniden yayımlanmaya başlamış, üç sayı bu şekilde devam ettikten sonra, dört sayfalık gazete halini almıştır. İştirak'in bu şekilde çıkan –tesbit edilebilen- son sayısı 'numara 23 ve 11 Ekim 1328 (1912)' tarihlidir.

Muhtemelen siyasi nedenlerle gazetenin yayımlanması yeniden kesilmiştir. 1913 yılı ocak ayında ise İttihatçıların Babıâli baskını sonucu gerçekleşen darbeyle iktidarı geri aldıkları görülecek, gazeteler yeniden kapatılacak ve muhalefetin sesi uzun süre duyulmayacaktır.

3. 'İştirak' Gazetesi'nin Anatomisi; Anarşist, Liberal, Müslüman, Sosyalist

İştirak gazeteleri incelendiğinde gazetenin içeriğini oluşturan makale, haber, yorum ve çevirilerin, o dönemde 'sol' paydası altında birçok farklı düşünceyi bir araya getirdiğini, bu düşüncelerin sahipleri olan düşün ve eylem insanlarını sütunlarında okurlarına tanıttığı görülmektedir.

İştirak'in yayımlanmaya başlamasından yaklaşık altı ay sonra kurulan Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın hem programında hem diğer belgelerinde, İştirak'de sözü edilen bu yapı büyük ölçüde devam etmiştir.

Bu durumun da anlaşılır nedenleri bulunmaktadır. Gerek İştirak gazetesini yayımlayan çevrede, gerekse Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın kurucuları içinde sosyalizm kuramına hâkim aydın bulunmamaktadır. Diğer yandan Osmanlı toplumunun o dönemki yapısında özellikle Türklerin aşağıdan gelen bir sınıf hareketi de yoktur. Bu durum, daha başında İştirak gazetesinin içeriğini, gazeteyi çıkaran çevrenin ilişkilerinin belirlemesine neden olmuştur. İştirak; 'Anarşist,

2 Sina Akşin (yayın Yönetmeni), Türkiye Tarihi 4. Çağdaş Türkiye 1908-1980, Cem Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1990, sf. 33

Liberal, Müslüman, Sosyalist' düşüncelerin hepsinin bir parça temsil edildiği bir gazete görünümündedir. İştirak'in ilerdeki sayılarında 'Sosyalizm' vurgusu giderek artmış olsa da bu gelişme, pratik içinde el yordamıyla ilerlemiştir.

Anarşizm ve İştirak

Anarşizm ideolojisinin ve Anarşizmin önemli liderlerinin İştirak sütunlarında yer bulmasının önemli nedeni, o dönem Avrupa sol hareketinde, sendika ve işçi hareketi içinde anarşist yapıların yaygın şekilde temsil edilmesidir. İştirak gazetesini ve yöneticilerini Avrupa'dan besleyen haberlerin önemli bir bölümü, anarşistlerin Avrupa'da kitle eylemlerinde etkili güç olmaları ve bunun çeşitli araçlarla dünyaya duyurulmasıdır.

İştirak'deki Anarşizm kaynaklı yazılarda –Osmanlı Sosyalist Fırkası kurucuları arasında adı geçen– ve Hüseyin Hilmi'nin İzmir'de 'Serbest İzmir' gazetesindeki günlerinden beri yanında olan Baha Tevfik'in etkisi de vardır. Anılarını yazan kimi yazarlar İştirak'deki kimi yazıların imzasız olarak Baha Tevfik tarafından yazıldığını, kimi yazıların Hüseyin Hilmi tarafından Baha Tevfik'e yazdırıldığını belirtmişlerse de bu durumu doğrulayacak bir bilgi şimdilik bulunmamaktadır.[3]

Ancak Baha Tevfik'in 'Materyalist ve Anarşist' bir aydın olarak İştirak'a katkısı hissedilmektedir. Baha Tevfik'in Anarşizm'le ilgili düşünceleri; 'Anarşizme gelince, bu büsbütün ayrı bir içeriğe sahiptir. Anarşizm demek ancak bireyi yaşatmak ve bireye, bireyin özgün meziyetlerine karşı olan bütün güçleri mahvetmek demektir... Görülüyor ki sosyalizm ve anarşizm akımları birbirinin kardeşi değil, belki düşmanıdır... Ben bu yeniçağın içinde anarşizmi görüyorum,' diye yazacak kadar nettir.[4]

İştirak gazetesinde ilk sayılarında daha belirgin olmakla beraber, Anarşizmin önemli önder, eylem adamları ile onların hayatı ve mücadelelerine dair birçok makale, haber bulunmaktadır. Bunlardan bir kaçı şöyledir:

Gazetenin 13 Şubat 1325'te (1909) yayımlanan birinci sayısında, Blanki için bir övgü yazısı bulunmaktadır. 'Hayran' imzalı yazıda Blanki'nin siyasi hayatının her dakikasının emekçilere örnek olması gerektiği belirtilmekte ve "Ömrünün o mukaddes senelerini her dakikası milyonlara değen âvân (zamanlarını) hayatını zindanların ratıp (rutubetli), soğuk bi-iman âguşu mezaliminde (amansız zulümlerin kucağında) geçiren ey büyük dahi! Ey muhterem fedakâr! Ey sermed-i nam (ölümsüz isimli) Blanki! Ey hami-i sunuf-ı makhurâ-i beşeriyet (ezilmiş sınıfların koruyucusu!)" denilmektedir.[5]

3 Bezmi Nusret Kaygusuz, Bir Roman Gibi, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı 33, İkinci Basım, İzmir 2002, sf. 72

4 Baha Tevfik, Anarşizmin Osmanlıcası -Felsefe-i Ferd-, Çeviren ve hazırlayan Burhan Şaylı, Yumuşak g yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1997, sf. 112

5 Louis-Auguste Blanqui, (1805-1881) Anarşizmin teorisyenlerinden. Paris Komünü'nün yöneticileri arasındaydı. Blanqui'nin temel eylemi, önceden örgütlenmiş, yetiştirilmiş, seçkin militanlarla iktidarın ele geçirilmesi ilkesine dayanıyordu. Liberal burjuva ideolojisinin radikal bir uzantısı olan ve silahlı eylemi, küçük militan grupların isyanını kutsayan, işçi sınıfının ve geniş yığınların örgütlenmesini dışlayan ideolojisiyle Marksizm'den farklı bir çizgisi vardı.

İştirak'in ikinci sayısında da Anarşizmin önemli liderlerinden haberler bulunmakta, yine 'Hayran' imzasıyla Bakunin için bir şiir yer almakta, ünlü kuramcı ve eylem adamı Prodhon'un resmi bulunmakta yaşamı, mücadelesi anlatılmaktadır.[6]

'On dokuzuncu asrın en şanlı insaniyeti. Pier Josef Prodon 1809 senesi Haziranının on beşinci günü Bizansiyon'da fakir ve çiftçi bir ailenin sulbünden dünyaya gelen hayatı on iki yaşına kadar hiçbir mektebe devam edemeden kırların soğuk havası içinde küçük ve vahşi bir serseri gibi düşünmek bedaiyi tabiiyyeyi (doğanın güzelliğini keşfetmek) temaşa etmek koşmak oynamakla geçti...' denilmektedir.

İkinci sayıda bir başka Anarşist Francisco Ferrer'in idamı ile ilgili, sosyalistlere ithaf edilmiş, 'Abdülhak Hayri' imzalı şiir bulunmaktadır.[7] Üçüncü sayıda da bu konuda yazılar devam etmektedir. A. Rıfkı imzalı yazıda Blanki anılmakta ve dördüncü sayıda, 'Francisko Ferrer, Serbest Fikrin Şahadeti' başlıklı bir yazı daha bulunmaktadır.

Anarşist kuramcı ve eylem adamlarının mücadeleleri ve yaşamları sonraki İştirak ile onun yerine çıkarılan gazetelerde zaman zaman devam etmektedir. Onlar için yazılan değerlendirme yazıları genellikle övgüler içermekte ve şiirlerle bu hayranlık dile getirilmektedir. Şiirlerin altındaki imza da birden fazla olmak üzere 'Hayran'dır. Örneğin Kasım (1910) da İştirak kapatıldığı için onun yerine çıkarılan İnsaniyet gazetesinde de 'Hayran' imzalı bir 'Bakunin' şiirinde 'Ey fedakâr, muhterem ismin / Kalb-i millete berkarar olsun...' diye bu ilgi devam etmektedir.

Liberalizm ve İştirak

İştirak gazetesinin birinci sayısından itibaren liberalizm düşüncesi hem felsefi düzeyde yazıların, haberlerin içinde kendine yer bulmaktadır hem de kimi makalelerde bu düşünceye doğrudan atıfta bulunulmaktadır.

Hüseyin Hilmi'nin gazetecilik serüveni İzmir'de Bıçakcızade Hakkı'nın 'İzmir' gazetesini devralmasıyla başlamıştır. 'İzmir' gazetesi, 11-18. sayıları 'Edebi İzmir', 19-45 sayıları 'Haftalık İzmir', 46-49. sayıları 'Haftalık Serbest İzmir' olarak yayımlanmıştır. Bu dönemde gazetenin 'Müdir-i mesulü' Hüseyin Hilmi, Sermuharriri Baha Tevfik'tir.[8]

İştirak'ın sahibi Hüseyin Hilmi'nin özellikle 1908 sonrası İzmir'deyken çıkardığı gazetelerde liberalizmi savunduğunu bilmekteyiz. Öyleki, Hüseyin Hilmi 'sahib-i

6 Pierre Joseph Prodhon, (1806-1865) Anarşizmin kurucusu. 1840'da yazdığı ünlü eserinde 'mülkiyetin hırsızlık' olduğunu öne sürdü. Prodhon, mülkiyetin yarattığı eşitsizliğin, mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla korunabileceğini ve bireyin özgürlüğünün bu şekilde sağlanacağını iddia etti. 1. Enternasyonal'de görüşleri taraftar buldu. Yazılarında, anarşist özerk gruplar aracılığıyla federasyon kurmak ve toplum üzerindeki baskı ve otoriteyi yok etmeği savundu.

7 Francisco Ferrer, (1859-1909) İspanyol Anarşist lider. Barselona'da 1901 yılında kendisinin kurduğu 'Escuela Moderna' Modern Okul'da ders verdi. 1909'da İspanya'da ülke çapında, İspanya Genel İşçi Birliği, anarşist gruplar, sendikalar ve sosyalistlerin yönettiği genel grev etkili oldu. Ordu bütün ülkede grevleri kanlı bir şekilde bastırdı. Anarşist önder Francisco Ferrer tutuklandı. 13 Ekim 1909'da yargılanmaksızın kurşuna dizilerek öldürüldü.

8 Hasan Duman, Osmanlı-Türk Süreli Yayınlar ve Gazeteleri Bibliyografyası ve Toplu Katalogu (1828-1928), Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Yayınları, Ankara 2000, sf. 451

İmtiyaz ve müdir-i' olduğu Serbest İzmir gazetesinin logosunun altına Latin harfleriyle 'IZMIR LIBERAL' ibaresini eklemiş, o dönem İttihat ve Terakki'ye karşı gazetesinde liberal eğilimli Ahrar Fırkası'nı destekleyen yazılar yayımlamıştır.

İştirak gazetesindeki liberalizm etkisinin önemli nedenlerinden birisi, yöneticileri yakın geçmişlerinde liberal kimlikleriyle gazetecilik yapan Hüseyin Hilmi ve hatta Baha Tevfik'tir denilebilir.[9]

İştirak gazetesinin birinci sayısının neredeyse başyazısı 'liberalizme' verilen önem bakımında dikkat çekicidir. Liberalizme gazetenin çıkışında yapılan bu vurgu, 'İştirak' çevresinin dünyaya bakışıyla ilgili olduğu kadar gazetenin çıkışında 'İttihatçılığın' karşısında tek etkili güç sayılan 'adem-i merkeziyetçi' Osmanlı aydınları arasında bir meşruiyet arayışı ihtiyacı da olabilir.

İştirak'teki makalenin başlığı, 'Teşebbüs ve Terakki'dir. Yazarına göre; 'teşebbüs ve bundan doğan ilerleme; dünkü barbar savaşlar çağını sona erdirmiş, dün savaşan insanlar çağından sonra gelen nesiller, herkes için ticaretin ve üretimin birleştiriciliğini keşfetmişler ve insanlığa yeni bir refah yolu önermişlerdir: "milletim bu yeni insanlıktır, vatanım ise bütün yeryüzü"dür. İştirak yazarları 18. sayıdan itibaren bu düşünceyi bir slogan haline getirerek gazetenin isminin altına da koymuşlardır. Bu slogan 'sosyalizm'in enternasyonal anlayışını çağrıştırdığı kadar 'liberalizm' cephesinden bakıldığında da aykırı durmamaktadır.

'Teşebbüs ve terakkidir ki bugünkü beşeriyet dünkü devr-i mezalime nihayet vermiş, dünkü kanlı safhalar unutulmuş bir rüyanın kâbuslu dakikaları gibi kalmıştır.

Teşebbüs ve terakki iledir ki: dünkü müteferrik ve muharip insanların bugünkü ahfadı mütefekkiresi artık birleşmek, bir toprakta yaşadıkları bir topraktan kazandıkları halde ittihat etmek lüzumunu hissetmişlerdir.

Teşebbüs iledir ki: bugün sunuf-ı müdrike-i insaniyet rayet-i serbülendine:

'Milletim nev-i beşerdir, vatanım ruy-ı zemin' kelam-ı hikmet beyanını yazmıştır.'

Liberalizmin temel felsefesine uygun olarak; bir toplum için rekabet koşullarında yatırım yapılması, yatırımların toplumların gelişme ve zenginleşmesinde iyi yaşam koşullarının sağlanmasında tek yol olması, yatırımların arttığı ölçüde sosyal sınıfların durumlarının kendiliğinden düzeleceğine inanılması, emek ve sermaye arasındaki uzlaşma ve işbirliğinin burada olmazsa olmaz kuralı şeklinde benimsenmesi, gazetenin kimi yazılarında açık veya örtülü olarak yer almaktadır.

Liberalizmin iktisadi ve sosyal kabulü ile ilgili bir başka makale İştirak'in kapatıldığı zaman onun yerine yayımlanan 'İnsaniyet' gazetesinde de bulunmaktadır. 'Sosyalizm Efkârı' başlıklı yazı oldukça iyi bir örnektir ve buradaki genel yaklaşım 'sosyal liberalizm ve sosyalizm' arasında gidip gelen politikaların zaman zaman liberalizme ne kadar yaklaştığını göstermektedir.

Yazar liberalizmin meşhur 'bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler' sloganını da aynı şekilde kullanmaktadır.[10]

9 Liberalizm ve Anarşizmin temelde bireye, bireyin iradesinin gücüne, bireyin düşüncesine ve eylemine dayandığını, bireyselli orta paydasını kullandığı unutulmamalıdır.

10 İnsaniyet, Sosyalizm Efkârı, Numero 2, 20 Şubat sene 1328, Perşembe, 12 Ağustos sene 1326, sene 1

'İfadem sözüme nihayet vermeden şunu da söyleyeyim ki; bizim sosyalistlik çerçevesi altında yapacağımız, veyahud yapmaya gayret edeceğimiz şeyler ancak 'sermayedaran ve ameleler beyninde daha umumi bir tabirle sermaye ile say ü amel arasında muhkem ve kavi bir rabıta husule getirerek mayedeki istiklalin mümkün mertebe önünü almak, şahsi sermayelerine (anonim) sermayeler ihdas etmek, zayıfları kavi ve zenginlerin cenah-ı hamiyet saadetlerini meşru ve makul bir surette say ü amellerinden istifade ettirmek, amelenin maddi olduğu kadar manevi terakkisine de hidmet etmek, idam cezasının ref'ine çalışmak, amelenin her türlü itirazatını dinleyerek onlara irae-i tarik eylemek bilumum inhisarların ref'ine gayret etmek, esaret-i umumiyenin kal'ü imha ile serbest-i iktisadiyeye himmet etmek, bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler kaidesine tabi hareket eylemek, harp ve kıtalin izalesine ve sulh ve müsalemetin teminine çalışmak' velhasıl beşeriyete, insaniyete hadim gördüğümüz, bildiğimiz şeyleri bilâ-perva yazmaktır.'

Yukarıdaki alıntıda da görüleceği gibi, Liberalizmin ve liberal düşüncenin ilerletici olduğunu düşünen İştirak yazarları ve Osmanlı Sosyalist Fırkası çevresi, liberalizmi samimi olarak benimsemişlerdir. 'Sosyalizmi', liberalizmin doğal bir devamı, toplumsal olarak bir üst biçimi olarak algılamışlar; liberalizm-sosyalizm ilişkisinde 'sosyalizmin', sosyal düzenin kökten reformunu da içeren –liberalizmin– daha iyi bir türevi ya da düzeltimcisi olarak görmüşlerdir.

Müslümanlık ve İştirak

Müslümanlık ve sosyalizmin birbirine yakınlığı düşüncesi üzerinde İştirak gazetesinde pek çok bilgi ve yazı bulunmaktadır.

İştirak gazetesinin başlığının altında yer alan sloganlar, Müslümanlığın sosyal adalet ve paylaşımcı felsefesiyle sosyalist ideolojinin eşitlikçi ve dayanışmacı özelliğinin yakınlığını belirtmek için konulmuştur.

'Biri yer biri bakar-kıyamet ondan kopar' ve 'Ağniyanın (zenginin) servetinin kırkta biri fukaranın hakkıdır' sloganları bunu anlatmaktadır.

İştirak gazetesinin 4. sayısında bizzat Hüseyin Hilmi imzalı bir yazıda İslamiyet ve sosyalizmin yakınlığı üzerinde durulmaktadır. Hüseyin Hilmi, Şuray-ı Ümmet gazetesinde Alâeddin Cemil imzasıyla sosyalizme saldıran bir yazıyı 'Şuray-ı Ümmet'e Cevap' başlığıyla yanıtlamış ve şu görüşleri savunmuştur:

"Sosyalizmin kökleri Hazreti İsa'ya dayanmaktadır. İslamiyet'te ise birçok ayet-i kerime ve hadis sosyalizmin ruhuna uygundur, örneğin zekât böyle bir kurumdur, Şuray-ı Ümmet'in iddia ettiği gibi sosyalistler yağmacı değildir, kimsenin malının yarısını istemezler. Ancak bu 'gafil muharririn' büyük servetlerin kaynağı nedir? sorusuna vereceği cevabında büyük bir gerçek gizlidir. Bu servetleri işçilerin emeği olmadan kimse tek başına kazanamaz. Biz İslam'ın hepimizi kardeş sayan emrine uyarak birleşeceğiz, gerekirse grev yapacağız ve gayri meşru kazanılan servetlerin hiç değilse bir bölümünü kendi emeğimizin karşılığı olarak geri alacağız."

'Sosyalistliğin en evvel Hazreti İsa tarafından vaz olunmuş ve Roma'nın milyonlarını esirasının tırnaklarıyla kazanan azim zalimesine karşı teşkil ve tertip edilmiş bir dinin esas maksadı olduğu ve İslamiyet de dahi nice ayet-i kerime ve hadisi şerife ile teyid ve tasdik olu-

nan bu esasın zekât gibi ameli bir surete dahi ifrağı düşünülecek olursa sosyalistlerin maksadı yağmacılıktır gibi münasebetsiz sözler biraz zor ağza alınır.

Bugün hiçbir sosyalist yoktur ki muharrer makalenin dediği gibi ağniyadan birinin kapısını çalsın da ben sosyalistim servetinin nısfını bana vereceksin, eğer bi-çare Alâeddin Cemil Bey böyle zannediyorsa pek çok aldanıyor demektir...

Ey muharriri gafil şimdi siz söyleyiniz bakalım ashabı servet bu parayı bulmuş diye bir sual varit olursa ne diyeceksiniz. Meşru bir surette cem ihtimali olmayan meblağ-ı azime için verilecek cevap şudur: Çalıştım kazandım.

Bu iki kelimede büyük bir hakikat vardır ki o da budur: Meşru gayri meşru mademki kazandın artık bu servet benimdir sende çalışsa idin sende bir kolayını bulsaydın.

Evet, bende bi kolayını bulsaydım değil mi?

İşte bizde Şeriat-ı Garra-i Ahmediyyenin hepimizi kardeş addedilen bir emr-i şerifine tabiyen afak ve ittihat edeceğiz kimseye zararımız dokunmayacak daha az çalışarak yani biraz rahat ederek fazla kazanmanın kolaylıklarını arayacağız. İcap ederse büsbütün terk-i mesai edeceğiz ve bu suretle gayri meşru bir suretle iktisap edilen servetlerin hiç olmazsa bir kısmı kalilini sayemize, harekât-ı makbule-i insaniyetkâremize mukabil istirdad eyleyeceğiz.'

İştirak gazetesinin 4. ve 5. sayılarında 'Düşün' başlığıyla yer alan, 'Ulemadan Bir Zat' imzalı bir yazıyı Karesi (Balıkesir) mebusu Mecdi Efendi yazmıştır. Mecdi Efendi de 'Batı'nın ekonomik, ahlaki ve sosyal çöküntüsü karşısında İslamiyet ve sosyalizmin işçilerin sosyal sorunlarının çözümünde uzlaşabileceğini yazmıştır.

İştirak gazetesi rastgelen sayılarında, okurlarının ramazan ve dini bayramlarını kutlamakta, örneğin; 'teşrif eyleyen ramazan-ı şerifi bilcümle İslam kardeşlerimize tebrik etmeyi İştirak gazetesi bir vazife-i mukaddese addeder' demektedir.

İştirak gazetesinin 20. sayısında (Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın programının açıklandığı sayı) yayımlanan 'Osmanlı Sosyalist Fırkası Beyannamesi' de 'Ağniyanın (zenginin) servetinin kırkta biri fukaranın hakkıdır' diyen ferman-ı ilahi ile başlamaktadır.

Beyanname'nin bir başka yerinde ise, "(İslam'ın) ayet ve hadisle açık olan yoksulların yanında olan tavrı, Türkiye'de kimse tarafından dile getirilmemektedir, ancak sosyalistler İslam'ın bu sosyal yarının unutturulmasına izin vermeyeceklerdir" denilmektedir.

'Bu maksat ve mesleğin bahusus ayet ve hadis ile tekit-i teşrii edilen bu fukaraperverinin dînen dahi tatbiki icap ederken şimdiye kadar Türkiye'de mensi denilecek bir halde bırakılması asla tecviz edilemez.'

Türkiye Sosyalist Fırkası gazetesi İdrak'in birinci sayısında yer alan 'Fırkamızın Beyannamesi' ve 'Hak' başlıklı yazılarda da; 'Memleketimiz ezeli bir sosyalist memlekettir. Şer'i mübid-i Ahmedi ise esasen ahkâm-ı münifesiyle (seçkin hükümleriyle) bir sosyalist düsturdur. Din-i mübin-i İslam da, sosyalizm esasatını sarahaten tesbit etmiş, Türk ân'anâtı (gelenekleri) da birçok sosyalist fikirleri muhtevi bulunmuştur' diye yazmaktadır.

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın 1919 yılında çıkardığı ve 'Sosyalistlik Nedir?' başlıklı broşürde de benzer bir yaklaşım vardır. Burada toprak üzerindeki feodal top-

rak mülkiyeti tartışılırken, sosyalizmin nihai hedefinde 'toprağın umumun malı olduğu' ve köylüye ihtiyacı ölçüsünde dağıtılacağı, İslamiyet'in de bu kuralı kabul ettiği yazılmaktadır.

'En büyük vasıta-i istihsal olan toprak da şahsın değil, hükümetin, umumun malı olmalıdır. Zaten İslamiyet de bu esası kabul etmiş ve demiştir ki: "Malik ül mülk, yalnız Cenab-ı Hakdır. İnsanlar toprağa mutasarrıftır, onu eker biçerler, tagaddi (beslenirler) ederler." Binaenaleyh herkese lüzumu kadar toprak verilmek, lüzumundan fazlasını almak lâzımdır.'

Osmanlı Sosyalist Fırkası belgelerine bir bütün olarak bakılırsa, İslam dininin kimi esaslarının sosyalizm idealiyle örtüştüğüne dair bir kanaat olduğu ancak diğer yandan da sosyalizmin kitlelere ulaştırılmasında İslam dininin sosyal ve dayanışmacı yanının kullanıldığı görülmektedir.

Sosyalizm ve İştirak

İştirak'de doğrudan doğruya 'sosyalizm' konulu yazı birçok sayıda yer almaktadır. Bu yazılarda: toplumlardaki sosyal mücadeleler, ilkel komünal toplumlarda sosyalizm, toplumların sınıflı hale gelmesinden sonra sosyalist düşünceyi savunan düşünür ve aydınlar, Hıristiyanlık ve sosyalizm, Müslümanlık ve sosyalizm, kapitalizm koşullarında sosyalist mücadele, Avrupa sosyalist partileri ve sosyalizm vb. konular işlenmektedir. Yazıların bir bölümünü çeviri yazılar meydana getirmektedir. Bazılarında imza bulunmamakta ya da takma isimler yer almaktadır. İştirak'teki sosyalizm konusundaki yazılar ve bulunduğu sayılar şunlardır.
1. sayı, 'Sosyalizm Nedir?', 'Sosyalizm ve Köylüler 1.' **2. sayı** 'Sosyalizm ve Köylüler 2'. (bu makaleler Emin Lami'nin Eme Bartu'dan çevrilmiş metinleridir.)
3. sayı 'Sosyalizmin Âtisi 1'. **5. sayı,** 'Sosyalizmin Âtisi 2', 'Sosyalizm Sây ve Gayret / Bedin', İştirakiyun Sosyalist Mektebi'. **8. sayı,** 'Sosyalistlerin Kusurları / H. R.', 'Sosyalistlik Bir Emr-i Zaruri midir? / A. Mecid'. **13. sayı,** 'Sosyalizm Nedir? / H.' **15. sayı,** 'Sosyalistlik Niçin Teessüs Edecek?', 'Sosyalist Fikirler Hangi Devirden Başlar / G.' **16. sayı,** 'Sosyalistlik Niçin Teessüs Edecek? (makaleler Haydar Rıfat tarafından yazılmıştır veya Haydar Rıfat tarafından 'George Tournéré'den çevrilen 'Sosyalizm' isimli kitaptan alınmıştır.)[11] **6. sayı,** 'Sosyalist Mektebi / Bedin'.

George Tournéré'den Haydar Rıfat'ın 1910' yılında çevirdiği 'Sosyalizm' adlı kitap Türkçede sosyalizm üzerine ilk çeviri kabul edilmektedir. Bir metinde de H. R. İmzası bulunması bazı makaleleri Haydar Rıfat'ın yazdığını düşündürmektedir.

Özellikle 'Sosyalizmin Atisi' başlığıyla İştirak'in iki sayısında devam eden yazı, siyasi düşmanları ve burjuva çevreler tarafından Osmanlı sosyalistlerinin 'ihtilalciliklerine' en önemli delil olarak gösterilmiştir. Yazıda; toplumların sınıf mücadelesinde tarihsel dönüşümlerin kaçınılmaz bir zorunluluk olarak zor yoluyla, yani ihtilal ile gerçekleştiğini, hangi toplumsal düzen olursa olsun iktidarı elinde tutan sınıfın ayrıcalıklarını kendi isteğiyle ya da barışçı yoldan terk etmeyeceğini değişik örneklerle anlatmaktadır.

11 Mehmet Ö. Alkan, Baha Tevfik ve İştirak'teki İmzasız Yazılar, Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi, Sayı 83 Kasım1990, sf. 263

Uzun makalede; Abdullah Cevdet'in 'Hürriyetin kazanılması için kanla bedel ödenmesi'ne ve Marx'ın yazdığı gibi 'günümüzde emekçilerin kurtuluşunun bizzat kendi eserleri olacağına' değinilmektedir.

'Velhasıl hürriyet ancak harp ve zarp ile ve parça parça feth olunur. Mabud-u hürriyet azim ile aşk ile temayül etmez. Ancak büyük büyük fedakârlıklarla celp edilir. Muhterem fedakâr büyük Abdullah Cevdet Bey çok söylemiştir.

(Meleke-i hürriyetin huzuru ulviyetine çıkmak içinde bir abdest lazımdır. Fakat hayf ki bu abdesatın kan ile alınması meşruttur...)

Evet, sosyalistler ihtilal taraftarıdırlar yahut ihtilalcidirler. Çünkü emellerini sulhen kabul ettiremeyeceklerini katiyet ve ulviyetinde şüphe etmedikleri emellerini sulhen mevkii icraya koyamayacaklarını pekiyi anlamışlardır...

Karl Marx'ı bi-hakkın takdir eder. 'Ameleyi ancak bizzat amele kurtaracaktır!'[12]

İştirak'te 'Bedin' takma adıyla birçok makale bulunmaktadır. Beşinci sayıdaki 'Sosyalizm Sây ve Gayret' ile altıncı sayıdaki 'Sosyalist Mektebi' başlıklı makaleler de 'Bedin' imzası bulunmaktadır. Bedin'in gerçek adı muhtemelen Mustafa Nuri'dir. Altıncı sayının içindekiler bölümünde, 'Amele Kızları'nı yazan kişi olarak Mustafa Nuri'nin ismi yer almışken, aynı yazı için içerde 'Bedin' imzası vardır.

İştirak sayılarında yer alan kimi yazılardan derlenen aşağıdaki satırlar 'sosyalizm'in nasıl anlaşıldığını ve nasıl tanımlandığını göstermesi bakımından önemlidir.

'Kadim nokta-i nazardan sosyalist mektebi liberal mektebinden eskidir. İlm-i iktisada esaslar vaz' (tayin edilmeden) edilmeden pek çok zaman evvel sosyalist fikri hüküm-ü ferma olmuştur.

Hayvanlardan pek az farklı olan ilk insanlarda hiçbir teşkilat yoktur. Çünkü buna bir ihtiyaç duymamışlardır.

Terakkiyât-ı beşeriyenin başlıca safahatı şunlardır: Vahşet, esâret, hizmetkârlık, ecirlik (ücretli), kolektivizm, komünizm, anarşizm.

Fakat bir zaman geldi ki insanlar daha yüksek daha büyük emeller duydular.

Vaka sosyalistlik lâfzî sosyalistliğin tamimi (umumileşmesi) yenidir. Fakat sosyalist fikri ta Yunanistan-ı kadimde vücut bulmuştur. Tarihin bu raddeye kadar ıttıla' (öğrendiği) yetiştiği için en eski misali Yunanistan-ı kadimeden getirebiliyoruz. Eflatun'un tasvir etmiş olduğu hükümet sosyalist fikrinin ilk tahminidir. Bir hükümeti idare edecek olan takımı her türlü tasarruftan binaenaleyh bunun zımnında her türlü hodpesendlikten (mağrur), hırstan men etmiş olan Eflatun sosyalistliğin fikrine tabiiyetten başka bir şeyi yapmamıştır. Yani insanların saadet ve istirahatı neye mütevakıf (uygun) olduğunu anlayarak o istikamete doğru gitmek istemiştir. Çünkü yalnız Eflatun da değil medeniyet seyrini takip ederek ıstırabat-ı hayatiyeye duçar olanların haline bakarak heyet-i beşeriyenin çürük bir temel üzerine kurulmuş yanlış yola sapmış olduğunu anlayarak doğru yolu bulmaya insanların pek eski zamandan beri çalişagelmiş olduklarını sosyalistliğin efkâr ve kavaidine zekâ ve irfanın yardımıyla meyil ettiklerini anlarlar.

İlk evvel biz sosyalizm efkârını Eflatun'da görmekteyiz.

12 'Sosyalizmin Atisi' başlıklı yazının tamamı Belgeler bölümündedir.

Hıristiyanlığın ilk devresinde sosyalistliğin ne derecede insaniyete hadim olacak bir surette neşr ü tamim edilmiş olduğu malumdur. Hazret-i İsa? Dinine salik olanları hodpesentlikten, hırstan tasarruftan beri tutuyordu. Hıristiyanlığın zuhur (çıkış) ve tedvini (toplanma) zamanındaki şeklinde sosyalistlik fikirleri açıkça fark olunuyordu.

İslamiyet cinsiyeti bir tarafa bırakarak vaz' ettiği bütün İslamların biri birinin kardeşi olması kaidesi sosyalistlerin kabul ettikleri ve insanların insanlığa takrib (yolunu bulma) etmeleri için tatbikine çalıştıkları bir kaidedir.

Sosyalizm kelimesi Fransızcada iptida 1932 senesinde kullanılmış bulunuyor.

Asr-ı ahirde (son yüzyıl) Fransa'da sosyalizm mesleğinin terakkisine en ziyade gayret eden S. Simon 1721 tarihinde neşr ettiği Usul-ü Sanat nam eseriyle kesb-i iştihar (meşhur) etmiştir.

İngiltere'de Mister Oven 1712 de, Almanya'da Karl Marks 'Sermaye' eserlerini neşrederek sahne-i içtimaiyede inkılâplar husule getirmişlerdir.

Sosyalistler ihtilal taraftarlarıdır. İhtilal bir felaketi azime, fakat bir felaketi lüzuma, fakat bir felaketi muvakkatedir. Devamlı sebatlı bir felaketin yerine ikame edilmek istenilen bir felaketi muvakkatedir.

Maliye nazırı Cavit Bey sosyalizmin terakkisi beşeriyetin mahfi demektir, diyor.

Geçenlerde Meclis-i Mebusanın bir kanununu müzakeresi sırasında muhterem mebuslardan birkaçının beyanatı mecliste bazılarının asabiyetini harekete geçirdi; patırtı kopardılar.

Bunlar sosyalist fikirleridir! Biz meclise sosyalist fikirlerini sokmak istemeyiz! Dediler. Maliye nazırı da nezaret mevkiinden sosyalist fikri aleyhinde bulundu.

Halk her tarafta birleşmek bir vücut bulmak üzere.

Karl Marks kendilerine diyor ki;

Zincirlerinizden başka kaybedecek bir şeyiniz yoktur. Kazanabileceğiniz ise bütün bir hayattır.'

1912 yılında çıkarılan İştirak gazetesi sayılarında ise:

Sosyalizm nedir?: R. S. / İlk sosyalist kimdi?: İştirak / İştirak'in tefrikası: Sosyalizmin hulasası -Birinci Bab- Sosyalizmin fikri esasiyesi / Sosyalizme dair neşr edilen asar-ı cedide / Servet ve Sermaye-i hazıranın suret-i teşkili ve Sosyalizm fikri: Akif Hikmet / Sosyalizmin menabii: M. A. / Sosyalizmin terakkiyatı ve istikbali: Ruşen Zeki / Sosyalizmin tarihi: M. T. yazıları bulunmaktadır.

4. Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Fırkanın Kuruluşu

OSMANLI SOSYALİST FIRKASI

Kurulduğu tarih: Ağustos 1910
Kurucuları: Hüseyin Hilmi, Namık Hasan,
İbnül Tahir İsmail Faik, Baha Tevfik, Hamit Suphi
Merkezi: Nuruosmaniye'de Hürriyet Matbaası
Yayın Organları: İştirak, İnsaniyet, Sosyalist, Medeniyet, Beşeriyet Gazeteleri
Kapatılması: 1912 yılı sonları

Osmanlı Sosyalist Fırkası, 1908 devriminden ve yaygın işçi eylemlerinden sonra 'sol'da örgütlenen ilk sosyalist partidir. 13 Şubat 1325 (1909) tarihinde yayımlanmaya başlayan İştirak gazetesinin çıkışından yaklaşık altı ay sonra, İştirak'in 19. sayısında duyurulduğu gibi Fırka, Ağustos ayının sonuna doğru (1910) kurulmuştur. Partinin kurucuları; Hüseyin Hilmi, Namık Hasan, Pertev Tevfik, İbnül Tahir İsmail Faik, Baha Tevfik, Hamit Suphi'dir.[13]

Fethi Tevetoğlu'da Osmanlı Sosyalist Fırkası kurucularını; **İştirak** gazetesi sahibi Hüseyin Hilmi, **Sosyalist** gazetesi sahibi Namık Hasan, **Muâhede** gazetesi sahibi Pertev Tevfik, **İnsaniyet** gazetesi sahibi İbnül Tahir İsmail Faik ve **Medeniyet** gazetesi sahibi Hamdi Suphi olarak saymaktadır.[14]

Yukarıda Osmanlı Sosyalist Fırkası kurucuları olarak isimleri geçen yöneticiler, farklı gazetelerin temsilcileri olarak bir araya gelip Fırka'yı kurmuş değildir. Osmanlı Sosyalist Fırkası kurulduktan sonra ve Fırka'nın yayın organı durumundaki İştirak gazetesinin hükümet tarafından kapatılmasının ardından, Fırka yöneticileri yeni yayın organlarıyla seslerini duyurmayı sürdürmüşlerdir. Her kapatılan gazeteden sonra yedekte tutulan bir yenisi çıkarılmıştır. İştirak'ten sonraki gazeteler bu şekilde doğmuştur.

Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın kurucularının tam ve net isimlerinin kimler olduğu bilinememekle beraber farklı kaynaklardan gelen bilgiler burada yazılanlar konusunda tereddüt olmadığını göstermektedir. Bu konuda en önemli kaynak Osmanlı Sosyalist Fırkası'na yakın isimlerle sağlığında konuşma olanağı bulmuş olan Tarık Zafer Tunaya'dır. Münir Süleyman Çapanoğlu, Bezmi Nusret Kaygusuz ve Fırka'nın Paris temsilcisi Dr. Refik Nevzat yukarıdaki ilk listeyi doğrulamaktadır.

İbrahim Yalımov ise, 14 Eylül 1910 tarihli Sabah gazetesindeki bir habere dayanarak, parti kurucuları arasında Yunan sosyalist Papadopulos, Kafkasyalı Nureddin Agayev, Dağıstanlı Celal Korkmazov ve Kırımlı Abbas Şirinli'nin de bulunduğunu yazmaktadır.[15]

Bu isimlerin partinin yönetimindeki ve daha sonraki dönemdeki rolleri konusunda şimdilik bilinenler sınırlıdır. Ancak Osmanlı Sosyalist Fırkası Beyannamesi'nde sözü edilen "memleketimizde muhtelif milletler arasında birlik, kardeşlik ve eşitlik esaslarına bağlı bir parti ve memleketimizde büyük çoğunluğu teşkil eden fukara ahali ve amele sınıfının hukukunu savunma, yeryüzündeki işçilerle işbirliği ve birlik" hedefi doğrultusunda özellikle Yunanlı ve Türkistanlı sosyalistlerle bir ilk temas olabilir.

M. S. Çapanoğlu'na göre Fırka'nın kurucularından Hamit Suphi, Pertev Tevfik ve İsmail Faik 6 Şubat 1909 da kurulan (halkçı-liberal eğilimli) Osmanlı Demokrat

13 Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt:1 İkinci Meşrutiyet Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998, sf. 247 ve Münir Süleyman Çapanoğlu, Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi, Pınar Yayınevi, İstanbul 1964, sf. 53

14 Fethi Tevetoğlu, Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1967, sf.18

15 İbrahim Yalımov, 1876-1923 Döneminde Türkiye'de Bulgar Azınlığı ve Sosyalist Hareketin Gelişmesi, Derleyenler: Mete Tunçay-Erik Jan Zürcher, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, sf. 152

Fırkası'nın üyelerindendir. Bu partinin yöneticileri arasında Dr. İbrahim Temo ve Dr. Abdullah Cevdet'te bulunmaktadır. Bu parti siyasi hayatını sona erdirip Hürriyet ve İtilaf Partisi'ne katılınca kimi üyeleri buna uymamıştır. Hamit Suphi, Pertev Tevfik ve İsmail Faik oradan Sosyalist Fırkası'na gelmiştir.

T. Z. Tunaya, M. S. Çapanoğlu ve F. Tevetoğlu'nun Osmanlı Sosyalist Fırkası kurucularının arasında adını saydığı Pertev Tevfik ve gazetesi Muahede'nin durumu diğerlerinden biraz farklı görünmektedir.

Pertev Tevfik, bir dönem Osmanlı Demokrat Fırkası üyesidir ve başyazarlığını yaptığı Muahede gazetesi liberal-demokrat bir yayın organıdır. Muahede gazetesi 18 Ekim 1910 tarihinde yayın hayatına başlamıştır ve künyesinde 'Demokrasi Mesleğinin Hadim ve Müdafii' ibaresi bulunmaktadır. Gazete 24 sayı basılabilmiş, hükümeti, uygulamalarını ve İttihatçıları, 'meşrutiyetin ruhuna uygun demokrat ve yansız olmadığı' için eleştirel bir yayın çizgisi olmuştur.

Muahede, basına getirilen sansürü eleştirerek, sansürün demokrasinin gelişmesinin önünü tıkadığını vurgulamış, demokrasiye sıklıkla atıf yapan gazete, meşrutiyet, adalet, hürriyet, Kanun-ı Esasi ve kavramlarının halk tarafından daha iyi anlaşılması için gazete sütunlarında bu kavramlara yer vermiştir.

Pertev Tevfik'in, Sosyalistlere verdiği desteğin sembolik ve dayanışma kapsamlı olduğu anlaşılmaktadır. Anarşizme karşı sosyalizmi savunan bir makalede yayımlayan Muahede, sosyalist değil, liberal-demokrat bir gazetedir.

Muahede'nin yayına başladığı tarihte, Osmanlı Sosyalist Fırkası organı sayılan gazeteler birbiri ardına kapatılmaktadır.[16]

Osmanlı Sosyalist Fırkası kurucularının İştirak gazetesinden önce de gazetecilik geçmişleri bulunmaktadır.

Hüseyin Hilmi, Baha Tevfik ve Hamit Suphi 1908'den önce İzmir'de 'Serbest İzmir' gazetesinde birlikte çalışmışlardır. 'Serbest İzmir' özellikle son dönemlerinde muhalif-özgürlükçü, liberal ve o dönem İzmir'de yaşayan bütün aydınların yazı yazdığı bir gazete durumundadır. Yazarları arasında; Bezmi Nusret, Bıçakçızade Hakkı, Sabri Güney, Ermenaklı Hasan Rüştü, Mahmut Nedim, İskeçeli Sıtkı, Salih Keramet, Enis Avni, Ömer Seyfettin gibi dönemin tanınmış isimleri bulunuyordu ve etkili bir yayın organıydı.[17]

İştirak gazetesi 1909 yılı başlarında yayımlanmaya başladığı halde Fırka, yukarıda sözünü ettiğimiz gibi bu tarihten altı ay sonra kurulmuştur. Dergiyi çıkaran çevrenin bu dönemde parti kuruluşu için çalıştığı da anlaşılmaktadır.

İştirak gazetesinin 26 Ağustos 1910 tarihinde çıkan 19. sayısında partinin kuruluşu şöyle duyurulmaktadır:

'Maksat-ı tesisi gerek dâhili ve gerek harici bilumum amelesinin yekdiğeriyle münasebette bulunmasını temin ve avamın mevki-i siyasi ve içtimaisini ıslah suretiyle bilcümle ser-

16 Anarşizm ve Sosyalizm karşılaştırması için: Kerim Sadi (A. Cerrahoğlu), Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı, İletişim Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul 1994, sf. 318 ve Muahede gazetesi için: Taner Aslan, Pertev Tevfik ve Muahede Gazetesi, www.turkishstudies.net/Dergi

17 Bezmi Nusret Kaygusuz, Bir Roman Gibi, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı 33, İkinci Basım, İzmir 2002, sf. 22

mayedaran cemiyyetini bir cemiyyet-i umumiye ve müşterekeye tahvil eylemek ve merkez-i umumisi şimdilik Nurosmaniye'de Hürriyet Matbaası denmekle maruf daire-i mahsusada olmak üzere bu kere Osmanlı Sosyalist Fırkası namıyla bir cemiyet teşkil edildiği ve keyfiyetin hükümete ihbarıyla mukabilinde Cemiyyetler Kanunun altıncı maddesini muvafık olduğuna ve hükümetin tasdik-i resmisine iktiran eylediğine dair tasdikname ahz edilmiştir.

Cemiyetin program beyannamesi gelecek nüshada aynen derç olunacaktır.'

Osmanlı Sosyalist Fırkası'na, partinin kuruluşuna ve faaliyete geçtiği toplumsal döneme ilişkin çoğu çevrede yaygın olan genel bir kanı bulunmaktadır. Bu yaklaşım, Fırka'nın faaliyetine bizzat tanık olarak o dönemi aktaranlarda olduğu gibi, sonradan yapılan değerlendirmelerde de ağırlıklı bir yer tutmaktadır.

Bu yaklaşıma göre: Osmanlı Sosyalist Fırkası, şartların zorladığı ve siyasi boşluğu dolduran bir hareket değil de bir aydın fantezisidir. Özellikle Hüseyin Hilmi'nin cahil ama fırsatçı kişiliği bu başarının anahtarıdır. Yine bu başarının altında Hüseyin Hilmi'nin İstanbul'u işgal eden yabancı güçlerle gizli ilişkisinin yattığı, zamanın ve sosyal dokunun da sosyalizm için elverişsiz olduğu, çünkü Osmanlıda ne işçi sınıfı ne de sanayi bulunmadığı saptamasına dayandırılmaktadır.

Buna paralel bir değerlendirme de, Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın bir türlü 'partileşemediğini' ve liberalizm-sosyalizm karışımı düşünceleri savunan bir 'çevre' olarak kaldığını iddia etmektedir.

Nedir ki bütün bunlar dönemin olağanüstü şartlarının dikkate alınmadığı değerlendirmelerdir.[18]

Yukarıda sözü edilen düşünceler tartışılabilecek başlıklar olmakla birlikte, Osmanlı Sosyalist Fırkası; 1908 meşrutiyetinin yarattığı özgürlük sonrasında, büyük ölçüde kendiliğinden gelişen ve güçlenen işçi hareketi ile sosyalist ideolojiyi buluşturan bir parti hüviyetiyle ortaya çıkmıştır. Özellikle 1908 Temmuzundan sonra önemli sanayi ve ticaret kentlerindeki yaygın grev ve eylemler, uzun baskı yıllarında suskun kalmış Osmanlı işçi sınıfının varlığını sorgulatmışsa da, gerçek oldukça farklıdır. Osmanlı toplumunda Yahudi, Ermeni ve Rumlar bu tarihte sosyalist, milliyetçi-sosyalist örgütlerle toplumsal arenada mücadele etmeye başlamışlardır.

Osmanlı Sosyalist Fırkası; 1908 sonrası toplumu saran bu büyük uyanış içinde, Osmanlı işçi sınıfının en hazırlıksızı, en zayıfı, en çok sömürüleni olan Türk ve Müslüman kesiminin örgütlenmesine ve onların kendiliğinden mücadelesi kaçınılmaz bir süreçte sosyalizme dönüşürken bu kesişmede en önemli rolü üstlenmiştir.

1910-1912 Türkiye'si koşullarında da sosyalizmi –giderek daha büyük bir- kararlılıkla savunan bir parti olmuştur.

İttihatçıların sosyalistler üzerinde uyguladıkları baskı ve terör, peşpeşe kapatılan gazeteler, hapis, sürgün, para cezaları ve nihayet altı-yedi aylık bir mücadeleden sonra faaliyetinin fiilen engellenmesi bu süreci kesintiye uğratmıştır. Ancak 1912

18 Osmanlı sosyalizmi ile ilgili yazı ve anılarında bu tespitlerde bulunan Münir Süleyman Çapanoğlu, Bezmi Nusret Kaygusuz, Mustafa Fazıl Çun, Hasan Sadi Birkök ve Tarık Mümtaz Göztepe dolayısıyla kendilerinden sonraki değerlendirmeleri de etkilemişlerdir.

yılındaki canlanma ve 1919'da kurulan Türkiye Sosyalist Fırkası kuşkusuz bu mücadelenin devamıdır ve başlangıcında 1910'daki örgütlenme vardır.

Bu anlamda, Osmanlı Sosyalist Fırkası Türkiye'nin işçi ve sosyalist hareketi tarihinde sosyalist düşüncenin partileşmesi açısından ilk büyük adımdır.

İştirak gazetesinin 1912 yılında gazete formatında çıkan 1. sayısındaki 'Amele Hayatı' başlıklı yazı bütün bu sorulara yanıt niteliğindedir.

İştirak yazarı, oldukça basit ama bir o kadar da sağlam bir mantıkla; Osmanlı topraklarındaki işçilerin maruz kaldığı ağır sömürü şartlarını ortaya koyarak, bu gerçek karşısında mevcut durumu olağan karşılayan ya da sessiz kalanlara itiraz etmektedir.

Yazar, 'sermayenin heybeti önünde işçiler ve emekçiler birleşip ittifak edecekler ve emek felsefesinin başarıları karşısında, ince sesli, gelin yürüyüşlü beylerimiz lâl (dilsiz) kalacaklardır' diyerek sosyalizm tartışmasına yüksek sesle katılmaktadır.

'Aristokrat tabiatlı, beylik müptelası kimselere ne vakit sosyalizmden söz açılsa, bu meslegin Avrupa'ya özgü olduğu, henüz bir işçi hayatı mevcut olmayan Osmanlı memleketinde bundan bahsetmek zamanının gelmediği cevabı alınır.

Gerçekten beyzadelerin yakın çevresinde, yani yemek salonlarında, tiyatro, balo ve seyrangâhlarında, gezinti yerlerinde kısaca zevk ve sefa dolu yaşama alanlarında önemli bir işçi faaliyeti yoktur. Fakat memleketin tümüne birden kavrayıcı bir gözle bakılırsa hepimizi yaşatan fakir ziraatın işçiler tarafından yapıldığı, memleket içindeki milletin bütün fertlerini geçindiren eski usul ve ağır işleyen terli sanayiin yine onlar tarafından yürütüldüğü görülür.

Asalet taslayanlara sorarız: Acaba ziraat, ticaret, endüstri bizim memleketimizde Avrupa kadar ilerledi mi? Acaba Türkiye'deki sermayedarlık yani kapitalizm Avrupa ve Amerika'ya nisbetle sıfırdan farklı mıdır? Çiftliklerimizde ne suretle ekilip biçilir? Hazret-i Âdem zamanından kalma sabanlar ve oraklarla değil mi? Fabrikamızın sayısı kaça varıyor? Bizde kapitalizm iptidai halde bulunduğu için, kapitalistlere işlerini ileriye götürmesinin yersiz ve mevsimsiz olduğu itiraz makamında söylenebilir mi?

Hayır! Ne sınaî ve mali müesseselerin meydana gelmesine ne de işçi teşkilatının vücuda getirilmesine engel olunur. Para sahipleri için onlar ne kadar lazımsa mevcut işçiler için bunlar o derece, hatta daha zaruridir.

İşçi ilerlemesini patrondan bekleyemez.

Ölmeyecek kadar geçinmek için on iki ve bazen on altı saatlik emeğine karşın aldığı cüz'i gündeliklerle bir gün patron olamaz. Bu da muhakkak. O halde maddeten ve manen ilerleyebilmek için yalnız bir çaresi kalıyor. O da ittifak ederek, elele vererek mücadele etmektir.

Batı memleketleri mücessem örnek olarak karşımızda duruyor. Oralarda kapitalizm ve sosyalizm aynı zamanda ilerlemiştir. Biri ötekinin büyümesine, gelişip serpilmesine engel olmamıştır.

Bugünkü toplumu meydana getiren kapitalizm ile işçi sınıflarından birinin diğerine mazlum ve makhur olmaması umumun faydası bakımından elzemdir. Lakin biri ilerlettirilir, öteki cılız bıraktırılırsa ekonomik istibdat bütün dehşetiyle buyruğunu yürütür.

Beyzadeler yalnız şehrimizdeki un fabrikalarını bir kere ziyaret etseler; yaldızlı hayallerini az buçuk bırakarak gerçeğe dokunurlar.

Zira bu fabrikalarda günde on, on iki kuruşa karşılık seher vaktinden gece yarısına kadar ve günaşırı olmak üzere de geceleri uykusuz kalarak –çalışan işçinin fabrika sahibine mümkün mertebe fazla kar sağlaması için- ne sefalet, ne rezalet, ne hayvanca şartlar içinde uğraştığını, kendi gözleriyle göreceklerdir.

Şık beylerimiz bir kere de ceket terzilerinin atelyelerini lütfen ziyaret etsinler. Yaz günü her tarafı kapalı ve yalnız dibinde kuş kafesi kadar ufak bir penceresi olup, tavanı alçak ve bu tavana asılı büyük bir lambanın ziya ve hararetiyle hem bir hamama, hem bir kümese benzeyen cehennem gibi bir salonda elli altmış gencin yan yana nasıl terleyerek, üzülerek göz nuru döktüğünü görsünler. Denilecek ki bu tabii... Fakirlik ve yoksulluk ezelidir. Evet, ama kendi açımızdan pek tabii olan bu hal kamu çıkarını düşünmekle mükellef olan Hükümet ile nefislerini düşünmek hakkını haiz bulunan işçiye göre tabii olmasa gerek!

Bizim memleketimizde işçi hayatı yokmuş! İşçi var ya... Bunları düşünür insan kılmak, bunlara hayat bahşetmek bir parça gayret ve himmetle olur. Sosyalist arkadaşlarımız bunu asla esirgemeyecekler ve az zamanda göğsümüzü kabartarak, meserretle göreceğiz ki sermayenin heybeti karşısında işçiler ve emekçiler birleşip ittifak ederek, diğer memleketlerde olduğu gibi burada da varlıklarını ispat edeceklerdir.

Emek felsefesinin başarıları karşısında, ince sesli, gelin yürüyüşlü Beylerimiz lâl kalacaklardır'[19]

5. Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın Programı

Osmanlı Sosyalist Fırkası Programı'nın yazıldığı dönemin nesnel ve öznel koşulları şöyledir:

İmparatorluğun kendi iç toplumsal yapısı nedeniyle -ve bu yapının önemli bir özelliği sayılan 'sosyal durağanlık' hesaba katıldığında- sınıf mücadelesi henüz emekleme dönemindedir.

Tarihsel olarak Osmanlı toplumunda aşağıdan gelen bir toplumsal mücadele geleneği bulunmamaktadır.

Genel olarak sosyalizm literatürü, sosyalist düşünce, toplumsal kavramlar toplumun geniş kesiminde duyulmamıştır, Türkler ise bu gelişmelerin en uzağındadır.

Osmanlı aydınlarının büyük bölümünün entelektüel ilgisi Fransız aydınlanması ve Fransız Sosyalizmi ile sınırlıdır.

Fransız sosyalizmi özellikle bu dönemde reform yoluyla mevcut sistemin revizyonunu, barışçı ve parlamenter sosyalizmi savunmaktadır.

Osmanlı Sosyalist Fırkası yöneticilerinin çoğunun yakın döneme kadar politik tercihleri liberalizmle sınırlıdır.

Bu koşullar altında, özellikle 1908 Meşrutiyetini izleyen aylarda işçiler ve diğer sosyal sınıflarda en üst seviyesine ulaşan hak talepleri, Osmanlı aydınlarının sosyalizme yakınlaşmasına neden olmuştur.

Ve İştirak gazetesinin yayımlanmaya başlamasından yaklaşık altı ay sonra Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın kurulduğu açıklanmıştır.

19 Kerim Sadi, Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, sf. 304

Osmanlı Sosyalist Fırkası programı İştirak gazetesinin 20. sayısında yayımlanmış ve bunun hemen ardından gazete, hükümet tarafından kapatılmıştır. İştirak'te yayınlanan Osmanlı Sosyalist Fırkası Programı şöyledir.

1. *Her türlü intihabadın bila-vasıta ve rey-i amm usulüyle icrası*
2. *Matbuat ve ictimaat-ı umumiyeye hürriyet-i kâmile verilmesi*
3. *İdam cezasının ref'i*
4. *İnsanların ihtiyacat-ı tabiyesinden olan mevattan alınan vergilerin lağvı*
5. *Resm-i müterakkinin kabulü*
6. *Şimendiferler, bankalar, madenler, sigorta kumpanyalarının millileştirilmesi ile her türlü inhisarın ref'i*
7. *Bir Osmanlının Türkiye'nin her tarafında intihaba hakkı olması*
8. *Tevsi-i mezûniyetin kabulü*
9. *Vakti hazarda kuvve-i askeriyenin milislerden teşkili*
10. *Tecavüzi bilumum muharebelerden mücanebet olunması*
11. *Nokta-i nazarı muhafaza-i sulh ve sükûn olmayan bilumum ittifaklara iştirak edilmemesi*
12. *Meclis-i Mebusana âzâ intihabı için fikri mücadelat-ı siyasiyeye girişilmesi*
13. *Sosyalistliğin terakkisine hadim bilumum faideli nümayişlere iştirak edilmesi*
14. *Amelenin hukuk-u sarihasını pai-mal edercesine tertip edilen grev ve sendika kanunlarının ref'i ve ilgası*
15. *Talim ve tedrisin her sınıf-ı içtimai için meccanen olması*
16. *Bilcümle masarifat-ı adliyenin ref'i*
17. *Bilumum amelenin haftada bir gün istirahat etmesi*
18. *Evkat-ı mesainin günde sekiz saate hasredilmesi*
19. *On dört yaşında ufak erkek ve on altı yaşında küçük kızların amelelikten men'i*
20. *Bir amele nezareti teşkili*
21. *Dâhili ve harici bilumum sosyalist kongrelerine iştirak edilmesi*
22. *Bütün amele sendikalarına manen ve maddeten muavenet edilmesi*

Bu kısa program; seçimlerin genel oy esasına göre yapılması / basına tam özgürlük verilmesi / idam cezasının kaldırılması / asgari ihtiyaçlardan alınan verginin iptal edilmesi / gelire göre vergi alınması / şimendiferler, bankalar, madenler, sigorta kumpanyalarının millileştirilmesi ile her türlü tekelin kaldırılması / barış zamanı askeriyenin milislerden teşkili / haksız bütün savaşlardan kaçınılması / barış amacı olmayan hiçbir uluslararası teşkilata girilmemesi / milletvekili seçimleri için siyasi mücadeleye girişilmesi / sosyalist mücadelenin gelişmesi için bütün barışçı eylemlere iştirak edilmesi / grev ve sendikalaşma önündeki bütün kanunların kaldırılması / öğrenimin her sosyal sınıf için ücretsiz olması / adli hizmetlerin parasız olması / bütün çalışanların haftada bir gün dinlenmesi / çalışma süresinin günde sekiz saate indirilmesi / on dört yaşında küçük erkek ve on altı yaşında küçük kızların çalışmasının yasaklanması / bir 'işçi bakanlığı' kurulması / içerde ve dışarıda bütün sosyalist çalışmalara katılınması / işçi sendikalarına her türlü yardımın yapılması, maddelerini içermektedir.

Aynı sayıda programla birlikte 'Osmanlı Sosyalist Fırkası Beyannamesi' ve Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın neden kurulduğunu kamuoyuna açıklayan bir bildiri de yer almaktadır.[20]

'Beyanname'de savunulan görüşlere göre; 'Sosyalizm Osmanlı memleketinde gerçek anlamıyla anlaşılamamıştır, hâlbuki o, günden güne daha feci daha müşkül bir hale gelen Osmanlı cemiyetinin aç ve sefil evlatlarının refahını hedefler, sosyalizm şimdiki adaletsiz olan iktisadi yapıyı düzeltmek istemekte ve en başta sermayenin sınırlı ellerde toplanmasını mahsurlu görmektedir, sosyalizm bu tablonun tadil ederek iyileştirilmesini ve çalışanın hakkının adil bir şekilde verilmesini istemektedir. Sosyalizmin bu hedefleri İslam'daki birçok kuralca da desteklenmektedir, sosyalizm Osmanlı memleketinde yaşayan çeşitli milletler arasında birlik, kardeşlik ve eşitlik esaslarına dayanan bir düzenin kurulmasını istemektedir. Bütün bu amaçları gerçekleştirmek üzere Osmanlı Sosyalist Fırkası adında bir cemiyet kurulmuştur' denilmektedir.

Gerek 'Program' ve gerekse 'Beyanname'nin özüne hâkim olan düşünce birkaç başlıkta toplanabilir: Osmanlı Sosyalist Fırkası; Osmanlı Devleti'nin meşruti yönetiminin korunmasını, serbest ve genel seçimi, bu seçim sistemi ile işleyecek temsili demokrasiyi, basın özgürlüğünü, işçi ve emekçilere yönelik sosyal-ekonomik tedbirlerle onların hayatlarının iyileştirilmesini ve bunların kanunla güvence altına alınmasını, eğitim ve adaletin parasız olmasını, özel sektör eliyle yapılmasının mahsurlu olacağı kaygısıyla büyük işletmelerin millileştirilmesini ve vergi tedbirleriyle toplumdaki adaletsizliğin azaltılmasını ve çeşitli milletlerden meydana gelen Osmanlı toplumu için eşit ve adil statülü bir yapı istemektedir.

Bu sosyal ve ekonomik hedefleriyle program, 'liberal-sosyalist' bir parti programıdır ve hem İştirak gazetesinin başından beri yaptığı yayınla hem de ilişki kurduğu Fransız Sosyalist Partisi ve II. Enternasyonal politikalarıyla büyük ölçüde uyum içindedir.

Osmanlı Sosyalist Fırkası programı; meşruti bir yönetim içinde, ekonomideki millileştirme maddelerine rağmen ülkenin karma-kapitalist bir modelle kalkınmasına taraftar olduğu, çok milletli Osmanlı toplumunda farklı milletlerin hukukunun korunacağı güvencesi verileceği, toplumun radikal programlarla dönüştürülmesini ve sosyal devrim talebini dışlayarak parlamentonun merkezde olacağı bir demokratik rejim tasarlandığı, kurulacak sistemin ekonomik ve sosyal açıdan güçsüz ve örgütsüz emekçi sınıfların hayatlarının yasal ve fiili olarak iyileştirilmesini temel aldığı sonucu çıkarılabilir.

6. Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın Faaliyetleri

Osmanlı Sosyalist Fırkası, bütün sorunlarına rağmen sosyalizm kuramını ve toplumsal mücadeleyi kitlelerle buluşturan örgüt olmuştur. Nitekim dönemin tanıklarından Münir Süleyman Çapanoğlu, 'Benim kuşağım, o zamanlar 15-16 yaşın-

20 Osmanlı Sosyalist Fırkası Program'ı ve 'Osmanlı Sosyalist Fırkası Beyannamesi' başlıklı bildirinin yer aldığı İştirak gazetesinin 20. sayısının tam çevirisi Belgeler bölümündedir.

daki okul çocukları, sosyalizm sözünü ilkin bu partinin çıkardığı gazetelerden öğrenmiştir' diye yazmaktadır.[21]

Çapanoğlu aynı yerde, Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın Galata'da ve Selanik'te birer klüp kurduğunu da eklemektedir. Buradan, Fırka'nın İstanbul yanında –Yahudi– sosyalistlerin etkin olduğu Selanik'te de de bir 'klüp' kurarak irtibata geçtikleri anlaşılmaktadır.

Dönemin belgelerine bakıldığında Osmanlı Sosyalist Fırkası yöneticilerinde hâkim genel kanı, iktidarı kontrol eden İttihat ve Terakki yönetimine; özgürlükler, işçi hareketleri, hükümet uygulamaları konusunda uyarıcı ve eleştirel yaklaşarak, genel insan haklarını savunan bir muhalefet hareketiyle, aksaklıkların giderileceği ve bu önerilerin hayata geçmesiyle değişimin geleceği kanaatidir.

Osmanlı Sosyalist Fırkası kurulduğunda, kendisini –bir yıl öncesinin yaygınlığında olmasa da– pek çok işçi eylemi ve grev hareketinin içinde bulmuş, bunlara gazetelerinde yer vermiştir. Ancak dönemin karmaşık yapısı içinde, işçiler açısından; kimin işçi sınıfından yana, kimin onlara karşı olduğu algısı bir belirsizlik yaratmıştır.

1908 grevlerin başarıya ulaşması için işçilerin İttihatçı çevreleri araya sokmaları ve onların arabulucu çabaları, -meşrutiyetin herkesi saran beklentileri iyimserlikle birleşince- bütün tarafları bir duraksamaya sokmuştur. Ancak zaman ilerleyince İttihatçıların düzenin bekçiliğini kararlılıkla üstlenmesi, hiçbir muhalefete tahammül etmemeleri, gazeteci cinayetlerine varan katı egemenlik kavramları ve İştirak gazetesini –o naif muhalefetine rağmen– kapatmaları; İttihatçıları ve sosyalistleri bu kez köklü bir yol ayrımına getirmiştir. İştirak gazetesinin 17. 'fevkalâde nüshası', hükümetin basında estirdiği teröre rağmen bütün gazeteyi liberal düşünceleriyle bilinen gazeteci Ahmet Samim'in katledilme haberlerine ayırması yeni bir başlangıç olmuştur.

Bu tarihten iki ay sonra kurulan Osmanlı Sosyalist Fırkası sık sık 'sıkıyönetim mahkemesi' ya da 'Divan-ı Harb-i Örfi' nin gazete kapatma, baskı ve sürgün işlemleriyle baş başa kalmıştır.

Parti'nin kurulduğu dönemde grevler, çıkarılan Tatil-i Eşgal Kanunu'yla büyük ölçüde bastırılmış olsa da, Fırka, toplumun en dinamik ve mücadeleci kesimi olan işçilerle bağ kurmanın yollarını aramıştır.

Osmanlı Sosyalist Fırkası, işçileri sendikalarda birleştirerek mücadeleyi örgütlü hale getirmek için çalışmalar yapmış, gazetelerinde bunun propagandasını önem vermiştir.

1910 yılı Ağustos sonunda kurulduğu bilinen Fırka ancak o yılın sonuna kadar faaliyette kalabilmiştir. Bu dönem, Osmanlı Devleti'nin bir dizi dış ve iç sorunlarla uğraştığı bir zaman aralığıdır. Öyle ki Arnavutluk isyanı (1910 ve 1912), Trablusgarb savaşı ve Trablusgarb'ın İtalyanlarca işgali (Kasım 1911), Balkanlarda askeri çatışmalar, Balkan Savaşı (1912), Babıâli baskını ve İttihatçıların zorla iktidar olması

21 Münir Süleyman Çapanoğlu, Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi, Pınar Yayınevi, İstanbul 1964, sf 53

(Ocak 1913), yıkılan-kurulan hükümetler, gazeteciler Hasan Fehmi, Ahmet Samim ve Zeki Bey'in öldürülmesi, ilan edilen sıkıyönetimler, muhalif koğuşturmaları, basın üzerindeki yasaklamalar günlük olaylardandır.

Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın bu kargaşa içinde altı ay yaşayabildiği siyasi hayatında kayda değer bir kitlesel faaliyeti olmamıştır. Ancak Fırka, İttihatçı terörün yükseldiği bu dönemde birbiri ardına çıkardığı gazeteleri ile teslim olmayacağını da göstermiştir.

Yukarıda belirtildiği gibi İştirak gazetesinin 17. (fevkalâde nüshası) gazeteci Ahmet Samim'in öldürülmesinden hükümeti sorumlu tutunca, Divan-ı Harb-i Örfi tarafından kapatılmış, Hüseyin Hilmi, İsmail Faik ve Hamit Suphi sürgün edilmiştir.

Yayın faaliyetini çok ciddiye alan Osmanlı Sosyalist Fırkası, İştirak'in yerine İnsaniyet gazetesini çıkarmıştır. İnsaniyet gazetesi 18 ve 25 Ağustos tarihli olmak üzere iki sayı basılmıştır. Kapatılan İştirak'in üzerindeki yasak kalkınca, İnsaniyet, 'gereğinde yeniden çıkarılmak üzere' yayınını durdurmuştur.

İştirak gazetesi 19 Ağustosta yeniden basılmaya başlayarak 18. sayısı çıkarılmış, 19. sayıda Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın kurulduğu açıklanmış, 2 Eylülde basılan 20. sayısında Fırka'nın programı basılmış ve gazete Divan-ı Harb-i Örfi tarafından tarafından yeniden kapatılmıştır.

Osmanlı Sosyalist Fırkası bu tarihten iki ay sonra bu defa 'Sosyalist' gazetesini devreye sokmuştur. 'Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın naşir-i efkârıdır' ibaresiyle basılan Sosyalist gazetesi 24 ve 29 Kasım 1910 tarihinde 2 sayı çıkarılabilmiştir. Hükümet tarafından 'halkı galeyana getirici yayın' suçlamasıyla yine kapatılmıştır.

Fırka organı bir gazetede ısrar eden Osmanlı Sosyalist Fırkası yönetimi bir kere daha 'İnsaniyet' (L'HUMANITE) gazetesinin yayımına başlamıştır. 'Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın Naşir-i Efkârı ve Organe du Parti Socialiste Ottoman' ibaresiyle çıkan İnsaniyet gazetesi 1, 5 ve 8 Aralık tarihlerinde olmak üzere ancak üç sayı basılabilmiştir. Üçüncü sayısında süresiz kapatılan İnsaniyet'in kapatılma haberi 'Medeniyet' gazetesinin ilk sayısında şöyle yer almıştır:

'Fırkamızın nezareti altında olarak intişar etmekte iken (Caka ve Tahakküm) sernamesiyle neşrettiği makaleden dolayı Divan- Harb-i Örfice bila-müddet tatil edilen İnsaniyet gazetesi müdir-i mesulü İsmail Faik Bey Pazar günü Divan- Harb-i Örfiye celb olunarak isticvab (sorgulanmak) edilmiş ve mezkûr makale hakkında verdiği izahatı kâfi görülerek kendisi serbest bırakılmıştır.'

İnsaniyet'in kapatılmasından sonra ise, 'Medeniyet' gazetesi 'Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın Naşir-i Efkârı' ibaresiyle 14 ve 19 Aralık 1910 tarihinde basılmıştır. İki sayı çıkabilen Medeniyet gazetesinden sonra artan baskılar nedeniyle 1912 yılı ortalarına kadar yayın faaliyeti tamamen kesilmiştir.

Osmanlı Sosyalist Fırkası 7 Haziran – 5 Temmuz (1912) tarihleri arasında İştirak gazetesini üç sayı kadar dergi formatında çıkarabilmiş, daha sonra ise gazete biçiminde yine bir süre devam etmiştir. Bu şekilde kaç sayı çıkarıldığı kesin olmamakla beraber 23. sayının 11 Teşrinievvel 1912'de yayımlandığı bilinmektedir.

Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın kuruluşundan fiili olarak çalışamaz hale getirildiği 1911 yılı başlarına kadar neredeyse altı aylık bir dönem; Fırka'nın ana faaliyeti, hükümetin baskıları karşısında bir yayın organını yaşatma mücadelesi olarak geçmiştir. *İştirak, İnsaniyet, yeniden İştirak, Sosyalist, ikinci kez İnsaniyet ve Medeniyet* gazeteleri Divan-ı Harb-i Örfi tarafından kapatılmış, sorumlu müdürleri hapis ve para cezalarına çarptırılmış ve İstanbul dışına sürgün edilmişlerdir.

1912'de İştirak gazetesi yeniden yaklaşık 28 sayı çıkarılmış ancak aynı şekilde kapatılmıştır. 1910 yılında Osmanlı Sosyalist Fırkası organı olan İştirak, İnsaniyet, Sosyalist, Medeniyet gazetelerinin çıkışları, kapatılmaları, ardından yeniden çıkarılmaları ile ilgili tarihler, sayılar ve sırası aşağıdadır.

İştirak gazetesi:
Sene 1, Sayı 1, 13 Şubat 1325 (1909) Cumartesi
Sene 1, Sayı 2, 20 Şubat 1325 (1909) Cumartesi
Sene 1, Sayı 3, 27 Şubat 1325 (1909) Cumartesi
Sene 1, Sayı 4, 6 Mart 1326 (1910) Cumartesi
Sene 1, Sayı 5, 13 Mart 1326 (1910) Cumartesi
Sene 1, Sayı 6, 20 Mart 1326 (1910) Cumartesi
Sene 1, Sayı 7, 27 Mart 1326 (1910) Cumartesi
Sene 1, Sayı 8, 3 Nisan 1326 (1910) Cumartesi
Sene 1, Sayı 9, 10 Nisan 1326 (1910) Cumartesi
Sene 1, Sayı 10, 18 Nisan 1326 (1910) Cumartesi
Sene 1, Sayı 11, 24 Nisan 1326 (1910) Cumartesi
Sene 1, Sayı 12, 1 Mayıs 1326 (1910) Cumartesi
Sene 1, Sayı 13, 8 Mayıs 1326 (1910) Cumartesi
Sene 1, Sayı 14, 15 Mayıs 1326 (1910) Cumartesi
Sene 1, Sayı 15, 22 Mayıs 1326 (1910) Cumartesi
Sene 1, Sayı 16, 29 Mayıs 1326 (1910) Cumartesi
Sene 1, Sayı 17, 31 Mayıs 1326 (1910) Pazartesi

İnsaniyet gazetesi:
Sene 1, Sayı 1, 5 Ağustos 1326, 18 Ağustos 1910
Sene 1, Sayı 2, 12 Ağustos 1326, 25 Ağustos 1910

İştirak gazetesi:
Sene 1, Sayı 18, 19 Ağustos 1326 (1910) Perşembe
Sene 1, Sayı 19, 26 Ağustos 1326 (1910) Perşembe
Sene 1, Sayı 20, 2 Eylül 1326 (1910) Perşembe

Sosyalist gazetesi
Sene 1, Sayı 1, 11 Teşrinisani 1326, (1910) Perşembe
Sene 1, Sayı 2, 16 Teşrinisani 1326, (1910) Pazartesi
İnsaniyet gazetesi
Sene 1, Sayı 1, 18 Teşrinisani 1326, 1 Aralık 1910 Perşembe
Sene 1, Sayı 2, 22 Teşrinisani 1326, 5 Aralık 1910 Pazartesi
Sene 1, Sayı 3, 25 Teşrinisani 1326, 8 Aralık 1910 Perşembe

Medeniyet gazetesi
Sene 1, Sayı 1, 1 Kânunuevvel 1326, 14 Aralık 1910 Çarşamba
Sene 1, Sayı 2, 6 Kânunuevvel 1326, 19 Aralık 1910 Pazartesi

İştirak gazetesi 1912 dönemi
Numero 1-20, 7 Haziran 1328 Perşembe, Sene 2
Numero 2-20, 21 Haziran 1328 Perşembe, Sene 2
Numero 3-20, 5 Temmuz 1328 Perşembe, Sene 2
Numero 2, 28 Temmuz 1912, 18 Temmuz 1328 Çarşamba
Numero 4, 8 Ağustos 1912, 25 Temmuz 1328 Çarşamba
Numero 7, 18 Ağustos 1912, 5 Ağustos 1328 Pazar
Numero 8, 1 Eylül 1912, 19 Ağustos 1328 Pazar
Numero 12, 12 Eylül 1912, 1 Eylül 1328 Cumartesi
Numero 20, 9 Teşrinievvel 1912, 26 Eylül 1328 Çarşamba
Numero 23, 11 Teşrinievvel 1912, 28 Eylül 1328 Cumartesi

7. Fırka'nın Yayın Organları; İştirak, İnsaniyet, Sosyalist, Medeniyet Gazeteleri Notları

- İştirak gazetesinin 1. sayısının kapağında ve beşinci sayfasında (gazetenin imtiyaz sahibi, mesul müdürü ve Serbest İzmir gazetesi sahibi) Hüseyin Hilmi'nin resmi bulunmaktadır.
- Yine birinci sayıda 'Sosyalizm' başlıklı Ali Cenap imzalı bir yazı bulunmaktadır. Yazı, 'Rasim Haşmet'e ithaf edilmiştir. Kerim Sadi, Rasim Haşmet'in 1909 yıllarında Selanik'te 'Bahçe' isimli dergide; Marx'ı, Prodhon'u, Jaures'i, Ferer'i tanıtan yazılar yazan sendikaları ve grevleri savunan ılımlı sosyalist bir yazar olduğunu söylemektedir.
- İştirak'in 1. ve 2. sayısında Emin Lami'nin Eme Bartu'dan çevirdiği 'Sosyalizm ve Köylüler' başlıklı makaleler bulunmakta, bu makalelerde 'toprak işleyenindir' tezi işlenmekte, yine ikinci sayıda Emin Lami tarafından yazılmış Prodon'un biyografisi bulunmaktadır.
- İştirak'te E. Rıfkı imzalı makaleler yazmış olan Emin Rıfkı; 1. sayıda 'İşçiler ve Sefalet', 2. sayıda 'İçtimai Çıbanlar', 3. sayıda 'Blanki' ve 'Bedbinlik' başlıklı yazıları bulunmaktadır. Yine 3. sayıda Prodon'un bir resmi basılmıştır.
- İştirak'te 3. sayıda başlayan ve sonraki sayılarda devam eden Refik Halit'in Yakup Kadri'ye ithaf ettiği 'Dede Hasan'ın Vicdanı' başlıklı hikâyesi bulunmaktadır.
- İştirak 4. sayıda Hüseyin Hilmi'nin imzalı tek makalesi 'Şura-yı Ümmete Cevap' başlığıyla bulunmakta, bu yazıda Hüseyin Hilmi sosyalistlere saldıran gazeteyi yanıtlamaktadır.
- İştirak'in 5. ve 6. sayılarında Karesi (Balıkesir) mebusu Mecid Efendinin 'Ulemadan Bir Zat' ve 'Düşün' başlıklı yazıları bulunmakta, bir İttihatçı milletvekili olan Mecid Efendi 'İslam'ın ve sosyalizmin' hedeflerini karşılaştırmakta, işçi taleplerini haklı bulurken, daha ilerisini onaylamamaktadır.
- İştirak'in 7. sayısında 'Ahali Fırkası' ve 'Fırka Programı' ve bunu destekleyen yazı ve 'Fransa Sosyalist Fırkası Reisi ve İnsaniyet ve L'Humanite gazetesi muharriri Paris Meclis-i Mebusan azasından mösyö Jaures'in Hüseyin Hilmi'ye gönderdiği mektubu bulunmaktadır.
- İştirak'in 8. sayısında 'Mesail-i İştirakiyye Tatil-i Eşgal ve İttihad-ı Sanayi' başlıklı Bedin imzalı yazı 'Tatil-i eşgal mübarezatı içtimaiye için en emin ve metin bir silahtır...' demektedir.

- İştirak 9. sayısında, Şura-yı Millet yazarına ikinci cevap yazısı bulunmaktadır. Ahmet Cemil imzalı yazıda 'Bizim zavallı Alâeddin Cemil Bey sosyalizmin büyük bir mazarratı olduğundan bahsediyor' diye başlamakta ve Meclis-i Mebusan'da sosyalizm tartışmaları aktarılmaktadır.
- İştirak'in 10. sayısında yarın efrenc, 'Frenk' takvimine göre 1 Mayıs diyerek 'amelenin' bayramını kutlamakta ve 'Maliye Bakanı Cavit Bey ve Sosyalizm' başlığıyla önemli bir yazı bulunmaktadır. Yazıda; 'Milletvekilleri Zöhrab, İsmail Hakkı ve Varteks ve Ferit Efendiler Meclis-i Mebusan'da amelenin ve çiftçinin hukukunu müdafaa etmekte oldukları için tenkidat ve hücuma hedef ve duçar oldular. Maliye Nazırı Cavit Bey Efendi Hazretleri serbest-i mübadele ve sermayelerin temerküzüne taraftar olduğunu söylemekte ve Maliye Nazırı Cavit Bey'in 'sosyalizmin terakkisi, beşeriyetin mahvıdır' dediğini aktarmaktadır.
- İştirak'in 12. sayısında gayri-müslim Osmanlı vatandaşlarından Satenik Dertyan'ın 'Amele Davası: Acaba Onlar Vatanın Üvey Evlatları mıdır?' yazısı, İştirak'in 14. sayısında da Margaret Hanım'ın bir mektubu yayımlanmış, kadınlar arasında sosyalizm fikrinin gelişmekte olduğunu şu başlıkla vermiştir: 'Kadınlarımız Arasında Fikri İştirak; Serlevhamızdan da anlaşılacağı veçhile Osmanlı kadınları arasında fikri İştirak süratle intişar etmeye başladığını görmekle müftehir bulunuyoruz...'
- İştirak yine gayri-müslim Osmanlı vatandaşı Alyans Mektebi Müdürü Bohor İsrail Efendi'nin; 11. sayıda 'Serbest-i Say ü Amel', 13. sayıda 'Sermaye Say ü Amel', 18. sayıda 'Hasta Fikir', 20. sayıda 'Nasıl Çalışmalıyız?' başlıklı yazılarını yayımlamıştır. Bohor İsrail Efendi, Nasıl Çalışmalıyız? makalesinde yer alan birçok önerisinden birisi de şöyledir: 'Propagandamızın temele oturmuş ve sağlam olması için en birinci ihtiyaç şu olmalıdır. Karl Marx, Lasal, Lafarg, Bebel, Jores gibi büyüklerimizin seçkin yapıtlarını Türkçeye çevirmek üzere, muktedir ve Fransızcayı iyi bilen arkadaşlarımızdan bir tercüme heyeti meydana getirmek...'
- İştirak'in 16. sayısı 'Cinayet-i facia: Sada-yı Millet sermuharriri Ahmet Samim Bey cuma gecesi bir hain ve gizli el tarafından katl olunmuştur' diye yazmıştır.
- İştirak'in 17. sayısı ise normal baskı tarihinden beş gün önce 'fevkalâde nüsha' olarak basılmıştır. Gazete'nin tümü Sada-yı Millet sermuharriri Ahmet Samim'in öldürülmesine ayrılmıştır. Ahmet Samim arkadaşı Şevket'e yazdığı mektubunda tehdit edildiğini ve öldürüleceğini belirterek şöyle yazmıştır: 'Sana gayet confidential (mahrem) ve namusunuza tevdi edilmek üzere bir müjde vereyim. Fakat bunun hariçde yayılması etrafımızda dolaşan tehlikeyi daha yaklaştırmaktan başka şeye yaramaz. İttihat ve Terakki Cemiyeti idamıma hükmetmiş. İdam olunacağım. Bunu yarı resmî bir surette tebellüğ eylediler haberiniz olsun...' Diğer yazılarda Ahmet Samim'in cenazesinin tören yapılmadan polis tarafından zorla gömüldüğü anlatılmakta, cinayet kınanmakta, katillerin bulunması istenmektedir.
- 20 Ağustosta basılan İştirak'in 19. sayısında Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın kurulduğu duyurulmakta ve Yako Şael imzalı 'Sosyalizm Tarihinden Bir Yaprak' başlıklı bir yazı bulunmaktadır. Yakō Şael, sosyalizm tarihi için: 'İlk evvel biz sosyalizm efkârını Eflatun'da görmekteyiz...' demektedir.
- İştirak'in 20. sayısı, Osmanlı Sosyalist Fırkası Programı'nı ve Osmanlı Sosyalist Fırkası Beyannamesi'ni yayımlamıştır.

- İştirak'de içeriden ve dışarıdan işçi pek çok işçi haberi de bulunmaktadır. Bunlar: 6. sayıda 'Amele Kızları', 7. sayıda 'İpek Amelesi Hakkında' ve 'İzmit Tersanesinde Amele', 8. sayıda 'Marsilya'da Tatil-i Eşgal' ve 'Üç Yüz Bin Amele İşsiz', 9. sayıda 'Almanya'da Fevkalade Nümayişler' ve Almanya'da 'Amele Hayatı', 12. sayıda 'Amele Hayatı' ve 'Terzi Amelesinin Tatil-i Eşgali', 13. sayıda 'Tramvay Amelesinin Tatil-i Eşgali', 14. sayıda 'Tramvay Şirketinin Mezalimi' ve 'Tophane Amelesinin Layihası', 16. sayıda 'Muhabirimiz Tramvay Amelesi Arasında', ve 'Anadolu'da Açlık', 18. sayıda 'İtalyanın Bari Şehrinde Nümayiş' haberleridir.
- İştirak gazetesi ödüllü bir yarışma da düzenlemiştir. İştirak (Numero 1-20, 7 Haziran 1328) sayısının son sayfasında bu yarışmayı şöyle duyurmuştur:

'İştirak'in Müsabakası

- Sosyalizmin terakkiyyatına dair bir makale yazılacaktır. Bu makale gazetemizin üç sütununu geçmemelidir. Birinciye zarif mürekkepli bir kalem, ikinciye İştirak'in birinci senesi koleksiyonu, üçüncüden beşinciye kadar da kütüphanemizin kitaplarından birer adet verilecektir.'
- Sosyalist gazetesinin birinci sayı birinci sayfasında bir resim ve resimaltında 'Rusya'da bir kanlı pazar' yazısı; Sami imzalı ve 'Millet Sosyalistleri Sevmelidir' başlıklı bir makale, İsmail Faik imzalı 'Kömür amelesinin tatil-i eşgali' başlıklı bir yazısı bulunmaktadır.
- Medeniyet gazetesinin 2. sayısında Proudhon'un bir resmi ve resimaltı yazısı; 'On-dokuzuncu asrın mübariz insaniyeti Prodon'. 'Sosyalizm ister ki amele günde sekiz saat çalışsın' yazısı, 'Sosyalizm Nedir?' başlıklı bir makale yer almaktadır.

8. Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın Kapatılması

Osmanlı Sosyalist Fırkası, İştirak gazetesinin 26 Ağustos 1910 tarihli 19. sayısında duyurduğu kuruluşundan 1910'un sonuna kadar faaliyetini devam ettirebilmiş, Hükümetin görünür-görünmez baskılarına karşı mücadele etmiştir. 1910 yılı sonu ile 1911 yılı başlarında Osmanlı Sosyalist Fırkası hakkında verilmiş bir kapatma kararı –şimdilik– bilinmemesine rağmen, yöneticilerinin İstanbul'dan sürülmeleri ve hapis cezaları nedeniyle parti faaliyetine ara vermiştir.

İttihatçıların yoğun baskısı karşısında çeşitli muhalif hareketler ve partiler 8 Teşrinisani 1327 (Kasım 1911) tarihinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı kurmuşlardır. Bezmi Nusret Kaygusuz, 'sosyalistlerin' de bu fırkaya katıldıklarını yazmışsa da Hürriyet ve İtilaf Fırkası kurucuları arasında Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın isimleri bilinen yöneticisi bulunmamaktadır.[22]

Osmanlı sosyalistlerinin Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı destekledikleri ancak ona katılmadıkları ve bağımsız kaldıkları anlaşılmaktadır. 1912 yılında İştirak gazetesinin Haziran ve Eylül ayları arasında (bilindiği kadarıyla) 23 sayı yayımlanmasıyla

22 Osmanlı Demokrat Fırkası Katib-i Umumisi de olan Bezmi Nusret Kaygusuz şöyle yazmaktadır: '8 Teşrinisani tarihinde bütün İttihat muhalifleri birleşerek Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı tesis ettiler. Mutedil Hürriyetperverler, Ahali Fırkası, Sosyalistler bu fırkanın temel taşı vazifesi gördüler.' Bezmi Nusret Kaygusuz, Bir Roman Gibi, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı 33, İkinci Basım, İzmir 2002, sf. 87

Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın yeniden çalışmaya başladığı düşünülse de, İştirak'in yayınını sürdürememesinden Fırka'nın baskılar karşısında çalışamadığını çıkarabiliriz.

1913 yılı ise partinin yasaklandığı ve yayın faaliyetinin tamamen ortadan kaldırıldığı yıldır. 18 Haziran 1913 tarihinde Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'ya yapılan suikast sonucunda İttihatçı Hükümetler bütün muhalif siyasi hareketleri ortadan kaldırdıklarından, İttihatçıların iktidardan düştükleri 1918 yılına kadar sosyalistler herhangi bir faaliyette bulunamamışlardır.

1913 yılında İstanbul Merkez Kumandanı olan Cemal Paşa, 'Payitahtın selâmet-i umumiyesi' için yaygın tutuklamalara girişmiş; Divan-ı Harb-i Örfi kararlarıyla siyaset, basın, vb. ne kadar kendilerine muhalif aydın varsa onları hapis ve sürgün cezalarıyla susturmuşlardır. Bu suikast bahane edilerek yaratılan terör ortamında Osmanlı Sosyalist Fırkası Reisi Hüseyin Hilmi de Bahr-i Cedit vapuru ile Sinop'a sürgün edilmiştir. Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey o günlerin siyasi manzarasını günbe gün anlatmaktadır: 'Tevkifat devam ediyor... Beş altı yüz kişiyi toptan Sinop'a nefyettiler.'[23]

9. Hüseyin Hilmi Bey ya da Nam-ı diğer 'İştirakçi Hilmi'

Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Türkiye Sosyalist Fırkası denildiğinde asıl öne çıkan isim, bu partilerin 'İştirakçi ya da Sosyalist' lakaplı reisi Hüseyin Hilmi'dir.

Yaşamının bazı bölümlerini başkalarının yazdıkları anılarından bilmekteyiz.

Hüseyin Hilmi İzmirlidir. Hayatının 1908'den önceki döneminde önce İzmir emniyet teşkilatında sivil memurluk, sonra gazetecilik yapmıştır. Yakından tanıyanlara göre 'boylu poslu, tahsili zayıf olmakla beraber, zeki, cüretkâr ve istibdat idaresi aleyhtarı' bir gençtir. Mesleği gereği İzmir'de tanımadığı önemli insan yoktur ve o dönem İzmir'de yaşayan materyalist ve anarşist eğilimli aydınlardan Baha Tevfik yakın arkadaşıdır.

Hüseyin Hilmi, İzmir'in Beyler sokağında bulunan Bıçakçızade Hakkı Bey'in kapanmış bulunan haftalık İzmir gazetesini yeniden canlandırmış, 1907'de 'Serbest İzmir' adıyla çıkarmaya başladıktan sonra 'gazeteci' kimliğiyle anılmıştır. Kendi çağdaşları arasında İttihatçı geçmişi ve İttihatçı kimliği olmayan örneği çok az sosyalistlerdendir. Sosyalizme 'liberalizm'den gelmiştir.

Türkiye'nin modernleşmesindeki rolü düşünüldüğünde İttihat ve Terakki'nin, Mustafa Suphi, Ethem Nejat, Nazım Resmor ve Mustafa Kemal'e kadar komünist ve burjuva liderlerin ilk siyasi okulları olduğu görülmektedir. Hüseyin Hilmi ise daha İttihatçılar bir muhalefet partisi olarak Meşrutiyet için mücadele ederken, o da İzmir'de, İzmir'in çok parçalı kozmopolit ikliminde liberal, -hatta bir miktar anarşist- bir çevrede yine Meşrutiyet için mücadele eden başka bir grup içindedir.

23 Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey'in Günlüğü, 'Daima Muhalefet', Yayına Hazırlayan Yücel Demirel, Arma Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1991 İlginç bir raslantı, Hüseyin Hilmi ile Sinop'a sürülen aydınların arasında belki de aynı vapurda gönderilenler içinde ileride Türkiye Komünist Fırkası başkanı olacak Mustafa Suphi'de bulunmaktadır.

Hüseyin Hilmi'nin bu dönemindeki siyasi faaliyetleri ve siyasi görüşlerinin ne olduğu bölük pörçük bilgilerin toparlanmasıyla bilinebilmektedir.

Serbest İzmir'in 'sahib-i imtiyaz ve müdir-i mesulü' Hüseyin Hilmi bu döneminde liberal eğilimli 'Ahrar Fırkası'nı desteklemekte, Müslümanlığın eşitlikçi ve sosyal dayanışmacı yanını öne çıkarmakta, İttihatçıların keyfi ve kanunsuz uygulamalarına karşı çıkarak, bu kanunsuzluğun 'hükümet içinde hükümet' uygulamasına vardığını söylemektedir.

Hüseyin Hilmi bu sırada babasından kalan mirası almak için önce İstanbul'a oradan da Romanya'ya gitmiştir. Bu durum onun muhtemelen kökleri Romanya'da bulunan göçmen bir aile çocuğu olduğunu düşündürmektedir. Bükreş'te iken sosyalist düşüncenin işçiler tarafında benimsendiği coşkun gösterilere tanık olmuş, kendi özgürlükçü düşüncelerine yakın bulduğu sosyalizmi Türkiye'de uygulamayı düşünmüştür. Bükreş'te sosyalistlerin düzen- lediği işçi gösterilerinde, "kırmızı gömlekli bu adamların ellerinde kırmızı bayraklar ile yek avaz olarak (yaşasın) diye bağırmaları Hilmi Efendi'nin fevkalâde nazar-ı dikkatini celb etmiş" ve İstanbul'a bu düşüncelerle dönmüştür.

Belki de artık sırtından hiç çıkarmayacağı 'kırmızı yelek'ini de bu sırada giymiştir. Hüseyin Hilmi'nin 1908 öncesinde İzmir'de İttihat ve Terakki karşıtı bir gazeteci olarak başlayan, Osmanlı Sosyalist Fırkası, sürgün yılları, Türkiye Sosyalist Fırkası dönemiyle devam eden ve 1922'de eski bir polisin tabancasından çıkan kurşunlarla biten yaşamı, Türkiye'nin siyasi olarak en karmaşık yıllarını kapsamaktadır. 1910'da Osmanlı Devleti bütün gerileme ve parçalanma yıllarına rağmen çok uluslu bir imparatorlukken, o imparatorluğun en kalabalık ve en hazırlıksız ulusu Türklere dayanan bir sosyalist mücadelenin içinde ve çoğu kez başında olmuştur.

Sosyalizmi bu süreçte ve bu mücadelenin içinde öğrenen Hüseyin Hilmi'nin 'sosyalizme' gelmesiyle ilgili en dikkat çekici ve akla uygun bilgiler (Hüseyin Hilmi'nin İdrak gazetesinde çalışmış Münir Süleyman Çapanoğlu'yla bizzat konuşmuş olan) Abidin Nesimi'nin anılarında bulunmaktadır.

Bu bilgilere göre özellikle 1908'den sonraki yıllarda Osmanlı'da İttihatçı (dış politikada Alman taraftarı) ve İtilafçı (dış politikada İngiliz taraftarı) olarak bölünen Osmanlı aydın ve devlet adamlarından; ikincilerin önemli temsilcilerinden Kürt Şerif Paşa, Ahmet Rıza Bey ve Yahudi Vitali Efendi, Hüseyin Hilmi'yi sosyalizme yüreklendiren kimselerdir.[24] Aynı yerde Hüseyin Hilmi'nin yakın destekçilerinden Gümülcineli İsmail Hakkı Bey'den de söz edilmektedir. Anadolu'da Meclis'in kurulma günlerinde Mustafa Kemal'le birlikte çalışan sonra da anlaşamayan ve ayrılan Gümülcineli İsmail Hakkı, İttihatçı geçmişinden sonra önce Ahali Fırkası'nı kurmuş, ardından Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na katılarak önemli yöneticilerinden olmuştur.

1909 yılında Meşrutiyetin getirdiği özgürlük ortamında, Hüseyin Hilmi İzmir'den tanıdığı, mülkiye mezunu, "liberal ve anarşişt" Baha Tevfik ile birlikte 'İştirak' adındaki gazeteyi yayımlamaya başlamıştır.

24 Abidin Nesimi, Türkiye Komünist Partisinde Anılar ve Değerlendirmeler –Birinci Cilt- (1909-1949), Promete Yayınları, İstanbul 1979, sf. 41

Baha Tevfik'le Hüseyin Hilmi'nin işbirliğinin inişli çıkışlı bir seyir izleyerek uzun zaman sürdüğü ve Baha Tevfik'in 1914'te erken ölümüne kadar devam ettiği söylenebilir. Baha Tevfik ki, 'Anarşizm demek, bireyin üzerinde doğa yasasından başka yasa bırakmamak, muazzam hayat düsturunu bütün çıplaklığıyla ortaya çıkarmak demektir. Ben bu yeniçağın içinde Anarşizmi görüyorum' diye yazan bir aydındır ve bu düşüncelerin kimi izleri İştirak'a yansıyacaktır.

13 Şubat 1325 (1909) da ilk sayısı basılan haftalık 'İştirak' gazetesi, Hüseyin Hilmi'nin sebatla ve inatla, her türlü baskıya karşı gelerek, kendini ismiyle özdeşleştirdiği, yazı işleri sorumluları, 'müdir-i mesul'ler değişse de hep sahibi olduğu bir yayın organı olmuştur.

Hüseyin Hilmi'nin, İştirak gazetesi dönemin sıkıyönetim mahkemesi, 'Divan-ı Harb-i Örfi' tarafından yayını durdurulunca, onun yerine 'İnsaniyet' gazetesini, yasak kalkınca yeniden 'İştirak' gazetesini, 'İştirak' kapatılınca, 'Sosyalist' gazetesini, o kapatılınca ikinci kez 'İnsaniyet' gazetesini, o da kapatılınca 'Medeniyet' gazetesini, şartlar uygun olunca yeniden 'İştirak'ı çıkararak 1912 ortalarına kadar tüm engellemelere karşın yayın faaliyetini sürdürmüştür.

Hüseyin Hilmi'nin gazetelerinde yazılar önceleri genellikle yüzeysel; liberal, anarşist, İslami, sosyalist düşüncelerin karışımı genel bir özgürlük savunucusu rolünde, İttihatçıların keyfi uygulamalarına karşı meşrutiyet anayasasını savunan, kimi zaman sosyalist düşünceye uzak yazılardır. İlerleyen sayılarda ise, sosyalizmin temel sorunlarına daha çok değinen, eşitlik ve özgürlük alanlarının sosyalizmle bağlı olduğunu savunan, sosyalizmin önemli düşünürlerini okurlarına tanıtan bir çizgisi olmuştur.

İştirak'in kapatıldığı 20. sayısı Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın programının açıklandığı tarihtir. Osmanlı Sosyalist Fırkası kendini toplum düzeyinde ifade edemeden, Haziran 1913'te Mahmut Şevket Paşa'ya düzenlenen suikast sonucunda, İttihatçıların bu olayı bahane ederek bütün 'sol ve liberal', düşünce ve örgütlenmeleri ortadan kaldırdığı günlerde bu terörden Hüseyin Hilmi'de nasibini almıştır. Hüseyin Hilmi, Bahr-i Cedit vapuruyla Sinop'a sürülen muhalifler arasındadır.

İttihatçıların iktidarda oldukları 1918 yılı sonuna kadar beş yıl boyunca Hüseyin Hilmi Sinop, Bilecik, Çorum ve Balâ'da sürgünde kalmıştır.

İttihatçılar iktidardan düştüğünde, sürgün günleri sona eren ve 1919 başlarında İstanbul'a dönen Hüseyin Hilmi 'İdrak' gazetesini yayımlamaya başlamış ve Sirkeci Hocapaşa Hamam sokakta küçük bir yazıhanede bir masa iki sandalyeden ibaret merkeziyle Türkiye Sosyalist Fırkası'nı kurarak 'reisi' sıfatıyla çalışmaya başlamıştır.

İstanbul'daki merkez dışında Aksaray, Beşiktaş, Ayvansaray, Şişli, Tünel, Silahtarağa, Kadıköy'de şubeleri olan Türkiye Sosyalist Fırkası, Eskişehir ve Edirne'de örgütlenerek çalışmalarını İstanbul'un dışına da taşıma gayreti içindedir. Parti'nin Edirne İl Sekreteri gözüyle Hüseyin Hilmi şöyle anlatılmaktadır:

'Türkiye Sosyalist Fırkası lideri İştirakçi Hilmi gayet cesur, atılgan ve pratik kabiliyeti olan bir organizatördü. Çıkaracağı günlük gazetenin (İdrak'in) kâğıdını veresiye alır; mü-

rettiplikten anlar; sabah erkenden koltuğu altına aldığı gazeteleri, Köprü'den Sarıyer'e kadar, koşarak, bağıra bağıra satardı. Boyu uzundu ve çok koşardı. Yorulmadan satışını tamamlar, sonra'da ertesi gün çıkaracağı gazetenin yazı işlerini hazırlardı. Gazetesi kapanırsa yenisini çıkarır böylece sosyalizmi yayardı. Bu kadarla da kalmayarak, kurduğu partinin şubesini açar, çalışma sahasını genişletmeye uğraşırdı. Nitekim biz de Edirne'de bir şube açmak için kendisine başvurduk...'

Gerek Osmanlı Sosyalist Fırkası gerek Türkiye Sosyalist Fırkası, Fransız sosyalizminin etkisindedir.

Hüseyin Hilmi Paris'e 1910 yılı Temmuzunda gitmiş, orada savaş alehtarı mitinglere katılmıştır. Hüseyin Hilmi'nin orada Fransız sosyalistlerinin ve Fransız Sosyalist Partisi'nin toplum içindeki nicel ve nitel gücünü gözlemlediği ve ünlü Fransız sosyalist lider Jean Jaures'den etkilendiği açıktır. Jaures ile başlayan dostluğu Jean Jaures'in Hüseyin Hilmi'ye gönderdiği mektupla pekişmiştir.

Avrupalı sosyalist partilerin ve II. Enternasyonal'in Birinci Dünya Savaşı öncesinde belirli hale gelen politikaları; toplumun dönüştürülmesi konusunda Marksist teorideki devrimci yöntemleri dışlayan, reformist ve parlamenter sosyalist çizgileri, Osmanlı toplumunda daha geri mevzilerde mücadele eden Hüseyin Hilmi'nin özgürlük anlayışına denk düşmüştür. Reisi olduğu Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Türkiye Sosyalist Fırkası programları genel ifadesiyle liberal-sosyalist programlardır.

Örneğin Osmanlı Sosyalist Fırkası programı; Osmanlı Devleti'nin meşruti yönetiminin korunmasını, serbest seçimi ve basın özgürlüğünü, işçi ve emekçilere yönelik sosyal-ekonomik tedbirlerle onların hayatlarının iyileştirilmesi ve bunların kanunla güvence altına alınmasını, eğitim ve adaletin parasız olmasını, büyük işletmelerin millileştirilmesini ve vergi tedbirleriyle toplumdaki adaletsizliğin azaltılmasını istemektedir.

İdrak gazetesinin 2. sayısının haberine göre Türkiye Sosyalist Fırkası II. Enternasyonal'le ilişki kurmuş ve Bern Kongresi'ne Dr. Refik Nevzat ve Hasan Sadi'yi delege olarak göndermiştir.

Diğer taraftan Hüseyin Hilmi, 1920 yılında Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Komünist Enternasyonal'e üye olması için müracaatta bulunmuştur. 1919 yılında Moskova'dan İstanbul'a gelen Mustafa Suphi teşkilatında da çalışmış Nusret Nihat, 'İstanbul Komünist Grubu' olarak Türkiye Sosyalist Fırkası'nı örgütlü tek parti olarak nitelemiş, işçi sınıfını Türkiye Sosyalist Fırkası'nın temsil ettiğini rapor etmiştir. Komintern'e Türkiye Sosyalist Fırkası'nın alınmasını isteyen mektubun altında da Hüseyin Hilmi'nin imzası bulunmaktadır.

1920 yılında Hüseyin Hilmi, geçmişteki 'ittihatçı' karşıtlığından kaynaklanan ortaklığının yarattığı hava ile iktidardaki Hürriyet ve İtilaf partisi hükümetleriyle iyi ilişkiler içindedir. İstanbul'daki İtilaf Devletleri işgali nedeniyle çoğu zaman fiili iktidar durumunda olan bu kuvvet temsilcileriyle de tartışılan temaslar içindeydi. Hüseyin Hilmi'nin çoğu kez başına buyruk hareket etmesi, kararlarını kendi başına alması, siyasi mücadeleyi ilkeler ve kuramdan çok pratiğe ve taktik başarı-

lara indirgemesi, işbitirici pragmatik ve eylemci kişiliği; amacını gerçekleştirmek için tüm mücadele yöntemlerini mübah sayması gibi bir algıya yol açmış, onun kişiliğine duyulan kaygıları artırmıştır.

Türkiye Sosyalist Fırkası Katib-i Umumisi Mustafa Fazıl'ın değerlendirmeleri bu yöndedir. *'Hilmi'nin Tramvay kumpanyasından para aldığı anlaşıldı. Katiyetle itham edemem, fakat bu zan var. Hilmi'nin son zamanlarda İngilizlerle münasebeti sıklaştı. Grev esnasında Kaptan Stan ile görüşüyordu.*

İngilizlerin Hilmi'ye para vermesine sebep şu ki İngilizler böyle bir amele partisini ellerinde bulundurmak istiyorlardı...'

Hüseyin Hilmi ile ilgili anılarını yazanlar (bu kişilerin çoğu kez ideolojik, kişisel vb. nedenlerle Hüseyin Hilmi'yi küçümsediklerini hatırlayarak) onun 'İngiliz' taraftarı ve 'İngiliz çıkarlarına alet' olduğunu, gerçekleştirdiği grevleri İngiliz işgal komutanlığının mali olarak desteklediğini, bu eylemlerin Fransız sermayesine ve devlete ait işyerlerinde gerçekleştiğini söylemektedirler.

Bu karanlık dönemde, pek çok karmaşık ilişkinin yaşanması, bu sırların büyük bölümünün bilinmemesi, gerçek ile şâiyayı birbirine karıştırmaktadır.

Bu iddiaların gerçeklik ihtimaline karşılık; Hüseyin Hilmi açısından izahı, işçi davasına hizmet için işgalcilerin çelişkilerinden yararlanmak mıdır, yoksa mutlaka başarılı olmak mecburiyeti mi? Bilinmez.

Bu kadar karanlığa rağmen 1920 yılı Hüseyin Hilmi'nin ve Türkiye Sosyalist Fırkası'nın en başarılı ve aydınlık yılıdır. Hüseyin Hilmi İstanbul'da; Tramvay Kumpanyası, Şirket-i Hayriye, Kasımpaşa Tersane ve deri imalathanelerinde yüzlerce işçinin katıldığı grevlere öncülük etmiş, onlar adına işverenle görüşmelere oturmuş, sözleşmeler imzalamış; işçilerin ücretlerinin arttırılmasını, çalışma saatlerinin indirilmesini sağlamış, haftada 1 gün ücretli istirahat ilk kez güvence altına alınmış, bazı sosyal haklar sözleşmelere geçirilmiştir. Bu eylem yılı, mücadelelerini Türkiye Sosyalist Fırkası saflarında veren Osmanlı işçi sınıfının başarı için örgütlü mücadeleyi kendi pratikleriyle öğrenmeye başladıkları yıldır. Gazeteci Zeki Cemal'in kalemiyle 'debbağhane amelesi'nin grevi şöyle sonuçlanmıştır: *'Hüseyin Hilmi, Sosyalist Fırkası merkezine geldiği zaman Heyet-i İdare azaları ile kapının önünde toplanan ameleye hitaben bir nutuk irad etti. Bu nutukta Sosyalist Fırkası programından bahis etti. Ve ameleye: Haydi, Veli Efendi çayırına, dedi.*

Debbağhane amelesi Veli Efendi çayırında toplandı. Hilmi arkadaş Veli Efendi çayırında birinde pilav diğerinde zerde olmak üzere iki kazan koydurdu. Bu yemekleri bütün ameleye tevzi ettirdi. Bu suretle on gün kadar amele greve devam etti. Nihayet fabrika sahipleriyle müzakeratta bulunan Sosyalist Fırkası Reisi Hilmi arkadaş amelenin lehine olmak üzere bir itilafname tanzim ve imza etti. Grev bitti. On gün karınlarını doyuran amele Hilmi arkadaşa ve Sosyalist Fırkasına borçlarını ödeyebilmek için müttehiden Sosyalist Fırkaya kayd edildi. Bu suretle on günlük faaliyetten sonra Fırka 90 amele birden kazanmıştı.'

1921 ve 1922 yılları İstanbul'da 1 Mayısların ilk kez kitlesel olarak kutlandığı yıllardır. Özellikle 1921'de İşgal kuvvetleri kumandanları İngiliz General Harring-

ton ve Fransız General Charpy 1 Mayıs'ı yasaklamasına rağmen bu yasak fiilen işlememiştir. Şirket-i Hayriye, Tramvay Kumpanyası, Haliç Tersanesi işçileri, tütün, demiryolu, telefon, tünel, gazhane, debbağhane ve fırın işçileri ile aydınlar; 1 Mayıs'ı Türkiye Sosyalist Fırkası'nın öncülüğünde kutlamıştır. Türkiye Sosyalist Fırkası genel merkezinde bando Enternasyonal'i çalmış, yürüyüşler düzenlenmiştir. İşçilerin temel istemleri arasında 'sekiz saatlik işgünü', 'hafta tatili' ve 'sendika hakkı' öne çıkmıştır. Bu durum dönemin basınında şöyle yer bulmuştur: *'Amelenin bir kısmı bayramlarını kutlamak için mavi işçi gömlekleri giydikleri ve kırmızı boyunbağı taktıkları gibi hemen hepsi de kırmızı rozetleri hamil idiler. Divanyolu'ndaki Sosyalist Fırka Merkez-i Umumisine ve amelenin bindikleri bazı otomobillere kırmızı bayrak çekmişlerdi.'*

Hüseyin Hilmi'nin tartışılan ve hayal kırıklığı yaratan bir uygulaması Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Ekim 1920'de yapılan II. Kongresinde yaşanmıştır. Parti nizamnamesinde yapılan bir değişiklikle, "Fırkanın unvanı Türkiye Sosyalist Fırkası olup müessis-i evveli Hüseyin Hilmi arkadaş fırkanın lâyenazil ve daimi reisidir" diyerek, partinin ilk kurucusu Hüseyin Hilmi'nin "azledilemez ve daimi" reisi olduğu kabul edilmiştir.

Parti tüzüğündeki bu değişiklik parti içindeki aydın yöneticilerin tepkisini çekmiş, Hüseyin Hilmi'nin tek adamcı uygulamaları kimini küstürmüş, kimini muhalefete sürüklemiş, parti dışındaki sosyalist çevrelerin Türkiye Sosyalist Fırkası'na yönelik "anti-demokratik yönetim", Hüseyin Hilmi'ye "despot ve amele diktatörü" suçlaması giderek artmıştır.

1921 de Hüseyin Hilmi'nin ve fırkasının yönettiği grevlerde başarısızlıklar peş peşe gelmiştir. Grev ve sendika yasağını İttihatçılardan devralan Hürriyet ve İtilaf hükümetleri grevlerden ve eylemlerden, işçi davasına bağlılıktan vazgeçmeyen inatçı Hüseyin Hilmi'nin kendilerine itaat etmediğini ve yönlendirilemediğini görünce işçi hareketini bölerek sonuç almak istemişlerdir. Mesai Fırkası'nın, Müstakil Sosyalist Fırka'nın, Amele Siyanet (Koruma) Cemiyeti'nin kurulduğu dönem bu aylardır. Hükümetin işçileri bölme, grevleri kırma, ayrı siyasi ve sendikal örgütlenmelere Hüseyin Hilmi'nin kendi hataları da eklenince bir yıl önce binlerce işçinin akın ettiği Türkiye Sosyalist Fırkası terk edilmiştir.

1922'de Türkiye Sosyalist Fırkası'nın muhalifleri partinin III. Kongresini toplamışlar, Hüseyin Hilmi ve çevresi yönetimden düşürülmüş, Hüseyin Hilmi mahkemeye verilmiş, yönetim muhalefetin önemli isimlerinden Rasim Şakir'in eline geçmiştir. Aynı yıl İstanbul'daki sosyalist ve işçi hareketinin geleceğini etkileyecek duruma bir unsur daha dâhil olmuştur. Anadolu'da denetimi sağlayan ve İngiltere ile anlaşan Milli Müdafaa hareketinin temsilcisi Refet Paşa 4 Kasım 1922'de İstanbul'a gelmiştir.

Abidin Nesimi'ye göre Hüseyin Hilmi'nin yanında yer alan ve Türkiye Sosyalist Fırkası'nın yöneticilerinden olan Rasim Şakir ve Etem İzzet (Benice) ise Ankara'nın (Müdafaa-i Hukukçuların) güvenilir adamlarındandır. Abidin Nesimi'yle konuşan Münir Süleyman Çapanoğluna göre, 1922'de Türkiye Sosyalist Fırkası kongresinde Hüseyin Hilmi'yi yönetimden düşürenler; 'grevlerde ısrar eden Hüseyin

Hilmi'yi kontrol etmekte zorlanan İngilizler ve İstanbul'da büyük işçi eylemleriyle önemli bir isim haline gelen (genel grevden dem vuran) Hüseyin Hilmi'nin önünün kesilmesini isteyen Müdafaa-i Hukukçular'dır.[25]

Bütün bu sürecin sonunda iki önemli saptama yapılabilir. Önce; Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Türkiye Sosyalist Fırkası pratikleri dışında, Hüseyin Hilmi, Serbest İzmir'le başlayan, İştirak'le devam eden İdrak'le biten yayın politikasıyla, İttihat ve Terakki partisinin diktatörlüğüne ve mütareke dönemi hükümetlerine karşı 'sol'dan tavizsiz ve kararlı bir özgürlük mücadelesi yürütmüştür.

İkinci olarak; Hüseyin Hilmi, belki de girdiği özgürlük mücadelesinin içinde bulduğu ve bu suretle bağlandığı sosyalizm mücadelesinde; Osmanlı toplumunun en karmaşık yıllarında, İstanbul yabancı işgal ordularının baskılarını yaşarken, işçi sınıfının etnik bölünmüşlüğü mücadelelerinin önüne milliyetçi duvarlar örmüşken; o, her attığı adımda işçi davasını daha çok benim- semiş, kurduğu partileri Avrupa'daki II. Enternasyonal sosyalizmine bağlamaya çalışmış, güçlükler karşısında gözü kara bir eylem adamı olmuş, sosyalizmi mücadele ederken öğrenmiş kendine özgü bir liderdir.

Sonraki yıllarda, Hüseyin Hilmi'nin kişisel zaaflarını uzun uzun anlatan, sosyalizmi 'şöhret' için yaptığını söyleyen dönemin yazarlarının yanıtlayamadıkları bir soru bulunmaktadır. Hüseyin Hilmi, eğer sosyalizmi yalnızca 'şöhret' için yapıyor olsaydı, o şartlarda yıllarca süren sürgün, hapis, polis takibi, tehdit ve nihayet ölümle biten hayatında 'şöhret' sahibi olmak, güç ve servet kazanmak için karşısına çıkan diğer imkânlarla istediğini daha kolay bulamaz mıydı?

Hüseyin Hilmi Bey, nam-ı diğer 'İştirakçi Hilmi'; kısa hayatına çok şey sığdırmış, belki çok yanlışlar yapmış, onu küçümseyenlerin de teslim ettiği gibi 'gözünü budaktan sakınmayan' bir özgürlük savaşçısı olmuş, Bükreş'te gördüğü "kırmızı gömlekli bu adamların ellerinde kırmızı bayraklar ile yek avaz olarak (yaşasın) diye bağırdıkları" işçi eylemlerinin benzerini İstanbul'da düzenlemiş, binlerce işçinin katıldığı 1 Mayıs gösterilerinde işçilerle beraber Enternasyonal'i dinlemiş, bir yıl binlerce işçi gözünde kahraman olmuş, ertesi yıl terk edilmiş, suçlanmış, yalnız ve parasız kalmıştır.

Çalışkanlığı, işçilere attığı nutukları, sürekli giydiği kırmızı yeleği, Türkiye Sosyalist Fırkası bayraklı kırmızı otomobili ve parlak günlerinde Divanyolu'ndaki Türkiye Sosyalist Fırkası binasının önüne diktirdiği kızıl bayrağı onun renkli kişiliğinden sonra anlatılanlardır. İştirakçi Hilmi, 16 Kasım 1922 gecesi İstanbul'da (Fatih) Bozdoğan Kemerleri'nin dibinde eski bir polis olan Kalkandereli Ali Haydar tarafından vurularak öldürülmüştür.

Cinayet tahmin edileceği gibi karanlıklar içinde kalmıştır.

Ali Haydar'ı cinayete götüren arka plan bilinmemektedir. Ancak o dönemin olayları süzüldüğünde, bu karanlık cinayetin arkasında, Fransız sermayesinin çıkarlarını korumaya karar veren Fransız işgal kuvvetleri kumandanlığı ve karanlık

25 Abidin Nesimi, Türkiye Komünist Partisinde Anılar ve Değerlendirmeler –Birinci Cilt- (1909-1949), Promete Yayınları, İstanbul 1979, sf. 42

ilişkileriyle adından çok söz edilen –bir dönem İstanbul Polis Müdürü de olan- Tahsin Bey en muhtemel güç gibi görünmektedir.

Hüseyin Hilmi ve Türkiye Sosyalist Fırkası eylemleri dönemin istihbarat raporlarında da yer almaktadır.

İngiliz ve Fransız istihbarat raporları Hüseyin Hilmi'yi "kontrol altına alınması gereken bir güç", olarak görmektedir.

Dönemin İstanbul Polis Müdürü, Müttefiklerarası Polis'e Türkiye Sosyalist Fırkası'nın faaliyetine dikkat çekerek bazı tedbirler alınması gerektiğini tavsiye etmektedir: *'Sosyalist Parti bugün için anti-Bolşevik olsa bile, grevlerde kararlı olması durumunda ve işçi liderleri bu grevleri kontrol edemedikleri takdirde, TSP ülke için ciddi zorluklar çıkarabilir. Sosyalist Parti saygıdeğer kişilerden oluşmasına rağmen onların her zaman böyle kalıp kalmayacaklarını bilmiyoruz. Dolayısıyla bir ihtiyari tedbir olarak onları kendi yanımıza çekmeliyiz.'* [26]

Aynı yerde, Fransız istihbarat kaynakları Türkiye Sosyalist Fırkası ve Hüseyin Hilmi konusunda şöyle yazmaktadır: *'Sosyalist Parti'nin şefi Hilmi'ye gelince, o milliyetçilikten çok Bolşevizm'e bağlıdır. Hilmi, 15.000 kadarı Milliyetçi-Bolşevik olan, az ya da çok silahlı 18.000 sosyalisti örgütlemiş durumdadır.'*

Sovyet kaynakları ise, Hüseyin Hilmi'yi "İngiliz ajanı ve revizyonist Alman sosyalist ekolüne bağlandığı için bilimsel sosyalizmle bağdaşan hiçbir ilkeye sahip olmamakla ve oportünist II. Enternasyonal yanlısı" olarak eleştirmektedir. Fethi Tevetoğlu'nun General Sami Sabit Karaman'ın bir çevirisinden aktardığı aşağıdaki bilgiler başka kaynaklarca da doğrulanmaya muhtaçtır. Ancak –bu anti-komünist– anılar tersden okununca, o karanlık yıllara ait az bilinen ilişkileri bir nebze olsun aydınlatabilir mi?[27] *'Çerkes şivesiyle oldukça güzel Türkçe konuşan Petro Dramananof, muhacir kisvesine bürünmüş sinsi bir kızıl teşkilatçısı idi. İstanbul'a Boris'den daha evvel gelmiş General Vatkovoski delaleti ile Rus manastırında sığmacak bir yer ve Muhacirleri Barındırma Cemiyeti'nde geçimini temin edebilecek bir ücretle vazife de edinmişti. O sıralarda General ve bazı kibar milliyetçiler tarafından yapılan (Sapanca Gölü civarında bir Rus köyü tesisi etmek ve gölde vapur işletmek) teşebbüsüne önayak olmuş ve müteşebbisler arasına sokulmuştu. Kendini Beyaz Rus olarak tanıttıktan sonra, Rusya'dan birlikte geldikleri Rus Yahudilerinden Jak Rodrigef ve Tatar Hamdullah Ömer'i vasıta edinerek İstanbul işçileri arasında bir kızıllık meyli ve muhabbeti uyandırmaya koyulmuştu. Bu esnada merkezi Babıali caddesinde 71 numaralı binada bulunan (İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi) mensuplarından ve Bulgaristan muhacirlerin- den olup arkadaşları arasında (Durgun) lakabı ile tanınan Tesviyeci İzzet ile tanışmış ve az bir zaman sonra da İzzet'in delaletiyle o günlerin meşhur simalarından Sosyalist Hilmi ile tanışıp anlaşma yolunu bulmuştu. Bu adam bir zamanlar kendisine geçim ve şöhret vasıtası edindiği sosyalistliği ile bir kısım Türk işçilerinin zihnini bulandırmış, fikirlerinde bir işçi hakimiyeti arzusu uyandırmıştı.*

26 Bilge Criss, İşgal Altında İstanbul 1918-1923, İletişim Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1994, sf. 134

27 Fethi Tevetoğlu, Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960), Ayyıldız Matbaası, Birinci Baskı, Ankara 1967, sf. 253 (Robert Vauchet, Dev Rusya veya II. Petro: Stalin, Çeviri; Sami Sabit Karaman, İzmit 1949)

Hilmi, Durgun İzzet'in vasıtasıyla evvela Tatar Hamdullah Ömer, Yahudi Jak Rodrigef ve bir müddet sonra da Petro Dramanof ile tanışmıştı. Kızıllıktan hoşlaşmış, Dramanof ile çok çabuk bağdaşmıştı. Dramanof'un dünyalık hususundaki cömertliğine dayanamayarak nihayet, günün gizli yoldaşları arasına karışmıştı. Aldığı bol para nisbetinde de iyi işler yaptığını Dramanof'a kabul ettiren ve nihayet Boris ile de tanışan Hilmi, Sosyalist Partisi'ndeki tanıdıklarının bir çoğunu etrafına toplamıştı.

Haliç Vapur Şirketi, Tramvay Şirketi, Terkos ve Havagazı Şirketi ameleleriyle demirci, dökmeci, tesviyeci ve balıkçılar arasında edindiği bir hayli esnaf ve işçinin yoldaşlık namzetlerini de aşağı yukarı sağlamıştı. Hatta o sırada Haliç Vapur Şirketi İşçilerini icabında bir grev yaptıracak şekilde hazırlamıştı. Boris bu vaziyetin başladığı fırsatı hiç de kaçırmamıştı. Epeyce zamandır yoldaşları arasına katılmış bulunan (Sosyalist Hilmi) ile gizlice elele vermişti. Hilmi'nin müessislerinden bulunduğu Amele Teali Cemiyeti'nin gelişmesi ve İstanbul işçilerini teşkilatı içine çekmesi için gerekli hazırlıklara girişmişti. Boris ile Sosyalist Hilmi ve Dökmeci Namık her gün Savef yoldaşın Beyoğlu Abanoz sokağındaki evinde toplanıyorlardı. Ahıskalı Nuri de bu toplantılarda bulunuyordu.'

Hüseyin Hilmi, 9 Mayıs 1922'de –muhtemelen– "Fransızlar tarafından Kumkapı'da Türklerin eskiden hayvan ahırı olarak kullandıkları yerde haftalardır hapis olarak tutulduğu" yerden 'Dersaadet İtalyan Mümessilliği Cenab-ı Aliyesine' gönderdiği mektupta, adım adım sürüklendiği yenilmişliğe; -bir ucundan kendisinin de neden olduğu- o karanlık ilişkilerin Türkiye Sosyalist Fırkası'nı nasıl dağıttığına ilişkin bilgiler vermektedir. Burada, 'Kumpanyaların ve Hükümetin' Fırka'yı parçalamak için her türlü baskı, hile ve rüşvet çarkını işlettiklerini, Siyanet Cemiyeti'nin bu uğursuz işteki rolünü ve 1922 Temmuzunda yapılan grevlerin Fırka içindeki Rasim Şakir ve ekibince kışkırtıldığını, kendisinin ise bu planı kabul etmek zorunda kaldığını anlatmaktadır.

Hüseyin Hilmi'nin bir taraftan mecbur olduğu -diğer taraftan farklı bir çıkışa gücünün yetmediği-; henüz detayları tam bilinmeyen işgal kumandanlıkları ile olan ilişkileri onu hazin bir çıkmaza itmiştir. Kapatıldığı hapishanede, yürüttüğü mücadelenin büyüklüğünü, haklılığını, meşruiyetini, bu mücadeleyi boğmak isteyenlere izah etmek talihsizliği ile yüz yüze kalmış, yaşamını yine o emperyalist güçlerin arkasında olduğu bir cinayetle kaybetmiştir.

'Ben Türkiye Sosyalist Fırkası Reisiyim.

Türkiye'de on beş sene Jön Türk idaresine karşı giderek hem memlekete hem insaniyete hizmet ettim.

Sosyalist Partisi'ni teşkil ettiğim ameleyi şirketlere satmadım.

Şirketlerin vermek istediği binlerce liraları red edip İslam, Hristiyan, Musevi bütün amelenin hukukunu müdafaa ettim. Fakat 'Şirket' beni mahv etmek için evvela Siyaset Cemiyetini çıkardı. Bu siyaset benim partimi mahv edemedi.

Bunun üzerine şirketin memuru olan Behiç Bey'i ecnebi zabitler ile görüşmeye memur etti. Hâlbuki bu grev benim mahv olmaklığım için kaptan berat Behiç, Şakir, Rıza, Kenan tarafından temsim edilmiş olduğunu sonradan öğrendim.

Bu grev benim aleyhimde bir plan imiş...

Bilakis Behiç Bey'in ve kumpanyanın arzusu yerini buldu. Ben habs olundum.

Bugüne kadar hiçbir mahkeme görmeyerek dışarı çıkmadım.

Taht-ı isticarımda bulunan hane basıldı. Evrakım çalındı.

Partimin mahv olunması için ne yapılmak lazımsa hepsi yapıldı.

Düne kadar İtilaf devletleri mümessillerinin müştereken hitabına nail olduğum halde bugün mezkûr Fransız tarafından Kumkapı'da Türklerin eskiden hayvan ahırı olarak kullandıkları yerde haftalarca habs olunmaklığımın sebebi nedir?

Eğer Jön Türk idaresinden amelenin hukukunu müdafaa edişim kabahat ise Jön Türklerin bütün alem-i medeniyet ... amelenin hukukunu müdafayı namuslu sosyalistler mecburdur.'

10. Bir tanıklık: İştirak'çi Hilmi Kimdir?

Münir Süleyman Çapanoğlu anlatıyor:

"Aziz dostum ve üstadım Refik Halid'in de Hilmi hakkında bir yazısı vardır. Aşağı yukarı kırk yıl evvel yazılan bu hatıranın adı 'İştirakçi'dir. Bu bir biyografi, bir monografi değildir, ama hayatı gözlerimizin önünde yaşatması bakımından bir hal tercümesi mahiyeti taşımaktadır. Ve İştirakçi'yi bize bütün cepheleriyle anlatan bir vesikadır. Büyük stilistimizin bu dokümanter yazısını da olduğu gibi buraya naklediyorum."

"Evvelki gün 1 Mayıs, İstanbul'da ilk defa olarak amele bayramı yapılmış, şirket ve haliç vapurları, tramvaylar, fabrikalar işlememiş. Bunu haber aldığım vakit, kendi kendime: Kim bilir İştirakçi şimdi ne memnundur, etekleri zil çalar! dedim ve tanıdıklarımın arasında gayesine eren bu yegâne bahtiyar adamı, tâ yüreğimin içinden, samimiyetle tebrik ve takdir ettim. On iki senedir menfa (sürgün), mahpus, muzayeka (sıkıntı) içinde o buna, bugüne, bu 1 Mayısın tes'idine (kutlama) çalışmıştı. Onun için mesnet (makam), fırka, ikbal, saadet ve gaye bir tek kelime ve bir tek hareketle hülasa ediliyordu. Bunun, bugünün, bu 1 Mayısın memlekette kabul ve temini.

İşte evvelki gün İştirakçi buna erdi, bugünü gördü. Bu bir mayıs, sevincinden yüreği şişmiş, gözleri parıltılı ve çehresi kırmızı memleketinde kendi sâyinin (emek) ve kendi mukavemetinin tesiriyle ilk defa olarak tes'id etti!

Ben onu, birinci defa nerede, nasıl, kimlerin delaletiyle tanımıştım? Şimdi pekiyi hatırlamıyorum. Yalnız İzmirli arkadaşların, belki Yakub'un, Şahab'ın veya Baha'nın yanlarında görmüştüm. Upuzun, dimdik boylu, kadife kalpaklı, kırmızı yelekli, haşin, abus (çatık) çehreli bir kaba adam. Herkese, hepimize ilk gördüğünde: Arkadaş, sen! diye hitap ediyor ve ikide birde, cepte metelik kalmadı! Şikâyetiyle iş yapmak, gazete çıkarmak lüzumundan dem vuruyordu. Haliyle belliydi ki, gazeteciliğe, fırkacılığa pek can atmakla beraber, öyle ilim, edebiyat, siyaset, okuma, yazma adamı değildi; meğerse ne yaman bir iş adamı imiş. Bunu evvelki gün işlemeyen vapurlar, yürümeyen tramvaylar, bacaları tütmeyen fabrikalarla, menfi bir tarzda, herkese, hepimize itirazsız ispat etti!

İştirakçiyi siyasi bir facia bana daha iyi tanıtmıştı: İttihatçılar Ahmet Samim'i vurdukları zaman arkadaşları, muazzez hatırasını ve bu menfur cinayeti halkın dimağına kayıt için bir gazete, bir nüsha çıkarmak arzusuna düşmüşlerdi. Bunun için resimleri, vasiyetnamesi ve bazı makaleleri, mektupları konacaktı. Son saatte herkes korktu ve bu gazete fik-

rinin etrafından kaçıştı. Yalnız Kıbrıslı Şevket ve Halit Beylerle ben kalmıştım. Biz sebat ediyor ve bunu dercedebilecek bir gazete ve basabilecek bir matbaa arıyorduk. Bu esnada İştirakçi karşımıza çıktı.

-Hazırlayın siz yazıları, verin bana, bizim 'İştirak' ne güne duruyor, basarız! dedi ve ilave etti: 'Cepte metelik kalmadı!'

O zamanki teşkilatlı ve gözü açık hükümetin bütün tedbirlerine rağmen 'İştirak' basıldı. Akşam üzeri vapura bindiğim zaman bütün salonlarda herkesin elinde bir İştirak vardı. Hâlbuki hükümet toplanması ve faillerinin tevkifi için emir vermişti. Nitekim Şevket Beyle İştirakçi Hilmi Bey tevkif olundu. İştirakçi: 'Hepsini ben yazdım, ben bastım, faili yalnız benim!' diye bağırıyordu. Onun bu kaçıncı hapsi, kaçıncı tevkifi idi? Meşrutiyetçi idare, Mahmut Şevket vakasından çok evvel, Birinci Meclis-i Mebusan zamanında 3-4 genci Kastamonu'ya sürmüştü. İştirakçi de bunlar meyanında idi. Menfa (sürgün) haricinde İstanbul'da geçirdiği her ay, mutlaka polisler onu bir defa arar ve askerler Bekirağa bölüğüne tıkardı. Artık oranın gediklisi olmuştu. Bir yırtık muşamba bavulu daima mahpusa girmek için hazır dururdu. Polis gelip de, 'birazcık karakola gelir misiniz?' der demez İştirakçi; 'Anladık arkadaş, hele dur, şu bavulu alalım!' der, bavulunu alır ve pekiyi öğrendiği, ezber bildiği yollardan kemali vakarla, Avrupa seyahatine çıkan bir harp zengini tavrı ve edasıyla, lâkayt geçip zindana girerdi. Ara sıra divan-ı harp huzuruna çıkardı. Bazen nazırlarla da mülakat ettiği olurdu. Hepsine, 'Sen' diye hitap eder ve hemen hemen her cümlesi: 'Cepte metelik kalmadı.' Pelesengiyle biterdi. Yerden selamlayan oturma, ön kavuşturma, 'Allah ömürler versin', 'zat-ı âliniz', 'bendeniz' vesaire büsbütün yabancıydı. Bir, 'Merhaba! ' bilir ve bir de 'eyvallah' derdi. İşte o kadar. Mesela 8 – 10 gün yattı mı, bir gün kalkar hapishane müdürünün karşısına çıkar: 'Artık ne olacaksa olsun, divan-ı harbe mi çıkacağız, sürgüne mi gideceğiz, bitiriniz. Zira cepte metelik kalmadı!' derdi.

Bu lâubali mert tavır hoşa gider, cihet-i askeriye onu daima tahliye eder, fakat Talat yakasını bırakmaz, vesileler bulup tekrar Bekirağa bölüğüne tıkardı. Bu mütemadi mahpus sergüzeştlerine rağmen 'İştirak' fasılalarla intişardan geri kalmadı. İştirakçi Fransız reisi iştirakiyunu (Jaures) ile muharebe ve mütalâa ederdi. Aklına koymuştu: İlle Avrupa'ya gidecek ve sosyalist fırkalarla münasebete girişecekti. Bir gün o muradına da erdi ve Paris yolunu tuttu. (Jaures) onu karşısına almış tercüman vasıtasıyla uzun uzun konuşmuş, pek memnun kalmış ve Türk sosyalistleri mümessili olarak defetere ismini kaydetmişti.

Ah, muhakkak ki, o bir sosyalistti. Kırmızı yeleği de, ne mahbesde (hapishane), ne menfada (sürgün), ne seyahatte, hiçbir zaman göğsünü terk etmemişti.

İstanbul'da Mahmut Şevket vakası olurken İştirakçi Fransız sosyalistleriyle hembezm ve hoşsohbet olmaktan mağrur, geri memleketine dönüyordu. Fakat yolda parası bu sefer suret-i katiyetle tükenmiş, cebinde hakikaten metelik kalmamıştı. İştirakçi bakiye-i seyahatini ancak Viyana sefiri Hüseyin Hilmi Paşa ile olan şiddetli bir mülakatı sayesinde ikmal edebilmişti. İşte böyle, kesesi boş, lâkin zihni dolu, memnun ve mağrur Sirkeci rıhtımına inerken bermutat, bir sivil yanına yaklaşmış ve kulağına, 'biraz karakola tefriş eder misiniz?' demişti. İştirakçinin mahut bavulu zaten elindeydi.

-Anlaşıldı arkadaş, demişti, bavulum işte hazır, düş önüme!

Bu gidişle tâ Sinop'a kadar gelmişti.

İştirakçi öyle İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf fırkalarıyla alakadar olmaz, darbe-i hükümetlere, suikastlara iştirak etmez, kendi fırkasından, kendi gazetesinden başkasına metelik vermezdi. İki sene Sinop'ta münzevi, sakin kırlarda dolaştı, durdu. Her günün siyasetiyle alışverişi yoktu. Başında kadife kalpağı, göğsünde kırmızı yeleği, eğlence ve keyiflerden müçtenip (sakınmak), kendi halinde gezer ve hükümetin verdiği 5 kuruş yevmiye ile geçinerek kimseye minnet etmezdi.

Derken İştirakçi'ye de benim gibi Çorum yolu görünmüştü. Çorum'da bana daha sık gelir, sobanın başına geçer, arzularını, emellerini teşrih ederdi; 'Ah, derdi, 1 Mayıs bayramı. Onu amele ile ne zaman yapabileceğim!'

Bu esnada bizim bayramlar gelirdi, Şeker Bayramları, Kurban Bayramları. Onu tebrik edenlere; 'Arkadaş, derdi, benim bayramım 1 Mayısta. O gün gel de koklaşalım.' Anadolu halkı bu garip cevaptan bir şey anlamaz, yan yan bakıp başını sallayarak bayramı bayramına uymayan bu acayip adamdan uzak kaçardı.

İştirakçi 1 Mayısta kırmızı yeleğine ilaveten bir de kırmızı boyunbağı takar, yakasına da gelincik iliştirir, bir başına o gün tes'id (bayram) ederdi. Derken Çorum'dan menfasını Bâlâ kasabasına naklettiler. Mütarekeye kadar, zannederim, hayatını orada, bu kuş uçmaz kervan geçmez yüce dağ başında geçirdi. Hiç şüphesiz bir gün gelip de 1 Mayıs bayramını tes'id edebilmek hülyasıyla. İşte o gün nihayet geldi; İştirakçi evveli gün işlemeyen vapurlara, tütmeyen bacalara ve kırlarda şad ü handan (gülen ve bahtiyar) dolaşan amelelerini seyrederek 1 Mayısı nihayet istediği gibi tes'id etti..."

Refik Halit'in anlatımlarına Münir Süleyman Çapanoğlu şunları ilave etmektedir:

"Hüseyin Hilmi İzmirliydi. Eski gazetecilerden Zeki Cemal 'Meslek' dergisinde onun Romanya muhacirlerinden olduğunu yazar. Bu yanlıştır. Ben Hilmi'yi tanıdıktan sonra hayata atıldı. Kendisinden malumat istediğim zaman böyle bir şeyden bahsetmedi. Hilmi'nin öldürülmesinden epey sonra 'Milliyet' gazetesi benden bir tefrika istedi. Yazıyı hazırlarken o zamanlar hayatta ve İzmir'de bulunan Bıçakcızade Hakkı Bey'e bir mektup yazarak bilgi vermesini rica ettim. Verdiği cevapta Hilmi'nin İzmirli olduğunu, bir müddet askerliğini yaptıktan sonra kanun –bugünlerin deyimi ile inzibat eri olarak- İzmir'de vazife gördüğünü, askerliğini bitirince kendi mecmuasını satın aldığını bildirdi.

Hilmi ile arkadaşlık yapmış olan eski gazetecilerimizden Manisalı Sait Âli'ye sordum. O da İzmirli olduğunu bildirdiği gibi, bana 'Serbest İzmir'in bir-iki sayısını da gönderdi. İşi daha sağlama bağlamak için İstanbul'da bulunan Hilmi'nin kardeşi Mekiye başvurdum. O da doğma büyüme İzmirli olduğunu söyledi.

O günlerde Bedestende antikacılık yapan İzmir'in mümtaz simalarından 'Edep Yahu' dergisinin sahibi Mehmet Remzi Bey de Hilmi'nin İzmirli olduğunu söyledi. Esasen Hilmi İzmirli şivesiyle konuşuyordu. Hatta civar köylüsü şivesi ile...

Hilmi'nin son sürülmesi, Mahmud Şevket Paşa'nın öldürülmesi münasebetiyledir. Bu sefer Sinop'a yolladılar. Bu sürgünlük uzun sürdü. Birinci Dünya Savaşı mütarekesine kadar devam etti. Yılını pek hatırlamıyorum. Ordu vilayetinde bulunan dayılarımı görmeye gitmiştim. Oradan dönüyordum. Vapurumuz Sinop'a uğradı. Küpeşteden bakarken vapurun

asma iskelesine bir sandalın yanaştığını gördüm. İçinde bir polisle, iki jandarmanın arasında bir adam vardı. Yüzü yabancı gelmedi. Dikkat ettim, hemen tanıdım: Sosyalist Hilmi!

Her zamanki gibi dimdikti. Yüzünde 'vız gelir, ne yapsanız, ne eyleseniz yine oyum!' diye bir ifade vardı.

Siyah kalpağı yine başındaydı. Tozlukları yine ayaklarında, kıpkızıl yeleği yine sırtında idi. Şilte ve valizini yüklenmiş bir hamal arkasından çıkıyordu. Atıldım, kucaklaştık.

Geçmiş olsun! dedim. Cevap verdi: Geçmişi meçmişi falan yok, sürgün değiştiriyorum.

Onu ambara götüreceklerdi. Diretti, inmeyeceğini söyledi. Bağırıyor, yaygarayı basıyordu. Muhafızları dinlemiyorlardı. Ambara indirmekte ısrar ediyorlardı.

Hilmi'nin bağırıp çağırması sebepsiz değildi. Vapurda Sinop mutasarrıfı Müştak Bey vardı. İzinli olarak İstanbul'a gidiyordu. Hilmi durumu ona duyurmak için bağırıyordu. Mutasarrıf Bey, güverteden Hilmi'nin feryatlarını duyarak ilgilendi. Vapurda bulunan acenteye söyleyerek bir kamara açtırttı. İştirakçi İstanbul'a kadar rahat rahat geldi. Hatta öğle ve akşam yemeklerini Müştak Bey'le karşı karşıya yiyerek."[28]

11. Hüseyin Hilmi'nin İki Makalesi

Osmanlı Sosyalist Fırkası Reisi Hüseyin Hilmi'nin henüz sosyalist olmadan ve İzmir'de iken çıkardığı 'Serbest İzmir' gazetesinde kendi imzasıyla çıkmış tek makalesi bulunmaktadır.

'Heyet-i Ayan Vezaif-i ve Teşekkülü' başlığını taşıyan makale, Serbest İzmir'in 17 Teşrin-isani 1324 (Ekim 1908) tarihli 6. sayısında yayımlanmıştır. Bu makalede Hüseyin Hilmi; Batı'da İngiltere'de Lordlar Kamarası, Fransa'da Senato'nun oluşumu ve işlevini tartışmakta; Osmanlı'daki Ayan Meclisi'nin Batı'dan alınmış bir kurum olduğunu yazmaktadır.

O sırada liberal görüşlerleriyle bilinen Hüseyin Hilmi bu makalesinde, Batı'daki bu meclislerin soylu, burjuva ve zengin sınıfların temsilcileriyle dolu olduğunu, bizde ise İngiltere ve Fransa'daki gibi soylu ve burjuva sınıflar bulunmadığını ve "din-i mübin-i İslam nazarında büyük küçük, zengin fukara, amir memur, hepsinin eşit" bulunduğunu yazarak, İslamiyetin 'eşitlikçi ve dayanışmacı' yanını öne çıkarmıştır.[29]

Hüseyin Hilmi'nin 1910 yılında çıkan ve Osmanlı Sosyalist Fırkası gazetelerinin tamamı dikkate alındığında da yine imzalı tek makalesi bulunmaktadır.

Makalenin günümüz Türkçesine çevirisi aşağıdadır.

İştirak'in dördüncü sayısında 'Şurayı Ümmete Cevap' başlığı taşıyan makalede Hüseyin Hilmi; Şurayı Ümmet gazetesinde Alaattin Cemil imzalı ve sosyalistleri 'servet düşmanı ve yağmacı' sözleriyle suçlayan yazara yanıt vermektedir.

Hüseyin Hilmi makalesinde; sosyalizmin, Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden beri insanlığın gündeminde olduğu, Müslümanlığın birçok prensibinin de sosyalistlerin taleplerine tamamen uyduğunu belirtmektedir. Makalede, 'amelenin' is-

28 Münir Süleyman Çapanoğlu, Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi, Pınar Yayınevi, İstanbul 1964, sf. 78-88

29 Mehmet Ö. Alkan, Bir İttihat ve Terakki Muhalifi Olarak Liberal-Sosyalist Hilmi, Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi, Sayı 81 Eylül 1990, sf. 176

teğinin yalnızca çalışması karşısında daha iyi yaşama hakkı olduğu, bunu sağlamak için başvuracağı eylemlerin meşru sayılması gerektiği savunulmaktadır.

İştirak / Şurayı Ümmet'e Cevap / Hüseyin Hilmi

Geçen hafta neşr olunan Şurayı Ümmed'de 'Yeni Fırkalardan: Sosyalistler' serlevhayı icabı altında iki sütunluk yeni bir garaz numunesi intişar etti. Bu makalede memleketimizde birde Sosyalist Fırkası teşkil etmek üzere bulunduğu zikr olunduktan sonra kemâli telaş ve heyecanla zavallı sosyalistleri dâhili ve zehirli birer mikrop oldukları anarşistlerin süt biraderleri bulundukları ve daha bilmem muharririnin dimağı herze-zadenden doğmuş neler neler sayıklıyor. Sosyalistlerin evham ve hayaletten başka hiçbir programları yokmuş onların mesleği başkalarının ağzındakini kapmak servet-i umumiyenin tesavi-i tezyini temin etmek ve nihayet yağmacılık imiş. Fakat teşekkür olunurmuş ki Avrupa'dan bu taraflara doğru akıp gelen bu fesat karşısında kuvvayı hissiyesi sağlam muazzam bir devlet bir millet varmış!

Şüphesiz ki bir maksadı hafi ile yazılan yahut yazdırılan bu makaleye cevap vermek büyük bir şeyndir. Fakat halkı irşat etmekten ibaret olan vazifemiz bize o şeyni de irtikâb ettirecek ne yapalım kendimizden ziyade aynayı cinsimiz için çalışıyoruz.

Sosyalistliğin en evvel hazreti İsa tarafından vaz ve tesis olunmuş ve Roma'nın milyonlarını esrasının tırnaklarıyla kazanan azim-i zalimesine karşı teşkil ve tertip edilmiş bir dinin esas maksadı olduğu ve İslamiyet de dahi nice ayet-i kerime ve hadis-i şerife ile teyid ve tasdik olunan bu esasın zekât gibi ameli bir suretę dahi ifrağı düşünülecek olursa 'sosyalistlerin maksadı yağmacılıktır' gibi münasebetsiz sözler biraz zor ağza alınır.

Bugün hiçbir sosyalist yoktur ki muharrer makalenin dediği gibi ağniyadan birisinin kapısını çalsın da ben sosyalistim servetinin nısfını bana ver desin eğer biçare Alâeddin Cemil Bey böyle zannediyorsa pek çok aldanıyor demektir.

Bir taraftan erbab-ı servete tröstler, sendikalar vesair her türlü vesaiti murabaha teşkili hakkı verilip dururken fakir ve aciz ameleye bir muavenet-i mütekabile sandığı tesisini çok görmek, günde milyonlar kazanan ve hiç şüphe yok ki amelesinin uykusundan, rahatından hatta hayatından her gün zerre zerre çalarak gayri meşru bir surette kesb-i servet ve sâmân eden bir zengine karşı 'biz günde ikişer kuruş fazla isteriz' diyen ve bu mutalebatını tatil-i eşgal gibi gayet meşru ve son derecede hukuki bir surette terviç ettirmeye çalışan bir amele niçin anarşist, niçin mikrop olsun!

Ey bi-insaf ve lakayt olan zenginler hatırlayınız ki siz bankalarınızda, kasalarınızda hıfz ettiğiniz o meblağ-ı azimeyi kendi say-i zatınızla kendi kıdeminizle kazanmadınız, siz yazıhanenizin bir köşesinde yaldızlı sigaranızı içerek gazetelerin borsa sütunlarını mütalaa ederken aşağıda ameleniz, o binlerce aç, sefil, hasta, aciz mahlûklar kimisi evde nafakasızlıktan kıvranan zavallı yavrucaklarını, kimisi kundurasız mektebe giden evladını ciğerparesini düşünerek çalışmışlar, tos toprak içinde gözleriyle, tırnaklarıyla bütün mevcudiyetleriyle didinmişler ve sonra akşamüzeri o zavallılar bu say-i tahripkârın mükâfatı olarak onar kuruşla beşer kuruşla sefalethanelerine dönerlerken, siz akşama kadar geçirdiğiniz saati istirahata mukabil milyon kazanarak köşkünüze konağınıza avdet buyurmak için lastik tekerlekli Arap atlı büyük ve müdebdeb landonuzu bekliyorsunuz fakat yarın o amele 'size

biz on kuruşa çalışamayız on ikişer kuruş isteriz' derlerse biliniz ki haklarıdır. Ve her hak mutlaka yerini bulacaktır.

Ey muharriri gafil. Şimdi siz söyleyiniz bakalım. Ashâb-ı servet bu parayı nasıl bulmuş diye bir sual varit olursa ne diyeceksiniz. Meşru bir surette cem ihtimali olmayan meblağ-ı azime için verilecek cevap şudur: Çalıştım kazandım

Bu iki kelimede büyük bir hakikat vardır ki o da budur: Meşru gayri meşru mademki kazandım artık bu servet benimdir sende çalışsa idin sende bir kolayını bulsa idin?

Evet, bende bir kolayını bulsaydım değil mi? İşte bizde Şeriat-ı Garra-i Ahmediyyenin hepimizi kardeş addedilen bir emr-i şerifine tabiyen afak ve ittihat edeceğiz kimseye zararımız dokunmayacak daha az çalışarak yani biraz rahat ederek fazla kazanmanın kolaylıklarını arayacağız. İcap ederse büsbütün terk-i mesai edeceğiz ve bu suretle gayri meşru bir suretle iktisab edilen servetlerin hiç olmazsa bir kısm-ı kalilini sayemize, harekât-ı makbule-i insaniyetlâremize mukabil istirdad eyleyeceğiz.

İşte bizim bildiğimiz sosyalizm, iştirak, uhuvvet-i beşeriye budur. Bizim anarşist denilerek asıllarını araştırmak ve kendilerinin ne olduklarını anlamak lazımdır. Eğer Alâeddin Cemil Beyin makalesi pek zannettiğimiz gibi bir iğfal yahut bir teşvik üzerine yazılmış ise zararı yok -çünkü o zatın bu hakikatleri bilmediğine hükmediyoruz- yalnız vatandaşlarınıza karşı pek feci bir surette irtikâb edilen bu hatanın tamirini bekleriz.

Hüseyin Hilmi

12. Fransa Sosyalist Fırkası Reisi'nin Hüseyin Hilmi'ye Mektubu

Hüseyin Hilmi'nin Paris'e 1913 yılının Haziranında gittiği anlatılmaktadır. M. S. Çapanoğlu 'İstanbul'da Mahmut Şevket Paşa Vakası olurken İştirakçi, Fransız sosyalistleriyle hembezm (dernek arkadaşı) ve hoşsohbet olmaktan mağrur geri memleketine dönüyordu' demektedir.[30]

Fransız Sosyalist Jean Jaures

30 Tarık Zafer Tunaya'da Hüseyin Hilmi'nin Paris'e 1913 yılı Temmuz ayında gittiğini yazmaktadır. (Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt:1 İkinci Meşrutiyet Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998, sf. 252)

Bu tarih sorunlu olabilir veya Hüseyin Hilmi Paris'e birden fazla kere gitmiş olabilir. Nitekim J. Jaures'in mektubu İştirak'te 20 Mart 1910 tarihinde yayımlanmıştır. Hüseyin Hilmi'nin Paris'teki gözlemleri ve temaslarının sonraki yaşamında önemli olduğu anlaşılmaktadır. Burada Fransız Sosyalist Partisi'nin Fransız işçi sınıfı üzerindeki etkisi ile partinin yayın organı L'Humanite'nin popülaritesine tanıklığı Hüseyin Hilmi'yi etkilemiştir. Fransız sosyalist lider Jean Jaures'de Hüseyin Hilmi ile görüşmüştür. J. Jaures'in Hüseyin Hilmi'ye gönderdiği mektup İştirak gazetesinin 20 Mart 1910 tarihli sayısında yayımlanmıştır.

Fransa Sosyalist Fırkası Reisi ve İnsaniyet ve (L'Humanite) Gazetesi Sermuharriri Paris Meclis-i Mebusan Azasından Mösyö Jures'in mektubu:

Paris 26 Şubat

Serbest İzmir ve İştirak gazeteleri müdür-i Hüseyin Hilmi Bey'e,

Sizi en samimülkalb tebrik ederek devam-ı muvaffakiyetinizi temenni eylerim. Her nevi muavenet ve müzaherete hazır ve âmade olduğuma emin olunuz, istediğiniz malûmatın itası ve lazım gelen kütüp ve risailin irsali için cevabınızı muntazırım. Arzunuz veçhile Fırkamızın programını gönderdik, bu posta ile alacaksınız.

Metin, gayyur ve sabit-kadem olunuz, bu meslek daima metanet, daima ciddiyet kabul ve tavsiye kabul eder.

Türkiyeli biraderlerimize selâmlarımın arzını rica ederim.

Jean Jaures'

13. Hüseyin Hilmi'nin Tutuklanması ve İştirak'in Kapatılması Kararı

İştirak gazetesinin 17. sayısı 'fevkalâde nüsha' olarak basılmıştır.[31]

Sada-yı Millet gazetesi başyazarı (sermuharriri) 28 yaşındaki gazeteci Ahmet Samim'in İstanbul, Bahçekapı'da İttihatçı militanlar tarafından öldürülmesi üzerine arkadaşları –hükümetin tehdidiyle– Ahmet Samim'in katledilmesini duyuracak, bunu basında kınayacak gazete bulamamışlardır.

Bunun üzerine Hüseyin Hilmi İştirak gazetesinin bütün sütunlarını Ahmet Samim'in katliamına ayırarak, Ahmet Samim'in ölümle tehdit edildiği mektubunu, Ahmet Samim'in cenazesi üzerinde estirilen terörü ve Ahmet Samim'in yazılarını da aynı sayıda yayımlamıştır. Hüseyin Hilmi gazeteyi basmakla kalmayarak, İştirak'i bizzat dağıtmış ve bu katliamı protesto etmiştir.

M. S. Çapanoğlu o günü şöyle anlatmaktadır:

'İştirak'in bu sayısını Hilmi koltuğunun altına alarak Fındıklı yolunu tuttu. Meclis-i Mebusan, yani Millet Meclisi ile Ayan Meclisi o zamanlar şimdi Atatürk Kız Lisesi'nin ve Güzel Sanatlar Akademisi'nin bulundukları binalarda idi.

Hilmi, Millet Meclisi'nin kapısının önünde durarak İştirak'i mebuslara dağıtıyordu. Yalnız dağıtmakla da kalmıyor, avaz avaz bağırıyordu:

-Elverir artık bu cinayetler! Hükümet katili bulmalı!'

31 Bu sayının günümüz Türkçesi çevirisi Belgeler bölümündedir.

Devletin resmi organı durumundaki Takvim-i Vekayı gazetesindeki haber Çapanoğlu'nu doğrulamaktadır. Hüseyin Hilmi bu olaydan sonra Bilecik'e sürgüne gönderilmiş, İştirak gazetesi kapatılmıştır.

Aşağıda, Divan-ı Harb-i Örfi'nin; İştirak gazetesinin, Ahmet Samim'in kendisinin öldürüleceğini haber veren mektubunu yayınlayarak, "halkı heyecana getiren yayın" yapmaktan –gazetenin– kapatılmasına ve bu gazeteyi koltuğunun altına alıp bizzat bazı asker ve zabitana bedava dağıtmaktan Hüseyin Hilmi'nin tutuklanmasına neden sayılan kararı görülmektedir.

'İştirak' namındaki ceride-i mevkutenin müdir-i mesulu Hüseyin Hilmi Efendi'nin 17 numaralı nüsha-i fevkalâdesine maktulen vefat eden Ahmet Samim Bey'in hatt-ı testi ile muharrer olduğu beyanı ile derceylediği bir mektupla keyfiyet-i katli hakkında heyecan-ı âmiz neşriyat-ı havi olan nüsha-i mezkurenin otuz kırk kıtası koltuğunda bulunduğu halde bunlardan daire-i askeriyede bizzat bazı zabitana meccanen dağıttığı tahkikat-ı cariyeden anlaşılmasına mebni mumaileyhin netice-i tahkikata değin tevkifi ile İdare-i Örfiye kararnamesinin 6. maddesine tevfikan mezkûr gazetenin Haziranın 2. gününden itibaren men'i intişarına müttefikan karar verildiği Harbiye Nezaret-i Celilesinden batezkire tevdi buyurulan Divan-ı Harb-i Örfi mazbatasında beyan olunduğundan İştirak gazetesi yevm-i mezkûrdan itibaren tatil edilmiştir.[32]

14. Sosyalist Gazetesi Müdürü Namık Hasan

Namık Hasan, Osmanlı Sosyalist Fırkası yöneticilerinden ve 'Sosyalist' gazetesinin 'müdir-i mes'ulüdür'. İştirak gazetesi 1910 yılında ikinci kez kapatılınca, Fırka yayın faaliyetini 'Sosyalist' gazetesiyle sürdürmek istemiştir.

Sosyalist gazetesi, 11 Teşrinisani (24 Kasım) 1910 yılında yayımlanmıştır. Ancak 'Sosyalist' gazetesi de ancak iki sayı çıkarılabilmiş ve 'Divan-ı Harb-i Örfi'ce yasaklanmıştır. Mesul müdürü Namık Hasan "ahval-i hazıraya tevafuk (uygun) etmeyen neşriyatı" nedeniyle iki ay hapis ve '25 liray-ı Osmanî ceza-i naktiyeye' (para cezasına) mahkûm edilmiştir.

Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın gazeteleri sıkıyönetim mahkemelerince her kapatılışında Fırka da bir başkasıyla yayına devam etmiş, 14 Kânunuevvel (Aralık) 1910 tarihinde bu sefer 'Medeniyet' gazetesini çıkarmıştır.

Medeniyet gazetesi, Namık Hasan'ın hapis ve para cezası mahkûmiyeti haberini verdikten sonra, onun hapis cezasını seve seve çekeceğini ancak para cezasını ödeyemeyeceğini, bunun için bir yardım kampanyası açtıklarını ve yardım eden hamiyet sahibi yurttaşların isimlerine sütunlarında yer vereceğini şöyle duyurmaktadır:

'Cihat iki nevidir: Ameli cihat, nazari cihat. Fikri yolunda, ictihadı ve inancı uğrunda mahkûm olmak, ölmek o kadar şerefli, o derece zevkli bir felakettir ki, işte bu yolda varlığını pervane gibi verenler buna bir bürhandır. Biz hapisten, hiçbir şeyden korkmuyor ve yılmıyoruz. Hükümetin babaca emirlerine boyun eğiyoruz, hapse seve seve gidiyoruz. Buna itirazımız yok. Fakat para, para cezası...

32 Takvim-i Vekayi, 4 Haziran 1326 (1910) Sayı 559

İşte burası bizce güç. Çünkü parasızlık sosyalistlik, sosyalistlik parasızlık demektir.

Fedakâr arkadaşımız Namık Hasan –dolandırıcılık, sahtekârlık vesair bu gibi– bayağı meseleler için değil, bir millet meselesi için mahkûm olmuştur. Bundan ötürü, böyle millet için mahkûm olan fedakârlara milletin yardım etmesi gerekir. Namık Hasan'ın para cezasına iştirak etmek için birçok hamiyyet sahipleri yardım teklifinde bulundular. Ve birtakımları da ianelerini şimdiden göndermeye başladılar. Biz bu sayıdan itibaren hamiyyetli arkadaşımızda yardımda bulunacak hamiyyet sahiplerine bir sütun ayırdık. Yardım kampanyasına katılacak zevat-ı kiramın isimlerini aşağıya derc ediyoruz.

Gönderilen ianeler İştirak gazetesi sahibi ve Sosyalist Fırkası azasından Hüseyin Hilmi Bey namına gönderilmelidir:

Muhterem Karesi Mebusu İbrahim Vasfi Efendi, 20 Kuruş.
Muahede gazetesi müdürü Pertev Tevfik Bey, 20 Kuruş
Medeniyet gazetesi müdürü Hamid Bey, 40 Kuruş
Mülkiye kaymakamlarından Nazım Bey, 40 Kuruş
Mevcut parası beş kuruştan ibaret bir sosyalist Kürt tarafından, 5 Kuruş.
İnsaniyet gazetesi müdürü İsmail Faik Bey, 54 Kuruş

Namık Hasan'ın geçmişiyle ilgili bir başka haber İnsaniyet'te aşağıdaki şekilde yer almıştır:

'Eski devrin kahredici idaresiyle pençeleşmeye varlığını vakfetmiş bu büyük kalbli adamın serüveni hamiyyetli insanların gönlünü dağlar ve yaralar açar.

Abdülhamit rejimi yüzünden devletin uğrayacağı müthiş felaketi anlayan Namık Bey kendisini birçok vazifelerle yüklü görmüş; vatan ve milletin kurtuluş çaresi ne ise ona başvurmuş.

Avrupa'nın medeni ahvalini yavaş yavaş öğrenmeye başlamış, fikirlerini aydınlatmak için her türlü fedakârlığı göze alarak Fransız okullarına devam etmiş. Fakat orada öğrenimini bitirmeye muvaffak olamadan çıkarttırılmış. Sonra yüksek emeli her türlü ibramları yenerek kendisini yurt dışına çıkartmış. İlk defa Pire'ye gitmiş. Orada duçar olduğu fakirliğe ve sefalete dayanamayarak, Atina'ya, Otrant'a ve sonra Brindize'ye gitmiş ise de sefaletini artırmaktan başka gezmenin faydası olmadığını görünce dosdoğru Mısır'a kendisini atmış. Fakat... Heyhat ki, oraya verilen Hamid'in emirleri biçare Namık Hasan Bey'i felaketin derinliklerine yuvarlamıştır.

Bütün işkence ve zulümlerle kendisini İstanbul'a getirdiler. Siyasi mahpuslar arasına sokarak türlü türlü işkence ve zulümlerle hedef tuttular. Vatan gibi hamiyetli millet gibi inlettiler. Hürriyetin ilanı üzerine meydana, bütün kendisini bilenlere karşı hürriyet fedaisi olarak çıktı. Fakat kendisini bilmeyenlere:

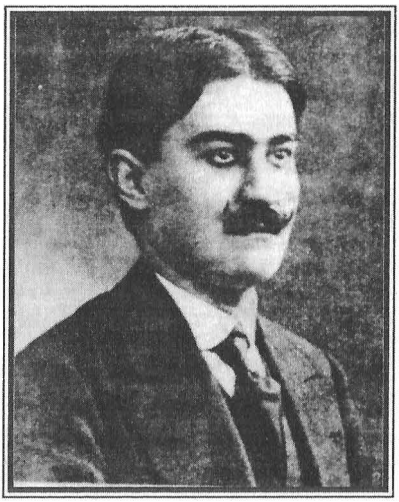
-'Ben şöyle yaptım, yahud ben şöyle bir adamım' demedi. Zira insanlık görevinde övünme yoktur.'

Fakat Meşrutiyet'in Namık Bey'in duçar olduğu şu hale müsaade etmesi mi lazımdır? Divan-ı Harb hapishanesi Namık Bey için midir?'[33]

33 Kerim Sadi (A. Cerrahoğlu), Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı, İletişim Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul 1994, sf. 308

15. Baha Tevfik ve Anarşizm

Baha Tevfik'in adı da Osmanlı Sosyalist Fırkası kurucuları arasında geçmektedir. Fırka kurucularının adına henüz bir belgede rastlanamamış olması bu konuda tereddütler yaratsa da gerek anılarını yazanlar, gerekse de o dönem siyasi mücadelenin içinde bulunanların anlatımlarından Baha Tevfik'in Fırka'nın kurucuları / destekçileri arasında olduğu anlaşılmaktadır.[34]

Baha Tevfik Bey

Olayın bir başka boyuta da bu olasılığı güçlendirmektedir. Baha Tevfik İzmir doğumludur ve 1908 yılına kadar İzmir'de kalmıştır. Hüseyin Hilmi de İzmirlidir ve İzmir'de geçirdiği dönemde yakın arkadaştırlar. Hüseyin Hilmi'nin İzmir'deyken çıkardığı 'Serbest İzmir' gazetesine Baha Tevfik'te yazılar yazmıştır.

Aynı dönemde ikisi de İstanbul'a gitmiştir. Bu işbirliğinin İstanbul'da da sürdüğü kuvvetli bir ihtimaldir. Nitekim İştirak'in ilk sayılarında daha yoğun olmak üzere Anarşizm yazıları ile Baha Tevfik'in ilintisi olduğu düşünülmelidir.

Baha Tevfik oldukça genç ve henüz 33 yaşındayken (1914) hayatını kaybetmiştir. Bu zamansız kayıp, çalışkan ve sıra dışı Osmanlı aydının Osmanlı düşün ve siyaset dünyasına katkılarını imkânsız hale getirmiştir.

Baha Tevfik 1881 İzmir doğumludur. Mekteb-i Mülkiye'den mezun olmuştur.

Baha Tevfik, Eski Yunan'dan beri hür fikirlerin ve kalkınmacı görüşlerin en çok rağbet gördüğü devirlerin özgürlük ortamları olduğunun farkında olarak II. Meşrutiyet'in ilânının hemen ardından hızlanan basın yayın faaliyetiyle, 6-7 sene gibi

34 (Füruzan Husrev Tökin, Türkiye'de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi, Elif Matbaası, İstanbul 1965, sf. 49), (Münir Süleyman Çapanoğlu, Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi, Pınar Yayınevi, İstanbul 1964, sf. 54), (Bezmi Nusret Kaygusuz, Bir Roman Gibi, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplı 133, 2. Basım, İzmir 2002, sf. 72), (Zeki Cemal, Memleketimizde Amele Hareketlerinin tarihi, Meslek No 21.)

kısa bir devrede onlarca gazete ve dergi çıkarmış, onlarcasının çıkmasına yardımcı olmuş, birçoklarına yazılarıyla katkıda bulunmuş, kurmuş olduğu yayınevinde dört yılda 12 adet kitap yayımlamış, basılan ve basılmayan, telif ve tercüme, tek başına veya ortak 17 kitap yazmış, hikâye, makale, eleştiri gibi değişik türlerde ve alanlarda edebî ve felsefî yüzlerce yazı kaleme almış ateşli bir materyalist, gözü pek bir eleştirmen, yılmak nedir bilmez bir mücadelecidir.[35]

Baha Tevfik, Osmanlı materyalizminin en güçlü din ve gelenek eleştiricisidir. Din kurumunu toplumsal ilerlemenin önünde büyük bir engel olarak düşünmektedir. Osmanlı aydınlarının Doğu düşüncesinden yararlanma çabalarını boş bir çaba olarak görmekte ve gelişmeyi Batı'nın maddesel felsefesinde görmektedir.[36]

Kendisi Türkiye'de ilk felsefe dergisi olan 'Felsefe Mecmuası'nın yayıncısıdır. İnsan, doğa, felsefe, tarih, feminizm, birey, liberalizm ve anarşizm üzerine çok sayıda makalesi, çevirisi ve kitabı vardır. Bütün bunların yanında Baha Tevfik, Anarşizmi kuram olarak savunan, onun felsefi temellerine bu düzeyde eğilen ilk Osmanlı aydınıdır.

Baha Tevfik Felsefe-i Ferd adlı eserinde, toplumsal değişimin bugün için de geçerli olan 'sancısını' parlak bir şekilde dile getirdikten sonra felsefi düşüncesini şöyle özetlemektedir:

'Gerek siyasi bilimler ve toplum bilimi vadisindeki görüntülere ciddi ve inceleyici bir göz atacak olursak öncelikle iki belirgin uç göreceğiz ki topluluk hayatının bütün aşamaları bu iki uç arasında var olup gerçekliğini sürdürür. Bu uçlardan birinde birey, diğerinde toplum bulunur. Bunlar bir diğerinin zıddıdır. Bireyden uzaklaştıkça topluma, toplumdan uzaklaştıkça bireye yaklaşmış oluruz, yani bireye seçkin bir özellik vermeye çalıştıkça toplum ve onun ayırıcı edici özelliği zayıflar gücü azalır. Tersine topluma bir güç ve azamet vermek istedikçe birey düşer, söner, silinir...

Burada son olmak üzere bir şeyden daha söz etmek isterim. Bazı kimseler ve çoğunlukla büyük yazarlar 'sosyalizm' ve 'anarşizmi' birbirine pek yakın sayarlar. Hatta sosyalizm biraz şiddetlice olursa örneğin 'komünizm' düşüncesiyle karışırsa hemen anarşistliğe dönüşür düşüncesini beslerler.

Bu kadar yüzeysel mütalaalara başka hiçbir meselede tesadüf etmedim.

Bence sosyalizm; birey ve bireyin meziyetleri aleyhine toplum hayatını güçlü kılmaya çalışan bir toplumsal öğretidir...

'İnsanları kardeş etmek ve onlar arasında eşitlik sağlamak' düsturunu en geniş yetkiyle bağırabilecek ağızlar ancak sosyalistlere özgü ağızlardır.

Anarşizme gelince, bu büsbütün ayrı bir içeriğe sahiptir. Anarşizm demek ancak bireyi yaşatmak ve bireye, bireyin özgün meziyetlerine karşı olan bütün güçleri mahvetmek demektir. Anarşizm demek; bireyin üzerinde doğa yasalarından başka bir yasa bırakmamak, muazzam hayat kavgası düsturunu bütün çıplaklığıyla ortaya çıkarmak demektir.

35 Baha Tevfik'in hayatı için: Selçuk Çınla, Baha Tevfik'in Hayatı, Tarih ve Toplum, Sayı 234, Haziran 2003, İletişim Yayınları, sf. 51

36 Ekrem Işın, Osmanlı Materyalizmi, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, sf. 368

Görülüyor ki sosyalizm ve anarşizm akımları birbirinin kardeşi değil belki düşmanıdır. Bunları bir değil, ayrı anlamalı, birbirinin zıddı bellemelidir.

Burada önemli ve müthiş mesele kendini gösteriyor: Acaba nereye doğru gidiyoruz? Hayat yolumuzun üzerinde sosyalizm mi, yoksa anarşizm mi var?...

Şimdiki insanlık; fenni gerekler ve günümüzdeki toplumsal değişimler ile eski alışkanlıkların mücadelesinden doğan sancıyı çekiyor.

Ne çare eski ile yeninin arasında doğmuşuz, eskiyi bırakmamakla beraber yeninin yararını duyumsuyoruz. Aklımızla eskiyi savunurken vücudumuzla yeniye bağlanıyoruz. Ve sonunda muhakemelerimiz eylemlerimizi eleştiriyor. Ve artık çırpınıyoruz. 'Çağın sonu' diye feryat ediyoruz. Oysa meydanda 'çağın sonu' yok. Belki 'çağın başlangıcı' var...

Ben bu çağın içinde 'anarşizm'i görüyorum. Kanımca kölelikten, ücretli köleliğe ve ücretli kölelikten sosyalistliğe geçen insanlık en sonunda anarşizme ulaşacak ve orada bireyselliğin bütün bağımsızlığını, bütün azametini duyumsayacaktır.'[37]

نومرو ۲۰ — ۲ ایلول ۱۳۲۶ (پنجشنبه) سنه — ا —

صاحب امتیاز ومدیر مسئول
سریست ازمیر فرنسی صاحبی
حسین حلمی
Directeur Husséin Hilmi

عمومی نامق
مع پوسته سنه لکی ٤٠ غروش
« « آلتی آیلغی ٢٥ «
مکاتیب واوراق واردهلرك عثمانیه،
حریت مطبعه سنده دائر عثمانلو یه
کوندریلیدر.

خارجك اجنبیه ایچون سنه لکی ١٢
وآلتی آیلغی ٨ فرانقدر

اشتراک

عالم نوع بشر درو وطن دوی زمین
زنجیرینك جوی پدیکی پرده فقر آجلاقدن اولود
سوسیالیزم افکاریله مسروحیدر

Journal socialiste ICHTIRAK

عثمانلی سوسیالیست فرقه‌سی
بیانامه‌سیدر

اتحادیه‌ك نوزدنك فرقه‌سی
قرارنامه حقیقیدر.
فرمان الهی

— بنی آدم اعضای یکدیگرند —
سعدی

İŞTİRAK

Sene 1, Numero 1,
13 Şubat 1325 (1909) Cumartesi

Sahib-i İmtiyaz ve Müdir-i Mesul
Serbest İzmir Gazetesi Sahibi
Hüseyin Hilmi
Directeur Husein Hilmi

Ma posta seneliği 60 kuruş
Ma posta altı aylığı 40 kuruş
Mekâtib ve Evrak muvakkaten
Vezir Hanı'nda 'Bekir Efendi'
Matbaasına gönderilmelidir

Biri Yer Biri Bakar Kıyamet
Ondan Kopar

Sosyalizm Efkârının Mürevvicidir

Journal Socialiste ICHTIRAK

İştirak Gazetesinin 20. sayısı. Osmanlı Sosyalist Fırkası Beyanname ve Programı bu sayıda açıklanmıştır.

37 Baha Tevfik, Anarşizmin Osmanlıcası -Felsefe-i Ferd-, Çeviren ve hazırlayan Burhan Şaylı, Yunuşak g Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1997, sf. 112

16. 'İştirak' Gazetesi 1909 – 1910 Sayıları

Aşağıda İştirak gazetesinin künyesi ile 1. sayısı (13 Şubat 1909) ve 20. sayısına (2 Eylül 1910) ait makale, haber ve yazıları bulunmaktadır.

SAYI 1

Sene 1, Numero 1, 13 Şubat 1325 (1909) Cumartesi / Münderecat

Meslek

'Milletim nev-i beşerdir vatanım ruy-i zemin. Temmuz inkılâbından sonra memleketimizde istibdad-ı siyasi mahvoldu yeni bir devre açıldı, tarihi beşeriyete kanla, zulüm ile bir mersiye-i lânet yazan devir-i mezalim âdeme karıştı...'

Teşebbüs ve Terakki / İştirak

'Teşebbüs iledir ki: bugün sınıf-ı müdriki insaniyet rayed-i serbülendine:
Milletim nev-i beşerdir vatanım ruy-i zemin kelâmı hikmet beyanını yazmıştır...'

Tereddüd-ü Siyasi

Tahlil: Umumi Yalanlar / M. Nezih

'Sen de çalış sen de kazan!
Hava gayet fena ve yağmurlu idi. Mercan caddesinin dizlerime kadar çıkan çamurları içinde yorgun ve romatizmalı bacaklarımla uzun uzadıya çırpındıktan sonra nihayet köprübaşına gelebilmiştim...'

Hayat-ı Avam - İşçiler ve Sefalet / A. Rıfkı

'Müterakki ve medeni beşeriyetin safahat-ı hayatı tetkik olunursa görülür ki: sınıf-ı halk arasında müthiş bir müsavatsızlık vardır ve bu teşviş yavaş yavaş kendini idrake başlayan beşeriyetin bir kısmını; ekseriyet-i azimeyi teşkil eden amele ve fukara sınıfını bir takım icraat ve teşkilata sevk etmektedir...'

Muhasebe-i İçtimaiyye / Sosyalizm Nedir?

'Hiç kimse iddia edemez ki amele on sene evvele nazaran daha müterakki ve aynı zamanda daha rahat yaşıyor. Bu sözümüzü ispat etmek için Almanya amele sendikası cerâidinden iktibas edilen ve 1906 senesine dair olan şu netayici arz edebiliriz.'

Manzum Tesellileri / Zenginlerimize

'Bugün açlıkla kahır ve muhannetle
Fakr-u zilletle, bin sefaletle
Uğraşan, çırpınan, koşan, didinen
Zulmet-i hayat içinde sönen
Bir büyük fırka-i harp var ki:...'

Sosyalizm / Ali Cenap

'Rasim Haşmet'e...
Ah eğer kabil olsaydı...'

Gölgeler - Blanki'ye / Hayran

'Ömrünün o mukaddes senelerini her dakikası milyonlar deyin âvân hayatını zindanların ratıp, soğuk bi-iman aguşu mezaliminde geçiren ey büyük dahi! Ey muhterem fedakâr! Ey sermed-i nam Blanki! Ey hami-i sunuf makhurâ-i beşeriyet!...'

Dünkü Fikirler

'Müsavatı tamamıyla tesis edebilmek için herkesin karnını doyurmayı düşünmeli...'

Hayat ve Hakikat / Sosyalizm ve Köylüler
'Arazi zer'eyleyenindir...'

SAYI 2

Sene 1, Numero 2, 20 Şubat 1325 (1909) Cumartesi / Münderecat

Teredüd-i Siyasi: mabadı
'Almanya, İngiltere birbirleriyle müsabaka edercesine (hazır ol cenge eğer ister isen sulh ü salah) masdukunca tedarikatı maddiye ve maneviyede terakki ediyor.'

Hayat-ı Avam - İçtimai Çıbanlar / A. Rıfkı
'Fakat ahvali içtimaiye ve iktisadiyemiz nazarı dikkate alınırsa, bizde -bahusus taşralarda- müthiş bir istibdad-ı iktisadi vardır, köylülere vücuh memleketin tagallübü, ameleye sermayedaranın tahakkümü rençperlerin ancak üç beş kuruş yevmiye ile on-on iki saat sa'y-ı mahkûmiyeti bu (istibdad-ı iktisadinin) vücudunu ilan edecek en büyük delil...'

Muhasebe-i İçtimaiyye - Sosyalizm ve Köylüler / Eme Birto
'Sosyalistlerin en ziyade arzu eyledikleri şey istihsalatı mümkün olduğu kadar az bir masrafla tanzim eyleyebilmektir...'

Hayat ve Hakikat - Hükümetin Nazar-ı Dikkatine: Ermeniceden Mütercim Bir Şikâyetname / İştirak
'Feryat ve figanımıza kulak veriniz, ey müntesibîn matbuat!
Bursa harir destgahlarında işleyen amele kızlardan:
Biz zavallı sefil dalgasız bedbaht kızlar! Biz beşerin nazar-ı dikkatinden külliyen cüdadır ki sefalete düşmüş bedbahtlarız. Cemiyetin azayı tabiyesinden olduğumuz halde herkes bizden nefret eder...'

Prodon: Tefrikamız / E. Lami
'On dokuzuncu asrın en şanlı insaniyeti.
Pier Josef Prodon 1809 senesi haziranının on beşinci günü Bizansiyon'da fakir ve çiftçi bir ailenin sulbünden dünyaya gelen hayatı on iki yaşına kadar hiçbir mektebe devam edemeden kırların soğuk havası içinde küçük ve vahşi bir serseri gibi düşünmek bedaiyi tabiiyyeyi temaşa etmek koşmak oynamakla geçti...'

Manzum Teselliler – Bakunin / Hayran
'Yine ufkumda şemsi efkârın
Bana eyler hakikati tebeyyün
Ey fedakâr muhterem ismin
Kalbi millette bir karar olsun ...'

Farer İçin –Sosyalistlere– / Abdülhak Hayri
'Uyanda şatır vahandan hayatı mesuda
Farer'le hakka beraber hüküm veren hükkâm
Diyor ki hak ve adalet evet! Budur işte

Terbiye-i Zihniyeden - Usul-u Kesb-i Malumat / Ahmet Raşit
'Hafızası zayıf ve hükeması kavi olan bir kimse iş bu kuvvetin hüsnü istimali ile diğerinin zaafını telafi edebilir...'

Aşk
'Kocakarı masallarının girizgâhları gibi bir varmış bir yokmuş diye başlar. Ne vardır ne yoktur...'

SAYI 3

Sene 1, Numero 3, 27 Şubat 1325 (1909) Cumartesi / Münderecat

Ferda / Uzun Bir Konferanstan: Hayran
'İnsan nedir! Tabii felsefi tarifatı bir tarafa bırakalım insan kâinatın en küçük ve en sefil bir cüzü olan seyyare-i arzın nim-i mütekâmil bir hayvanıdır...'

Muhasebe-i İçtimaiyye -Sosyalizmin Atisi: Bir Muhip
'Sosyalistliğin teamül edeceğine artık şüphe yok. Sosyalistler günden güne artacak fakat sosyalistlik acaba sulhen mi yahut harben mi tesis edecek? Bu suale bir cevap bulmak üzere insaniyetin safahatı terakkiyatını tetkik edelim...'

Blanki / A. Rıfkı
'Blanki, işte maişet kitabının bu hazin sahâifinde okurdu...'

Gölgeler – Bedbinlik / A. Rıfkı
'İşte bunun içindir ki Bakunin... Kropotkin... meydan-ı mübarezeye atılıp insanlara bu sefaletleri bildirmek için çalışmışlardır...'

Sus- Bir İzah / İştirak
'Her vakit söylüyoruz ki servet fikri sevmez saadet sefalete düşmandır. Zenginler güruhu fikri tahkir eder çünkü onların malik olduğu esbabı refahı kâşaneleri akarı amelenin fukarının sayi hâsıl etmiştir...'

Tahlil – (Hikâye) Dede Hasan'ın Vicdanı
'Kardeşim Yakup Kadri'ye
Merdiven aralığında asılı duran zincirli saatin göğsünden fena hırıltılarla sesi tıkanık öksürerek çıktıktan sonra yine ufak eve hararetli bir İstanbul gecesinin sükûtu sarıldı. Un fabrikası uzakların havayı rükudetini tekrar tepmelemeye başladı...'

SAYI 4

Sene 1, Numero 4, 6 Mart 1326 (1910) Cumartesi / Münderecat

Şurayı Ümmet'e cevap / Hüseyin Hilmi
'Geçen hafta neşr olunan Şurayı Ümmed'de 'Yeni Fırkalardan: Sosyalistler' serlevhayı icabı altında iki sütunluk yeni bir garaz numunesi intişar etti. Bu makalede memleketimizde birde sosyalist fırkası teşkil etmek üzere bulunduğu zikir olunduktan sonra kemali telaş ve heyecanla zavallı sosyalistleri dâhili ve zehirli birer mikrop oldukları anarşistlerin süt biraderleri bulundukları ve daha bilmem muharririnin dimağı herze-zâdenden doğmuş neler neler sayıklıyor...'

Uzun Bir Konferanstan (mabat)
'1870–71 muharebesi insaniyet için nasıl ki bir leke bir acı bir dert ise Rusya ve Türkiye seferi de gururu müstebidanenin menfaat mütezade-i milliyenin kanla sefaletle gözyaşıyla mahmur bir heykeli cidalidir...'

Düşün (Ulemadan bir zat tarafından gönderilmiştir.)
'Düşün ey ruhi mütefekkir! Beşeriyet haziz-i mezelletten üç a'layı izzete, mertebe-i kemle sahi saadete ne zaman vasıl olacak?...'

Françeska Farer–Serbesti Fikrin Şahadeti- / Truşak –Mütecimi Bedin-
'Bir iki aydan beri bütün âlemi medeniyet müthiş pek müthiş feryatlar şikâyet sadaları tanin-i endaz oluyor. Paris'te kalpler ayanı inkılabiye ve ihtilaliyenin feryatları korkularıyla çırpınıyor... Medeniyet! Hürriyet! Müsavat! Adalet! Lakin ne olmuş âlemi medeniyet niçin böyle hali telaş ve heyecandadır. Parsonya'da şehit olan kimdir? Françeska Ferer'i neden katl ve telef ettiler. Cinayinin haberi bu defada engizisyonun merkezi mekruhundan İspanya'dan geliyor...'

Dede Hasan'dan Mabat / Refik Halit
'Buradan da kaçtı. Kasımpaşa'ya uğradı. Memiş asılmamıştı. Memiş kurtulmuştu. Hâlbuki ona akşam haber verdiler ki daha yüzlerde cani aynı cezayı görecekler şu cahil beşere aynı dersi öğreteceklerdi...'

Yetmişsekiz Yaşında Bir Rus Sosyalist Kadının Muhakemesi
'İhtilalci ve sosyalist olmakla itham edilen Gamadam Çaykovski'nin muhakemesi ahiren Petersburg'da icra kılınmıştır...'

Fukarayı Ahalimize Müjde / M.
'Evvelki gün Meclis-i Mebusan'da müzakere edilen emlak vergisi kanunu hakikaten nazarı dikkati celbe şayandı.'

SAYI 5

Sene 1, Numero 5, 13 Mart 1326 (1910) Cumartesi / Münderecat

Sosyalizm Say ve Gayret / Bedin
'Niçin! Milyonlarla insanlar sabahtan akşama kadar bellerini doğrultmaksızın çalıştıklarına rağmen yine daima felaketteydi.'

İştirakiyyun Sosyalist Mektebi / Bedin
'Kadim nokta-i nazardan sosyalist mektebi liberal mektebinden eskidir. İlmi iktisada esaslar vaz edilmeden pek çok zaman evvel sosyalist fikri hükm-ü ferma olmuştur. İngiltere'de Mister Oven 1712 de, Almanya'da Karl Marx sermaye eserlerini neşrederek sahneyi içtimaiyede inkılâplar husule getirmişlerdir...'

Amele şarkısı / Muallim Cudi
'Ya Rab amele kullarınız hep fukarayız...'

Sosyalistliğin Atisi
'Memleketimizde sosyalistler artmaya başlamış ve içlerinden bazı hamiyet-mendân fedakâran iştirak nam manidarıyla maksatlarını mesleklerini irâe ve müdafaa etmek üzere işte şu gazeteyi tesis etmişlerdir. İş bu raddeye geldikten sonra fırkalar hakkında yazmaya başlamakta olduğumuz şu silsile-i makalâtın sosyalistlik faslında sosyalistliğin ihtilaller çıkarmak arzusunda olup olmadığını tetkik edebiliriz...'

Farer / A. Rıfkı
'13 teşrini evvelde meşrutiyet alayı (!) efrad-ı dinin tüfenklerinden çıkan birkaç sefil ve bi-aman kurşun muhibbi beşer Ferer'in damağını yaktı kuruttu. Bu suretle zalim ispanya eski engizisyon vasıtasıyla sahifeyi imkândan kaldırdığı mukaddes vücutlara bir fert bir zekâ daha ilave ederek bütün engizitörlüğünün bütün diktatörlüğünün bir numunesini fakat kanlı feci bir numunesini daha ortaya koydu.
Ferer öldü...'

Düşün / Karesi Mebusu Mecid

'Bizde kabili tatbik olabilecek sosyalistlik bundan ileriye adım atamaz bundan ilerisi hem sosyalist fikrini taşıyanlarca hem de memleketçe mucibi muzırredir...'

İşçilerimiz / A. Rıfat

'Bir amele çalışa çalışa hayatını ifa ediyor refikası dul evlatları babasız kalıyor. Dileniyor sürünüyor hanlarda birer köşede terk-i hayat ediyor da çalıştıkları zevat onlara muavenete olsun mecbur edilmiyor! Acaba ekseriyet olunan bu gibi zer-i hemen herkesin ağzında dolaşan insaniyet maneviyat kelimeleri ile kabili telif midir?...'

Eslafda Sosyalizm

'Para bağışı saadettir, iyi tevzi olunursa,
Zenginin çok yediği yerde fakir açlıktan ölür...'

SAYI 6

Sene 1, Numero 6, 20 Mart 1326 (1910) Cumartesi / Münderecat

Amele Kızları - Bedbahtlık ve Felaket- / Mustafa Nuri

'-Nafıa Nazırı Hallaçyan Efendiye ithaf-
Müthiş bir fırtına bütün ağaçları kal edecek derecede icrayı şiddet ediyor. Hava soğuk kar taneleri rüzgârın cereyanıyla cenkleşe cenkleşe yere düşüyor bu ne dehşetli manzara Allah'ın! Güya ki dünya yıkılacak bütün evler binalar harap olacak. Sokaklarda ses seda yok herkes yorganını başına çekmiş yatıyor...'

Sosyalist Mektebi / Bedin

'Bazıları ve hususiyle kolektivistler sosyalist mesleği hakkında bir takım şeraitin teklifini kabul etmezler ise de diğer taraftan istikbalde mesleki mezkûrun ne suretle terakki edeceğiz. Bu fikri takip edenlerin en ziyade nazarı dikkati calib olan beyanatı şudur ki istikbalde teşkil edecek cemiyet, cemiyeti hazıra aguşunda rüşeym halde bulunup büsbütün tevlid etmek ve neşv ü nema bulmak için kemale ermiş olmalıdır...'

Fransa Sosyalist Fırkası Reisi Mektubu / Bedin

'Fransa Sosyalist Fırkası Reisi ve İnsaniyet ve Lö Humanite gazetesi muharriri Paris Meclis-i Mebusan azasından mösyö Jures'in mektubu:
Serbest İzmir ve İştirak gazeteleri müdür-i Hüseyin Hilmi Bey'e,
Sizi en samim el kalb tebrik ederek devamı muvaffakiyetinizi temenni eylerim...'
(Paris 26 Şubat)

Beşeriyetin Mağara Devri Yadigârı /Mahmut Sadık

'İnsanlar bugün gördüğümüz derece-i servet-i medeniyete birden bire vasıl olmadılar ya!..'

Bir Şirketin Yirmi Altı Senelik Hayatı / İştirak

'Rejinin yalnız bir muvaffakiyeti vardır. Acaba o nedir? El cevap
Fakat acaba Hükümet-i Osmaniye ve hususiyle Meclis-i Mebusanımız rejinin şu mahiyet ve mevcudiyet meşumesinin idamesine müsaade edecekler mi? İşte asıl mesele buradadır...'

Küçük Hikâye – Kör– / Guy de Maupassant

'Akşamüstü güneşin gurubunu müteakip bunlar kardeşlerinin veya hemşirelerinin koluna girip de evlerine dönerlerken rehberleri bugün hava pek güzeldi...'

İslafta Sosyalizm
'Sosyalistler niçin fikirlerini meydanı aleniyete koyarlar zira maksatları uhuvveti beşeriye fakr ü zarurettin imhasıdır...'

SAYI 7

Sene 1, Numero 7, 27 Mart 1326 (1910) Cumartesi / Münderecat

Cereyan-ı Cedit / Bedin
'İttihat ve ittifak hayatı içtimaiyede her türlü muvaffakiyeti temin eder. Bugün Avrupa'da amele sınıfı ittifak sayesinde muhafazayı hukuka mazhar olagelmiştir. Amele kendi hakkını kanun dairesinde müdafaa edebilmek için ne şaire ve ne de edibe arzı ihtiyaç eder...'

Sosyalizm Nedir? / J. Klemarot
'Sosyalist efendi iştirak ne demektir? Lütfen bu mesleğe dair bana biraz malumat verir misiniz?..'

Hayat-ı Meşrutiyet - Ahali Fırkası
'Artık bizde yavaş yavaş uyanıyoruz. Meclis-i Mebusanda peyderpey fırkalar teşkil ediyor. Bunlar meyanında halkımızın mizacı hayatiyesine ihtiyacatı hazırayı memlekete en münasip ve muvafık olan fırka tabii ahiren teşkil etmiş olan Ahali Demokrat Fırkasıdır...'

Meclis-i Mebusan'da Müteşekkil Ahali Fırkası ve Programı
'Sekizinci madde- Lisan-ı millet olan matbuatın hürriyet-i hukukiyesinin bir kat daha teyidi için matbuat kanununun tadili talep olunacaktır...'

Amele Havadisi –İpek Amelesi Hakkında- /İştirak
'İpek fabrikalarında çalışmakta olan amelenin saati mesaileri ve bunların muhafazayı sıhhatleri alacakları ücretin tayini derecat ve miktarı hakkında kaleme alınan talimatın şurayı devletçe tetkik edilmekte olduğunu bundan ikdam gazeteler yazmıştı...'

Muhtekirler Hakkında / İştirak
'Memaliki Osmaniye de ziraatın mahvına, erbabı ziraatın perişaniyesine sebep olan istibdattan maada bu merhametsiz muhtekir ve murabahacıların senelerden beri icra ede gelmekte oldukları haksızlık ve mezalimi nazari dikkate aldığımız takdirde tüylerimiz ürperir. Biz sükût edelim zavallı fakir rençper söylesin neler neler acaba nakil ve hikâye edecek...'

İzmit Tersanesinde Amele
'Tersaneden satılan eski gemiler sökülmek üzere İzmit tersanesine nakledilmişti. Bunları sökmek üzere İstanbul'dan bir takım amele de oraya götürülmüştür...'

SAYI 8

Sene 1, Numero 8, 3 Nisan 1326 (1910) Cumartesi / Münderecat

Mesail-i İştirakiye Tatil-i Eşgal ve İttihad-ı Sanayi/ Bedin
'Cemiyete mensup olan her fert menafii hususiyesini heder etmemek ve onu müdafaa etmek için taksimi amel zemini üzerinde daima mübareze daima mücadele hüküm fermadır... Tatil-i eşgal mübarezatı içtimaiye için en emin ve metin bir silahtır...'

Teessüratın / Hakkı Baha
'Fakat kimi himaye ediyorsunuz? Heyeti içtimaiyeyi beşeriyeyi kimin hükmü idam ile mahkûm ediyorsunuz diğer bir heyeti içtimaiyeyi beşeriyeyi değil mi?'

Hayat-ı İçtimaiyye Bedbaht Topal / Fuat
'Hayati içtimaiye pek uygunsuz gayri muntazam esaslar üzerine kurulmuş diyorlar. Ve diyorlar ki cemiyeti hazıra bir cani bir zalim bir gaddar olup bütün kuvvetsizlerin hukukunu paymal eder...'

Amerikalı Bir Milyarderin Bir Sosyalist ile Mülakatı
'Zenginlerin olanca varidat ve tasarrufatını cebren ellerinden alacak mısınız? Dostum birçok zenginler var ki say ve gayretleri sayesinde vesaiti meşrua ile sahibi servet olmuşlardır. O halde yaptığınız hırsızlık olmaz mı?...'

Sosyalistlerin Kusurları / H. R.
'Bilmeyenler bilsinler ki sosyalistler taksimi emval taraftarı değildirler. Sosyalistler teşrik taraftarıdırlar...'

Sosyalistlik Bir Emri Zaruri midir? / A. Mecit
'Evet, onlar kendi emeklerini mükâfatını görseler ve neticesinde küçücük kulübelerinde iki evladı bir ailesi ile şen bir zaman geçirebilmek için o akşamki ekmek paralarını tedarik edebilseler hiçbir vakit bedbaht olmazlar...'

Marsilya'da Tatil-i Eşgal / A. Hulusi
Muharibi mahsusamızdan,
Evvel emirde Türkiye'de ve sosyalizm mesleğinin tamim ve intişarına medar olmak üzere İştirak namı tahtında bir risalenin neşrine teşebbüs etmiş olduğumuzdan dolayı şizi en samim el kalp tebrik ederek devamı muvaffakiyetinizi temenni eylerim...'
(Marsilya 8 Nisan)

Üçyüzbin Amele İşsiz
'Galip ihtimale nazaran üç yüz bin amele işsiz kalıp şirket bunların yevmiyelerini tesviye edemeyeceğinden iş git gide kesb-i vahamet edecektir...'

SAYI 9

Sene 1, Numero 9, 10 Nisan 1326 (1910) Cumartesi / Münderecat

Sınıfı İçtimaiyye-i Hazıranın Teşkilatı / Bedin
'Cemiyeti hazıranın esas teşkilatında müsavat ve hakkaniyet bulunmadığı gibi maddi, manevi kıymetleri ve meziyetleri takdir etmek kaidesi de cari değildir.'

Almanya'da Fevkalâde Nümayişler / Fuat
'Pazar günü İmparator Wilhem'in memleketinde büyük bir hareket ordusu var idi. Bütün memlekette fevkalade bir haleti ruhiye hüküm ferma olup sokaklardan büyük caddelerden yüzlerce amele bir sükûneti garibe ile geçip semti maksuda doğru gidiyorlar idi. Bunlar nereye gidiyorlar...'

Şuray-ı Ümmed'e Cevap / Ahmet Nebil
'Bizim zavallı Alâeddin Cemil Bey sosyalizmin büyük bir mazarratı olduğundan bahsediyor... Bugün o muharrir hangi ameleye sorsa sosyalizm bizim için bir mezheb-i reha ve hayattır. Biz ancak onların hazırlamaya çalıştığı atiyi münir-i teshiridir ki bugün vazife diye omuzlarımıza yükletilen yükü hem pek cüzi bir meblağ mukabilinde ifa ediyoruz cevabını almayacak mıdır?..'

Çar'ın Memleketinde Sosyal Demokrat Amele Fırkası Azalarının Mahkûmiyeti
'Moskova cinayet mahkemesi dahi Zeninof Aston nam sosyalisti mahkûm etmiştir.'

Sosyalizm Nedir?
'Öyle ise emin olunuz ki haneniz ve diğer emlak ve araziniz için aynı halin vukuu muhtemeldir...'

Almanya'da Amele Hayatı, Alman Amelesinin Muzafferiyeti
'Almanya'da ebniye müteahhitlerinden mürekkep cemiyeti tarafından bir müddetten beri ameleye karşı icra edile gelmekte olan haksızlıklardan defaatle bahs olundu. Cemiyet ameleyi büsbütün kendisine tabii tutmak saati mesailerini istediği gibi tanzim ederek onları külliyen mağdur eylemek gibi menfur ve menfaatperestane bir meslek takip ediyor...'

Meclis-i Mebusan'da Sosyalizm Münakaşatı / İştirak
'Meclis-i Mebusarımız da yeni bir faaliyet-i içtimaiyedir ki tecelli ediyor yeni bir mesele ki bütün ehemmiyetiyle bütün kuvvetiyle parlamento da şedit bir münakaşa-i lisanîye ye uzun ve patırtılı bir mücadeleye sebep oluyor.
Birincisi: grev ve sendikalar kanunu müzakere olunurken sosyalist efkârını amele taraftarlarını sevdiği halde sırf hikmeti hükümete tesviye-i maslahata hizmet etmek fikriyle sosyalizmi ve o zamanlar intişar etmekte olan işçiler gazetesinin aleyhinde bulunmuş olan Dâhiliye Nazırı sabık-ı Ayandan Ferit Paşanın sosyalizm aleyhinde idare-i kelam etmesiyle neticelendi...'

Dersaadet Tramvay Şirketi
'Serlevhamız pek acayiptir değil mi? Şimdi herkes gülecek. Tramvay şirketi demekle ne anlaşılıyor? Acaba buna hakikaten şirket demeli mi?..'

İştirakin Tefrikası, Kahraman Kız Asu
'A şehrinin en zengin mahallelerinden birinde kâin, vâsi bir cadde üzerinde inşa edilmiş olan yüksek ve mezun binalar arasında mütekaid kumandanın hanesi ziynet ve bedayi mamuriyesi nokta-i nazarından hakikaten pek ziynet bağış bir mevkii işgal etmiş idi...'

SAYI 10

Sene 1, Numero 10, 18 Nisan 1326 (1910) Cumartesi / Münderecat

Maliye Nazırı Cavit Bey ve Sosyalizm Reji ve Rüsumu Müterakki / İştirak
'Zöhrab, İsmail Hakkı ve Varteks ve Ferit efendiler amelenin zürranın hukukunu müdafaa etmeye say oldukları için tenkidat ve muahezata hedef ve duçar oldular.
Maliye nazırı Cavit Bey Efendi Hazretleri serbest-i mübadele ve sermayelerin temerküzüne taraftar olduğunu âdeti beliğaneleri ile ispat buyururlar. Yani sosyalizm meslek ve efkârını red ve cerh eylemek ve onun mazmum ve mazbut olduğunu ispat etmek ister iken o efkârı tervic eder gibi tezat bir mevkii ihraz ediyorlar... Maliye nazırı Cavit Bey sosyalizmin terakkisi beşeriyetin mahfı demektir. Diyor...'

Tarihi Telvis Edenler, Tarih Yazıldı / Hulusi
'Beşeriyetin sahte hamileri ve bütün siyah mazlum kuvvetler ittifak ederek tarih sahifelerini telvis ve tesvid ediyorlar.
Ah o tarih o tarih!..'

Sosyalistlerin Bir Mayıs Bayramı

'Yarın Efrenci Mayısın biridir. Fenni sosyalizmin sosyal demokrat mebadiaların esvâtı efranisi taninendaz olduğu her memlekette evladı say ve gayretin kulaklarında ey bütün memalikin efradı mesaisi bugün ittifak ve ittihat ediniz! Sedaları ihtizaz eder.'

Musaibe-i İştirakiye, Sosyalizm Nedir?

'Doktorun kendi zanaatını öğrenmek için pek çok masarifata duçar kalmış olduğunu söylemek hatayı mahzdır. Hayır! Ne doktor ve ne de amele dünyaya geldikleri zaman hiçbir şeyi beraber getirmezler...'

Ferer'in İdamı Vesilesiyle, Esaret -i Muteselsile / Bahaeddin

'Onlar hala bütün mümtaziyet-i beyaniyelerini bütün muhterem ve mucit kuvvey-i zekaiyelerini bütün beliğ ve sihirengiz hassa-i nutkiyelerini anlamayan kuru kafaların damarlarına yerleşmiş asabı taassubuyesini açıklamaya sarf ederler...'

SAYI 11

Sene 1, Numero 11, 24 Nisan 1326 (1910) Cumartesi / Münderecat

Kuvve -i Teşriiye Kararından Rücu Ediyor, Damatlara Maaş / İştirak

'Geçen hafta kuvve-i teşriiye yani Meclis-i Mebusan damatlara tahsis edilen maaşların kat edilmesine karar vermişti. Aradan bir hafta mürur etti. Ve garip bir haleti ruhiye neticesi olarak şimdi de kararın feshi cihetine giderek damatlara maaş tahsis etmek için mebuslarımız ekseriyeti ara ile karar veriyorlar...'

İstikbal Sözleri / Jan-Rönar

'Dostum! Henüz yirmi yaşında olup kemali samimiyet ve muhâlesetle hayati istikbaliye de takip edeceğin mesleği düşünüyorsun değil mi?...

İşte sevgili dostum efkârı hürriyeti takip etmek ister isen demokrat ve sonrada sosyalist olmalısın zira insanlarda fikri hürriyet ve müsavatın istikrarı için sosyalizm kavâidini bi-hakkın takip etmek lazımdır...'

Musahabe-i İştirakiye, Sosyalizm Nedir?

'Tabidir. En ziyade nazarı dikkati celp eden bir şey varsa o da şudur ki sosyalizmde keşfedilen her cedit alet ve edevat cemiyet için hayır-ı mahz olacaktır...'

Memleket İştirak'e Muhtaçtır / A. Macit

'Grev hadisatı Osmanlılık muhiti içinde ancak Meşrutiyetin ilk devirlerinde görülebilmiş Şarka bu miras-ı tabiatı bahş bu kanunu adaleti tatbik ettiren yine Garb olmuş. Garbın hür fikirlerinin mahsulü himmeti ile bizde ezilmeyi bir fariza-i mevcudiyet bilen Osmanlı amelesi arasında terakkiye başlamıştır.

Evet, bir amele grev yaparak efendisine: Ben gideceğim gibi arkadaşlarımda seni terk ediyor. Eğer hakkımızı verirsen işinde olur der...'

Serbesti-i Say ü Amel / B. İsrail

'Evet, bu son cidalimizdir. Şimdiye kadar esaretten esarete yuvarlandık durduk artık silsileyi esaretten deviri iştirake duhul olacağız...'

İştirak'ınTefrikası, Kahraman Kız / Müellifi Asu

'Evet! Doğru tam sekiz, vay kör şeytan dedi. Ve mütekaben elektrik düğmesine bastıktan sonra koltuğun altında gizlenen finoya hitaben: Sende mi madam ile asil zadegânın şerefine tertip edilecek baloya gitmek istiyorsun dedi...'

İki Dost Arasında

'Haberin var mı bugünlerde şayia deveran ediyor

- Hayrola bugünlerde ne gazete okuyorum ve ne de kimseyle görüşüyorum köşeyi inzivaya çekildim.

-Meclisi Mebusanın hin-i tatilinde Maliye Nazırı Cavit Bey Paris'e gidecekmiş.

-Acaba ne için gidecek?

-İstikraz akdetmek için Paris borsalarını gezecekmiş...'

SAYI 12

Sene 1, Numero 12, 1 Mayıs 1326 (1910) Cumartesi / Münderecat

Kanun ve İştirak / Bedin

'Cemiyetin terakkisi medeniyetin tealisi say ve amele vâbestedir...'

Sosyalizm Nedir?

'Ben öyle zannediyorum ki çok paramız olursa o vakit daha ziyade müreffeh ve mesut bir hayata malik olacağımız tabidir. Parasız hiçbir muamele icra edilmez buna sureti katiyyede emin olunuz...'

Amele Hayatı / Zeynel Aleaddin

'Bu serlevhayı yazarken acı bir his duymamak şiddetli hafakanlarla sarsılmamak kabil mi? Evet amele hayatı işte bu iki kelimeden mürekkep kısacık cümle, beşeriyetin ne acılarını ne felaketlerini ihsas ediyor...'

Amele Davası, Acaba Onlar Vatanın Üvey Evlatları mıdır? / Satenik Dertyan

'Sadrazam Hakkı Paşa henüz memleketimizde ne Avrupa'da olduğu gibi mükemmel fabrikalar var ne de milyonlarca amele. Birçok amele çalıştıran zenginler var ise de onlar da ashabı merhametten olup amelenin hakkını gasp etmezler diyor...

Şekaved-i İçtimaiyye, Hürriyete Bir Darbe / Naci

'Böyle şeylerle uğraşır mısın melun?

Geçen hafta zarfında Selanik'te müthiş pek feci bir cinayet ika edilmiştir. Bir cinayeti içtimaiye... Fırkayı abad-ı demokrat tarafından Selanik'e bir murahhas gönderilir. Fırkanın programı tarafı hükümetten musaddak olup meşruiyeti izhar cihet kabul edilmiş olduğu halde sırf demokrasi mesleğini bir darbe vurmak ve bu memlekette serbest-i icraat olmadığını ilan ve izhâr maksadıyla bir kuvveyi hafiye-i nafizenin maşuk aleti olan kolcu Hüseyin Efendi namında bir şahıs murahhas üzerine hücum ederek öldürecek derece de boğazını sıkıp böyle şeylerle uğraşır mısın melun diyerek zavallıyı tehdit eder...'

Terzi Amelesinin Tatil-i Eşgali

'Amelemiz yavaş yavaş uyku ve rehavetten uyanmaya başladı. Her tarafta bazı cüzi harekatı intibahiye yüz gösteriyor...'

İttihad-ı Sanayiye / Hulusi

'İttihat kuvvettir. Bu gün sermayedarana karşı hukuku ameleyi muhafaza eylemek üzre memaliki mütemedine de yegâne vasıta olarak tatil-i eşgal usulü kabul edilmiştir.'

İştirak'in Tefrikası, Kahraman Kız

'Bu hale müstahaktır. Ben ona yüz bin defa dedim ki bu derece çalışmak iyi değil bütün bunların sonu bir şahadetname elde etmek değil mi bütün bu eziyet ve işken-

celer bir altın madalya ya nail olmak arzusundan ibaret değil mi?
Mektep müderrisini pek yakından tanırım. O benim sözümden çıkmaz...'

İki Dost Arasında

'Hep fikirlerinizi anlıyorum. Demek istiyorsunuz ki Maliye Nazırı Cavit Bey Fransa'dan istikraz edeceği zaman behemehal Fransızlar reji mukavelesini temdit ederseniz size para veririz. Temdit etmezseniz vermeyiz. Diyecekler diyorsunuz. Ona ne şüphe...'

SAYI 13

Sene 1, Numero 13, 8 Mayıs 1326 (1910) Cumartesi / Münderecat

Sermaye ve İştirak / Bedin

'Sermayedarlık fakr ü zaruretle servet ve samanın hududu üzerinde dolaşan bir ruhu habis olup asırlardan senelerden beri pençe-i kahharı altında bütün dünyayı inletmiştir. Biz hayatı içtimaiyeye hazıranın uygunsuzluklarından şikâyet ettiğimiz zaman gaddar sermayedaran daima bizi takbih ve tenfir ediyorlar...'

Müsabeyi İştirakiyye, Mabat

'Fakat dostum, siz kanunsuz mahkemesiz bizi anarşiye sevk edeceksiniz. O zaman insanlar birbirine zarar ve ziyan irâs edecekler. Hülasa ihtimal birbirini telef edeceklerdir...'

Meclis-i Mebusanda Postalar Meselesi

'Meclisi Mebusanda Osmanlı postaneleri efradı milletin mektuplarını açıp sansür ettiklerine dahi müthiş münakaşalar zuhura gelmiştir. Evet, İştirak'in fikrine kalırsa niçin Posta Nezareti Maliye Nazırının tahtı himayesinde bulunsun niçin müstakil bir nezaret olamasın...'

Sosyalizm Nedir?

'Sosyalizm kelimesi Fransızcada iptida 1932 senesinde kullanılmış bulunuyor...
Her kim ki vesaiti istihsaliyenin, mülkiyeti şahsiyetini ilga ve bu vesaitin teşrikini temin taraftarı değildir sosyalist olamaz. Sosyalizm kolektivizm ve komünizm namıyla ikiye ayrılır. Kolektivizmde yalnız vesaiti istihsaliye aleti say ve amel ve mübadelenin teşriki kabul olunur. Komünizmde vesaiti istihsaliyeden başka kabili istimal ve istihlak bilcümle mevadd alel iştirak tasarrufu müstelzimdir...
Sosyalist Blanki insanlığın kemali istikbali anarşidir demiştir...'

Sermaye ve Say-i Amel / Kasabadan B. İsrail

'Fakat bu bir mesele-i iktisadiye ve riyaziyedir ki hal ve ispatı bir makalenin daire-i tahavvülünden hariç bulunur. Arzu eden Karl Marx'ın eserlerini mütalaa edebilir.'

Çiftçilerimize Bir Nazar / Elmalı Belediye Reisizade M. Niyazi

'Kışın şiddetli soğuklarında yazın kavurucu harareti karşısında on sekiz saat çoluğuyla çocuğuyla aç, sefil, çıplak ila inkıtâ çalışan mütemadiyen hayatın sermaye gadrine göğüs geren Osmanlı milletinin mevcudiyetini altı yüz seneden beri malen bedenen muhafaza eden parasıyla evladıyla ayağı donsuz başı fessiz muharebe ederek vatanlarını muhafaza eden bu muhterem sınıfa karşı hükümeti meşrutamız cemiyet-i hazırayı müniremiz neden ne için lakayt kalıyor!..'

Tramvay Amelesinin Tatil-i Eşgali

'İstanbul gibi bir şehirde ne vakte kadar bu şirket bâki kalacaktır. Ne vakte kadar şehrimizin manzarasını telvis edecektir. Tramvay arabalarının geçtikleri sokak caddelerden geçenler her gün belki her saatini bir çirkinliğe tesadüf ederler. Tramvay şirketi Alman tebaasındandır...'

Tefrika, Kahraman Kız

'Evet, matmazel saat birde ikide avdet edecekler. Valideniz aşçıya söylediği zaman işittim. – pekâlâ demek oluyor ki beş altı saat vaktimiz vardır...'

SAYI 14

Sene 1, Numero 14, 15 Mayıs 1326 (1910) Cumartesi / Münderecat

Kadınlarımız Arasında Fikri İştirak / Margaret

'Serlevhamızdan da anlaşılacağı veçhile Osmanlı kadınları arasında fikri iştirakin süratle intişar etmeye başladığını görmekle müftehir bulunuyoruz... Eminiz ki bizim gibi sosyalist yaşamak isteyenler daha doğrusu öyle yarım yamalak değil bütün manasıyla sosyalist olan meslektaşlarımız meserret gözyaşlarını saklayamayacaklar...'

Tramvay Şirketinin Mezalimi / Ferruh Niyazi

'Kumpanyanın şimdiye kadar bu millete irâs ettiği zararları hükümete karşı ifasına borçlu olduğu taahhüdatını anlayıp görmek, bilmek mutlaka derin bir nazara malik olmak ve sonra da şirketin nizamnamesini gözden geçirmekle kabildir...

Ey Mebusan-ı muhtereme! Fukara ve zaifenin hukukunu gasp eden elinden ekmeğini alan bir kumpanyanın muamele-i gaddaranesine karşı sükût ile mi mukabele edeceksiniz? Siz kimsiniz? Ne için intihap edildiniz?...'

Maarif Nazırına Açık Mektup / F.R.

'Maarif Nazırı Emrullah Efendiye,

Bu haftanın sahife-i icmal-i tarihisinde göze çarpan muhtelif haksızlıklar arasında kemali ehemmiyetle nazarı dikkate alınacak noktalardan birisi de tarafı âlilerinden bila tahkik ve tetkik ve kanunu meşrutiyet ayaklar altına alınarak Vefa İdadisi Fransızca muallim-i muhteremi ve nesli cedidin en mümtaz simalarından Şahap Alâeddin Süleyman Beyin azli keyfiyetidir...'

Tophane Amelesinin Layihası

'Bugün mevcut binlerce amele ki hep sizler gibi can besliyorlar...

Diyorlar ki bu az para ile siz çalışmazsanız çok para verip Almanlar çalıştırılacak efendiler ceza hakaret eza zaruret iledir ki biz onların bizi tehdid edenlerin esirleriyiz zaten az olan yevmiyelerimizi azalttılar. Daha azaltmak istiyorlar sokaktaki küfeci ile fabrikada ki amelenin beynini fark etmeyenler elindeyiz...

İştirak, tophane fabrikası amelesinin Meclisi Mebusana hitaben yazdıkları feryatnameyi mütalaa eden erbabı insaf ve namusun müteessir olmaması kabil değildir...'

Orman Nezareti İlan-ı İflas mı ediyor? / G.H.

'Orman idaresi heyet-i baytariye reisi buralarını nasıl düşünmez?..'

Tıp Fakültesi Saday-ı Aninlerinden

'Fakat heyhat! Bazı muallimlerinin dediği gibi Avrupa efkâr ve kavanini programlarını öğrenmek için mutlaka Avrupa mekteplerinde okumak lazım değildir. Zamanımızda böyle bir ihtiyaca lüzum kalmamıştır...'

Anadolu'da açlık / İştirak

'Şimdi bizim halimiz ne olacak. Bir kısmımız da İstanbul da bir iş bulabilir ümidiyle gittiler. Onlar da kahve köşelerinde açlıktan sürünüyorlar. Kimisi de hastanelerde tifodan ölüyorlarmış deniyor. Ey milleti Osmaniye artık Anadolu'nun hali tasvir buyrulsun buna ağlamak mı gülmek mi lazım gelecek? Acaba Mebus-u muhterem Ziraat bankalarının tesisinden maksat ne olduğunu biliyor mu?..'

SAYI 15

Sene 1, Numero 15, 22 Mayıs 1326 (1910) Cumartesi / Münderecat

Müdafaayı Hak / Ferruh Niyazi

'Biz bu bapta talebe efendileri pek haklı görüyoruz. Dağ başındaki mektebe gitmeğe hastane hastane dolaşmaya mecbur olan ve aynı zamanda fakrü zarureti son derecede olan bir milletin fakir evladından bu kadar bir fedakârlık beklenemez...'

Sosyalistlik Niçin Teessüs Edecek ?

'Terakkiyat-ı beşeriyenin başlıca safahatı şunlardır: Vahşet, esaret, hizmetkârlık, ecirlik, kolektivizm, komünizm, anarşizm...'

Hayvanlardan pek az farklı olan ilk insanlarda hiçbir teşkilat yoktur. Çünkü buna bir ihtiyaç duymamışlardır. Yalnız başlarına yahut küçük göçebe halinde dolaşırlar, denizde, ormanlarda avlanarak karınlarını doyururlardı... Fakat bir zaman geldi ki insanlar daha yüksek daha büyük emeller duydular. Halk her tarafta birleşmek bir vücut bulmak üzere. Karl Marx kendilerine diyor ki; Zincirlerinizden başka kaybedecek bir şeyiniz yoktur. Kazanabileceğiniz ise bütün bir hayattır...'

Sosyalist Fikirleri Hangi Devirden Başlar? / G.

'Geçenlerde Meclis-i Mebusanın bir kanununun müzakeresi sırasında muhterem mebuslardan birkaçının beyanatı mecliste bazılarının asabiyetini harekete geçirdi; patırtı kopardılar. Bunlar sosyalist fikirleridir! Biz meclise sosyalist fikirlerini sokmak istemeyiz! Dediler. Maliye nazırı da nezaret mevkiinden sosyalist fikri aleyhinde bulundu... Velhasıl sosyalist fikirleri heyet-i beşeriyyenin istifade ettiği yanlış kaidelerin hiçbir zaman insanları istirahat ve saadete isal edemeyeceğini fark edecek kadar fikr-i beşerde bir kuvvet-i insaniyetperverane hâsıl olduğu zamanda doğmuştur.'

Tramvay Kumpanyası Rezaletleri / Ahmet Nebil

'İşte tramvay kumpanyası milletin başına püsküllü bela oldu. Vagon diye kullandığı öküz arabaları göz önünde duruyorken halkımızı daima taciz ediyorken öbür taraftan amelesinin hukukunu çiğnemekten onları ezmekten çekinmiyor sıkılmıyor, utanmıyor. Artık insaf...'

Mizah Kısmı 'Tanin ile İştirak Arasında

Tanin: Sosyalist dede ne haber bakalım?

İştirak: Eyvah benim zeki oğlum çalışıyoruz, uğraşıyoruz vaka bu ihtiyarlıkta sizden ihtira ve hizmet bekleyerek rahat etmek isterdik ama siz yalnız kendinizi düşünüyorsunuz. Hâlbuki bizim karnımız tok değil...'

Anadolu Şimendifer Kumpanyası Mecidiye Çeyreği Almıyor / İştirak

'Dün bir dostum Haydarpaşa istasyonundan Kızıltoprak'a gitmek için biletçiye bir çeyrek vererek bilet almak ister. Biletçi efendi buyurur ki karşıdaki tütüncüye bozdur da biletini veririm diye cevap-ı tahakkümane de bulunur...'

SAYI 16

Sene 1, Numero 16, 29 Mayıs 1326 (1910) Cumartesi / Münderecat

Cinayet-i Facia

'Sada-yı Millet sermuharriri Ahmet Samim Bey cuma gecesi bir dest-i hain ve hafi tarafından katl olunmuştur. Refikimizi taziyet ederiz. Ahmet Samim Bey zeki ve müstaad simalarımızdan biri idi. Vaka-i cinaiye karakoldan iki adım uzakta vuku bulmuş olduğu halde katilin derdest edilememesi zabıta için... ve mucip-i teessüf olduğu gayri kabil-i inkârdır. İlk kurşun ta dimağa isabet etmesi katilin maharetine delalet ediyor.'

Sosyalistlik Niçin Tesis Edecek?

'Bir zamanlar zadegân diye de bir sınıf vardı. Bunlar varidatları ile sultanları ile her vakit göze çarparlardı...'

Tebabat-ı Baytariye ve Cemiyet-i Beşeriyeye Ettiği Hizmet / Nusret Kamil

'Ekiyoruz, biçiyoruz güzel yiyoruz rahat yaşıyoruz. Acaba bunlar yalnız insanların say ve gayretiyle mi oluyor? Şüphesiz hayır. İnsanların her türlü mesaisinde hayvanat müşterekter...'

Muhabirimiz Tramvay Amelesi Arasında

'Muhabir arkadaş- siz geçenlerde grev yaptınız bunun iyi bir netice vermediği ve üstüne de eski emektarlarınızdan on beş kişinin bila tazminat kapı dışarı edildikleri her taraftan söyleniyor. Bunun sebebini bana söyler misin?...

Efendim biz sendika yapmaya başladık. Bir sosyalist komitesi var mı yok mu?...'

Küçük Hikâye, Yaşasın İştirak

'İşte üç gün oluyor ki cebinde on parası yok. Hayatını mahallelerinde bakkalın veresiye yazdığı ekmek ve peynirle temin edebilir...'

SAYI 17

Sene 1, Numero 17, 31 Mayıs 1326 (1910) Pazartesi / Münderecat

Sada-yı Millet Gazetesi Sermuharriri ve Müdir-i Mes'ulü Merhum Ahmet Samim Bey / Kıbrıslızade Şevket

Azizim Asım Bey,

Bu cinayetin vukuundan hayli evvel şahsını ve ismini hükümete ihbar edeceğim biri tarafından Yani Birahanesinde benim de işiteceğim surette tehdidatta bulunulmuş ve vasiyetname mündeceratıyla Ahmet Samim'in bana vuku bulan beyanatından da anlaşılacağı veçhile bilahare yine başka bir şahıs tarafından meslek-i muhalefette devam ettiği takdirde katli mukarrer olduğu kendisine tekrar edilmişti.

Kardeşim Şevket,

Bu akşam fevkalâde bir işim zuhur etti, gelemeyeceğim. Bunun için bilhassa affını rica ederim kardeşim, bittabi Şahabettin de gelemez. Sana gayet confidential (mahrem) ve namusunuza tevdi edilmek üzere bir müjde vereyim. Fakat bunun hariçte yayılması etrafımızda dolaşan tehlikeyi daha yaklaştırmaktan başka şeye yaramaz. İttihat ve Terakki Cemiyeti idamıma hükmetmiş. İdam olunacağım. Bunu yarı resmî bir surette tebellüğ eylediler haberiniz olsun. (Ahmet Samim)

Merhum Ahmet Samim,
'Hayatında yalnız hürriyet, hürriyet-i hakikiyeden başka hiçbir şey düşünmeyen ve bu maşuka-i fikriyesine vasıl için kurşunları ölümleri istihkar eyleyen sevgili Ahmet Samim'in intihayı ömür feciyi namuslu vatanperver simalar üzerinde bir zal—müebbed memat çekerek yeisler elemler teyit ve tespit etti...'

Ahmet Samim'in Cenaze Alayı
'Birden bire tenhalaşan sokaklarda şimdi askerin nalçalı kundura sesleri kılıç şakırtıları ve polislerin düdükleri işitiliyordu. Sivil memurlar gizli emirler veriyor. Jandarmalar koşuyor dışarıda mahf-ı feci bir baskının mukaddematı hazırlanıyordu. Hâlbuki bütün bu gürültüler beyhude bu tekitler bu silahlar zaitti. İçeride zavallı bir naaştan ve yirmi kadar felaketzededen başka kimse yoktu. Onlar da birer heykel-i samit ve esef gibi bi hareket muztarip yerlerinden kımıldamıyor ve gözleri sevgili Ahmet Samimlerinin kanlara bulanmış ipek saçlar altındaki ulvi nasiyesine pak ve müstesna simayı necibine matuf bir az sonra ayrılacakları bu naaş-ı muhteremi şimdiden hasret ve iştiyakla seyrediyorlar ve ağlıyorlardı...'

Mebusan ve Matbuat
'Ahmet Samim'in vakayı katli Beyoğlu ve Avrupa mahfil-i siyasiyesinde pek azim heyecan ve tesiri badi olmuş muhabirin-i ecnebiye gazetelerine tafsilat vererek birçok mülahatat ve beyanatta bulunmuştur. Yine şehrimizde Alman, İngiliz, Fransız, Rum ve Ermeni lisanıyla münteşir cerideler doğrudan doğruya hürriyeti-i şahsiye ve serbesti-i matbuat aleyhine ika olunan bu cinayetten bu tehdit-i akuraneden uzun uzadıya bahsederek hükümeti ifayı vazifeye davet eylemişler, sütunlarını siyah çizgiler arasına alarak ishar-ı matem etmişlerdir...'

Ahmet Samim'in Asar-ı Edebiyesinden Bir Numune, Valideme
'O halde seni niçin unutamayacağım? Hatırladıkça, düşündükçe niçin hala bir raşa-ı bana ile titriyorum? Ah bu ilk aşk! Bu size ilk gıdayı, ilk tebessümü, ilk muhabbeti size hayatı veren kadının aşkı. Valide aşkı...'

SAYI 18

Sene 1, Numero 18, 19 Ağustos 1326 (1910) Pazartesi / Münderecat

Kariin-i Kirama
'Mesleği doğruluktan bu vatan ve millete hizmetten ve bu emniye-i halisanenin istihsali için ölmekten bile çekinmeyen bu fedakâr-ı vatanın ahiren hapsedilmesi gazetesinin tatil olunması gibi giriftar edildiği ahval-i elime eminim ki bilcümle hakperestten ve ashap-ı vicdanı dilhun etmiştir. Fakat sizi temin ederim ki, ben bundan katiyen müteessir olmadım. Çünkü vicdanın beni muazzib etmiyor...
İştirak bugünden itibaren yine vazife-i mukaddesi-i vataniyesini ifaya başlıyor...

Dâhiliye Nezaretine Açık Mektup
'Nazır Bey
Trablusgarp'ta Nalunt kazası kaim makamlığına Rafet Bey namında biri tayin edilmiştir. Bu zat kimdir bilir misiniz? Bir doktor evet sadece bir doktor...'

Hükümdar-ı Zalim İkinci Nikola

'Bin dokuz yüz beş senesi mayısının yirmi ikinci günü zulm-ü ... sarayının önüne kanun-u tabiatın bahşettiği en büyük bir hakkı yani hürriyet ve meşrutiyeti talep etmek için gelen masum halk üzerine ateş etmeyi emrettiğinizi unutmayınız!...'

İtalya'nın Bari Şehrinde Nümayiş

'Bari'de hane kiralarının âli olması münasebetiyle ahali ve amele tarafından bir nümayiş icra olunur...'

İtalya'da Zulüm

İtalya'nın Bari şehrinde hakk-ı meşrualarının talebi üzerine hükümetin kahır ve zulmüne uğrayıp dört kişi maktul ve kırk iki kişinin mecruhiyetine sebebiyet veren hükümeti insaniyet namına protesto ile beraber orada bulunan sosyalist kardeşlerimize Türkiye'deki bulunan sosyalistler namına beyan-ı taziyet eyler ve muvaffakiyetlerini temenni eyleriz.

İki Dahi Gazete

'Gazetemizin divan-ı harp-i örfice tatil edildiğini kemal-i hevahaşla yazan Tanin ve onun dalkavuğu İkdam acaba intişarını niçin yazmadılar. Refikayı sairimizin istihbar eylediği şu intişar haberini kemal-i memnuniyetle yazdıkları halde bu gazetelerin yazmaktan istinkaf eylediklerinin sebebi nedir?

Acaba matbuat-ı dâhiliyeden kendilerine tebligat vuku buldu mu?..'

Hasta Fikir

'Böyle umumi nazariyeler söylemek kadar kolay bir şey yoktur. Acaba hakikat bu merkezde midir?

Sosyalizm vaka birkaç sözle tarif edilebilecek bir mesele değil ise de onun ayniyatına vakıf olmayanların bile bildikleri bir şey var ki o da alelumum sosyalistlerin say ve ameli, sermayenin istibdadına karşı müdafaa ettikleridir...'

Postalarımız

'Hala istibdattan baki tarifelerle ziyan mı çekeceğiz...'

Romanya'dan Bir Sada

'Bizim Romanya'daki vazifemiz ancak aşağı tabakadaki ahalinin yani avam ve amelenin terakkiyi hal ve saadetlerine çalışmak ve onlara da bir mevki temin etmektir demiş...'

Hakaik-i İçtimaiyye Yer ve İnsan

'İşte bugünkü sosyalizm elinden geldiği kadar bu usulü kaldırmaya çalışıyor. Sosyalistler demiyorlar ki ehl-i servetin mal ve mülkünü taksim edelim: Hayır! Onlar diyorlar ki öyle kavanin ve nizamat-ı içtimaiye vaz edelim ki bundan sonra herkes o mal ve mülkü o serveti hak ve adalet dairesinde kendi alnının teriyle kazanabilsin...'

SAYI 19

Sene 1, Numero 19, 26 Ağustos 1326 (1910) Perşembe / Münderecat

Tebrik

'Ramazan-ı şerifi bilcümle İslam kardeşlerimize tebrik etmeyi İştirak gazetesi bir vazife-i mukaddese addeder.

Osmanlı Sosyalist Fırkası

Osmanlı Sosyalist Fırkası namıyla bir cemiyet teşkil edildiği ve keyfiyetin hükümete ihbarıyla mukabilinde cemiyetler kanunun altıncı maddesini muvafık olduğuna ve hükümetin tasdik-i resmisine iktiran eylediğine dair tasdikname ahz edilmiştir. Cemiyetin program beyannamesi gelecek nüshada aynen derç olunacaktır.

Türk Matbuatlarının Serfirazları ve Vilhem'in Cesareti

'Türk matbuatını şu son zamanlarda gözden geçiren zevat-ı kiram mezkûr gazetelerin öyle bir giryah-ı şahsiyete saptıklarını ve daha doğrusu bir takım sevk-i muhtelife ve hafiyenin taht-ı tesirinde kaldıklarını hissetmişlerdir ki gazetelerde ezcümle Tanin, İkdam, Tercüman'dan ibaret olsa gerektir...'

Dünyadan Muhabere Kalkabilir ve Düve-i Mevcuda Bir Devlet Haline Gelebilir mi?

'Acaba dünyadan muharebe kalkabilir mi? Nazar-ı mütalaaya alınması uzun uzadıya muhakeme edilmesi lazımdır...'

Sosyalizm Tarihinden Bir Yaprak / Yako Şael

İlk evvel biz sosyalizm efkârını Eflatun'da görmekteyiz...

Hakaik-i İçtimaiyye, Yer ve İnsan

'Buna şüphe yoktur ki kazanılan servetin hak ve adalete muvafık olup olmaması mevcut olan kavanin ve nizamata tabi bir keyfiyettir. Mesela bir gün bir hâkim kendi keyfince bir kanun vaz eder ki memlekette kimsenin tütün ve tönbeki ticaret etmeğe hakkı yoktur: Tütün ticareti inhisar tahtındadır. Ortaya bir reji kumpanyası çıkar. Bu inhisar sayesinde külliyetli servet kazanır. Şimdi hiçbir sosyalist bu rejiye demez ki 'ey reji gel senin kazandığın serveti paylaşalım' lakin sosyalistlerin ve alelumum cemaatin hakkı var ki hükümetten böyle gayri adilane kanunların lağvını talep etsinler...'

SAYI 20

Sene 1, Numero 20, 2 Eylül 1326 (1910) Perşembe / Münderecat

Osmanlı Sosyalist Fırkası Beyannamesidir

Ağniyanın servetinin kırkta biri fukaranın hakkıdır.
Ferman-ı İlâhi
Ben-i adem âzayı yekdiyerinden
Sadi

Sosyalizm sermayenin mahdut ve behemahal müstebit kimseler elinde bulunmasına itiraz ile herkese hakkı kadar kaidesini vaz eder.

Niçin milyonlarca adamlar birkaç kişinin esiri olsun.

Mütemeddin olduğu kadar adil ve hakkaniyete de yaklaşmak isteyen her millet mülkünde müteaddit sosyalist fırkaları teşkil etmiş amelesinin hakkı ve rahatını temine çalışmakta bulunuyor. Bu maksat ve mesleğin bahusus ayat ve ahadis ile tekit-i teşrii edilen bu fukaraperverânın dinen dahi tatbiki icap ederken, şimdiye kadar Türkiye'de mensi denilecek bir halde bırakılması asla tecviz edilemez.

İşte bu meslek-i mübinin mülkümüzde de ala ve tervici için bir Osmanlı Sosyalist Fırkası teşkil etmiştir.

Osmanlı Sosyalist Fırkası Programıdır

Hayat-ı içtimaiyede en mağdur bir kısım teşkil eden amelenin ve bunlardan pek geri kalmayan avamın hukuk-u hayatiye ve siyasiyesi temin edilmek ve şu ahenk-i umumi-i terakkide kendilerine bir şahrah-ı salâh ve refah istihzar eylemek üzere fırka bunun için âtideki programı tanzim eylemiştir.

1. Her türlü intihabatın bila-vasıta ve rey-i amm usulüyle icrası
2. Matbuat ve ictimaat-ı umumiyeye hürriyet-i kâmile verilmesi
3. İdam cezasının ref'i...

Nasıl Çalışmalıyız? / Alyans Mekteb-i Müdür-i İsrail

'Sosyalizm nedir diye sual edenlere birkaç cümle veya bir musâhabe ile cevap vermekten ihtiras etmeliyiz ve demeliyiz ki sosyalizm evvela bir ilimdir; zira mütalaa sayesinde elde edilebilir ve bir meslek-i içtimaidir, müntesiplerinin arasında yaşamak her gün fikirlerinden tarz-ı hayatlarından bir nebze istifade etmekle anlaşılabilir...'

Dünyadan Muhabere Kalkabilir ve Düve-i Mevcuda Bir Devlet Haline Gelebilir mi?

'Muharebelerin icra edilmediği zamanlarda yani vakt-i hazerde bile orduların, donanmaların, bahsolduğu masraf bu bütçelerde mühim mühim yekûnlar teşkil eder.'

17. İnsaniyet Gazetesi Makale ve Haberleri

انسانیت

İNSANİYET

Numero 2, 20 Şa'ban
sene 1328, Perşembe,
12 Ağustos sene 1326, sene 1

Milletim Nev-i Beşerdir Vatanım
Ruy-i Zemin

Journal sociliste I'humanié

Sahib-i İmtiyaz ve Müdir-i Mesul
İbn Eltahir
İsmail Faik
Directeur İsmail Faih

Ma Posta Seneliği 40
ve Altı aylığı 25 kuruş ve
Memalik-i ecnebiye için
10 ve Altı aylığı 6 Franktır

Mahal-i İdare: Nuruosmaniye'de
İnsaniyet İdarehanesi

Sosyalizm Efkârına Hâdim
İnsaniyetperver Haftalık Gazetedir

İnsaniyet gazetesinin 12 Ağustos 1326 (1910) tarihli 2. sayısı

İnsaniyet gazetesi 1. Sayısı
Numero 1, 13 Şa'ban sene 1328, Perşembe, 5 Ağustos sene 1326, Sene 1
Meslek, kariler-karieler / Resim ve resimaltı yazısı: Fransa Meclis-i Mebusan azasından Sosyalist Fırkası Reisi ve (l'humanite – İnsaniyet) Gazetesi Müdir-i Jan Jores / İnsaniyet: Ebabeyzade Osman Zeki / Sosyalizm efkârı: İbn el Tahir İsmail Faik / Sosyalizm aleyhinde.

İnsaniyet gazetesi 2. Sayısı
Numero 2, 20 Şa'ban sene 1328, Perşembe, 12 Ağustos sene 1326, Sene 1
Zarfı hürriyet mazrufu istibdad / Resim ve Resimaltı yazısı: İnsaniyetperver Dersaadette münteşir Arapça-Türkçe İnikad gazetesi müdir ve muharriri Bağdadi Abdülrezzak Efendi / Herve'ye bir selam: Yako Şavon / Tramvay kumpanyasının rezaletleri / Sosyalizm efkârı: İbn el Tahir İsmail Faik / Karilerimize / Kabahat bizde mi hükümette mi?

18. Sosyalist Gazetesi Makale ve Haberleri

ORGANE DU PARTIE SOCIALISTE OTTOMANE

LE SOCIALISTE

Sosyalist gazetesi 16 Kasım 1326 (1910) tarihli 2. Sayısı

SOSYALİST / Le Socialiste
Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın naşir-i efkârıdır.
Milletim nev'i beşerdir, Vatanım rûy-i zemin
Müessisleri Sosyalist Fırkası Heyet-i İdare Azaları
Mesleğimize muvafık âsar-ı maal-memnuniyye derc olunur
Le Sosialiste Orguane du Partie Sosialiste Ottoman Directeur Probriatair Namik Hassan
Numero 1, Birinci sene, 11 Teşrinisani sene 326
Sahib-i imtiyaz ve Müdir-i mes'ul: Namık Hasan
Adres: Dersaadet, Cağaloğlu Hürriyet Matbaası
Abone:
Memalik-i Osmaniye için seneliği 40, Altı aylığı 20 kuruştur.
Memalik-i Ecnebiye için seneliği 11, Altı aylığı 7 franktır.
Şimdilik Perşembe ve Pazartesi günleri neşr olunur. Nüshası on paradır.
Umur-u idare ve tahririye için Hüseyin Hilmi Beye müracaat edilmelidir.

Sosyalist gazetesi 1. sayısı

Numero 1, Birinci sene, 11 Teşrinisani sene 326

Resim ve resimaltı yazısı: Rusya'da Kanlı Bir Pazar Günü

Teşrih-i meslek: Sosyalist / Hükümet ve şurayı millet / Millet sosyalistleri sevmelidir: Sami / Reji: Ferruh Niyazi / Matbuat nizamnamesi / Sada-i beşer / Sada-i beşerden bir kopile: Bir sosyalist / Ferer'in heykeli / Tolstoy'un vefatı / İdam cezası / İtalya'da sosyalistler / İspanya'da aff-ı umumi / Paris başvekili aleyhinde / Reca-i mahsus / Muhterem karilerimize / Piyano gazetesi.

Bir ilan: Nesl-i Ati; Osmanlı talebesinin tenvir-i efkârı ve müdafaa-i hukukuna hadim ilmi, fenni, içtimai, edebi mecmua bir aya kadar neşr olunacaktır.

Sepetçiler sokağında 35 numerolu matbaada tab olunmuştur.

Sosyalist gazetesi 2. sayısı

Numero 2, Birinci sene, 16 Teşrinisani sene 326

İstifa: daima bir silah-ı istiğnadır: Sosyalist / Mebusların nazar-ı dikkatine: Maruz olduğumuz tehlike / Sosyalizm ister ki amele günde sekiz saat çalışsın / Dertlerimiz / Kanunsuzluk ve amele sendikalarına taarruz / Zavallı mülkiye kaymakamları / Bir kanunsuzluk daha / Maarifimiz hakkında / Bir kanunsuzluğu tamir / İhtilaller / Sermayedarlığın bir istibdadı / Rusya'da talebe nümayişi / Adresler.

19. Medeniyet Gazetesi Makale ve Haberleri

مدنیت

Medeniyet gazetesinin
6 Aralık 1326 (1910) tarihli 2. sayısı
Resmin altında, 'Ondokuzuncu asrın mübâriz (mücadeleci) insaniyeti Prodon' yazmaktadır.

MEDENİYET

Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın Naşir-i Efkârıdır

Milletim nev'i beşerdir,
Vatanım rûy-i zemin

Birinci sene, Numero 2, 6 Kânunuevvel sene 326 Pazartesi

Sahib-i imtiyaz ve Müdir-i mes'ul: İsmail

Mesleğimize muvafık âsar-ı maal-memnuniyye derc olunur.

ORGANE DU PARTI SOCIALISTE OTTOMAN

Directeur Propriétaire: ISMAIL

Abone:

Memalik-i Osmaniye için seneliği 40, Altı aylığı 20 kuruştur.

Memalik-i Ecnebiye için seneliği 11, Altı aylığı 7 franktır.

Umur-u idare Hüseyin Hilmi Beye, Tahririye için müdire müracaat edilmelidir. Şimdilik Perşembe ve Pazartesi günleri neşr olunur. Nüshası on paradır.

Medeniyet gazetesi 2. sayısı
Birinci sene, Numero 2, 6 Kânunuevvel sene 326 Pazartesi
Prodon'un resmi ve resimaltı yazısı: Ondokuzuncu asrın mübariz insaniyeti Prodon Sadrazam Hakkı Paşa istifa etmiştir / Jön Türkün tatili / Düşünmeyerek yazı yazanlar / Matem-i ededi / Keşkül-i siyaset / İttihad ve işçiler meyanında taksim-i amal kaidesi: M. A. / Dâhiliye nazırı Talat Efendiye: imza mahfuzdur / Metin ol zamana uyma: kardeşim Ahmed Avni'ye / Londra'da tahdid ve teslihat konferansı / Sosyalist gazetesi müdiri Namık Beyin ianesine iştirak edenler / İnsafın o yerde namı yok mu? / İdam meselesi / Amele şarkısı / İcraat-ı âlimaneden: Bir sultaniyeli / Sosyalizm Nedir?

20. İştirak Gazetesi 1912 Dönemi Makale ve Haberleri

اشتراک
jaurnal socialiste
ichtirak

7 Haziran 1328 (1912) tarihli İştirak'in kapağı

Resim altı yazısı:
Almanya'da sosyalizmin mucidi Karl Marx

İŞTİRAK

Numero 1-20
7 Haziran 1328 Perşembe, Sene 2

Sahib-i imtiyaz Hüseyin Hilmi

Umur-u ve tahririye için
Hüseyin Hilmi Bey'e
müracaat olunur
Abone şeraiti:
Dâhilde seneliği 30 kuruş,
hariçte 8 franktır

Milletim Nev-i Beşerdir
Vatanım Ruy-i Zemin

Jaurnal Socialiste İchtirak
Müdir-i mesul: Salih Sırrı

İdarehanesi:
Babıalide Ebuelsuud
caddesinde daire-i mahsusa
Mesleğe muvafık her nevi
evrak kabul edilir
Nüshası onbeş günde bir
Perşembe günleri neşr olunur
Sosyalist gazetesidir
1 Kuruştur

İştirak Gazetesi

Numero 1-20, 7 Haziran 1328 Perşembe, Sene 2

Kapakta Karl Marks'ın resmi, Resimaltı yazısı: Almanya'da sosyalizmin mucidi Karl Marx / Sosyalizm nedir?: R. S. / İlk sosyalist kimdi?: İştirak / Sefalet-i beşeriye: R.S. / Kara vicdan: Mecdi / Hakaik-i içtimaiyye: B. K. / Jan Jak Ruso ve Nazariyat-ı içtimaiyyesi: Memduh Süleyman / Resim ve Resimaltı yazısı: Seksen yaşında olduğu için bundan sonra başkasının sayile geçineceğini nazar-ı teemmüle alarak bu kere zevcesiyle beraber Fransa'da intihar eden Karl Marx'ın damadı meşhur sosyalist Pol Lafarg / Hangi felsefe: A. R. / Milyarderlere karşı ameleler; Tramvay amelelerı-Müthiş grev-Amele sendikaları-Tröst-Petrol nehirleri-Amele hayatı-Dünyanın en zengin adamı-Ateşler içinde bir sefine / Niçin Türklerde cehalet daha ziyade: A. R. / İştirak'in tefrikası: Sosyalizmin hülasası: -Şegl- Birinci bab, Sosyalizmin fikri esasiyesi / Sosyalizme dair neşr edilen asar-ı cedide / İştirak'in müsabakası.

Numero 2-20, 21 Haziran 1328 Perşembe, Sene 2

Kapakta resim ve Resimaltı yazısı: Efrenci 1909 senesinde Sırbistan'ın payitahtı olan Belgrad şehrinde inikad eden ilk Sosyal Demokrat Kongresi azası / Servet ve Sermaye-i hazıranın suret-i teşkili ve Sosyalizm fikri: Akif Hikmet / Sosyalizmin menabii: M. A. / Sosyalizmin terakkiyatı ve istikbali: Ruşen Zeki / Resimaltı yazısı: Pangaltı'daki Belvü bahçesinde efrenci 1912 senesi mayısının birinci günü Osmanlı sosyalistleri tarafından idare edilen 1 Mayıs bayramı / Tarihi sahifeler: Sosyal Demokrasinin zuhuru: B. M. / Sosyalizmin suret-i teşkili / Jan Jak Ruso (mabad) / Tefrika (mabad).

Numero 3-20, 5 Temmuz 1328 Perşembe, Sene 2

Kapakta resim ve Resimaltı yazısı: Rusya'da Grandük Serj'in arabasına atılan ve sebeb-i mevti olan bomba hadisesi / Mefkürelerimiz -1- / İbn el hak / Sosyalizmin tarihi: M. T. / Resim ve resimaltı yazısı: Üsküp' te 1910 efrenci mayıs bir de sosyalist bayramı / İstikbalde sabah iştirak: Sabık Karesi Mebusu Abdülaziz Mecdi / Bir nakise-i ictimaiyye: Branko Melcanapolos / Sosyalizmin suret-i tekmili: Şahban / Şeref için: Salih Mehmed.

1912 yılında 3 sayı çıkarılan ve dergi formatında olan İştirak'lerden sonra yayın organı, dört sayfalık gazete halini almıştır.

Bu şekilde çıkarılan İştirak gazetelerinin tespit edilebilen sayıları, çıkış tarihleri ve yazı-makale başlıkları aşağıdaki gibidir.

Numero 2, 18 Temmuz sene 1328, 27 Temmuz efrenci 1912 Çarşamba

Çok düşünüyoruz / Resim (Resimaltı yazısı) Osmanlı âlem-i siyasetinin lâyemut bir siması, Büyük Kamil Paşa Hazretleri / Devr-i tereddüd / Keşkül-i siyaset: M. Gazanfer / Keşmekeşe nihayet vermelidir / Mukteza-i hükümet-i inkılab / Meşhur sosyalist anti-militarist Gustaf Herve: Fuad Nazmi / Memleket-i Osmaniyede Bulgar muallimlerinin kongresi: Bir sosyalist.

Numero 4, 25 Temmuz 1328, 7 Ağustos efrenci 1912 Çarşamba

Huruç âli elsultan / Amele kardeşlerime / Amele arkadaşlarıma küçük bir ders: Reji amelesinden İsak Sabah / Dâhiliye Nezaretinin nazar-ı dikkatine / Yazılan bozulmaz: Hüseyin F. / İştirak gazetesi müdiriyetine: Mehmet Şahab / Dersaadet is-

tinaf müddeiumumîliği canib-i aliyyesine / Reji fabrikasının tatili meselesi / Divan-ı âli / İçtima eden zabitler / Zeki Bey'in katilleri / Hükümet-i adilemizin nazar-ı dikkatine.

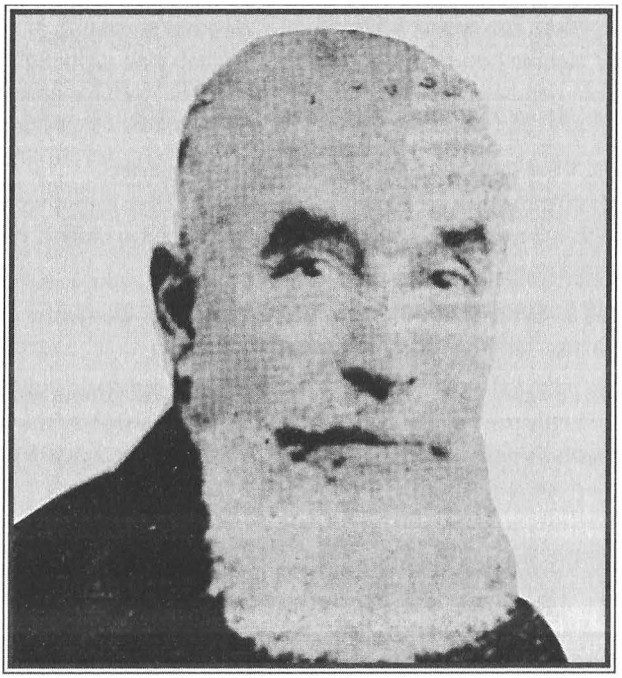
Numero 7, 5 Ağustos 1328, 18 Ağustos efrenci 1912 Pazar
Kabine hastalandı / Hüseyin Hilmi Paşa ve Jön Türk / Keşkül-i siyaset: Z. N. / Ahmet Rıza Beyin Paris hayatından bir sahife / Sebeb-i sukût: Branko Melcanopolos / Milletin baş belaları / Para ile alınmış yalan şahidi / Kapaklı kaynayan bir tencere / İttihat ve Terakki'nin iflası.

Numero 8, 19 Ağustos 1328, 1 Eylül efrenci 1912 Pazar
Afak-ı vatan / Nazargah-ı millete: Günü geçmiş fakat zamanı geçmemiş bir vesika-i milliye / resim (resimaltı yazısı) Haydi bakalım; namuslu muhalif, ... Tanin! Cevap ver yalnız rica ederiz irtica deme! / Keşkül-i siyaset: Z. N. / Yıldız-ı sani neresi idi / Kabine heyet-i muteremesine / İntihab yine şüphelidir / Hasbihal / İştirak ceride-i muhteremesine: V. N. / Kızıl Sancak / Maliye nezaretinin nazar-ı ehemmiyetine; Yağma Hasan'ın böreği / Baha Tevfik Bey tetebbuda.

Numero 12, 1 Eylül 1328, 12 Eylül efrenci 1912 Cumartesi
Mesuliyet-i vükela / Rüya / Keşkül-i siyaset: Sail / Eğer kanun varsa / Dışarı ahvali / Tarihten ibret alınız: Branko Melcanopolos / Men dakk... dakk / Meclis-i vükela / Hakkımızda dava.

Numero 20, 26 Eylül 1328, 9 Teşrinievvel efrenci 1912 Çarşamba
Harb ve hücum: İştirak / Harb ve muzafferiyet.

Numero 23, 28 Eylül 1328, 11 Teşrinievvel efrenci 1912 Cumartesi
Sosyalistler kardeştir: İştirak / Biz bilâ-tefrik cins ve mezheb bütün erbab-ı mesaiyenin tevhid-i efal ve harekâtı taraftarıyız: Doktor Refik Nevzat / Harb tafsilatı.

Osmanlı Sosyalist Fırkası Paris temsilcisi
Dr. Refik Nevzat

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. Dr. Refik Nevzat ve Osmanlı Sosyalist Fırkası Paris Şubesi

Refik Nevzat, Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın Paris'teki temsilcisidir. 1894'de Askeri Tıbbiye öğrencisiyken Abdülhamit karşıtı siyasi faaliyetleri nedeniyle geldiği Paris'te kalmıştır. İttihat ve Terakki'nin örgütleyicileri arasındadır. 1908'de II. Meşrutiyetin ilanından sonra İttihatçı politikalara karşı muhalif bir tavır alarak Fransız sosyalistlerinden etkilenmiştir. İstanbul'daki sosyalistlerle bu dönemde ilişki kurmuş, Osmanlı sosyalistlerinin Paris'teki sözcüsü olmuştur. Kurduğu örgütte Fuat Nevzat, Avni Kemal, Memil Zeki, Kadir Hoca gibi isimler bilinmektedir.

Paris'te özellikle II. Enternasyonal yöneticileri Jean Jaures ve Emile Vandervalde ile yakın ilişkiler kurmuştur. 1911 yılında İtalya'nın Trablusgarp'a saldırısını kınamış, bu amaçla yapılan mitingte konuşma yaparak İtalya'yı protesto etmiştir. 1919'da Türkiye Sosyalist Fırkası'nın milletvekili adayı olmuş ancak seçilememiştir. Türkiye Sosyalist Fırkası kapandıktan sonra İstanbul'da Aydınlık grubuyla ilişkileri olmuş ve yayın organlarına yazılar yazmıştır.

Refik Nevzat, 2. Abdülhamit'in padişahlık rejimine karşı Meşrutiyet için mücadele ederken; ideolojik olarak 'hümanist Türk milliyetçiliği'ni savunmuştur. Paris yıllarında sosyalist ideolojiyle tanışması, öte yandan İttihatçıların despotik iktidar anlayışları Refik Nevzat'ın onlarla yollarını ayırmasına neden olmuştur.

Bundan böyle onları sert şekilde eleştiren yazılar yazmış, bütün faaliyetlerinde İttihatçıların düşmanca tavırlarına maruz kalmıştır. Yıllar sonra 1935'de Paris'ten, İstanbul'a Yeni Adam dergisine yazdığı mektupta hayat hikâyesinin dönüm noktalarını anlatırken 'Türklüğüne' vurgu yapmaktadır.

1950'de Türkiye'ye dönen Refik Nevzat, Paris'te kurulduğu ve komünist olduğu ileri sürülen 'İleri Jöntürkler' adlı örgütle ilgili İstanbul Ağır Ceza Mahkemesinde yargılanmaya başlamış, 1952 yılında ise hayatını kaybetmiştir.

1911 yılında İstanbul'da, üzerinde estirilen terörle gazeteleri kapatılıp, önemli yöneticileri sürgün ve hapis cezaları alınca siyaset yapamaz hale gelen Osmanlı Sosyalist Fırkası, çalışmalarının ağırlığını mecburen Paris'e kaydırmıştır. Fırka'nın 'Paris Şubesi'nin, Fırka merkezi açıldıktan sonra normal siyasi faaliyet sonucu kurulan bir şubeden ziyade, Osmanlı Sosyalist Fırkası paralelinde faaliyet gösteren bir 'dış büro' gibi çalıştığı, Türkiye'deki siyaset imkânsızlaştıkça ve olayların gelişmesiyle

fiili olarak önce şube daha sonra merkez haline geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim 1911'de 'Sosyalizm ve Rehber-i Amele' broşürü yayımlanması aşamasında bunun yayıncısı ve sorumlu müdürü olarak, 'Osmanlı Sosyalist Fırkası Kâtibi' unvanıyla –ve İstanbul'dan tanıdığımız 'İnsaniyet' gazetesinin yayıncısı olan– İsmail Faik, partilerini yasak ve sürgün cezalarıyla etkisizleştirmeye çalışan hükümeti protesto ederek, "Fırka faaliyetinin merkezini 'Paris'e aldık" demektedir. 1911'den sonra Refik Nevzat, ikametgâhı ve muayenehanesi olan adreste Beşeriyet gazetesini çıkarmaya başlamış ve bir dizi broşürler yayımlamıştır.

B. N. Kaygusuz, Refik Nevzat'ı, 'meşhur vatanperver İzmirli Tevfik Nevzat'ın kardeşidir. Refik Nevzat'ın ne kadar azimkâr bir şahsiyet olduğu Paris'te çıkardığı Beşeriyet gazetesini ve daha bazı risaleleri bizzat yazıp litografya ile teksir etmesinden anlaşılmaktadır' diye tanıtmaktadır.[1]

M. S. Çapanoğlu da 'Paris'te partinin merkezi, Dr. Refik Nevzat'ın Rue du Faubourg du Temple 102 deki eviydi. Beşeriyet gazetesinin yazılarını burada yazar, litografya ile bizzat kendisi burada basar, dostlarına, tanıdıklarına ve dünya sosyalist partilerine buradan dağıtırdı' demektedir.[2]

Fethi Tevetoğlu'nun yazdığına göre ise, 'Eski bir Jön-Türk olan Refik Nevzat 1894'de Asker-i Tıbbiye-i Şahane öğrencisi iken siyasi amaçlarla Fransa'ya gitmiş, oraya yerleşmiş, 1908'de İttihat ve Terakkiye düşman olmuş, 1919'da Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın İstanbul milletvekili adayı olmuştur. Refik Nevzat'ın İstanbul'da yayımlanan Aydınlık dergisinde (1 Teşrinisani 1921 sayı 5) Tufeyliyet-i İçtimaiye başlığıyla bir yazısı da çıkmıştır.'[3]

Refik Nevzat, 1935 yılında Paris'ten İstanbul'da yayımlanan Yeni Adam dergisine bir mektup göndermiştir. Bu mektupla eline geçen 'Son Posta' gazetesinde kendisiyle ilgili çıkan yanlış haberleri düzeltmek amacındadır. Refik Nevzat bu vesile ile yaşamı ve mücadelesi ile ilgili bilgiler de vermektedir. Mektup şöyledir:

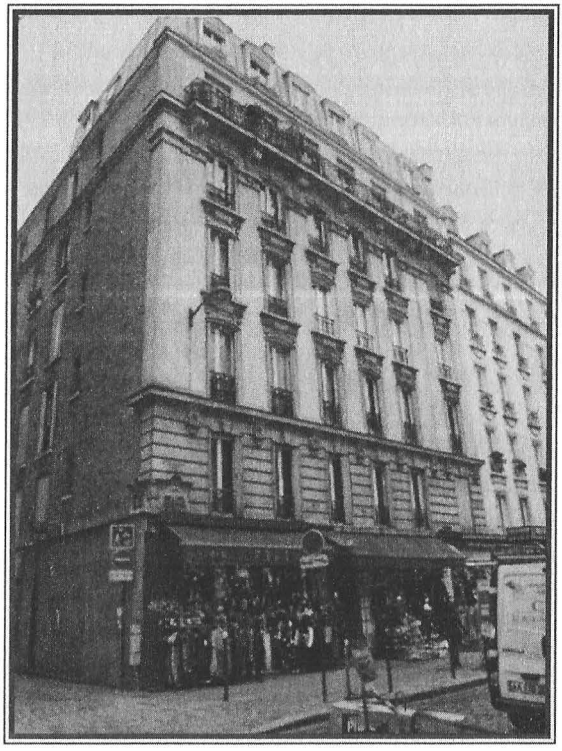
Elime bir parça geççe gelen Son Posta'nın Perşembe 6 Birincikanun 1934 senesinin 1561 numarasında Paris'te maruz kaldığım suikast meselesine dair yazılan makaleyi okudum. Birçok yanlışları havi olduğu için tashih etmek arzusile şu mektubumu yazıyorum. Lütfen neşrini hamiyet ve vatanperverliğinizden beklerim.

Yazılan makalenin Journal gazetesinden iktibas edildiği bildiriliyor. Tercümesinde yanlışlık var. Journal gazetesi önümde duruyor. Bir defa daha okudum. Journal gazetesi demiyor ki: Ben doktorum. Türküm, adım Refik'tir. 1894'de Fransız tabiiyetini kabul ettim. Bu tercüme değil, teliftir. Fakat yanlış bir teliftir.

1 Bezmi Nusret Kaygusuz, Bir Roman Gibi, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı 33, İkinci Basım, İzmir 2002, sf. 72. Tevfik Nevzat, İzmir'in ilk avukatlarındandır. Edebiyatçı-gazeteci kimliği de olan Tevfik Nevzat, Halit Ziya Uşaklıgil ile birlikte İzmir'de 1884'te edebiyat dergisi Nevruz'u, 1886'da ise Hizmet gazetesini yayımlamıştır. Bu faaliyetleri dolayısıyla yargılanmış, Adana hapishanesinde yatarken cezasının bitimine üç ay kala hücresinde asılarak öldürülmüş ve intihar ettiği duyurulmuştur.

2 Münir Süleyman Çapanoğlu, Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi, Pınar Yayınevi, İstanbul 1964, sf. 58

3 Fethi Tevetoğlu, Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960), Ayyıldız Matbaası, Birinci Baskı, Ankara 1967, sf. 27

Paris, Rue du Faubourg du Temple 102.
1910'da Dr. Refik Nevzat'ın evinin, muayenehanesinin, Sosyalist Fırka Paris Şubesi'nin ve Beşeriyet gazetesinin ortak adresi günümüzdeki görünümüyle

Olabilir ki muharrir bay beni tanımıyor. Evet, ben 1894 senedinden beri Paris'te bulunuyorum. Zalim, gaddar, müstebit, Sultan Hamid'i tahtından düşürmek ve yerine Mithat Paşa'nın ilan ettirdiği Kanun-i Esasiyi istirdad emeliyle meydan-ı harbe atılmışım. Harbiye tıbbiyesinden firar etmiş ve Ahmet Rıza'ya –ki Paris'de bulunuyordu- Harbiye tıbbiyesinde teşkiline muvaffak olduğumuz İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin programını kabul ettirmek için murahhas olarak gönderilmiştim. Paris'te Meşveret'i çıkardık. Birçok mücadele ve harb-i siyasiden sonra 1908 ihtilalini yaptık. Bilahare İttihad-ı Terakki'nin hâdim-i vatan siyasetini millete muzır gördüğüm için onlardan ayrıldım. Aleyhlerinde 'Siyaset-i Hazıra-i Meşume' ve 'Haraç Mezat Satıyoruz' risalelerini tab ve neşrettim. Ve 'Fédération Ottomanne' unvanıyla Fransızca bir risale neşrettim. İttihad-ı Terakki'nin ileri gelen çetesinin ileri gelen zorbaları –ki Paris'te Sultan Hamit aleyhinde beraber harb ettiğim zevattır- beni utanmadan idama mahkûm ettiler, idam hükmünün altına bile hicap isimlerini koydular. Aleyhlerinde yine harbe devam ettim.

Nihayet harbi kaybettiler. Sérve muahedesinin akdinde 'La Turquie' unvanıyla galip düvel-i muazzama aleyhinde Türkiye'nin hukukunu müdafaa ve muhafaza için Fransızca bir risale neşrettim. Nihayet Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti teessüs ve takarrür etti ki

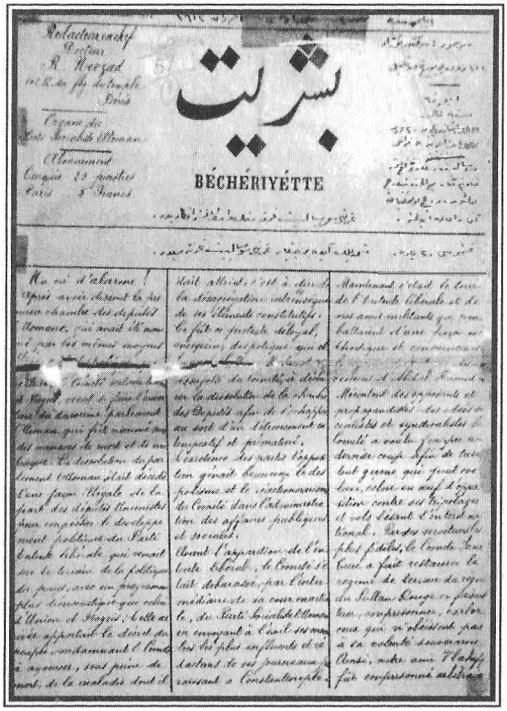
gaye-i emelim de bu idi. Tarik-i siyasette istirahat etmek fikriyle bütün vakitlerimi mali ve içtimai ilh. Türkçe ve Fransızca tiyatro piyesleri yazmaya hasrettim.

Kanım Türk kanıyla yoğrulmuş, vücudum Türk kanıyla beslenmiş, dimağım Türk hukukunun müdafaasıyla harb etmiş bir adamımdır. Er oğlu er, Türkoğlu Türküm. Halis Türküm. Hayatımın nihayetine, ölümüme kadar Türk kalacağım. Sanatım kâfidir. Harp zamanında Paris'te ecnebilerin çektikleri meşakkate rağmen yine Türk kaldım. Büyük bir maziye lekesiz bir hayata malik ve sahip olan ben yine Türküm ve tebdil-i tabiiyet etmedim. Ve etmem. Vaka bir Fransız kadınıyla evlendim. Evleneli yirmi sekiz sene oluyor. Aşkta milliyet yoktur.

Tashihime himmet buyurulursa minnettar-ı lütfünüz olduğumu arz ile derin hürmetlerimi takdim ederim.

İzmirli, Dr. Refik Nevzat

2. Beşeriyet Gazetesi

بشريت

BECHERIYETTE

BEŞERİYET

Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın
Vasıta-i Naşir-i Efkârıdır
Sermuharriri:
Doktor Nevzat
İkinci Sene, Numero 6
10 Haziran 1912

BECHERİYETTE
Redacteur en Chef:
Docteur R. Nevzat
Organe du Parti
Socialiste Ottoman
102 Rue du Faubourg du Temple,
Paris

Nüshası 20 Para
Şimdilik Ayda Bir Çıkar
Osmanlı Sosyalist Gazetesidir

Abone seneliği:
Memalik-i Osmaniye 20 Kuruş
Memalik-i Ecnebiye için 5 Frank

Beşeriyet gazetesinin
10 Haziran 1912 tarihli 6. sayısı

Beşeriyet gazetesi 6. Sayısı
İkinci sene, Numero 6, 10 Haziran 1912
Cavid Bey'e açık mektup: Dr. Refik Nevzat / İkinci derece İntihab: Âşık-ı hürriyet Adil / Yalnız birisi müstesna: Beşeriyet

3. Beşeriyet Gazeteleri Notları

- Beşeriyet Gazetesi'nin Paris'teki adresi, '102 Rue du Faubourg du Temple' idi. Burası aynı zamanda Dr. Refik Nevzat'ın muayenehanesi ve Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın merkeziydi.
- Beşeriyet gazetesi 5. sayısında (No:5, 15 Kânunusani 1912) ünlü sosyalist (Karl Marx'ın damadı) Paul Lafergue'nin ölümü haber yapılmış ve İstanbul, İzmir, Ankara, Kastamonu'dan gelen mektupları yayımlanmış, Fransız ve dünya proletaryasına başsağlığı dileklerine yer verilmiştir. Dr. Refik Nevzat, Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda bulunan sosyalist mebuslar Vlahov, Varteks, Zöhrab, İbrahim Vasvi, Mecdi, Pastırmacıyan, Dagavaryan Efendilere 'Açık Mektup' yayımlamıştır.
- Beşeriyet'in 6. Sayısında Refik Nevzat'ın Osmanlı Maliye Nazırı Cavit Bey'e 'Açık Mektup'u yayımlanmış, mektupta; 'Gerici Cemiyet'in, İttihat ve Terakki'nin nüfuzlu üyelerinden olduğunuz gibi, Selanik'te söylemek küstahlığında bulunduğunuz anlamsız nutku büyük bir yeis ve ıstırap ile okuduk... Yoksa elinize nasılsa gayrimeşru bir surette geçirdiğiniz hükümet idaresinden faydalanarak çıkarcı emellerinize engel olmak isteyenleri ne olursa olsun öldürmek ve öldürtmek için mi böyle konuşuyorsunuz. Çakırcalı da bundan başka türlüsünü yapmıyordu,' diye yazacaktır. Hükümet, 6. sayısından itibaren Beşeriyet Gazetesinin Türkiye'ye girişini yasaklamıştır.

4. Beşeriyet Gazetesinin Türkiye'ye Girişinin Yasaklanması

Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın Paris Şubesi'nin çıkardığı Beşeriyet gazetesi Paris'te yayımlanmakta ve oradan Türkiye'ye gönderilmektedir. İlk altı sayısı bu şekilde okurlarına ulaşan gazete, altıncı sayısında Bakanlar Kurulu'nun (Meclis-i Vükelâ) aldığı bir kararla, 'Sosyalist Fırkasının sözcüsü durumundaki Beşeriyet ünvanlı gazetenin zararlı içeriği dolayısıyla memlekete girişinin yasaklanması uygun görülmüştür' denilerek Türkiye'ye girişi yasaklanmıştır. Aşağıda 15 Eylül 1911 de İçişleri Bakanlığının konuyla ilgili tezkeresi ve Bakanlar Kurulu'nun yasaklama kararı görülmektedir.

Meclis-i Vükela Müzâkeratına Mahsus Zabit Varakasıdır

Zabıtname Rakkamı: 520
Tarih: Arabî,16 Şevval 339 / Rumi, 26 Eylül 337

Hülasa-i Meali

Dâhiliye Nezaretinin 15 Eylül 337 tarihli ve 1655 numerolu teskeresi okundu

Kararı

Mezkûr tezkerede beyan olunduğu üzere Sosyalist Fırkası'nın mürevvici efkârı olarak Paris'te neşr ve Suriye vilayetine İrşad olunmakta bulunan 'Beşeriyet' ünvanlı gazetenin münderecat-ı muzirrasına binaen Memalik-i Osmaniyeye men'-i duhulü muktazi görünmüştür. Dâhiliye nezaretine tebligat icrası tezekkür kılındı.
(Heyet-i Vülela imzaları)[4]

4 Başbakanlık Arşivi, Meclis-i Vükela Mazbataları, No. 157, 15 Eylül 1337, aktaran) Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt:I1 Mütareke Dönemi, Hürriyet Vakfı Yay, 2. Baskı, İst.1998, sf. 431

5. Osmanlı Sosyalist Fırkası Paris Şubesinin 'Islahat Programı'

1911 yılında Türkiye'de Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın siyaset yapma imkânının ortadan kaldırılmasıyla parti siyasetinin merkezi yurtdışına kaymış ve 'Paris Şubesi' bir program yayımlayarak Türkiye'de ara verilen çalışmalara devam edileceğini ilan etmiştir. 'Osmanlı Sosyalist Fırkası, Hatt-ı Hareket Beyannamesi, Islahat Programı, Belediye Programı' adlı çalışmada yer alan programın, Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın programına özü itibariyle yakın olmakla beraber, bunu bir adım daha ileri götüren ve ayrıntılandıran bir yapısı vardır.

Aşağıda yer alan 'Program' maddelerinde de görüleceği gibi 'Islahat Programı' siyaseten köklü ve radikal değişimleri öne almaksızın, uygulanacak geniş çaplı reform paketiyle toplumda değişim sağlayacak bir ortamın yaratılmasını amaçlamaktadır. Islahat Programı'nın başlıklarına bakıldığında dikkat çeken maddeler şunlardır:

Genel hükümler: Seçimlerin genel oy esasına göre yapılması, basına tam özgürlük verilmesi, önemli sorunların çözüm yöntemi için 'referandum' önerilmesi.

Hukuk: İdam cezasının kaldırılması, mahkeme sistemi için 'jüri' uygulaması getirilmesi.

Eğitim: Öğrenimin her sosyal sınıf için ücretsiz olması.

Ekonomi: Şimendiferler, bankalar, madenler, sigorta kumpanyalarının millileştirilmesi ile her türlü tekelin kaldırılması, asgari ihtiyaç maddelerinden alınan verginin kaldırılması / gelire göre vergi uygulanması, devlet tarafından zirai kredi bankası kurulması.

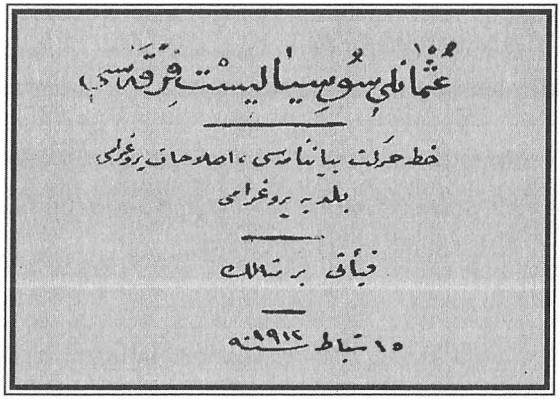
Emekçilerin korunması: Grev ve sendikalaşma önündeki bütün kanunların kaldırılması, bütün çalışanların haftada bir gün ücreti ödenerek dinlenmesi, çalışma süresinin günde sekiz saate indirilmesi / on dört yaşından küçük erkek ve on altı yaşından küçük kızların çalışmasının yasaklanması, gece çalışmalarında kadın ve çocukların kullanılmaması, asgari ücretin belediyelerce belirlenmesi, iş müfettişleri uygulaması getirilmesi, çalışanların grev, ihtiyarlık, kaza, maluliyet zamanları için 'Şirket-i İçtimaiyyeler', yani sosyal sigorta kurumları kurulması, Hizmet-i Umumiye Ajansları kurularak işsizlere iş bulunması.

Kadınlar: Kadınların toplumdaki hukuki eşitsizliğini giderecek kanunların çıkarılması, hamilelik öncesi ve sonrası altışar hafta izinli sayılması gibi maddeler bulunmaktadır.

Islahat Programı'nda ayrıca; ordudaki asker sayısının azaltılması, barış zamanı askeriyenin milislerden teşkili, barış amacı olmayan hiçbir uluslararası teşkilata girilmemesi, hiçbir memlekete ne olursa olsun saldırılmaması, sömürgeci karakterli bütün askeri eylemlerden kaçınılması maddeleri dikkat çekicidir.

Bu program, 'Osmanlı Sosyalist Fırkası, Hatt-ı Hareket Beyannamesi, Islahat Programı, Belediye Programı' adını taşıyan broşürde yer almaktadır ve T. Z. Tunaya'ya, Dr. Refik Nevzat ve Bezmi Nusret Kaygusuz tarafından verildiği belirtilmiştir.[5]

5 Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt: I İkinci Meşrutiyet Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998, sf. 259

عثمانلی سوسیالیست فرقه‌سی

خط حرکت بیانناسی، اصلاحات پروگرامی

بلده پروگرامی

پاریس

۱۵ شباط ۱۹۱۲

Osmanlı Sosyalist Fırkası Paris Şubesinin'Hatt-ı Hareket Beyannamesi, Islahat Programı, Belediye Programı' Broşürü'nün kapağı (15 Şubat 1912)

Osmanlı Sosyalist Fırkası Paris Şubesinin 'Islahat Programı'

Osmanlı Sosyalist Fırkası cüz' veya küll politikasını reddeder. Bugünden itibaren kuvveden fiile çıkarmaya teşebbüs ettiği bir ıslahat programına maliktir.

I. Kuva-yı mülkiyenin hâkimiyet-i âmme veya ümmet esası üzerine zapt ve teshiri

1. *Bila tefrik-i cins ve mezhep her türlü intibahatta rey-i âm veya rey-i umumi-i siyasi usuliyle intihabatın icrası.*
2. *Matbuat ve içtimaat-ı umumiyeye, hukuk-ı umumiye kefaleti altında hürriyet-i hakikiye itası.*
3. *Matbuat üzerine kaleme alınan ve yapılan kavanin-i istisnaiyenin lağvı.*
4. *İçtimaat-ı mülkiyeye hürriyet-i hakikiye itası.*
5. *Hakk-ı intihap salahiyeti için müddet-i ikamenin nazar-ı dikkate alınmayıp sinn-i matluba malik her ferdin, her evlad-ı vatanın memalik-i Osmaniyenin her cihetinde mebusluğa namzet olabilmesi.*
6. *Vilayat ve nevahiye hâkimiyet-i amme cümle-i siyasiyesini temin edici idari bir tevsi-i mezuniyet itası.*
7. *Esrar ve hürriyet-i intihabatı temin için tedabir-i kanuniyenin ittihazı.*
8. *Hakk-ı teşebbüs-ü umuminin vaz'ı, yani menafi-i umumiye mesail-i siyasiyesi ve içtimaiyesi üzerine doğrudan doğruya evlad-ı vatanın bila vasıta hakk-ı kelama malikiyeti ki buna 'Referandum' usulü derler.*

II. Mehakim-i adliyenin hâkimiyet-i âmme hukuk-ı ümmet üzerine teşkilatı

1. *Bütün mehakim-i hazıranın yerine, gerek mülki ve gerek cinayete ait olsun, intihabat cedveli üzerinden mehuz bir 'jüri' muteberan-ı ahaliden müntehap bir meclis tarafından teşekkül ve behre-i ulum ve fünun-u tabiiyye ve siyasiyeye malik zevatın kefalet-i mutlakası altında müntehab hükkâmın ikâmesi.*
2. *Jürinin rey-i âm usul-ü siyasiyesine riayetle istihsar olunan esami listesinden intihap olunması.*

3. *Ceza-yı idamın lağvı.*
4. *Mehakim-i berriye ve bahriyenin feshi.*

III. Hukuk-ı eşhas ümmete tevfikan ailenin teşkili

1. *Kadınların hukuk-ı umumiyelerinde görülen adem-i müsavat kavanin-i hazırasının lağvı*
2. *Usul-ü ıtlanın suret-i ahrarane ve meşruada kavanin-i mevzua haline ircaı.*

IV. Talim ve tedrisin insaniyet, millet ve sanayiperverane bir surette tesisi

1. *Her derece için talim ve tedrisin meccanen olması.*
2. *Derece-i iptidaiye için çocukların 'iştirakiyet-i umumiye' masarifi olarak tedris ve talimi.*
3. *Derece-i seniye ve âliye tedris ve taliminin badelimtahan tahsillerini suret-i müddehidede takip edebilecek havasa malik oldukları resmen tanılan çocukların ebeveyninin 'iştirakiyet-i umumiyesi' masrafına icrası.*
4. *Bir tedris-i âli-i avam tesis ve ihdası.*
5. *Her üç derece tedris ve talimin devlet tarafından taht-ı inhisara alınması.*

V. Teavün-ü içtimai nokta-i nazarından vergi usullerinin izaa-i umumiyesi

1. *İhtiyacat-ı tabiye-i iptidaiyenin madut mevad-ı istihlâke üzerine konulan vergilerin lağvı.*
2. *Servet-i sâmânın derec-i tezayüdü nispetinde muahharen yapılacak istatistike göre varidat üzerine rem-i müterakkinin vaz'ı.*

VI. Sanayide, ticarette, ziraatte say-ü amelin himayet-i kanuniyesi tahdında intizama alınması

1. *Haftada bir gün istirahat, yani amele istimal edenler tarafından yedi gün zarfında ancak altı günden fazla çalıştırmamak için 'istirahat-ı isbuiye' namıyla kavanin-i içtimaiye tertibi.*
2. *Sây-ü amel müddetinin sekiz saate tahdidi.*
3. *Ondört yaşından aşağı olan çocukları tezgâhlarda, ameliyathanelerde çalıştırmaktan men için kavanin tesisi, rüşde bağlı olanlar için yarım gün çalışmak ve terbiye ve tahsilleriyle mütenasip olacak surette sây-ü ameli müteharrik vaz'ı.*
4. *Gece çalışmalarının kadın ve çocuklar için men'i. Gece sây-ü amelinin suret-i mutlakada lüzumuna ihtiyaç hissetmeyen bütün sanayi ile her sınıfdaki gündelikçinin çalıştırılmasına men zımnında kavanin-i meşruanın vaz'ı.*
5. *Sanayi, ticaret, zairaat amele ve gündelikçisi için fennin iştirak ve ittihadıyla Belediyeler tarafından hadd-i asgari yevmiyeli fiyatların tesbiti.*
6. *Her ustaya gerek ceza ve gerek suret-i aharda amelenin yevmiyesinden bir şey tenzil ettirmemek için tedabir-i kanuniye ihdası, ameliyathanelerin nizamname-i hususilerine amelelerin müdahalesi.*
7. *Ameliyathaneler, fabrikalar, tezgâhlar, maden ocakları, ilah... yerlerin yani yevmiye veya mahiye ile istimal olunan erbab-ı mesainin çalıştığı mahallerin hıfzısıhha nokta-i nazarından fiziyolojiyeyi tahrih etmeyecek surette ve onu muhafazakar kavanin için devletle amele sendikaları tarafından müntehap müfettişlerin tayini.*
8. *Her nevi sanayi, ticaret, ziraatte çalışan bütün yevmiyeciler 'prodomi' yani usta ile ameleden müteşekkil sulh mahkemelerinin tesisi.*
9. *Mahpisinin sây-ü amelinin reji halinde vaz'ı yani fiyatı sây-ü amelin sendikaya dâhil amelelere tediye edilen fiyatı sây-ü amele müsavi olması.*

10. Kadınların vaz'ı hamlinden altı hafta evvel ve altı hafta sonra kanunen istirahata malik olmaları.

VII. Tabii ve iktisadi tehlike ve kazalara karşı teminat sigortaları yani 'Şirket-i İçtimaiyye' teşkili

1. Vakt-i tatil-i eşgal, ihtiyarlık, maluliyet, kaza, hastalık zamanlarında ve bu tehlikelere karşı ziraat, ticaret, sanayi erbabı say-ü amelinin heyet-i mecmuasına tatbik edilmek üzere millet tarafından bir 'Şirket-i İçtimaiyye' usulünün tesis ve teşkili.
2. Amelelerin yevmiyeleri üzerinden hiçbir akçe alınmamak şartıyla, iki sülüsü sermayedaran, patron ustalar tarafından, bir sülüsü de devlet tarafından ita edilmek üzere 'Şirket-i İçtimaiyye' sermayesinin tesisi.
3. Kaza-i sây-ü amel kavaninin teşkil ve ihdasıyla bu kavaninin bila tefrik her millet amelesine tatbiki.
4. Şirket-i İçtimaiyye' idaresinin işlerinde amelelerin iştirakiyle kontrol hakkına malik olabilmeleri.

VIII. Devletin, vilayetin, nevahinin sanayi ve ziraat umur-u nafia hizmet-i umumiyesine tevsi-i mezuniyeti

1. Şimendiferler, maden ocakları, bankalar, şirket ve ilah. şeylerin mal-ı milli haline ircaı.
2. Erbab-ı sây-ü amel için muahharen teşkil edilecek olan 'Sây-ü Amel Borsa'larının muavenetiyle bila ücret iş bulmak için 'Hizmet-i Umumiye Ajansları' teşkili.
3. Sıhhat-i umumiyeyi himaye edici kavanin ile hıfzısıhha nokta-i nazarında kabil-i iskan hanelerin inşasına nezaret edici bir hizmet-i milliye nahye tesisi.
4. Devlet tarafından bir 'İkraz-ı Ziraat Bankası'nın teşkili.
5. Nahiyelerde, kazalarda, köylerde alat ve edavat-ı müştereke-i ziraiye satın almaya yardım eylemek, rençber erbab-ı sây-ü amelinin sendikaları tarafından nahiyelerin kontrolü tahdında idare olunur arazi-i müştereke iştirasına muavenet etmek üzere depozite mağazaları ihdas etmek için nevahi-i mezkureye iane-i nakdiyede bulunmak.
6. Ucuz icar ve iskâna kabiliyetli olan hanelerin reji usulü ile inşası, nahiyelerde nakliyatın, suların, tenviratın mülk-ü nahiye olmak üzere hizmet-i umumiye devairi şekline ircaı. Hizmet-i umumiye-i milliye kontrol ve idaresinin amele teşekkülatı içtimaiyyesinin iştirakiyle usul-ü hâkimiyet-i amme üzere inşası. Hizmet-i umumiye-i devlette yevmiye ve mahiye ile müstahdem erbabı sây-ü amele 'Sendika' teşkiline dair hakk-ı içtimainin itası.

IX. Sulh-ü beynelmilel siyasetini takip ve müdafaa-i memlekete hadim teşkilat-ı askeriye-i cedidenin kabulü ve tatbiki

1. Ordu-yu daimi yerine 'milis askerlerinin' yani ordu-yu milletin ikamesi. Hizmet-i askeriyenin tenkisi için lazım gelen tedabirin ittihaz ve kabulü.
2. Askeri Ceza Kanunnamesinin tadili – mücazat suretinde hizmet-i askeriye müddetinin tatvilinin men'i.
3. Her ne tarzda olusa olsun, tecavüzi harpden içtinap olunması.
4. İdame-i sulh için olmayan her türlü itilaf ve ittifaktan suret-i katiyede feragat edilmesi.
5. Müstemkelat sevkiyat ve tecavüzat-ı askeriyesi fikr-i müstevliyanesinden ilelebed içtinap olunması.

6. Dr. Refik Nevzat'dan Mehmet Cavit Bey'e Açık Mektup

Mehmet Cavit Bey, 1875 yılında Selanik'te doğmuştur. Babası, Selanikli bir tüccar olan Naim Bey'dir. İstanbul'da Mülkiye'de eğitim görmüş, Selanik'e döndükten sonra İttihat ve Terakki Partisi'ne katılmış ve partinin sivil kanadının önemli liderlerinden birisi olmuştur.

1908'den sonra Çanakkale ve Selanik milletvekili olarak Meclis-i Mebusan'da görev yapmış, 1909'dan sonra Maliye Bakanlığı görevine getirilmiştir. İttihat ve Terakki yönetimi sırasında çeşitli defalar bu göreve getirilip ayrılmış, Osmanlı maliyesinin modernleştirilmesinde önemli görevler görmüştür.

Cavit Bey, Türk burjuva sınıfının doğması ve milli bir burjuva sınıf yaratılması için uğraşmıştır. Mehmet Cavit Bey, iktisadi liberalizme inanmış ve sosyalizmi reddetmiştir. Özellikle 1908 devriminin ilk ayları geçtikten sonra işçi hakları, sendikalar, grev ve benzeri sosyal politikaları savunan sosyalistlere düşman olmuştur.

Cavit Bey'in çıkardığı 'Ulum-u İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası', bir yandan iktisadi ve dinsel liberalizmi savunurken, diğer yandan örneğin Avrupa'da başlayan 'zorunlu emeklilik ve sağlık sigortasına', fertlerin şahsi teşebbüs hislerini körleteceği için karşı çıkmıştır. İş kazasına uğrayan işçilerin, kaza ne sebepten dolayı meydana gelmiş olursa olsun, işçiye verilecek tazminat zararlıdır ve 'herkesin yaptığı zarardan sorumlu olması' şeklindeki doğal yasaya aykırıdır diyerek, vahşi kapitalizmi cansiperane savunmuştur.[6]

Cavit Bey'in, 1912 Nisan ayında Selanik Merkez Garı'nın temel atma töreni dolayısıyla yaptığı konuşma sosyalistlere savaş ilanı gibidir.

Bu tören sırasında: 'Bu beyler vicdan, söz ve düşünce özgürlüğü adına kamu huzurunu bozduklarında, tehditleriyle grev çıkarmaya ve fabrikaların çalışmasını durdurmaya çabaladıklarında, eylemleriyle zenginlik kaynaklarını kurutup çok sayıda fakir fukara ailenin sefaletine yol açtıklarından, kulaklarından yakalayıp ülkeden kapı dışarı edileceklerinden emin olabilirler...

Çağdaş ilerlemenin gelişimi kapitalistin ve proletaryanın işbirliğiyle sağlandı...

Çabalarımızın karşısına çıkan her engeli ezeceğimizi, ortadan kaldıracağımızı söylediğimde bu sebepleri göz önünde tutuyorum. Ve siz kapitalistler, çıkarlarımızı savunmak için aramızda sendikalar kurar ve işçilere onlardan daha güçlü olduğumuzu gösterirseniz, hükümetin eyleminden daha iyi sonuç alırsınız. Çünkü bu bir doğa yasasıdır, işçiler sizin, onlardan daha güçlü olduğunuzu ve size boyun eğdiremeyeceklerini anladıklarında kendileri boyun eğecekler ve söz dinler hale geleceklerdir...' diyecektir.[7]

Cavit Bey, Cumhuriyet sonrası Ankara İstiklal Mahkemesi'nde Mustafa Kemal'e yapılacağı ihbar olunan suikast davasında yargılandı. 26 Ağustos 1926 da Ankara'da idam edildi.

6 Ahmet İnsel, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Liberalizm, Cilt 7 – Türkiye'de Liberalizm Kavramının Soyçizgisi, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2005, sf. 52

7 Paul Dumont, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler, Gözlem Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1977, Belge XIII, Çalışma Özgürlüğü, sf. 236

Cavit Bey'in Selanik Merkez Garı'nın açılışında yaptığı ve yukarıda satırbaşlarını verdiğimiz konuşma sosyalistlerin büyük tepkisini çekmiştir.

Paris'te Dr. Refik Nevzat, Beşeriyet gazetesinin (No:6, 1 Haziran 1328 (1912) tarihli sayısında) Cavit Bey'e aşağıdaki 'Açık Mektup'u yayımlamıştır.

Nazır Bey,

Gerici Cemiyet'in, İttihat ve Terakki'nin nüfuzlu üyelerinden olduğunuz gibi, Selanik'te söylemek küstahlığında bulunduğunuz anlamsız nutku büyük bir yeis ve ıstırap ile okuduk. Teessüf ettik. Biz sizi daha zeki, daha fatin, daha tedbirli ve daha politik bir devlet adamı sayardık. Demek ki yanılmışız. Gerçekten bu nutku siz mi söylediniz? Bu intikam besleyici nutku irtilacen yumurtladıysanız tebrike şayansınız. Yok, birkaç gün istişareye yattıktan sonra, İttihadın siyaset meydanına attıysanız, teessüfe şayansınız. Çünkü irticalen oluşunda, anlamsız olduğu ve garazkâr duygularınızın manevi tercümanı bulunduğu için beis yoktur. Zira tımarhane kaçkınları da irticalen bundan iyi mugalâta ve safsata söyleyemez. Yok, gerçekten birkaç günlük düşüncenin dimağ meyvesi ise, acınmaya şayansınız. Zira Osmanlı politik adamlarından sayıldığınıza göre, sosyal ve ekonomik behreden yoksunsunuz. Bunun için de hem siz ve hem mensubu olduğunuz gerici cemiyet acınacak haldesiniz.

Nutkunuzu buradan kopya etmek istemem. Yalnız her cümlesini –vatanını seven ve vatanının geleceğini sizden fazla düşünen ve hatta hiçbir şahsi menfaat uğrunda olmayarak düşünen bir fert ve vatan evladı gibi- tahlil edeceğim.

Vicdan hürriyeti adına ticaret hayatını tağşiş edenler, endüstri hayatını durdurucu korkunç darbe ile öldürmek isteyenler sosyalist değil, bunun aksine kapitalistler ve burjuva hükümetlerini meydana getiren devlet adamlarıdır. Onlar emin olmalıdırlar ki, varlığı vicdan kuvvetinden duygulanmaya başlayan 'erbab-ı say-ü amel sınıf fırkasının' işçi sınıfı partisinin, gelecekteki cesur ve büyük örgütü altında dize gelip yalvaracaklardır. Osmanlı memleketlerinin zirai serpilip gelişmesinden faydalanmak suretiyle, sizler için ticaret oyuncağı olan memleket siyaseti, çıkarcı elinizde kalmayacak, toplum kuvvetlerine geçecektir.

Siyasi mevkiini kuvvetlendirip sağlama bağlamaktan başka arzu ve emeli olmayan sizlerin karşısında biz de kayıtsız kalmayacağız. Ticaret kontrolü gibi uğursuz bir ad altında ezilmekte olan Osmanlı ticaretinin sosyal milli mevkiini kaybettirmek değil; aksine, elimizdeki fenni, tarihi ve içtimai belgelerle gerçek adaletin ve mutlak toplum özgürlüğünün rümuzi tezahürlerine hareketimizi uydurarak, özel çıkarlarınızı sağlamak için irtikab edebileceğiniz menfaatperest teşebbüslerinize engel olacağız.

Sosyalizm mukaddes bir meslektir. Bu meslekten başka bir partiye mensup olanlara deriz ki, biz yeryüzünde uluslararası kardeşliği kuracağız. Bu beynelmilel kardeşlik ile devletler arasındaki sulh ve müsalemet hususunda, emekçilerin vicdanını aydınlatmak için, söyleyeceğimiz nutukların, yazacağımız kitapların, gazetelerin ateş saçan cümleleri ile irşatlarda bulunmak ve hür söz söylemek hakkını siz bizden hiçbir müstebit kanunla alamazsınız.

Sosyalistler insan ve vicdan hürriyetinin maşukudur. Onlar memleketin sükûnetini bozmuyorlar. Bunun tamamıyla aksine, muhtelif Osmanlı unsurlarının barışıklığını bir işbirliği bayrağı altında toplamak istiyorlar ve bunu yaparken sizi doğru yola yöneltiyorlar.

Evet! Yeryüzünde politik, sosyal ve felsefi türlü türlü fikirler serbesttir. Lakin sizin dediğiniz gibi, özgürlüğün sınırları diye bir şey yoktur. Hürriyetin sınırı, özel çıkarlarınıza

dokunulduğu zaman ortaya çıkıyor. Siz milli ve umumi kaynakları şahsi menfaatiniz uğruna harcıyorsunuz. Kamu menfaatlerini ayaklar altına almanıza hiçbir vatan evladı razı olamaz. Siz, şahsi hürriyetinizi vatanın zararında arıyorsunuz. Hayatın dünyevi lezzetlerinden tat almak için başkasının hürriyetini ayaklar altına alanlar sizsiniz. Biz değiliz. Vicdan hürriyeti, söz hürriyeti, fikir hürriyeti adına, memleket hayatının sükûnet ve düzenini bozmak isteyenler biz değil sizsiniz. Grev denilen ekonomik savaşı kurarak, fabrikacıların çalışmasını durdurma hususundaki tehdit edici emellerimiz, emekçilerin yaşama hakkını kurtarmak içindir. Grevden sorumlu olan biz değil, sizsiniz. Bu insanlıksever hareketimizle servet ve sâmân kaynaklarını mahvetmiyoruz. Milli ekonominin mecrasını değiştiriyoruz. Yani, emekçilerin meşru hakkını tesis ediyoruz. Birçok fakir ailelerin sefaletini yaratmıyoruz. Aksine, biz o yoksul ve fakir ailelerin sosyal çevrelerini yükselterek, yoksunluklarını zenginliğe ve yaşama mutluluğuna çevirmek istiyoruz ve çevireceğiz de. Bu işçiler ve emekçiler bilir ki ve emindir ki İttihatçılar ve gerici hükümetiniz onları kulaklarından tutup memleket dışına atacak kadar cesarete malik değildir.

Kimi atıyordunuz? Sosyalistler o vatanın, o milletin evladı, hem sizden ziyade umumi milli menfaatlere hizmet edici ve ona âşık evladı değil midir? Anayasa ile idare olunan meşruti bir hükümet ne vakitten beri bu hâkimiyet istibdadını devlet adamlarına vermiştir. Siz meşrutiyet idaresini böyle mi anlıyor ve etrafınıza böyle mi anlatmak istiyorsunuz? Yoksa elinize nasılsa gayrimeşru bir surette geçirdiğiniz hükümet idaresinden faydalanarak çıkarcı emellerinize engel olmak isteyenleri ne olursa olsun öldürmek ve öldürtmek için mi böyle konuşuyorsunuz. Çakırcalı da bundan başka türlüsünü yapmıyordu. Lakin sosyalistlere dokunduğunuz gün yabancı memleketlerdeki haysiyetiniz de mahvolacaktır. Bunu ister misiniz? Zannetmeyiz. Çünkü keselerinizi, kasalarınızı doldurmak için yabancı memleketlerden istikraza mecbursunuz. Bunun için bu alçaklığı işlemekten vazgeçerdiniz ümidindeyiz. Marifet, mesleğimizin ileri fikirlerini demirle, kılıçla, topla, tüfekle öldürmeye kalkışmak değil; kalemle, tenkidle, tahlille iptale gayret etmelidir. Buna muvaffak olabileceğiniz gün başarı sizindir. Olamadığınız gün ise gerçek hürriyet heykeli şeklinde görünen mukaddes sosyalizm mesleğine karşı tabiiyete mecbur olacaksınız.

Sosyalistlerin demir vaveylasını, umumun ve memleketin sükûneti namına bir tarafa atmak değil, bilakis işitmeye ve dinlemeye mecbursunuz ve onların haklı şikâyet sadası sizi susturacak kadar meşrudur.

Sosyal adaleti yeryüzünde kurmaya çalışan beşer fertleri ve vatan evladı –evet doğrudur– siyaset entrikalarına dayanarak mülki kuvvetleri zapta gayret etmeyecektir. Yalnız, işçi ve emekçi çocuklarını öğretim ve eğitimden geçirmek ve kapkara cehaletlerini yok etmek için bilgilerin ve fenlerin ışığını ve nurunu o alnı terli ve eli nasırlı yığına ulaştıracaktır. Lakin siz, o emekçi ve işçi çocuklarının bilgileri ve fenleri öğrenmesini arzu edenlerden değilsiniz. Zira özel maksadınızı izleyerek yoksullukla fakr-u zarureti artırmak gibi sosyal bir emel düşünüyorsunuz. Şunu bilin ki, bu gibi sosyal emellerin peşinden koşanlar bizim için zalimdirler. Mensubu bulunduğumuz mukaddes meslek, aziz memleketimizi tahrip edecek olan bu gibi çıkarcı emellerin tehlikelerini ve tehditlerini yok etmek için politik ve sosyal örgütler gereken tedbirleri alacaktır.

Tabiidir ki, kamu hizmetlerinin intizamını durdurmak isteyen, ticari hayatımızı sekteye uğratan, fabrikalarımızı kapattırmak için 'tatil-i eşgale' yani greve sebebiyet veren, hâkimiyet tehditleriyle memleketimizin iç idaresini teftiş etmek küstahlığında bulunan sizler elbette bir gün ceza-i sezanızı bulacaksınız.

Evet, hükümet için değil, –çünkü o hükümeti teşkil eden İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir, millet değildir– millet için ve yalnız Osmanlı milleti için lazım ve elzem olan şey, millet tarafından bir adil kanunun adalete dayanan bir sosyal yasanın kabulü ile yeniden teşekkül edecek ve meşru Osmanlı Mebusan teşkilini Meclisi'nin teşkilini kuvveden fiile çıkarabilmektir.

O adil sosyal yasanın karşısında, sizler iddia edemeyeceksiniz ki, sosyalistler seçimde kazanabilmek için sizi memleketten kovuyorlar.

Evet, memleketimiz diğer memleketlerden bir parça farklıdır. O memleketlerde gerçek hürriyet fikrinin bazı prensipleri kabul edilmiştir. Bizde ise hiçbir şey kabul edilmemiştir. Bu da içinde pûyân olageldiğimiz bugünkü siyasi güçlüklerden doğuştur. Çünkü uygarlığın araçları ve silahlarıyla iyice silahlanmış değiliz. Zira uhud-u atika ve kapitülasyonlar vasıtasıyla esir olup bu şartlara hörmet etmeye mecburuz, öyle mi? Nazır bey, niçin daha geniş ve vuzuhlu bir tabir kullanarak; 'bu memleketin servet-i sâmânını, zenginlik kaynaklarını milletten alıp özel çıkarlarımızı sağlamak için yabancı kapitalistlere vermek istiyoruz' diyerek işin içinden çıkıvermek istemiyorsunuz.

İtiraf-ı nezaretpenahileri olduğu üzere, devletimizin pek aşağı sosyal mevkiini güçleştirici teşebbüsata meydan vermeksizin ve ticari gücümüzü azalttırmamak için milli emellere yarayacak yurtsever hizmetlerde bulunalım, diyorsunuz. Pekâlâ, o halde niçin aksine hareket ediyorsunuz?

Bizde sosyalistlerin ancak gelecekte görünmeye başlamasını uygun buluyorsunuz. Şimdi değil, biraz sonra, birkaç seneler sonra, sosyalistlerin mevcudiyeti memleketimizde serzede-i zuhur olmaya şayestedir diyordunuz. Hayır, öyle değildir. Çünkü sosyalistlerin fikri insanlıksever ve milletseverdir. Eğer bugün olmazsa, istikbalde geç kalınmış demektir. Zira siz memleketi, milleti, vatanı uğursuz bölünme ve parçalanma yoluna itiyorsunuz. Buna razı olmak manevi sorumluluğa ortak olmak demektir. Biz böyle davranıyoruz ve memleketin feyizli geleceğini hazırlamaya yardım ediyoruz.

Evet, o muazzez vatanı, o Osmanlı milletinin geçmişteki şanını sevenler, ebediyyen, sizin şahsi menfaatinizi sağlayan hakimane nazariyelerinize demirden bir set çekmek gibi yurtsever bir vazife ile görevlendirilmişlerdir. Umarız ki, kapitalistler emekçiler arasındaki sosyal çevre zıddiyetini savunmak isteyenler, tuttuğumuz meslekteki fikirlerin hakikatini anlayarak, milli menfaatlerin sosyalizm mesleğine mündemiç olduğunu kavrasınlar. Kavrasınlar da, sermayecilerin çıkarlarını değil, gerçek halde meşru olan işçilerin ve emekçilerin menfaatlerini korusunlar. Kapitalistlerin emekçileri himaye etmediğini ve yine kapitalistlerin yevmiyeci denilen say ü amel erbabının, yani alnı terli emekçilerin, eli nasırlı işçilerin zalim müstebit ekspluvatörü yani sömürücüsü olduğunu anlayıp o imtiyazlı sınıfı himaye etmesinler!

Evet, yeryüzünde kapital ile emekçi ve işçi denilen proletaryanın müşterek fiilleri sayesinde bugünkü yeni ilerlemenin gelişip serpilmesi sağlanabilmiştir. Lakin kapitalistler sa-

yesinde değildir. Bu gerçeği sosyalistler bildikleri için, yeryüzünün her tarafında, dünya ekonomisinin gerçeğini ve sosyal tarihi olayları yaymaya başlamışlardır.

Bizim için, bu güç sosyal devrenin başlangıcında bulunmak bir felaket değil, bilakis bir nimettir. Tereddüd ve taaccüp devirlerinde bulunmak ve bu gibi sosyal felaket karşısında parmak ısırmak, evet, yurdun menfaatleri için, memleketin selamet ve saadeti için gayet tehlikelidir. Çünkü izlenen hükümet politikası, tutulan yol ve bugünkü uğursuz siyaset özel çıkarların politikasından başka bir şey değildir. Bunun için, gerçek sosyal devre ancak gelecekteki mukaddes sosyalizm devresinin görünmeye başlayışındadır. Bu meşru sosyal sebepler içindir ki, doktrin alanındaki içtihat ve irşatlarımıza yani sosyalizm propagandasına engel olmak isteyen siyah ellerin kanlı parmaklarından yakamızı kurtararak politik ve sosyal teşkilatı başaracağız.

Sanmayınız ki, kapitalistler arasında sendika teşkili ve emekçilere kuvvetlerini göstermiş olabilsinler ve bu hareketleri hükümetin müstebitçe fiillerinden daha verimli olsun. Tabii kanundur ki, mesai erbabı, gündelikçi, yevmiyeci, amele takımı azınlıkta olan kapitalist sınıfının siyasi zaafını ve korkaklığını anlayarak –asalak hayvanlardan sayılan- kapitalistler arzularına tabi edecekler ve kendi arzuları önünde itaat ettireceklerdir. Say ü amel erbabı, bugünkü burjuva ve sermayedar hükümetin yaptığı gibi bu itaati kötüye kullanmayarak, bilakis beşeri ve sosyal vicdanı görev adına alarak bu itaati maişet verme mükâfatı ile telafi-i mafat ettirecektir.

Bu sosyal sebepler dolayısıyladır ki, memleketimizde anlamsız nutkunuza rağmen sendikalizm ve sosyalizm mesleğinin müctehidane aksiyonlarını mahvetmek mümkün olmayacak, arzu ettiğiniz veçhile mürteci İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin müstebitçe emelleri vasıtasıyla toplanan İttihad'a mensup Mebusan Meclisi, sosyalizm ile sendikalizmin mevcudiyetini öldürmek için kanun layihaları kaleme almak cesaretinde bulunamayacak, beynelmilel sosyalizm ve sendikalizm ekonomik ve sosyal savaşları önünde bugünkü hükümetiniz gibi diğer ecnebi hükümetler de emekçilerin kamu hâkimiyeti önünde mağlup olarak teslim-i ruh-i idare-i hükümet eyleyeceklerdir.

Nutkunuza şu cevabımız bir ibret dersi olabilirse belki gelecekte sizi gerek irticalen ve gerek istişareden yani danışmadan sonra bu gibi pot kırma nev'inden nutuklar vermekten vazgeçirir. Baki teveccühat-ı meslekiyyemizin kabulünü reca ile hatm-ı kelam eyleriz nazır beyefendi!

Doktor Refik Nevzat

7. Osmanlı Sosyalist Fırkası Paris Şubesi'nin Broşürleri

a. Siyaset-i Hazıra-i Meş'ume ya da 'Şimdiki Uğursuz Siyaset'

1911 yılı başlarında Osmanlı Türkiye'sinde siyaset yapma ve gazete çıkarma, hükümetin baskıları sonunda imkânsız hale gelmiştir. Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın çıkardığı gazeteler; İştirak, İnsaniyet, Sosyalist, Medeniyet gazeteleri kapatılmıştır.

Aynı günlerde Paris'te, Osmanlı Sosyalist Fırkası Paris Şubesi olarak -adeta tek kişilik ordu gibi çalışan- Dr. Refik Nevzat bir broşür yayımlamıştır. Ocak 1911 tarihli ve "Siyaset-i Hazıra-i Meş'ume" adını taşıyan broşürde Refik Nevzat, İttihatçıların etkisindeki Hükümetin sosyal politikalarına yönelik eleştirilerini sürdürmektedir.

Makalenin yazılmasına Meclis-i Mebusan'ın çıkardığı bir kanun neden olmuştur. Meclis-i Mebusan, 10 Mayıs 1909'da kabul ettiği 'Serseri Kanunu' ile 'çalışma gücü olup da çalışmayarak dilenenleri', 'serseri' kabul etmiş, serseriliğin önüne polis ve zabıta gücüyle geçmek istemiştir.

Avrupa kapitalizminin temelden yıktığı, Avrupa kapitalizmi ile rekabet edemeyen yerli sanayinin ve zanaatkâr ekonomisinin büyük darbe aldığı, Osmanlı ekonomisindeki işsizliğin kitlesel boyutlara varmaya başlamasına hükümetin tedbiri 'Serseri Kanunu'dur.

Meclis-i Mebusan'da İttihatçı (veya İtilafçı) partilerin mebuslarınca desteklenen burjuva hükümetler bir yandan Avrupa tekellerinin taleplerini yerine getirirken, diğer yandan ulusal ve yerli burjuvazinin önünü açmak için –Meclis'te- gerekli gördükleri ekonomik ve sosyal düzenlemelere devam etmekteydiler. Aynı günlerde Meclis-i Mebusan'da sosyalist Vlahov Efendi ise şöyle söyleyecektir:

'Avrupa'dan gelen mamulâtın rekabetinden dolayı, bizde birkaç sene evvel maruf olan sanatlar şimdi mevcut değildir. Ve o sanatlarda çalışan adamlar şimdi boş kalmıştır, işsiz kalmıştır. Ve biz şimdi serseri diyoruz... Çünkü sebep iktisadi ve içtimaidir. Bu serserileri, bu işsiz kalmış olan adamları hükümet ve Meclis-i Mebusan düşünmeli tedbir ittihaz etmelidir.'

Refik Nevzat da makalesinde; 'Fakirliğin sosyal bir yara olduğunu, zengin ile fakirin bulunduğu bir memlekette özgürlük, adalet, eşitlik ve kardeşliğin gerçekte olamayacağını belirterek özetle şöyle yazmaktadır:

Adaletle iş gören bir Hükümet yoksulluğu gidermek için gereken medeni vasıtalara başvurur. Cemiyetler Kanunu, Umumi Toplantılar Kanunu, Basın Kanunu, Grev Kanunu; bunların çoğu bugünkü Hükümeti yöneten 'görünmez cemiyetin' hükümranlık nüfuzunu kaybetmemesi için kaleme alınmış olan yasalardır ve hepsi de korkudan doğmuştur.

Bu gibi sosyal ve ekonomik yaralar kamçı ile tedavi edilemez. Ulusun ekonomik çevresini değiştirmekle tedavi edilir. Üretim ve mübadele vasıtaları sosyalizm ilkelerine uygun düşmelidir. Herkese şahsi bir mülkle şahsi özgürlüğünü sağlayıcı ekonomik şartlarının yerleşmesine çalışılmalıdır.

Kanuna uyarak o serseriyi suçlarız, hapsederiz, döveriz.

Namuslu bir köylüden maznun bir serseri dünyaya getiririz.'

Refik Nevzat makalesini bitirirken, yazdıklarıyla Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın; meşrutiyetle yönetim, herkese genel oy hakkı ve temsili demokrasi, insan haklarına uygun siyaset, çalışanların haklarının kanunla korunduğu sosyal devlet, mülkiyetin sınırlandırılması ve özgürlüğün yaygınlaştırılması gibi, -Fırka'nın- genel talepleriyle uyum içindedir.

Siyaset-i Hazıra-i Meş'ume

'Milli saadeti mucip olacak şeylerle uğraşmayıp ulusun mali, yarbîsini, finans bakımından yıkılışını, intac edici çılgınca sarfiyat ile uğraşmaklığımız akıl kârı mıdır? Yoksa bugünkü hükümet mukaddes Osmanlı toprağının mahvına yemin mi etti?

Milletin sefalet çevresini tâdile, değiştirmeye yarayacak mali teşebbüsler lazımdır. Bir milletin fak-u zarureti o milletin mensup olduğu Hükümetin kabahatidir. Hükümetin adaletsizliğine bir delildir. Adaletle iş gören bir Hükümet yoksulluğu gidermek için gereken medeni vasıtalara başvurur. Bir milletin sefaleti, Hükümet için bir lekedir. Ayıplanacak olan odur. Dilencisi çok bir Hükümet ekonomik çevresini değiştirmeye gayret etmelidir. Zengin ile fakirin bulunduğu bir memlekette özgürlük, adalet, eşitlik ve kardeşlik gerçekte yok demektir. Adaletle iş gören bir Hükümetin ekonomik ve sosyal vazifesi dilenciliği doğuran vasıtaları ortadan kaldırmaktır. Resmi dilencilik beğeniliyor, meşru ve kanuna uygun oluyor da, niçin resmi olmayanı cezaya çarptırılıyor? Bu kanuni fark acaba neden?

İzzet-i nefis sahibi olan bir Hükümet mademki adildir, vatan çocuklarından birisinin dilenmesinden utanmalıdır. Dilenciliği, serseriliği Türkiye'den kaldırmak için zalimce yasalar değil, adalete uygun kanunlar koymak gerekir. Serseri kanunlarına kamçıyı, dayağı sokmakla ulusun ekonomik çevresi düzenlenmiş olmaz. Dilencilere, serserilere geçimlerini sağlamak için iş bulmak, iş vermek devlete düşer. Dayakla, kamçıyla karın doymaz. Zenginle fakirin arasındaki bu adaletsiz büyük ayrılık kaldıkça ulusun ekonomik çevresi değişmez. Bugünkü Hükümet –ehalinin amele, fakir ve köylü kısmı için- medeni kanunlar hazırlamaya çalışmalıdır. Tâ ki, işçi ve köylü düştükleri yoksulluk çevresinde başkaldırarak, medeni kanunlardan faydalanabilsinler. Kırbaçla insan dövmek kadar dünyada hiçbir vahşet tasavvur olunamaz. Avrupa memleketlerinde, hayvanları insanların öfkesinden esirgemek için birçok koruyucu dernekler meydana gelmiştir. Bu dernekler hayvanları arabacı kırbacından ve –arabadaki yükün fazla ağırlığını azaltarak- yorulmaktan muhafaza için kurulmuşlardır. Avrupa'da hayvanlardan esirgenen kamçı, bizde insanların arkalarına vuruluyor. Aman Yarabbi! Ne büyük vahşet, ne büyük barbarlık!

Bugünkü Hükümet tarafından konulan ve kabul olunan sosyal kanunlardan pek çokları Serseri Kanunu gibi medeniyet için, Osmanlı Meşrutiyet idaresi için lekedir.

Cemiyetler Kanunu, Umumi Toplantılar Kanunu, Basın Kanunu (Matbaalar Kanunu), Osmanlı Devrimi için birer lekedir. Bunların çoğu bugünkü Hükümeti yöneten 'görünmez cemiyetin' hükümranlık nüfuzunu kaybetmemesi için kaleme alınmış olan yasalardır ve hepsi de korkudan doğmuştur.

Basın özgürlüğünün ağzına bir gem vurulmuş. Öyle bir gem ki, Meşrutiyetle yönetilen bir Hükümete yakışmayacak surette, müstebitçe maddelerden yapılmış; postu kaybetmemek korkusuyla yapılmış.

Postu kaybetmemek korkusu gayet müthiştir. Korkuya 'uğursuz öğütçü' derler. Korku, korkakların yüreğinde, zalimce ve vahşice fikirler uyandırır, derler. Ne kadar doğru! Hemen her tarafta küçük bir tehlike –fakat tegallüp postuna oturanların özel çıkarlarına dokunur bir tehlike– zuhur edince, umumi emniyet bahanesiyle, her türlü kanuni cinayetler işlenir. Bu da güya tehlikeye duçar olan insan toplumunu korumak bahanesiyle yapılır: Katil katil üzerine olmak şartıyla, işlenmedik cinayet kalmaz.

Eğer bize birisi, bundan üç yıl önceki Büyük Osmanlı Devrimi (10 Temmuz inkılâbı) için; -Sizin tecellisine, on beş yıldan beri, gurbetlerde çalıştığımız o büyük devrim, bir gün memleketimizde meşakk-ı şekke ile kamçıyı sosyal yasaları içine sokacaktır; demiş olsaydı, o zatı yalancılıkla suçlandırırdık.

Şöyle derdik: Bizim kuracağımız meşrutiyet rejimi ilerlemenin temellerini atacak, birliği bozucu olmayacak. Hürriyet aşkının mucidi olacak, kin ve garazın mucidi değil. Medeniyet fikrini ihya edecek, vahşet fikrini değil. Sosyal mutluluğun ve mutlak özgürlüğün musahibi olacak, zaruretin ve yoksulluğun değil.

Lâkin bugünkü Hükümet bize bunun aksini ispat ediyor. Sanki bu sıfatlar Meşrutiyet Hükümeti için değilmiş. Zira bir hükümeti Meşrutiyetle idare edebilmek için mutlaka zalim ve cabir olmalı imiş, işçiyi ezmeli imiş! Hele o Grev Kanunu'nun uğursuz maddeleri işçinin ekonomik çevresini yükseltmek için değil, bunun tamamıyla aksine sermaye sahibi parazit hayvanların şahsi menfaatlerini artırmak için, yapılmıştır. Zaten tümüyle zengin ve burjuva takımı adamlardan mürekkep bir kabineden, bir Hükümetten işçi menfaatlerini koruyucu yasalar beklenmez ya. Kesmekle, biçmekle bir memleketin, bir milletin sosyal ve ekonomik şartları onarılmaz, onarılamaz. Kan akıtmakla, adam asmakla, Sultan Hamit politikası izleniyor ve taklit ediliyor demektir.

Kamçıdan daha tesirli bir çare olamaz mı? Fenalığın kökü serserilerde değil, sefalet ve çevresinin doğmasına hizmet eden sermayeciler sınıfındadır. Kapitalist sınıfı ile bugünkü yöneticiler, acaba yirmi kamçı vurmakla, insan toplumunun kalbine açılan sosyal ve ekonomik yara iyileşecek mi, sanıyorlar? Hayır! Bu gibi sosyal ve ekonomik yaralar kamçı ile tedavi edilemez. Ulusun ekonomik çevresini değiştirmekle tedavi edilir. Bu da Osmanlı Hükümetinin tuttuğu siyaseti değiştirmesiyle olur. Nisbi hürriyeti değil, mutlak özgürlüğü ilan etmeli ve bunun hükmünü yerine getirmekle kusur etmemeli! Sınıf zıddiyetleri savaşının ortadan kalkması için gerekli ekonomik ve sosyal vasıtaları elde edici medeni kanunlar kaleme alınmalı. Üretim ve mübadele vasıtaları sosyalizm mesleğine uygun düşmeli. Herkese şahsi bir mülkle şahsi özgürlüğünü sağlayıcı ekonomik şartlarının yerleşmesine çalışılmalı. Buna benzer daha birçok ekonomik faktörlerin varlığına yardım etmeli. Milli yaşama şartlarını değiştirmeli. Tâ ki, Türkiye'de her şey mutlu, herkes müsterih olsun! Milletin muhtaç olduğu bu kadar şeyler göz önünde dururken, başka bir tarafa para harcamaya çalışmak cinnet değil midir?

Eğer doğru söylemek hamiyetsizlik ise, mahkûmiyeti mucib ise, demek ki, on altı seneden beri hamiyetsiziz. Bir vakitler Sultan Hamit idaresi mahkûm etmişti. Bu defa, da örf-i meşrutiyet idaresi mahkûm etsin. Biz bu hürriyet meydanına, vicdanımızın mâbûdu olan mutlak insan özgürlüğü için itileli tam on altı sene oluyor. O altı sene hatta daha ziyade içtihat mücadelesi için kendimizde kuvvet hissediyoruz. Hükümet memuriyetinde gözümüz yoktur. Hizmetimize mukabil vatandan bir mükâfat da beklemiyoruz. Vatan için şimdiye kadar mükâfatsız çalıştık. Çünkü vatanımızı severiz. Sevdiğimiz için çalışmaktan çekinmeyiz. İşte o gerçek yurt sevgisidir ki, bizi kanımızın son damlasına kadar çalıştıracaktır.

Boğazımıza kadar borç içinde boğuluyoruz. Hâlâ da borç etmekten çekinmiyoruz. Ya bilerek tekrar borç altına giriyoruz yahut edilen borçları unutarak yeniden borç altına girmekten utanmıyoruz.

Bütçemizin geliri ile gideri arasındaki büyük fark akılları şaşırtacak derecededir. Bir milletin bütçesi mutluluğunun ekonomik miyarıdır.

Hükümet bütçe açığını doldurmak için istikraza başvuruyor. Başarı elde edince, bu istikrazın ödenmesi için vergileri artırmak gerekecek. Kanun yoksa yapılacak. Köylünün çifti

çubuğu, sabanı satılacak. Bu yüzden de işçinin fakirliği, köylünün yoksulluğu artacaktır. Ne olur, varsa artsın! Hükümeti yöneten aç kurtların karnı doyar ya!

Ama ehali bedbaht olacakmış; köylü akşam yemeğinden mahrum kalacakmış, varsın kalsın! Bu kimin vazifesinde, kimin umurunda? Kadife koltuklarda oturan ve mutantan arabalar içinde gezen vükela ve mebuslar, aylıklarını bir akçesine kadar alırlar ya...

Milletin damarlarındaki kanı parazit hayvanlar gibi emen ve sömüren rüesanın karnını doyurmalı! Bunun için de para lazım, para bulmak lazım. Bu da gayet kolaydır. Yeni kanunlarla vergiler artar, para da bulunur. Vergilerin önüne bir sıfır eklenir. Doğrudan doğruya alıâciz olan köylünün, halkın öküzü, sabanı, malı satılır. Evsiz, barınaksız kalan mazlum halk, sokaklarda yatmaya, dilenmeye mecbur olur. Serseri diye tevkif edilir. Elimizde bir kanun var ya! Kanuna uyarak o serseriyi suçlarız, hapsederiz, döveriz. Namuslu bir köylüden maznun bir serseri dünyaya getiririz. Kanunu da uygulamış oluruz ya. Sultan Hamit de başka türlüsünü yapmıyordu.

Bizde gerçek Anayasa yoktur, Anayasa kâğıt üzerindedir. Milli hâkimiyet yani ulus egemenliği gayet tabii fakat medeni bir mukaddes fikir olduğu için, insan ruhunun en derin tabakalarında yatan eşitlik ve adalet duygularına muadildir. Egemenlik milletin bütün fertlerinin oylarıyla belirlenir.

Hak, özgürlüğün çocuğudur. Hâkimiyet bütün halk tarafından kabul edilmezse, kanun hükümleri uygulanamaz. İtaat ya zorla veya fertlerin kayrılmasıyla olur. Kuvvet, zor ve baskı egemenlik kanunlarının devamını sağlayamaz. Kanuni egemenlik, milletten başka bir yerde bulunamaz.

Her vatan evladı siyasi oyunu vermelidir. Hâkim ulus, o ulusu meydana getiren bütün şahısların tümü demektir. Milli hâkimiyet yani ulus egemenliği için milletin her ferdi ile istişare etmek gerekir. Birkaç kişi istisna edilirse, milli hâkimiyet namı yalancı olur. Siyasi oy verme de umumi oy suretiyle olmalıdır. Milletin fertleri, böylece, kanuna müracaat hakkını kazanır. Mebuslar ehali ve milletin tercümanlarıdırlar. Görünmeyen gizli bir cemiyetin vasıtası olamazlar.[8]

b. Sosyalizm ve Rehber-i Amele[9]

'Sosyalizm ve Rehber-i Amele', Osmanlı Sosyalist Fırkası, Paris Şubesi'nin 1911 yılında çıkardığı 64 sayfalık bir broşürdür, küçük hacmine rağmen o dönemde Fırka'nın önceliklerini göz önünde tutarak sosyalizm ile ilgili birçok konuya değinmektedir. Broşürün yayıncısı ve sorumlu müdürü, 'Osmanlı Sosyalist Fırkası Kâtibi' unvanıyla –ve 'İnsaniyet' gazetesinin yayıncısı olan- İsmail Faik görünmektedir. Kaleme alan ise Dr. Refik Nevzat'tır. Broşür şu bölümlerden oluşmaktadır:

'Giriş, Muharririn önsözü, Sosyalizm, Sosyalist nazariyesi, Sınıflar mücadelesi, Sınıfların taksimi, Sınıfların karşıtlığı, Küçük Tacirler, Köylüler, Sermaye nasıl birikir?, Amele fırkası teşkilatı: (Sosyalizme ne vasıta ile vasıl olunabilir?), Sendika, İştirak-ı âmâl cemiyetleri, Mübadele vasıtaları, Tedbir-i hâzır, Kuvay-ı mülkiyenin zabt ve istirdadı, Amelenin beynelmilel birliği ve harekâtı, Sonuç' tur.

8 Kerim Sadi (A. Cerrahoğlu), Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı, İletişim Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul 1994, sf. 332-337

9 'Sosyalizm ve Rehber-i Amele' broşürünün tamamı Belgeler bölümündedir.

Broşürün sonunda ise, 'Osmanlı Sosyalist Kütüphanesi' ile ilgili bilgi ve 'Tavsiye edilen eserler' bulunmaktadır.

Broşürü sunuş yazısında İsmail Faik; mevcut hükümetin, burjuva sınıfı denilen ve iktisadi menfaatlerinden başka hiçbir hedefi olmayan kesimleri koruduğunu, bu menfaatleri bozmak isteyen Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın hükümetin gazabına uğradığını ve Fırka'nın organları Sosyalist, İnsaniyet, Medeniyet, İştirak gazetelerini yasakladığını yazmaktadır.

Broşür, 1911 yılında Osmanlı Sosyalist Fırkası'nı yasak ve sürgün cezalarıyla etkisizleştirmeye çalışan hükümeti protesto ederek, Fırka faaliyetinin merkezini 'Paris'e aldık demektedir.

'Hükümet-i hâzıra İstanbul'da sosyalizm mesleği ile Fırkanın mürevvic-i efkârı (sözcüsü) olmak üzere meydan-ı matbuata gazeteleri tatil ederek muharrirlerini de bir tarafa hapis ve nefy (sürgün) ettiği içindir ki, maalesef Sosyalist Fırkası'nın merkezini Paris'e nakletmeye mecbur olduk.

Paris'te, Fırkanın nâşir-i efkârı olmak üzere 'Beşeriyet' gazetesini çıkarıyor ve Divan-ı Harb-i Örfinin, Meclis-i Vükelânın hakkımızdaki haksızlıklarına rağmen mesleğimizden dönmüyor, azim ve sebatla çalışıyoruz.

Fırka'nın kararıyla 'Osmanlı Sosyalist Fırkası Kütüphanesi' tesis ettik. Bugün birinci numarasını teşkil eden 'Sosyalizm ve Rehber-i Amele' namındaki kitabımızı âlem-i medeniyet ve matbuat ile proleter amele takımına takdim ediyoruz.'

عثمانلی سوسیالیست فرقه‌سی کتبخانه‌سی

دوقتور

رفیق توزاد

سوسیالیزم

رهبر عمله

مندرجات

مقدمه - اداء محرر - سوسیالیزم - سوسیالیست نظریه‌سی - تعبیر رسمی - عجاده‌ صنوف - تقسیم صنوف - ضدیت صنوف - کوچك تاجرلر - کوپلیلر - سرمایه نصل تراید ایدر ؟ - عمله فرقه‌سی تشکیلاتی - سندیه - اشتراك اعمال جمعیتلری - وساطت مبادله - تدبیر حاضر - قوای مقننه‌نك ضبط واسترداد - عمله‌لرك بین‌الملل ائتلاف و حرکات مشترکه‌سی - عمومیه لری - نتیجه - خطا وصواب جدولی - عثمانلی سوسیالیست کتبخانه‌سی - اخطارنامه - شایان توصیه آثار -

طابع وناشر مسئولی

عثمانلی سوسیالیست فرقه‌سی کاتبی

ابن الطاهر

اسماعیل فائق

۱۳۲۷

آنقره ولایت مطبعه‌سی

'Sosyalizm ve Rehber-i Amele' broşürünün kapağı

'Sosyalizm ve Rehber-i Amele' broşüründe Refik Nevzat; sosyalizmin tarifi, sosyalizmin tarihi, özel mülkiyetin kutsallığının kapitalizmin bir yalanı olduğu, kapitalizmin toplumu nasıl uzlaşmaz sınıflara böldüğü, sınıf mücadelesinin işçileri, köylüleri, küçük üreticiyi birbirine yaklaştırdığı, sermaye birikiminde temel işleyişin; işçinin ürettiği artı-değerin sermaye sahipleri tarafından işçiye verilmeyip alıkonularak yaratıldığı ve kapitalizmin alternatifinin sosyalizm olduğu, buna varılması yollarının ise uzun mücadeleler gerektirdiği konularında yazmaktadır.

Toplumsal mücadelenin yöntemi ve örgütlenme yolları broşürde şu şekilde yer almaktadır: "Önce sendika; sonra iştirak-i âmâl cemiyetleri (işçi ve emekçilerin sosyal ve kültürel amaçlı kuruluşları); daha sonra kuvay-ı mülkiyenin zabt ve istirdadı (sosyalistlerin belediye, şuray-ı devlet, meclis-i umumi ve meclis-i mebusan azalarına dâhil olmaları mücadelesi); nihayet beynelmilel amelelerin ortak mücadele ve birlikleri'dir. İşte bu suretledir ki, amele sınıfı hem kuvvetli hem muktedir bir 'fırka-i siyasi' ye sahip olmalıdır."

Refik Nevzat, sosyalizm mücadelesinin 'Osmanlı ülkesini yani kendilerini' öncelikle ilgilendiren alanı için ise şöyle yazmaktadır:

'Dünyada her şeyde bir inkılâp ve bir inkılâp neticesinde bir ihtilal vardır.

Müstebit hükümetler yerine meşruti hükümetler kaim olmuştur.

Nitekim biz Osmanlılar otuz beş sene devam eden bir idare-i müstebidâneyi yıkmaya çalıştık, çabaladık. Nihayet muvaffak olarak hâkimiyet-i milliyeyi ilan ettik. Lakin vazifemizi bu kadarla bitti tükendi zannedersek, hata, hem pek büyük bir hata etmiş oluruz. Demiş idik a, her ihtilal için bir inkılâp lazımdır. Bizim tasavvur ettiğimiz idare-i hükümet, yani 'hâkimiyet-i avam' için yine büyük büyük cidallere göğüs germeye, ihtilal için binay-ı inkılâbı korumaya mecburuz.

Beis yok! Mademki, şimdilik millet hâkimdir. İnkılab-ı tabii ile nizam-ı âlem-i iktisatta dahi 'hâkimiyet-i hukuk-u avam' tahakkuk ve temennu (kuvvetlenmek) edecektir.

Sermayedaran cemiyeti yerine sosyalistlerin cemiyet-i meşrua ve mesudesi kaim olacaktır.

Bu da ne ile kabil olabilecektir?

Bugünkü sermayedaran cemiyeti yerine 'iştirakiyun cemiyeti' getirmekle kabil olacaktır.

Sosyalizm nokta-i nazarından cümlesi mağdur, sermayedaranın istibdad-ı hükümranisi altında ezilmiş, her şeyden mahrum, kendilerine ızrar-ı menfaat eyleyen adamlarla muharip, bedbaht bir sınıfı beşerdir.

Amelelerin renkleri, nesilleri, ırkları, dinleri, mezhepleri, milletleri, lisanları ne olursa olsun bizce hepsi müsavidir, yani netice bizim için hep birdir.

Sosyalizm onların müdafi-i meşruu, tabii ve hakikisidir. Alamet-i mahsusa ve rümuzu şu cümle ile tercüme edilebilir:

"Bütün memalik-i muhtelife (bütün ülkeler) ameleleri (işçileri) ittihat ediniz (birleşiniz)!"

c. Haraç Mezat Satıyoruz

Refik Nevzat'ın 1913 yılında kaleme aldığı 'Haraç Mezat Satıyoruz!' broşürü, İttihat ve Terakki Partisi'nin önemli üyelerinden Maliye Nazırı Cavit Bey'in Avrupa ülkelerine yaptığı gezi münasebetiyle yazılmıştır.

İttihatçıların artık bir devlet partisi haline gelmesi; özellikle de 1913 başında 'Babıâli Baskını' diye bilinen mevcut hükümetin –İttihatçılar tarafından- zorla düşürülmesi ve aynı yılın ortalarında Mahmut Şevket Paşa suikastı vesile edilerek yaratılan darbecilik ve terör yoluyla iktidara yerleştikleri dönemdir.

Diğer taraftan aynı dönem, Avrupa'da İngiliz, Fransız ve Alman emperyalizminin 'hasta adam' kabul ettikleri Osmanlı Devleti'ni kendi emperyalist çıkarları neyi gerektiriyorsa ona doğru sürükleme politikasını izledikleri bir dönem olmuştur. Bu devletlere sonradan İtalya ve doğuda Rusya da katılacaktır.

1913'te iktidara yerleşen İttihatçıların ilk icraatlarından biri Avrupa emperyalist devletleri ile ilişkileri yeni bir şekle sokmaktır. Burada görev 'liberal' görüşleriyle tanınan Maliye Nazırı Cavit Bey'e düşmektedir.

Cavit Bey, Osmanlı'da yükselen 'burjuva' sınıfların temsilcisidir. Osmanlı –ve giderek daha da çok Türk- burjuva sınıfı ile Batı'nın emperyalist burjuvazisi arasında işbirliği ve ortaklık noktasında Cavit Bey'in manevra alanı oldukça sınırlıdır. Büyük borç krizleri yaşayan, içeride ve dışarıda ekonomik-siyasi bir dizi aşılması zor sorunla karşı karşıya bulunan Osmanlı Devleti'nin, Batı karşısındaki temel politikası; emperyalist devletlerin rekabetinden yararlanmak ve ülkedeki önemli ekonomik kaynaklar için Batı'ya verilen 'imtiyaz ve tekel' hakları karşılığında sağlanacak maddi imkânları çoğaltmak olarak özetlenebilir.

Refik Nevzat, Cavit Bey'in Avrupa'nın finans merkezlerine 'borç bulmak amacıyla' birçok kez yaptığı seyahatlerini; bu seyahatlerin Türkiye'nin toprakları ve Türkiye'nin ekonomik değerlerinin Avrupa emperyalizminin belirlediği koşullarda

دوقتور رفیق نوزاد

خراج مزاد ! صاتیورز ...

مابعه نظری جاویه بکث آوروپا سیاستی
مناسبتیله یازیلمشدر .

COLLECTION OF WORKS FROM — ISTANBUL

پاریس . ۱۹۱۲

Refik Nevzat'ın 'Haraç Mezat Satıyoruz!' broşürünün kapağı

pazarlık konusu olmasını 'haraç mezat satılması' olarak kabul etmiş ve bu broşürle de eleştirmiştir.

Refik Nevzat, 'İngilizler, Almanlar, Ruslar, İtalyanlar' başlıklarıyla ele aldığı broşürde, bu ülkelerin emperyalist tekel ve hükümetlerinin Türkiye üzerindeki isteklerini ve Osmanlı Hükümeti'nin bu taleplere karşı büyük aczini anlatmaktadır.

Broşürün 'Ruslar' bölümünde ise farklı bir konuya; Türkiye'nin, kendi Ermeni vatandaşlarının Abdülhamit ve İttihatçılar tarafından nasıl kıyıma uğratıldığına değinilmektedir.

Aşağıda bir Osmanlı sosyalistinin '1915 Ermeni tehcirinin' hemen öncesindeki hassasiyeti dikkate değerdir.

'Çünkü Ermeni vatandaşlarımızın hâmî-i ekberi ve sahib-i müstakbeli Ruslardır. Zavallı Ermeniler, hiç olmazsa Rus hükümetinin idaresi altında rahat yaşasınlar. Biz kendilerine bir gün olsun rahat yüzü göstermedik. Sultan Hamit zamanında mağdur idiler. Pek çok defalar katl-i âmm edildiler. Avrupa buna karşı pek çok defalar itiraz eyledi. Rusya hükümeti Türkiye'yi tehdide kadar vardı. Lakin velinimetimiz padişah-ı mahlu'muz Sultan Hamit Avrupa'yı birer hile ile oyaladı, aldattı, susturdu, Rusya'yı kandırdı.

Sultan Hamit idaresinden sonra makam-ı hükümete izz ü ikbâl ile İttihat ve Terakki Cemiyet-i mübarekesi müstevli oldu. Artık Ermeniler müsavad olacaklarını ümid ediyorlar idi. Lakin biz onları rahat bırakmadık. Sultan Hamit'in takip eylediği politikanın halef-i yegânesi olduk. Sultan ve padişah-ı mukaddesimizin öldürtemediği kısmını biz katlettirdik. Bizim iştirakimize, iştirak faaliyetimize delil ararsanız merhum Mebus Agop Babikyan Efendi ile yine mebus-u cemiyet-i ittihadiyye ve Paris'te mukim Yusuf Kemal Beyefendilerin raporlarını okuyunuz. Ol vakit anlarsınız.'

Refik Nevzat'ın 'Haraç Mezat Satıyoruz!' broşürünün tam çevirisi Belgeler bölümündedir.

8. 1913-1918 Dönemi ve İttihat Terakki Diktatörlüğü

Osmanlı Devleti'nde 1908'de başlayan ve 1918 de sona eren döneme siyasi olarak damgasını vuran İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, kurulduğu 1889 yılı ile fiilen iktidara ortak olduğu 1908 yılı arasındaki yaklaşık yirmi yıl, kendisine 1879 Fransız devrimini örnek alarak Osmanlı Devleti'nde meşrutiyet ve özgürlük mücadelesinin sembolü olmuştur.

İlk kurucuları Ohrili İbrahim Temo, Arapkirli Abdullah Cevdet, Diyarbakırlı İshak Süküti, Kafkasyalı Mehmet Reşit, Bakü'lü Hüseyinzâde Ali'nin kurduğu cemiyet, Abdülhamit düzeninin karanlığından geçerken kurucuları tarafından terkedilmiş, bir dönemden sonra ise İttihat ve Terakki Cemiyeti; Talat, Cemal ve Enver Paşaların adlarıyla anılır olmuştur.

1908 Meşrutiyetine kadar; padişahın yetkilerinin sınırlandırılması ve anayasal bir düzen hedefiyle bütün Osmanlı milletlerine ve halkına 'hürriyet, adalet, müsavaat' sözüyle hareket eden İttihat ve Terakki, süreç içinde orta sınıflardan, aydınlardan, askerlere giderek artan bir desteğe sahip olmuştur.

1908 Meşrutiyet Devrimi geniş tabanlı bir halk hareketi olmamakla beraber, Meşrutiyet'in getireceği umut edilen yeni düzen, kapitalizmin nisbeten geliştiği önemli imparatorluk şehirlerinde sosyalistlerin ve işçilerin de desteğini almaktaydı. Meşrutiyet öncesi kapitalizmin bu kural tanımaz, hak ve hukuk kavramlarının olmadığı vahşi döneminde, işçilerin yaşam koşullarını düzeltmek için verdikleri mücadelelerin büyük baskı altına alınması, bazı eylemlerin şiddet kullanılarak bastırılmış olması, halkın diğer kesimlerine göre işçilerin ortak bilinçlerinde derin izler bırakmıştı. İşçilerin yaşam koşullarını iyileştirme ve çalışma hayatı hukukunun belirlenmesi talepleri, genel taleplerin içinde 1908'in ruhuna uygundu ve İttihat ve Terakki tarafından da desteklenmekteydi. İttihat ve Terakki İmparatorlukdaki bütün muhalefetten yararlanmak isterken, Osmanlı işçi sınıfının mücadelesine de kayıtsız değildir.

Temmuz İhtilali de denilen 1908 devrimi, Manastır'dan Şam'a kadar büyük bir coğrafyada coşkuyla karşılanmıştır. 1789 Fransız Devrimi'nin 'hürriyet, adalet, müsavaat' sloganlarını kullanan II. Meşrutiyet'in, mevcut sorunları çözme vaadi, devrimi destekleyen her kesimde büyük bir beklenti yaratmıştı.

1908'de Meşrutiyet'in ilanının hemen ertesinde başlayan ağustos ve eylül aylarında en tepe noktasına ulaşan 1908 grevleri, devrime destek veren Osmanlı işçi sınıfının 'hürriyet ve adalet'ten payına düşeni istemesinin sonucuydu.

Ancak 1908 den sonra durum değişmeye başlamıştır. İlk günlerin coşkusunun ardından İttihat ve Terakki desteğindeki hükümetler, emperyalist batı sermayesinin elindeki büyük işletmelerde başgösteren grevlerin sona erdirilmesi taleplerini yerine getirmekte tereddüt göstermemişlerdir. İttihatçıların sosyalizme ve işçi hareketine karşı yaklaşımı; onlar iktidara yaklaştıkça –ya da onlar iktidara yerleştikçe– daha kararlı bir karşı çıkışa dönüşmeye başlamıştır.

Grevin imkansız hale getirilmesi, sendikaların kapatılması veya etkisizleştirilmesi, iş hayatında işçilerin sermayenin izin verdiği imkanlarla yetinmeye zorlanması ve artık kendileri devleti temsil ettiklerinden –İttihatçılar–, sınıfsal kimliklerinin – daha da– farkına varıp, mevcut burjuva rejiminin gerektirdiği yöntemleri bulmak için ellerindeki bütün imkanları seferber etmişlerdir.

Tatil-i Eşgal Kanunu ve Cemiyetler Kanunu, Basın Kanunu vb. toplumsal yasalar bu sırada acele ile çıkarılmıştır.

1913'lü yıllar İttihat ve Terakki partisinin sınıfsal tercihlerindeki bulanıklığın giderek berraklaştığı dönemdir.

1913 yılı Ocak ayında 'Bâbıâli baskını' diye bilinen hükümet darbesiyle yönetimi ele geçiren İttihatçılar siyasi olarak; 'çok uluslu imparatorluk ve Osmanlıcılık geleneğinden', 'Türkçü, milliyetçi, tek ulusçu, devletçi' bir rotaya büyük bir hızla girmekteydiler. Diğer yandan bu değişimin ekonomik alt yapısı da aynı hızla hazırlanmaktaydı. İttihat ve Terakki'nin 1913 yılındaki kongresinde ilk olarak 'milli iktisat' deyimi önde gelen Türk aydınlarından Yusuf Okçura tarafından kullanılacaktır. 'Milli iktisat'la anlatılmak istenilen; devletin tüm imkanlarının kullanılarak 'Türk burjuva sınıfı' yetiştirilmesinin, o zamana kadar başka milletlere; Yahudi, Er-

meni, Rum burjuva sınıflara ait ticari ve sanayi ayrıcalıkların 'iktisadi kanunlarla' ama gerektiğinde zor yolu ile Türk burjuva sınıfının eline geçmesinin formülasyonlarını hazırlamaktır. İttihatçı basın yeni düzenin kurallarını yazarken işçi sınıfı ve emekçiler için de burjuva-liberalizminin en klişe argümanlarını topluma kabul ettirmek istemektedir. Hayati değerdeki kuralı ise, 'toplumdaki zenginleşme ve refahın yolu, o toplumdaki farklı sınıfların işbirliğine bağlıdır, sermaye büyürse 'amele' de kazanacaktır' tezidir. Bunu 'sermaye-amele' uzlaşması olarak vermektedirler. 'Sermaye-amele' uzlaşmasını sağlamanın yararlarını anlatırken; 'eğer amelelerin ücretleri arttırılırsa sermaye mutad kazancını temin edemez, bu durum iktisadi serbestlik kuralı aleyhine olur ve her vakitten ziyade emniyet bahşetmeye mecbur olduğumuz sermeyedaranı korkutmuş oluruz, bu durum toplumun topyekün refahını erteler' demektedirler.

Sözün kısası 'amele' refah istiyorsa sesini çıkarmamalıdır. Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın 1910 yılının ikinci yarısında Divan-ı Harb-i Örfi tarafından ardarda kapatılan gazeteleri, hapis ve sürgün cezası alan yöneticileriyle faaliyetini ancak altı-yedi ay sürdürebildiği dönem, işte tam da bu dönemdir. 1908'den sonra Osmanlı Devleti'ni kuşatan olaylar ise İttihatçıların diktatörce bir düzen kurmalarının şartlarını kolaylaştırmıştır. Dışarda; Bulgaristan'ın bağımsızlık ilanı, Yunanistan'ın Girit'i ilhakı, Arnavutluk isyanı, İtalya'nın Trablusgarb'ı işgali, Balkan Savaşı'nın yaşanması, içerde ise; 31 Mart ayaklanması ve onun bastırılması, Abdülhamit'in tahttan indirilmesi, İttihatçıların Babıali baskını, Mahmut Şevket Paşa suikasti olayları kısa zamanda bütün toplumu sarsmıştır. Hiçbir muhalefete tahammül etmeyen İttihatçılar, liberal gazeteciler Hasan Fehmi, Ahmet Samim ve Zeki Beyleri İstanbul'da öldürtmüş, sosyalist faaliyetleri bastırmış ve bitmeyen sıkıyönetimler ilan etmiştir.

1914 -1918 yılları ise Birinci Dünya Savaşı'nın mevcut sorunları daha da ağırlaştırdığı yıllardır.1912'deki birkaç aylık yumuşama dönemi dışarda tutulursa, 1911'den beri büyük baskılar altında yaşamaya çalışan işçi ve sosyalist hareket bu dönemde zayıflamış, savaşın kışkırtıldığı ortamda Osmanlı işçi sınıfı milliyetçi önyargılarla yeniden bölünmüş, seferberliklerle cephelere gönderilen işçiler nedeniyle işgücü azalmış, toplumsal hayat bu olaylarla derinden sarsılmıştır.

Bu dönem, 1918'de savaşın bitişiyle Osmanlı Devleti'nin yenilgisi ve İttihatçıların hükümetten düşmeleri sonucunda aralanacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Kurulması

TÜRKİYE SOSYALİST FIRKASI

Kurulduğu tarih: 20 Şubat 1335 (1919)
Kurucuları: Hüseyin Hilmi (Reis),
Mustafa Fazıl (Çun) (Katib-i Umumi),
Namık Hasan, Mehmet Ali (Bilgişin), Hasan Sadi (Birkök),
Dr. Refik Nevzat (Paris'te), Sadrettin Celal, (Vanlı) Mustafa Kazım (Kip),
Suphi Nuri (İleri), Salih Reis (Hamallar Kâhyası), Çopur Rıza (Kiper),
Rasim Şakir (Aksaray Tramvay Deposu Müdürü), Dr. İhsan (Özgen),
Mehmet Nurettin.
Merkezi: İstanbul, Sirkeci Hocapaşa Hamam Sokağı'ında 'daire-i mahsusa'
Yayın Organı: İdrak
Kapatılması / kapanması: 1922 yılı sonları

30 Ekim 1918 günü Çanakkale Boğazı'nın hemen yanında bulunan Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda Türkiye adına Bahriye Nazırı Rauf Orbay'ın imzaladığı Mondros Antlaşması, Türkiye için Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdirirken İttihatçı kabinelerin de sonu oldu. Hemen bir gün sonra da Talat, Enver ve Cemal Paşaları taşıyan Alman gemisi onları Bebek koyundan alarak Sivastopol'a çıkardı.

Bu baskı döneminin bitmesiyle İttihatçı hükümetlerin Türkiye'nin değişik yerlerine sürdüğü muhalifler, haklarındaki yasaklar kalkınca İstanbul'a dönmeye başlamışlardır. Osmanlı Sosyalist Fırkası reisi Hüseyin Hilmi de son sürgün yeri Balâ'dan 1918 yılı sonlarında İstanbul'a dönmüş olmalıdır.

İstanbul'a gelişinden sonra eski ilişkilerini canlandırdığına ve bu sefer 'Türkiye Sosyalist Fırkası' adıyla yeni bir parti çalışmasına girdiğine dair haberler bulunmaktadır.

Hüseyin Hilmi, 1919 yılı Şubat başında partinin kuruluş çalışmaları öncesinde İstanbul'da bulunan ve 'menfî'den (sürgün) dönen sosyalistlere çağrı yaparak 'Osmanlı Sosyalist Fırkası' merkezinde toplanmalarını istemiştir.

İstanbul gazetelerindeki çağrı şöyledir:

'Sosyalist arkadaşlara,

Menfi ve sosyalist arkadaşlara: Bilumum menfi ve sosyalist arkadaşların önümüzdeki salı günü Sirkeci'de Hocapaşa'da Osmanlı Sosyalist Fırkası ve İştirak gazetesi idarehanesi merkezine gelmesi rica olunur.

Hüseyin Hilmi
İştirak Gazetesi sahibi
8 Şubat 1919' [1]

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın kuruluşunda Hüseyin Hilmi bütün ilişkilerini seferber etmiş gözükmektedir. Zeki Cemal'e göre bunlardan birisi de Mustafa Sabri Hoca'dır. Hüseyin Hilmi ile sürgün dönemlerinde aynı kaderi paylaşan Mustafa Sabri Hoca'nın bu yeni dönemde Hürriyet ve İtilaf partisinin önemli bir üyesi olması, Hüseyin Hilmi'nin partisinin kuruluş aşamasında işine yaradığı anlaşılmaktadır. Yine Zeki Cemal'e göre sürgünden İstanbul'a gelen ve hükümet üyeleriyle görüşen Hüseyin Hilmi'ye 'İttihatçı karşıtlığından dolayı' Çatalca Mutasarrıflığı teklif edilmiş, ancak Hüseyin Hilmi bu teklifi kabul etmeyerek, eğer yardım edilmek isteniyorsa 'Sosyalist Fırkası'nın kuruluşu ile ilgili belgelerin biran önce hükümetçe onaylanmasını talep etmiştir.[2]

Hüseyin Hilmi'nin çağrısıyla 8 şubat 1919 tarihinde Sirkeci Hocapaşa İştirak idarehanesindeki toplantıya kimlerin katıldığı bilinmemekle beraber, Türkiye Sosyalist Fırkası'nın kuruluşunda adı geçen ve adlarını ilk defa duyuran yeni kuşak sol eğilimli gençlerin bu toplantıya geldiği açıktır. Bu gelişmelerden sonra Türkiye Sosyalist Fırkası, 'Sirkeci Hocapaşa Hamam Sokağı'nda 'daire-i mahsusa'da 20 Şubat 1919 tarihinde kurulmuştur.[3] Partinin kuruluşunda isimleri geçen kişiler şunlardır: Hüseyin Hilmi, Mustafa Fazıl (Çun), Namık Hasan, Mehmet Ali (Bilgişin), Hasan Sadi (Birkök), Dr. Refik Nevzat, Sadrettin Celal, (Vanlı) Mustafa Kazım (Kip), Suphi Nuri (İleri), Salih Reis (Hamallar Kâhyası), Çopur Rıza (Kiper), Rasim Şakir (Aksaray Tramvay Deposu Müdürü), Dr. İhsan (Özgen), Mehmet Nurettin.

Kurucular arasında 1910'daki Osmanlı Sosyalist Fırkası döneminden; Hüseyin Hilmi, Namık Hasan ve Paris temsilcisi Refik Nevzat'ın ismi bulunmaktadır. Kurucuların önemli bir bölümünü bu dönemde yurt dışında okuyan ve Türkiye'ye dönen gençler oluşturmaktadır. 1914'de hayatını kaybeden Baha Tevfik'de bu yeni dönemde yoktur. Aynı zamanda Fırka'nın çıkaracağı 'İdrak' gazetesi idarehanesinde çalışacak olan Münir Süleyman Çapanoğlu, Türkiye Sosyalist Fırkası kurucuları için şunları yazmaktadır:

1 Ömer Sami Çoşar, Milliyet Gazetesi, 12 Mayıs 1968

2 Zeki Cemal'in ilgili yazısı belgeler bölümündedir. Burada Zeki Cemal olayların gelişim sırasını karıştırmaktadır. Başından beri Hüseyin Hilmi'nin 'kariyeristliğini' kanıtlamak isterken onun fırka programını hükümete, 'ömürboyu lider –lâyenazl– olması kaydıyla' kabul ettirdiğini yazmaktadır ki bu doğru değildir. Fırka bu tüzük değişikliğini, 31 Ekim 1920'deki 2. Kongresinde yapmıştır.

3 Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt:I1 Mütareke Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998, sf. 399.
Tunaya, bu tarihdeki İstanbul basınında Alemdar ve Söz gazetelerinde Fırkanın kuruluşunun duyurulduğunu, Söz gazetesinde Fırka Programının yayımlandığını, Hüsnü Himmetoğlu'dan da aktararak İstanbul Valiliği ve Dâhiliye Vekâletinin ilgili yazışmalarından TSF'nin 22 Ocak 1335 (1919) da kurulduğunu yazmaktadır.

Osmanlı ve Türkiye Sosyalist Fırkası'nın 'daire-i mahsusa'sının bulunduğu Si keci Hocapaşa Hamam Sokak.

'Baha Tevfik'in yerini İsviçre'de tahsilde bulunan gençlerden Mustafa Fazıl Çun almıştı. Bunun araya girmesiyle yine harp içinde İsviçre'de hukuk tahsilini bitirmiş olan gençlerden Mehmet Ali Bilgişin, Hasan Sadi Birkök, üniversite öğrencisi Branko Mercanopolos ve Hilmi'nin eski dostu Yüzbaşı Murat Bey, su gemisi kaptanı Hasan, Sirkeci'de Hocapaşa Hamamı Sokağında altı dükkan olan bir binanın (şimdi burası içkili Yayla lokantasıdır) üst katında toplanarak partiyi kurdular.'[4]

Fırka'nın kurucuları arasında adı geçen Sadrettin Celal Antel'de Paris'te Sorbonne Üniversitesinde pedagoji okumuş, 1913'de Türkiye'ye dönmüş, Adana Öğretmen Okulu eski öğretmenlerindendir. Kendisi 'kitleleri çağdaş hayata hazırlamak amacıyla ananevi yönelişleri toptan yok etmek için geniş ve bir lâik öğretim sisteminin kabulünü' savunan üyelerindendir.[5]

Mustafa Kazım (Kip) (Vanlı Kazım) ise anılarında; 1914 yılında Paris'te teknik bir okulda okumak isteğiyle Fransa'ya gittiğini, Dr. Refik Nevzat'la tanıştığını, bu yıllarda sosyalizmi öğrendiğini, savaştan sonra İstanbul'a yeniden toparlanacak Osmanlı Sosyalist Fırkası devamcılarıyla ilişki kurmak üzere Refik Nevzat tarafından gönderildiğini, İstanbul'da yoksul ve derbeder bir parti odasında Hüseyin Hilmi ile görüştüklerini anlatmaktadır.[6] Türkiye Sosyalist Fırkası kuruluşu gerçekleşince, Reis Hüseyin Hilmi, Katib-i Umumi Mustafa Fazıl olmuştur.

4 Münir Süleyman Çapanoğlu, Tü kiye'de Sosyalizm Ha eketle i ve Sosyalist Hilmi, Pına Yayınevi, İstanbul 1964, sf. 61

5 George S. Harris, Tü kiye'de Komünizmin Kaynakları, Boğaziçi Basım ve Yayınevi, Üçüncü Basılış, İstanbul 1979, sf. 50. . C. Antel daha son a Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Partisi'ne üye olmuş, 1925'de TKP davasından 7 yıl hapse mahkûm edilmiş, 1936'da İstanbul Ünive sitesinde Pedagoji p ofesö ü olmuştur.

6 Mustafa Kazım (Kip), Anılarım, Milli Azatlık Savaşı Anıları, Tü kiye Sosyal Tarih A aştırma Vakfı Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2006, sf. 82

2. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Programı

Türkiye Sosyalist Fırkası 'Beyannamesi' ve 'Programı' İdrak gazetesinin 28 Nisan 1335 (1919) tarihli birinci sayısında yayımlanmıştır.[7]

Türkiye Sosyalist Fırkası programı, Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Paris Şubesi Islahat programlarının hem detaylandırılması hem de bir adım daha ileri taşınmasıyla oluşturulmuştur.

İdrak'ın aynı sayısında hem Fırka'nın kuruluş gerekçesini hem de programını tamamlayan bir metin olan 'Türkiye Sosyalist Fırkası Beyannamesi' yayımlanmıştır. Programın tamamına bakıldığında Türkiye Sosyalist Fırkası programı anti-kapitalist bir metindir. Ayrıca Enternasyonal dayanışma ve işbirliğine önem verilmektedir. Program, İslamın 'fakirleri koruyan, dayanışmacı' yanının sosyalizm esaslarını içerdiğini kabul etmekte, fakir müslümanları bu yolla kazanmayı hedeflemektedir. Diğer taraftan bu konudaki bir başka önemli madde de, 'din ve mezhebi' yani 'inancı' kişinin özel tercihi olarak kabul etmesi bakımından 'laik' bir anlayışa işaret etmektedir.

Programda çalışanların hayatlarını iyileştirecek olan maddeler, İşçi Bakanlığı ve işçilerin 'sosyal güvenlik kurumu' güvencesine kavuşturulması, üzerinde önemle durulan hususlardandır.

Türkiye Sosyalist Fırkası Beyanname'sinde ise özet olarak;

- Memleketimizde toplumsal sefalet o kadar artmıştır ki, buna kesin ve acil çare bulmak gerekmektedir.
  - Bu sefaletin kaynağı şimdiki iktisadi hayat ve özel mülkiyet ilişkisidir.
  - Biz bu kanaatle adalet ve insanlığa aykırı bulunan bu iktisadi yapıyı düzeltmek, üretim araçlarını toplumsallaştırmak, insanlar arasında gerçek eşitliği sağlamak istiyoruz.
  - Sosyalizm iktisadi olduğu kadar ahlâki bir siyasi doktrindir.
  - İslam dini bile sosyalizmin temel esaslarını açıkça kabul ettiği gibi, Türk geleneklerinde de bir çok sosyalist ilkeler mevcuttur.
  - Şimdiye kadar memleketimizde ihmal edilen bu büyük ideolojiyi hayata geçirmek amacıyla 'Türkiye Sosyalist Fırkası' kurulmuştur" denilmektedir.

Fırka'nın programının giriş bölümünde, 'üretim ve dağıtım' araçlarının devletleştirilmesi, 'halkın hakimiyetinin' kurulması ve aynı amaçlar için mücadele eden uluslararası sosyalist hareketle işbirliği savunulmaktadır.

Programın siyasi esaslar bölümü; seçimlerin nisbi usul ve genel oyla yapılması / seçim süresinin iki yıl olması / örgütlenme ve basın hürriyetinin sağlanması / mecburi askerliğin kaldırılması ve milis ordu usulünün kabul edilmesi / uluslararası sorunların müzakere ile çözülmesi / din ve mezhebin kişinin özel alanı ve tercihi sayılması / bütün eğitimin bedava olması / idam cezasının kaldırılması / adaletin bedava olması, maddelerini içermektedir.

7 İdrak gazetesi 1. sayısı 'Belgeler' bölümündedir.

Programın iktisadi esaslar bölümünde; halkın temel ihtiyaç maddelerinden alınan verginin kaldırılması / miras vergilerinin arttırılması / çiftçi ve üreticilerden alınan vergilerin kaldırılması / lüks tüketim ve kullanılmayan servetten alınan vergilerin artırılması / şimendifer, maden ocağı, banka ve bunun gibi iktisadi müesseselerin devletleştirilmesi maddeleri yer almaktadır.

'Sermayesiz Sınıfın İdaresi' bölümü altında emekçi sınıfların yaşam koşullarının düzeltilmesiyle ilgili alınacak tedbirler sıralanmaktadır. Bunlar arasında:

Sanayi ve ticaret alanında çalışan işçilerin haftada 1 gün istirahat yapması / çalışma gününün sekiz saatle sınırlandırılması, çocukların sanayi de çalıştırılmaması / kadın ve çocukların gece çalıştırılmaması / asgari işçi ücretlerinin saptanması / işçi ücretlerinden kesintilerin kaldırılması / devlet ve sendikaların oluşturduğu temsilcilerin işyerlerini denetleyebilmeleri / İşçi Bakanlığı kurulması / işçilerin grev haklarının tanınması / işçilerin kaza, hastalık, malüllük ve emeklilik dönemleri için 'içtimai şirketler', Sosyal Sigorta Kurumları oluşturulması ve bu kurumların denetlenmesinde işçilere de hak tanınması maddeleri bulunmaktadır. İdrak gazetesinin 28 Nisan 1335 (1919) tarihli birinci sayısında yer alan program metinleri aşağıdadır:

Türkiye Sosyalist Fırkası Beyannamesi

Bugün heryerde veya hususiyle memleketimizde sefalet ve felaket-i beşeriye o kadar tezayüd etmiştir ki, buna kati ve seri bir çare bulmak lazım geliyor.

Bu felaket-i içtimaiye herşeyden evvel cemiyet-i hazırenin kabul ve tatbik ettiği usul-ü mülkiyet ve şekli iktisadi'den mütevellittir. Biz bu kanaatle hareket ederek, adalet ve insaniyete mugayyir olan hal-i hazır-ı iktisadiyi tashih tebdil etmek ve ancak vesait-i imal ve istihsali içtimai bir hale irca suretiyle hayat-ı beşeri kabil-i tahammül bir hale ifrağ eylemek istiyoruz.

İnsanlar arasında müsavat-ı hakikiye tesis etmek ve fukara-i ahaliyi refah ve saadete isal eylemek gibi bir fikr-i ulviyi ihtiva eden mesleğimiz aynı zamanda bir akide-i ahlakiye ve siyasiyedir.

Din-i mübin-i İslam da sosyalizm esasatını sarahaten tesbit etmiş, Türk an'anatında bir çok sosyalist fikirleri muhtevi bulunmuştur.

Şimdiye kadar memleketimizde ihmal edilen bu meslek-i ulviyi ilâ etmek maksadıyla 'Türkiye Sosyalist Fırkası' teşekkül etmiştir.

Faaliyetimizi, memleketimizin vaziyetini, muhitin icabatını, halkın zihniyet ve şahsiyetini kaale alarak tanzim ve tesbit ettik.

Programımızda mezkur olan ıslahat-ı umumiyenin tahakkukuna şiddetle çalışarak, bilhassa 'Amele ve Mesalih Nezareti' ihdasıyla 'işsizlere iş bulmak vazifesinin' hükümetçe kabulüne gayret edeceğiz.

Fakat her şeyden evvel, memlekette idare-i sabıka'nın tesis ettiği ihtikar ve irtişayı ortadan kaldırmak, idare-i devletin her sahasına adalet ve istikamet esaslarını yerleştirmek, saniyen hakiki bir devre-i adalet küşad ederek kahr-i tedmir politikası neticesi olarak icra edilen bilcümle seyyiatı itina ile tedkik; mes'ullerini şiddetle tecziye etmek lazımdır.

Hususiyle Harb-ı Umumi esnasında ihtiyacat-ı mübremeden olan eşya fiyatlarını en denaatkârâne tedbirlerle yükselterek zavallı milletin servetini gasbeden ve bugün milyonlara malik olan muhtekirlerden emval-i milletin istirdadı ve muhtaceyne tevzi iktiza eder.

Hulâsa, Fırkamız, işçi ve fakir halkın menafiini düşünerek pek vahim bir şekil alan iâşe ve iskan hususlarının en acil en muvafık tedbirlerle teminine, işçilerin ücret-i yevmiyelerinin tezyidiyle vesait-i maişelerinin tehvinine olanca mevcudiyetiyle mani olacaktır.

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Programı

Sosyalizm adem-i müsavat ve adaletsizliğe istinad eden cemiyet-i hâzıranın teşkilat-ı esasiyesinde tebdilat ve tağyirat icra ederek o cemiyeti kabil-i tahammül bir hale ifrağ eylemek demektir. Buna vasıl olmak için kabul ettiği metalibat-ı esasiye şunlardır:

1. *Hâkimiyet-i avamın tesisi.*
2. *Vesait-i imal ve mübadelenin içtimai bir esasa irca ve ifrağı.*
3. *Aynı gayeye çalışanlarla beynelmilel tevhid-i ef'al ve hareket etmek.*

Sosyalist Fırkası metalibat-ı esasiyenin tahakkukuna intizaren atideki ıslahat-ı umumiye icrasını arzu eder.

Siyasi

1. *Her türlü intihabadın bilâvasıta rey-i âm ve nisbi usul üzere icrası.*
2. *Müddet-i intihabiyenin iki seneye tenzilile mebus adetlerinin tenkisi.*
3. *Hürriyet-i matbuat ve hürriyet-i içtimâın temini.*
4. *Mecburiyet-i askeriyenin lağvıyla milis usulünün kabulü.*
5. *Beynelmilel münaziünfih mesailin hakem vasıtasıyla rüyet ve tesviyesi.*
6. *Din ve mezhebin bir mesele-i hususiye olarak telakkisi.*
7. *Bütün derecat-ı tahsilin meccanen ve cismani olması.*
8. *İdam cezasının lağvile muhakimatın meccanen olması.*

İktisadi

9. *İnsanların ihtiyacat-ı tabiyesinden olan mevaddan alınan vergilerin lağvile (resm-i müterakkinin) bilhassa verasette kabulü,*
10. *İhtiyacat-ı mübremenin istihsal ve istihzarile uğraşan çiftçi ve sair erbab-ı sây ve amelden alınacak vergilerin ref'i,*
11. *Sefahat ve mükeyyifat ile gayr-i kabili istifade servet-i müdahharelerden alınan vergilerin tezyidi,*
12. *Şimendifer, maden ocakları, bankalar, şirketler ve sair buna mümasil müessesat-ı iktisadiye ile bilumum vesait-i istihsaliye ve imaliyenin içtimai bir hale ifrağı, yani devlet tarafından idaresi.*

Sermayesiz Sınıfın İdaresi

13. *Sermayedar sınıfın zulmü altında ezilen küçük tacir, çiftçi, amele gibi fakir ve işçi sınıfının himayesini temin ve bu hususta lazım gelen müessesatın teşkilile icap eden teşebbüsata tevessül edilmesi.*
14. *Sanayide, ticarette, ziraatte say ü ameli kanunun himayesi tahdında intizama almak:*
    1. *Haftada bir gün istirahat, tâbir-i aherle amele istimal (istihdam) edenler tarafından yedi gün zarfında altı günden fazla çalışmamak.*

2. *Sây ü amel müddetinin günde sekiz saate tahdid ve tenzili.*
3. *On dört yaşından aşağı olan erkek ve on altı yaşından ufak kız çocuklarını çalıştırmaktan men etmek, rüşde baliğ olanları yarım gün terbiye tahsilleriyle mütenasib olacak surette çalıştırmak.*
4. *Gece çalıştırılmasının kadın ve çocuklar için men'i, gece sây ü amelin sureti mutlakada lüzumuna ihtiyaç olmayan bütün sanayide gece çalıştırılmasının men'i.*
5. *Sınaat, ticaret ve ziraat amele ve esnaf ve belediyelerin iştirak ve ittihadile hadd-ı asgari yevmiyeyi teşkil eden birçok fiyatların tesbiti.*
6. *Her ustaya gerek suret-i aherede amelenin yevmiyesinden bir şey tenzil etmek hakkının men'i ve ameliyathane ve darüssınaaların nizamname-i hususilerine amelenin müdahalesi.*
7. *Ameliyathaneler, fabrikalar, tezgâhlar, maden ocakları ilah gibi yerlerin hıfzısıhha nokta-i nazarından şerait-i fizyoloziyeyi tahrif etmeyecek surette muhafazası ve devletle amele sendikaları tarafından müntehab müfettişlerin taht-ı nezaretinde bulunması.*
8. *Her nevi ticaret, ziraat ve sınaatta çalışan bütün yevmiyeciler için (prodomi) denilen usta ile amelelerden intihab ve müteşekkil sulh mahkemelerinin tesisi ve bir amele nezareti teşkili, bu da olmadığı takdirde (Meşagil ve Mesalih-i Amele) kalemi namile Nafıa Nezaretine merbut bir kalem ihdası.*
9. *Mahpusinin sây ü amellerinin reji haline vaz'ı.*
10. *Fiyat-ı sây ü ameli mahpusinin sendikaya dâhil amelelere tediye edilen fiyat ve sây ü amele müsavi olmak üzere tesviyesi.*
11. *Amelelerin tatil-i eşgal hak ve hürriyetinin muhafazası.*
12. *Tabii ve iktisadi tehlikelere karşı teminat sigortaları yani içtimai şirketler tesis etmek:*
    1. *Tatil-i eşgal, ihtiyarlık, maluliyet, kaza, hastalık zamanlarında bu gibi icabet-i hayatiye neticesi olan kazalara karşı ticaret, ziraat, sınaat erbab-ı sây ü amelin heyet-i mecmuasina tatbik edilmek üzere millet tarafından bir içtimaiye-i teavüniye teşkil ve tesisi.*
    2. *Amelelerin yevmiyelerinden hiçbir akçe ahzolunmamak şartiyle iki misli sermayedaran ve ustalar, patronlar tarafından, bir sülüsü de devlet tarafından ita edilmek üzere tekaüdiye sandıkları şirket-i içtimaiyesinin tesisi.*
    3. *Sây ü amel kavanininin teşkil ve ihdasile bu kavaninin bila-tefrik bütün ameleye tatbiki.*
    4. *Şirket-i içtimaiye idaresinin işlerinde amelelerin iştirakile kontrol hakkına malik olmaları.*

3. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Nizamname-i Dahilisi

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Nizamname-i Dahilisi

Madde 1. *Vesait-i istihsal ve mübadeleyi umumileştirmek, yani cemiyet-i sermayedaranı bir cemiyet-i iştirakiyeye tebdil etmek gayesiyle teşekkül etmiş ve amele sınıfının vaziyet-i iktisadiye ve siyasiyesini tanzim vazifesiyle mükellef bulunmuştur. Gerek gaye, gerek nokta-i nazar ve gerek istimal edeceği vesait cihetiyle Sosyalist Fırkası kati ve seri ıslahat icrasına taraftardır.*

Madde 2. *Sosyalist Fırkası'nın Meclis-i Mebusandaki mebusları diğer fırkalar mebuslarına karşı bir heyet-i müttehide halinde bulunacaklardır. Bu heyet-i müttehide (sermayedaran) sınıfının her türlü tahakkümünü hükümete karşı protesto ve bütçenin bilcümle tahsisatı mesturesini red edecektir. Sosyalist mebuslar, fırkanın izni olmadan müstakilen bir guna teşebbüsat-ı siyasiye ve hususiyede bulunamazlar. Meclis-i Mebusan'da heyet-i müttehide, işçilerin hukuk ve hürriyet-i siyasiyelerini ve amele hayatını bir hal-i müreffehiyete isal edecek ve aynı zamanda mücadelet-i sunufu teshil eyleyecek olan ıslahatın mevki-i fiile çıkmasına hasr-ı mesai edeceklerdir. Her mebus gerek memleket dahilindeki efalinde, gerek propaganda icrasında, hasılı sosyalizme ait her türlü harekatında fırkanın kararlarına tabi olacaklardır.*

Madde 3. *Esas ve nazariyata ait münakaşat-ı matbuat her zaman hürriyet-i tamme halinde cereyan eder. Fakat bilcümle sosyalist mürevvic-i efkârı olan gazeteler fırkanın mukadderatına katiyen tabi olacaklardır.*

Madde 4. ***(atlanmış)***

Teşkilat

Madde 5. *Türkiye Sosyalist Fırkası bervech-i âti kavaid-i esasiye üzerine teşekkül etmiştir. Memalik-i istihsaliye ve mübadelenin iştiraki, fakir ve bizzat çalışarak geçinen bilcümle ahalinin muhafaza-i hukuku için teşkilat-ı esasiye ve iktisadiye vücuda getirmek, hâsılı sermaye-i hususiye ve münferide yerine sermaye-i umumiye ve müştereke tesis etmek.*

Madde 6. *Fırkanın unvanı Türkiye Sosyalist Fırkası olup, beynelmilel Sosyalist Fırkası'nın bir cüzüdür.*

Madde 7. *Fırkanın bütün azaları fırkanın kavaid-i esasiyesini, programını, vaziyet-i siyasiyesini kabule mecburdurlar.*

Merkez-i Umumi

Madde 8. *Merkez-i Umumi bir sene müddetle ifa-yı vazife etmek üzere iki murahhas, bir katib-i umumi, bir veznedar ve üç azayı daime ki, yedi azadan ibaret olup bunlar her sene içtima edecek umumi kongre tarafından intihab olunur. Merkez-i Umumi evvela müessislerden ibaret olacak ve ilk kongreye kadar mevkiini muhafaza edecektir.*

Madde 9. *Heyet-i İdare azaları diğer intibahatta da heyet-i idareye dâhil olabilirler.*

Merkez-i Umuminin Vazifesi

- *Merkezin umurunu idare.*
- *Taşradaki şubelerin hatt-ı hareketini irae.*
- *Azaları intihaba davet.*
- *Amele Cemiyetlerinin grevlerini idare ve tanzim.*
- *Merkeze yeni azalar kayd ve bazılarını tard.*
- *Merkezin veznedarlık vazifesini deruhte edecek azanın kefalet-i kaviyeye raptı.*
- *Bilumum heyet-i merkeziyeler ve şubeler beyninde intizam ve münasebat-ı haseneyi idame, muamelat-ı umumiyelerini teftiş velhasıl kâffe-i muamelat-ı vakıanın hüsn-ü intizamını temin ve varidat masarifat-ı umumiyeyi tanzim.*
- *Beynelmilel Sosyalist Merkeziyle ve ecnebi sosyalist fırkalarıyla tesis ve idame-i münasebet ve hareket.*

- *Meclis-i Mebusan'daki sosyalist mebuslarla münasebat-ı daimede bulunarak fırkanın makasıt ve metalibatını telkin etmek.*

Madde 10. *Merkez-i Umumi murahhasları vasıtasıyla bilcümle merakiz ve furuk-u siyasiye ile müzakere etmek ve kongre akdinde muamelat-ı umumiyeden dolayı kongreye karşı mesul olmak mecburiyetindedir.*

Madde 11. *Veznedar ve kâtip, heyet-i idarenin kararı olmaksızın hiçbir akçe sarf ve mahale tahrirat yazmaya, yani muhabereye mezun değildir. Sosyalizm reis kabul etmeyeceğinden azadan her biri aynı reye maliktir.*

Fırkanın parası, fırka namına bankaya tevdi edilip veznedar, kâtip ve heyet-i idareden diğer bir azanın imzası olmadan bankadan hiçbir para alamayacaktır.

Madde 12. *Heyet-i idare haftada bir gün muayyen günlerde toplanacaktır. Fevkalâde içtimalar evvelden takarrür eder. Meşru mazaretleri olmadığı halde üç ayda beş defa gelmeyenler heyet-i idareden müstafi addedilir.*

Madde 13. *Fırka, efkâr ve mesleğini neşretmek üzere bir veya birkaç gazete neşredecektir.*

Madde 14. *Bilcümle merakiz ve şuabatta istimal edilecek duhuliye varakaları ve muavenet pulları merkez-i umumi tarafından ita edilecektir.*

Heyet-i Merkeziyeler

Madde 15. *Beş şubenin içtimaıyla bir heyet-i merkeziye teşekkül edebilir. Her heyet-i merkeziye bir kâtip, ikisi murahhas ve biri veznedar olmak üzere yedi azadan teşekkül eder. Heyet-i merkeziyeler haftada lâakâl bir defa içtima ve şubelerine ait vezaif-i nizamiyeyi ifaya ve iktiza-yı halde içtima-ı umumi akdine ve sosyalizmin terakkisine gayret ve şubelerin faaliyetine nezaret edecektir. Heyet-i Merkeziye vezaifinden Merkez-i Umumiye karşı mesuldür.*

Madde 16. *Heyet-i Merkeziyeler Merkez-i Umumiden vuku bulacak tebligat ahkâmına tevfik-i hareket etmeye ve ihtiva ettiği şubeleri hiç olmazsa senede iki defa teftişe ve raporunu Merkez-i Umumiye irsale ve şubeler arasında muhabereye vesatet ve Merkez-i Umumiye irsali icap edecek hisse-i nakdiyenin muntazaman irsaline velhasıl sosyalist fikrinin takviye ve idamesine ve sosyalistler beyninde idame-i ciddiyete ve nizamname ahkâmının harfiyen tatbikine gayret eylemek vazifesiyle mükelleftirler.*

Şube Teşkilatı

Madde 17. *Şube olmayan bir yerde beş kişi, Merkez-i Umumiden istihsal edecekleri müsaade üzerine o mahalde bir şube teşkil edebilecek ve şubenin biri kâtip biri veznedar olmak üzere beş kişiden ibaret bir heyet-i idaresi olacaktır. Yeni teşekkül eden her şube mühürü resmisini Merkez-i Umumiden talep edecektir. Şubeler mensub oldukları heyet-i merkeziyeye tabidirler. Her mesele için Heyet-i Merkeziye ile muhabere edip ancak hal edilemeyen meseleler için Merkez-i Umumiye müracaat edebileceklerdir.*

Madde 18. *Şubeler vakit vakit konferanslar tertibiyle amelenin tenvir-i efkârına, terakkiyat-ı ziraiyeye, hıfzısıhha, tehzib-i ahlak-ı umumiyeye, belediye ve mebusan intihabatında hakkıyla ifayı hizmet ve nizamnamemiz veçhiyle harekete mecburdurlar.*

Madde 19. *Heyet-i idare haftada lâakal bir defa içtima ve şubelere ait vezaif-i nizamiyeyi ifaya ve iktiza-yı halde içtima-ı umumi akdine ve sosyalizmin terakkisine çalışacaklar ve*

sosyalizm fikrine dair telkinet ve irşadatta bulunmak üzere köylere mürşitler gönderecek-lerdir.

Madde 20. *Merakiz ve şuabat cem ve hıfz eyledikleri mebaliği içtima-ı umumîde verilecek kararlarla sosyalizm fikrine ait menafi ve makasıda sarf edeceklerdir. Ancak varidat ve masarifatın mevzu lehine sarf olunup olunmadığı nazar-ı dikkate alınacak ve suistimalata asla meydan verilmeyecektir.*

Madde 21. *Merkez-i Umumi dâhil olduğu halde bilcümle merakiz ve şubeler şahıs namına akçe ikraz edemeyeceklerdir.*

Madde 22. *Merakiz ve Şubelerde odacı, kahveci vesaire mutlaka fırka arkadaşlarından ol-malıdır.*

Madde 23. *Merakiz ve şubelerde kumar oynamak, sarhoş gelmek vesair adab-ı umumiyeye muğayir efâl katiyen memnudur.*

Madde 24. *Merakiz ve şube arkadaşlarından biri, başka bir merkez veya şubeye nakil arzu eylediği halde hesabı görülerek heyet-i idarenin vereceği memhur ilmühaberle başka bir merkez veya şubeye nakledilebilir.*

Madde 25. *Heyet-i Merkeziye ve şubelere dâhil olacakların ihtikâr ve sahtekârlık, emni-yet-i suiistimal, sirkat, rüşvet, hiyanet gibi ahval ve efâl sahibi olmamalarına ve menafi-i şahsiyesine gayret fikrinde bulunmamalarına dikkat lazımdır.*

Madde 26. *Fırkaya dâhil olacaklar evvela fırkadaki sosyalistlerden birinin kefaletine ve hüsn-ü hal şahadetnamesinin ahzıyla defter-i mahsusuna kaydına ve kendisine numaralı bir defter itasına menuttur.*

Madde 27. *Arkadaşların vücudu fırkaca muhterem ve kıymettar bulunduğundan her fert şahsen bir felaket ve mağduriyete maruz bulunduğu halde şube veya merkezden taleb-i muavenet etmek hakkına haizdir.*

Şubeler ve merakiz de teshil-i umuruna mecburdur.

Madde 28. *Arkadaşlardan her biri sosyalizm fikrine ait kendisine tevdi olunacak vazifeyi mazeret-i makbulesi sabit olmadıkça ifaya mecburdur. Vezaifden maada her hususta ar-kadaşlar arasında fark ve imtiyaz yoktur. Arkadaşlardan vefat edenlere muavenet etmek, bedelvefat defter-i mahsusasına kayd etmek ve ailesine her türlü muavenet-i mahsusada bulunmak fırkanın vazife-i evveliyesidir.*

Madde 29. *Merakiz ve şubelerde mukayyet olup tatil-i eşgal esnasında vaki olacak ihanetten dolayı veya sendikaya eylediği zarardan naşi tard edilen şahıs, merakiz ve şuabat-ı saireye katiyen intisab edemez; ancak beraat edenler fırkanın Merkez-i Umumisi kararıyla tekrar alınabilir.*

Madde 30. *Fırkanın varidatı iki kısımdır: varidat-ı muntazama: duhuliyelerle, şehri tekasit ve ücürat.*

Varidat-ı gayri-muntazama: teşebbüsatı iktisadiye ve ticariyeden hâsıl olan mebaliğ.

Madde 31. *Fırkanın meslek ve programını red veya varidatını suiistimal ve nizamname-i dâhiliyeye tecavüz edenler fırkadan tard edilirler.*

Madde 32. *Her aza hisse-i iştirakini tediye ettikten sonra merkez veya şubeden çekilmekte serbesttir.*

Madde 33. *Aza-yı müntehabe fırkaya hin-i kabulünde duhuliye namıyla arzu-yu vicdaniyesiyle fırka sandığına bir defalık olmak üzere en aşağı bir lira ve vakt-i haline göre (10) kuruştan aşağı olmamak üzere arzu ettikleri tahsisatı muntazaman tediye eyleyeceklerdir.*

Madde 34. *Merakiz ve şubeler icraatını merkez'in programına ve nizamname-i dâhilîsine tatbik ederler.*

Madde 35. *Her merkez varidatının üçte birini Merkez-i Umumiye göndermeye mecbur olduğu gibi her şubede varidatının üçte birini kendi merkezine göndereceklerdir. Mütebakisini ihtiyaçları için alıkorlar. Yalnız ahval-i fevkalâde tahaddüsünde Merkez-i Umumiden nakdiye talebinde bulunabilirler.*

Kongre

Madde 36. *Fırka kongresi fırka merkezinde ve Merkez-i Umumisinin üç ay evvel alelekser Eylül bidayetinde vuku bulacak daveti üzerine şubelerin iştirakıyla her merkezden gönderilecek bir vekil-i murahhas fırka merkezi aza-yı daimesiyle müçtemian teşekkül eder. Ve bir mah zarfında ve icabında daha evvel fırkaya ait mukarrerat-ı mühime ittihaz olunur. Bir vekil ancak bir merkezin vekili olabilir. Vekil gönderemeyen merakize fırka Merkez-i Umumisinden müntehib vekil tayin kılınır. Merakiz, kendi vekil-i murahhaslarının masarifini kendi sendikalarından tesviye edilmek üzere takdir ve yedine de bir itimatname ve oranın ahval-i umumiyesine dair bir muntazam rapor ve bir sene zarfında Merkez-i Umumiye vaki olan irsalât-ı nakdiyesini meşur bir irsaliye varakası itâ eder.*

Madde 37. *Kongrenin hin-i müzakeresinde sosyalist mebuslardan rey-i hafi ile müntehab iki aza hazır bulunacaktır. Kongre azası yaşı yirmiden dûn olmayacaktır. Kongre fırka Merkez-i Umumisinden müntehab bir arkadaşla idare olunur. Bu arkadaşa baş murahhas namı verilir. Kongre kitabet-i rey-i hafi ile bilintihab kongre azasından iki arkadaşa havale olunur.*

Madde 38. *Her içtimaın nihayetinde gelecek içtimada müzakere olunacak mevad kararlaştırılarak ruzname-i müzakerat tertip olunur. Kongrede evvela fırka merkezinin muamelat-ı umumiyesi raporu ve hesabat-ı umumiyenin bütçesi tetkik olunur.*

Saniyen sene-yi atiyyeye ait muamelat ve terakkiyat ve sendikaların ahvali tahkik kılınır. Salisen nizamname ihtiyaca göre tadil veya ilave edilir. Rabian azadan her birinin getireceği layihalar, raporlar ve hesabat mevki-i müzakereye konur. Ve icabına göre mukarrerat-ı adilane ittihaz edilir. Hamisen fırkanın takip edeceği bir program tanzim ve tadil olunur. Sadisen son içtimada Merkez-i Umumisi azası bermucib-i nizam rey-i hafi ile tecdit ve intihab olunur Ve mukarrerat-ı vakıa defter-i mahsusuna kayd olunarak Merkez-i Umumide hıfz olunur.

Madde 39. *Her şube merakiz kongrelerine rey-i hafi ve ekseriyet-i ârâ ile bir murahhas gönderecektir. Merkezlerin beş murahhası o merkezin rey-i hafi ile tayin edeceği üç murahhas ile akd-i kongre ederek şuabatın rapor ve irsaliye varakalarını tetkik ettikten sonra o merkezin rapor ve irsaliye varakalarını tahkik ederek binnetice hazırlayacağı rapor ve irsaliye varakasını rey-i hafi ile müntehab bir murahhas vasıtasıyla Merkez-i Umumiye Eylül bidayetinde gönderir.*

Madde 40. *Her şube kendi merkezine ancak bir murahhas gönderir. Merkez-i Umumiye de her merkeze ancak bir murahhas izâm eder.*

Madde 41. Sosyalist mebuslar kendilerinden iki mebusu fırkanın Merkez-i Umumi müzakeratında bulundurmaya mecburdurlar. Ledeliktiza bilcümle sosyalist mebuslar fırka Merkez-i Umumisinde müzakeratta bulunmaya mecburdurlar.

Madde 42. Bilcümle sosyalist merakiz ve şubeleri nizamnamenin hiçbir noktasını tağyir ve tahrif edemeyecekleri gibi ledelicap ikmal-i nevakısını Merkez-i Umumiye kongre yerine bırakmak mecburiyetindedir.

Madde 43. Fırka Merkez-i Umumisinin muvazzaf üç müfettişi olacaktır. Bu müfettişler fırka Merkez-i Umumisinin aza-yı mevcudesi meyanında rey-i hafi ile intihab kılınır. Müfettişlerin tayin ve izamları Merkez-i Umuminin vazifesidir. İktiza-yı hale göre Merkez-i Umumi arzu ettiği arkadaşa vazife-i teftişiyesini tevdi eder. Merkezler de icabında heyet-i idaresinden birini müfettiş tayin ederek şubelere gönderecektir.

Madde 44. Arkadaşlardan nizamnameye muhalif, sosyalizm efkârına mugayir hareket edenlere, tenbih, takbih, terkin-i kayd gibi mücazaat icrasına fırka mecburdur.

Madde 45. Arkadaşlardan bir diğeri hakkındaki şikâyetini şubede ise heyet-i idareye merakizde ise yine heyet-i idareye beyan eder. Heyet-i idare bunu tetkik ederek tenbih, takbih gibi mücazaatı eda eder. Terkin-i kayd ise fırka Merkez-i Umumisinin tetkikatına menuttur.

Madde 46. Heyet-i İdarelerden birinin mugayir-i kanun hareketi fırka Merkez-i Umumisine ihbar olundukta Merkez-i Umumi derhal müfettişlerden birini izâmla tahkikat-ı amikada bulunduktan sonra hareket-i vakıasına göre icabı icra eder.

Madde 47. Mayısın birinci günü amele ve çiftçi bayramı olarak tanınmış olduğundan her sene umum aza-yı fırka bulundukları mahal ve beldelerde istirahatla tezahüratta bulunurlar.

Belediye İntibahatı

Madde 48. Şubelerin, daire-i intihabiyelerinde namzet tayini ve namzedin fırkadan olması mecburidir. Namzedin her halükârda hüsn-ü hizmet ve derede-i liyakati ve istikamet-i tabbı nazar-ı dikkate alınarak elyak kim ise onun bilâ-tefrik-i cins ve mezhep intihap kılınması şarttır. Belediye intibahatında her namzet fırkanın programını mahalde tatbike gayret edeceğini alenen beyan edecektir.

4. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Örgütlenmesi ve Mücadelesi

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın kurulduğu (20 Şubat 1919) ve mücadele ettiği dönemde İstanbul'da başka sol ve sosyal demokrat partiler de bulunmaktadır. Yeni kurulan Türkiye Sosyalist Fırkası, yaklaşık on yıl önce politika sahnesinde mücadele eden Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın devamı olarak içlerinde en deneyimli ve en örgütlü olanıdır.

Fırkası'nın kurulduğu dönemdeki diğer sol partiler ise şunlardır:

- Sosyal Demokrat Fırkası, 23 Aralık 1918 tarihinde kurulmuştur, başkanı Dr. Hasan Rıza'dır ve 'Wilson Prensipleri dairesinde' politika yapacağını ilan eden ılımlı sol bir programı bulunmaktadır.
- Amele Fırkası, 11 Ağustos 1920 tarihinde kurulmuştur, başkanı Dr. Fethi Bey'dir. İşçi haklarını korumak amacıyla kurulmuştur.

- Osmanlı Mesai Fırkası, 29 Ocak 1919 tarihinde kurulmuştur, başkanı Memduh Bey'dir ve İttihatçılar tarafından kurulmuştur.
- Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası, 22 Eylül 1919 tarihinde kurulmuştur, başkanı Namık İsmail, Katib-i Umumisi Dr. Şefik Hüsnü'dür. Fırka, ağırlıklı olarak Almanya'dan Türkiye'ye dönen ve 3. Enternasyonal politikalarına bağlı olan Marksist bir partidir. Cumhuriyet döneminde de Türkiye'nin sol ve komünist hareketinde etkin rol oynayacaktır.

Bu partilerin içinde kitle bağı olan ve işçiler içinde örgütlü olan parti Türkiye Sosyalist Fırkası'dır.

Ancak Türkiye Sosyalist Fırkası'nın özellikle 1920'deki tüzük değişikliğinden sonra Hüseyin Hilmi'nin başına buyruk yönetimine karşı çıkarak ayrılan aydınların kurduğu iki sosyalist parti daha bulunmaktadır. Bunlar; İşçi Sosyalist Fırkası ve Müstakil Sosyalist Fırka'dır.

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın örgütlenmesi ve mücadelesinde önemli bir etken olarak, aynı yılın Nisan ayında partinin yayın organı olarak İdrak gazetesi çıkarılmaya başlanmıştır. 33 sayı yayımlanabilen İdrak gazetesi, genel ve gündeme ilişkin haberler yanında işçi, grev ve işçi örgütlenmeleri haberleri yayımlamış, sosyalizmin temel kavramlarıyla ilgili makalelere yer vermiştir. İdrak, işçiler arasında feodal hiyerarşi yaratan, mevcut düzenin siyasi yapısını koruyan ve çoğu İttihatçıların elinde bulunan lonca örgütlerine karşı da mücadele vermiştir.

Türkiye Sosyalist Fırkası, işçilerin bilinçlenmesi, sosyalizmin temel ilkelerinin işçiler tarafından öğrenilmesi için basit anlatımlı küçük el broşürleri de çıkarmıştır. Bunlardan üç tanesi yayımlanmıştır.

Bu broşürler; 'En Büyük Kuvvet', 'Sosyalistlik Nedir?' ve ' 'Bezirgan Cemiyetin Hastalıkları' adlarını taşımaktadır.

Fırka, Sirkeci'deki genel merkezin yanında; İstanbul'da Kadıköy, Aksaray, Beşiktaş, Ayvansaray, Marnacılar, Şişli, Tünel, Silahtarağa'da şubeler açmıştır. İstanbul dışında Edirne ve Eskişehir'de şube oluşturmuş, Eskişehir Şubesi 'İşçi' adında bir gazete çıkarmış, yurtdışında da Paris şubesi varlığını sürdürmüştür.[8]

Türkiye Sosyalist Fırkası Edirne'ye bir merkez şube açmış ve Edirne'ye yakın bazı köylerde de temsilcilikler oluşturmuştur. Bu döneme ait fazla bilgi ve belge olmamakla beraber Edirne şubesi açılışı için çalışan ve Edirne il sekreteri Ragıp Erdavar; Türkiye Sosyalist Fırkası, Fırka Reisi Hüseyin Hilmi ve şube açılışı konusunda şu detayları vermektedir:

'Türkiye Sosyalist Fırkası lideri İştirakçi Hilmi gayet cesur, atılgan ve pratik kabiliyeti olan bir organizatördü. Çıkaracağı günlük gazetenin (İdrak'in) kâğıdını veresiye alır; mürettiplikten anlar; sabah erkenden koltuğu altına aldığı gazeteleri, Köprü'den Sarıyer'e kadar, koşarak, bağıra bağıra satardı. Boyu uzundu ve çok koşardı. Yorulmadan satışını tamamlar, sonra'da ertesi gün çıkaracağı gazetenin yazı işlerini hazırlardı. Gazetesi kapa-

8 Tarık Zafer Tunaya'ya konuşan TSF üyelerinden Rıza Kiper'in anlatımlarından. Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt:I1 Mütareke Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998, sf. 404

nırsa yenisini çıkarır böylece sosyalizmi yayardı. Bu kadarda kalmayarak, kurduğu partinin şubesini açar, çalışma sahasını genişletmeye uğraşırdı. Nitekim biz de Edirne'de bir şube açmak için kendisine başvurduk. Formalitelerden sonra Edirne'de Türkiye Sosyalist Fırkası'nın şubesini törenle açtık. Sekreter olarak biz seçildik. Az zamanda şubemize üye yazılan kültürlü arkadaşlarımızın gayretiyle çalışmalarımıza hız verdik. Edirne Askeri Levazım Reisi Binbaşı Galip Bey her akşam L'humanite gazetesini konferans halinde anlatırdı. Halk üzerinde çok iyi intiba bırakmıştı... Siyasi çalışmalara ek olarak. Parti kültür çalışmalarını da ihmal etmiyordu. Dört üyeden ibaret bir heyet dram ve komedi temsilleri vermek görevini üstlenmişti. Kendi yazdığımız 'Zavallı Amele' adlı piyesi sahneye koymak için çalışmalara başladık. Fırka'nın lideri bu iş için Edirne'ye geldi. Afişler yazılıp basıldı. El ilanları basılıp dağıtıldı. Biletler elden ele dağıtıldı. Büyük kişilere biletleri yüksek fiyatla liderin kendisi verdi. İki gün içersinde biletler satıldı...[9]

Türkiye Sosyalist Fırkası 1919-1922 yıllarında üç 'Kongre' toplamıştır.

20 Temmuz 1919'da Fırka'nın 1. Kongresi, 31 Ekim 1920'de 2. Kongre'si yapılmış, bu ikinci kongrede fırka başkanı Hüseyin Hilmi tüzüğü değiştirerek kendisini "lâyenazl", "değiştirilemez ve daimi genel başkan" ilan ettirmiş, parti içinden ve dışından 'amele diktatörü' lakabıyla anılır olmuştur. 1920 Kongre sonrası özellikle Hüseyin Hilmi'nin kişiye bağlı yönetim tarzına karşı olan -eskiden beri gizli açık yaşayan- tepki büyümüş, partinin genç ve aydın üyeleri partiden ayrılmaya başlamış, Hüseyin Hilmi'ye karşı bütün sosyalist çevrelerden sosyalist parti yönetimine yakışmayan 'diktatörce yönetim' suçlaması artmıştır.

Fırka, II. Enternasyonal'in 1919'daki Bern Kongresi'ne Dr. Refik Nevzat ve Hasan Sadi'yi temsilci göndermiş, 1920'deki Cenevre Kongresi'ne Hüseyin Hilmi imzasını taşıyan ve Türkiye Sosyalist Fırkası faaliyetleriyle ilgili bir rapor yollamıştır. Fırka, 1919 yılı sonunda İstanbul'da yapılan Meclis-i Mebusan seçimlerine diğer sosyalist ve sosyal demokrat parti ve çevrelerle işbirliği yollarını arayarak, ortak adayda uzlaşmaya varılamayınca ve bu partiler kendi adaylarında ısrar edince, her parti seçimlere kendi adaylarıyla girmiş, Türkiye Sosyalist Fırkası adayları dâhil kimse mebus seçilememiştir.

Türkiye Sosyalist Fırkası, 1921 ve 1922 yıllarında 1 Mayıs'ın Türkiye tarihinde ilk defa kitlesel olarak kutlanılmasınıda rol oynamış, 'Haftada 1 gün ücretli Tatil', 'İşçi Bakanlığı kurulması' gibi konularda büyük çaba sarfetmiş ancak işçiler arasında asıl büyük prestije 1919 ve 1920 yıllarında yönlendirdiği ve örgütlediği işçi grevleri ile ulaşmıştır. Bunlar arasında; Şirket-i Hayriye işçileri, Bahriye Nezaretine bağlı Tersane ve Fabrikalar işçileri, Debbağhane işçileri, Tramvay ve Tünel işçi ve memurları grevleri en önemlileridir. Türkiye Sosyalist Fırkasının 'debbağhane amelesi' ve 'Tramvay, Tünel ve Şirket-i Hayriye işçi ve memurları' arasında grevlerle birlikte örgütlenmesi dönemin bütün basın organlarında günlerce yer almuş, Fırka; hükümet ve yabancı sermayeli kumpanya müdürleriyle işçiler adına görüşmeler yürütmüş, başarı kazandıkça, Fırka'ya üye olan işçi sayısı artmıştır. Belli bir

9 Kerim Sadi (A. Cerrahoğlu), Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı, İletişim Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul 1994, sf. 404

Tramvay grevcileri, 'Tatil-i Eşgal' günlerinde

güce ulaşan Fırka, memurları da üye yapmaya başlamış, hatta kumpanyaların üst düzey bürokratları Fırka ile iyi geçinmek ya da Fırka'yı kontrol etmek amacıyla bağışlar yaparak üye olmuşlardır.

Bu süreçte, teorik bilgisi az, işçilerin davasına inanan, işçiler gibi yaşayan, onların dilinden konuşan, pratik çözümler üreten, tehlikelerden korkmayan, inançlı, kararlı ve pragmatik 'Sosyalist Hilmi' kilit rol oynamıştır.

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın grevlerini örgütlediği gerek Fransız ve Alman sermayeli büyük işletmeler, gerekse hükümete bağlı kamu kurumları ve özel sektör sayılan deri fabrikaları sahipleri; yani 'emperyalist sermaye, Osmanlı Hükümeti ve Osmanlı burjuvazisi' bu yeni durum karşısında Türkiye Sosyalist Fırkası'nı ve 'reisi' Hüseyin Hilmi'yi 'satın alma' ya da ehlileştirme konusunda büyük çaba sarf etmişlerdir. Hüseyin Hilmi'nin İngilizlerle olan yakın ilişkisi bu konuda tüm tarafların kullanmak istediği yegâne alandır. Fırka'nın bu yolla; telkinlerle, fırka liderine otomobil, para, parti binası vb. sağlayarak etkisizleştirmeye çalıştırıldığı yaygın olarak anlatılmaktadır.

Ancak Türkiye Sosyalist Fırkası'nın direncinin kırılmasında başka yöntemlerin de kullanıldığı görülmektedir.[10]

Bütün bunlara rağmen Türkiye Sosyalist Fırkası ve Hüseyin Hilmi, kendi bildikleri yöntemlerle örgütlenmeye, işçilerin sesi olmaya ve grevlere devam etmişlerdir. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın direncini kıramayan ve boyun eğdiremeyen 'emperyalist sermaye, Osmanlı Hükümeti ve Osmanlı burjuvazisi' bu defa işçi ha-

10 Münir Süleyman Çapanoğlu bu konuda uç sayılabilecek bir olay anlatmaktadır. 'Mütareke yıllarında bir dönem İstanbul Polis Müdürü de olan Tahsin Bey, bir ara Sosyalist Fırkası'na da girmişti. Sosyalist Fırkası'nı ecnebilerin âlet-i şerri yapmak istemiş, Hilmi ile araları açılmış ve Tahsin Fırka'dan ayrılmıştır' diye yazmaktadır. Adı geçen Tahsin Bey için 'İngiliz casusu Tahsin'de denilmektedir. Hüseyin Hilmi'nin öldürülmesinde kurşun sıkan eski polis Ali Haydar'ı yönlendirenin de aynı Tahsin Bey olduğu bilinmektedir. (Münir Süleyman Çapanoğlu, Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi, Pınar Yayınevi, İstanbul 1964, sf. 75)

reketini bölme ve hareketin zaaflarından yararlanma yoluna gitmiştir. Bunda başarılı olduğu 1921 sonu ve 1922 yılı olaylarında görülmektedir.

Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın mücadelesini iki somut grevi izleyerek anlamak mümkündür. Bu yılların olayları; dönemin basınından, o yıllarda yazılan bazı anı kitapları ve buradaki gözlemlerden bilinebilmektedir.

Birincisi; öyküsünü gazeteci ve CHP milletvekili Zeki Cemal'in anlattığı 'debbağhane amelesi' grevidir. Zeki Cemal, deri işçileri grevini aynı zamanda 'Hilmi arkadaşın nasıl kariyerist' olduğunu sergilemek için de anlatmaktadır. Ancak Zeki Cemal'in değerlendirmeleri süzüldüğünde bu aynı zamanda bir mücadelenin öyküsüdür.[11]

İkincisi, Tramvay işçilerinin grevidir. İdrak gazetesi, Oya Sencer'in dönemin diğer basınını tarayarak aktardığı bilgiler ve Mete Tunçay'ın '1920 yılı İstanbul basınında işçi ve sol hareket haberleri'nden derlenen bu döneme ait olaylar, tıpkı 1908 grevleri gibi işçi hareketi açısından tarihi bir aşamaya işaret etmektedir.[12]

Kazlıçeşme debbağhane ve Tramvay işçileri grevleriyle ilgili gelişmeleri Zeki Cemal şöyle anlatmaktadır.

'Sosyalist fırkası teşkili amele arasında büyük bir sevinç tevlid etmiş ve Tramvay, Şirket-i Hayriye, Haliç, Kazlıçeşme debbağhane vesair ameleleri sosyalist fırkasına karşı büyük bir temayül göstererek kayd olmaya başlamışlardır.

Bu suretle yavaş yavaş fırkaya kayd edilmeye başlayan amelenin yekûnu 50 kişiye bile baliğ olmamış ve fırka vaziyetini idrak etmemişti ki Kazlıçeşme'deki debbağhane fabrikalarındaki amele, kendi kendilerine bila-sebep grev ilan ederek Sosyalist Fırkaya iltica ettiler...

Hâlbuki grev ilan eden amelenin Sosyalist Fırkası'na iltica etmelerinden maksat greve devam için karınlarını doyurmak hususunda fırkanın yardımını talep etmekti...

Hilmi arkadaş, 800 altın lira bularak Sosyalist Fırkası merkezine geldiği zaman Heyet-i İdare azaları ile kapının önünde toplanan ameleye hitaben bir nutuk irad etti. Bu nutukta Sosyalist Fırkası programından bahis etti. Ve ameleye:

-Sabr ettiniz. Ben sizin karnınızı doyuracağım. Haydi, Veli Efendi Çayırına, dedi.

Debbağhane amelesi Veli Efendi çayırında toplandı. Hilmi arkadaş Veli Efendi çayırında birinde pilav diğerinde zerde olmak üzere iki kazan koydurdu. Bu yemekleri bütün ameleye tevzi ettirdi. Bu suretle on gün kadar amele greve devam etti. Nihayet fabrika sahipleriyle müzakeratta bulunan Sosyalist Fırkası Reisi Hilmi arkadaş amelenin lehine olmak üzere bir itilafname tanzim ve imza etti. Grev bitti. On gün karınlarını doyuran amele Hilmi arkadaşa ve Sosyalist Fırkasına borçlarını ödeyebilmek için müttehiden Sosyalist Fırkaya kayd edildi. Bu suretle on günlük faaliyetten sonra Fırka 90 amele birden kazanmıştı.

Debbağhane amelesi grevde bu surette muvaffak olunca İstanbul ameleleri arasında Sosyalist Fırkasına karşı büyük bir teveccüh baş gösterdi. Amelenin hepsinin içinde sermayedan sınıfına karşı bir hareket yapmak arzusu galebe çalmaya başlamıştı. Debbağhane

11 Zeki Cemal'in yazısının tamamı 'Memleketimizde Amele Hareketinin Tarihi' Belgeler bölümündedir.
12 Oya Sencer, Türkiye'de İşçi Sınıfı Doğuşu ve Yapısı, Habora Kitabevi Yayınları, Birinci Basım, İstanbul 1969, sf. 246-258 ve Mete Tunçay Türkiye'de Sol Akımlar – 1 (1908-1925) Belgeler 2, Dördücü Basım, BDS Yayınları İstanbul 1991, sf. 110-123

grevinden beş-on gün sonra Kasımpaşa tersane fabrikasında çalışan amele birdenbire grev ilan ettiler ve derhal Sosyalist Fırkası'na iltica ettiler...

İşte bu esnada Hilmi arkadaşa tramvay amelesinden vatman Kenan Efendi namında birisi müracaat etti. Hilmi arkadaş Kenan Efendi ile uzun müddet tramvay amelesi hakkında görüştü. Ondan amele hakkında malumat aldı. Esasen Kenan Efendi amele arasında bir ittihat ve toplanma hareketi için teşebbüste bulunduğundan Hilmi arkadaştan yardım istiyordu. Tramvay amelesi hakkında malumat verdi. Sosyalist Fırkası namına Hilmi arkadaştan yardım talep etti. Hilmi arkadaş Kenan Efendiye birçok vaatlerde bulunduğu için tramvay amelesinin toplanması hususunda derhal faaliyete başlamaya karar verdiler. Kenan arkadaş evvelce şimendiferde çalışmış bilahare tramvay kumpanyasına vatman olarak kayd edilmişti. Tramvay kumpanyası amelesinin feci vaziyetini gördüğü zaman evvela vatman arkadaşlarıyla birlikte (Vatman İttihadı Cemiyeti) namıyla bir cemiyet teşkiline teşebbüs etmiş bilahare cemiyeti teşkil ettikten sonra cemiyet namına Sosyalist Fırkası'na giderek reis Hilmi arkadaş ile görüşmüştü. İşte bu suretle Hilmi arkadaşla görüşerek tramvay amelesinin ittihadı için teşebbüsatta bulunmaya ve müzakereye başladılar.

Kenan arkadaş Tramvay Kumpanyası'nın amelesi olduğu için amelenin ve Kumpanya'nın vaziyetini bütün teferruatıyla biliyordu.

Bu sebepden yapılan müzakerede ameleyi toplayabilmek için evvela bir iş ve tesbit edilmiş bir faide vücuda getirdikten sonra amele ile temasa başlanmasını söyledi. Hilmi arkadaş bu fikre iştirak ederek derhal faaliyete başladı.

Bu zaman tramvay amelesi azami 50 kuruş yevmiye alıyordu. Haftada bir gün bile tatili yoktu. Çalışma saatleri sabah 6 buçuktan itibaren gece yarısından iki saat sonraya kadar devam ediyordu. Bu şerait tahtında dünyanın hiçbir tarafında amele çalıştırılmamakta idi. Hilmi arkadaş evvela Kenan arkadaşla beraber tramvay amelesinden 50-60 kadar amele ile müzakerede bulundu. Amelenin vaziyetini tamamıyla tespit ederek Kenan arkadaş ile doğruca işgal kuvvetleri kumandanlarından İngiliz miralayı Maksvel'e gitti. Miralay Maksvel Hilmi arkadaşı gayet güzel bir suretle kabul etti. Çay ve kahve ikramından sonra arzusunu sordu. Hilmi arkadaş Maksvel'e Tramvay Kumpanyası amelesinin vaziyetini izah etti. Ve kendisinden bu hususta yardım talep ettiğini söyledi. Maksvel bu hususta karar verebilmek için Tramvay Kumpanyası'ndan iki murahhas davet etti. İki gün sonra amele murahhasları olarak Hilmi arkadaş ile Kenan arkadaş Kumpanya namına bir zat Maksvel'in odasında içtima ettiler. Hilmi arkadaş kumpanyadaki amelenin vaziyetini tekrar izah etti. Amelenin en fazla 60 kuruş ile çalıştığını ve intizamsız faaliyetini söyledi. Maksvel 60 kuruşu işitince ameleyi haklı buldu. Kumpanya namına gelen zattan hakikati öğrenmek istedi. 200 kuruş yevmiye aldığını ve muntazam surette çalışmakta olduğunu söylerken Hilmi arkadaş derhal (yalan) dedi. Maksvel kumpanya murahhasının yalan söylediğini anlayınca fena halde kızdı ve ameleye talepleri veçhiyle asgari 1 lira yevmiye verilmesini emretti. Fakat kumpanya Maksvel'in bu emrini dinlemediğinden Tramvay Kumpanyası amelesi Hilmi arkadaşın emriyle 1 Mayıs 336 tarihinde ilk grevi ilan etti...'

Zeki Cemal yukarıda kendi kanaatlerini de katarak Tramvay kumpanyası işçilerinin temsilcisi Hüseyin Hilmi'nin sorunu çözme sürecini anlatmaktadır. İngiliz

işgal kuvvetleri kumandanlarından Maksvel'in talimatına rağmen Kumpanya uzlaşmaya yanaşmamış ve işçiler greve başlamışlardır.

Basından izlenen grev haberleri ise şöyledir:

25 Ağustos 1919 tarihinde yer alan haberlere göre Türkiye Sosyalist Fırkası, Bahriye Nezaretindeki işçilerin sorunları için Nezarete uzun bir dilekçe vermiş ve bu olay Nezaretteki işçilerin Fırka'ya müracaatları sonucu gerçekleşmiştir.

Dilekçe özetle şöyledir:

'Türkiye Sosyalist Fırkası, Bahriye ve Ticaret Nezaretleri'ne bir layiha sureti vererek; Bahriye Nezaretine bağlı fabrikalarda çalışanlar aralarında yardımlaşma ve dayanışma maksadıyla cemiyet halinde toplanarak Fırkamız'ın Kasımpaşa şubesini teşkil eden amelenin aşağıdaki taleplerine 'himmet buyurulacağı ümidiyle takdim-i maruza mübaderet kılındı' denilmekte ve üç istek maddesi sayılmaktadır:

- Amele mesaisinin saatlerinin günde sekiz, haftada kırk sekiz saate indirilip, haftada bir gün tatil verilmesi,
- Amelenin işe ilk girişte alıkonulan yarım maaşının kesilmemesi,
- Amelenin Yardım Sandığı'nın düzene konulması, sandığın denetlemesi kurulunda amele temsilcilerinin de bulunması' şeklindedir.

Bu talepler çerçevesinde Ağustos ayında Tersane işçilerinin sözcüsü olarak işveren konumundaki Bahriye Nezaretiyle görüşmeye başlayan Türkiye Sosyalist Fırkası, Ekim ayı ortalarına kadar muhtemelen bu görüşmeleri sürdürmüş, görüşmelerden bir sonuç çıkmamış olacak ki, 1300 işçinin Ağustos ayında greve başladığı haberleri basında yer almış, yine gazete haberlerinden grevin başarıyla sona erdiği anlaşılmıştır.

1919 yılının ikinci yarısı ve 1920 yılı, tıpkı 1908 yılını hatırlatırcasına İstanbul'da işçi hareketleri ve grevlerle büyük bir hareketlilik içindedir. İstanbul basınında 'Amele Haberleri' başlığıyla birçok grev haberi verilmektedir.

30 Ekimde hammalların tatil-i eşgali, 16 Aralıkta Şirket-i Hayriye memurları grevi haberleri vardır. Şirket-i Hayriye memurları: Maaşların artırılması, emeklilik süresinin 25 yıla inmesi, iş saatlerinin kısaltılması, 10 günde 2 gün izin verilmesi, hasta olanlara işyerinin bakmasını isteyerek direnmeye hazırlanmaktadırlar.

1920 yılı da benzer haberlerle başlamıştır. 7 Ocakta Haliç Şirketi ve Tramvay Şirketi işçi ve memurlarının greve çıkacakları haberi bulunmaktadır. 10 Nisanda ise Tramvay işçileri 15 maddelik bir dilekçe açıklayarak istekleri kabul edilmezse 12 gün içinde tatil-i eşgal edeceklerini bildirmişlerdir. 17 Nisanda Rumca ve Fransızca yayımlanan gazete mürettipleri grevi bulunmakta, 23 Nisanda ise Tünel işçilerinin Tramvay işçileri grevine katılacakları haberleri duyurulmaktadır. 11 Mayısta Tramvay işçileri grevi başlamıştır. İstanbul basını eylemi; 'Türkiye Sosyalist Fırkası ile teşrik-i mesai eden Tramvay, Tünel ve Elektrik Kumpanyaları müstahdemini... Amele talep ettiği zamının tamamen kabul edilmemesinden dolayı dünden itibaren tatil-i eşgal etmişler ve tramvayla tünel işlememiştir' şeklinde vermiştir.

Tramvay grevinin başarısında Türkiye Sosyalist Fırkası'nın rolü büyüktür. Gazeteler 13 Mayısta Tramvay ve Tünel işçilerinin grevinin devam ettiğini, grevci işçi

sayısının 700'ü bulduğunu, diğer amele cemiyetlerinin Tramvay grevini takdir ettiklerini ve kendileri ile müzaheret edeceklerini yazmıştır. 16 Mayıs tarihli gazeteler; grevin (dün) işçi isteklerinin büyük ölçüde karşılanarak sona erdiğini yazmıştır.

Zeki Cemal de; Sadrazam Damat Ferit Paşa, İstanbul Polis Müdürü Tahsin, Tramvay Kumpanyası'ndan mösyö Hanzez ve mösyö Kifner ile amele namına Hüseyin Hilmi'nin katıldığı görüşmeler sonunda grevin şu koşullarla bitirildiğini yazmıştır.

"Tramvay amelesi; 'daimi' listesinde kayıtlı olanlara yüzde yirmi zam, günde 9 saat mesai, 9 saatten fazla çalışanlara yüzde yirmi zam, haftada bir gün tatil, vatmanlara asgari 130 azami 160 kuruş, diğer amele için asgari yevmiye100 kuruş, vazife esnasında yaralananlara tam yevmiye, hastalananlara 3 gün birer yevmiye, 3-15 güne kadar yarımşar yevmiye, 15 günden üçüncü ayın son gününe kadar tam yevmiye. Hasta olanların evine doktor göndermek, Kumpanya tarafından yevmiyeli işçiye mahsus bir yardım sandığı tesis etmek.

Beş maddeden meydana gelen yukardaki talep listesi kumpanya tarafından kabul edildikten sonra 18 Mayıs tarihinde amele tekrar işe başlamıştır."

Tramvay işçileri grevinin bitmesi hem işçiler hem Türkiye Sosyalist Fırkası için büyük bir deneyim olmuştur. Grevin kırılması için 'Kumpanya' tarafından yapılan bütün oyunlar işçiler tarafından boşa çıkarılmıştır. Grev sonrası olayların gelişimi basına şöyle yansımıştır:

'Dün akşam Tramvay ve Tünel grevi hitama ermiş ve akşam 9'da depolardan vagonlar çıkmıştır. Binaenaleyh 11 Mayısta başlayan Tramvay ve Tünel grevi dört gün 13 saat devam etmiştir. Bu müddet zarfında ameleden bir kısm-ı azamının çoluk çocuğu gerek Şişli'de gerek Aksaray'da depoların önünde aram (bekleme) etmekte idiler. Bunlar Kumpanya tarafından müteaddit defalar teşebbüs edilen 'vagon çıkarma' ameliyesine yollar üzerine yatarak mani olmuşlardır. Hatta dün Aksaray'da bunların üzerine su dökmek suretiyle yollar açılmak istenmişse de tehdit büyümüş ve bu da akametle (sonuçsuz) neticelenmiştir. Şirket grev yapan amele arasında çalışmak isteyenlerin bulunduğunu beyan etmişse de, Polis Müdürü bir muharririmize bilhassa bunu tahkik için amele arasına polis memurları gönderdiğini, fakat ittihattan (birlik) ayrılmak isteyen kimseye tesadüf edilmediğini beyan etmiştir.'

Türkiye Sosyalist Fırkası durumu 'Muhterem Ahali' başlıklı bir 'Beyanname' ile ilan etmiş, 'Fırka, amelenin meşru taleplerinin kabulü yolunda giriştikleri mücadelede diğer işçi arkadaşlarından ve bazı gazetelerden gördükleri yardıma son derece müteşekkirdir' denilmiştir.

1920'deki Tramvay grevinin yönetilmesinde Hüseyin Hilmi'nin İngilizlerle olan ilişkileri tartışmalara yol açmıştır.

Tramvay Şirketi'nin bir Fransız şirketi olması, Hüseyin Hilmi'nin İngiliz İşgal kuvvetleriyle iyi ilişkileri, İngiliz ve Fransız güçleri arasındaki rekabet nedeniyle İngilizlerin Hüseyin Hilmi'ye para ve 'himaye' yardımı yaptıkları dönemin yazarları tarafından ileri sürülmektedir.

Bu iddialar henüz kanıtlanmasa da –belki de hiç kanıtlanamayacaktır– doğru olması ihtimali de bulunmaktadır.

Ancak, Fransız sermayeli Tramvay Şirketi işçilerinin başarıyla sonuçlanan grevlerinde, Hüseyin Hilmi'nin sonuç almak için elindeki tüm imkanları değerlendirmesi, bunun içinde İngiliz-Fransız rekabetinden yararlanması ve sonunda adının İngilizlerle işbirliği yapan lider olarak anılması, ortaya konulan mücadelenin önemini azaltmadığı gibi, ortaya atılan bu ithamlar Hüseyin Hilmi'ye atfedilen haksızlığı ölçüsüz hale getirmektedir.

İşgal altındaki İstanbul'da yürütülen sınıf mücadelesinin olağanüstü şartları durumu daha karmaşık hale getirmektedir. Nitekim Hüseyin Hilmi, II. Enternasyonal'e gönderdiği raporda bunu şöyle anlatmaktadır.

'Türk hükümeti sallantıdaydı. İtilaf devletlerinden her biri kendi askeri hükümetini kurmuş ve kendi yasalarını uyguluyordu. Ortaya bir sorun çıktığında, hangi makama başvurulması gerektiği bilinmiyordu.

İtilaf devletlerinin temsilcileri bu devletlere bağlı patronları korumakta, gözetmekte, desteklemekteydiler. Patronlar, kapitülasyonlar düzeni çerçevesinde bu bağımlılıkların kendilerine bahşettiği ayrıcalıkların zevkini çıkarıyordu.'

İngiliz işgal kuvvetlerinin Fransız sermayesini zor durumda bırakmak için Tramvay grevini desteklemiş olmaları egemen sermaye gruplarının çatışmasıdır. Ancak Tramvay Şirketi'ndeki yüzlerce işçinin yürüttüğü sınıf mücadelesini örgütleyen ve bir adım ileri taşımaya çalışanlar ise sosyalistlerdir.

Nitekim, bir yıl sonra İngiliz-Fransız rekabeti artık önemini kaybettiğinde ve işgal kuvvetlerinin 'emperyalist' çıkarları diğer bütün unsurları belirlemeye başladığında İngiliz 'yardımı ve himayesi' kesilmişti ama Hüseyin Hilmi kendisini de bitiren grevler örgütlemeye devam etmekteydi.

Grev dalgası basına yer aldığı gibi bütün yıl boyunca devam etmiştir.

1 Haziranda Reji müstahdemlerinin grev yapacaklarını Nafıa Nezaretine bildirdikleri, 2 Haziranda Elektrik ve Terkos işçilerinin zam istedikleri haberi, 15 Haziranda fırın işçilerinin benzer isteklerle harekete geçtikleri, 24 Temmuzda Deniz Maden Kömürü Cemiyeti amelesi temsilcilerinin Nafıa Nezaretine başvurarak yevmiyelerinin artırılmaması halinde tatil-i eşgale başlayacakları, bu arada bir lokavt haberi; Tütün Rejisinin amelenin isteklerini reddederek 1400 kişinin işine son verdiği haberi basında yer almıştır. 10 Kasımda ise Tramvay Şirketi amelesinin 28 maddelik istekle İdare'ye başvurduğu haberi duyurulmaktadır.

Tramvay işçilerinin talepleri arasında; 'Ücretlere yüzde yüz zam, işçilere düşmanca bakan sekiz üst düzey yöneticinin işine son verilmesi, Şirket'e alınacak ve çıkarılacaklara işçi kurulunun karar vermesi, işçi hastanesi kurulması, Şirket'in yabancı hiçbir şirketle iş yapmaması, işçi çocukları için okul, sekiz saatlik işgünü, gece çalışmaya iki kat ücret' gibi maddeler bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi talepler farklılaşarak yönetime aktif katılmak anlamında daha bilinçli hale gelmiş, Kumpanya'nın 'yabancı hiçbir şirketle iş yapmaması' gibi 'milli' talepler de işçi talepleri arasında yer almaya başlamıştır.

1921 yılı başında da aynı şekilde grev haberleri yer alırken, 15 Martta Şirket-i Hayriye işçileri tıpkı Tramvay işçileri gibi müdürlüğe başvurarak 28 maddelik bir istekler dilekçesi vermişlerdir. Burada dile getirilen talepler de Tramvay işçilerinin taleplerine paraleldir.

Bu iki önemli 'Kumpanya' Tramvay Şirketi ve Şirket-i Hayriye'deki istekler ve grev tehdidi, Türkiye Sosyalist Fırkası'nın bu işyerlerindeki gücünü hissettirdiği olaylardır. 16 Nisanda basında; eğer 8 gün içinde Şirket anlaşmalara uymazsa Elektrik, Tünel ve Tramvay işçilerinin greve gidecekleri haberleri; 29 nisanda Şirket'in işçilerin isteklerini kabul ettiği ancak 72 işçinin işine son verildiği, işçiler; eğer atılan arkadaşları 2 gün içinde geri alınmazsa grev yapacaklarını ilan ettikleri ve 72 işçinin geri alınacağı yolunda söz verildiği haberleri bulunmaktadır.

19 Temmuzda bir süreden beri grevde bulunan Zeytinburnu Fabrikaları işçilerinin işe başladıkları bildirilmektedir. 4 Ağustosta basında yer alan Tramvay Şirketi'ne ait bir haberde şöyle denilmektedir:

'Günden güne kuvvetlenen Türkiye Sosyalist Fırkası taleplerini pek haddini aşan bularak kabul etmeyen Tramvay Kumpanyası'nın yeni teşekkül eden Siyanet Fırkası'na karşı pek himayekâr bir vaziyet almış ve muhtemel bir grev tehlikesine karşı amele tedarikine çalışmıştır. Hüseyin Hilmi görüşmeleri durdurmuş ve grev tehlikesi başgöstermiştir.'

10 Ağustos civarında İstanbul basınında ve işçiler arasında 'genel grev' söylentisi dolaşmaktadır. Şirketler ve Hükümet genel grev tehlikesini bertaraf etmek için çalışmaktadırlar. Diğer taraftan yeni bir işçi cemiyeti (partisi) kurdurarak Türkiye Sosyalist Fırkası'nın etkinliğini kırmaya ve işçi hareketini bölmeye yönelmişlerdir.

İşçi hareketini bölme girişimleri, 1919 yılı başında İttihatçıların örgütledikleri ve işçi sınıfı içinde kendilerine bağlı bir güç oluşturmak amacıyla kurulmuş Mesai Fırkası'yla başlamıştır.

Türkiye Sosyalist Fırkası'nı kontrol altına alma girişimleri başarısız olan 'yabancı sermayeli kumpanyalar ve hükümet' cephesi yeni bir hamle yapmıştır.

Amele Siyanet (Koruma) Cemiyeti de bu sırada kurulmuştur. Alemdar gazetesinin haberine göre Amele Siyanet Cemiyeti'ni kuranlar Şirket-i Hayriye idaresidir.

'Haber aldığımıza göre gerek Şirket-i Hayriye ve gerekse ameleyle doğrudan doğruya alakadar olan diğer bazı müessesatı tüccariye son zamanlarda pek ziyade kuvvetlenen ve bu kuvvetini muvaffakıyetlerle müsbet bir şekilde irae (gösteren) eden Türkiye Sosyalist Fırkası'na muarız bir kuvvet ve mevcudiyet teşkil etmek üzere 'kontr parti' bir Amele Siyanet Fırkası teşkil ettiriyorlar.'

Nafıa Nezareti 'Müdir-i Umumisi Sırrı Bey' Alemdar gazetesinde, Amele Siyanet Cemiyeti'ni kuranların işverenin kendisi olduğunu üstü kapalı bir şekilde doğrulamıştır.[13]

Öte yandan Türkiye Sosyalist Fırkası içinden özellikle Hüseyin Hilmi'nin kendisini 'layenazl', değiştirilemez ve azledilemez başkan seçtirdiği 1920 yılı sonundaki kongreden sonra, Hilmi'nin 'diktatörce' yönetimine tepki olarak iki sosyalist

13 Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt: II Mütareke Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998, sf. 409

parti doğmuştur. Türkiye Sosyalist Fırkası, 1921 grevlerine ne yazık ki Hüseyin Hilmi'nin yöntemlerine tepki olarak partiden ayrılan aydın kurucuların desteğinden yoksun olarak girmektedir.

Bunlardan birisi 'İşçi Sosyalist Fırkası'dır. Kurucuları Namık Hasan (Türkiye Sosyalist Fırkası kurucularından, Sosyalist gazetesi sahibi) ve Hüseyin Sezai'dir. Kuruluş tarihi 13 Teşrin-i evvel 1337 (Ekim 1921) dir.

1922 yılı Haziran ayında kurulan bir diğer parti de 'Müstakil Sosyalist Fırkası'dır. Türkiye Sosyalist Fırkası kurucularından Mehmet Nurettin ve Dr. İhsan tarafından kurulmuştur. Parti, Hüseyin Hilmi'yi (1922) de Türkiye Sosyalist Fırkası yönetiminden uzaklaştıran muhalefetin, Kongre kararlarının hükümetçe tanınmaması üzerine bir kısım Tramvay işçisi desteğiyle kurulmuştur.

Diğer yandan Kumpanyalar grev halinde grevi kıracak yeni işçi arayışına girmişlerdir. Basında çıkan haberlerden Türkiye Sosyalist Fırkası'nın gücü sınanmakta, genel grev gündemden düşmekte ve Fırka'nın hazırlıksız girdiği grevlerle gücünün tükenmesinin beklendiği hissedilmektedir.

'Evvelsi gün Türkiye Sosyalist Fırkası murahhasları davet edilerek istekleri hakkında yapacakları son fedakarlık kendilerinden sorulmuştur. Hükümet greve mani olacak tedbirleri aldığından ve Sosyalist Fırkası'da amele arasında tam birliği temin edemediğinden grev ilan edilmeyecektir.'

Bu gelişmelere rağmen 20 Eylülde Tramvay işçileri muhtemelen Hüseyin Hilmi'nin kararıyla greve gitmişler, 'Vatmanlar kendi yerlerine acemi vatmanların işlemesine mani olmak için tatil-i eşgal etmişler, elektrik cereyanını kestirmişler, polis müdürlüğüne verilen emir üzerine elektrik cereyanını kesenlerle, arabasını terk eden vatmanlar cezalandırılmak üzere aranmaya başlamıştır.'

2 Ekimde grevin geçici olarak son bulduğu bildirilmektedir. Bu durum Türkiye Sosyalist Fırkası ve Hüseyin Hilmi için yenilgi anlamına gelmektedir.

30 Ekimde Sosyalist Fırkası'nın bölündüğü şeklinde bir haber de verilmektedir.

26 Ocak 1922'de Tramvay işçilerinden 1500 kişinin yeniden greve başladığı bildirilmektedir.

İşçiler; 8 saatlik iş günü, ikramiyelerin eskisi gibi ödenmesi, işten atılan altı işçinin yeniden işe alınmasında ısrar etmektedirler. Kumpanya, işçilerin taleplerini reddetmiş, acemi işçileri işbaşı yaptırarak tramvayları işletmeye başlamış, 1 Şubata kadar işe dönmeyen işçilerin bir daha kabul edilmeyecekleri bildirilmiştir.

4 Şubattaki haberler grevi umutsuzca sürdüren Türkiye Sosyalist Fırkası için daha kötüdür. Burada; 'Bazı amele Kumpanya'ya çalışmak için müracaat etmiş olmakla birlikte bunların sayıları mahduttur. Mütebaki amele grevde ısrar etmektedir. Hariçten işçi bulunduğundan hemen her hatta seyr-i sefer temin edilmiştir. Grevci amelenin açıkta kalması muhtemel görünmektedir' yorumları yapılmaktadır.

7 Şubattaki haberlere göre ise Hükümet ve Tramvay Kumpanyası, grevi kırmış ve Türkiye Sosyalist Fırkası'nın sonunu hazırlamıştır.

'Grevci amelenin durumu dün son derece fena bir şekle girmiştir. Grevci amele bunun farkına vararak elebaşı olanlara hücum etmiş, kendilerinin bu hale gelmelerine sebep olduklarından dolayı tahkir ve fırkadan ihraç etmişlerdir. Amele 8 saatlik iş gününden vazgeçmekle birlikte diğer şartlarda ısrar etmektedir.'

9 Şubatta Tramvay grevinin son bulduğu haberi verilmektedir.

26 Şubatta ise Hüseyin Hilmi'nin tutuklandığı haberi görülmektedir. İkdam gazetesinde haber şöyle yer almıştır:

'Sosyalist Fırkası Reisi taht-ı tevkife alınması üzerine Fırka işleri Heyet-i İdare tarafından görülmekteydi. Fırkanın vaziyet-i hazırası ve ileride alacağı şekil hakkında kendisiyle görüşen muhabirimize reis vekili Hamdi Bey; gerek yaşım ve gerekse bazı meseleler dolayısıyla bu mevkii işgal etmek istemezdim, fakat Fırka'nın dolayısıyla amelenin geçirmekte olduğu buhranı nazara itibare alarak bu teklifi reddedemezdim, vekaleti kabul ettim' demiştir.

17 Marttaki bir gazete haberine göre ise Hüseyin Hilmi, 'işçiyi greve teşvik ve elektrik kablolarını bozmaya girişmek suçundan mahkum edilmiştir ve Tunus'a sürülecektir.'[14] Hüseyin Hilmi'nin tutuklanması bir süre sonra da öldürülmesi Türkiye Sosyalist Fırkası'nın sonunu getirecektir.

5. Bir Belge: Seyr-ü Sefain Memurları Türkiye Sosyalist Fırkasına üye olamaz!

Aşağıda 1922'de Bakanlar Kurulu'nun (Meclis-i Vükelâ) aldığı bir karar bulunmaktadır. Devlet, kamu kurumlarında on yıllarca devam edecek olan ve günümüzde de bir şekilde uygulanan 'kamuya bağlı işyerlerinde' sendikalaşma ve örgütlenme yasağına Osmanlı'da başlamış, Cumhuriyet döneminde de aynı şekilde devam etmiştir. Yasağın kaynağı İttihatçı Meclis'in kabul ettiği Tatil-i Eşgal Kanunu'dur. Bakanlar Kurulu, kanunun birinci maddesinin 'Seyr-i Sefain İdaresi memurin ve amelesinin örgütlenmesinin caiz olmadığını' Dâhiliye Nezaretine bildirerek gerekli önlemlerin alınmasını istemiştir.

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Seyr-ü Sefain İdaresi'nde örgütlenme çabalarına karşı Meclis-i Vükela'nın (Bakanlar Kurulu) engelleme kararı aşağıdadır:

Meclis-i Vükela Müzakeratına Mahsus Zabıtname

Sıra Numerosu: 285
Zabıtname Tarihi: 19 Zilhicce 1340 - 13 Ağustos 1338
Tebliğ Olunduğu Devair: Bahriye, Dâhiliye, Ticaret
Tebliğ Tarihi: 15 Ağustos 1338

Hülasa meali

Seyr-i Sefain İdaresi amele mürettebatından ma'ada memurin idaresinin de Türkiye Sosyalist Fırkası Seyr-i Sefain şubesine kaydedilmekte oldukları beyanıyla bu babda ne yolda muamele ifası lazım geleceği istifsarını havi Bahriye Nezaretinin 29 Mayıs 1337 tarifli tezkeresinin beyan-ı mütalâa olunmak üzere Ticaret ve Maarif dairesinden tanzim olunan mazbata ve Heyet-i Umumiye'den yazılan zeyller kıraat olundu.

14 Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt: II Mütareke Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998, sf. 410

Kararı

Hey'et-i Umumiyenin zeyl-i âhirinde beyân olunduğu vechile Seyr-i Sefain İdaresi memurin-i devletten oldukları cihetle mümaileyhümün Türkiye Sosyalist Fırkası Seyr-i Sefain Şubesi'ne kaydedilmeleri caiz olmadığı gibi idare-i mezkure Tatil-i Eşgal Kanunu'nun birinci maddesinde beyan olunan ruhsatlı veya imtiyazlı şirketlerden dahi olmayub idare-i resmiye-i devletten madud olmasına binaen mensubininin esasen tatil-i eşgal hakkını haiz olmadıklarından nezaret-i müşarileyhaya ve Dâhiliye Nezareti vekâletine tebliği tezekkür kılındı. (Heyet-i Vükela imzaları)[15]

6. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Kongreleri ve Hüseyin Hilmi

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın ilk kongresi 20 Temmuz 1919'da yapılmıştır. Kongre, 48 maddeden oluşan bir 'Dahili Nizamname'yi de kabul etmiştir.

Bu nizamname demokratik bir yapıdadır.

Kabul edilen Nizamname'ye göre; Türkiye Sosyalist Fırkası muhtemelen Avrupa sosyalist partileri gibi bir örgütlenme modeli kurmak istemekte, kendisini, II. Enternasyonal'in bir parçası saymakta (Madde 6), Fırka'nın Meclis-i Mebusan çalışmalarına aktif katılımını öngörmekte (Madde 2), Merkez-i Umuminin her sene toplanacak Genel Kurul tarafından seçileceğini belirtmekte (Madde 8), 'sosyalizm reis kabul etmeyeceğinden' her üyenin eşit oyu olacağını kayıt altına almakta (Madde 11), Belediye seçimlerinde fırkanın yapacağı çalışmaların neler olacağına kadar detay vermekte (Madde 48) ve Fırka'nın; şubeler, beş şubenin oluşturduğu Heyet-i Merkeziyeler, Merkez-i Umumi ve Kongre olarak örgütleneceğini ayrıntıları ile belirtmektedir.

Yaklaşık bir yıl sonra 31 Ekim 1920 tarihinde yapılan 2. Kongre'de ise 'Nizamnamede' yeni bir değişiklik yapılmıştır. Bu ikinci tüzük değişikliği Türkiye Sosyalist Fırkası için dönüm noktası olmuştur. Bu tarihten sonra Hüseyin Hilmi'nin parti içinde kimseye danışmadan, kimseye hesap vermeden, başına buyruk bir yönetim sergileyeceği dönem başlamıştır. Yapılan tüzük değişikliğinin en önemli maddesinde "Fırkanın unvanı 'Türkiye Sosyalist Fırkası' olup müessisi evveli Hüseyin Hilmi arkadaş lâyenazil ve daimi reisidir" (Madde 1) denilmekte, Hüseyin Hilmi'yi "ilk kurucu olan ve azledilmez daimi başkan" ilan etmektedir.

İkinci Kongre'deki bu değişiklikle, Hüseyin Hilmi'nin parti içindeki yetkilerinin artırılması bununla da kalmamış, 'Fırka'nın siyasetini tanzim ve karar hususu beş sene müddet için doğrudan doğruya fırka müessislerine aittir, beş yıl boyunca yapılacak kongreler bu kuralı değiştiremez' (Madde 2) denilerek bu sürenin sonuna dek partinin yönetimine hakim olunmak istenmiştir.

Fırka Merkez-i Umumi yapısı da değiştirilerek; "bir reis-i umumi, bir katip, bir kasadarla dört azadan müteşekkil olmak ve beş sene müddetle müessis Hüseyin Hilmi ve Namık arkadaşlar tarafından tayin ve tebdil edilmek ve ameleden olmak şartıyla yedi kişiden mürekkep bir heyet-i idaresi" (Madde 33) denilmekte ve Mer-

15 Tank Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt:II Mütareke Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998, sf. 409

kez-i Umumi üyelerinin de Hüseyin Hilmi tarafından atanacağı kayıt altına alınmaktadır. Bu durumda ne kongrenin ne de başka bir organın parti üzerindeki yönetim ve denetim koşulları ortadan kalkmış, Hüseyin Hilmi'nin sosyalistler arasında çokca dile getirilen 'Hilmi diktatörlüğü' dönemi başlamıştır.

Bu dönem Türkiye Sosyalist Fırkası açısından aydın yöneticilerin partiyi terk ettikleri dönem olacak ve tepki olarak yeni 'sosyalist partiler' kurulacak, Türkiye Sosyalist Fırkası bu zaaf nedeniyle bölünecektir.

8 Mart 1922 yılında yapılan 3. kongrede ise parti içindeki muhalefet, başarısızlıkla sonuçlanan bir dizi grev sonucunda iyice yıpranan Hüseyin Hilmi ve arkadaşlarını yönetimden uzaklaştıracaktır.

1922 kongresinde yapılan tüzük değişikliğindeki en önemli madde "Fırka'nın genel siyasetini belirleyen yetki yalnızca Kongre'ye aittir" denilerek, Merkez-i Umuminin yetkilerini daraltmıştır. Parti başkanının "değişmez ve azledilemez" maddesi iptal edilerek, Hüseyin Hilmi'ye 'amele diktatörü' dedirten yetkileri de ortadan kaldırılmıştır.

Aşağıda Türkiye Sosyalist Fırkası'nın 1920 ve 1922 yılında değiştirilen 'Dahili Nizamnameleri' bulunmaktadır.

7. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın 1920 Kongresinde kabul edilen 'Dahili Nizamnamesi'

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Muaddel Nizamnamesidir

İşbu Nizamname, 1335 senesi Temmuzunun yirminci günü İstanbul'da inikat eden kongrede tanzim ve kabul edilen nizamname-i dahilinin 1336 senesi Teşrin-i evvelinin 31'inci günü inikat eden kongre tarafından tadil edilen suretidir.

Sosyalist Fırkası'nın Meclis-i Mebusan'daki mebusları diğer fırkalar mebuslarına karşı bir heyet-i müttehide halinde bulunacaklardır. Bu heyet-i müttehide sermayedaran sınıfının her türlü tahakkümünü hükümete karşı protesto ve bütçenin bilcümle tahsisat-ı mesturesini red edecektir. Sosyalist mebuslar fırkanın izni olmaksızın müstakilen bir guna teşebbüsat-ı siyasiye ve hususiyede bulunamazlar. Meclis-i Mebusan'da heyet-i müttehide işçilerin hukuk ve hürriyet-i siyasiyelerini ve amele hayatını bir hal-i müreffiheyete isâl edecek ve aynı zamanda mücadelat-ı sunufu teshil eyleyecek olan ıslahatın mevk-i fiile çıkmasına hasr-ı mesai edeceklerdir. Her mebus gerek memleket dahilindeki efainde ve gerek propaganda icrasında, hasılı sosyalizme ait her türlü harekatında fırkanın kararlarına tabi olacaklardır.

Madde 1. Fırkanın unvanı 'Türkiye Sosyalist Fırkası' olup müessisi evveli Hüseyin Hilmi arkadaş lâyenazil ve daimi reisidir.

Madde 2. Fırkanın siyaset ve muamelat-ı umumiyesinin tanzim ve tedviri hususu ve bundan mütevellit mesuliyet beş sene müddet için doğrudan doğruya fırka müessislerine aittir. İşbu esas ile şube teşkilatına ait mebhasın 14'üncü maddesi ve şube vezaifine ait mebhasın 23'üncü maddesi ve Merkezi Umumi mebhasının 33'inci maddesi dahi beş sene müddet için kabul edilmiştir, bu müddet zarfında inikat edecek olan kongrelerin daire-i tetkik ve tadilinden hariçtir.

Madde 3. Bundan gayri hususatın tebdil ve tadili salahiyeti yalnız kongreye ait ve racidir.

2 'Umumi Esaslar'

Madde 4. Fırkaya dahil olacak arkadaşların fırkanın program ve nizamname-i dahilisi kabul ve ahkamına katiyen riayeti tahriren temin ve taahhüt etmeleri ve diğer bir fırka veya cemiyetle olan alâkaları kat etmeleri lazımdır.

Madde 5. Bundan maada ihtikâr, sahtekarlık, emniyeti suistimal, sirkat, rüşvet, harp müşevvikliği ve cinayet gibi ahvâl ve efâl sahibi olmayıp hüsnühal ve fazilet erbabından olduğuna dair fırka azalarından birinin kefaleti haiz olmak, 3x5 kıtasında üç adet fotoğrafı takdim etmek şarttır.

Madde 6. Bütün fırka azalarına asıl hüviyet varakaları yalnız Merkez-i Umuminin mühr-ü resmisini ve reis-i umumisinin imzasını havi olmayan hüviyet varakaları sahtedir.

Madde 7. Her aza arzu-yu vicdanisiyle ve istitaat-ı maliyesiyle münasip olmak üzere ve bir liradan dûn olmamak üzere fırkaya hin-i kabulünde bir duhuliye ita eder. Ve yirmi kuruştan aşağı olmamak üzere bir mahiye itasını taahhüt etmek mecburiyetindedir.Tekasıd-ı şehriyesini üç ay mütemadiyen tediye etmeyenler fırkadan tard olunur.

Madde 8. Fırkanın meslek, program ve nizamname-i dahilisi aleyhinde bulunanlar, varidatını suistimal edenler hemen fırkadan ihraç ve haklarında takibat-ı kanuniye icra olunur.

Madde 9. Heyet-i Merkeziye ve şubelerde kumar oynamak, adab-ı umumiyeye mugayir efâlde bulunmak katiyen memnu olduğu gibi odacı, kahveci vesairenin de fırka arkadaşlarından olmaları meşruttur.

Madde 10. Arkadaşların vücudu fırkaca muhterem ve kıymettar bulunduğundan her arkadaş bir felaket ve mağduriyete maruz bulunduğu takdirde mensup olduğu şubeden taleb-i muavenet hakkını haiz olduğu gibi bilmukabele şube veya heyet-i merkeziyeler de böyle bir hal vukuunda arkadaşların muavenetlerine şitap ve umurunu teshil etmek mecburiyetiyle mükelleftirler.

Madde 11. Her arkadaş fırkaca kendisine tevdi edilen vazifeyi bitamamiha ifa etmekle mükelleftir. Fırkaya ve mesleğe hizmet-i bergüzidesi dokunmuş olan arkadaşlardan vefat edenlerin ailelerine, fırka maddi ve manevi muvenet ve himayesini katiyen esirgemeyecektir.

Madde 12. Mayısın birinci günü amele ve çiftçi bayramı olarak tanınmış olduğundan her sene umum aza bulundukları mahalde tezahüratta bulunurlar.

3 'Şube Teşkilatı'

Madde 13. Şube olmayan bir yerde hadd-i asgari beş kişi Merkez-i Umuminin müsaade ve muvaffakatıyla o mahalde bir şube teşkil ve küşat edebilir. Her şube mühr-ü resmisini Merkez-i Umumiden istihsal etmeğe mecburdur.

Madde 14. Şube heyet-i idaresi iki aza ile Merkez-i Umumi tarafından intihap veya tayin edilen bir reis, bir katip ve bir veznedardan mürekkeptir.

Madde 15. Her şube bir heyet-i merkeziyede heyet-i faale talimatnamesiyle vazifeleri tayin ve tasrih edilen birer heyet-i faale vardır.

Madde 16. Şube veznedarlarının kefalet-i kaviyeye raptı ve mezkur kefaletnamelerin serian Merkez-i Umumiye irsali icap eder.

Madde 17. Şube ve heyet-i merkeziyelerin kasa mevcudu miktarı elli lirayı tecavüz ettiği taktirde işbu fazla meblağ şeriat-ı atiye tahtında bankaya tevdi edilir.

- *Şube veya heyet-i merkeziye merkez-i umumiye karip bir mahalde vaki ise elli lirayı mütecaviz meblağ merkez-i umumi mühr-ü resmisi ve reis-i umumi Hüseyin Hilmi arkadaşın imzası ve mezkur şube mühr-ü resmisi ve veznedarın imzasıyla bankaya tevdi ve icab-ı halde aynı mühür ve imzalarla ahz olunur. Şuabat veznedarlarından birisinin herhangi bir suretle vuku-u infisalinde işbu mebhasın ikinci, yani dördüncü madde mucibinde reis, katip ve veznedarların tayini hakkı merkez-i umumi vezaifinden madut olmakla, tayin edilecek yeni veznedarın imzası merkez-i umumi tarafından bankaya takdim ve bu takdim edilen yeni imza bankaca muteber olur.*
- *Şube merkez-i umumiye baid bir mahalde vaki ise meblağın bankaya tevdii muamelesi o şube reis, katip ve veznedarının imzaları ve mezkur şube mühür-ü resmisi ile icra edilir. Ve aynı mühür ve imzalarla ve merkez-i umuminin muvaffakatıyla bankadan ahz olunur. O şube reis, katip ve veznedarından herhangi birinin veya üçünün hin-i tebdil ve infisallerinde yine işbu mebhasın ikinci, yani on dördüncü madde mucibince merkez-i umumi tarafından tayin olunacak yeni reis, katip ve veznedarın imzaları bankaya takdim ve işbu takdim edilen yeni imzalar bankaca muteber olur.*

Madde 18. Veznedar ve katip heyet-i idarenin kararı olmaksızın hiçbir akçe sarf etmeğe ve hiçbir mahale tahrirat yazmaya veya muhabereye mezun değildirler.

4 'Şube Vezaifi'

Madde 19. Şubenin azalarının tenvir-i efkarına, terfih-i ahvaline, müdafa-i hukukuna çalışacak, vakit vakit konferanslar tertibiyle mesleğin inkişaf ve tefsiine sâi olacaktır.

Madde 20. Şubeler daire-i intihabiyeleri dahilinde mebus ve belediye intihabatında fırkanın tayin edeceği bir namzedin muvaffakiyetine gayret edeceklerdir.

Madde 21. Şube heyet-i idareleri lâakal haftada bir defa içtima eder ve ittihaz edilen mukarreratı defter-i mahsusuna kaydeder. Bu mukarrerat heyet-i idare azaları tarafından muntazam imza edilir. Şubeler her ay hülasaten muamelat ve faaliyetlerini merkez-i umumiye barapor arzederler.

Madde 22. Şubeler fırkaya girmek isteyen ve umumi esaslar bahsinin dördüncü ve beşinci maddelerindeki evsafı haiz olan arkadaşları namzet telakki ederek evvela muvakkat ve bir aylık bir hüviyet varakası ita eder ve namzedin 3x5 kıtasında iki fotoğrafını ve muvazzah künyesini merkez-i umumiye irsal eder. Merkez-i umumi mezkur namzedin fırkaya kabulünü tasvip edip asıl hüviyet varakasını gönderdiği takdirde muvakkat hüviyet varakası namzetten istirdat edilir ve mezkur arkadaşın üçüncü resmi şube azalarına mahsusu deftere ilsak edilir.

Madde 23. Vazifesini hüsn-ü surette ifa edemeyen veya merkez-i umumi tarafından gönderilen müfettişlerin tetkikatı bu hususu müeyyit olan heyet-i idareler derhal tebdil edilir.

Madde 24. Merkez-i umuminin siyaset ve muamelat-ı umumiyesine muhalif harekette bulunan şubeler merkez-i umumi kararıyla derhal sed ve emval-i menkule ve gayrimenkulesiyle kasa mevcudu merkez-i umumi tarafından müsadere edilir.

Madde 25. Şubeler varidatlarının üçte birini mensup oldukları heyet-i merkeziyeye ve heyet-i merkeziyelerde merkez-i umumiye irsale mecbur olup artan mütebaki miktarın sülsûnunu sarfa mezundurlar. Mütebaki meblağa ihtiyaç akçesi olarak hıfz edeceklerdir.

Madde 26. Merakiz ve şuabat arkadaşlarından biri başka bir şube veya merkeze naklini arzu eylediği halde, hesabı görülerek, heyet-i idarenin vereceği memhur bir vesika ile o şube veya merkeze nakleder.

Madde 27. Şubeler mesleğin terakki ve tealisi hususunda icrayı harekette serbesttirler.

Madde 28. Her şube hasta komisyonu talimatnamesi mucibince ve hastalık dolayısıyla çalışamayan azalarına muavenet-i lazıme ve nakdiyede bulunmak mecburiyetindedir.

5 Heyet-i Merkeziye Tafsilatı

Madde 29. Beş şube, merkez-i umuminin inha ve tayiniyle, aralarında bir şubeyi heyet-i merkeziye olarak telakki ederler.

Madde 30. Heyet-i merkeziye olan şubenin heyet-i idaresi merkez-i umumi tarafından intihab veya tayin edilen bir reis, bir katip, bir veznedar ile bunların intihab edecekleri dört azadan mürekkeptir.

Madde 31. Heyet-i merkeziyeler bundan gayri hususatta şubelerin evsaf, salahiyet ve vezaifini haizdirler.

Madde 32. Heyet-i merkeziyeler kendilerine tabii olan şubelerin faaliyetini tanzim ve teftiş ve bu hususta vürud eden veya tanzim edilen aylık raporları merkeze takdim ederler.

6 Merkez-i Umumi

Madde 33. Merkez-i Umuminin bir reis-i umumi, bir katip, bir kasadarla dört azadan müteşekkil olmak ve beş sene müddetle müessis Hüseyin Hilmi ve Namık arkadaşlar tarafından tayin ve tebdil edilmek ve ameleden olmak şartıyla yedi kişiden mürekkep bir heyet-i idaresi ve heyet-i idare tarafından tayin edilen on iki kişilik bir heyet-i faalesi vardır.

Madde 34. Bunlardan maada on beş kişiden mürekkep bir heyet-i ilmiye ile bir reis, bir katip ve bir kasadarla iki azadan mürekkep olmak üzere (hasta ameleye ve ailelerine muavenet heyeti) namıyla diğer bir heyet vardır. Heyet-i ilmiyenin vazifesi gazete ve risaleler neşri, konferanslar tertibi, elhasıl çalışan halk arasında sosyalizm fikrinin tamimi için icap eden vezaifi ifadan ibarettir. Hasta amele ve ailelerine muavenet heyetinin vazifesi hasta komisyonu talimatnamesinde musarrahtır. Heyet-i ilmiye ve hasta komisyonu azaları heyet-i idare tarafından tayin ve tebdil edilirler.

Madde 35. İşbu dört heyet bir araya gelerek istişari bir mahiyeti haiz olan heyet-i umumiyeyi teşkil ederler. Heyet-i umumiyeyi içtimaa davet heyet-i idarenin vazifesidir.

Madde 36. Merkez-i umumi kasadarı heyet-i idare azaları arasından heyet-i idarenin ittifak-ı ârasıyla intihab ve tayin olunur.

Madde 37. Fırkaya yeni azalar kayd ve bazılarını ihraç, şube ve heyet-i merkeziyeler teşkil ve ihdas, şube ve heyet-i merkeziyelerin hatt-ı hareketlerini irae ve idame, kongreyi içtimaa davet ve mebus namzetleri irae vesaire gibi hususat ile tatil-i eşgale karar vermek hakkı ve bunun tanzim ve idaresi merkez-i umumi vezaifinden maduttur.

Madde 38. Merkez-i umumi şuabat ve heyet-i merkeziye nezdinde muvakkat ve daimi birer murahhas bulundurabilir. Murahhasların vazifesi şube veya heyet-i merkeziyelerin muamelat ve harekatını hüsnü suretle idare ve nizamname-i dahili ahkamının harfiyen tatbikini temin ve merkez-i umumi evamir ve tebligatının sürat-i ifa ve infazına nezaret vesairedir.

7 Kongre

Madde 39. Kongre senede bir defa ve alelekser Eylül bidayetinde ancak merkez-i umumi tarafından vuku bulacak davet üzerine her şubenin merkez-i umumiye göndereceği birer murahhasın içtimaıyla inikat eder.

Madde 40. Bir murahhas ancak bir şubenin murahhası olabilir. Murahhas göndermeyen şubeler için merkez-i umumi bir vekil murahhas tayin edebilir.

Madde 41. Şube murahhaslarının masarif-i zaruriyeleri şube sandıkları tarafından tesviye edilerek yedlerine birer itimatname ve oranın ahval-i umumiyesine dair muntazam bir rapor ve bir sene zarfında merkez-i umumiye vaki olan irsalatı mübeyyin bir irsaliye varakası ita eder.

Madde 42. Kongre içtimaatına fırka reis-i umumisi riyaset ederek vazife-yi kitabati de mevcut aza ve murahhaslar arasından rey-i hafi ile intihap edecek birisi ifa eder. [16]

8. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın 1922 Kongresi'nde Kabul Edilen 'Dahili Nizamnamesi'

Türkiye Sosyalist Fırkası Muaddel Nizamnamesi

İşbu nizamname 1338/1922 senesi Martının sekizinci Çarşamba günü İstanbul'da inikad eden kongrede tanzim ve kabul edilen nizamname-i dahilidir.

Resmi mühür

Türkiye Sosyalist Fırkası Merkez-i Umumisi

Sosyalist Fırkası'nın Meclis-i Mebusan'daki mebusları diğer fırkalar mebuslarına karşı bir heyet-i müttehide halinde bulunacaktır. Bu heyet-i müttehide sermayedaran sınıfının her türlü tahakkümünü hükümete karşı protesto ve bütçenin bilcümle tahsisat-ı mesturesini red edeceklerdir. Sosyalist mebuslar fırkanın izni olmaksızın müstakilen bir güna teşebbüsat-ı siyasiye ve hususiyede bulunamazlar. Meclis-i Mebusan'da heyet-i müttehide işçilerin hukuk ve hürriyeti siyasilerini ve amele hayatını bir hal-i müreffehiyeye isal edecek ve aynı zamanda mücadelat-ı sunufu teshil eyleyecek olan ıslahatın mevki-i fiile çıkmasına hasr-ı mesai edeceklerdir. Her mebus gerek memleket dahilindeki efalinde ve gerek propaganda icrasında, hasılı sosyalizme ait her türlü harekatında fırkanın kararlarına tabi olacaklardır.

1. Fırkanın ünvanı 'Türkiye Sosyalist Fırkası' olup İkinci Enternasyonal'e merbuttur.

2. Fırkanın siyaset ve muamelat-ı umumiyesinin tanzim ve tedviri hususu ve bundan mütevellid mesuliyet ve selahiyet yalnız kongreye aittir.

Umumi Esaslar

3. Fırkaya dahil olacak arkadaşların fırkanın program ve nizamname-i dahilisini kabul ve ahkamına kativyyen riayeti tahriren temin ve taahhüt etmeleri ve diğer bir fırka ve cemiyetle olan alakalarını katetmeleri lazımdır.

4. Bundan maada ihtikar, sahtekarlık, emniyet-i suiistimal, sirkat, rüşvet, harp müşevvikliği ve cinayet gibi ahval ve efal sahibi olmayıp hüsnü hal ve fazilet erbabından olduğuna dair

16 Mete Tunçay Türkiye'de Sol Akımlar -1 (1908-1925) Belgeler 2, 4. Basım, BDS Yay.İst. 1991, sf. 87

fırka azalarından birinin kefaletini haiz olmak, 3x5 kıtasında üç adet fotoğrafı takdim etmek şarttır.

5. *Bütün fırka azalarına asıl hüviyet varakaları yalnız Merkez-i Umumi tarafından ita edilir. Reis veya reis-i sani veya kendilerine vekaleten heyet-i idareden bir azanın imzasını havi olacaktır.*
6. *Her aza arzu-yu vicdaniyesi ve istitaat-ı maliyesi ile mütenasip olmak üzere ve bir liradan dûn olmamak üzere fırkaya hin-i kabulünde bir duhuliye ita eder ve şehri kazancının yüzde ikisi nisbetinde bir mahiye itasını deruhte etmek mecburiyetindedir. Tekasıt-ı şehriyesini üç ay mütemadiyen tediye etmeyenler hakkında hemen tahkikat icrasile muamele-i lazımesi ifa edilecektir.*
7. *Fırkanın meslek ve programı ve nizamname-i dahilisi aleyhinde bulunanlar, varidatını suiistimal edenler hakkında hemen tahkikat icrasile muamele-i lazıme-i kanuniye ifa edilecektir.*
8. *Heyet-i merkeziye ve şubelerde adab-ı umumiyeye mugayir efalde bulunmak katiyyen memnu olduğu gibi odacı, kahveci vesairenin de fırka arkadaşlarından olması meşruttur.*
9. *Her arkadaş mağduriyet ve felakete duçar olduğu takdirde felaket vekayii şubesince, mağduriyet vekayii ise Merkez-i Umumice tahakkuk ettikten sonra, şube ve Merkez-i Umumi muavenetlerine şitap ve umurunu teshil etmek mecburiyeti ile mükelleftirler.*
10. *Mayısın birinci günü amele bayramı olarak tanınmış olduğundan her sene umum aza bulundukları mahalde tezahüratta bulunurlar.*

Şube Teşkilatı

11. *Şube ihdas için otuz arkadaşın iştirakile bir şube teşkil ve küşad edilebilir. Şube heyet-i idaresi iki aza ile bir reis ve bir katip ve bir veznedardan mürekkeptir.*
12. *Şube heyet-i idaresi vezaifi ifada liyakat ve iktidarı olan arkadaşların yirmisi mensup olduğu şube-i iadesi heyet-i temsiliyesi tarafından namzet olarak şubelere ibraz edilir. Şube azaları bu yirmi azanın beşini rey hakkı ile intihap ve Merkez-i Umumi idaresi ile heyet-i temsiliye emrine tevdi eder. Merkez-i Umumi ve heyet-i temsiliye bu beş arkadaşın içinden bir reis, bir katip ve bir veznedar tayin eder.*
13. *Her şubenin heyet-i faale talimatnamesile vazifeleri tayin ve tasrih edilen bir heyet-i faalesi vardır.*
14. *Merkez-i Umumi ve şubeleri kasa mevcudu miktarı elli lirayı tecavüz ettiği takdirde işbu fazla meblağ şerait-i atiye dahilinde bankaya tevdi edilir.*

a) Elli lirayı mütecaviz meblağ Merkez-i Umumi veznedarı ve mesbur şube veznedarının imzasile ve şubenin mühr-ü resmisile ve Merkez-i Umumi mühr-ü resmisi tarafından badettasdik bankaya tevdi ve icabı halde aynı mühür ve imzalar ile alınır. Şuabat veznedarlarının birinin herhangibir surette vuku-u infisalinde işbu nizamnamenin on ikinci maddesi mucibince yeni veznedar tayini bankaya tebliğ ve bu yeni veznedarca imzası bankaca muteber olur.

b) (yok)

Şube Vezaifi

15. *Şubenin azalarının tenvir-i efkarına, terfih-i ahvaline, müdafaa-i hukukuna çalışacak vakit vakit konferanslar tertibile mesleğin inkişaf ve tevsiine saî olacaktır.*
16. *Şubeler daire-i intihabiyeleri dahilinde mebus ve belediye intihabatında fırkanın tayin edeceği bir namzedin muvaffakiyetine gayret edeceklerdir.*
17. *Şube heyet-i idareleri lâakal haftada bir defa içtima eder ve ittihaz edilen mukarreratı defter-i mahsusuna kaydeder. Bu mukarrerat heyet-i idare azaları tarafından muntazaman imza edilir. Şubeler her ay hulasaten muamelat ve faaliyetlerini Merkez-i Umumiye arzederler.*
18. *Şubeler fırkaya girmek isteyen ve umumi esaslar bahsinin üçüncü ve dördüncü maddelerindeki evsafı haiz olan arkadaşların 3x5 kıtasında iki fotoğrafını ve muvazzah künyesini Merkez-i Umumiye irsal eder. Merkez-i Umumi mezkur arkadaşın hüviyet varakasını tanzim ve fotoğrafını azalarına mahsusu deftere ilsak eder.*
19. *Şubeler varidatlarının üçte birini Merkez-i Umumiye irsal ederler.*
20. *Merkez ve şuabat arkadaşlarından biri başka bir şube veya merkeze naklini arzu ettiği halde, muvafık görülerek heyet-i idarenin vereceği memhur bir vesika ile o şube veya merkeze nakleder.*
21. *Her şube hasta komisyonu talimatnamesi mucibince ve hastalık dolayısıyla azalarına muavenet-i lazıme ve naktiyede bulunmak mecburiyetindedir.*

Merkez-i Umumi

22. *Merkez-i Umuminin bir reis, bir reis-i sani, bir murahhas-ı umumi, bir katip, bir kasadarla iki azadan müteşekkil bir heyet-i idaresi vardır. Bu heyet-i idare her sene Mayıs iptidasında intihap edecektir. Heyet-i idare heyet-i temsiliye tarafından taht-ı murakabede bulundurulacaktır. Mühr-ü resmi mahfaza için reis, bu hakkı umumi azadan birinin (reisin bulunmadığı takdirde reis-i sani) ve bunlardan birinin gaybubetinde diğer aza arkadaş tarafından açılır ve aynı şerait tahtında hıfzedilir.*
23. *Merkez-i Umumi şuabat nezdinde daimi bir murahhas bulundurabilir. Ve şuabat nezdinde bulunacak murahhaslar heyet-i temsiliye tarafından namzetlikleri vazedilecektir. Murahhasların vazifesi şube muamelat ve harekatını hüsn-ü suretle idare ve nizamname-i dahili ahkamına tatbikini temin ve Merkez-i Umumi evamir ve tebligatının sürati ifası infazına nezaret vesairedir.*

Kongre

24. *Kongre senede bir defa Mayıs bidayetinde her şubenin Merkez-i Umumiye göndereceği murahhasların içtimaile inikat eder.*
25. *Şubeler mevcut azaların miktarı 1500'e kadar ise iki, 2500'e kadar ise üç ve 2500'den ziyade ise dörder murahhas intihap ederler.*
26. *Şubeler murahhaslarının yedlerine birer itimatname ve oranın ahvali umumiyesine dair birer rapor ve bir sene zarfında Merkez-i Umumiye vaki olan irsalatı mübeyyin bir irsaliye varakası ita eder.*
27. *Kongre içtimaatına reis ve katip, mevcut aza ve murahhaslar arasında rey-i hafi ile intihap edilir.*

Heyet-i Temsiliye

28. *Heyet-i temsiliye her şubeden Mayıs ipdidasında amele tarafından bilintihap gönderilen murahhaslardan terekküp eder.*
29. *Şubeler mevcut azaların miktarı 1500'e kadar ise iki, 2500'e kadar ise üç, 2500'den ziyade ise dörder aza heyet-i temsiliye olarak bilintihap gönderilir. Heyet-i temsiliye azalan amele tarafından müntehip olduklarını musaddak şube idaresince itimatnamesi hamil bulunacaklardır.*
30. *Heyet-i temsiliye bütün fırkanın emrini murakabeye selahiyettardır.*
31. *Heyet-i temsiliye bilittifak reis, reis-i sani, veznedar ve katip ile azaları muvakkaten tebdile ve derhal kongreyi içtimaa davet edebilir.*
32. *Heyet-i temsiliyenin muvafakati istihsal edilmeden grev ilan edilemez.*
33. *Elyevm heyet-i temsiliye ve idare 1339 senesi Mayısına kadar icra-i hüküm edecektir.*
34. *Heyet-i temsiliye merkezde veya şubelerde suiistimal vukuunda ayrıca heyet-i tahkikiye tayin edebilir.*
35. *Siyasi program aynen ibka edilmiştir.*[17]

9. Türkiye Sosyalist Fırkası'nda Hüseyin Hilmi Muhaliflerinin Protestosu

Aşağıda yer alan bir belgede Türkiye Sosyalist Fırkası'nın 1922 deki Kongre'de seçilen yeni yöneticilerinin ve işçi temsilcilerinin bir 'Protestoname'si yer almaktadır. 1922'deki Kongre Hüseyin Hilmi ve arkadaşlarını görevden uzaklaştırmıştır. Ancak Hükümet, bu Kongre kararının –iki yıl önceki- Kongre kararıyla çeliştiğini ve geçersiz olduğunu öne sürerek kabul etmemiştir. İki yıl önceki Kongre'de alınan karar gereğince yapılan yeni tüzük beş yıl müddetle değiştirilemeyecektir.

Bu gelişme üzerine 1922 seçimiyle işbaşına gelen Türkiye Sosyalist Fırkası yöneticilerinden; "Türkiye Sosyalist Fırkası Müntehibi İhsan, Türkiye Sosyalist Fırkası Müntehib Veznedarı ve Kongre Reisi Mehmet Nuri ile Beynelmilel Amele İttihadı Katib-i Umumisi, Beynelmilel Amele İttihadı Heyet-i İdaresinden Kazım ve Asımakopulos", aşağıdaki metni yayımlayarak durumu protesto etmişlerdir. Protestoname'de 'diktatör Hilmi'nin devrilmesini ve yeni seçilen Türkiye Sosyalist Fırkası yönetiminin hükümet tarafından tanınmaması, 'umum dünya işçileri nezdinde' kınanmaktadır.

Protestoname

Bizler zirde vâzıülimza İstanbul amele teşkilatı fırka ve cemiyetleri ve umum amele murahhasları işbu haziranın 14'üncü Çarşamba günü saat yedide Galata'da Mumhane Caddesinde Beynelmilel Amele İttihatı Cemiyeti merkez- idaresinde içtima ve atideki kararları ittihaz ettik.

1. *Memleketimizde elan tatbik edilen ve yirminci asır medeniyetinin ahkamına muvafık olmayan kavanini protesto ediyoruz.*
2. *Garbtaki emsali misüllü bu asr-ı medeniyetin ahkamına muvafık ve ameleye kendi menfaatlerini müdafaaya müsait teşkilat yapabilmelerini mümkün kılacak kavanini tedvinini talep ediyoruz.*

17 Mete Tunçay, 1923 Amele Birliği, Sosyal Tarih Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2009, sf. 18

3. *Türkiye Sosyalist Fırkası'na mensup amelenin serbest-i tam ile intihap ettikleri delegelerin teşkil ettiği kongrenin kanuniyetini tasdik ve hükümetin layenazil ve daimi sıfatıyla Sosyalist Fırkası'na umum amelenin arzularına rağmen Hüseyin Hilmi Efendi nam bir serseriyi müstereddiyi reis tayin etmek istemesindeki karar-ı gayri kanuni ve gayri-adilanesini kemal-i şiddetle protesto ederiz.*
4. *Bu metalibat ve protestolarımızın muvaffakıyetle tetevvüç etmesi için umum dünya işçilerinin muavenetine müracaat eylemeye karar verdik.*
5. *İşbu içtimâa saat 9'da hitam verdik.*

Türkiye Sosyalist Fırkası Müntehibi İhsan (fırka mühürü) (imza)	Türkiye Sosyalist Fırkası müntehib veznedarı ve Kongre Reisi Mehmet Nuri (imza)	Beynelmilel Amele İttihadı Katib-i umumisi (imza okunmuyor)
Beynelmilel Amele İttihadı Heyet-i İdaresinden Kazım (imza)	Beynelmilel Amele İttihadı Heyet-i İdare azasından Asımakopulos (imza)[18]	

10. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Diğer Partilerle İlişkileri

Türkiye Sosyalist Fırkası 20 Şubat 1919 tarihinde kurulmuştur. 1922 yılının sonlarına doğru siyasi hayatı son bulurken aynı dönemde aşağıda sıralanan sol siyasi parti ve çevrelerle de farklı ilişkilerde bulunmuştur:

Osmanlı Mesai Fırkası: (Kuruluşu Ocak 1919.)[19]

İktidardan düşen İttihatçıların varlıklarını koruyabilmek, işçi hareketi içinde etkin olabilmek ve sol hareketlerin yolunu kesmek için kurdukları bir örgüttür. 1919 sonunda İstanbul'da yapılan seçimlerde İttihatçılar devlet ve bürokrasi içindeki nüfuslarını kullanarak Zeytinburnu Fişek Fabrikası ustalarından Numan Ustayı (Abdülmecid Numan) milletvekili seçtirmeyi başarmışlardır. Numan Usta sonradan Ankara'da da TBMM'de işçi vekili adıyla çalışmayı sürdürmüş, Ankara hükümetinin icraatlarının uygulayıcılarından olmuştur. Türkiye Sosyalist Fırkası, Numan Usta'nın milletvekili seçilmesine tepki gösteren tek parti olmuş ve Numan Ustayı seçtiren gücün 'İttihatçı' varlığı olduğunu teşhir için büyük çaba harcamış, kamuoyuna konuyla ilgili bir 'Beyanname' yayımlamıştır. (Bakınız: 'Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Seçimlere İtirazı')

Amele Fırkası: (Kuruluşu 11 Ağustos 1920.)[20]

İşçilerin mevcut şartlarını düzeltmeyi amaçlayan, yöneticileri arasında paşazadelerin bulunduğu, önemli faaliyeti saptanamayan bir parti olarak mütareke koşullarında yok olmuştur.

18 Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt:II Mütareke Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998, sf. 433
19 a. g. y., sf. 330
20 a. g. y., sf. 572

İşçi (Amele) Sosyalist Fırkası:

1921 sonlarında Türkiye Sosyalist Fırkası'nın etkinliğini kırmak üzere kurulduğu anlaşılmaktadır. İkdam gazetesinin 1 Mayıs 1922 tarihindeki bir haberine göre 1922 yılı 1 Mayıs gösterilerini düzenlemiştir.[21]

Fransız Askeri Arşivi'ndeki (24 Ekim 1921 tarihli) bir belgeye göre ise, bu yeni partinin kurucuları Türkiye Sosyalist Fırkası (eski) üyelerinden Hüseyin Namık ve Seyr-i Sefain işletmesinden Hasan Fehmi'dir. Amacı Hüseyin Hilmi'nin partisi ile mücadele etmektir. Hüseyin Hilmi Dahiliye Vekaletine bir yazı göndererek aynı adı taşıyan ikinci bir partinin kurulmasını protesto etmiştir. Arşivdeki belgeye göre; Hüseyin Hilmi, ikinci başkan Rasim Şakir ve parti sekreteri Şevket'in katıldığı bir toplantıda yeni kurulan partiye karşı alınacak önlemler tartışılmış ve ilave olarak bu uydurma partiyi Sosyalist Enternasyonale şikayet edilmiştir.[22]

Sosyal Demokrat Fırkası:

23 Aralık 1918 yılında kurulmuştur. Başkanı Dr. Hasan Rıza Bey, Katib-i Umumisi Yorgaki Efendi'dir. Dr. Hasan Rıza, 9 Eylül 1913'de de Sosyalist Enternasyonal'a mektup yazarak Sosyalist Parti'ye üye olma isteğini iletmiştir.[23]

Partinin yönetiminde emekli paşalar da (Mirliva Halit Paşa) görev almıştır. Fırka kendisini II. Enternasyonal'e bağlı saymıştır. Programında işçi haklarının tanınması ve işçilerin geçim durumlarının düzeltilmesi konuları ağırlıktadır. Kuruluş amacında 'devletçe milletçe kabul olunan Wilson Prensiplerine gönderme yapılmakta ve Batı uygarlığına' ulaşmak için yapılacak çalışmalardan bahsedilmektedir.[24]

Belli bir işçi kitlesine dayanmaktadır ve yayın organı yoktur.[25] Türkiye Sosyalist Fırkası ile ilişkisi, özellikle 1919 seçimleri sırasında işbirliği ve ortak adayla girilmesi konusundadır. Bu konuda bir uzlaşma olmamış, ancak bilindiği kadarıyla Türkiye Sosyalist Fırkası'yla bir çatışma yaşanmamıştır. Seçimlere katılan Sosyal Demokrat Fırkası adayları Dr. Hasan Rıza, Yorgaki, İbrahim ve Kazım'a seçimlerde oy çıkmamıştır. Dr. Hasan Rıza ve çevresini İstanbul'dan tanıyan Ziynetullah Nevşirvanov, Sosyal Demokrat Fırka yönetimi için; 'sırf şahsi mevki ve menfaat için fırka teşkil etmiş bu zevat, büyük burjuvaların yamakları ve uşakları, fırkanın emekçileşmesine, inkılapçılaşmasına mani olmaya çalışıyorlar' diye suçlamakta; Dr. Şefik Hüsnü ise Hasan Rıza için 'adap ve merasim içinde boğulmuş, kitlelerden uzak, zavallı bir ihtiyar' demektedir.[26]

21 Oya Sencer, Türkiye'de İşçi Sınıfı Doğuşu ve Yapısı, Habora Kitabevi Yayınları, 1.Basım, İstanbul 1969, sf. 258 (1 Mayıs kutlamaları oldukça fazladır ve başka hiçbir kaynakta böyle bir parti adı anılmamaktadır, muhtemelen bir tabela partisi olarak kalmıştır.)

22 Mete Tunçay, 1923 Amele Birliği, Sosyal Tarih Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2009, sf. 14

23 George Haupt / Paul Dumont, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler, Gözlem Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1977, sf. 180, Belge 60 ve 61

24 Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt:II Mütareke Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998, sf. 232

25 Fethi Tevetoğlu, Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960), Ayyıldız Matbaası, Birinci Baskı, Ankara 1967, sf. 107

26 Mustafa Suphi ve Yoldaşları, '28-29 Ocak 1921'i Unutma!', nfo-Türk Ajansı, Tarihsel Belgeler Dizisi 2, Brüksel 1975, sf. 70 (Z. Nevşirvanov, 'stanbul'da Sosyal Demokrat parti üyesi, Ankara Hafi TKP, Türkiye Halk İştiraki yun Fırkası kurucularından ve (Bakü) TKF üyesi.)

Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası:

Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası 22 Eylül 1919'da kurulmuştur. Kuruluş dilekçesi hükümete verildikten sonra (Damat Ferit Paşa) hükümet, programındaki kimi maddeleri sakıncalı bularak müracaatı reddetmesi üzerine bir belirsizlik doğmuştur. Bu arada iki ay sonra yeni bir hükümet (Ali Rıza Paşa) kurulmuş ve Fırka'nın başvurusu 17 Aralık 1919'da onaylanmıştır.[27]

Partiyi kuranlar, Almanya ve Fransa'da okuyan, Birinci Dünya Savaşı'nın altüst ettiği Avrupa'yı yakından tanıyan, Almanya ve Fransa'daki sosyalist mücadelenin –özellikle Almanya'daki Spartakist hareketin- yakın tanığı olan, uluslararası işçi hareketinde dünya savaşı sonrası ortaya çıkan bölünmede yeni kurulan III. Enternasyonal'i destekleyen, Türkiye'deki ulusal savaş ve Sovyetlerdeki Ekim Devrimi sonrası bu iki olayın yakınlaştırdığı atmosferde Sovyet tezlerini savunan ve 19 Mayıs 1919'da Türkiye'ye dönen gençlerdir.

Partinin başkanı Namık İsmail, Katib-i Umumisi Dr. Şefik Hüsnü'dür.

Şefik Hüsnü, bilindiği üzere Türkiye'deki sol hareketin önemli liderlerinden olacaktır. Dr. Şefik Hüsnü, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası kuruluşu ve sonrası için şunları yazacaktır:

'1919 ortasında Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nı kurduk. Genel Sekreter olarak başlangıcından itibaren yönettiğim bu parti Türkiye devrimci hareketinde büyük bir rol oynadı. 1920'de bu partinin içinde birkaç yoldaşla birlikte 3. Enternasyonal grubunu (İstanbul Komünist Grubu) oluşturdum. Moskova'ya bir delegasyon göndererek Komünist Enternasyonal ile ilişkiye geçtik. Komünist Enternasyonal tarafından tanınan bu grubun Ankara Halk İştirakiyun Fırkasıyla birleşmesinden, başından beri Genel Sekreterliğini üstlendiğim Türkiye Komünist Fırkası doğdu.'[28]

1919 ortalarında yurt dışından dönen sosyalist gençlerle Türkiye Sosyalist Fırkası arasındaki ilk ilişki Fırka'nın Katib-i Umumisi Mustafa Fazıl'a (Çun) göre şöyle gelişmiştir: Almanya'dan gelen altı kişi fırkaya girmek için müracaat etmişler, Berlin'de teşkilatları olduğunu beraber çalışmak istediklerini söylemişler, Hilmi bu teklifi hoş görmemiştir. Fakat kendisi bu arkadaşlarla çalışmanın mümkün olacağını öngörmüş, gelen arkadaş grubu fırkaya girmek için yedi kişiden mürekkep heyeti idarenin yarısının kendilerinden teşkil olunması gereği teklifinde bulununca; Mustafa Fazıl'da cevaben 'Siz yeni geldiniz biz sizi tanımıyoruz. Fırkaya giriniz, çalışalım, sonra görüşürüz' dediğini aktarmaktadır.[29]

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın bu –Heyet-i İdarenin bölüşülmesi– önerisini reddetmesinden sonra parti 1919 sonbaharında kurulmuştur. Her iki partiyi yeniden karşılaştıran olaysa 18 Aralık 1919'da yapılacak olan seçimlerdir. Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası bu seçimde sosyalistler ve sol partiler arasında işbirliği ve

27 Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt:I1 Mütareke Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998, sf. 493

28 Erden Akbulut, Dr. Şefik Hüsnü Deymer –Yaşam öyküsü, Vazife Yazıları-, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul 2010, sf. 25

29 Yücel Demirel (Çeviren) TKP MK 1920-1921 Dönüş Belgeleri II, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, Birinci Baskı, İstanbul 2004, sf. 40-242

seçimlere ortak adayla katılım konusunda yoğun çaba harcamış, bu anlamda 24 Ekim 1919'da Şehzadebaşı Ferah Tiyatrosunda büyük bir işçi toplantısı düzenlemiştir. Bu tarihten bir hafta sonra da Türkiye Sosyalist Fırkası'nın aynı amaçla toplantısı Şehzadebaşı Şark Tiyatrosunda yapılmıştır.

Sonuçta ortak adaylarda anlaşılamamış, Türkiye İşçi ve Çiftçi Fırkası da, o dönem işçi hareketi içinde neredeyse tek örgütlü parti olan –Türkiye Sosyalist Fırkası'nın- sol hareket içinde tanınan adayı Dr. Refik Nevzat'ı desteklememiştir. Seçimler sosyalistler açısından başarısız olmuştur.

1922 yılında, Türkiye Sosyalist İşçi ve Çiftçi Fırkası'nın yönetiminde etkili olduğu 'Türkiye İşçiler Derneği', kanalıyla solda yeni bir 'birlik' hareketine daha girişilmiştir. Türkiye İşçiler Derneği, 1922 Temmuz ayı başında, İstanbul'daki bütün solcu partilere ve işçi kuruluşlarına, 'birleşme' sorunlarını görüşmek üzere yazılı bir çağrıda bulunmuş, fakat Amele Siyanet Cemiyeti ile çöküş sürecine giren Türkiye Sosyalist Fırkası daha baştan bu toplantıya katılmayı reddetmişlerdir. Çağrıya uyan, Beynelmilel İşçiler İttihadı ve üç sendikası, Mürettipler Cemiyeti, Müstakil Sosyalist Fırka ve Ermeni Sosyal Demokrat Fırkaları tarafından gönderilen delegeler, 21 Temmuz 1922'de konferansta buluşmuşlar ancak umulan birlik gerçekleşmemiştir.[30]

Türkiye Sosyalist Fırkası ve Türkiye Sosyalist İşçi ve Çiftçi Fırkası arasındaki ilişkiler özellikle 1921 öncesi ve sonrası dönemlerde farklı seyirler izlemiştir.

1919 ve 1920 dönemi Türkiye Sosyalist Fırkası'nın; işçiler arasında başlıca örgütlü güç olduğu, çeşitli işçi eylemleri ve grevleri yönettiği, işçiler adına görüşmeler yaptığı, İstanbul içinde sekiz şubesi ve İstanbul dışında Edirne ile Eskişehir şubeleri ile kitlesel bir gücü temsil ettiği, bu gücü ve eylemleri dolayı Hükümetle ve İşgal Kumandanlıklarıyla ya görüşme, ya çatışma, ya uzlaşma yaptığı dönemdir.

Türkiye Sosyalist İşçi ve Çiftçi Fırkası ise bu dönemde yeni kurulmuştur. Genç aydın ve öğrencilerin yönetiminde olduğu bu parti ideolojik olarakta 'sert' söylemiyle dikkat çekmektedir. Nitekim 1919 yılında Rusya'da 'Türkiye İştirakiyun Teşkilatı'nı örgütleyip genişletmeye çalışan Mustafa Suphi'nin İstanbul'a gönderdiği ve İstanbul'da bir 'Komünist Grup' kurmayı amaçlayan Komünist Enternasyonal'in temsilcileri de İstanbul'da 'sol' muhatap olarak, işçi hareketi içinde örgütlü olan Türkiye Sosyalist Fırkası'nı işaret etmişlerdir. 1921 yılından itibaren ise bu ilişkinin seyri değişecektir. Mustafa Suphilerin 1921 yılı başında katledilmeleri Türkiye sol hareketinde ağırlıkların yerini değiştirmiş, Türkiye Sosyalist İşçi ve Çiftçi Fırkası ve yöneticilerini ön plana çıkarmıştır. 1922 yılı ise farklı yeni etkenleri toplumsal alana taşımıştır. Komintern politikalarının ve söyleminin artan ağırlığı ve bunun TİÇSF tarafından aynen uygulanması, Türkiye'deki ulusal hareketin başarılı olmasıyla İstanbul'u ve işçi hareketini zaptı rapt altına almaya başlaması, Türkiye Sosyalist Fırkası'nın grevlerde uğradığı yenilgi ve 1922'de Hüseyin Hilmi'nin öldürülmesi toplumsal tabloyu tamamen değiştirmiştir.

30 Erden Akbulut – Mete Tunçay, İstanbul Komünist Grubu'ndan – İKG (Aydınlık çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne 1919 – 1926 (yayına hazırlanmaktadır)

Müstakil Sosyalist Fırkası:

Müstakil Sosyalist Fırkası, Türkiye Sosyalist Fırkası içindeki muhalefet tarafından kurulmuştur. Fırkanın kuruluş tarihi 12 Haziran 1922'dir. Kurucuları Türkiye Sosyalist Fırkası (eski) kurucularından Mehmet Nurettin ve Dr. İhsan'dır (Özgen).[31]

Müstakil Sosyalist Fırka yöneticileri arasında adı geçen Rasim Şakir'in (bazı yerlerlerde geçtiği şekliyle Şakir Rasim) Türkiye Sosyalist Fırkası'na 1920-21 deki grevler sırasında katıldığı anlaşılmaktadır. Rasim Şakir dönemin entrikacı, antikomünist ve hırslı sendikacılarındandır. (Aksaray Tramvay Deposu Müdürü) Rasim Şakir Bey, Fransız Askeri Arşivi'ndeki bir belgeye göre de 'kimseye aldırış etmeden Türkiye Sosyalist Fırkası'nın propagandasını yapmakta, Lenin'in politikasını övmekte, 29 Eylül 1921 deki tramvay grevini teşvik etmekte, Hilmi ile temasını sürdürmekte', 1922 Nisan ayında İşgal kuvvetleri kumandanlığına yazdığı mektupta da 'III. Enternasyonal yanlılarını aşırı komünist, kendilerini ılımlı ve barışçı' diye nitelendirmektedir.'[32]

1922 yılı 8 Martında düzenlenen Türkiye Sosyalist Fırkası 3. Kongresinde ve parti tüzüğünde Hüseyin Hilmi'ye olağanüstü yetkiler veren ve diktatör dedirten maddeler iptal edilmiş ve Hüseyin Hilmi ile ekibi tasfiye edilmiş, yeni seçilmiş üyeler (İki kişi dışında kim oldukları tam bilinmemektedir. İki kişi Beynelmilel Amele İttihadı merkezinde Hilmi'yi ve hükümeti 14 Haziran 1922'de bir 'Protestoname' ile kınayan –Bu Protestoname için Hüseyin Hilmi Muhaliflerinin Protestosu başlığına bakınız– Türkiye Sosyalist Fırkası müntehibi Dr. İhsan ve Türkiye Sosyalist Fırka müntehip veznedarı ve kongre reisi Mehmet Nurettin) parti yönetimini devr almak istemişler, ancak hükümet –muhtemelen Hüseyin Hilmi'nin de itirazını dikkate alarak– önceki tüzük uyarınca genel kurulu geçersiz saymıştır.

Rasim Şakir'in, 1 Mayıs 1922'de –Hüseyin Hilmi tutukluyken– parti adına Hürriyet-i Ebediye meydanında törenlere katıldığı bilinmektedir. Anlaşılan, 'Tüzük' konusunda hükümetin Hüseyin Hilmi'den yana çıkmasıyla muhalefet ile birlikte hareket ederek Müstakil Sosyalist Parti'ye katılmıştır. Nitekim Bulgaristan Komünist Partisi'nin Türkçe yayın organı Ziya gazetesi de 22 Kasım 1922 tarihli bir haberinde 'Müstakil Sosyalist Fırkası şubeler açmaya başlamıştır. İşçiler anlamalıdırlar ki, Şakir, Dr. İhsan ve kumpanyası bezirgânların en sadık uşakları, işçi sınıfının en amansız düşmanlarıdırlar' diyerek Rasim Şakir'i de Fırka içinde saymaktadır.[33]

Hüseyin Hilmi 22 Kasım'da (1922) öldürülmüş, Rasim Şakir ise 20 Aralık 1922'de İstanbul Umum Amele Birliği adındaki örgütü kurmuştur.

Rasim Şakir'in kurduğu İstanbul Umum Amele Birliği 10 ayda 26 sendikayı birliğe katmış, birlik adına Gazi Mustafa Kemal'e bağlılık mesajı çekmiş, Komünistlerin

31 Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt:II1 Mütareke Dönemi, Hürriyet Vakfı Yay., 2. Baskı, İstanbul 1998, sf. 636 (Müstakil Sosyalist Fırkası kurucuları arasında başka isim geçmezken, M. Tunçay'ın 'Amele Birliği' sf. 10'da 'MSF katib-i Umumisi Şakir Rasim, Aksaray Kızıl Minare, Halid Sokağı no.7'deki parti merkezinden Londra'ya 12 Ekim 1922 tarihli bir mektup göndererek Lahey'deki toplantıya katılamayacakları için üzüntülerini bildirmektedir' denilmektedir.)

32 Mete Tunçay, 1923 Amele Birliği, Sosyal Tarih Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2009, sf. 12-13-18

33 Mete Tuçay, BKP'nin Türkçe Yayın Organı Ziya Gazetesi (1920-1923), Sosyal Tarih Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2009, sf. 60

denetimindeki 'Türkiye İşçiler Derneği'yle rekabete girişmiş, TBMM'nin yenilenen seçimlerinde Mustafa Kemal Paşa'nın Birinci Grubu'ndan yana tavır almış, 1 Mayıs 1923 kutlamalarını kendi başına gerçekleştirmiştir. 1924'de ise 1 Mayıs kutlaması engellenmiştir. Rasim Şakir, o dönem Heyet-i Vekile Reisi Rauf Orbay'a örgütün fahri başkanlığını önermiş, Rauf Bey çeşitli gerekçelerle ve nazikçe bunu reddetmiştir. Ankara Hükümeti, Aralık (1923) sonunda İstanbul (Türkiye) Umum Amele Birliği'ni 'mevzuatı' gerekçe göstererek bu işçi teşkilatını lağvedilmiştir.[34]

Abidin Nesimi de Rasim Şakir'i 'Hüseyin Hilmi'nin partisindeki Müdafaa-i Hukukçuların güvenilir adamları' arasında saymakta, 'Müdafaai- Milliye hareketine bağlılığı yüzünden Hilmi ile arası açıldı' demektedir.[35]

Müstakil Sosyalist Fırka'nın, Hüseyin Hilmi öldürülüp Türkiye Sosyalist Fırkası dağıldıktan sonra adı duyulmamıştır.

Amele Siyanet Fırkası (Cemiyeti):

Amele Siyanet Cemiyeti, 1921 yılının Mayıs ayı başında Türkiye Sosyalist Fırkası'nı bölmek, yürüttüğü grevleri kırmak amacıyla Tramvay Şirketi tarafından kurulmuş bir örgüttür.Nafıa Nezareti Müdir-i Umumisi Sırrı Bey, Alemdar gazetesinin 'Amele Siyanet Cemiyetinin Şirket'lerin bir dolabı olup olmadığı' şeklindeki sorusunu dolaylı olarak onaylamıştır.[36] 1921'de Hükümet de yabancı Kumpanya'lardan yana tavır alarak, grevlerin engellenmesini, grevcilerin koğuşturulmasını, grevci işçilerin işten atılmasını, grev kırıcı grupların oluşturulmasını, şantaj ve baskıyla Türkiye Sosyalist Fırkası'nın gücünün kırılmasını hedeflemiştir. Amele Siyanet Cemiyeti'nin bu mizansende önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır. Amele Siyanet Cemiyeti'ni kuranların Fransız ve Belçika sermaye grubuna bağlı Kumpanya'lar ve ona her türlü desteği verenin Osmanlı Hükümeti olduğu bilindiği halde Fırka'yı fiili olarak yönetenin kim ve kimler olduğu bilinmemektedir.[37]

Dönemin basınında yer alan haberlerde Tramvay Kumpanya'sının Amele Siyanet Cemiyeti ile ilişkisi açıkça yer almaktadır. Bu da oynanan oyunun saklanmaya gerek kalmaksızın sergilendiğini göstermektedir.

4 Mayıs 1921, Alemdar'da: Haber aldığımıza ve tahkikatımıza göre, gerek Şirket-i Hayriye gerekse bazı müessesatı tüccariye son zamanlarda pek ziyade kuvvetlenen ve kuvvetini muvaffakiyetlerle müsbet bir şekilde gösteren Türkiye Sosyalist Fırkası'na karşı bir kuvvet ve mevcudiyet teşkil etmek üzere "kontr-parti" bir Amele Siyanet Fırkası teşkil ettiriyorlar... (Bu fırkanın) 800 kadar üyesi olduğu ve 2500 Tramvay işçisinden bu 800'ü içine

34 Mete Tunçay, Türkiye Umum Amele Birliği'nin kapatılma nedenini; Rasim Şakir'in 'yanlış ata oynaması', Rauf Orbay'a başkanlık önerilmesi, Halk Fırkası içideki muhalefetle ilişki kurulması ve Rasim Şakir'in hükümetin gözünde 'kuşkulu' adam haline gelmesi olarak yorumlamaktadır. (Mete Tunçay, 1923 Amele Birliği, Sosyal Tarih Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2009, sf. 123)

35 Abidin Nesimi, Türkiye Komünist Partisinde Anılar ve Değerlendirmeler–Birinci Cilt– (1909-1949), Promete Yayınları, İstanbul 1979, sf. 43-46

36 Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt:II Mütareke Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998, sf. 409

37 Mete Tunçay'ın '1923 Amele Birliği' sf. 9'da; 'Rasim Şakir'in adına ilkin Amele Siyanet Cemiyetinin başında rastlıyoruz' demekle beraber, kaynak gösterdiği üç kaynaktan ikisinde; O. Sencer ve T. Z. Tunaya'da bu isim verilmemektedir, Kitaigorodsky'nin kaynağı bilinmemektedir. Ayrıca Rasim Şakir, bu Cemiyet'in kurulduğu belirtilen tarihte (muhtemelen) Türkiye Sosyalist Fırkası

aldığı sanılmaktadır.' 4 Ağustos 1921'de İkdam'da: 'Günden güne kuvvetlenen Türkiye Sosyalist Fırkası'nın taleplerini pek müfrit (haddini aşan) bulan Tramvay Kumpanyası yeniden teşekkül eden Siyanet Fırkası'na karşı himayekâr bir vaziyet almış ve muhtemel bir grev tehlikesine karşı amele tedarikine çalışmıştır. Hüseyin Hilmi görüşmeleri durdurmuş, grev tehlikesi başgöstermiştir.'[38]

Amele Siyanet Cemiyeti'nin, Türkiye Sosyalist Fırkası'nın elbirliği ile çökertilmesi sürecinde rolünü oynadıktan sonra siyasi ömrünü tamamladığı anlaşılmaktadır.

İstanbul Komünist Grubu:

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın, Türkiye Komünist Fırkası ve Mustafa Suphi çevresi ile ilişkisi 1919 yılına dayanmaktadır. Aşağıda da görüleceği gibi Mustafa Suphi ekibinden İstanbul'a gelen temsilciler Türkiye Sosyalist Fırkası'nı 1919 ve 1920 yıllarında İstanbul'da en örgütlü parti ve sol muhatap olarak kabul etmişlerdir.

Bilindiği üzere Mustafa Suphi 1918 yılı başlarında Moskova'da 'Merkez Müslüman Sosyalistler Komitesinin Türkçe Naşir-i Efkarı' üst başlığıyla yayımlamaya başladığı 'Yeni Dünya' gazetesini, şartlar uygun olduğunda 1919 Nisan ayında Kırım'a taşımış, Yeni Dünya gazetesi burada 'Türk Komünistler Teşkilatı'nın yayın organı olarak çıkmaya devam etmiştir.[39]

Mustafa Suphi bir yandan Rusya'da ağırlıklı olarak Türklerden meydana gelen 'Türkiye Komünist Teşkilatı'nı genişletmeye çalışırken, diğer yandan bu teşkilatın Türkiye'deki örgütlenmesini yapmak amacıyla çeşitli dönemlerde Anadolu ve İstanbul'a temsilciler göndermiştir.

Kırım'daki çalışmalar sırasında da gruplar halinde bazı fırka mensuplarını Anadolu'ya geçiren ve kendisinin de içinde bulunduğu bir grup arkadaşı ile Anadolu'ya geçmeye çalışan Mustafa Suphi'nin bu girişimi, karşı-devrimci Beyaz Ordu'nun Kırım ve Odesa'yı işgaliyle gerçekleşememiştir.

Mustafa Suphi Türkiye Komünist Teşkilatı Merkez Heyeti'nin faaliyeti hakkında Bakü Kongresi'nde yaptığı konuşmada o döneme ilişkin şu bilgileri vermektedir:

'Kırım ricatinden sonra Odesa'daki faaliyetten de bahsetmek gerekir. Teşkilatımız arkadaşların bir kısm-ı mühimini Türkiye'ye nakletmek üzere Mayıs 1919 tarihinde Odesa'ya gidildiği zaman orada Üçüncü Enternasyonal Şubesi'yle teşriki mesai etti. Beraber getirdiği matbaasında beyannameler ve Üçüncü Enternasyonal Manifesti'ni neşrederek Türkiye'ye gönderdi. O zaman başlıca arkadaşlarımız daha bir takım amele, rençber ve esirlerle iki gemi içinde memlekete sevkolundular ki, bu meyanda merkez-i heyet azasından iki arkadaş İstanbul'a gitmişler ve beni murahhas olarak Rusya'da bırakmışlardı. Arzolunduğu gibi Anadolu ve Rusya dahilinde faaliyette bulunmuş, Anadolu'nun muhtelif mahallerine gönderilmiş arkadaşlar tarafından aşağıda gösterilen şubeler teşkil edilmişti. Bu şubeler vekillerini elyevm kongremize göndermiş bulunuyorlar...'[40]

ikinci başkanıdır. 1 yıl sonra da Müstakil Sosyalist Fırka'nın içindedir. Tam karşı cephedeki 'patron yanlısı' Amele Siyanet Cemiyeti ile bağı olması pek mümkün görünmemektedir.

38 Oya Sencer, Türkiye'de İşçi Sınıfı Doğuşu ve Yapısı, Habora K. Yay., 1. Basım, İst. 1969, sf. 255-275

39 Hamit Erdem, Mustafa Suphi, Sel Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul 2010, sf 98

40 Burhan Tuğsavul (Çevrimyazı), Mustafa Suphi ve Yoldaşları, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2004, sf, 96

Nitekim 10 Eylül 1920'de Bakü'de açılan Türkiye İştirakiyun Teşkilatları Kuruluş Kongresi'nde Mustafa Suphi'nin İstanbul'a gönderdiği; İsmet Lütfi ekibinden gelen Lütfi Necdet ve Latif orada yaptıkları örgütlenme ve faaliyetler hakkında konuştuktan sonra, Hilmioğlu Hakkı Berlin'deki TİÇSF/Spartakist hareketini, Ethem Nejat'ta Komintern Kongresi için hazırlanmış İstanbul Komünist Grubu çalışmalarını anlatmıştır.[41]

Aşağıdaki belgeye göre kongrede bu raporları sunanlar Lütfi Necdet, Hüseyin Sait ve Baha Ali 15 Haziran 1920 tarihinde Mustafa Suphi'ye yazdıkları mektupta İstanbul çalışmaları hakkında bilgi vermektedirler:

Moskova, 15 Haziran 1920

Muhterem Suphi Yoldaş

Bilhassa arz-ı hürmet ederiz. İstanbul'dan buraya gelmiş olan biz üç yoldaş size kendimizi takdim ederiz ki; 1. Sizinle evvelce Kırım'da, Yalta'da çalışıp Odesa'dan İstanbul'a giderken tevkif edilen Hüseyin Sait, 2. Mümaileyhin amcazadesi olup İstanbul'da gruba dahil olan Lütfi Necdet, 3. Zeki Paşa mahdumu Lütfü'nün (İsmet Lütfü kastedilmektedir) eski arkadaşlarından ve Cevdet Ali'nin esaret arkadaşlarından Baha Ali.

Rapor, İstanbul'a gelen grubun "12 kişiden meydana gelen bir heyet teşkil ettiğini, bu arkadaşlardan bir kısmının İngilizler tarafından tevkif edilerek Çanakkaye götürüldüğünü, hamal ve kayıkçılar arasında propaganda yaptığını, teşkilatın ağır baskılar yüzünden açık çalışamadığını ve 5 Martta İstanbul'dan ayrıldığını" yazmaktadır. Aynı yerde İstanbul Komünist Grubu'nun bir başka raporunda da (Belge no: 348) Komünist Partisi Merkez Komitesi Prezidyumuna hitaben: İstanbul'da Milli Kongre (Parti), Türkiye Sosyalist Fırkası, komünist Bulgar grupları, ordudan bazı (Bolşevik) devrimci subaylar, Anadolu Çerkez grupları ile bir konferans çalışması yapıldığı, bu çalışmaya Milli Parti'den Şeref Bey ile Sosyalist Fırkası'ndan Hilmi Yoldaş'ın katılacağı bildirilmektedir.

İstanbul Komünist Grubu adına bir diğer belgede ise: Komintern ikinci kongresine Nihat Nusret tarafından iletilen, Türkiye Sosyalist Fırkası'na ait ve kendi beyanına göre Mustafa Fazıl tarafından kaleme alınmış, Haziran 1920 tarihli raporda İstanbul'daki çalışmalar uzun uzun anlatılmaktadır. Bu rapora göre Nihat Nusret; Ukrayna Merkezi Komünist Komitesi tarafından 7 Mart 1919'da Türkiye ve Kafkasya'ya gönderildiğini, çeşitli dillerde literatürü Dersaadet ve Batum'daki komitelere verdiğini, Dersaadette Lenin'in mektubunu Harbiye Nezareti'ndeki zabitana okuttuğunu anlatmaktadır.

Nihat Nusret Muş'ludur. Genç bir öğretmen iken, yedek subay olmuş, 1916'da Ruslara esir düşmüş, 1917'de Moskova'da Mustafa Suphi grubuna katılmıştır. İstanbul'daki çalışmasından sonra hazırladığı raporda, İstanbul'da bulunan sol gruplardan yalnızca İştirakçi Hilmi'nin reis, Fazıl'ın sekreter, Rıza'nın muavin aza

41 Erden Akbulut – Mete Tunçay, İstanbul Komünist Grubu'ndan – İKG (Aydınlık çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne 1919 – 1926 (yayına hazırlanmaktadır.)

olduğu Türkiye Sosyalist Fırkası'nı 'Dersaadet'teki Komünist Teşkilat' olarak nitelemektedir. Türkiye Sosyalist Fırkası Genel Sekreteri Mustafa Fazıl'ın kendisinin hazırlayıp Nihat Nusrete verdiği, yolda yakalanabilir diye imza atmadığını belirttiği Komintern II. Kongresi'ne İstanbul Komünist Grubu adına 'Türkiye'de Sosyalist Faaliyet' başlığıyla sunulan rapor tümüyle Türkiye Sosyalist Fırkası faaliyetinden söz etmektedir. İstanbul Komünist Grubu'nun Türkiye Sosyalist Fırkası'yla olan ilişkisi 1921 başından itibaren üstüste gelen olaylarla farklılaşmıştır. Mustafa Suphi ve arkadaşlarının (1921 başında) öldürülmeleri, Ankara'daki Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın faaliyetlerinin Kemalistlerce yasaklanması, Türkiye'de sol'un liderliğini Bakü'den İstanbul'a taşımıştır. Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası, Komünist Enternasyonal'in desteğiyle Türkiye 'sol'unun yeni merkezi olmaya başlamıştır.

1922'de Hüseyin Hilmi'nin öldürülmesi, II. Enternasyonal'e bağlı işçi hareketinin de sonu olmuştur.

11. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın II. Enternasyonal'le İlişkisi

1889 yılında kurulan ve 1914 yılı Birinci Dünya Savaşı arifesinde kendi ulusal hükümetlerinin savaş kararına katılarak dağılma sürecine giren II. Enternasyonal, 1910-1920 döneminde Osmanlı sosyalistlerinin de kendilerini bağladıkları, kongrelerine temsilci gönderdikleri bütün dünya sosyalist ve işçi partilerinin çatı örgütüydü. Kurulduğu yıldan itibaren sosyalist teori ve pratiğin birçok sorununun ele alınması, politika üretilmesi, sosyalist hareketin gündemindeki önemli sorunların; enternasyonalizm, sınıf hareketi, sendika, parti, devrim, sosyal reform, ulusal sorun, sosyalist toplum modeli, sömürgecilik vb. gibi alanlarda, her kongresi yoğun tartışmalara sahne olan II. Enternasyonal'in, başından beri ve büyük ölçüde Alman ve Fransız sosyal demokrat ve sosyalist partilerinin çizgilerini izleyen bir geleneği bulunmaktaydı.[42]

Bu dönemde II. Enternasyonal'in temel çizgisine; işçi sınıfının toplumda yaratılan toplam üretimden aldığı payın artması nedeniyle, işçi sınıfı partilerinin toplumun devrimci dönüşümü yerine reformlar yoluyla burjuva devletin sosyal karakterinin olumlu şekilde değiştirilebileceği, parlamentoda işçi ve halk temsilcilerinin çoğalmasıyla devletin demokratikleşeceği ve sosyal adaletin sağlanabileceği, düzenin yıkılmasına gerek olmaksızın kapsamlı sosyal reformlarla emekçi sınıfların durumunun düzeltilebileceği düşüncesi hâkimdi.

II. Enternasyonal, milliyetçilik ve enternasyonalizm bağlamında çetin sorunlarla da karşı karşıya kalmıştı. Milliyetçilik ve sosyalizmin iç içe geçtiği kimi durumlarda birçok milliyet kendi ulusal devletlerini kurmaya yönelmişlerdi.

II. Enternasyonal 1896'da Londra'da yapılan konferansında 'bütün ulusların kendi geleceğini belirleme hakkı olduğunu' onaylamıştı. Rusya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu gibi çok milletli devletlerin ulusları, hem sosyalist hem milliyetçi bir söylem içinde kendi devletlerini kurma programlarını uygulamaya koymaktaydılar. Aynı dönemde Roza Lüxemburg'un, Osmanlı İmparator-

42 Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul 1988, sf. 407

luğu için sosyalistlerin nasıl bir yol izlemelerine dair önerisi şöyleydi: 'Türk yönetiminin hantallığı kapitalizmi bile üretmede yetersiz olmuştur -nerede kaldı ki, sonunda sosyalizmi üretebilsin; onun için ne kadar çabuk yıkılır ve ulusal kurucu öğelerine ayrılırsa o kadar iyi olur- o zaman, bu geri bölge tarih diyalektiğinin olağan sürecine katılabilecektir.' II. Enternasyonal'in önemli liderlerinden Roza Lüxemburg'un görüşleri Osmanlı Devleti'ndeki azınlık sosyalistleri açısından hararetle benimsenmiştir.

Osmanlı sosyalistleri içinde II. Enternasyonal'le ilk ilişki kuran Ermeni sosyalistleridir. 1907 yılında II. Enternasyonal'e başvuran Ermeni hareketini II. Enternasyonal 'Osmanlı Seksiyonu' altında "Türkiye Ermenistan'ı Alt Bölümü"ne kabul etmişti.

II. Enternasyonal'in 1910'daki sekizinci kongresi Kopenhag'da toplam 887 delege ile toplanmıştı. Bu kongreye Ermeni sosyalist hareketinden M. Varadnian ve A. Barsegian katılmışlardır.

23 Ağustos 1326 (1910) tarihli Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin haberine göre; bu kongrede Avusturya temsilcisi 'Mösyö Baye' bir teklif vererek, 'Osmanlı sosyalistlerinin kendi görüşlerini bir yana bırakarak Osmanlıda yapılmakta olan ilerlemeleri desteklemelerini talep etmiş' ve teklif oybirliği ile kabul edilmiştir.[43]

II. Enternasyonal'in Türkiye ile ilgili değerlendirmeleri, özellikle Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu'nun kapatılma girişimleri, İstanbul'da işçi hareketlerinin ve sosyalistlerin bastırılması hareketlerinden sonra değişecektir.

Osmanlı sosyalistlerinin II. Enternasyonal'le ilişkisi, İştirak gazetesi sahibi ve Osmanlı Sosyalist Fırkası lideri sıfatıyla Hüseyin Hilmi'nin 1910'lu yıllarda, II. Enternasyonal'in ve Fransız Sosyalist hareketinin karizmatik lideri Jean Jaures'le kurduğu ilişkiden sonra başlamıştır. Hüseyin Hilmi'nin Paris'te Jaures'le görüşmesi, daha sonra Jaures'in Hüseyin Hilmi'ye gönderdiği mektup ve sosyalist literatür bu ilişkiyi pekiştirmiştir. Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Türkiye Sosyalist Fırkası belgelerinde II. Enternasyonal'e bağlılık, 'Türkiye Sosyalist Fırkası, Beynelmilel Sosyalist Fırkası'nın bir parçasıdır' (Nizamname-i Dâhili Madde 6) denilerek hem doğrudan, hem de dolaylı olarak çeşitli yerlerde belirtilmiştir.

1911 yılı başlarında Osmanlı Sosyalist Fırkası faaliyetleri hükümet tarafından yasaklandıktan sonra faaliyetin ağırlığı fırkanın Paris koluna geçmiş, Osmanlı Sosyalist Fırkası Paris Şubesi başkanı Refik Nevzat, II. Enternasyonal'in liderlerinden Jean Jaures ve Emile Vandervelde ile yakın ilişki içinde olmuştur.

Osmanlı Sosyalist Fırkası Paris Şubesi, İtalya'nın Trablusgarb'ı işgali nedeniyle yapılan eylemlerde yer almış, aynı yıl II. Enternasyonal'in Zürih'te yapılmakta olan kongresi ile ilişki kurmuştur. Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu'nun Paris'te bulunan II. Enternasyonal temsilcisi Saul Nahum'un, II. Enternasyonal Başkanlık Kurulu Sekreteri Camille Huysman'a yazdığı 20 Kasım 1911 tarihli mektubunda Osmanlı sosyalistleriyle kurulan ilişkiyi şöyle anlatmaktadır:

43 Kerim Sadi (A. Cerrahoğlu), Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı, İletişim Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul 1994, sf. 358

'Selanik'ten hakkında çok olumlu bilgiler aldıktan sonra Dr. Refik Nevzat'la görüştüm. Osmanlı sosyalizminin en ilgi çekici unsurlarından biriyle karşılaşmış olduğum intibasıyla ayrıldım. Jön Türklerde bunu iyi anlamışa benziyorlar ki, ilişikteki listede isimlerini bulacağınız militanları acımasız baskı altında tutuyorlar...

Yanımızda Müslümanlar bulunmadıkça Türkiye'de birlikten söz edemeyiz. Bilinen ve burada anlatmam gereksiz olan daha yüce nedenler olmasa bile gene de Müslüman militanları desteklememiz gerekecektir. Böyle bir destek son derece yararlı olacaktır.'[44] Saul Nahum'un gönderdiği listede; Hasan Namık, Pertev Tevfik, Hüseyin Hilmi, İsmail Faik, Hilmi Şahbenderzade, Hamid Suphi, Fuat Şükrü, Ziya Şakvi'nin isimleri bulunmaktadır.

Türkiye Sosyalist Fırkası temsilcileri II. Enternasyonal'in Bern ve Amsterdam kongrelerine katılmışlar ve 1920'deki Cenevre Kongresi'ne bir rapor sunmuşlardır. Cenevre Kongresine sunulan ve Hüseyin Hilmi'yi fazlaca öven rapor, Belgeler bölümündedir.

İdrak gazetesinin ikinci sayısında da yer alan resimli habere göre II. Enternasyonal'in 1919 yılındaki Bern Kongresi'ne Türkiye Sosyalist Fırkası adına Dr. Refik Nevzat ve Hasan Sadi temsilci olarak katılmıştır.

Osmalı Sosyalistlerinin II. Enternasyonal'le ilişkilerinde ilginç çıkışlara da rastlanmaktadır. İdrak'te; 'Sulh ve Sosyalistler' başlığı taşıyan haberde; sosyalizmin dünya savaşını engelleyemediği belirtilmekte ve Alman sosyalistlerinin savaş öncesi kendi burjuva hükümetlerinin savaş kararını desteklemeleri kınanmaktadır. Alman Sosyal Demokratlarının 'Alınan rical-i askeriyesine' yardımı sosyalizme indirilmiş en büyük darbedir, ifadesi yer almaktadır.

' Son zamanlarda kesb-i vüsat eden sosyalizm mesleği, harb-i umuminin zuhuruna maalesef mani olamamış ve sulhun idaresine icra-i tesir etmek hususunda kendisinden beklenen ümitleri tatmin edememişti. Hele faaliyet ve teşkilatıyla en çok tefahür edilen Alman Sosyal Demokratları Almanya'nın ihzar ettiği harb-ı umumide Alman rical-i askeriyesine müzaheret etmekle bu meslek-i ulviyeye en büyük darbeyi indirmişlerdir. Mamafih her şeyden evvel bir fikr-i insaniyeyi ihtiva eden sosyalizmin kesb-i kuvvet etmesini teshil edecek, harb-i meş'umun bir an önce bitmesi için her yerde harekât-ı sulhuperverhanenin yeniden tesisi gereklidir.'

İdrak gazetesinin on sekizinci sayısında yer alan bir başka haberde de şöyle denilmektedir:

'Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Paris Şubesine gönderdiği tebligat veçhile mezkûr şube İkinci Beynelmilel ile temasa gelmiş, mezkûr Beynelmilel'e dâhil bulunan bilcümle fırkalarla teşrik-i mesai ederek, sosyalizm âleminin kabul ettiği siyasi prensiplerin her memlekette samimi tatbikine sarf-ı mesai edilmesine müteallik akdedilen itilafa dâhil olmuştur. Ahiren Paris'ten gelen mezkûr fırka Paris Şubesinin murahhas-ı mesulü Mustafa Kazım'dan öğrenildiğine göre Amsterdam'da 5 ila 10 ağustosta inikat edecek kongreye de Paris Şubesindeki arkadaşlardan tayin edilecek murahhaslar izam edilecektir.'[45]

44 George Haupt / Paul Dumont, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler, Gözlem Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1977, Belge 32, sf.137

45 Mete Tunçay Türkiye'de Sol Akımlar – 1 (1908-1925) 1, 4.Basım, BDS Yayınları İst. 199, sf. 39 ve 59

12. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın III. Enternasyonal'le İlişkisi

Türkiye Sosyalist Fırkası Kâtip-i Umumisi Mustafa Fazıl Çun'un 1920 yılı Eylül ayında Bakü'ye yaptığı ziyaretten, Türkiye Sosyalist Fırkası'nın III. (Komünist) Enternasyonal'le ilişki kurmak için buraya geldiği ve Türkiye Komünist Fırkası yöneticileriyle görüştüğü bilinmektedir.[46]

27 Eylül 1920 günü Bakü'de yapılan ve 'Mustafa Suphi, İsmail Hakkı, Ethem Nejat, Süleyman Nuri, Hilmi oğlu Hakkı'nın katıldığı Merkez Komitesi toplantısında Mustafa Fazıl'ın beyanatı dinlenmiştir. Mustafa Fazıl'ın anlattığına göre ilk ilişki, Fırka'nın kurulmasından birkaç ay sonra (1919 yılı Temmuz ayında) Kırım'da Mustafa Suphi teşkilatında çalışmış olan Nusret Nihat'ın Komintern tarafından İstanbul'a gönderilmesiyle kurulmuştur.

Türkiye Sosyalist Fırkası yönetimi, gelişinden bir ay sonra Nusret Nihat'a bir mektup vererek Moskova'ya göndermiş ve III. Enternasyonal'e Türkiye Sosyalist Fırkası'nın kabul edilmesini ve bu ilişkinin kurulmasını istemiştir.

Moskova'ya doğru yola çıkan Nihat Nusret, 1919'da Kırım ve Ukrayna'daki iç savaş nedeniyle –Beyaz Ordu eline düşerek bir süre tutuklu kalmış, kurtulduktan sonra– İstanbul'a ancak 1920 yılı Haziran-Temmuz aylarında dönebilmiştir. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın III. Enternasyonal'e kabul edildiğini ve Fırka'ya on beş bin ruble yardım getirdiğini söylemiştir. Nusret Nihat Muş kökenli henüz genç bir öğretmen iken yedek subay olmuş, 1916'da Ruslara esir düşmüş, 1917'de Moskova'da komünist olarak Mustafa Suphilere katılmıştır. Nihat Nusret, daha sonra Ukrayna partisi tarafından kurye olarak İstanbul'a gönderilmiştir.

Bir başka belgeye göre; Hüseyin Hilmi ve Türkiye Sosyalist Fırkası Kâtib-i Umumisi Mustafa Fazıl (Çun), 1 Haziran 1920'de Nihat Nusret'e III. Enternasyonal'e üye olma talebi ve para isteyen aşağıdaki mektup ile Komintern'in II. Dünya Kongresi için bir rapor vermiştir.[47]

Üçüncü Enternasyonale
Yoldaşlar,

İşbu belgeyi getiren yoldaş ile göndermiş olduğunuz tutarı aldık. Teşekkür ederiz.

Partimizi III. Enternasyonale üye yapmanızı rica ediyoruz. Temsilcimizi yakında göndereceğiz.

İşbu belgeyi getiren size ihtiyaçlarımızdan söz edecektir. Bir tutar daha göndermenizi sabırsızlıkla bekliyoruz.

Komünist selamlarımızla,

1.6.1920, İstanbul
Başkan H. Hilmi, Sekreter Z. Afil
TSF mührü

46 Yücel Demirel (Çeviren) TKP MK 1920-1921 Dönüş Belgeleri, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, Birinci Baskı, İstanbul 2004, sf. 40-242-258

47 Erden Akbulut – Mete Tunçay, İstanbul Komünist Grubu'ndan – İKG (Aydınlık çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne 1919 – 1926, (yayına hazırlanmaktadır.)

Mustafa Fazıl'ın kendisinin hazırlayıp Nihat Nusret'e verdiğini söylediği, yolda yakalanabilir endişesiyle imza atmadığını belirttiği, Komintern II. Kongresi'ne İstanbul Komünist Grubu adına 'Türkiye'de Sosyalist Faaliyet' başlığıyla 4 Haziran 1920 tarihli rapor, tümüyle Türkiye Sosyalist Fırkası'nın faaliyetinden söz etmektedir.

Aşağıda yer alan Mustafa Fazıl Çun'un (Bakü'deki) beyanatında, kendisi ile Fırka reisi Hüseyin Hilmi'nin ilişkileri, Hüseyin Hilmi hakkındaki değerlendirmeleri ve o sırada Almanya'dan gelen 'Kurtuluş' grubuna mensup olan sosyalistlerin Fırka'ya müracaatları, seçimler, tramvay grevi vb. hakkında söyledikleri özetle yer almaktadır:

'Hilmi'yi evvelce tanımadım. Fakat Hilmi sosyalist değildi. Evvelce memlekette sosyalist olmadığından bununla 1918 Şubatında fırkayı teşkil ettik. İlk zamanlar cehaletini anladım. Bilahare fırkanın terakkisi için pek büyük engeller çıkardı. Fırka üç dört ay kadar faaliyette bulundu. Birkaç şubeler açtık. Fakat Hilmi ile aramızdaki tezat çıktı ve büyüdü. Tadat edilecek hadiseler çok fakat bir ikisini söyleyeyim. Almanya'dan gelen arkadaşlar fırkaya girmek için müracaat ettiler. Altı arkadaş geldi. Berlin'de teşkilatları olduğunu beraber çalışmak istediklerini söyledi. Hilmi bu teklifi hoş görmedi fakat bu arkadaşlarla çalışmak mümkün olacağını gördüm. Bu arkadaşlar fırkaya girmek için yedi kişiden mürekkep heyeti idarenin nısfını teşkil etmek olacağı teklifinde bulundular. Siz yeni geldiniz biz sizi tanımıyoruz. Fırkaya giriniz çalışalım sonra görüşürüz dedim.

Hilmi benim fikirlerime muvafakat etmedi. Esasen benim de bulunmaklığımı istemiyordu...

Fakat yanaşmadılar onlarla teşrik-i mesai edemedik. Maalesef Almanya'dan gelen arkadaşlarla birleşmek mümkün olmadı...

İntihabat (seçim) başladı. İntihabada iştirak edilmemesi tarafları idim...

Sonra mebus çıkarmaya karar verdik. Bilahare sosyalist birliğini teşkiline karar verdik ve intihabat esnasında fırka efradını yeknesak bulundurarak diğer fırkalara karşı kuvvetli bulunmak mümkün olur dedik. O zaman Ethem Nejat Eskişehir'e namzet gösterildi. Vehbi'yi İstanbul'dan namzet gösterdik. Fakat tanınmış bir sima olmadığından, öteden beri sosyalist olarak tanınan Doktor Refik Nevzat'ı namzet gösterdik. İntihabat kanuni şekilde devam edemedi. (Vehbi on üç rey alarak) Bizim namzetler muvaffakıyetler kazanamadılar diğer taraftan Numan Usta çıktı. Almanya'dan gelen arkadaşlar ile amele ittihat ederek Numan Usta'yı çıkardılar...

Fırkanın Hilmi'nin elinde kalmasını muvafık görmediğimden fırkadan ayrılmıyordum. Müteaddit tereddütlerden sonra fırkada kaldım. Bir müddet evvel tramvay grevi oldu. Bundan evvel ben fırkadan çıkmıştım. Tramvaycılar fırka etrafında toplanıyoruz dediler. Tramvay amelelerinin itimadını temin etmek ve İstanbul'da bir amele faaliyeti göstermek için ben yine fırkada çalıştım. 15 Mayısta grev başladı. Altı gün devam etti. Grev daha devam edecekti fakat paramız yoktu. Kumpanya çok mutazarrır oldu. Bizim ile uzlaşacaktı fakat Nafıa Nezaretinde bazı rical ve şehremaneti şirketler komiseri vasıtasıyla Sadrazam nezdinde teşebbüsatta bulunarak ücurata yüzde yirmi beş zam yapıyor ve amelenin mutalebatını kabul etmiyor...

Hilmi'ye gelmesini söyledim. Müzakeratta iki amele murahhası ve Hilmi'nin bulunmasını teklif ettim. İki murahhası az gördüler. Dört amele ve Hilmi'yi intihab ettiler. Ben idare edilemeyeceğini söyledim. Sadrazamdan bu kararı tebellüğ ediyorlar. Grev hitama ererek yeniden faaliyete başladılar. Ben bir-iki gün daha devam edilmesinde ısrar ettim. Hilmi itiraz etmedi. İtiraz edilirse İngilizlerin fırkayı kapatacağını söyledi, gitti, protokolu imza etti... Hilmi'nin Tramvay kumpanyasından para aldığı anlaşıldı. Katiyetle itham edemem, fakat bu zan var. Benim kanaat-i tammem var. Hilmi'nin son zamanlarda İngilizlerle münasebeti sıklaştı. Grev esnasında Kaptan Stan ile görüşüyordu...

Debbağhane ameleleri bir cemiyet teşkil etmişler birden grev yapmağa karar verdiler, bir netice çıkmadı, fakat Hilmi'nin elinde para vardı. Emin olunuz grev yapmak isteyenlerden para aldı.

İngilizlerin Hilmi'ye para vermesine sebep şu ki İngilizler böyle bir amele partisini ellerinde bulundurmak istiyorlardı. Bu da Hilmi'nin elinde olması çok doğru idi.

Debbağ amele cemiyetine tayin edilen Şakir ismindeki yoldaş ameleye komünizm efkârı veriyordu. Hilmi bunu işiterek Şakir'i polise tevkif ettirdi. Velhasıl Hilmi muzır bir adam olarak telakki ediliyor. Amele arasında intibah (ittihad) hâsıl oldu ve ameleye İngilizlerden para aldığını zannettiğimi söyledim. Amele kendisini dinlemek istedi. Tramvaycılar arasında yeni bir grup tesis ettik, bunlar Hilmi'ye muarızdır. Hilmi'yi bir kongre neticesinde atmak istiyorduk...

Bakü kongresini işittik. Fakat kati bilmiyorduk. Sizinle görüşmek, anlaşmak, dertleşmek için geldik. Üçüncü Enternasyonal'le birleşmek istiyoruz.'

Türkiye Sosyalist Fırkası Katib-i Umumisinin beyanatını dinleyen, Türkiye Komünist Fırkası Merkez-i Heyet üyeleri aynı günlerde bir yandan da Türkiye'ye dönüş hazırlıkları yapmaktadır. 2 Ocak 1920 günlü bir başka oturumda, 'Fazıl yoldaş marifetiyle Türkiye Sosyalist Fırkası merkezi heyetine yüz altın lira gönderilmesine, Fazıl yoldaşın ailesine yirmi Rus altını gönderilmesine ve Lütfi, Naciye ve Fazıl yoldaşların İstanbul'a gönderilmesine kendilerinin muhtelif komünist gruplarını tevhit ederek fırkamızın İstanbul şubesinin tesise ve fırka haricinde bir amele birliği vücuda getirmeye ve fırkanın efkârını neşr için bir gazete çıkarılmasına ve derhal İstanbul ahvali hakkında merkezi heyet ve harici büroya malumat itasına ve dört yüz altın verilmesine, Lütfi yoldaşın bir buçuk ay zarfında avdeti, münevver ve faal işçilerden birkaç kişi derhal gönderilmesine, İstanbul teşkilatı için bütçe yapılıp heyet-i merkeziyeye tasdik ettirildikten sonra buraya bildirilmesine ve alelusul Lütfi ve Naciye yoldaşların birer maaşları peşin ve bir maaş nisbetinde harcırah itasına karar verildi' denilmektedir. Bu anlatılanlara göre Türkiye Sosyalist Fırkası III. Enternasyonal'le ilişki kurmuş, ancak bu ilişki, Rusya'daki iç savaş, İstanbul'daki işgal, bunların neden olduğu iletişimsizlik gibi nedenlerle gelişememiş, Türkiye Sosyalist Fırkası, Bakü Kongresi'nden geç haberdar olmuş, partinin içindeki sorunlar ve İstanbul'daki grevler nedeniyle de bu olayları takip edememiştir.

Türkiye Komünist Fırkası'nın İstanbul'a gönderdiği, ya da göndermek istediği temsilcilerin 'Onbeşler' faciasından sonra herhangi bir faaliyetlerine ait bilgi bulunmamaktadır.

13. Türkiye Sosyalist Fırkası ve 1 Mayıs Kutlamaları

Osmanlıda 1 Mayıs'ın ilk kutlandığı tarihler 20. yüzyılın başlarıdır. 1905'de İzmir'de 1 Mayıs'ın kutlandığı anlatılmakla beraber ilk kitlesel 1 Mayıs gösterileri 1909 yılında Selanik ve Üsküp şehirlerinde yapılmıştır. 1909 yılı ilkbaharında Selanik'te; Yahudi, Rum, Bulgar ve Türkler tarafında kurulan Selanik İşçi Federasyonu hem farklı milliyetten işçileri aynı çatı altında birleştirmeyi başarmış, hem de 1909 yılında Selanik ve Üsküp'te düzenlediği ilk kitlesel 1 Mayıs gösterisiyle adından söz ettirmiştir. Federasyon dört ayrı dilde dört gazete çıkararak; kanunlarda işçi haklarını iyileştiren maddeler, serbest seçimler, herkese seçme ve seçilme hakkı istemiştir.

İstanbul'da 1910 yılında İştirak gazetesinin yayımlanmaya başlamasından sonra 1 Mayıs haberleri de görülmeye başlamıştır.

İştirak gazetesinin 18 Nisan 1326 (1910) tarihli 10. sayısında; 'Bugün 1 Mayıs münasebetiyle ileri memleketlerde, ey bütün memleketlerin mesai efradı ittifak ve ittihat ediniz' seslerinin çınladığı hatırlatılmakta ve sosyalistlerin 1 Mayıs dolayısıyla talepleri dile getirilmektedir. Bunlar; eksiksiz hürriyet, savaşların son bulması, herkesin katılacağı eşit oy hakkı, sekiz saat çalışma zamanı, çalışanların hukukunu koruyan düzenlemelerdir.

'Sosyalistlerin Bir Mayıs Bayramı

'Yarın Efrenci (Miladi) Mayısın biridir. Fenni sosyalizmin sosyal demokrat mebadilerin (prensip) esvâtı (sesler) tanin-endaz (çınlayan) olduğu her memlekette evlad-ı say ve gayretin kulaklarında ey bütün memalikin efrad-ı mesaisi bugün ittifak ve ittihat ediniz! Sedaları ihtizaz eder...'

Bugün Beynelmilel Sosyalist Fırkası kuvve-i meşgule-i maneviyesini meydan-ı intibaha ve inkılâpta vaz-ı intizar eyler. Yarın bütün sosyalistler meydana çıkıp savt-ı bülend-i hürriyetle mutalebat-ı atiye de bulunurlar.

- Hürriyeti kâmile-i siyasiye

- Muharebelerin tatilen ilgası

- İntihabatta doğrudan doğruya ve rey-i hafi ile hukuk-u umumiyeyi mütesaviye

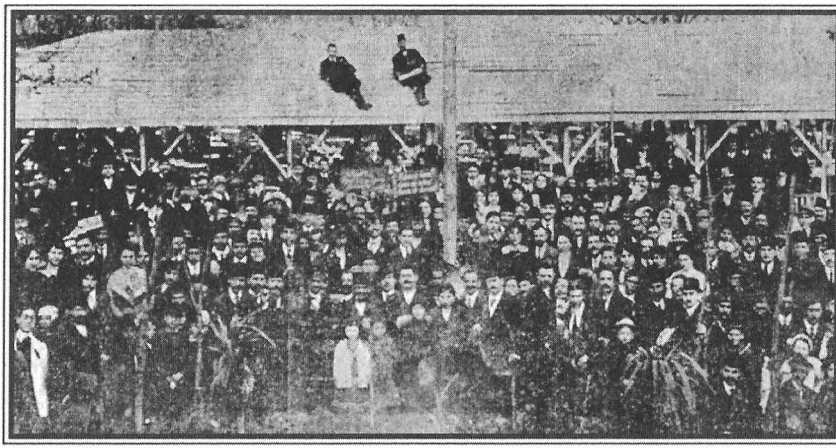
- Hâkimiyeti millet

- Günde sekiz saat çalışmak usulünün kabulü

- Hukuk ve menafi-i amelinin muhafaza ve temşiyetini kefil-i kavanin-i cedidenin vaz'ı

- İşte Mayısın birinde meydan-ı mücadelede toplanan amelenin cümle-i mutalebatı bundan ibarettir.'

1911 yılı başından itibaren İttihatçıların siyasi yaşama tamamen egemen olmaya başlamaları, muhalif siyasi hareketlerin sonu olduğu gibi 1 Mayıs gibi çeşitli boyutları olan kutlamaları da imkânsız hale getirmiştir. 1912 deki kısa bir dönem hariç olmak üzere bu yasak düzeni hep devam etmiştir. 1913-1919 arasında ise siyasi baskı ve savaş yılları bu yasakları katmerli hale getirmiştir. 1919 ve takip eden yıllarda İstanbul'da 1 Mayıs kutlamaları bir yandan işgal kuvvetlerinin yasaklamalarına rağmen yapılırken, diğer yandan Ulusal Kurtuluş Hareketine verilen destekle anti-emperyalist bir karakter de kazanmıştır.

'Pangaltı'daki Belvü bahçesinde Efrenci (Miladi) 1912 senesi mayısının birinci günü Osmanlı sosyalistleri tarafından idare edilen 1 Mayıs bayramı.'
(İştirak, Numero 2-20, 21 Haziran 1328 Perşembe, Sene 2)

1912 yılında Hüseyin Hilmi'nin başkanı olduğu Osmanlı Sosyalist Fırkası İstanbul'da işçi dernekleriyle birlikte Pangaltı'daki Belvü bahçesinde 1 Mayıs kutlamaları için biraraya gelmişlerdir.

İştirak'in 2. sayısında yayımlanan bir resmin altına 'Pangaltı'daki Belvü Bahçesinde, Efrenci (Miladi)1912 senesi Mayısının birinci günü Osmanlı Sosyalistleri tarafından idare edilen 1 Mayıs Bayramı' açıklaması konulmuştur.

Uzun bir aradan sonra 1 Mayıs haber ve kutlamaları, bu kez Türkiye Sosyalist Fırkası'nın kurulmasıyla geri dönmüştür. Türkiye Sosyalist Fırkası belgelerinde (Dahili Nizamname madde 47) 1 Mayıs'ın usulüne uygun olarak kutlanacağı karar altına alınmıştır. Fırka'nın organı İdrak gazetesinin 1 Mayıs 1335 (1919) tarihli 4. sayısında, 'Amele Bayramı olan 1 Mayıs münasebetiyle bu nüshamızı Jaures'in lâyemut (ölümsüz) anısına ithaf ediyoruz' denilmekte ve Fırka'nın şu mesajı yayımlanmaktadır.

1 Mayıs,

İçtimâi akidenin büyük bir bayramı olan 1 Mayıs münasebetiyle bütün amele ve işçi arkadaşları tebrik eder ve gelecek mayısları daha müsaid ve müreffeh şerait-i içtimaiye ve iktisadiye içinde idrake muvaffakiyetlerine duâ-hân (duacı) olunur. (İştirak.)

1920 yılında (İdrak gazetesi kapatıldıktan sonra) Türkiye Sosyalist Fırkası'nın yayın organı bulunmamaktadır. Aynı yıl diğer gazetelere yansıyan haberler 'amele sınıfının yaşanan olağanüstü ortamı gözönünde bulundurarak 1 Mayıs kutlama ve tatilinden sarf-ı nazar ettiği' yolundadır. 1921 yılında ise Türkiye Sosyalist Fırkası'nın örgütlediği 1 Mayıs kutlamaları, ilk büyük anma olarak tarihe geçmiştir. İstanbul'da 1 Mayıs işgal altında kutlanmıştır. İşgal orduları kumandanlığına bağlı Beynelmüttefikin Zabıta Komisyonu Reisi Ballar aşağıdaki bildiriyi yayımlamış, her türlü gösteri ve kutlamaların yasaklandığını, 1 Mayıs gösterilerine izin verilmeyeceğini, emre karşı gelenlerin şiddetle cezalandırılacağını ilan etmiştir.

Atideki talimat ahali tarafından mucibince hareket edilmek üzere neşr olunur:

1. *Her nevi siyasi veya diğer alaylar tertibi askeri kumandanın emriyle sureti kat'iyyede memnudur.*
2. *Bu emre her türlü muhalefetin ciddiyetle nazar-ı itibara alınarak mütecâsirin şiddetle duçar-ı mücazat olacağını ahaliye beyan edilir.*
3. *Gerek 1 Mayıs münasebetiyle ve gerek herhangi bir tarih için nümayişler tertibi zımnında vuku bulacak herhangi bir müracaat nazar-ı itibare alınmayacaktır.*

(Miralay Ballar, Beynelmüttefikin Zabıta Komisyonu reisi)

Aynı gün yayımlanan bir başka bildiride de; 1 Mayıs nedeniyle amelenin tatil yapması halinde hizmetlerin aksayacağı, çalışmak isteyen işçi ve esnafın engellenemeyeceği, 'suikast ve siyasi nümayişlerle, fabrikalarda alat veya edavatı tahrip veya ameleyi işinden men' gibi hareketlerin askeri suç sayılacağı ve faillerin askeri mahkemede yargılanacağını duyurarak bütün işçiler tehdit edilmiştir.[48]

Türkiye Sosyalist Fırkası'ın, 1921 yılı 1 Mayıs kutlamalarına kapsamlı bir şekilde hazırlandığı ve örgütlü bulunduğu kamu ve özel bütün işyerlerinde 1 Mayıs dolayısıyla öngördüğü programını uyguladığı anlaşılmaktadır.

Vakit gazetesi, 1 Mayıs 1921 tarihinde Türkiye Sosyalist Fırkası'nın aşağıdaki bildirisini yayımlanmıştır. Bu bildiride, Türkiye Sosyalist Fırkası; 1 Mayıs'ı 'kutsal bir bayram' olarak nitelemiş, bütün işçilerin bu bayrama katılmasını bir vazife olarak kabul etmiş ve bu hakkın kanun dairesinde kullanılacağını belirterek, Fırka'nın hizmetin aksamaması için "elektrik-aydınlatma işçisinin" çalışmasına müsaade ettiği duyurulmuştur.

Türkiye Sosyalist Fırkası bildirisinde, açık olarak yasaklanmış ve askeri mahkemede yargılanma tehdidi yapılmış kutlamalar için hem dikkatli hem kararlı bir dil kullanmıştır.

Bilumum İstanbul Amelesine:

Türkiye Sosyalist Fırkası'ndan

Mayıs'ın birinci günü amelenin en mukaddes 'bayram' günüdür. Bu mukaddes bayramın tes'idi bütün amele için bir vazifedir. Ve bu yevm-i mes'ud şerefine mes'uliyet-i kanuniyye dairesinde amele istirahat haklarını muhafaza edebilirler.

Kavanin-i devlete riayet ve asayiş-i memleketi daima nazar-ı dikkatten dûr tutmamayı bir vazife edindiğini tarih-i teşekkülünden beri vuku bulan bütün harekat ve teşebbüsatıyla ispat eylemiş olan Fırka, inzibat-ı memleketle alakadar bulunan tenvirat-ı elektrikiyye amelesinin çalışmasına müsaade eylemiştir.

Gazetelerin haberlerine göre 1921'deki 1 Mayıs nedeniyle işlerini bırakan ve kutlamalara katılan işçilerin sayısı beklentileri aşmıştır.

Vakit gazetesi 1 Mayıs günü için; 'Şehrimizdeki işçi sınıfı kâmilen tatil-i eşgal etmiş ve muhtelif mesirelere dağılarak amele bayramını tesid eylemiş, tramvay amelesinin yüzde doksanbeşi işi bırakmıştır' şeklinde haber yapmıştır.

48 Zafer Toprak, İstanbul'da Amele Bayramları I, Tarih ve Toplum Sayı 41, Mayıs 1987, İletişim Yayınları, sf. 35

İkdam gazetesinin haberi ise; 'Şehrimizdeki işçi bayramı dün işçiler tarafından tesid edilmiştir. Şirket-i Hayriye, Haliç ve Tramvay amelesi çalışmadığından şehrimiz vesait-i nakliyesinin bir kısmı muattal (kullanılmaz) kalmıştır' şeklindedir.

1921 yılı 1 Mayıs'ı, Türkiye Sosyalist Fırkası'nın 'sol' ideolojiyi kitlelerle buluşturduğu tarihsel bir dönemdir.

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın örgütlü ya da etkili olduğu; Şirket-i Hayriye, Tramvay Kumpanyası, Haliç Tersanesi, Haydarpaşa-Pendik, Sirkeci Çekmece banliyö hatları, demiryolu işletmesi, tütün atelyeleri, telefon, tünel, gazhane, debbağhane ve ekmek fırınlarındaki işçiler; 1 Mayıs'ı Türkiye Sosyalist Fırkası'nın öncülüğünde kutlamıştır.

2 Mayıs tarihli İkdam gazetesi şöyle yazmaktadır:

'Amelenin bir kısmı bayramlarını kutlamak için mavi işçi gömlekleri giydikleri ve kırmızı boyunbağı taktıkları gibi hemen hepsi de kırmızı rozetleri hamil idiler. Sosyalist Fırka Merkez-i Umumisine ve amelenin bindikleri bazı otomobillere kırmızı bayrak çekmişlerdi.'

Bando, Divanyolu'ndaki Türkiye Sosyalist Fırkası merkezi önünde sabahtan itibaren saat 1'e kadar Enternasyonal Marşı'nı çalmış, işçiler heyetler halinde parti merkezine gelerek bayramlaşmışlar, gazetelerde; 'işçiler arasında dün işret (içki içmek) men edilmiş olduğu için hiç kimse sarhoş olmamış ve hiçbir vaka zuhur etmemiştir' şeklinde haberler çıkmıştır.

1 Mayıs'ın temel istekleri arasında; 'sekiz saatlik işgünü', 'hafta tatili' ve 'sendika hakkı' öne çıkmıştır. 1921 yılı 1 Mayıs'ının en önemli örgütleyicisi kuşkusuz Türkiye Sosyalist Fırkası lideri Hüseyin Hilmi'dir. Hüseyin Hilmi'nin sürgün arkadaşı Refik Halit (Karay) 1921'de 1 Mayıs'ın ardından şöyle yazmaktadır:

Evvelki gün 1 Mayıs, İstanbul'da ilk defa olarak amele bayramı yapılmış, şirket ve haliç vapurları, tramvaylar, fabrikalar işlememiş. Bunu haber aldığım vakit, kendi kendime:

-Kim bilir İştirakçi şimdi ne memnundur, etekleri zil çalar! Dedim ve tanıdıklarımın arasında gayesine eren bu yegâne bahtiyar adamı, tâ yüreğimin içinden, samimiyetle tebrik ve takdir ettim. On iki senedir sürgün, mahpus, sıkıntı içinde o buna, bugüne, bu 1 Mayısın sevincine çalışmıştı. Onun için makam, fırka, ikbal, saadet ve gaye bir tek kelime ve bir tek hareketle hülasa ediliyordu. Bunun, bugünün, bu 1 Mayısın memlekette kabul ve temini.

İşte evvelki gün İştirakçi buna erdi, bugünü gördü. Bu 1 Mayıs, sevincinden yüreği şişmiş, gözleri parıltılı ve çehresi kırmızı memleketinde kendi emeğinin ve kendi mukavemetinin tesiriyle ilk defa olarak tes'id etti! (Sürgün yıllarında) İştirakçi Hilmi, 1 Mayısta kırmızı yeleğine ilaveten bir de kırmızı boyunbağı takar, yakasına da gelincik iliştirir, bir başına o gün bayram ederdi. Derken Çorum'dan sürgününü Bâlâ kasabasına naklettiler. Mütarekeye kadar, zannederim, hayatını orada, bu kuş uçmaz kervan geçmez yüce dağ başında geçirdi. Hiç şüphesiz bir gün gelip de 1 Mayıs bayramını tes'id edebilmek hülyasıyla.

İşte o gün nihayet geldi; İştirakçi evveli gün işlemeyen vapurlara, tütmeyen bacalara ve kırlarda gülen ve bahtiyar dolaşan amelelerini seyrederek 1 Mayısı nihayet istediği gibi tes'id etti.[49]

49 Münir Süleyman Çapanoğlu, Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi, Pınar Yayınevi, İstanbul 1964, sf. 78

Bir yıl sonra, 1922'de 1 Mayıs kutlamaları daha örgütlü hale gelmiştir. İstanbul'da ise işgal ordularının varlığı ve terörü devam etmektedir. Beynelmüttefikin Zabıta Komisyonu Reisi Miralay Ballar, 26 Nisan'da gazetelerde yayınlattığı aşağıdaki bildiride bir yıl önceki tehdidini sürdürmüş, çalışmak isteyenlerin 'işgal kuvvetleri zabıtası' tarafından korunacağını, siyasi gösterinin askeri suç kabul edileceğini bildirmiştir.

Bazı amele 1 Mayıs gününü sükûn dâhilîde tesis etme arzusunda bulunabileceği cihetle yevm-i mezkurede vapur ve tramvay münakalatının tenkis edileceği ahaliye ihbar olunur.

Herhangibir cemiyete mensup amele mesaiye devam hakkına maliktir. Beynelmüttefikin zabıta, bu kabillerin masuniyetini şiddetle temin edecektir. İstanbul'un beynelmüttefikin işgal altında bulunması dolayısıyla, her nevi tecavüz, siyasi nümayiş, ameleyi çalışmaktan men, askeri tecavüz şeklinde telakki edilecek, bu yolda hareket edenler mehâkim-i askeriyeye tevdi olunacaktır.

Beynelmüttefikin Zabıta Komisyonu reisi, Miralay Ballar[50]

1922 yılı Nisan ayı sonlarında 1 Mayıs'ı kutlamak isteyen siyasi parti, cemiyet ve esnaf kuruluşları biraraya gelerek bir 'Komisyon' kurmuşlar ve '1 Mayıs Komisyonu' adıyla kutlama ve eylemin organize edilmesini üstlenmişlerdir.

Türkiye Sosyalist Fırkası, Türkiye İşçiler Derneği, Beynelmilel İşçiler İttihadı, Sosyal Demokrat Fırkası, Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Partisi, Ermeni Sosyal Demokrat Fırkası ve esnaf cemiyetlerinden meydana gelen '1 Mayıs Komisyonu' bütün İstanbulluları bayrama çağıran ilanlar vermiştir.

1 Mayıs Komisyonu'nun Vakit gazetesinde 28 Nisan 1922'de yayımlanan ilanı şöyledir:

"*1. İstanbul'da bulunan bütün işçiler kadın erkek ve bir teşkilata mensup olsun olmasın bu bayrama davetlidirler.*

2. Toplanma merkezi Pangaltı'dır. Bayrama iştirak edecek bütün arkadaşlar saat onbirde Pangaltı'da bulunacaklar ve kollarında kırmızı pazubentler bulunan heyet-i tertibiye tarafından istikbal edileceklerdir.

3. Grup halinde gelecekler şehir dâhilinde yürüyüşlerinde hiçbir türlü nümayiş yapmayacaklar ve proletarya şuuruna yakışacak bir vakar ve sükûnetle geçeceklerdir.

4. Bayram Pangaltı'da başlayacak ve bütün gruplar toplu olarak saat onbirbuçukta önde mızıka olduğu halde Pangaltı'dan hareketle Kağıthane'ye azimet ve arkadaşlar mızıkayla birlikte işçi marşları terennüm edeceklerdir.

5. Kâğıthane'de Bir Mayıs bayramının ehemmiyeti ve tarihi hakkında söz söyleyecek arkadaşların nutukları dinlenecek, bayram saat beşe kadar devam edecek sonra arkadaşlar yine sükûn ve vakarla dağılacaklardır.

6. Bir Mayıs Komisyonu polise karşı bütün mesuliyeti deruhte etmiş olduğundan bütün arkadaşların Heyet-i Tertibiye'nin ihtarlarına hüsn-ü telakki etmesi ve işbu program haricine çıkılmaması bilhassa rica olunur.

1 Mayıs Komisyonu"

50 Zafer Toprak, İstanbul'da Amele Bayramları I, Tarih ve Toplum Sayı 41, Mayıs 1987, İletişim Yayınları, sf. 37

1922 yılı 1 Mayıs kutlamalarına katılan partiler ve kuruluşlar ile ilgili Fransız Askeri Arşivi'nde de aşağıdaki bilgiler bulunmaktadır.[51]

1. *Türkiye Sosyalist Partisi (Tramvay, tünel ve elektrik şirketleri işçilerini; Unkapanı mavnacıları; Haliç vapurları memur ve işçileri; Beykoz ile Feshane fabrikaları baskıcılarını kapsar.)*
2. *Sosyal Demokrat Parti*
3. *İşçi ve Çiftçi Partisi*
4. *Türkiye İşçi Kuruluşları*
5. *Uluslararası İşçiler Birliği*
6. *Ermeni Sosyalistler*

Tezahürata katılanlar 3.500-4.000; Ramazan olmasa idi bu sayı daha fazla olurdu. Bunlardan 3.500 tanesi Türkiye Sosyalist Partisi mensubu idi.

A. Yukarıda adı geçen teşekküllerin bayrakları B .pankartlar;

a. 8 saat mesai, 8 saat istirahat, 8 saat uyku

b. Ekmek istiyoruz

c. Tramvay, Tünel ve Elektrik şirketlerinin sistematik ve gittikçe artan baskılarını protesto ediyoruz.

Türkiye Sosyalist Fırkası ne bir broşür, ne bir beyanname, hiçbir şey dağıtmamıştır.

Yukarıda ilan edilen program gereği; 'nümayiş yapmadan' yürüyüş için izin alındığından işçiler Pangaltı'da toplanmış, Pangaltı'da 'kollarında kırmızı pazubentler' olan eylemin güvenliğinden sorumlu görevlilerce düzene sokulmuş, Pangaltı-Kâğıthane yürüyüş güzergâhı boyunca yürüyüşün önünde yer alan bando ve mızıka tarafından işçi marşları ve beynelmilel marşı çalınarak Kağıthaneye varılmış, Kâğıthane'de işçi ve sosyalistlerin 'Amele Bayramı'nın önemine ilişkin konuşmaları dinlenmiş, akşam saat beşe kadar devam eden piknik ve şenlikten sonra işçiler 'yine sükûn ve vakarla dağılmışlardır.'

1922 yılı 1 Mayıs'ı ile ilgili 2 Mayıs 1338 (1922) tarihinde Tevhid-i Efkâr gazetesinde çıkan başka bir haber bulunmaktadır.

Buna göre Hürriyet-i Ebediye tepesinde de bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıya Türkiye Sosyalist Fırkası adına Rasim Şakir (Hüseyin Hilmi hapiste) ve Sadrettin Celal Beyler katılmıştır.

Rasim Şakir Bey konuşmasını 'yaşasın sosyalistler, kahrolsun burjuva hürriyeti' diye tamamlamış. Sadrettin Celal Bey ise; Meşrutiyet ilan edilir edilmez kararmış gözlere nur, kalplere neşe, paslanmış dimağlara ferahlık gelmişti. Herkes artık adalet ve hürriyet güneşinin parladığını zannediyordu. Fakat bir müddet sonra halk koyun sürüsü gibi mezbahalara sevkedildi. Cephe gerisinde kalanlara ekmek yerine taş ve ot yedirildi. Arkadaşlar, müsavat vardır diyenlere inanmayınız, onlar yalan söylüyorlar. Açla tok, zenginle fakir müsavi olamaz.'

Yukarıda aktardığımız bilgilerden de görüleceği gibi, 1921 ve 1922 yıllarında 1 Mayıs etkinlikleri, İstanbul'daki yabancı ordular işgali ve yasaklamalarına rağmen

51 Mete Tunçay, 1923 Amele Birliği, Sosyal Tarih Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2009, sf, 24

وقت

عمله بايرامى

ولى عهد حضرتلرينك سياحتى

آتشده فرق العاده بر

Vakit gazetesi, 28 Nisan ve 1 Mayıs 1922'de 'Amele Bayramı' haberleri

Türkiye Sosyalist Fırkası ve diğer 'emek'ten yana parti ve örgütler ile farklı milliyetten işçilerin katılımıyla kitlesel olarak kutlanmış, işçi sınıfının o dönemki talepleri dile getirilmiştir.

1923 1 Mayıs'ında Hüseyin Hilmi –yaklaşık altı ay önce öldürülmüştür- ve Türkiye Sosyalist Fırkası'nın ismi geçmemektedir. 1 Mayıs (1923), Ankara Hükümeti'ne yakın Umum Amele Birliği ve Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası tarafından ayrı ayrı kutlanmıştır.

Bu tarihten sonra 'burjuva' Cumhuriyet rejimi, işçi sınıfının üzerindeki baskı ve denetimini artırmaya başlamıştır. 1924 yılında göstermelik bir kutlamaya izin verilmiş, 4 Mart 1925'te kabul edilen Takrir-i Sükûn Kanunu ile demokratik haklar yok edildiği gibi, 1 Mayıs'lar üzerinde on yıllar boyu devam edecek yasaklı yıllar başlamıştır.

Cumhuriyetle birlikte Türkiye işçi sınıfı üzerindeki 1 Mayıs yasağı elli seneden fazla sürmüştür.

1976 yılında Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu tarafından İstanbul (Taksim'de) düzenlenen mitingle yasak sona erdirilmiştir.

Böylece 1921 yılında Türkiye Sosyalist Fırkası'nın başlattığı 1 Mayıs'ı kitlesel kutlama geleneği elli küsur yıl sonra Türkiye işçi sınıfı tarafından devam ettirilmektedir.

14. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın 'İşçi Bakanlığı' Talebi

Osmanlı sosyalistleri, işçi ve memurların iş hayatını düzenleyen, onların çalışma koşullarını kanunla güvence altına alan ve bu alandaki keyfi uygulamaları ortadan kaldıran mücadeleye büyük önem vermişlerdir. 1910 yılında Osmanlı Sosyalist Fırkası programına dahi konulan 'İşçi Bakanlığı' kurulması ve işçi-işveren arasındaki ilişkilerin kanunla düzenlenmesi yolundaki önerilerini her vesile ile dile

getirmişlerdir. Gerek Paris'te yayımlanan 'Islahat Programı'nda gerekse 1919'da Türkiye Sosyalist Fırkası belgelerinde konu daha ayrıntılı yer almaktadır. Fırka'nın düzenlediği bütün eylemlerde bu talep dile getirilmektedir.

Aşağıdaki belge 1922 yılına aittir. 1 Mayıs 1922'de Kağıthane'de düzenlenen mitingte işçilerin istemi olarak nitelenen bu düzenlemenin yapılması için, Türkiye Sosyalist Fırkası heyet-i idaresi adına Şakir imzasıyla Nafıa vekaletine verilen dilekçe ve Bakanlar Kurulu'nun (Meclis-i Vükela) verdiği karar görülmektedir.

Bakanlar Kurulu verdiği kararda; "İşçi Bakanlığı'nın haklı bir talep olmakla beraber, yeni bir masraf kapısı olacağından reddine, ancak bu sorunların çözümü için şimdilik Dahiliye ve Ticaret ve Ziraat Nezaretlerinden seçilecek birer memurdan meydana gelen ve Nafıa Nezaretinde bir komisyon teşkilinin uygun bulunduğu" açıklanmıştır.

Meclis-i Vükela Müzakeratına Mahsus Zabıtname

Sıra Numerosu: 209
Zabıtname tarihi: 21 Şevval 1340 - 18 Haziran 1338
Tebliğ Olunacağı Devair: Nafıa, Dahiliye, Ticaret ve Ziraat.
Tebliğ Tarihi: 20 Haziran 1338

Hülasa-i Meali

Türkiye Sosyalist Fırkası tarafından tertip olunan programın ve 1 Mayıs 338 tarihinde Kağıdhane'de akd edilen miting mukarreratını havi varaka ve muhturanın leffiyle fırka heyet-i idaresi namına reis-i müntehab Şâkir imzasıyla verilen arzuhalin tevdi'i üzerine Nafıa Nezareti Vekaletine gelen 6 Haziran 338 tarihli ve 10 numerolu tezkire-i cevabiye mezkur isti'daname ve melfunları ile beraber kıraat olundu.

Kararı

Vekalet-i müşairileyhce dahi dermeyan kılındığı vechile mezkur programda münderic mevadın bir kısmı kavanin ve teşkilat-ı esasiye-i devlet ile gayr-i kabil-i telif ahkamı ihtiva eylemekte olduğu cihetle bittabi şâyân-ı kabul ve tervic görülemeyüb ancak amelenin te'min ve muhafaza-i hukukuna ve terfih ve ikdarına taalluk eden hususatın takdir ve tensibini lüzumuna ve bir de münhasıran amele umuruyla iştigal eder elyevm bir makam-ı mahsus bulunmamasından dolayı amelenin metalib ve müstediyatı mümâsilesi üzerine tedkikat icrası düçar-ı müşkilat ve teehhürât olmakta olub eğerçi bunun için bir daire-i mahsusa teşkili mesarif-i cedideyi istilzam etmesi itibariyle hâl-i hazır hazineye göre muvafık değilse de bu işin taalluk ettiği nezaretlerden birinin şuabat-ı idaresinden münâsibine tevdi'i suretiyle te'mini de kabil olacağına nazaran bu babda biletraf tedkikat icrasıyla bir proje tanzimi zımmında Dahiliye ve Ticaret ve Ziraat Nezaretlerinden de intihab olunacak birer memurdan mürekkeben Nafıa Nezaretinde bir komisyon teşkili muvafık-ı maslahat görünmüş olmağla mezkur nezaretlere tebliğ-i keyfiyet olunması ve evrak-ı müzekkerenin nezaret-i müşarileyhaya tebliği tezekkür kılındı. (Heyet-i Vükela imzaları)[52]

52 Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt:II Mütareke Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998, sf. 427

15. Türkiye Sosyalist Fırkası ve 1919 Seçimleri

18 Aralık 1919 da yapılan seçimlere katılan Türkiye Sosyalist Fırkası İstanbul'dan, "Galata'da Kalafatyeri'nde sakin Dr. Refik Nevzat Bey (Paris Şubesi Reisi) ve Erenköyün'de Suadiye'de mukim Sadri Celal Beyi" milletvekili adayı olarak göstermiştir.[53]

1919 seçimleri sosyalistler arasında güçbirliği, ortak aday çıkarma ve 'tek cephe' tartışmalarına sahne olmuş ancak sosyalistler arasında miras kalacak olan bir dağınıklığa 'herkesin kendi örgütü, herkesin kendi adayı' formülüne yenilmiştir.

Seçimlere o dönem belli bir işçi kitlesine ve seçmene dayanan Türkiye Sosyalist Fırkası, yanısıra Sosyal Demokrat Fırkası ile yeni kurulan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası olarak üç sosyalist parti girmiştir.

Sosyalistler arasındaki birlik mücadelesinin ve ortak adaylarla seçime girilmesini açık bir şekilde savunan parti Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası ve onun adına çalışmaları yürüten Ethem Nejat'tır.

Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası 24 Ekim 1919'da seçimler için aday belirlenmesi ve program sorunlarını görüşmek üzere İstanbul Şehzadebaşı Ferah Tiyatrosu'nda bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantı basında 'İstanbul'da amelenin ve işçi hakkının müdafaası yolunda ilk içtimaa' olarak yankılanmıştır.

Bu toplantıya "İstanbul'da bulunan fabrika ve atelyelere mensup işçinin 2000 murahhası toplanmış, türlü hatiplerin işçi hakları hakkındaki konuşmalarından sonra (seçimlerde iki dereceli usulün terkedilmesi, genel oy ve nisbi temsil usulünün kabulü, fabrika ve atelyelere oy sandıkları konulması ve partinin göstereceği adayların desteklenmesi, vb.) gibi maddeler" oybirliği ile karar altına alınmıştır.

Bu tarihten bir hafta sonra Türkiye Sosyalist Fırkası Merkez-i Umumisinin çağrısıyla yine seçim ve adaylar konusunu görüşmek üzere bir toplantı düzenlenmiştir. Şehzadebaşı'nda Şark Tiyatrosu'nda yapılan toplantı için yapılan çağrıda; "Fırkamız, mebusan intihabatında amelenin ittifakla hareket etmesini temin etmek üzere bir içtima tertip etmiştir. Eğer şimdiye kadar tanınmayan hukukunu tanımak, emeline ve gayene vasıl olmak istersen bu içtimaa gel ve arkadaşını da beraber getir" denilmektedir.

Toplantıda konuşanların tamamı 'amelenin ittihatı lüzumunu, kendi hukukunu sermayedara karşı savunabilmek için ittihadın en iyi vasıta olduğunu, ancak bu sayede birkaç arkadaşlarını Meclis'e gönderebileceklerini, sosyalist birliği etrafında toplanmak lazım geldiğini' izah etmişlerdir.

Bu çalışmalara rağmen ortak aday konusunda bir karara varılamamış partiler ayrı adaylarla seçime girmiştir. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın adayları Refik Nevzat ve Sadrettin Celal; Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın adayları; Ethem Nejat, Mehmet Vehbi ve Tophane fabrikasından Süleyman Usta olmuşlardır.

53 Fethi Tevetoğlu, Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960), Ayyıldız Matbaası, Birinci Baskı, Ankara 1967, sf. 78
Osmanlı seçim sistemi 'İki Dereceli' ifade edilen bir sistemdi. Burada seçmenler, önce 'İkinci Seçmen' adı verilen bir grup 'Seçmen'i seçerler, daha sonra bu 'İkinci Seçmen' Milletvekillerini seçerdi. Bu sistem 1946 yılına kadar Türkiye'de uygulanmaya devam etti.

Seçim sonunda Türkiye Sosyalist Fırkası adayı Refik Nevzat 7 oy alabilmiş, Sosyal Demokrat Fırkası adayları Hasan Rıza, Yorgaki, İbrahim ve Kazım'a oy çıkmamış, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası adaylarından yalnız Mehmet Vehbi'ye 1 oy çıkmıştır.[54]

Türkiye Sosyalist Fırkası yalnız İstanbul'da seçimlere katılmışken, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası Eskişehir ve Niğde'de de aday çıkarmış ve yeni kurulan partilerinin programları doğrultusunda propaganda yapmıştır. Seçim sonuçları ise 'Kurtuluş' dergisine göre daha farklıdır ve partinin İstanbul adayı Mehmet Vehbi 14 oy alarak sosyalistler içinde en yüksek oyu almıştır. Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası bu sonuçlara bakarak sosyalistlerin toplanması gereken adresin kendi partileri olması gerektiğini ileri sürmüştür.[55]

1919 seçimlerinde Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası saflarında bulunan Ziynetullah Nevşirvanov'a göre; kitlesi olan ve örgütlü durumdaki partiler Türkiye Sosyalist Fırkası ve Sosyal Demokrat Fırkası, örgütsüz ancak sosyalizmin ilkelerini savunan parti ise Türkiye İşçi ve Çiftçi Fırkası'dır.

Birinci ve ikincinin liderlerinin kariyerizmi ve üstüne 'Hilmi'nin partideki diktatörlüğü', üçüncünün ise deneyimsizliği, ideolojik yaklaşımı, aydın-öğrenci parti kimliği, sosyalistlerin birleşmesini engellemiştir. Z. Nevşirvanov'un ilginç değerlendirmesi şöyledir:

'Burada bir iki şahsi hatırayı da zikretmeden geçemeyeceğim. Bize tecrübeler göstermiştir ki, Sosyal Demokrat Fırkası Merkez-i Umumisi'nin, içtimai inkılaba ve amele menafiine hadim ananeleri azınlıkta idi ve binaenaleyh, amelelerin hayli incizap (cezbedilme) olduğu halde, ilerletmek mümkün olamıyordu. Sırf siyasi mevki ve menfaat için fırka teşkiline iştirak etmiş olan Dr. Hasan Rıza, Halit, Dava vekili Vasfi Tayfur gibi büyük burjuvaların yamakları, uşakları ve küçük burjuva olmaya çalışan yardakçıları, fırkanın emekçileşmesine inkılapçılaşmasına mani olmaya çalışıyorlar; inkılapçı unsurları dahili mücadele ihtiyacı karşısında bırakıyorlardı. Diğer taraftan 'Hüseyin Hilmi'nin diktatörlüğü altında yuvalanan 'Türkiye Sosyalist Fırkası' dahilinde aynı vaziyetle aynı mücadele devam ediyordu. Fırka'yı dahilden fethetmek, Hilmi diktatörlüğünü de devirmek için çalışan Sadrettin Celal'a karşı da 'Hilmi Yoldaş', Sosyal Demokrat Fırkası'nda Dr. Hasan Rızaların bize karşı devam ettirdiği mücadelesini devam ettiriyordu. İşte bu kargaşalık esnasında teşekkül eden Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi Ethem Nejat yoldaş'a göre bir münevver teşkilatı olduğundan, daha ziyade halk kitleleri teşkilatı olan 'Sosyal Demokrat' ve 'Türkiye Sosyalist' fırkalarıyla uyuşmak, birleşmek lazımdı. Benim kanaatime göre, böyle bir ittihat vücuda gelmediği takdirde, kitleyi son yeni fırkaya çekmek zor olacağı gibi, ötekiler dahilinde de sırf onların rehberleri arasındaki o 'yarı burjuva' ekseriyetleriyle amele menafiine pek büyük bir iş görmek mümkün olamayacaktı. Ve nasıl ki, hâlâ da olamıyor. İşte Ethem Nejat

54 Seçim sonuçlarına ilişkin bilgileri Fethi Tevetoğlu Alemdar gazetesinin 19 Kanunuevvel 1335 (1919) tarihli sayısına dayandırmaktadır. Burada isimleri geçen Ethem Nejat partinin Eskişehir adayıdır. Süleyman Usta ise Niğde olabilir.
Fethi Tevetoğlu, Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960), Ayyıldız Matbaası, Birinci Baskı, Ankara 1967, sf. 107

55 Kurtuluş, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi yayın organı, Anadolu Yayınları, 1. Basım, İst.1975, sf. 243

yoldaşın her üç fırkada hüküm süren 'baş kayımcılık' (separatizm) temayülatına rağmen bu üç fırkanın birleşmesine bütün samimiyetiyle çalışması, onun gayet ameli ve musib bir nokta-i nazara malik olduğunu gösteriyor. Fakat çok yazık ki, ta o günden itibaren, İstanbul amelesi arasında bir cephe birliği vücuda getirecek olan bu teşebbüsümüzde muvaffak olamadık. Hüseyin Hilmi'nin o günlerde yıklamayan diktatörlüğü, Sosyal Demokrat Merkezi Umumisinde kahir ekseriyetin küçük burjuvalar elinde olması, son üçüncü genç mahfilinde bazı genç arkadaşların fazla sinirliliği, umumi sosyalist konferansı aktine vaziyet-i siyasiyedeki buhranların ve harekatın gençliğinin müsaade etmemesi bu lazım teşebbüsü neticesiz bıraktı. Bu, Ethem Nejat'la benim bir muvaffakıyetsizliğimiz idi."[56]

1919 seçiminde İttihatçılar ise Mesai Fırkası adına Zeytinburnu fabrikası Tüfekçi ustabaşısı Numan Usta'yı aday göstermişler ve Numan Usta 137 oyla seçimi kazanarak milletvekili olmuştur. Mesai Fırkası, 1919 yılında 29 Ocak tarihinde İttihatçıların işçi hareketi içinde varlık göstermek ve Türkiye Sosyalist Fırkası'nın etkinliğini kırmak için 'imalat-ı harbiyenin bütün fabrikaları, şimendiferler, mensucat fabrikaları ve bazı hususi müesseseler yönetici ve müstahdemi' tarafından kurulmuştur. İttihatçılar, devlet, bürokrasi, sermaye kesimi içindeki ilişkilerini kullanarak adayları Numan Usta'nın seçimini sağlamışlar bunda iki dereceli seçimin sağladığı avantajdan da yararlanmışlardır.

Seçimleri Numan Usta'nın kazandığının açıklamasından sonra buna en sert tepkiyi gösteren Türkiye Sosyalist Fırkası'dır. Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası seçim sonucunu daha sessiz karşılamıştır.

Numan Usta, bu seçim başarısından sonra faaliyetini Cumhuriyetle beraber Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde de 'işçi temsilcisi mebusu' olarak sürdürmüş, Kemalist iktidarların işçi sınıfı içinde yapmak istedikleri düzenlemelerde rol üstlenmiştir.

16. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın 'Seçimlere İtirazı'

1919 yılı sonunda yapılan Meclis-i Mebusan seçimlerinde sosyalistler arasında birlik sağlanamamış, sosyalist partiler seçimlere ayrı adaylarla girmişlerdir.

İttihatçıların seçimlere aday gösterdikleri ve o zamanki sol ve işçi çevrelerinde adı hiç duyulmamış 'Numan Usta'nın milletvekili seçilmesi ise tartışmalara yol açmıştır.

Türkiye Sosyalist Fırkası, Numan Usta'nın bir işçi vekili olarak seçilmesini teşhir etmenin peşine düşmüş ve yayımladığı bildiri ile Numan Usta'ya seçim kazandıran gücün İttihat ve Terakki olduğunu açıklamıştır. Parti bildirisinde; 'hiçbir siyasi fırkaya mensup olmadığını bizzat beyan eden Numan Usta'yı Meclis-i Mebusan'a gönderen kuvvet amele kuvveti ve sosyalizm teşkilatı değildir. Öyle ise bu kuvvet nedir?' diye sorulmaktadır.

56 Burhan Tuğsavul (Çevrimyazı), Mustafa Suphi ve Yoldaşları, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, Dördüncü Basım, İstanbul 2004, sf. 112
Ziynetullah Nevşirvanov, Tatar devrimcilerinden, İdrak'in 12. sayısına 'Milliyetperver Bir Adam Sosyalist Olabilir mi?' başlığıyla bir yazı da yazmıştı. 1920'de Ankara'da Hafi TKP ve 1922'de Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası kurucularındandır. Bu yazı, Suphilerin anısına 1923'te çıkarılan kitaptaki 'Ethem Nejat Arkadaş' adlı makalesindendir.

İstanbul gazetelerinin büyük bölümünde Numan Usta için yaratılan olumlu havayı kastederek; 'bu kanaati düzeltmek ve hakikati meydana çıkarmak Türkiye Sosyalist Fırkası'nın borcudur' denilmiştir.

Bildiride 'eğer ikinci seçmenler gazetelerin dedikleri gibi, siyasi programlardan sarf-ı nazar memleketçe muhterem ve kıymetli tanınmış simalara rey vermeyi düşünmüşler ve mebuslar arasında bir de amele mümessili bulunmasını münasip görmüşlerse, Refik Nevzat gibi memleketçe ve Avrupa'ca namus ve irfanı ile ve İttihat çetesine muhalefeti ile meşhur bir zatı, şahsı ve programını hiç tanımadıkları Numan Efendi'ye tercih eylemeleri icap ederdi. Hiçbir sosyalist fırkasına mensup olmayan zatı mebus yapan amele kuvveti, sosyalizm değildir. Belki diğer mebusları çıkaran İttihat ve Terakki kuvvetidir, on senedir memleketi felaketten felakete sürükleyen sosyalizmin can düşmanı melun bir çete teşkilatıdır' denilmektedir.

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın bu vesile ile yayımladığı bildiri aşağıdadır.

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Beyannamesi

Zeytinburnu Fabrikası ustabaşılarından Numan Efendi'nin, herkesin hayretini mucip olacak bir surette sosyalist sıfatıyla İstanbul mebusluğuna intihabı üzerine, Türkiye Sosyalist Fırkası Heyet-i Merkeziyesi fevkalâde olarak içtima etmiş ve bu gayr-ı muntazır hadise hakkında nokta-i nazarını bildirmek için atideki beyannameyi neşre karar vermiştir:

1. Mebusan intihabı gününe kadar Türkiye'de resmen teessüs etmiş ve muayyen bir programa malik iki fırka vardır ki, bunlar da (Türkiye Sosyalist Fırkası) ve (Sosyal Demokrat Fırkası) fırkaları idi. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın namzetleri ise isimleri gazetelerde ilan edilen Refik Nevzat ve Sadrettin Celal arkadaşlar idi. Binaenaleyh ne Türkiye Sosyalist Fırkası'na ve ne de Sosyal Demokrat Fırkası'na dâhil olamayan ustabaşı Numan Efendi'nin İstanbul mebusu olarak intihabı bu fırkalar için muvaffakıyet teşkil edemez.

2. Numan Efendi'nin İstanbul mebusu olması memlekette sosyalizm cereyanı ve sunufu amele menafii nokta-i nazarından da bir muvaffakiyet teşkil edemez. Müntehib-i sanilerin kısm-ı azamının reylerini attıktan sonra son saatte telgrafla namzetliğini vazeden Numan Efendi gibi memlekette hiç tanınmamış bir zatın birçok zevattan fazla rey alması insanı hayrette bırakacak garibelerdendir. Müntehib-i sanilerden yalnız on üç tanesinin amele ustası olmasına nazaran Numan Efendi'nin tabii ve hakiki müzahiri bu on üç müntehib-i sani bulunmak icap ederdi. Hâlbuki kendisi 135 rey almıştır. Binaenaleyh hiçbir siyasi fırkaya mensub olmadığını bizzat beyan eden Numan Usta'yı Meclis-i Mebusan'a gönderen kuvvet amele kuvveti ve sosyalizm teşkilatı değildir. Öyle ise bu kuvvet nedir? Müntehib-i saniler ya bir program veyahut şahıs üzerine reylerini vermişlerdir. Siyasi programı nazarı dikkate almışlarsa her fırka şüphesiz, bizzat namzetliğini vazettiği zevatın mebus çıkmalarına çalışmıştır. Şu takdirde çıkan her sosyalist mebusun tabiatıyla binlerce ameleyi temsil eden Türkiye Sosyalist Fırkası'nın veyahut Sosyal Demokrat Fırkası'nın namzedi olması lazımgelirdi. Hâlbuki Numan Efendi hiçbir fırkanın namzedi değildi. Eğer müntehib-i saniler gazetelerin dedikleri gibi, siyasi programlardan sarf-ı nazar memleketçe muhterem ve kıymetli tanınmış simalara rey vermeyi düşünmüşler ve mebuslar arasında bir de amele mümessili bulunmasını münasip görmüşlerse, Refik Nevzat gibi memleketçe ve

Avrupa'ca namus ve irfanı ile ve İttihat çetesine muhalefeti ile meşhur bir zatı şahsı ve programını hiç tanımadıkları Numan Efendi'ye tercih eylemeleri icap ederdi.

Her hal de gayet açık bir surette şu hakikat anlaşılmalıdır ki memleketçe hiç tanınmayan, bilinmez hangi makul sebebe mebni son saate kadar namzetliğini vazetmeyen ve hiçbir sosyalist fırkasına mensup olmayan zatı mebus yapan amele kuvveti, sosyalizm değildir. Belki diğer mebusları çıkaran İttihat ve Terakki kuvvetidir. Mumaileyhin, bilinmez ne gibi fedakârlıklar mukabilinde kazandığı bu şahsi muvaffakıyeti memlekette amele sınıfının, sosyalist teşkilatın bir muvaffakıyeti olarak göstermek alenen yalan söylemektir.

Diğer cihetten şu mühim nokta asla nazar-ı dikkatten kaçırılmamalıdır ki bir mebusun amele ustabaşısından olmasıyla mutlaka sosyalist olması, amele hukukunu müdafaa etmesi lazımgelmez. Fakat amele sınıfına mensup olmayan Karl Marks, Tolstoy, Jaurés, Leibnecht gibi âlicenap şahsiyetler rahat ve saadetlerini, hayatlarını fakirlerin kurtulması, sosyalizmin tesisi için feda ederlerken, diğer cihetten bizzat amele içinden çıkmış insanların yine amelelerin zararına ve zenginlerin hesabına hareket ettikleri görülmüştür. Yani bir mebusun ameleden olmasıyla mutlaka amele hukukunu müdafaa etmesi icap etmez. İşte bu nokta-i nazardan bir sosyalist fırkasına mensup olmayan ve müntehib-i sanilere programını tanıtmak zahmetine katlanmayan Numan Efendi'nin mebusluğu sosyalizm cereyanı ve amele sınıfının menafii nokta-i nazarından bir muvaffakiyet teşkil etmez. Gazetelerin kısm-ı azamının kasti bir surette hâsıl etmek istedikleri bu kanaati düzeltmek ve hakikati meydana çıkarmak Türkiye Sosyalist Fırkası'nın borcudur. Sosyalist Fırkalarının namzedi olmayan Numan Efendi'nin kim bilir nasıl fedakârlıklar mukabilinde sosyalist olmayan 135 müntehib-i saninin müzaheretini kazanması her hakiki sosyalisti memnun değil belki müteessir eder.

Biz Numan Efendi'nin tanımadığımız şahsını ve mazi-i siyasisini mevzu-u bahsetmek istemiyoruz. Eğer hakikaten sosyalizm prensiplerine sadık bir arkadaşımız ise kendisine düşen en birinci vazife istifasını vermek suretiyle hatasını tamir etmesidir. Aksi takdirde müdafaa etmekte mükellef olduğu sosyalizmin en esaslı kanununu bizzat ayaklar altına almış olacaktır.

Çünkü Fransa ve İngiltere'de olduğu kadar İtalya ve Japonya'da da sosyalistler intihabatta sermayedar fırkaların müzaheretini kabul etmeksizin yalnız kendi kuvvetlerine istinaden mevki-i mücadeleye atılırlar. Hâlbuki Numan Efendi'yi mebus çıkaran kuvvet; vesika ekmekleri ile yüzlerce insanları öldürürken harp zenginleri, mirasyediler ve hırsız nazırlar için pastacı şekerleme dükkânları açtıran, on senedir memleketi felaketten felakete sürükleyen, sosyalizmin hasm-ı canı mel'un bir çete teşkilatıdır.

Sosyalist arkadaşlar!... Siz menhus İttihat ve Terakki'nin müdafaa vekilleri olan gazetelerin yalan sözlerine inanmayınız. Kuvvetlerini diğer partilerin zaaf ve infiradından İttihat ve Terakki bloku mevki-i iktidara tekrar gelmek için her şekil ve kıyafete girmekten çekinmiyor. On bir sene evvel İstanbul'da teşekkül Sosyalist Fırkası'nı kapatan ve müessislerini menfalara gönderen İttihat ve Terakki bu gün amele sınıfının menafiini müdafaa eder gibi görünüyor. Fakat yalan...

Mevki-i iktidara geçtiği zaman ilk yapacağı iş, hiç şüphe etmeyiniz, amele sınıfının işçilerin kafasını ezmek, tıpkı eskiden olduğu gibi, bir avuç esafili servetlere garketmek için bütün milleti soymak olacaktır.

Türkiye Sosyalist Fırkası ve sosyalist esaslarına sadık hiçbir vatandaş İttihat çetesinin müzahiri olamaz. Çünkü bir insan hak ile bâtılı, hürriyetle esareti, soyulanlarla soyanları aynı zamanda müdafaa edemez.[57]

17. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Yayımladığı Broşürler

Türkiye Sosyalist Fırkası, 1920 yılında İdrak gazetesinin yanında, yayın faaliyetine iki broşür çıkararak devam etmiştir.

İlki "En Büyük Kuvvet", ikincisi ise "Sosyalistlik Nedir?" adlarını taşımaktadır. Üçüncü broşürün "yakında neşredileceğini ve 'Sermaye Saltanatı' unvanını" taşıyacağı açıklanmıştır, ancak bu broşürün basılıp basılmadığı bilinmemektedir.

Bunların dışında bir başka broşürün varlığından da söz edilmektedir. "Bezirgân Cemiyet'in Hastalıkları" adını taşıyan (16 sayfa, Papazyan Matbaası 1921) broşür henüz bulunamamıştır.[58]

Yayımlanan iki broşürde de işçilerin okuyacağı şekilde düşünülerek basit ve ana hatlarıyla, sosyalizmin en temel kavramlarının açıklanmasına girişilmiştir.

İlk broşür olan 'En Büyük Kuvvet'; Çalışan Kimdir, En Büyük Kuvvet Kimdedir ve Çalışanlar Uyanınız' bölümlerini kapsamaktadır.

Çalışanlar Kimdir, bölümünde, çalışanları; toplumdaki 'köylü, işçi, öğretmen, mühendis, memur, bakkal, kasap, fırıncı, dükkâncı, kısaca insanlığın maddeten ve manen yaşayan, namuslu bir iş gören insanlar' olarak tanımlamakta ve toplumun üretici çoğunluğunu oluşturduğunu saptamaktadır.

En büyük Kuvvet'de; bütün uygarlıkları kuran ve yaratanın insan olduğunu, çalışanların hayatlarını harcayarak bütün maddi 'şey' leri meydana getirdikleri anlatılmaktadır. Metindeki ifadeyle; "Daha doğrusu, bütün uygarlık dünyası türlü türlü biçimlere girmiş, katılaşmış heykelleşmiş bir insan hayatıdır ve bu katılaşan, heykelleşen türlü türlü biçimlere giren hayat da yalnız çalışanların vücudundan çıkmıştır" denilmektedir.

Son bölüm 'Çalışanlar Uyanınız'da ise mademki kuvvet çalışandadır, öyleyse ey emekçiler uyumayın!

Çünkü hak sizin, gelecek sizindir, denilmektedir.

'En Büyük Kuvvet', Kerim Sadi tarafından Türkçeleştirilerek, özetlenmiştir ve Belgeler bölümündedir.

İkinci broşür; 'Sosyalistik Nedir?' ise daha kapsamlı bir çalışmadır.

Broşür; 'Giriş, Eski Devir ve Biraz Tarih, Sermayedarlık Devri, Amelenin Hayatı, Amelenin Uyanması, İstikbal ve Netice' altbaşlıklarından meydana gelmektedir.

Bu broşürde de adını bilmediğimiz yazar, ilk bölümlerde; insanlık tarihinin kadim dönemlerinden başlayarak, ilkel komün dönemi, özel mülkiyetin ortaya çıkması, köleci toplumlar, sermaye birikimi ve kapitalizm sürecini özetlemektedir.

57 'Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Beyannamesi', Alemdar gazetesi, 26 Kanun-ı evvel 1335
58 Mete Tunçay Türkiye'de Sol Akımlar – 1 (1908-1925) 1, Dördüncü Basım, BDS Yayınları İstanbul 1991, sf. 62

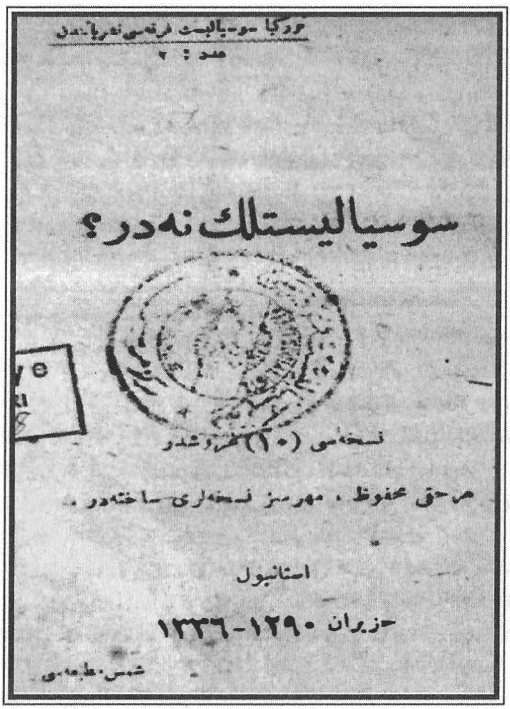
Daha sonra da: Kapitalist ekonominin sırrını okurlarına 'emek-değer' ve 'artık-değer' kavramlarını örnek vererek açıklamaya çalışmakta ve şöyle yazmaktadır; "Herhangi bir eşyayı vücuda getirmek için, evvelce de söyledik, üç şey lazımdır: 1. Madde-i iptidâiyye, 2. Âlât ve edevât, yani fabrika ve makineler, 3. Sây yani iş."

Yazar, bir tekstil örneğinden yola çıkarak; bir metanın üretim sürecinde; hammadde, makine-teknoloji ve emek faktörlerini tartışmakta; Kapitalistin 'asıl kârının; hammadde ve makine-teknoloji' faktörlerinden gelmediğini, bunu devamlı ve kalıcı kılan tek unsurun 'emek' faktörü olduğu sonucuna varmaktadır.

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın hazırladığı bu broşür, Türkiye'de 'emek-değer' ve 'artık-değer' kavramlarını açıklamaya girişen ilk çalışma olarak da ayrı bir önem taşımaktadır.

Broşürde yazarın dikkat çektiği diğer düşünceler ise şunlardır.

Henüz sosyalist literatürde 'emperyalizm' kavramı kullanılmıyorken, Batı kapitalizminin 'Şark memleketlerini' içine alan dünya kapitalist sömürü sistemi şu sözlerle anlatılmaktadır: 'Görüyoruz ki, patronun yegâne kârı, amelenin hakkından gasbedilen miktardır. Binaenaleyh Avrupa'nın patronları aşağıda göreceğimiz veçhile, uyanan ve hakkını isteyen amelelerin bu haklı davalarından kurtulmak ve bu menhus (uğursuz) işlerine daha vüs'atle (geniş) devam etmek için başka bir çare bulmuşlardır: Şark memleketlerini soymak. Evet, Şark memleketlerini çünkü buralarda amele daha kanaatkâr, temin-i maişet daha kolay, amele ücreti daha az, me-

'Sosyalistlik Nedir?' broşürünün kapağı

vadd-ı iptidâiyye (ham madde) çok. Binaenaleyh buraları sermayedarların çoktan arayıp da bulamadıkları yerlerdir.'

İstikbal ve Netice bölümlerinde de talepler sıralanmaktadır. Batı memleketlerinde işçi sınıfı, memurlar dahi örgütlenmektedir. Sendika kurma ve grev hakları bulunmaktadır. Osmanlı kanunları ise bunları yasaklamıştır, 'mamafih bu hal amelelerin birleşmesine mani olamamaktadır'.

Yazar, Türkiye Sosyalist Fırkası'nın nihai programının 'sosyalizmin iki temel amacı olan büyük müesseselerin ve toprağın umumun malı olması, mirasın ortadan kaldırılması' olduğunu söylemekte ancak bu program için mücadele edilmekle beraber, bugün çok daha acil ve ertelenmez sorunları olan Osmanlı emekçileri için 'asgari bir program' önerdiklerini bununda Türkiye Sosyalist Fırkası programında yazıldığını belirtmektedir. Türkiye Sosyalist Fırkası broşürlerinden 'En Büyük Kuvvet' ve 'Sosyalistlik Nedir? Belgeler bölümündedir. Sosyalistlik Nedir? broşürünün çevirisi tam metin halindedir.

18. 'İdrak' Gazetesi

İdrak, 28 Nisan 1335 (1919) tarihinde Türkiye Sosyalist Fırkası'nın yayın organı olarak çıkarılmaya başlanmıştır. Gazetenin sahibi Hüseyin Hilmi'dir.

Gazetenin 'İDRAK' başlığının yanında ve altında 'İştirak' gazetesinde olduğu gibi şu sloganlar bulunmaktadır:

'Biri Yer Biri Bakar Kıyamet Ondan Kopar',

'Ağniya (zengin) Servetinin Kırkta Biri Fukaranın Hakkıdır',

'Anlamam, Dinleyemem Başkaca Hiçbir Telkin, Milletim Nev-i Beşerdir Vatanım Ruy-i Zemin'dir.

İdrak, önlü-arkalı ve tek yapraklı bir gazetedir ve toplam 33 sayı çıkarılmıştır. Adresi, 'Sirkeci, Hocapaşa Hamam Sokak'ta daire-i mahsusa'dır.

Göremediğim 16., 17., 18., 19. ve 33. sayıları hariç İdrak'te; dönemin siyasi şartlarını yansıtan haberlerden İttihatçıların mahkemelerine ve yargılanmalarına, sona eren dünya savaşının sürdüğü barış görüşmelerinden işçi haberlerine ve sosyalizm makalelerine kadar pek çok konuda yazılar yer almaktadır.

Gazete 17. sayıdan itibaren (14 Mayısta) bilinmeyen bir nedenle yayınına ara vermiştir. 1 Temmuzdan sonra yeniden yayımlanmaya başlayan İdrak gazetesi, 33. sayısında, iktidarda bulunan Damat Ferid Paşa hükümetine karşı bütün muhalefet partilerinin imzaladığı ortak bildiriyi bastığı için kapatılmıştır. 'Fırkaların Millete Beyannamesi' başlıklı muhalefet bildirisini yalnız İdrak basmıştır. Bu sayıdan sonra İdrak gazetesi yeniden yayımlanmamıştır.

19. İdrak Gazetesi Makale ve Haber Başlıkları

SAYI 1 / **28 Nisan 1335-1919 Pazartesi**

İttihatçıların muhakemesine bugün saat birde başlanacaktır / Bazı müşkülat-ı siyasiye karşısında İtalyan murahhasları Paris'i terketmişlerdir / Hak / Sosyalizm müessislerinden Karl Marx ve Lasal (resimler, Marx'ın resim yeri boş) / Fırkamızın Beyannamesi / Türkiye Sosyalist Fırkasının programıdır / Amerika ile ticaret / Kısm-ı

Türkiye Sosyalist Fırkası 'Program ve Beyannamesi'nin bulunduğu İ rak gazetesinin 1. sayısı

İDRAK

Sahibi: Hüseyin Hilmi

Biri Yer Biri Bakar Kıyamet
Ondan Kopar
Ağniya Servetinin Kırkta
Biri Fukaranın Hakkıdır

Birinci sene – Numero 1
Abone Şartları:
Seneliği 650, Hariç 750
Altı Aylığı 350, Hariç 400
Üç Aylığı 200 Hariç 2,50

Anlamam, Dinleyemem
Başkaca Hiçbir Telkin,
Milletim Nev-i Beşerdir
Vatanım Ruy-i Zemin

28 Nisan 1335 – 1919 (Pazartesi) -
27 Receb 1335
Derc Edilmeyen
Evrak İade Edilmez
Nüshası 2 Kuruştur

İdarehanesi: Sirkecide, Hocapaşa
Hamam Sokağında
İlanat İçin Ayrıca Konuşulur

mizah: Alemdar'a / Sosyalist alemi: Beynelmilel Sosyalist Konferansı / Azil ve tayinler / Şuûn-ı dahiliye: Trabzon heyeti / İstihlak rüsmunun reddi / Heyet-i nasıha İzmir'de / Sulh-u düvel etrafında / Kadınlık meselesi münasebetiyle: Cemiyet-i Akvam ve kadınlar / Nazım Paşa'nın beyanatı / Şube küşadı: Türkiye Sosyalist Fırkasının Kadıköy Şubesi dün çok müstesna ve münevver zatın iştirakıyle küşad edilmiştir / Kayser'in serveti / Tevkifat ve muhakemat etrafında / Macarlara karşı harekât-ı askeriye / Bavyera'da dahili muharebeler / Doktor Gaytes'in mektubu. *(Kadınlar dünyası matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 2 / **29 Nisan 1335-1919 Salı**

Tavaif-i mülük / Sulh ve Sosyalistler: Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Bern Kongresi Murahhasları; Doktor Refik Nevzat arkadaş ve Hasan Sadi arkadaş (resimler) / Tarihi muhakemeye başlandı: Erkân-ı sanadid-i İttihad'ın muhakemesi başladı / İaşe müdiriyeti / Şuûn-ı dahiliye: Heyet-i nasiha İzmir'de / İaşe müdiriyeti lağv mı oluyor / Sulh-u düvel etrafında / Paris'te müfarakattan evvel / Amerika, Fransa, İtalya nokta-i nazarları / Balıklı vakası / Mütareke komisyonundan / Cavit Bey / Hukuk-u aile kararnamesi / Hasar tazmin edilmiş / Tehcir edilenlerin emvali iade edilmiştir / Tenkil / Kısa havadisler / İdrak'in tefrikası: Jerminal, muharriri: Emil Zola, birinci kısım. *(Kadınlar dünyası matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 3 / **30 Nisan 1335-1919 Çarşamba**

İtalya ve Amerika arasındaki münasebat elan gergindir / Memurin Haftada 48 saat çalışacak / Sükna Kanunu / Büyük Bir Fransız Sosyalisti (Resim) Fransız Sosyalist Fırkası rüesasından ve cihanın en büyük hatiplerinden Jean Jaures / Sosyalistlik aleminde: Haftada kırk sekiz saat / İtalya Sosyalist Fırkası / Sulh ve Fransız sosyalistleri / Sanayi nesciyye amelesi / İngiliz Sanayi Kongresi / Fransa Ayan'ında saat mesaisi / İaşe havadisleri / Ziya Paşa merhum ile müşterek / Mukaddemat-ı sulhiye ne halde? / İtalyan mutalebatı etrafında / İaşe işleri: Nasıl halletmeli? / Hala mı ihtikâr / Heyet-i nasıhalar Edirne'de / Şuûn: Meclis-i vükela, nasb ve aziller, posta ve telgrafta, sıhhiye müdirleri / Büyükada'da bir şark kumpanyası / Tenvirat-ı elektirikiye: İşçiler yurdu / İdrak'in tefrikası: Jerminal, muharriri: Emil Zola, üçüncü kısım. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 4 / **1 Mayıs 1335-1919 Perşembe**

Sabık Almanya İmparatoru ve diğer harp mesulleri beynelmilel bir mahkeme huzuruna sevk edilecekler / Amele bayramı olan 1 Mayıs münasebetiyle bu nüshamızı Jaures'in lâyemut hatırasına ithaf ediyoruz / 1 Mayıs / Jaures (resim) / Trabzon tehciri muhakemesi / Huzur adalette / Sabık Kayser muhakemeye sevk edilecek / Eski vadide olur mu olur! / Amerika murahhasları ve ... mesuiyeti / Sulh-u hükumat etrafında: Mukaddemat-ı Sulhiye Konferansı / Sosyalist alemi: Şirket-i Hayriye'nin zavallı işçileri / Telgraf haberleri: Kömür buhranı, Ramazan vaziyeti / Sadrazam Paşa ile mülakat / Azil ve tayinler / Meclis-i Vükela dün Sadrazam Ferid Paşa'nın taht-ı riyasetinde içtima etmiştir / Aşar Kanunu / Esir ve kayıp zabitan ailelerine / Arz-ı Şükran / İaşe İşleri / Matbuat-ı umumiye / Hidemat-ı umumiye acentası / Acele satılık fayton / İdrak'in tefrikası: Jerminal, muharriri: Emil Zola, dördüncü kısım. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 5 / **2 Mayıs 1335-1919 Cuma**

Galatasaray müsameresi, Hükümet-i hazıranın siyaseti / Sadrazam Paşa'nın dün akşamki mühim nutku / Alman murahhasları Versay'da, Mukaddeme-i Sulhiye Konferansı, Baron Makino'nun beyanatı, Üçler meclisi, İttihat-ı Akvam mukavelenamesi, Ali Kemal Bey'in nutku / Sosyalist alemi: Paris'te 1 Mayıs / Hükümetin nazar-ı dikkatine: Hammallar arasında / Anadolu Demiryolları memurin ve müstahdemin hakkında / İtalya Amerika münasebeti: Vilson'un neşrettiği beyanname / Büyükdere tehciri muhakemesi: Birinci celse / Selahiyet kararı / Enver Azerbaycan'da / Talat nerede? / Firarilerin iadesi meselesi / Hukuk-u aile kararnamesi / Efkafın mühim bir teşebbüsü / Almanya'daki zaafımız / Umumi Türkiye Bankası / Kır bekçileri nizamnamesi / Dünkü kaza / Müessif bir irtihal / Kat'i alaka / Neşriya aleminde / Hidemat-ı umumiye acentası / Satılık evler. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 6 / **3 Mayıs 1335-1919 Cumartesi**

Paris 1 Mayıs nümayişleri / Paris Sulh Konferansı murahhasları itimatnameleri teati ettiler / Harb zenginleri ve sosyalistler: Hükümetten millet ü fıkara hakkına hürmet bekliyoruz / Sulh-u hükumat Fiyame meselesi: İtimatnamelerin teatisi, Fransa İtalya, Hükümet rüesasının içtimaı, İtalya mebusanının beyanatı, Fransız gazetesinin mütalaatı, Japon donanması ve sulh, Muahede Almanlara ne zaman tebliğ edilecek / Sermaye saltanatı, Sosyalizm nedir? / Dahiliye nazırının beyanatı: Asayiş meselesi, Valiler,

Temsil nesebi / Sosyalist alemi: Hammalların teşkilatı, Zavallı ekmekçiler amelesi, Paris'te 1 Mayıs nümayişleri, Günde 8 saat, Dünyada erzak ihtiyacı, Rusya amelesi arasında / Şuûn; Selamlık, İaşe havadisleri, Salahiyet meselesi, Mevkuf İttihatçıların serveti, Gayri-müslimlerin askerliği, Hükümet ve Ermeniler, Çanakkale'de tamirat / Piyasa: Fiyatların tenzili, Postalarda tehir, Hidemat-ı umumiye, Telgraf haberleri / İdrak'in tefrikası: Jerminal, muharriri: Emil Zola, beşinci kısım. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 7 / **5 Mayıs 1335-1919 Pazartesi**

Dünkü tarihi mahkemenin aynen zaptı ikinci sahifemizdedir / Mesalih ve Amele Nezareti / Sulh-u hükumat etrafında, Paris'deki Japon amiraline ziyaret, Amerika İngiltere, Alman donanmasının akibeti, Almanya'ya muavenet, Lehistan amelesinin bir talebi, Habsburgların emlakı, Prag'da bir şenlik / Şuûn: Meclis-i Vükela,Cemil Paşa, İntihab nesebi kanunu, Danimarka sefiri, Yeni bir Heyet-i Nasıha, Gayri müslimlerin askerliği, Azil ve tayinler / Mesken buhranı etrafında / İhtikar dertleri etrafında: Romanya'dan çalınan makineler / İttihatçılara ait tarihi mahkemenin dünkü safhaları: İttihatçı vükelanın tefrik-i mahkemesine karar verildi, birinci celse / Piyasa: Piyasada sandık fiyatları / Hidemat-ı umumiye / Kat'i alaka. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 8 / **6 Mayıs 1335-1919 Salı**

Sulh muahedesi tab edilmektedir, Avusturya murahhasları da Paris'e gidiyor / Yeni şehreminimiz ve şehir emaneti, işsizlere iş bulmak lazım / Roma'da faaliyet-i siyasiye / Sulh-u hükumat etrafında, Muahede-i sulhiye tab ediliyor, İtalyan murahhasları, Almanya'nın vereceği tazminat, Avusturya Macar murahhasları da geliyor, Hindenburg'un istifası, Amerika kongresi / Telgraf haberleri: Macaristan ahvali, Harbin fecai neticeleri / Sosyalizm nedir?, Sanayi-i sagirenin zevali, Eşya ve sermaye / Trabzon tehciri muhakemesi / Şuûn: Mütareke komisyonu, Azil ve tayinler, Emval-i menkule ve gayrimenkule kanunu, Mühim bir zabıta muvaffakıyeti, Sarı Ali çetesinin derdesti, Türkşairlerine / Bir cevap / Hammallar esnafının cevabı / İdrak'in tefrikası: Jerminal, muharriri: Emil Zola, dördüncü kısım. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 9 / **7 Mayıs 1335-1919 Çarşamba**

İtalya murahhasları tekrar Paris'e dönmek üzeredirler, Muahede metni hazır / Mükellefiyet-i askeriye: Gayr-i müslim vatandaşlarımızla beraber biçare Türk Müslümanlarda düşünmek lazımdır / Sulh-u Hükûmat etrafında: Sulh muahedenamesi metni, Sulh konferansında kimler bulunacak, İtalya murahhasları Paris'e dönüyor, Belçika ve Sulh, Harbin fecai tahribatı, Macaristan ahvali ve sulh, Amerikan ordusunun terhisi, İtalya-Çaeslovakya / İttihatçıların mahkemesi devam etmektedir, Dünkü mahkemede heyet-i hakimenin çekilmesi talep ediliyor, İttihat Terakki ve müdafaa-i milliye, Milli şirketler, Teşkilat-ı mahsusa / Ziya Gökalp Bey'in dedikleri / Mugalata ile olmaz, Ali Osman Ağanın cevabı münasebetiyle / Şuûn: Sulh Kongresi ve Murahhaslarımız, Tasviye kanunu, İaşe ve vilayet, Sükna kanunu, Azil ve tayinler, Köprü müruriyesi, Makul bir istida, Vilayetlerde asayiş / Bir sual: Hasan Bey ne oldu? / Umum jandarma kumandanlığı / Gayri-müslimlerin memuriyeti ve askerliği / Bir tahsis / İsviçre'ye ithalat / Azerbaycan Türk dram kumpanyası / Hidemat-ı umumiye acentası. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 10 / **8 Mayıs 1335-1919 Perşembe**

Ekmek fiyatında yeniden tenzilat yapılmıştır, İtalyan murahhasları Paris'e hareket ettiler / Zalimleri ... sevenler / Sulh-u Hükûmat etrafında: Mukaddemat-ı Sulhiye nasıl tebliğ edilecek?, Orlando hareket etti, İtalya murahhasları, Bir tebliğ resmi, Üçlerin içtimaı, Almanlar da mezalimi tasdik ediyorlar, İttihat-ı Akvam Cemiyeti'nin küşadı, İktisat komisyonu, Avusturya-Macar murahhasları, İngiltere'nin Karadeniz ordusu / Ekmek fiyatında tenzilat/ Tashih / Sosyalist alemi: Fransa'da Sosyalist Kongresi ve mühim mukarrerat / Mizah: Birazda gülelim / Büyükdere mahkemesi / Bir dava münasebetiyle / Şuûn: Sadrazam Paşa ve Darülfünun / Sahra posta memurları hakkında / İthalat ve ihracat komisyonu / İttihat kabinelerinin mahkemesi / Cemal Paşa / İstanbul'da seyyar haneler / Vilayetlerde asayiş / İaşe memurları / Sükna komisyonu / Bulgarların Türk silahı / Davet / Kömür satılıyor / Telgraf haberleri: İngiltere donanması ve harb, Kayser Almanya'ya dönecekmiş, Belçika'da nümayişler / Hidemat-ı umumiye acentası / İdrak'in tefrikası: Jerminal, muharriri: Emil Zola, yedinci kısım. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 11 / **9 Mayıs 1335-1919 Cuma**

Mukaddemat-ı sulhiye Almanlara tebliğ edildi / Muahede-i sulhiye Almanlara tebliğ edildi. Metnin hulasası / Tarihi bir celse / Murahhaslar nasıl kabul edildi / Mösyö Klemenson'un nutku / Alman murahhaslarına 15 gün mühlet / Mesuliyet-i harb meselesi / Cemiyet-i Akvam / Cemiyet-i Akvam'a kimler dahil olacak / Yeni bir felaket ve matem daha: Kasımpaşa yangını / Üçüncü gün: İttihat erkanının mahkemesi / Sosyalist alemi: Mürettipler Cemiyeti / Şuûn: Sadrazam Paşa'nın Darülfünun'u ziyareti, Cemil Paşa'nın programı, Şehir emanetinin istikrazı, Trabzon valiliği / Sadık Bey / Gayr-i müslimlerin askerliği / Bahriye Erkan-ı Harbiye Riyaseti / Hidemat-ı umumiye acentası / Telgraf haberleri: Konferansın umumi içtimaı, İmparator vapuru, Belçika-Flemenk, Fransız müstemlekatı ve harb, Macaristan ahvali, Çeh harbiye nazırının vefatı / Temaşa:Dört çihar Darülbedayi Osmani temsilleri. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 12 / **10 Mayıs 1335-1919 Cumartesi**

Darülfünun mesleği / Sulh muahedesi metninin hulasası / Dünkü nüshamızda kısmı ibtidasını derc ettiğimiz muahede-i sulhiye metninin bervechiati neşre devam ediyoruz / Şuûn: Selamlık, Heyet-i nasıhanın avdeti, Tayin, Sahtekarlar, Amerika komiserliği, Şehrin ahval-i sıhhiyesi / Sosyalist alemi: Milliyetperver bir adam sosyalist olabilir mi? : Zenon / Üçüncü gün: İttihat erkanının mahkemesi / Mürettibin Osmaniye Cemiyeti / Şayan-ı dikkat bir mesele / Sinop menfilerinin mesarif-i rahiyyesi / Güpe gündüz ... / Hidemat-ı umumiye acentası / İş arayanlara / İdrak'in tefrikası: Jerminal, muharriri: Emil Zola, sekizinci kısım. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 13 / **11 Mayıs 1335-1919 Pazar**

Hükümetlerin sulhu-Milletlerin sulhu / Amerikan Ticaret Odasının teklifatı / Sulh muahedesi metninden mabad, iki günden beri neşr eylemekte olduğumuz muahedei sulhiyye bugünde devam edeceğiz, Türkiye hakkında, Mısır meselesi, Alman Kanun-u esasiyesi, Harb mesuliyeti, eski muahedelerin lağvı / İaşenin lağvı:Tasfiye komisyonunun raporu kabul edilmiştir / Sosyalizm nedir? Sanayi-i sagirenin zevali,

(3) Sermayecilik devri ve esbab-ı inkişafı / Piyasa etrafında / Divan-ı Harb-i Örfi'de Trabzon tehcir mahkemesi / Büyükdere mahkemesi / Bir ziya-ı müessif: Tahsin Vahid Bey'de vefat etti / Şuûn: İstanbul valiliği, Yeni valiler, Hidemat-ı umumiye acentası / Telgraf haberleri: Bir heyet-i tahkikiye, Avusturya-Macaristan. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 14 / **12 Mayıs 1335-1919 Pazartesi**

İtalya murahhasları Paris'e avdet ettiler, Avusturya murahhasları da yolda / Yine ameleye dair: Sulh muahedesinin mühim bir madde mündericdir, Ameleye karşı vezaifimizi biz de idrak etmeliyiz / Limanımızda feci bir kaza / Sulh-u hükümat etrafında: Almanlar imza edecekler mi? Mukaddemat-ı sulhiye notasının Almanya'da tesiratı, İngiltere'deki tesiratı, İtalyan murahhasları avdet etti / Düvel-i mütelif: muahedenamede mesaiye ve amelenin hukukuna dair pek mühim bir madde / Şuûn: Meclis-i vükela, Şehir emanetinin musib tedabiri, 314 tevellüdlüler, Hükümetin malumatı var mı? Sadık Bey'in bir nokta-i nazarı, Yeni tayinler, Romanya'dan getirilen makineler, Vilayetlerde asayiş, Amerika'da ziraat / Telgraf haberleri: Felemenk mesaili, Paris'te Habeş heyeti, Fransa İsviçre münasebeti, Macaristan'da harekat, Moda kahvesi / Tenvirat-ı elektrik / İlan / İdrak'in tefrikası: Jerminal, muharriri: Emil Zola, dokuzuncu kısım. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 15 / **13 Mayıs 1335-1919 Salı**

Alman murahhasların muvakkatan Berlin'e döneceği söyleniyor, Almanya baştan başa matem içinde / Amele teşkilatı: Sermayenin savletine karşı say yalnız ittihad ile karşı koyabilir / Sulh-u hükûmat etrafında: Kont ... mukabil teklifatları, Avusturya murahhasları kaç kişi? Alman murahhasları ne yapacak? Avusturya sulhu nerede akd olunacak? Bulgar murahhasları da gidiyor mu? İmzadan imtina olunursa, üçler ve dörtler meclisi / İttihat erkarının mahkemesi: dördüncü gün, Bab-ı âli meselesi, Said Paşa'nın yalısında, harbin tevkifi, telgraflar ve vesikalar, Teşkilat-ı mahsusa'nın iç yüzü, Turan nedir? Divan-ı harb'de milliyet meselesi / Şuûn: Akid, Yeni divan-ı harb müddeiumumisi, Yeni tevkifat, İhracat rüsumu, Harb kazançları vergisi / Telgraf haberleri: Macaristan ne halde?, Lenin niçin cevap vermemiş?, Lehistan'ın bayramları / İlan: Dondurmacı ve tatlıcı aranıyor / Moda kahvesi / Kadın kaç yaşında güzeldir / İdrak'in tefrikası: Jerminal, muharriri: Emil Zola, onuncu kısım. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 20 / **5 Temmuz 1335-1919 Cumartesi**

Vaziyette teşviş / Hergün bir düşünce: Yangın derdi / Hürriyet ve İtilaf Merkez-i Umumisi'nde, Hürriyet ve İtilaf Sulh ve Selamet ile birleşiyor / Vaziyet-i hazıra-i dahiliye / Memleketimizin mukadderatı, Sulh murahhaslarımızın avdeti / Sulhun ferdasında, Almanlar uzlaşıyor, Muahede ne zaman tasdik edilecek? Fransa-Amerika-İngiltere ittifakı, Manş Tüneli, Avusturya Sulhu / Sosyalist Alemi: Banka memurları ittihadı, grev devam ediyor / Mösyö Lansying'in fikirleri, Yeni Belçika murahhası, Almanlar ve komşuları, Alman Meclis-i Millisi, Besarabya meselesi-yeni komisyonlar / Boşluk / Liderlik tamimi / Bir tashih / Şuûn: Selamlık, Amerikan istiklali devre-i seneviyesi, Yangınlar hakkında, Kundakçı derdest, Zabıta faaliyet göstermelidir / Son haberler, Lehistan-Amerika, Macaristan Ahvali, Hamallarımızın nazar-ı dikkatine *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 22 / **6 Temmuz 1335-1919 Pazar**

Tevfik Bey'in Londra'ya gittiği istihbar edilmiştir / Mütarekeden sonra / (Resim) Türkiye Sosyalist Fırkası Paris azasından Mustafa Kazım arkadaş / Mukadderatımız ve murahhaslarımız: Ferid Paşa'nın avdeti, Hal ve mevkii, Kabine buhranı ihtimalatı, Yeni kabineye yeni nazırlar / Sulhun fedasında: Beynelmilel İttihad-ı Akvam Cemiyeti, Alman meclisinin tasdiki, Muahedeyi tasvib, Muhtelif krallar arasında, Kayser nerede mahkeme edilecek?, Alman-Avusturya ittihadı, Fransa'da bir Rus heyeti, Kongre ne zaman toplanacak? Fransa'daki harb şehirlerinin imarı, Vilson'a bir mektup, Avusturya Sulhu, Dahiliye nazırı vekilinin beyanatı, İzzet Paşa'nın beyanatı / Tarih: Sosyalizm (2) / İstanbul-Paris teyyare postası / Şuûn: Meclis-i vükela, İttihad katib-i mesullerinin mahkemesi, Müddeiumumi muavini Reşad Bey, Banka müstahdeminin grevi / Yeni bir ittifak: Fransa-İngiltere-Amerika ittifaknamesi metni / Son haberler: Rusya'da muharebeler, Lehistan'ı tasdik / Fakir işçinin sefil çocukları. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 23 / **8 Temmuz 1335-1919 Salı**

Divan-ı Harb-i Örfi / Zavallı İzmirimiz / Mukadderatımız ve murahhaslarımız / Sulhun ferdasında: Müstemlekat ve vekaletler komisyonu, Müzakereler-tamirat komisyonu, Beşler ne ile uğraşıyor, Almanya'da hal ve vaziyet / Bir dava: (Resim) Gazetemizin vekil-i müdafii Abdülrezzak Bey / Divan-ı Harb-i Örfi'de: Hüseyin Remzi Efendinin mahkemesi / Sosyalizm nedir? (İkinci mebhas) 1- Proletarya / Fransa ve Romanya / Şuûn: Fırka-hükümet, Trakya'da mı işgal? İzmir'de cülus merasimi, Darülaceze meselesi, Seyr-i sefain meselesi, Kreso Efendiden kefalet, Tayin, Yalova'da sükun ve asayiş / Piyasa / Zahire vürudu / Son Haberler: Lehistan'da taun, İtalya'da terhis, Paris şehrinin mükafatı, Petersburg'da hal ve vaziyet, Macarlar-Romenler / Karaköyde Bursa harı arsası satılıktır / Kadiköyde denizden dolma arsa parça parça satılıktır. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 24 / **9 Temmuz 1335-1919 Çarşamba**

İki vaziyet / Hergün bir düşünce: Bu düca böyle mi tevazün eder? / Banka memurlarının grevi / Mukadderatımızın tayinine doğru: Sulh Konferansı Şark işleriyle uğraşıyor mu?, Ermenistan'a salahiyetli bir diktatör gidiyor, Hal ve mevkii / Sulhun ferdasında: Versay'da Alman mümessili, Avusturya murahhaslarına tevdi ediliyor, Avusturya'nın sulhu meselesi, Amerika-İngiltere / Amerika-Avrupa / Kayser'in mahkemesi etrafında / Dörtlü meclisi / Romanya-Fransa / Klamanson'un ziyareti / Sosyalizm nedir? (ikinci mebhas) Proletarya:Gündelik / Şuûn: İttihatçıların mahkumiyeti, İzmir'deki işgal kuvvetleri, Mustafa Kemal Paşa / Karesu Efendi: Adalette esas müsavattır / Yeni bir divan-ı harb daha mı? / Şehr emini Cemil Paşa'nın beyanatı / Hayri Efendi vefat etti mi? / Divan-ı harb-i örfide: Doktor Ali Şaib Bey'in mahkemesi, Hidayet Efendi'nin mahkemesi / Şimendifer hattının Yunanlılardan tahliyesi / Son Haberler: Macarlar-Çehler, İngiliz çiftçilerinin yardımı / Erzak vürudu / Abonelerimizden bir rica. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 25 / **14 Temmuz 1335-1919 Pazartesi**

Sadrazam Paşa ve Heyet-i murahhasa yarın muvassalat edecek / Düvel-i muhtelife Alman ablukasının define karar vermiştir, münasebat-ı ticariye yeniden başlıyor / Hergün bir düşünce: Esas derd, Hükümet ve fırkalar neden birbirinden farksız? /

Hal ve mevkii etrafında: Sadrazam Paşa Bulgaristan tarikiyle geliyor, Adliye nazırımızın beyanatı, Türkiye'ye ait mesail, Şuûn: Meclis-i vükela, Hürriyet ve İtilaf Fırkasında, Ahmet Emin Bey'in avdeti, Mustafa Paşa neden gidiyor?, Esad Paşa geldi, Merkez Kumandanlığı, Maarif Nezareti'nde / Sulhun Ferdasında: Alman ablukası kaldırılıyor, İtalya ve sulh, Mısır ve Fas'a dair, Britanya işgal ordusu, Keyser memnun olmalı imiş / Öğrenmek istiyoruz: İstanbul yangın yerlerinin en seri pare-i tamir ve inşası nedir? / Sosyalizm nedir? Proletarya / İzmir'de / Şehir emanetinde / Şirket-i Hayriye'de grev mi? / Hammallar arasında / Banka müstahdemleri grevi / Ziraat Nezaretinde / Evkaf Nezaretinde / Vekalet maaşları / Divan-i Harb-i Örfi'de / Baki Bey'in tahliyesi / Tevkifhane hakkında bir talep / Müştak Latif Bey'in mahkemesi / Sapancalı Hakkı Bey Hakkında / Hayat ne kadar pahalılaştı? / Karasu Efendi Hakkında / 14 Temmuz şenlikleri / Fransa'da zafer bayramı / Heybeli Büyükada kablosu / Son Haberler: Cihanın kış tedarikatı, Kömür fiyatlarında terfi, Darülaceze hakkında, Tayin ve becayişler, Karaköy'de Bursa Hanı arsası satılıktır. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 26 **/ 15 Temmuz 1335-1919 Salı**

Ey inleyen insan! Seni nalân edeni bil. Kâşane-i ikbal perişan olacaktır / Şark meselesi hakkıda: Yeni bir suret-i hal / Hergün bir düşünce: Grevler münasebetiyle, -hakkımızı isterken kuvvetimize emin olalım- / Şuûn: Sadrazam Paşa bugün geliyor, Cemil Paşa - Dahiliye Nezareti, Kadıköy Rıhtımı – Bursa Hanı satılmıyor mu?, Şurayı Devlet, Telgraflara kim müdahale ediyor?, Daire-i sadarete maaş zamları, Yeni hapishane nerede yapılacak? / Hammallar arasında: Meselenin içyüzü, Hasır iskelesi hamalları ne istiyor?, Hükümet emanetin vaziyeti, Bugünkü intihabat / Bir evkaf bankası / Bu seneki aşar / Trabzon cephaneliği / Ajans telgrafları tamam gelmedi / Sosyalizm nedir? (İkinci mebhas) Proletarya, İşsizlik ve (Sanayi ordusunun ihtiyat efradı) / Mahkumlar hakkındaki irade-i seniyye / Sulhun ferdasında: Vilson Amerika ayanında mühim beyanat, Çekoslovakya'nın programı, Romanya ve Bulgaristan, Muahedenin tasdiki kabul edildi, Romanya ve Lenin / Mağdurin-i siyasiyeye muavenet / Şirket vapurları / Piyasa ne halde / Reşid Ağa hakkında / Son haberler: Paris'te şenlikler / Divan-ı Harb-i Örfiden: Aziz Bey'in muhakemesi, Müştak Latif Bey'in muhakemesi, Aziz Bey'in müdafaası / İlan / Musavvir küçük gazete. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 27 **/ 16 Temmuz 1335-1919 Çarşamba**

Şark meselesi hakkında: Yeni bir suret-i hal (2) / Hergün bir düşünce: Bursa Hanı-Hammallar / Murahhaslarımızın muvassalatı-Hükümetin mevkii / Bursa Hanı meselesi / Mali Şirketler / İntihabat / Hamallar intihabatı / Rifat ve Haşim Beylerin tahliyesi / (Boşluk) / Sulhun ferdasında: Müttefikler komisyonu aliyyesi, Kaç türlü vekalet var?, Murakabe ve abluka heyetlerinin refi, Ambargonun refi, İtalya'nın bir talebi, Kamerun ve Togo müstemlekeleri / Öğrenmek istiyoruz? İstanbul'un yangın yerlerinin en seri çare-i tamir ve inşaası çaresi nedir? / Sosyalizm: Almanya'da zuhur ve intişarı / Fırka haberleri: Hürriyet ve İtilaf ve Ali Kemal Bey, Banka memurlarının grevi, Hilal-ı Ahmer ve Trakyalılar / Divan-ı Harb-i Örfide: M... Hidayet Efendinin son mahkemesi / Trabzon cephanelikleri / Ermenistan diktatörlüğü / Dolandırıcılardan nasıl sakınmalı? / Miralay Şahab Bey hakkında / Son Haberler: ... üzerinde

tayyareler, Belçika meşrutiyet kanunu, Koşunuz!, Karaköy'de Bursa Hanı arsası satılıktır, İlanat. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 28 / **17 Temmuz 1335-1919 Perşembe**

Yeni kabineye dair / Bugünkü vaziyet, Sadrazam Paşa dün gelmiştir, Bugün vaziyet anlaşılacaktır, Dahiliye vekili nazırının beyanatı, Rıza Tevfik Bey'in beyanatı, Beyanname verilecek / Şuûn: Hürriyet ve İtilaf ve fırkaya mensup nazırlar, Hürriyet ve İtilaf'ta bir içtima, Azil ve tayinler / Darülfünun Nizamnamesi, Bir mülakat / Harb-i umumide cenazeler / Sulhun ferdasında / Öğrenmek istiyoruz? İstanbul'un yangın yerlerinin en seri çare-i tamir ve inşaası çaresi nedir? / Sosyalizm nedir? Sermaye Saltanatı / Bankalar yola gelir mi? / Reji amelesi / Divan-ı harbde: Hidayet Efendi'nin beraat ve tahliyesi, Karaname sureti / Ekmeklerimize dair / Son haberler: Belçika'da Kanun-u Esasiyenin tadili / İlanat Koşunuz! *(Şems matbaası Müdir-i mesul: M.Latif)*

SAYI 29 / **18 Temmuz 1335-1919 Perşembe**

(Boşluk) / Bugünkü vaziyet: Henüz buhran yok, Dünkü Meclis-i Vükela, Sadrazam Paşanın izahatı, Sadık Bey'in ziyaretleri, Vükelamız neler söylüyor?, Matbuata beyanname / Yunan intihabatı ve Kral Konstantin / Anadolu'dan İstanbul'a / ... Alman tarihindeki ehemmiyeti / Sulhun ferdasında: Sulh komisyonu, Macaristan ne halde?, Bulgar sulh heyet-i murahhasları / Şuûn: Divan-ı Harb-i Örfi'de bakılacak kazalar, Yeni bir İzmir heyeti, Mali şirketlerin içtimaa daveti, Ucuzluğa doğru, İstikraz-ı dahili hakkında, Ziraat nezaretinde, Evkaf Nezaretinde / Sosyalizm nedir? Sermaye saltanatı / Seyr-i sefain müdiriyeti / Darülaceze meselesi / Bankacılar grevi / Evvelki günkü tramvaycıların grevi / Divan-ı Harb-i Örfi'de: ... Aziz Bey'in mahkemesi, Necati Efendi'nin mahkemesi / Son haberler: Amerika baş kumandanı, Bir İngiliz balonununiştiali, Fransa'da vapur amelesinin grevi / İlanat. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 30 / **19 Temmuz 1335-1919 Cumartesi**

Gala-i maişet / Bugünkü vaziyet: Beyanname dün de tevdi edilmedi, Erkan-ı hükümetten bir zatın beyanatı, Sadrazamın konaklarında, İntizar lazım, Tevfik Paşa huzuru hümayunda / Alman ablukası / Sulhun ferdasında: Müttefikin meclisinde İzmir meselesi, Komisyonlar faaliyette, Almanya'da iaşe durdu, İngilizler harbe hazırlanmalıyız diyorlar / Şuûn: Selamlık resm-i aliyyesi, Fırkalar cemiyetler, Anadolu meselesi ve Titoni, Yeni bir banka, Banka memurlarının grevi, Hapishane kaçakları yakalanıyor, İaşede mühim bir suistimal / Sosyalizm nedir? Sermaye saltanatı (Kâr) / Cephaneler tahsisatı / Şehrin temizliği / ... bir şikayet / Mizah: Meyus olacak ne var ki? / Öğrenmek istiyoruz? İstanbul'un yangın yerlerinin en seri çare-i tamir ve inşaası çaresi nedir? / Ermenistan baş komiserliğinin maiyeti / Asar-ı münteşire / İlanat. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 31 / **20 Temmuz 1335-1919 Pazar**

Halâ entrika halâ ihtiras / Murahhaslarımızın beyanname ve muhtıraları metni: Vaziyet-i umumiye, İzmir vakasından evvel, Anadolu'da hal ve mevki, Millet-i Osmaniyenin mesuliyeti meselesi, Birinci muhtıra sureti / Hapishane kaçakları / Sulhun ferdasında: Avrupa'da kömür buhranı, Avrupa iaşesi, Avusturya muahede-i sulhiyesi, mesuliyet komisyonu / Sosyalizm nedir? (Üçüncü mebahis) Sermaye saltanatı (Emlak iradı) / Şuûn: Fırkalar arasında, İzmir'de vaziyet, Buda mı geldi?, Venizelos

ne diyor?, Harbiye Nezaretinde, Şehir emanetinde, Hamallar heyet-i idaresi, Vilayet, Tarik / Son Haberler: Müstemlekat komisyonu / Fluks. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

SAYI 32 / **21 Temmuz 1335-1919 Pazartesi**

Hükümetle millet karşı karşıya / Nihayet Ferid Paşa kabinesi istifa etti, Kabine çekilecek mi tasfiye mi edilecek? / Anadolu işgal mıntıkaları / Sulhun ferdasında: Bulgar muahedesi de tehir edildi, Bulgaristan meselesi, Almanya Amerika / Sosyalizm Nedir? Sermaye saltanatı (5) Vergiler / Müttefikin meclis-i aliyyesi / Komisyon faaliyeti / Şuûn: Veli Ahid Hazretlerine nişan, Kongre akti teklifi, Yeni hapishanemiz nasıl yapılacak?, Milli mahsulat şirketi, Amerikalı Arnold ne diyor?, Hamallar mesailesi, İaşe müdiriyeti devam ediyor, İaşe İstanbul müdiriyeti, Un mesailesi, Bir Rus vapurunun garkı, Kolera hakkında, Sıhhıye müdiriyeti umumiyesinden / Erzincan Hilal-i Ahmer heyeti / Üsküdar cihetindeki sular, Feridun Bey hakkında / Son haberler: Fransa'da tatil-i eşgal meselesi, Almanya'da işsizlik, Mösyü Lansinogun halefi, Yeni bir İspanya kabinesi, Yeni Fransa ziraat nazırı, Rusya ablukasının devamı, Fluks. *(Şems matbaası Müdir-i mesul: Mehmed Latif)*

20. İdrak Gazetesi Notları

- İdrak gazetesinde 'yazıişleri muavinliği' görevi yaptığını söyleyen Münir Süleyman Çapanoğlu, başyazarın Mustafa Fazıl Çun, Yazıişleri Müdürünün Emin Lâmi, muhabirin Sadrettin olduğunu yazmaktadır.
- İdrak gazetesinin birinci sayısında Türkiye Sosyalist Fırkası Programı ve Beyannamesi, sosyalizmin kurucularından Lasal (Lasal olarak basılan resim Alman sosya-

İdrak yazarı Ziynetullah Nevşirvanov, eşi ve çocuklarıyla

list Wilhelm Liebknecht'e aittir) ve Karl Marx resimleriyle (Marx'ın resim yeri boş) beraber bilgi verilmekte, Kadıköy'de Türkiye Sosyalist Fırkası Kadıköy şubesinin açılış haberi bulunmaktadır.

- İkinci sayıda II. Enternasyonal'in Bern Konferansı ve konferansa katılacak Türkiye Sosyalist Fırkası temsilcileri Dr. Refik Nevzat ve Hasan Sadi'nin (resimleriyle birlikte) haberi, bu sayıdan başlamak üzere her sayıda devam edecek olan Emil Zola'nın 'Germinal' adlı eseri tefrika halinde yayımlanmaktadır. Bu sayıdan itibaren İttihatçıların yargılanmaları haberleri diğer sayılarda da yer almaktadır.
- Üçüncü sayı Fransız sosyalisti Jean Jaures'in anılmasına adanmıştır. Jaures'in öldürülmesinin beşinci yılı dolayısıyla (resmi de basılarak) anılmış, gazete sütunlarında 'Fransız sosyalist rüesasından ve cihanın en büyük hatiplerinden Jaures'in' yaşamı ve mücadelesine ait yazılar bulunmaktadır.
- Dördüncü sayıda, 1 mayıs dolayısıyla 'bütün amele ve işçi arkadaşları tebrik eder, gelecek 1 mayısların daha müsait ve müreffeh şerait-i içtimaiye ve iktisadiye' içinde kutlanması dileği ile 'bu nüshamızı Jaures'in lâyemut (ölmez) hatırasına ithaf ediyoruz' denilmekte, Şirket-i Hayriye'nin zavallı işçileri' başlıklı bir işçi haberi de verilmektedir.
- Altıncı sayıdan itibaren 'Sosyalist Alemi' başlığı altında kapitalizmi çeşitli açılardan çözümlemeye çalışan yazılar bulunmaktadır. Bu sayının alt başlığı 'Sermaye Saltanatı'dır. Bu dizi 'Sanayi-i Sagirenin Zevali', 'Fransa'da Sosyalist Kongresi ve Mühim Müzakerat, 'Sermayecilik Devri ve Esbab-ı İnkişafı', 'Proletarya', 'Proletarya: Almanya'da zuhur ve İnkişafı' vb. olarak devam etmektedir. Bu metinler Münir Süleyman Çapanoğlu'na göre Haydar Rıfat'ın Türkçeye çevirdiği 'Sosyalizm Nedir?' kitabından faydalanılarak kendisi tarafından yazılmıştır.
- Yedinci sayıda Türkiye Sosyalist Fırkası programının en mühim maddelerinden biri 'Mesalih-i Umumiye ve Amele Nezareti'nin teşkili olduğu belirtilmekte ve İşçi Bakanlığının kurulması talep edilmektedir.
- Sekizinci sayı ve sonraki birkaç gün İdrak yazarları 'hamallar ve sandalcılar loncaları' yada esnaf derneklerini eleştiren yazılar yayımlamışlardır. Bu cemiyetlerin işçi haklarını savunmak yerine patron çıkarlarını koruduklarını, bunlardan Ali Osman Ağa'nın haksızlıklarını ve lonca örgütüne dayanarak 'amele yandaşı gibi görünüp savaş zengin olduğunu' olduğunu belirterek mücadele edilmesi gerektiğini yazmaktadırlar.
- Onikinci sayıda 'Sosyalist Alemi' başlığı altında 'Milliyetperver bir adam sosyalist olabilir mi?' başlıklı ve Zenon imzalı bir makale bulunmaktadır. Zenon adını kullanan Ziynetullah Nevşirvanov, 1914'den önce İstanbul'a gelen Tatar Türklerindendir. İstanbul Üniversitesinde öğrenim görmüş, 1920 yılında da Ankara'ya geçerek Hafi Türkiye Komünist Partisi kurucularından olmuştur. Çeşitli yerlerde yazdığı söylenen Zenon'un İdrak'teki bu metninin önemli yankıları olduğu yazılacaktır.
- Onbeşinci sayıda 'Amele teşkilatı' başlıklı yazı, 'Sermayenin sultasına karşı say yalnız ittihad ile karşı koyabilir. Binaenaleyh, sosyalizmin mucidi olan Karl Marx'ın bütün cihan sınıf ve fukarasına karşı her zaman söylediği bir sözü de amelemize hitaben yegane çare-i reha (kurtuluş) olarak bir daha tekrar edeceğiz: Birleşiniz!' denilmektedir.

- İdrak'in 20. sayısı 5 Temmuzda basılmıştır. 6 Temmuzda 21. sayı basılacakken (yanlışlıkla) 22. sayıdan devam etmiştir. Muhtemelen bu nedenle 21. sayı yoktur.
- Yirmiikinci sayısında 'Fırkamız Paris azasından Mustafa Kazım arkadaşın (resmi ile) İtalya, İsviçre, Oslo sosyalist fırkalarıyla temasa memur edilmekte iken bu görevi muvaffakiyetle tamamlayarak İstanbul'a geldiği' haberi verilmektedir.
- Yirmiüçüncü sayıda 'Zavallı İzmirimiz; İzmir nasıl işgal edildi?' yazısı bulunmaktadır.
- Otuzikinci sayıda, ülkedeki siyasi krize ait haberler; 'Hükümetle millet karşı karşıya' başlıklı yazıda iktidardaki Hürriyet ve İtilaf partisinin iktidar anlayışına karşı mücadele etmek gerektiği savunulmakta, 'Nihayet Ferit Paşa istifa etti, Kabine çekilecek mi, tasfiye mi edilecek?' yazıları bulunmaktadır.

21. 'İdrak' Gazetesinin Kapatılması

İdrak gazetesinin kapatılmasına neden olan olay, ülkede patlak veren siyasi bir bunalım sonucunda genel muhalefetin sözcüsü olmak eyleminin sonucudur.

1919 yılının ortalarında Hükümet ile Hürriyet ve İtilaf partisi arasında ortaya çıkan çatışmalar sonucunda ikinci Damat Ferit Paşa hükümeti istifa etmiş, yeni hükümetin kurulması görevi yeniden Damat Ferit Paşa'ya verilmişti. Yeni kurulan üçüncü Damat Ferit Paşa hükümeti kendisini 'partilerüstü' ilan etmiş, ancak Hürriyet ve İtilaf dahil muhalefetteki hiçbir parti durumu kabul etmeyerek yeni hükümeti 'gayri meşru', Sadrazam Damat Ferit Paşa'yı da 'aciz ve katiyen itimata layık olmayan kişi' ilan etmiştir. Bütün partiler umumun güvenini taşıyacak yeni bir hükümetin oluşturulmasını istemiş ve aşağıdaki bildirinin yayımlanmasına karar vermişlerdir.[59]

'Fırkaların Millete Beyannamesi,

Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Sulh ve Selamet Fırkası, Milli Ahrar Fırkası, Türkiye Sosyalist Fırkası, Sosyal Demokrat Fırkası, Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti, İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti, Milli Kongre, Kürt Millet (?), Kürt kulübü gibi fırka-i siyasiye ve cemiyetleri murahhaslarıyla matbuat-ı Osmaniye erkanı Temmuzun yirmibirinci Pazartesi günü öğleden sonra saat dörtte Hürriyet ve İtilaf Fırkası merkez-i umumisinde toplanan ve fasılasız devam eden müzakerat neticesinde aşağıdaki hususatı makam-ı âli-yi Hilâfetle, millet-i umumiyeye duyurulmasına ittifakla karar verilmiştir.

Evvela – Dün teşekkül eden Ferit Paşa kabinesi gayr-i meşru bir kabinedir.

Saniyen – Mezkur kabine devletin siyaset-i hariciye ve dahiliyesini yönetmek itibariyle ehliyetsiz ve kifayetsizdir.

Salisen – Damat Ferit Paşa şimdiye kadar hukuk-u mukaddes-i milliyenin muhafaza ve müdafaası hususunda gösterdiği aciz ve taksirden dolayı kat'iyen itimata layık değildir. Binaenaleyh, böyle bir kabinenin istifasıyla yerine umumun itimadına mahzar ve menafi-i milliye-i müdafaaya kadir bir kabine teşkili konusunda umum fırkalar birleşmiş ve müttefiktirler.'

Tüm muhalefeti birleştiren cephenin talepleri genel demokratik taleplerdir.

59 Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Cem Yayınları, 1. Basım, İstanbul 1983, sf. 436

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın da hükümete karşı bu genel muhalefet cephesinin içinde olduğu görülmektedir.

Ülkenin yedi aydır parlamentosuz yönetilmesi, basının üzerindeki ağır sansür, meşrutiyetin getirdiği hukukun askıya alınması ve Türkiye'nin dış ilişkilerindeki çözümsüzlüğün sürmesi, ülkedeki bütün siyasi partileri genel olarak demokratik hak ve özgürlüklerin öncelikle yeniden sağlanması ve ülkenin dışarıya karşı ulusal haklarının korunması gerektiği konusunda biraraya getirmiştir.

Bu şartlarda, Hükümetin tehditleri ve ağır sansürü altında sözü edilen bildiri hiçbir gazetede basılamamış, yalnız İdrak gazetesinde bütün risklerine rağmen yayımlanmıştır.

İdrak gazetesinde 'yazıişleri müdür muavinliği' yaptığını yazan M. Münir Çapanoğlu; sansür kurulunun üstünü çizdiği sütünları hiç değiştirmeden aynen bastıklarını, polisin matbaayı bastığını ve polisten kaçırılan gazetelerin bir kısmının da sokak başlarına yapıştırılarak muhalefet partilerinin Hükümete verdiği 'Beyanname'nin duyurulmaya çalışıldığını yazmaktadır.[60]

Hükümet bunun üzerine İdrak gazetesini süresiz olarak kapatmıştır.

Türkiye Sosyalist Fırkası ise İdrak'ın kapatılmasından sonra başka bir gazete çıkarmamıştır.

22. Türkiye Sosyalist Fırkası ve Sosyalistlerarası Tartışma

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın faaliyette bulunduğu dönemde sosyalist çevreler arasında yoğun tartışmaların yapıldığı da görülmektedir.

O yıllarda Türkiye Sosyalist Fırkası'nın dışında aynı amaçlar için faaliyet gösterdiğini söyleyen başka partiler de bulunmaktadır. Bunlar; Osmanlı Sosyal Demokrat Fırkası (kuruluşu 23 Aralık 1918), Osmanlı Mesai Fırkası (kuruluşu 29 Ocak 1919), Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası (kuruluşu 22 Eylül 1919), Amele Fırkası (kuruluşu 11 Ağustos 1920) ve Müstakil Sosyalist Fırkası (kuruluşu 12 Haziran 1922) dır. Bunlardan Osmanlı Mesai Fırkası, Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası ve Müstakil Sosyalist Fırkası'nın Türkiye Sosyalist Fırkası ile çeşitli şekillerde karşı karşıya geldiği ve siyasi tartışmalar yaşandığı bilinmektedir.

Osmanlı Mesai Fırkası İttihatçıların işçi sınıfı içinde etkinlik sağlamak amacıyla kurdukları bir partidir ve 1919 seçimlerinde buradaki siyasi ilişkilerini harekete geçirerek Numan Ustayı milletvekili seçtirmişlerdir.

Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası Almanya'dan Türkiye'ye dönen sosyalistlerin kurduğu partidir. Türkiye Sosyalist Fırkası ile önce işbirliği imkânı aramış daha sonra kendi örgütlenmesini gerçekleştirmiştir.

Müstakil Sosyalist Fırkası ise Türkiye Sosyalist Fırkası'ndan ayrılanların kurduğu bir partidir.

11 Kasım 1921 tarihinde birinci sayısı çıkan 'Haftalık Gül Bahçesi' dergisi, Türkiye Sosyalist Fırkası'na bu sol çevreler tarafından yöneltilen çeşitli suçlamalara cevap veren yazılar yayımlamıştır.

60 Münir Süleyman Çapanoğlu, Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi, Pınar Yayınevi, İstanbul 1964, sf. 68

Özellikle Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası ve Müstakil Sosyalist Fırkası çevrelerinden Türkiye Sosyalist Fırkası'na yöneltilen; "sendika ile parti ilişkilerindeki yanlışlık", "Türkiye Sosyalist Fırkası reisinin cahilliği", "yöneticilerinin parti idare etmek kabiliyetinden yoksunluğu" vb. konularındaki eleştirilere yanıt verilmektedir.

Emiroğlu imzalı bir yazıda, Türkiye'de sosyalistler arasındaki kalem kavgasına konu olan noktalar sonraki yıllarda da başka biçimde tekrar edilecektir.

Yazıda Türkiye Sosyalist Fırkası'nı savunan yazar, muhaliflerini;

- Türkiye'deki kanunları bilmemekle, sendika çalışması üzerindeki ağır yasağın ancak parti çalışmasıyla aşılabildiğini ve bunda başarılı olunarak binlerce işçi ve ailesinin durumunda eskiye göre düzelme sağlandığını,
- Türkiye Sosyalist Fırkası idarecilerinin cahil ve ehliyetsiz suçlamasına karşı; idarecilerin işçi sınıfının içinden geldiklerini; vatman, iskele memuru, boyacı, makinist, kâtip, tramvay kondüktörleri gibi işçinin güvendiği aynı sınıfta ve aynı maksat için çalışan adamlardan oluştuğunu, ancak bu suçlamayı yöneltenlerin servet ve zenginlik içinde salon sosyalisti olduklarını ve mücadeleyi bilmediklerini, durmadan nazariyeler ortaya koyduklarını ama iş yapmadıklarını,
- Fırka Reisi'nin Sorbon Üniversitesini bitirmediğini ancak yirmi seneden beri bu mücadeleyi sürdürdüğünü, bu maksat için hiçbir şeyden yılmayarak, azminden geri dönmeyerek aç, çıplak ve sürgünlerde kalarak çalıştığını yazmaktadır.[61]

Sosyalist Fırkası ve Muarızları

İki seneden beri İstanbul'da birçok adamlar türedi. Bunlar göya âlim sosyalist imişler! Fırsat buldukça kapitalizmin en müthiş dalkavukluğunu ve propagandacılığını yapan bir gazete ile amele hukukundan, işçi haklarından ve sosyalistlikten bahsediyorlar. Şaşarım kedilerin çamaşır yıkamasına! İsimlerini yoldaş, arkadaş gibi birçok kelimelerle söylemeye yeltenen bu beyler acaba ne gibi sebeplerin itişile kendilerine sosyalistlik unvanını tevcih ediyorlar? İmzalarını, ahlaklarını, mezheplerini, fikirlerini pek yakından bildiğimiz ve tanıdığımız için kendilerinden bu suali soruyoruz.

Evet, bu zatlar, iki sene evveline gelinceye kadar daldan dala konan kelebekler gibi batıp çıkmışlar, sık sık nöbet değiştiren kediler gibi iklimin, zamanın tesirlerile türlü türlü libas içine girmişlerdir. Şimdi de sosyalistlik perdesi altında oyun oynamak istiyorlar. Fakat yazık ki, hiç kimseyi değil kendilerini aldatıyorlar ve herkese de maskara oluyorlar. Akılları ermiyor ki, yazmış oldukları makale kırpıntısı –çünkü adaptasyondur- şeylerle sosyalistliği müdafaa değil, bilakis baltalamaya çalışıyorlar. Bakınız, saldırış sebeplerini inceleyelim.

Bu zatlar, Sosyalist Fırkası'na iki cepheden hücum ediyorlar. Birisi her memlekette Sosyalist Fırkası teşkilatile sendika teşkilatı ayrı olduğu halde, Parti böyle yapmıyormuş. Sendika örgütü yokmuş. Sendika görevlerini de Parti yapıyormuş. Bu partiden hayır beklenemezmiş. Şu horoz kafalılara bakın. Bu işin böyle olduğunu, Türkiye Sosyalist Fırkası hepsi cahil olsa bile, hiç olmazsa bir tanesi bilir. Her halde bu parti içinde, onlardan daha çok okumuş adamlar vardır. Ve sosyalizmin ne olduğunu da onlardan iyi bilirler.

61 Kerim Sadi (A. Cerrahoğlu), Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı, İletişim Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul 1994, sf. 321

Fakat parti erkânı öyle bir engele tesadüf etmişlerdir ki, teşkilatı bu suretle yapmak mecburiyetinde kalmışlardır. Bundan başka, bu zavallı ve maruz züppe beyler yaşamış oldukları memlekette yürürlükte olan kanunlardan da habersizdirler. Bilmiyorlar ki dünyanın hiçbir memleketinde sendika teşkilatını yasaklayan bir kanun maddesi mevcut olmadığı halde yasamızda böyle bir kanun maddesi vardır. Hatta Sosyalist Fırkası her fırsat zuhurunda defalarla Hükümet nezdinde teşebbüslerde bulunarak bu kanun maddesinin tadilini istedi. Acaba bu meseleyi dillerine destan ittihaz edenler bu hususta niçin bir satır yazı yazmıyorlar? Veyahut da Türkiye Sosyalist Fırkası'nı teşkil ederek üç seneden beri mükemmel surette idare eden işadamlarından meseleyi tahkik etmiyorlar da doğrudan doğruya kendi cehaletlerini meydana koyuyorlar.

Gazeteye makale yazmak kolaydır. Fikir söylemek, nazariye zikretmek ise birkaç kitap okuduktan sonra insanlar için işten bile değildir. Maksat, söylenen sözleri iş haline getirmektir. Bu adamlara sorarım: Türkiye Sosyalist Fırkası teşkilatını yanlış bir şekilde yaptı da işçi ziyan mı etti? Aksine hiçbir memlekette görülemeyen ağır şartlar altında esir gibi yaşayan memleketimiz amelesine biraz nefes aldırdı. Bu teşkilat sayesindedir ki binlerce adam ve onbinlerce aile karınlarını doyurmaya başladılar.

Bu sosyalist bozuntularının saldırı sebeplerinden biri de Sosyalist Fırkası'nı yöneten adamların tümünün cehaletini ileri sürmeleridir.

Dünyada bu suretle hücumdan daha bayağı, daha adi hiçbir şey tasavvur edilemez. Evet, Sosyalist Fırkası'nı yönetenler onların tasavvur ettiği gibi birer dahi değildirler. İdare heyeti; vatman, iskele memuru, boyacı, makinist, kâtip, tramvay kondüktörleri gibi işçinin güvendiği aynı sınıfta ve aynı maksat için çalışan adamlardan mürekkeptir. Ve bunun için böyle olması da tabiatile faydalıdır. Esasen böyle olduğu için, Türkiye Sosyalist Fırkası –düşmanların dediği gibi değil dağılıp çözülme- her gün bir ileri adım atmış ve bugünkü mükemmeliyet haline gelmiş gelmektedir. İşçi artık dışarıdan başına bilgin adam getirerek çalıştırmak ihtiyacı duymuyor. Çünkü biliyor ki, bu suretle gelecek bir adam işçinin çektiği meşakkatleri, mihnetleri bilen bir adam kadar iş göremez. Ve onun bu maksat altında çalışması ya çıkar yüzündendir yahut da hırs ve hevesini tatmin içindir.

Sosyalist Fırkası aleyhinde makale yazmakla geçinen bu zatlar da vaktile Fırka, Cemiyet teşkil etmişlerdi. Acaba teşkilatları niçin genişlemedi? Ve üç işçiyi, üç ameleyi bir araya toplamakta muvaffak olamadılar? Çünkü iddia ettikleri ve bildikleri teorileri uygulayarak hareket ediyorlardı. Fakat partimiz (Türkiye Sosyalist Fırkası) aksine yapıyor ve başarı da sağlıyor.

Çünkü işçinin ruhundan doğan ve büyüyen arzulara hizmet edilerek çalışılıyor. Zaten insaniyete, refaha hizmet de böyledir.

Biz ne sosyalistler biliyoruz ki servet ve zenginlik içine gömüldüğü vakit her şeyi unutuyor. Salon, çalgı, kadın, çiçek arasında sosyalistliğe lanetler yağdırıyor; hayatını o vakte kadar bunlardan uzak olarak geçirdiği halde, sonra böyle oluyor. Çünkü artık o adam evvelce aleyhinde mücadele etmiş olduğu şeye sahiptir. Önceleri zenginliğe karşı savaştığı halde artık kendisi de zengin olmuş ve toplumdaki yerini değiştirmiştir.

Bu adamların iyi niyetle yazı yazmadıklarına en büyük delil de tenkitlerini hep şahsi meselelere hasretmeleridir. Türkiye Sosyalist Fırkası reisi cahilmiş. Bu adam parti idare

etmek kabiliyetinden yoksunmuş. Müstebitmiş. Vesaire. Bu yazar taslaklarının makalelerinin altındaki imzalara bakıyoruz da gülüyoruz. Hepsi vaktile partinin başkanlık mevkii için mücadele etmiş, fakat amele tarafından birer tekme ile kapıdan dışarı atılmışlardır.

Bununla beraber Türkiye Sosyalist Fırkası reisi (Parti başkanı Hilmi) binlerce işçinin itimadını kazanmış; azim idare, metanet sahibi doğru bir adamdır. Biz de inkâr etmiyoruz, reis (başkanımız Hilmi) Sorbon Üniversitesinden mezun değildir. Ve mezun olmadığı içindir ki şimdiye kadar güvendiği dört beş arkadaşile beraber teşkilatını bu kadar ileriye götürebilmiş ve yirmi seneden beri varmak istediği hedefe yakınlaşmıştır.

Türkiye Sosyalist Fırkası reisi memleketimizde böyle bir şeyin lüzumuna bundan yirmi sene evvel kani olmuş ve bu maksat için hiçbir şeyden yılmayarak, azminden geri dönmeyerek çalışmış, çabalamış. Aç, çıplak kalmış. Sürgünlerde vücudu çürümüş. Bıkmamış, yine çalışmış ve nihayet maksadına muvaffak olmuş bir şahıstır. Bunu değil yalnız biz, daha pek çok adamlar bilir. Sorarız, o makale sahipleri acaba o vakit nerede idiler? Bununla beraber Almanya'da Spartakistlerin nümayişlerini görerek sosyalist olmaya yeltenen o cici beylerin daha bu gibi işlere akıllarının eremeyeceğini biz de biliyoruz. Fakat dillerini tutup oturmuyorlar ki... Kendilerine işçinin koruyucusu süsünü veren bu beylerin en birinci maksadı Partiyi yıkmak ve Parti sayesinde ferih fahur geçinen onbinlerce aileyi tekrar sefaletin pençesine atmaktır. Fakat ne çare ki ellerinde değil. Bu emellerine muvaffak olsalar belki birkaç yerden toplu bir nimete mahzar olurlar. Fakat bu gibi şeylerle sırf karınlarını ve ceplerini doldurmaya çalışan o beylere derim ki; geçti Bor'un pazarı, sür eşeğini Niğde'ye...

23. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Sonu

Türkiye Sosyalist Fırkası 1922 yılına hem kendisini kuşatan bir yığın sorunla, hem de kendisinin daha doğrusu lideri Hüseyin Hilmi'nin neden olduğu parti içi bunalımla girmiştir.

En temel sorun; Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Tramvay, Elektrik, Tünel ve Şirket-i Hayriye gibi yabancı sermayeli ve devlete ait kumpanyalarında 1920'den itibaren örgütlenerek sürdürdüğü çoğu kez başarılı olduğu mücadelelerde; gerek yabancı sermayenin gerekse de hükümetin Fırka'nın gücünü kırma konusunda işbirliği noktasına gelmeleridir.

Hükümetin grevler üzerindeki baskıları artarken, Kumpanyalar Türkiye Sosyalist Fırkası'na üye işçileri işten çıkarmakla işe başlamışlardır.

1921 sonu ve 1922 yılının ilk yarısında bir ara 'genel grev' ihtimali dâhil gerilimli bir dönem yaşanmış, Türkiye Sosyalist Fırkası –basına yansıyan gelişmelerden de izlenebildiği gibi– grevler konusunda yeterli çalışma ve örgütlenme yapmadan/yapamadan grev kararları alarak bunları yürütmeye koyulmuş, birçok yerde başarısızlığa uğramıştır.

Grevlerin kırılmasında Fransız sermayesine bağlı kumpanyalarda işverenin bizzat örgütlediği ve Hükümetin destek verdiği anlaşılan 'Amele Siyanet (Koruma) Cemiyeti' adlı örgütün grevleri ve grevcileri sabote etmesinin payı büyüktür. 1921 yılı Haziran başında kurulan 'Amele Siyanet Cemiyeti'; tehdit ve şiddet uygulayarak, grev kırıcı gruplar oluşturarak, grevci işçilere grevi bırakmaları için paralar vaat ede-

rek, işçilerin birliğinin bozulmasına ve Türkiye Sosyalist Fırkası'nın başarısız olmasına neden olmuştur.[62]

Bir diğer sorun; Türkiye Sosyalist Fırkası reisi Hüseyin Hilmi'nin 1920'deki kongrede yapılan tüzük değişikliğiyle kendisini 'değiştirilemez, azledilemez' genel başkan ilan ettirmesidir ve bu durum Fırka'da büyük huzursuzluk yaratmıştır. Hüseyin Hilmi'nin kimseye danışmadan başına buyruk yönetimi, Fırka'nın genç ve aydınlardan meydana gelen yeni kuşak yöneticilerini Hüseyin Hilmi ile karşı karşıya getirmiş, parti militanlarının bir kısmı ayrılma yolunu seçerken, bir kısmı muhalefete başlamış, sonuç olarak Fırka güç kaybetmiş, mücadelenin en çetin yılında önemli kadrolarını yitirmiştir.

Türkiye Sosyalist Fırkası'ndan ayrılan genç yöneticilerden Sadrettin Celal, Suphi Nuri ve Vanlı Kazım bu dönemde Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'na katılmışlar, Türkiye Sosyalist Fırkası kurucuları içinde bulunan Mehmet Nurettin ve Dr. İhsan (Özgen) ise partideki güven bunalımı sonucu (Haziran 1922'de) Müstakil Sosyalist Fırkası adında bir parti kurmuşlardır.[63]

Özellikle Amele Siyanet Cemiyeti ve Müstakil Sosyalist Fırka; Türkiye Sosyalist Fırkası'nın örgütlü olduğu Tramvay, Tünel ve Şirket-i Hayriye gibi kumpanyalarda işçilerin bölünmesine yol açmış, mücadelede inisiyatif kaybedilmiş ve yenilgi kaçınılmaz olmuştur.

Türkiye Sosyalist Fırkası bu sorunlarla mücadele ederken 8 Mart 1922'de yeni bir kongre toplamıştır. Bu 3. Kongre, Fırka içindeki muhalefetin Hüseyin Hilmi ve çevresini yönetimden uzaklaştırdığı kongredir. Yapılan tüzük değişikliğiyle "Fırka'nın genel siyasetini belirleyen yetki yalnızca Kongre'ye aittir" denilerek, Kongre Merkez-i Umuminin yetkilerini daraltmış, parti başkanının 'değişmez ve azledilemez' maddesini iptal etmiş, Hüseyin Hilmi'ye 'amele diktatörü' dedirten yetkileri ortadan kaldırmıştır.

Kongre'nin kararları Hüseyin Hilmi'nin itirazlarıyla ve Hükümet tarafından önceki Kongre kararlarına aykırı olduğu için kabul edilmemiş, muhalefet ise 14 Haziran 1922'de Beynelmilel İşçiler İttihadı temsilcileri ile birlikte yaptıkları ortak açıklama ile bu tutumu 'umum dünya işçileri' nezdinde protesto etmişlerdir.[64]

Üçüncü Kongre denetçileri, Hüseyin Hilmi'nin Fırka hesaplarında yolsuzluk yaptığını iddia ederek Ticaret-i Bahriye Mahkemesi'nde dava açmışlar ve Hüseyin Hilmi'nin elindeki Şirket-i Hayriye senetlerine el koydurmuşlardır.

Bu sırada basında Hüseyin Hilmi'nin 'Fırka hesaplarında suistimal, işçiyi greve teşvik, elektrik kablolarını bozmaya girişmek' suçlarından tutuklandığı haberleri bulunmaktadır.[65]

62 Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt:I1 Mütareke Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998, sf. 409

63 a. g. y., sf. 636 (Mehmet Nurettin ve Dr. İhsan (Özgen) Müstakil Sosyalist Fırka deneyinden sonra da Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nda siyasete devam etmişlerdir.)

64 Bu 'Protestoname' metni yukarıda, 'Türkiye Sosyalist Fırkası'nda Hüseyin Hilmi Muhaliflerinin Protestosu' başlığıyla yer almaktadır.

65 Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt:I1 Mütareke Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998, sf. 410

Türkiye Sosyalist Fırkası ile ilgili son haberler 1 Mayıs 1922'de, 1 Mayıs'ın kutlanması nedeniyle yer almaktadır. Hüseyin Hilmi'nin tutuklanmasından sonra reis vekili Hamdi Bey göreve devam etmiş ve yeni parti yöneticilerinden Rasim Şakir'de 1 Mayıs dolayısıyla Hürriyet-i Ebediye tepesinde düzenlenen törene katılmış, parti adına konuşma yapmıştır. Bu sırada tutuklu bulunan Hüseyin Hilmi'nin bir süre sonra serbest bırakıldığı anlaşılmaktadır.

1920'de büyük grevlerle işçiler için büyük bir çekim merkezi olan Türkiye Sosyalist Fırkası, 1922 yılının ikinci yarısından sonra yukarıda anlatılan süreçte yenilmiş ve partinin lideri Hüseyin Hilmi de yalnız kalmıştır.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde 24 Ağustos 1922 tarihli bir elyazma raporda: 'İsmen mevcut ise de Reis Hilmi'nin etrafında bir masa ile bir sandalye'den mâdâ kimse kalmamıştır' denilmektedir.[66]

16 Kasım 1922'de Hüseyin Hilmi'nin de öldürülmesiyle Fırka tamamen dağılmıştır. Fırka'nın dağılmasıyla ilgili Fethi Tevetoğlu aynı yerde Enver Esenkova'dan aldığı aşağıdaki bilgileri aktarmaktadır.

'1919'da İstanbul'da yine yabancı işgali altında kurulmuş olan bir ikinci parti, Türkiye Sosyalist Fırkası Marksist fikirlerin Türkiye'ye sokulmasına yardım etti. 1910'da kurulmuş olan Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın mirasçısı bu parti, İstanbul işçilerine tesir etmeye çalışmış, fakat ancak, İstanbul (yabancı) Tramway Şirketi işçileri arasında bu fikre rağbet eden kimseler bulabilmiştir: Bu işçiler 23 Mayıs 1920'den 6 Hazirana kadar süren Türkiye'deki büyük grevlerden ilkini yaptılar. Şunu da belirtmek lazım, bu grevin karakteri katiyen Marksist değil, her şeyden önce milli idi: Çünki talimat, partinin haberi olmaksızın, milli kurtuluş gizli teşekküllerinden geliyordu. Parti'nin başkanı, Şirket'ten mali yardım kabul ettiği için, İşgal Kumandanlığı bu grevi kolaylıkla durdurdu. Aynı parti, 1919'da milletvekili seçimlerinde iki fikir adamını aday olarak gösterince, işçiler bunlardan bir tanesini seçtiler; bu da seçilenin arzusu hilafına idi ve seçimin iptaline sebep oldu. Parti II. Enternasyonal'e katılmakla beraber, Yunan Komünist Partisi'nin İstanbul'daki şubesi mahiyetinde olan Pan Irgatikon (Rum İşçiler Birliği) ile teması muhafaza ediyordu. Yabancı orduların İstanbul'dan çekilmesi ve muzaffer Milli Kuvvetler'in girmesi, bu partinin faaliyetlerine son verdi; zira parti, Milli Hareket'e karşı düşmanca bir davranış içindeydi.'

Burada yazılanların önemli bir bölümü Türkiye Sosyalist Fırkası faaliyetleri kapsamında bilinenlere fazla bir katkısı olmasa da şu üç saptamayı yeniden değerlendirmek gerekmektedir.

Birincisi, Türkiye Sosyalist Fırkası grevleri için; 'milli idi, çünkü talimat, partinin haberi olmaksızın, milli kurtuluş gizli teşekküllerinden geliyordu' demektedir ki, bunun doğruluğu konusunda en ufak bir bilgi olmadığı gibi o dönem şartlarında mümkün de değildir. 'Milli kuvvetlere' olmayan misyon yükleme çabası gibi gözükmektedir.

İkincisi, 'Parti II. Enternasyonal'e katılmakla beraber, Yunan Komünist Partisi'nin İstanbul'daki şubesi mahiyetinde olan Pan Irgatikon (Rum İşçiler Birliği) ile

66 Fethi Tevetoğlu, Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960), Ayyıldız Matbaası, Birinci Baskı, Ankara 1967, sf. 71

teması muhafaza ediyordu' denilmektedir ki, bunu doğrulayacak kanıtlar bulunmaktadır. Türkiye Sosyalist Fırkası 'sol-ittifak' çabalarına uzak durmuş bir partidir ancak özellikle 1921- 22 döneminde Rum işçilerin yoğun olarak bulunduğu grevdeki işyerlerinde bu işbirliği için maddi şartlar bulunmaktadır.

Son olarak, 'İstanbul'a muzaffer Milli Kuvvetler'in girmesi (Refet Paşa 4 Kasım 1922'de Anadolu Hükümeti temsilcisi olarak İstanbul'a girmiş ve yetkileri devr almıştır) bu partinin faaliyetlerine son verdi, zira parti, Milli Hareket'e karşı düşmanca bir davranış içindeydi' denilmektedir.

İstanbul'da Osmanlı varlığının son bulması ve 4 Kasım'dan sonra Ankara Hükümeti'ne bağlanması ile iddia edildiği gibi Türkiye Sosyalist Fırkası'nın varlığının sona ermesi araştırılmaya muhtaçtır.

Ancak Türkiye Sosyalist Fırkası 'Milli Harekete' düşmanca bir davranış içindeydi' anlayışı doğru değildir. Fırka'nın bir yurtseverlik anlayışı vardır. Olsa olsa Kemalistlerin (ve İttihatçıların) siyasi rakibi ve düşmanı olan İtilafçıların –her ikisi, İtilafçılar da sosyalistler de muhalefetteyken- 'dost' olması, Kemalist refleksle Türkiye Sosyalist Fırkası'nı düşman ilan ettirmektedir.

24. Hüseyin Hilmi'nin Öldürülmesi

Türkiye Sosyalist Fırkası 'reisi' Hüseyin Hilmi 16 Teşrinisani (Kasım) 1922 gecesi (İstanbul) Bozdoğan Kemeri önünde 'polis müdiriyeti sabık taharri memurlarından' Kalkandereli Ali Haydar tarafından tabancayla vurularak öldürülmüştür.

Hüseyin Hilmi'nin katili 'Kalkandereli Ali Haydar' cinayetten sonra silah sesine koşan yakındaki polisler tarafından cinayet silahıyla birlikte yakalanmıştır.

Ali Haydar'ın cinayetten sonra verdiği ifadelerdeki çelişkiler, olayın görünen yüzünün ötesinde karanlık güçlerin varlığına işaret etmektedir.

Gazetelere yansıyan bilgilere göre:

'1922 senesi Kasımın 16. gecesi maktul Hilmi ile katili Ali Haydar Efendiler Sirkeci'de Bizans Birahanesinde ayrı ayrı masalarda iyice içerler. Birahaneden ayrı ayrı çıkarlar. Herikisi de Fatih tramvayına binerler. Şehzadebaşı'nda tramvaydan inerler. Saraçhanebaşı'nda Bozdoğan Kemeri civarından geçmektelerken Ali Haydar Efendi, Hilmi Efendiyi tabancayla öldürür ve firar eder.

Ali Haydar Efendi mahkemede verdiği ifadede Sirkeci'deki birahaneden kalktıktan sonra Sosyalist Hilmi Efendinin teklifi üzerine eğlenti ve ahenk yapmak için kendisince meçhul eğlenti yerine gitmekteler iken Bozdoğan Kemeri civarında meçhul şahıslar tarafından atılan kurşunların isabetiyle Hilmi Efendinin maktul düştüğünü ifade etmiştir. Hâlbuki zanlı Ali Haydar Efendi cinayeti müteakip yapılan tahkikat esnasında verdiği ifadede yolda giderlerken Sosyalist Hilmi Efendinin kendisine sarkıntılıkta bulunduğunu ve bundan mütevellid teessür saikasıyla muhafaza-i namus için Hilmi Efendiyi katlettiğini söylemiştir.'

Ali Haydar polisdeki ilk ifadesinde Hüseyin Hilmi'yi namusunu korumak için öldürdüğünü, sonraki ifadesinde ise Hüseyin Hilmi'nin "Bozdoğan Kemeri civarında meçhul şahıslar tarafından atılan kurşunların isabetiyle" öldüğünü söylemiştir.

Yine ilk mahkemesinde Ali Haydar Efendi 'kendi hayatının tehlikede bulunmasından bahs ile davasının Anadolu'ya nakli ve bu husus için müracaatta bulunduğunu ve bu husus kesinleşene değin mahkemesinin tehiriri talep' etmiştir.

Hüseyin Hilmi'nin öldürülmesinde bizzat tetik çeken durumundaki eski emniyet mensubu Ali Haydar Efendi'nin yalnız olduğuna inanmak zordur.

İstanbul'daki İngiliz İşgal kuvvetleri kumandanı General Harrington anılarında; Hüseyin Hilmi ile yakın ilişkileri olduğunu, Tramvay Şirketi'nin Fransız sermayesine ait olduğunu ve Fransız şirketinin başına bela olduğu için Hüseyin Hilmi'nin Fransızlarca öldürtüldüğünü kuvvetle ima etmektedir.[67]

Hüseyin Hilmi'nin öldürülmesinde o yıllarda İstanbul Polis Müdürlüğü yapan Tahsin Bey'in ismi de geçmektedir. Münir Süleyman Çapanoğlu şöyle yazmaktadır: 'Bozdoğan Kemeri'nde birkaç silah sesi duyuldu. Bekçiler, polisler koştu. Yerde bir ceset buldular. Bir cinayetti bu. Karakola götürülen cesedin hüviyetini tesbit için aradılar. Çıkan parti hüviyet cüzdanından anlaşıldı. Öldürülen sosyalist Hüseyin Hilmi'ydi.

Karanlık bir gecede Ali Haydar adında biri yapılan sorguda, Hilmi'nin kendisine tecavüzde bulunduğunu ve namusu için onu öldürdüğünü söylemiştir. Fakat yapılan incelemede Haydar'ın bu cinayeti namusu için değil Tahsin Bey'in teşvikiyle yaptığı hissi hâsıl olmuştu.

Bilinen şu ki, Tahsin Bey bir ara Sosyalist Partisi'ne girmiş, Sosyalist Fırkası'nı ecnebilerin âlet-i şerri yapmak istemiş, Hilmi ile araları açılmış ve Tahsin fırkadan ayrılmıştır.'[68]

Mahkeme 9 Ekim 1923'de sona ermiştir ve Hüseyin Hilmi'nin katili Kalkandereli Ali Haydar 15 sene hapse mahkûm edilmiştir.

Haydar Efendi'nin nerede ve kaç sene hapis yattığı belli değildir. Ancak Hüseyin Hilmi'nin sır olan cinayetinde eldeki kanıtlar, Fransız İşgal Kuvvetleri Kumandanlığı ve İstanbul Polis Müdürü Tahsin Bey'in işbirliğine işaret etmektedir.

25. Hüseyin Hilmi'nin Öldürülmesiyle İlgili Basında Çıkan Haberler

Sosyalist Hilmi Bey'in Kâtili

338 senesinde Sosyalist Fırkası reisi Hilmi Efendiyi Fatih'te Bozdoğan Kemeri'nde bir gece tabancayla cerh ve katletmek maddesinden maznunu aleyh, Polis Müdüriyeti sabık taharri memurlarından Ali Haydar'ın dün Cinayet Mahkemesinde muhakemesine devam edilmiştir. Dünkü celsede maznun, hayatının tahtı tehlikede bulunmasından bahs ile davasının Anadolu'ya nakli ve bu husus için müracaatta bulunduğunu ve cevabın vürudüna değin mahkemesinin tehirini talep etmiştir. Heyet-i hâkime maznunun tehir-i muhakeme talebini kabul etmediğinden dün mahkemeye devam eylemiştir. Dünkü celsede İstanbul Amele Birliği reisi Şakir Haşim arkadaş şahit sıfatıyla istima' edilmiş ve mumaileyh vak'a hakkında

67 Mete Tunçay Türkiye'de Sol Akımlar – 1 (1908-1925) 1, Dördüncü Basım, BDS Yayınları İstanbul 1991, sf. 63

68 Münir Süleyman Çapanoğlu, Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi, Pınar Yayınevi, İstanbul 1964, sf.75

hiçbir malumatı olmadığını beyan eylemiştir. Sonra hukuk-u umumiye şahidi olarak celbine geçen celsede karar verilen İhsan Bey'in davete icabet etmediği için ihzaren celbine ve muhakemenin yevm-i âhire talikine dün karar verilmiştir. (İleri, 18 Nisan 1923, sf. 3)

Sosyalistin Kâtili Hilmi Efendiyi öldüren zat mahkûm oldu

Sosyalist Hilmi Efendiyi cerh ve katletmekle müttehem bulunan taharri memurlarından Ali Haydar Efendinin muhakemesi dün hitam bulmuş ve Cinayet Mahkemesi tarafından ittihaz edilmiş karar tefhim edilmiştir.

Esnay-ı muhakemede katil vak'ası şu suretle tezahür etmektedir. 338 senesi Teşrinisânisinin 16. gecesi maktul Hilmi ve müttehim Ali Haydar Efendiler Sirkeci'de Bizans Birahanesinde ayrı ayrı masalarda iyice içerler. Kafalar tütsülendikten sonra kalkarlar ve müteferrik surette birahaneden çıkarlar. Her ikisi de Fatih tramvayına binerler. Şehzadebaşı'nda tramvaydan inerler. Saraçhanebaşı'nda Bozdoğan Kemeri civarından geçmektelerken Ali Haydar Efendi, Hilmi Efendiyi tabancayla cerh ve firar eder. Fakat silah sesi üzerine etraftan koşan polisler, Ali Haydar Efendiyi tutarlar ve üzerinde de alet-i katil olan tabanca zuhur eder.

Ali Haydar Efendi mahkemede, Sirkeci'deki birahaneden kalktıktan sonra Sosyalist Hilmi Efendinin teklifi üzerine eğlenti ve ahenk yapmak için kendisince meçhul eğlenti yerine gitmekteler iken Bozdoğan Kemeri civarında meçhul şahıslar tarafından atılan kurşunların isabetiyle Hilmi Efendinin maktul düştüğünü ifade etmiştir.

Hâlbuki müttehim Ali Haydar Efendi cinayeti müteakip yapılan tahkikat esnasında verdiği ifadede yolda giderlerken Sosyalist Hilmi Efendinin kendisine sarkıntılıkta bulunduğunu ve bundan mütevellid teessür saikasıyla muhafaza-i namus için Hilmi Efendiyi katlettiğini söylemiştir.

Mahkeme tarafından, Ali Haydar Efendinin tevilen vuku bulan bu itirafına nazaran müttehimin huzur-u mahkemedeki ifadesinin müteekzib olmasına ve esbab-ı sübutiyeye binaen Ali Haydar Efendinin Hilmi Efendiyi mingayritaammüd katl fiilinin mürtekibi olmak üzere mücrimiyetine ve Kanun-u cezanın 174'üncü maddesine tevfikan 15 sene müddetle küreğe konulmasına karar verilmiştir. (İleri, 9 Teşrinievvel 1339, sf.3)[69]

Hüseyin Hilmi'nin öldürülmesiyle ilgili en geniş haber Tevhid-i Efkâr gazetesinin 17 Teşrin-isâni 1922 tarihli sayısında 'Bir Cinayet: Sosyalist Hilmi Bey Evvelki Gece Katledildi' başlığıyla verilmiştir. Burada da Hüseyin Hilmi'nin öldürülmesinde tetikçi Ali Haydar ile İstanbul Polis Müdürü olan Tahsin Bey arasındaki ilişkiden net olarak sözedilmektedir. Gazete haberinde; cinayeti çözmeye çalışan polis, TahsinBey -Ali Haydar bağını ortaya çıkarmışken, Polis Müdürü Tahsin Bey'in nerede olduğunu ve cinayetle alakası belirlendikten sonra neden aranmadığına dair bir bilgi bulunmamaktadır.

69 Mehmet Ö. Alkan Bir İttihat ve Terakki Muhalifi Olarak Liberal-Sosyalist Hilmi, Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi, Sayı 81 Eylül 1990, sf. 179

Bir Cinayet Sosyalist Hilmi Bey Evvelki Gece Katledildi

Sabık Sosyalist Fırkası Reisi meşhur Hilmi Bey evvelki gece saat on buçuk raddelerinde Fatih semtinin arkasında Bozdoğan Kemeri önünde rovelverle katledilmiştir. Civarda mahuf aksi sadalar yapan dört el silah sesi üzerine o taraflarda devriye gezmekte olan polis memuru İhsan ve Davut Efendiler derakab mahal yerine koşmuşlar ve o esnada bir şahsın yere düştüğünü ve diğer bir şahsında karanlık bir sokak içine doğru kaçmakta olduğunu görmüşler derakab firarinin arkasından koşarak takribi yirmi otuz adım ötede tevkif etmişlerdir. Tevkif edilen şahıs meçhul büyük bir hissiyet içinde kendisinin sabık polis Müdir-i Umumisi Tahsin Bey'in akrabasından Kalkandereli Haydar olduğunu söylemiş ve kendisinin patlayan silah sesleriyle katiyen alakası olmadığını ve o tarafa doğru kendi kendine koştuğunu ilave etmiştir.

Biraz sonra evi o civarda olan müdde-i umumi baş muavini Erham Bey Fatih merkezine gelerek cinayetin tahkikatına girişmiş mahal-i cinayette maktulü muayene etmiştir. Bu muayene neticesinde sabık fırka reisinin yakından atılan dört kurşunla birkaç dakika sonra terk-i hayat ettiği anlaşılmıştır. Haydar'ın belinde bulunan tabancasında dört kurşunun eksik olduğu görülmüş tabancanın pek yeni endaht edildiği anlaşılmıştır. Yapılan tahkikata nazaran Hilmi Bey Haydar ile o akşam saat yedide buluşmuş ve eskiden beri iyi geçinen bu iki arkadaş Beyoğlu'na çıkmışlar bir birahanede iyice kafaları tütsülemişler ve oradan da çıkarak bir müddet eğlence yerlerine gitmek için mahud sokaklarda bir aşağı beş yukarı dolaşmışlardır. Ba'de evlerine gitmek üzere bir tramvaya atlamışlar tramvayda bir hayli ... etmişler ve Hilmi Bey'in maruf kahkahası tramvay arabasını çın çın öttürmüş nihayet Saraçhane başında tramvaydan inmişler ve Bozdoğan kemerine doğru yürümeğe başlamışlardır. Maznun Haydar'ın söylediğine göre karanlıklar içine daldıkları zaman eski fırka reisi dumanlı kafasıyla ahlaksız bir surette Haydar'a sataşmaya başlamış bu esnada muhafaza-i namus kaygusuna düşen Haydar hamil-i tabancayı çekerek mütecavizin üzerine dört el ateş etmiş.

Fakat bu malumatın Bozdoğan kemerinin altında cereyan eden son ve kanlı safhası Haydar'ın ileri sürmek istediği şekildir. Tahkikatı ta'mik eden zabıta ve adliye bu mühim cinayetin daha ehemmiyetli ve başka bir sebepten neşet ettiğini ve cinayetin böyle bir müdafaa-i namus şeklinde vukua gelmediğini göstermektedir. Tahkikatla meşgul memurlar bir mühim noktayı teyid bazı delailde elde etmişlerdir. Bu da maktul Hilmi Bey'le katilin akrabasından eski polis müdir-i umumisi Tahsin'in aralarında şiddetli bir bürudet ve hatta husumet bulunması ve cinayetin bu yüzden vuku bulduğuna dair olan zanları takviye etmektedir. Filhakika evvelce Hilmi Bey ile pekiyi geçinen ve ecnebi alet-i şerri olan sabık polis müdürü Tahsin bir zamanlar Sosyalist Fırkası'na bile intisab ederek amele işlerine karışmak istemiş fakat o sıralarda aralarında çıkan bir münazaa nihayet Hilmi Bey ile Tahsin'i yekdiğerine düşman etmiş Tahsin Fırka'dan çıkmıştır. Tahkikata kemal-i ehemmiyet ve dikkatle devam olunacaktır.

Hilmi Bey Kimdi?

Hilmi Bey, suret-i katlinde de mevzubahis edildiği veçhile (Türkiye Sosyalist Fırkası) reisidir. Hilmi Bey, yahut (İştirakçi Hilmi Arkadaş) on üç sene evvel İzmir'den İstanbul'a gelmiş ve müteveffâ Baha Tevfik ile birlikte 'Sosyalizm' meslek-i içtimaiyyesinin Türkiye'de tesisine çalışmış, (İdrak, İştirak) ünvanlarile gazeteler neşr eylemiş ve bu yüzden birçok eza ve cefa çekmiş nefy ve tağrib olunmuş ve nihayet mütarekeden sonra İstanbul'da kuvvetli bir amele partisi tesisine muvaffak olabilmişti. Hilmi arkadaş, idrak ederek etmeyerek davasını güttüğü bir meslek-i içtimaiyye için hatta bir zamanlar İttihat ve Terakki Fırka ve idaresine ... eylemiş, uzun müddet muhalefette kalmıştı. Mütarekeden sonra da bu muhalefet fikrinden vazgeçmemiş hatta Hoca Sabri'lere, ..., Sadık'lara ve daha bu gibi vatan hainlerine kendi partisinin kuvvetini kabul ettirmeye kadar vardırmıştı. Mamafih Hilmi Bey'in Milli İdareye karşı da muhalefet göstermesine mukabil, yalnız bir meziyeti ve hidmeti vardır ki, o da Türkiye'de ilk defa sosyalistlik cereyanlarını ... ettirmiş olması ve ameleyi Şirketlerin nezdinde bazı hukuka malik kılmaya vasıta olmasıdır. Hilmi Bey'in esbab-ı katli fırkası ve fikirlerine de atf edilebilir. Zira Hilmi Bey lâyenazl ve lâyüsel reisi bulunduğu fırkasına bundan birkaç ay mukaddem bila-sebeb ve bi-şuur bir grev ilan ettirmiş ve bu grevin adem-i muvaffakiyetle neticelenmesi üzerine birçok Türk ve Müslüman amelenin felaketine ve fırkanın parçalanmasına sebebiyet vermişti. Hilmi Bey bu grevden sonra dâhiliye nazır-ı sabıkı Ali Rıza Paşa tarafından cebren tekrar fırka riyasetine iade edilmiş ve bunun tesirleriyle azası muhtelif partilere ayrılmıştı. Maktul son günlerde fırka faaliyetini... sessiz ve sükut bir halde oturmakta idi. Allah taksiratını affetsin.

Tevhid-i Efkâr, 17 Teşrin-isani 1338

BEŞİNCİ BÖLÜM

BELGELER

Bu bölümde Osmanlı Sosyalist Fırkası, Türkiye Sosyalist Fırkası belgeleri ile Hüseyin Hilmi'nin birini kendi gönderdiği, diğerinde ise onun bu tarihle ilgisini anlatan bir tanıklık yer almaktadır.

1. Hüseyin Hilmi'nin Sosyalist Enternasyonal Cenevre Kongresine Gönderdiği Rapor;

Bu belge, 'Merkezi Türkiye Sosyalist Fırkası Başkanı Hüseyin Hilmi' imzasıyla Sosyalist Enternasyonal Cenevre Kongresi'ne 1920 yılında gönderilmiştir.

2. Zeki Cemal Gözüyle Hüseyin Hilmi ve Osmanlı Sosyalist Fırkası

Gazeteci ve CHP milletvekili Zeki Kemal (Bakiçelebioğlu) tarafından 1925 yılında Meslek dergisinde, 'Memleketimizde amele hareketlerinin tarihi ve Hüseyin Hilmi' başlığıyla dört bölümden oluşan ve Hüseyin Hilmi'nin Osmanlı Sosyalizmi tarihindeki yerine yönelik bir yazı dizisidir.

3. Sosyalistliğin Atisi

İştirak'in 3. ve 5. sayılarında yer alan makaleler George Tournéré'in 'Sosyalizm' adlı kitabından 1910 tarihinde Haydar Rıfat tarafından yapılan çevirilerden alınmış veya Haydar Rıfat tarafından kendi çevirisi ile İştirak'de de yayımlanmıştır.

4. Osmanlı Sosyalist Fırkası / Türkiye Sosyalist Fırkası Broşürleri

Aşağıda Türkiye Sosyalist Fırkası'nın 1920 yılında yayımladığı iki broşür ile (En Büyük Kuvvet ve Sosyalistlik Nedir?), Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın 1911 yılında çıkardığı (Sosyalizm ve Rehber-i Amele) ile 1913 yılında çıkardığı (Haraç Mezat Satıyoruz!) broşürü bulunmaktadır.

a. En Büyük Kuvvet
b. Sosyalistlik Nedir?
c. Sosyalizm ve Rehber-i Amele
d. Haraç Mezat Satıyoruz!

5. Osmanlı Sosyalist Fırkası / Türkiye Sosyalist Fırkası Gazeteleri

Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın yayın organı olan İştirak'in ilk sayısı, gazeteci Ahmet Samim'in öldürülmesini protesto için çıkarılan İştirak'in 17. 'fevkalâde nüsha' ve Fırka programının açıklandığı İştirak'in 20. sayısı; Türkiye Sosyalist Fırkası'nın yayın organı olan İdrak gazetesinin ilk sayısı; İştirak gazeteleri kapatıldığında onun yedeği olarak iki sayı çıkarılan İnsaniyet gazetelerinin 1. ve 2. sayılarının çevirileri yer almaktadır.

a. İştirak Gazetesinin 1. Sayı Tam Çevirisi
b. İştirak Gazetesinin 17. Sayı (fevkalâde nüsha) Tam Çevirisi
c. İştirak Gazetesinin 20. Sayısının (Osmanlı Sosyalist Fırkasının programının açıklandığı sayı) Tam Çevirisi
d. İdrak Gazetesinin 1. Sayısının Tam Çevirisi
e. İnsaniyet Gazetesinin 1. Sayısının Tam Çevirisi
f. İnsaniyet Gazetesinin 2. Sayısının Tam Çevirisi

6. 1908 Grevlerinin Üç Aylık Dökümü

Bu bölümde, 1908 Meşrutiyeti sonrası Osmanlı işçi sınıfının tarihinde ilk kez bu kadar yaygın bir şekilde görülen grevlerin saptanabilenlerinin dökümü yer almaktadır.

7. Çalışma Yaşamından İki Belge

Bu bölümde ise, 1908 grevleri döneminde Osmanlı işçi sınıfının bağlı olduğu çalışma mevzuatı (1845 tarihli Polis Nizamnamesi'nin 12. Maddesi) ile 1908 grevleri sonrası çıkarılan ve 1936 yılına kadar yürürlükte kalan Tatil-i Eşgal Kanunu yer almaktadır.

1. Polis Nizamnamesi'nin 12. Maddesi
2. Tatil-i Eşgal Kanunu

1. Hüseyin Hilmi'nin Sosyalist Enternasyonal Cenevre Kongresine Gönderdiği Rapor

Türkiye Sosyalist Fırkası Tarihi

I Safha: Fırka 1910 yılında kuruldu; resmi izin elde edip ardından işçi sınıfının örgütlenmesine başlamak için Türk hükümeti (İttihat ve Terakki) katındaki bütün girişimlerimiz boşa çıktı. Bu yüzden parti sadece teorik alanda çalışmak zorunda kaldı. Bu dönemde sosyalizmin ilke ve fikirlerini, yayın organları, 'Sosyalist', 'İştirak', 'Beşeriyet' ve 'Medeniyet' gazeteleriyle yaymaya başladı. Bu yayın organlarından her biri, çıkışından birkaç hafta sonra askeri mahkemeler tarafından kapatıldı ve sahipleri, sorumlu yöneticileri, yazı işleri görevlileri işkencelere uğradı, hapsedildi, sürgüne gönderildi, en ağır darbe de daima parti genel başkanına indirildi. Başkanları başta olmak üzere yönetim komitesi ve parti üyeleri umutsuzluğa düşmediler, sarsılmadan bu darbelere göğüs gerdiler. Fakat bu direnişe öfkelenen askeri mahkeme bütün parti üyelerini sürgün cezasına çarptırdı ve adaletin sesini kesmeye kalkıştı. Bu durum 1912'ye kadar devam etti.

II. Safha: Birçok girişim sonucunda sürgündekiler, işçi sınıfının örgütlenmesiyle uğraşmamak koşuluyla 1912 yılında serbest bırakıldılar. Bu pratik anlamda çalışmayı yasak etmek anlamına gelmekteydi. Parti yayın organı 'İştirak' yayınlandı ve Jön Türk komitesinin (İttihat Terakki) hükümet etme biçimine, müstebit idaresine saldırarak sosyalizm fikrini yaymaya başladı. Bu durum 1913 yılına kadar sürdü.

III. Safha: Bu muhalefet Jön Türk komitesini (İttihat ve Terakki) öfkelendirdi. Komite o zaman görevi yıldırmak olan emri altındaki askeri mahkeme aracılığıyla gazeteyi kapattırdı, basımevine el koydu ve engizisyoncuları hatırlatan işkencelerden geçirdikten sonra bütün parti üyelerini Anadolu illerine yolladı, bu işkenceler birkaç yoldaşın hayatına mal oldu ve sağ kalanlardan bazıları da bugün hala sakattır.

IV. Safha: Dünya savaşı patlak verdiğinde sürgündeki üyelerin görev ve yükümlülüğü şöyle özetlenebildi:

Türkiye'nin savaşa katılmasını, devrin katil hükümetini, hükümdar ve meclisler nezdinde telgrafla protesto etmek.

Jön Türk hükümeti cinayet bataklığına gömüldükçe gömüldü ve Ermenileri katletmeye, Rumları sınırdışı etmeye, Araplara da baskı yapmaya başladı. Bütün bu cinayetleri, fırka üyeleri yılmadan protesto ettiler, her telgrafın ardından baskılar daha da artıyordu. Sözkonusu hükümet, aşağı yukarı her ay sürgün mahallini değiştirerek ve aradaki mesafeyi arkadaşlarımıza jandarma kırbacı altında yürüterek, protesto eden üyelerin yaşama koşullarının daha da ağırlaştırılmasını emretti. Bu durum 1918 yılına kadar sürdü.

V. Safha: Mütareke imzalandı, hayatta kalan ve katlandıkları eziyetlere rağmen sosyalizmin kutsal coşkusunu içlerinde muhafaza eden üyeler başta başkanları olmak üzere İstanbul'a döndüler. Fakat ne kasalarında tek bir kuruş, ne de toplantı yapacakları bir odaları vardı. Sefalet, acılar, savaş sırasında katlanılan yoksunluklar işçi sınıfını bezdirmişti. Ülkemizde topu topu, birkaç kuruluş ile işyeri güç bela ayakta kalabilmişti ve oralarda da verilecek fazla iş yoktu. Ülkenin farklı milli unsurları arasında varolan kin ortaya yeniden çıkıverdi, siyaset tüccarları bu duyguları sistemli bir şekilde sömürdüler ve işçi sınıfına büyük zararlar verdiler.

Türk hükümeti sallantıdaydı. İtilaf devletlerinden her biri kendi askeri hükümetini kurmuş ve kendi yasalarını uyguluyordu. Ortaya bir sorun çıktığında, hangi makama başvurulması gerektiği bilinmiyordu.

İtilaf devletlerinin temsilcileri bu devletlere bağlı patronları korumakta, gözetmekte, desteklemekteydiler. Patronlar, kapitülasyonlar düzeni çerçevesinde bu bağımlılıkların kendilerine

bahşettiği ayrıcalıkların zevkini çıkarıyordu. Bu kötü yöneltilen imparatorluğun çözülüp kokuşmasını, genellikle ahlakın bozulması izlemekteydi.

Hayat öylesine pahalanmıştı ki kişiler para konusunda en ufak bir fedakârlığı bile reddediyordu. Bütün bu engellere rağmen ve özellikle başkanın büyük çabaları sayesinde, parti örgütlenme mücadelesine başladı ve tam bir başarıya ulaştı, başka bir değişle yeniden doğdu.

Herkes, tartışılmaz bir şekilde yaptığı iyi bir eylemden ötürü gurur duyma hakkına sahiptir: Fırka da tramvay ve tünel işçilerini greve götürmekle ve altı ay sonra da hak kazanmakla gururlanabilir.

Şimdiki Örgütlenme: İstanbul'da: Elektrik şirketi işçilerinin, Tramvay ve Tünel şirketleri işçilerinin, tabakhane işçilerinin sendikaları;

İllerde: Hereke'de Halı ve Kumaş fabrikası işçilerinin, Anadolu demiryolları işçilerinin, Konya, Eskişehir, Ankara işçilerinin, Edirne işçilerinin (bu sendika fiilen ortadan kalktı, çünkü bu il Yunanistan'a armağan edildi) sendikaları vardır. Üyelerimizin sayısı 5.000 dir.

Örgütlenme Üzerine Gözlemler: Mustafa Kemal'in milliyetçi eylemi, sanayiden çok bir tarım ülkesi olan Türkiye'de büyük önem taşıyan illerdeki sendikalarımızla ilişki kurmamızı şimdilik engelliyor. Anadolu'da barış yeniden sağlanır sağlanmaz oradaki faaliyet alanımızı genişletmek için azami çabayı harcayacağız. Partimiz, ilişikteki programımızda da görülebileceği gibi milliyet ve din ayrılığı gözetmeksizin herkese açıktır. Şu an için, bir meclis bulunmadığından bizim de siyasal bir örgütümüz yoktur. Daha sonra seçimler yapıldığında, sosyalist milletvekillerinin de seçilebileceğinden umutluyuz.

Sonuçlar: Bugün güçsüzüz, ama yarın güçlü olacağız. Çünkü sosyalizme inancımız sarsılmaz ve içimizdeki sosyalizm kutsal ateşi sönmez. İşte bu sebeplerden ötürü, ağabeylerimiz yerine koyduğumuz batı sendikalarının bizi korumalarına ve manevi yardımlarına ihtiyaç duyuyoruz.

Başkan, Hüseyin Hilmi
Merkezi Türkiye Sosyalist Fırkası[1]

2. Zeki Cemal Gözüyle Hüseyin Hilmi ve Osmanlı Sosyalist Fırkası

Zeki Cemal imzalı ve dört bölümden meydana gelen bir yazı dizisi 1925 yılında İstanbul'da yayımlanan 'Meslek, Haftalık Resimli Gazete' adlı bir yayın organında yer almıştır.

Meslek'teki yazı 'Memleketimizde Amele Hareketlerinin Tarihi ve Hüseyin Hilmi' üst başlığıyla yayımlanmıştır.

1925 yılı Mayıs ayında Zeki Cemal imzasıyla yayımlanan bu yazı dizisi, Türkiye Sosyalist Fırkası ve Hüseyin Hilmi hakkında değerlendirmelerde bulunmaktadır. Zeki Cemal (Bakiçelebioğlu), -gazeteci- Ekonomi gazetesi sahibi CHP Kastamonu milletvekilidir.

Yazının yayımlandığı yıl olan 1925'te henüz Türkiye Sosyalist Fırkası'yla ilgili bilgi, belge ve tanıklıkların oldukça taze olması yazıyı bu gözle okumayı yararlı kılmaktadır. Ancak burada, hem Osmanlı Sosyalist Fırkası ve hem de Türkiye Sosyalist Fırkası döneminde cereyan eden olaylar ve süreç karmaşık olarak anlatılmıştır.

1 George Haupt - Paul Dumont, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler, Gözlem Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1977, Belge 69, sf. 194

1925'te Türkiye Sosyalist Fırkası'nın kapanması/kapatılması ve Hüseyin Hilmi'nin öldürülmesinin üzerinden henüz üç yıl geçmiştir.

Zeki Cemal, bu sürece ilişkin pek çok detay anlatmaktadır. Anlattığı olaylar, kişiler, mekânlar izlendiğinde ve kullandığı ifadeler göz önüne alındığında; Zeki Cemal'in Türkiye Sosyalist Fırkası'na ait bu bilgilere sahip olmasından ya bu çevreyi iyi bilen birilerinden yararlandığı, ya da daha kuvvetle muhtemel olarak kendisinin bu çevre ile ilişkisinin olduğundan söz edilebilir. Hüseyin Hilmi'nin İzmir'de bir emniyet mensubu olarak hayatını sürdürürken, Türkiye Sosyalist Fırkası Reisliğine giden yoldaki kilometre taşlarını sanki çok yakınında biri olan 'Zeki Cemal'den dinlemek ilginç olmaktadır.

Hüseyin Hilmi için söylediği genel olumsuz yargılarına ihtiyatla yaklaşarak yapılan okuma, hem Türkiye Sosyalist Fırkası'nın kısa sürmüş mücadele yıllarına hem de Hüseyin Hilmi'nin bu süreçteki rolü üzerine bildiklerimize yeni ayrıntılar katmaktadır.

Bu süreç hakkında bu kadar detaylı bilgilere sahip olan Zeki Cemal'in Hüseyin Hilmi'nin öldürülmesi olayına ilginç bir şekilde değinmemesi, kamuoyunda bilinen katilinden, onun yargılanmasından ve mahkûmiyetinden hiç bahsetmemesi, üzerinde düşünülmesi ve çözümlenmeyi bekleyen başka bir konu olmaktadır.[2]

Memleketimizde Amele Hareketlerinin Tarihi - I

Meşrutiyetten sonra memleketimizdeki amele cereyanlarından en ufak hareketinden en büyük grevlere kadar meşgul olan ve bu hareketlerde daima ila... vazifesini gören Hilmi nihayet sözde bir Sosyalist Fırkası tesis etmişti. Bu sosyalist fırkasının 1335 senesi temmuzunun yirminci günü İstanbul'da inikâd eden kongrede tanzim ve kabul edildiği nizamnamenin birinci maddesinde 'fırkanın ünvanı Türkiye Sosyalist Fırkası olup, müessis-i evveli Hüseyin Hilmi arkadaş fırkanın lâyenazl ve daimi reisidir' denilmektedir.

Memleketimizde sermaye ve amele diye kuvvetli birer kitle tefrik etmeye sebebiyet veren ve ameleyi siyasi ve içtimai bir mücadeleye sevk etmeye uğraşan lâyenazl reis Hüseyin Hilmi arkadaş kimdir? Bu makalemizde bahs edeceğimiz bu şahsiyetin hayatı maatteessüf memleketimizdeki amele tarihini tetkik etmek isteyenleri şaşırtacak kadar gariptir.

Hilmi Efendi meşrutiyetten evvel istibdat senelerinde İzmir'de sivil taharri memuru idi. Rüşdiye tahsilini bile ikmal etmemiş olan Hilmi Efendi, uzun boylu iri ve kuvvetli vücuduyla taharri memurluğunu bihakkın ifa etmekte idi. Hatta uzmanlar İzmir valisinin vesair başarıların olduğundan arkadaşları arasında temayüz etmiş ve ayrıca hususi hafiyelik vazifesiyle meşgul olmaya başlamıştı. Hilmi Efendi paşalardan vesaire muteber zevattan bu surette gördüğü hususi rağbeti nazari dikkate alarak mesleğinde terfi için vazifesine biraz daha kuvvetle sarılıyor, mesleğini her gün biraz daha seviyordu. Hilmi Efendi mesleği dolayısıyla İzmir'deki bütün şahsiyetlerle tanışmıştı. İzmir'in en ufak dükkâncısından en büyük memuruna kadar herkesi tanıyan Hilmi Efendi bir gün muharrir Baha Tevfik Bey ile tanışmıştır. Her nedense Baha Tevfik Bey'le çok sevişen Hilmi vaziyetinden, mesleğinden memnun ve istikbalden emin yaşarken pederinin vefat ettiğini haber alınca mumaileyh ile birlikte İstanbul'a gitmiştir. Hilmi Efendi İstanbul'da

2 Zeki Cemal imzalı, 'Memleketimizde Amele Hareketlerinin Tarihi' başlıklı Meslek gazetesinin 1925 yılı Mayıs-Haziran aylarında ; 21., 22., 24., 25. sayılarında Osmanlıca olarak yer alan metnin çevirisi aşağıdadır.

pederinin miras bıraktığı evi 800 liraya sattıktan sonra taharri memurluğunun müşkülatını nazari dikkate alarak memurluktan istifa etmiştir. İstanbul'da 800 lirayı yemek ile meşgul olurken birdenbire Romanya'ya kadar bir seyahat etmek aklına gelmiştir. Hilmi Efendi Romanya'da Bükreş'in güzel bir caddesinde mükellef bir otelde dünyanın zevk ve sefasını sürerken bir gün caddeden kırmızı gömlekler giymiş bir kitlenin geçtiğini görmüştür. Kırmızı gömlekli bu adamların ellerinde kırmızı bayraklar ile yek avaz olarak (yaşasın) diye bağırmaları Hilmi Efendi'nin her ne kadar nazar-ı dikkatini celb etmiş ise de hiç kimseden bunların ne ve kim olduğunu öğrenememiştir. Fakat akşamüstü otelin sahibesi madam ile görüşürken söz gündüz geçen kırmızı gömleklilere intikal edince Hilmi Efendi nazar-ı dikkatini celb eden bu adamlar hakkında madamdan izahat almaya başlamıştır. Madam oldukça kuvvetli tahsile malik olduğundan Hilmi Efendi'ye kırmızı gömlekliler hakkında malumat vermiş ve bunların amele olduğunu hatta sosyalist olduklarını söylemiştir. Hilmi Efendi amele ve sosyalist kelimeleriyle kırmızı gömleklileri bir kere daha tahayyül etmiş bunun Türkiye'de icrası kabul olmadığını düşünmeye başlamıştır. Amele ve sosyalist kelimeleriyle yavaş yavaş geceleri uykusunu bile kaçırmaya başlayan Hilmi Efendi artık her gün madamdan amele ve sosyalist kelimeleri hakkında ders almaya başlamıştır. Madamdan aldığı amele ve sosyalist fikirlerini kafasına iyiden iyiye yerleştiren Hilmi Efendi Romanya'da durmayı fazla bulmuş ve derhal Türkiye'ye avdet ederek sosyalistlik ve amelelik çıkarmaya karar vermiştir. İşte bu suretle 20 gün kadar Romanya'da hem ziyaret hem de sosyalistlik ve amelelik tetbi eden Hilmi Efendi Romanya'dan Sosyalist Hilmi arkadaş olarak İstanbul'a gelmiştir. Hilmi arkadaş İstanbul'a geldiği zaman pek çok geçmeden meşrutiyet de ilan edilmişti. Artık önünde geniş bir faaliyet sahası açıldığına kani olan Hilmi arkadaş kendisine taraftar bulabilmek ümidiyle etrafa başvurmaya başlamış ise de hiç kimse kendisiyle teşrik-i mesai etmemişti. Nihayet Hilmi arkadaş İzmir'de tanışarak beraber İstanbul'a geldikleri Baha Tevfik ile birleşmeye karar vermiştir. Ancak Baha Tevfik Efendi'nin muharrirliğinden başka elinde bir sanat olmadığından Hilmi arkadaşı da kandırmaya muvaffak olmuş 800 liradan geri kalan para ile (İştirak) namıyla bir gazete çıkararak propaganda yapmaya başlamışlardır. Fakat Hilmi arkadaşın yazı yazmaya iktidarı olmaması yüzünden Baha Tevfik Efendi makaleleri yazıyor, Hilmi arkadaş imzasını atarak sosyalistliği müdafaa ediyordu. Burada Baha Tevfik hakkında biraz malumat vermek lazımdır zannediyorum. Baha Tevfik Efendi'yi meşrutiyetin ilk senelerini idrak edenler içinde tanımayan yoktur. ... ... düsturunu aklımızdan çıkarmamakla beraber Baha Tevfik Efendi'nin ... İstanbul içinde bilmeyen kalmamıştı. Maahaza mekteb-i mülkiyeden mezun bulunan ve bir dereceye kadar Fransızca bilen Baha Tevfik Efendi'nin yazdığı yazılar pek okunmaz değildi. Bu surette yazmış olduğu makalelerin zirine vazıh edilen (Hilmi arkadaş) imzası ile ötede beride malumatlı bir zat olarak tanınmaya başlamıştı. Yalnız Hilmi arkadaş ve Baha Tevfik Efendiler İttihat ve Terakki Fırkası'nın mevkii iktidara geçtiği zaman maddi hiçbir menfaat elde edemediklerinden yavaş yayaş meyus olmaya başlamışlardı. Nihayet İttihat ve Terakki Fırkası'na muhalif olan İştirak gazetesi sahipleri Ahmet Samim Bey'in İttihatçılar tarafından vurulması üzerine fevkalade bir nüsha çıkararak İttihatçılara olan bütün kin ve garazlarını dökmüşlerdi.

Fakat İttihat ve Terakki hükümeti derhal İştirak'ı kapatarak Hilmi arkadaşı da Bilecek'e sürgün etmişti. İşte bu suretle Hilmi ve Baha Tevfik Efendilerin faaliyetlerine nihayet verilmişti. Hilmi arkadaş menfasında hükümet aleyhine ötede beride söz söylerken bir gün Bilecik'te menfi olan şeyhülislam Mustafa Sabri Hoca ile tanışmıştır. Bu zat ile pek çabuk ahbap olan Hilmi arkadaş bütün menfa hayatını mumaileyhin yanında geçirmiştir. Aradan aylar ve seneler geçtikten sonra Harb-i umumi mütarekesi üzerine iktidardan düşen İttihatçıların İstanbul'dan uzaklaşmasıyla meydanı boş bulan Hilmi arkadaşla Mustafa Sabri Hoca bir gün İstanbul'a

ayak basmışlardır. Artık ömrünü meslek ve gaye uğruna menfalarda geçiren Hilmi arkadaş mukaddes bir fikir adamı gibi mevki-i iktidara geçen itilafçılardan memuriyet istemeye başlamışlardır. Öyle böyle iri yarı vücuduyla her gün Mustafa Sabri'nin yanından ayrılmayan Hilmi arkadaşı fevkalade mümtaz bir şahsiyet zan eden İtilafçılar Çatalca mutasarrıflığı teklif etmişlerse de mumaileyh bu mevkii maateessüf kabul edemeyeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine Hilmi arkadaş gibi ömrünü menfalarda çürüten 'büyük bir adamın' memuriyet kabul etmemesi itilafçıları pek çok şaşırtmıştı. Hakikaten Hilmi arkadaş memuriyet kabul etmek istemiyordu. Onun yegâne gayesi Romanya'da iken gördüğü kırmızı gömlekli ameleler gibi Türkiye'de de bir amele kitlesi vücuda getirerek en öne geçmek ve onlara (yaşasın) diye bağırtmaktı. Fakat buna ne surette muvaffak olabilecekti. Aksi gibi birdenbire İstanbul'a İngiliz, Fransız, İtalyan kuvvetleri de dâhil olmuştu. Lisan bilmeyen Hilmi için bunlarla tanışmak biraz müşküldü. Maahaza Hilmi arkadaş düvel-i muhtelife kuvvetlerini nazara dikkate almayarak kendi gayesinde muvaffak olmak için planlar kurmaya başlamıştı. O zamana kadar Avrupa'da bulunan ve ameleci diye tanınmış olan Doktor Refik Nevzat Bey'in birdenbire İstanbul'a gelmesi üzerine Hilmi arkadaş fevkalade memnun oldu. Doktor Refik Nevzat ile birleşerek derhal bir sosyalist fırkası nizamnamesi yaptı. Fakat nizamnamenin birinci maddesine kendisinin layenazl bir reis olarak koyduğu şarttan memnun olmayan Doktor Refik Nevzat, Hilmi arkadaştan ayrıldı. Hilmi arkadaş da zaten kendisine rakip addettiği doktorun ayrılmasından memnun olarak derhal Şeyhülislam Mustafa Sabri'yi buldu. Ona kendisinden hiçbir memuriyet istemediğini ancak tanzim ettiği sosyalist fırkası nizamnamesini bilâ-tadilat Heyet-i Vükela'ya tasdik ettirmesini talep ettiğini söyledi. Hilmi arkadaş aynı zamanda kendisini fevkalade seven Dâhiliye Nazırı Ali Rıza Paşa'yı ziyaret ederek keyfiyeti izah etti. Ve heyet-i Vükela'da bir itiraza meydan vermeden nizamnamenin tasdikini rica etti. Hilmi arkadaşın ricalarını kabul eden Şeyhülislam Mustafa Sabri ve Ali Rıza Paşa hakikaten nizamnameyi Hilmi arkadaşın arzusu veçhiyle tasdik ettirmişler bu surette Hilmi arkadaş Sosyalist Fırkası namıyla kendisi layenazl bir ebedilik veren bir fırka nizamnamesine müessis sıfatıyla sahip oldu.

2

Sosyalist Hilmi arkadaş sosyalist fırkası imtiyazını eline aldığı zaman artık Romanya'da gördüğü kırmızı gömlekli amele kitlesinin memleketimizde hakikate inkılâp ettiğine inanmaya başlamıştı. Fakat elde imtiyaz varken etrafına nasıl amele toplamalı ve ne suretle maksadına nail olabilmeli idi. Yalnız başına düşündü, nihayet aklına bir tedbir geldi. O zamanlar kendi kendilerine toplanarak aralarında teavün sandığı yapan amelelere müracaat ile keyfiyeti bildirmeye karar verdi. O vakitler Kasımpaşa'da Seyr-i Sefain fabrikası amelesi aralarında bir teavün sandığı yaparak sandığın etrafında toplanmış ve Yedikule'deki debbağhane amelesi de aralarında ufak toplanma hareketi yapmış, Anadolu Şimendifer amele ve memurları da bir cemiyet teşkil etmişlerdi. Fakat bu toplanma hareketleri hiçbir zaman mesleğe mensup amele arasında umumi bir mahiyete haiz olmadığından cemiyetler terakki ve inkişaf edememekte idi. Hilmi arkadaş amelenin bu hareketini tetkik etmiş ve hiç birisinin muvaffak olamadığını anlayınca müteessir olmaya bile başlamıştı. Maahaza müteessir olmaktan ise sosyalist fırkasını derhal faaliyete başlatmaktan başka çare olmadığını anladı. Amele cemiyetlerine birer mektup ile Sosyalist Fırkası Nizamnamesi gönderdi. Sosyalist Nizamname iyiden iyiye tetkik edilecek olur ise Sosyalist Hilmi arkadaşın Romanya'da otelde gördüğü kırmızı gömlekli ameleler gibi yaparak bizim memleketimizde onların reisi olmaktan başka gayesi olmadığı derhal tahkik eder. Sosyalist Hilmi arkadaş hükümetin nazar-ı dikkatinden geçmeden tasdik ettirerek nail olduğu sosyalist fırkası imtiyazı bervechiati idi.

Muaddel Nizamname Suretidir

Türkiye Sosyalist Fırkası Nizamname-i Dâhiliyesidir.

İşbu nizamname-i dâhili 1335 senesi Temmuzun 20 inci günü İstanbul'da inikada eden kongrede tanzim ve kabul edilmiştir. Sosyalist Fırkası'nın Meclis-i Mebusan'daki mebusları diğer fırkalar mebuslarına karşı bir heyet-i müttehide halinde bulunacaktır. Bu heyet-i müttehide (sermayedaran) sınıfının her türlü tahakkümüne hükümete karşı protesto ve bütçenin bilcümle tahsisat-ı mesturesini red edecektir. Sosyalist mebuslar fırkanın izni olmadan müstakilen bir guna teşebbüsat-ı siyasiye ve hususiyede bulunamazlar. Meclis-i Mebusan'da heyet-i müttehide işçilerin hukuk ve hürriyet-i siyasiyelerini ve amele hayatını bir hal-i müreffehiyede isal edecek ve aynı zamanda mücadelat-ı sınıfı teshil eyleyecek olan ıslahatın mevkii faale çıkmasına hasr-ı mesai edecektir. Her mebus gerek memleket dâhilindeki efalinde gerek propaganda icrasında hâsılı sosyalizme ait her türlü harekâtında fırkanın kararlarına tabii olacaktır.

Fırkanın unvanı (Türkiye Sosyalist Fırkası) olup, müessisi evveli Hüseyin Hilmi arkadaş fırkanın layenazl ve daimi resisidir. Fırkanın siyaset ve muamelat-ı umumiyesinin tanzim ve tedviri hususu ve bundan mütevellit mesuliyet beş sene müddet için doğrudan doğruya fırka müessislerine aittir. İşbu esas ile şube teşkilatlarına ait mebhasın ikinci maddesi şube vezaifine ait mebhasın beşinci maddesi dahi yine beş sene müddet için kabul edilmiştir. Ve bu müddet esnasında inikad edecek olan kongrelerin daire-i tetkik ve tadilinden hariçtir.

Bundan gayri hususatın tebdil ve tadili salahiyeti yalnız kongreye ait ve olacaktır.

Türkiye Sosyalist Fırkası Programı;

Sosyalizm âdem-i müsavat ve adaletsizliğe istinad eden cemiyet-i hazıranın teşkilat-ı esasiyesinde tebdilat ve tağyirat icra ederek o cemiyeti kabil-i tahammül bir hale ifrağ eylemek demektir.

Buna vasıl olmak için kabul ettiği metalebat-ı esasiye şunlardır.

Vesait-i imal ve mübadelenin milli bir esasa irca ve ifrağı.

Aynı gayeye çalışanlarla beynelmilel tevhid-i efâl ve hareket etmek. Sosyalist Fırkası metalibat-ı esasiyesinin tahkikine intizaren ıslahat-ı umumiye icrasını arzu eder.

• *Siyasi*

Her türlü intihabatın bila-vasıta rey-i amm ve nisbi usul üzre icrası
Müddet-i intihabatın iki seneye tenziliyle mebus adetlerinin tenkisi
Hürriyet-i matbuat ve hürriyet-i ictimaın temini
Beynelmilel münâziun-fih mesailin hakem vasıtasıyla rüyet-i tesviyesi
Din ve mezhebin bir mesele-i hususiye olarak telakkisi
Bütün derecat-ı tahsilin meccanen ve cismani olması
İdam cezasının lağvıyla muhakematın meccanen olması

• *İktisadi*

İnsanların ihtiyacat-ı tabiyesinden olan mevaddan alınan vergilerin lağvıyla rüsum-u müterakkinin bilhassa verasette kabulü.

İhtiyacat-ı mübremenin istihsal ve istihzariyle uğraşan çiftçi, işçi vesair say-i amelden alınacak vergilerin refi.

Sefahat, mükeyyifat ile gayri kabil-i istifade servet-i müddahherelerden alınan vergilerin tezyidi.

Şimendifer, maden ocakları, bankalar, şirketler ve buna mümasil iktisadiye ile bilumum vesait-i istihsal ve imalin içtimai bir hale ifrağı yani devlet tarafından idaresi.

• *Sermayesiz Sınıfın Himayesi*

Sermayedar sınıfın zulmu altında ezilen küçük tacir, çiftçi, amele gibi fakir ve işçi sınıfının himayesini temin ve bu hususta lazım gelen müessesatın teşkiline icap eden teşebbüsta tevessül edilmesi.

Sanayide, ziraatta say ü ameli, kanunun himayesi tahtında intizama almak.

Haftada bir gün istirahat, tabir-i aherle amele istimal edenler tarafından yedi gün zarfında altı günden fazla çalıştırmamak.

Say ü amel müddetinin günde sekiz saate tahdid ve tenzili.

Ondört yaşından aşağı olan erkek ve onaltı yaşından ufak kız çocukların çalışmaktan menetmek, reşide baliğ olanları yarım gün terbiye ve tahsilleriyle mütenasib olacak surette çalıştırmak.

Gece çalıştırılmasının kadın ve çocuklar için men'i, gece say ü amelin lüzum-u mutlakada lüzumuna ihtiyaç olmayan bütün sanayide gece çalıştırmasının men'i.

Sanaat, ticaret, ziraat amele ve esnafı belediyelerin iştirak ve ittihadıyla hadd-ı asgariyi teşkil eden birçok fiyatların tesbiti.

Her ustaya gerek ceza ve gerek suret-i aherede amelenin yevmiyesinden bir şey tenzil etme hakkının men'i ve ameliyathane ile darüssanaaler nizamname-i hususiyelerine amelenin müdahalesi.

Ameliyathaneler, fabrikalar, destgahalar, maden ocakları ilh. gibi yerler hıfzüs-sıhha noktai nazarından şerait-i fizyolojiyi tahrib etmeyecek surette muhafazası ve devletle amele sendikaları tarafından müntahab müfettişlerin taht-ı nezaretinde bulunması.

Her nevi ticaret, ziraat ve sanaidatta çalışan bütün yevmiyeciler için prodomi denilen usta ile ameleden müntahab ve müteşekkil sulh mahkemelerinin tesisi ve amele nezareti teşkili bu da olamadığı takdirde bir Amele Mesai Kalemi namıyla Nafıa Nezaretine berbut bir kalemin ihdası. Mahbusinin say ü amellerin reji haline vaz'ı.

Fiat-ı say ü amel mahbusinin sendikaya dâhil amelelere tediye edilen fiat-ı say ü amele müsavi olmak üzere tediyesi. Amelenin tatil-i eşgal hak ve hürriyetinin muhafazası.

Tabii ve iktisadi tehlikelere karşı teminat sigortası yani içtimaı şirketler tesis etmek.

Tatil-i eşgal, ihtiyarlık, maluliyet, kaza, hastalık zamanlarında bu gibi icabat-ı hayatiyye neticesi olan kazalara karşı ticaret, ziraat ve sanayi erbab-ı say ü amelin heyet-i mecmuasına tatbik edilmek üzere millet tarafından bir şirket-i içtimaiyye-i teavüniyye teşkil ve tesisi.

Amelenin yevmiyesinden hiçbir akçe ahz olunmamak şartıyla iki sülüsi sermayedaran ve ustalar, patronlar tarafından bir sülüsi de devlet tarafından ita edilmek üzere tekaüdiye sandıkları şirket-i içtimaiyyesinin tesisi.

Say ü amelin kavanininin teşkil ve ihdasıyla bu kavaninin bila-tefrik bütün ameleye tatbiki

Şirket-i içtimaiyye idaresinin işlerinde amelenin iştirakiyle kontrol hakkına malik olması.

Fırkaya Duhul İçin Şerait Nizamname-i Dâhili Ahkâmından Müstahrecdir

Fırkaya dâhil olacak arkadaşların fırkanın program ve nizamname-i dâhilîsini kabul ve ahkâmına katiyyen riyeti temin ve taahhüd etmeleri ve diğer bir fırka ve cemiyetle olan alakalarını kat etmeleri lazımdır.

Bundan maada ihtikâr, sahtekârlık, emniyet-i suiistimal, sirkat, rüşvet, cinayet gibi ahval ve ef'al sahibi olmayıp hüsn-ü hal ve fazilet erbabından olduğuna dair fırka azalarından birinin kefaletini haiz olmak ve 3x5 kıtasında üç adet fotoğrafı teslim etmek şarttır.

Bütün fırka azalarına asıl hüviyet varakaları yalnız merkez-i umumi tarafından ita edilir. Merkez-i umuminin tasdikini haiz olmayan hüviyet varakaları sahtedir.

Her aza arzu-i vicdaniyesiyle ve istitaat-ı maliyesiyle mütenasip ve bir liradan dun olmamak üzere fırkaya hin-i kabulde bir duhuliye ita eder ve yirmi kuruştan aşağı olmamak üzere de mütezammın bir mahiyye itasını taahhüt etmek mecburiyetindedir.

Şube Teşkilatı

Şube olmayan yerde haddı asgari beş kişi Merkez-i Umuminin müsaade ve muvafakatiyle o mahalde bir şube teşkil ve küşad edebilir. Her şube mühür-i resmiyesini Merkez-i Umumiden istihsal etmeye mecburdur.

Sosyalist Fırkası bütün nizamnamesi bundan ibarettir. Yalnız nizamname-i dâhiliye ilave edilen (şube teşkilatı) hakkındaki madde şube teşkil ve küşadı için asgari beş kişinin bir araya gelmesi ve toplanan paranın nısfını şube kasasında hıfz ederek nısf-ı diğerini merkeze göndermesi zikr edilmektedir. Şubelerin vezaifinde ise mebus ve belediye intihabadında fırka için çalışılması ve hasta arkadaşlara yardım edilmesi bildirilmektedir.

Şubeler vezaifinin dokuzuncu maddesinde zikr edilen bu yardım bervechiati icra edilecektir.

Her şube hastalık dolayısıyla çalışamayan azalarına muavenet-i lâzıme ve naktiyede bulunması mecburiyetindedir. Mezkûr azanın iade-i afiyet edip tekrar işe mübaşeretinde kasayı izrar etmiş olmamak için kasaya olan borcunu hasta hasta tesviyeye taahhüt etmesi lazımdır.

Bundan sonraki maddeler heyet-i merkeziye tavsilatı ile merkez-i umuminin faaliyeti ve ne surette aza kayd edilerek para alınması lazım geldiğini ve birde senelik kongrede tetkik edilecek mevadı göstermektedir. Kongre için tahsis edilen mevaddan 5inci madde Sosyalist Fırkası reisi Hilmi arkadaşın amelecilik hakkındaki bütün gaye ve ümitlerini göstermektedir. Kongre ictimaatına fırka reisi riyaset ederek kongre kitabetini de fırka katib-i umumisi idare eder. Bu nüshamızda ancak bahs edebildiğimiz Sosyalist Fırkası Nizamnamesini gelecek nüshamızda tetkik ederek memleketimizdeki amele hareketleri tarihine devam edeceğiz.

3

Geçen nüshamızda Türkiye'de amele ve kapitalist olmak üzere kendi nokta-i nazarına göre iki sınıf vücuda getirdiğine kani olan Sosyalist Hilmi arkadaşın amele hukukunu müdafaa etmek üzere tesbit etmiş olduğu Sosyalist Fırkası programını neşr etmiştik.

Sosyalist Fırka Nizamnamesini okuyan ve madde madde tetkik eden karilerimiz eminim ki siyasi, iktisadi, sermayesiz sınıfın himayesi, fırkaya duhul şeraiti ve hatta şube küşadı hakkındaki maddelerin tahtındaki müstetir 'hu' ları derhal hissetmiştir. Esasen tespit ve tanzimi ile hükümet tarafından ne surette tetkik edildiğine ait hikâyeden de anlaşıldığı üzere bir mevcudiyet, bir kitle, bir sınıf vücuda getirmeye çalışan Hilmi arkadaş bile kendisinin tanzim etmiş olduğu maddelerdeki menfaat maksatlarını pek vazıh bulduğundan Sosyalist Fırkası Nizamnamesine ve programına tetkik ettirmeden sahip olmak için birçok desiselere müracaat etmiştir.

İşte Sosyalist Hilmi arkadaşın bu hareketi de ispat ediyor ki Türkiye'de amele sınıfı vücuda getirecek baş sosyalist Hilmi arkadaş (!) bile fırka nizamnamesinin samimi olmadığına ve bundan dolayı amele yerine kendi ve kendisine (...) olacak birkaç arkadaşın menfaatlerine yardımdan başka iş olamayacağına kaniydi.

Maahaza program ve nizamnamesindeki menfaat maksatlarına rağmen sosyalist fırkası teşkili amele arasında büyük bir sevinç tevlid etmiş ve Tramvay, Şirket-i Hayriye, Haliç, Kazlıçeşme debbağhane vesair ameleleri sosyalist fırkasına karşı büyük bir temayül göstererek kayd olmaya başlamışlardır.

Bu suretle yavaş yavaş fırkaya kayd edilmeye başlayan amelenin yekûnu 50 kişiye bile baliğ olmamış ve fırka vaziyetini idrak etmemişti ki Kazlıçeşme'deki debbağhane fabrikalarındaki amele, kendi kendilerine bila-sebep grev ilan ederek Sosyalist Fırkaya iltica ettiler. Sosyalist Hilmi arkadaş bu vaziyet karşısında birdenbire şaşırdı. Romanya'da gördüğü kırmızı gömlekli sosyalistlerin yaptığı işi Hilmi arkadaş yapacaktı.

Nihayet Hilmi arkadaş da emeline muvaffak olmuştu. Hilmi arkadaş derhal amele murahhaslarını Sosyalist Fırkaya davet etti. Onlardan grevlerin sebebini öğrenmek istedi. Fakat ameleler ne için grev yaptıklarını bilmedikleri gibi ertesi günkü ekmek paraları da ceplerinde yoktu. Hilmi arkadaş düşünmeye başladı. Fırsat tamamdı. Ancak bu ameleyi bir müddet oyalayabilecek para lazımdı. Fırkaya kayd edilen azanın verecekleri duhuliye ise 5 lirayı bile tecavüz etmemişti. Esasen bu para ile de fırka için merkez olmak üzere Sirkeci'de Hoca paşa'da ufak bir mahal isticar edilmiş ve iki sandalye ile birde masa alınmıştı. Bu sebepten fırkanın kasasında on para bile mevcut değildi. Hâlbuki grev ilan eden amelenin Sosyalist Fırkası'na iltica etmelerinden maksat greve devam için karınlarını doyurmak hususunda fırkanın yardımını talep etmekti. Tabiidir ki Sosyalist Fırkası gibi sermayesiz sınıfın himayesi için 20 maddeyi programına derc eden ve kendisine (amele hamisi) namını veren bir fırkada bu yardımı ifadan çekinmezdi.

Hilmi arkadaş eline geçen ilk fırsatta muvaffak olamazsa fırka için istikbal mevcut değildi. Buna mukabil esasen yekünü 90'a baliğ olan ameleyi grevde muvaffak ederse (sermayedaran sınıfın her türlü tahakkümünü) ilk hamlede kırmış olduğunu gösterecek ve bu hal Sosyalist Fırkası için mükemmel bir propaganda fırsatı olacaktı. Hilmi arkadaşın bir gece uykusu kaçtı. Düşündü taşındı. Ertesi gün meçhul bir menbaadan 800 altın lira bularak Sosyalist Fırkası merkezine geldiği zaman Heyet-i İdare azaları ile kapının önünde toplanan ameleye hitaben bir nutuk irad etti. Bu nutukta Sosyalist Fırkası programından bahis etti. Ve ameleye:

-Sabr ettiniz. Ben sizin kamınızı doyuracağım. Haydi, Veli Efendi çayırına, dedi.

Debbağhane amelesi Veli Efendi çayırında toplandı. Hilmi arkadaş Veli Efendi çayırında birinde pilav diğerinde zerde olmak üzere iki kazan koydurdu. Bu yemekleri bütün ameleye tevzi ettirdi. Bu suretle on gün kadar amele greve devam etti. Nihayet fabrika sahipleriyle müzakeratta bulunan Sosyalist Fırkası Reisi Hilmi arkadaş amelenin lehine olmak üzere bir itilafname tanzim ve imza etti. Grev bitti. On gün karınlarını doyuran amele Hilmi arkadaşa ve Sosyalist Fırkasına borçlarını ödeyebilmek için müttehiden Sosyalist Fırkaya kayd edildi. Bu suretle on günlük faaliyetten sonra Fırka 90 amele birden kazanmıştı.

Sosyalist Hilmi arkadaşın grevin bidayetinde bulduğu 800 altın liranın menbaı meçhuldür. Sosyalist Fırkasına mensup olan aza ile Heyet-i İdare azalarından hiçbir zat Hilmi arkadaşın bu parayı nereden ve nasıl bulduğunu bilmemektedirler. Maahaza menkul bir rivayete nazaran Hilmi arkadaş greve yardım maksadıyla bu parayı komünistlerden almış imiş. Fakat biz Hilmi arkadaşın bu parayı komünistlerden aldığına pek ihtimal vermiyoruz. Çünkü Hilmi arkadaş son zamanlara kadar hatta Sosyalist Fırkası'nın en kudretli zamanlarında bile komünistliğe hadim bir harekette bulunmamıştır.

Debbağhane amelesi grevde bu surette muvaffak olunca İstanbul ameleleri arasında Sosyalist Fırkasına karşı büyük bir teveccüh baş gösterdi. Amelenin hepsinin içinde sermayedan sınıfına karşı bir hareket yapmak arzusu galebe çalmaya başlamıştı. Debbağhane grevinden beş-on gün sonra Kasımpaşa tersane fabrikasında çalışan amele birdenbire grev ilan ettiler ve derhal Sosyalist Fırkası'na iltica ettiler. Birinci grevi muvaffakıyetle idare eden fırka reisi Sosyalist Hilmi arkadaş evvela ameleden grevin sebeplerini öğrenmek istedi. Fakat hiçbir amele muayyen bir sebep için grev ilan etmemişti. Fırka reisi Himi arkadaş için esasen grevin sebebi ehemmiyet-i haiz değildi. Mademki amele grev ilan etmiş ve Hilmi arkadaşı reis olarak

tanımıştı artık grevin sebebini araştırarak programlar tanzim etmek ve bir hatt-ı hareket tayini ile uğraşmak vahi düşüncelerdendi.

Hilmi arkadaş tersane fabrikasında grev ilan eden ameleye paraları olup olmadığını sorduğu zaman amelenin evvelce teşkil ettikleri bir teavün sandığında külliyetli miktarda para olduğunu öğrendi. Bundan fevkalade memnun olan Hilmi arkadaş derhal teavün sandığındaki paraları Sosyalist Fırkası'na nakl ettirerek ameleye her gün yevmiyelerini almalarını emretti. Aynı zamanda ameleye hitaben sosyalistlikten ve grevden bahis bir nutuk irad ederek muvaffakiyetler temenni etti. Tersane fabrikaları müdürüyle müzakereye başladı. Neticede amelenin sandığındaki paradan hesapsız surette sarf ettiği halde 400 lira kalmıştı ki müzakere hüsn-ü suretle neticelendi. Amele işleriyle meşgul olamaya başladı fakat Hilmi arkadaş fabrikadaki bütün ameleyi Sosyalist Fırkası'na aza kayd etmişti. İşte bu suretle iki grevi idare ederek ameleye yardım eden Sosyalist Fırka reisi; Romanya'daki kırmızı gömlekli hayallerinin Türkiye'de hakikate inkılab ettiğinden dolayı amele arasında ve bütün İstanbul'da göğsünü gererek dolaşmaya başlamıştı. Artık Sosyalist Hilmi arkadaş bütün büyük mahfile girip çıkar.

Mustafa Sabri Hoca'nın delaletiyle tanıştığı nazırlarla bir siyasi fırka reisi olarak münakaşalarda bulunuyordu. Nazırlarla münakaşa ve müzakere esnasında Hilmi arkadaş o derece kuvvetli bir şahsiyet gibi müzakereye karışıyordu ki o zamanın mevki-i iktidarında bulunan Hürriyet ve İtilaf Fırkası azam ve ekâbiri Hilmi arkadaşı tam bir sosyalist fırka reisi için lazım evsaf ve şeraiti haiz olduğuna kani olmuşlar. Bu suretle Hürriyet ve İtilaf Fırkası mümtaz şahsiyetleri arasında büyük bir mevkii sahibi olan Hilmi arkadaş günün birinde İngilizlere Hürriyet ve İtilaf Fırkası lideri Sadık Bey'den bir tavsiyename aldı. Bu tavsiyenamede Sadık Bey Hilmi arkadaş için (deli doludur ama sosyalistlikten filan anlamaz, kendisinden çok istifade edilir) diye yazıyor ve onun teşebbüslerinde yardım edilmesini rica ediyor idi.

Hilmi arkadaş bu tavsiyenameyi o zaman işgal kuvvetleri kumandanı olan İngiliz miralayına götürdü. İngiliz miralay iri vücutlu Hilmi arkadaşı görünce kendisinden her suretle yardım edilebileceğine kani olarak bir kâğıt verdi. Bu kâğıt ile Hilmi arkadaş bütün İstanbul'da her iş yapacak ve bu hususta hiçbir kimse kendisine mani olamayacaktı.

Hilmi arkadaş kâğıdı cebine koyduğu zaman artık kendisi ve fırkası için hiçbir mani kalmadığına kani olarak fırka merkezine geldi. Arkadaşlarına kâğıdı gösterdi. Korkmayınız arkadaşlar, dedi. Artık bizim için istikbal müemmen.

Filhakika o zamana kadar yapılan faaliyetler esnasında İstanbul'u işgal eden düvel-i muhtelifiye Hilmi arkadaş hakkında iyi fikirler beslemiyorlardı. Hatta Hilmi arkadaşın iki teşebbüsü de İtilaf Kuvvetleri tarafından men edilmişti. Esasen Hilmi arkadaşın teşebbüslerine en ziyade mani olmak isteyenler de İngiliz işgal kuvvetleri kumandanı miralaydı. Kendi hareketine mani olmak isteyen miralaydan bu derece salahiyet-i tammeyi alan fırka için tabiidir ki istikbal müemmen idi.

Hilmi arkadaş artık azasının yekûnu mühim bir rakama baliğ olan ve elinde fevkalade salahiyeti bulunan Sosyalist Fırkası namına bilumum şirketler amelesi arasında propagandaya başlamak istiyordu.

İşte bu esnada Hilmi arkadaşa tramvay amelesinden vatman Kenan Efendi namında birisi müracaat etti. Hilmi arkadaş Kenan Efendi ile uzun müddet tramvay amelesi hakkında görüştü. Ondan amele hakkında malumat aldı. Esasen Kenan Efendi amele arasında bir ittihat ve toplanma hareketi için teşebbüste bulunduğundan Hilmi arkadaştan yardım istiyordu. Tramvay amelesi hakkında malumat verdi. Sosyalist Fırkası namına Hilmi arkadaştan yardım talep etti. Hilmi arkadaş Kenan Efendiye birçok vaatlerde bulunduğu için tramvay amelesinin toplanması hususunda derhal faaliyete başlamaya karar verdiler. Kenan arkadaş evvelce şimendifer'de

çalışmış bilahare tramvay kumpanyasına vatman olarak kayd edilmişti. Tramvay kumpanyası amelesinin feci vaziyetini gördüğü zaman evvela vatman arkadaşlarıyla birlikte (Vatman İttihadı Cemiyeti) namıyla bir cemiyet teşkiline teşebbüs etmiş bilahare cemiyeti teşkil ettikten sonra cemiyet namına Sosyalist Fırkası'na giderek reis Hilmi arkadaş ile görüşmüştü. İşte bu suretle Hilmi arkadaşla görüşerek tramvay amelesinin ittihadı için teşebbüsatta bulunmaya ve müzakereye başladılar.

Kenan arkadaş Tramvay Kumpanyası'nın amelesi olduğu için amelenin ve Kumpanya'nın vaziyetini bütün teferruatıyla biliyordu.

Bu sebepden yapılan müzakerede ameleyi toplayabilmek için evvela bir iş ve müsebbet bir faide vücuda getirdikten sonra amele ile temasa başlanmasını söyledi. Hilmi arkadaş bu fikre iştirak ederek derhal faaliyete başladı.

Bu zaman tramvay amelesi azami 50 kuruş yevmiye alıyordu. Haftada bir gün bile tatili yoktu. Çalışma saatleri sabah 6 buçuktan itibaren gece yarısından iki saat sonraya kadar devam ediyordu. Bu şerait tahtında dünyanın hiçbir tarafında amele çalıştırılmamakta idi. Hilmi arkadaş evvela Kenan arkadaşla beraber tramvay amelesinden 50-60 kadar amele ile müzakerede bulundu. Amelenin vaziyetini tamamıyla tespit ederek Kenan arkadaş ile doğruca işgal kuvvetleri kumandanlarından İngiliz miralayı Maksvel'e gitti. Miralay Maksvel Hilmi arkadaşı gayet güzel bir suretle kabul etti. Çay ve kahve ikramından sonra arzusunu sordu. Hilmi arkadaş Maksvel'e Tramvay Kumpanyası amelesinin vaziyetini izah etti. Ve kendisinden bu hususta yardım talep ettiğini söyledi. Maksvel bu hususta karar verebilmek için Tramvay Kumpanyası'ndan iki murahhas davet etti. İki gün sonra amele murahhasları olarak Hilmi arkadaş ile Kenan arkadaş Kumpanya namına bir zat Maksvel'in odasında içtima ettiler. Hilmi arkadaş kumpanyadaki amelenin vaziyetini tekrar izah etti. Amelenin en fazla 60 kuruş ile çalıştığını ve intizamsız faaliyetini söyledi. Maksvel 60 kuruşu işitince ameleyi haklı buldu. Kumpanya namına gelen zattan hakikati öğrenmek istedi. 200 kuruş yevmiye aldığını ve muntazam surette çalışmakta olduğunu söylerken Hilmi arkadaş derhal (yalan) dedi. Maksvel kumpanya murahhasının yalan söylediğini anlayınca fena halde kızdı ve ameleye talepleri veçhiyle asgari 1 lira yevmiye verilmesini emretti. Fakat kumpanya Maksvel'in bu emrini dinlemediğinden Tramvay Kumpanyası amelesi Hilmi arkadaşın emriyle 1 Mayıs 336 tarihinde ilk grevi ilan etti.

4

Sosyalist Fırkası Reisi Hüseyin Hilmi ve Vatman İttihadı Murahhası Kenan arkadaşların müşterek emirleri üzerine on Mayıs tarihinde Tramvay Şirketi'nin Şişli, Beşiktaş ve Aksaray depolarında grev ilan edilmesi amele tarafından taht-ı karara alınmıştı.

O zamana kadar Tramvay Şirketi'nin tazyikinden bıkmış olan amele birdenbire kumpanyaya karşı bir hareketi muvafık bulmuyordu. Fakat neticede kumpanyaya karşı gösterilecek mevadın cebri surette kabulü için bu hareketin mecburi olduğuna kanaat getirdiğinden 10 Mayıs tarihinde umumi grev ilan edildi.

Amelenin üç dört gün evvelden münakaşa ve müzakere ettikleri grevden bi-haber olan amele rüesası sabahleyin depolara geldiği zaman makinelerin başında vatman ve arabaların içinde tek bir kondüktör bulamamıştı. Bu vaziyet karşısında birdenbire şaşıran amele rüesası etrafı araştırmaya başlamış ise de neticede vatmanların ve kondüktörlerin arabaları terk ile umum depolarda grev ilan ettiklerini öğrenmişlerdi.

Maazaha amelesiz kalan amele rüesası hiç olmazsa birkaç araba çıkarabilmek için teşebbüste bulundukları zaman vaziyetin vahim olduğunu makinelerin ve kol anahtarlarının amele tarafından alınmış olduğunu görmüşlerdir.

İşte bu suretle üç depoda birden başlayan grev üzerine işletme müdiriyetine telefonlar yağmaya başlamıştır. 50 kuruşa sabahtan gece yarısına kadar 18 saat çalışan amelenin bu hareketine evvela inanmayan amele rüesası birkaç aydan beri İstanbul'un amele havası üstünde sert bir rüzgâr gibi esen Hilmi arkadaş ve Sosyalist Fırkası'nın bu işte parmağı olduğunu hissederek etrafa başvurmaya başlamışlardır.

Sosyalist Fırkası namına reis Hilmi arkadaş kumpanyanın bu çareye tevessül edeceğini daha evvel tahmin etmiş olduğundan kumpanyanın teşebbüsatta bulunacağı mahallere müracaat ederek amelenin feci vaziyetini izah etmişlerdir.

Amelenin 50 kuruş ile 18 saat çalıştığını herkese anlatan Hilmi arkadaş, kumpanyanın bir saat sonraki müracaatlarını bu suretle akim bıraktırarak kumpanyayı muhakkak suretle amele metalibini kabul ettirmeye mecbur etmişti.

Kumpanya daha o gün Sosyalist Fırkası ile mücadeleye girişmeye mecbur olunca reis Hilmi arkadaş hakkında malumat almış ve İngilizlerle Hürriyet ve İtilaf hükümetinin en ziyade hürmet ettikleri bir şahsiyet olduğunu öğrenmişlerdir. O zaman İstanbul'un en büyük iki başı gibi duran bu kuvvetlerde en ziyade hürmet ettikleri bu şahsiyet ile başa çıkamayacaklarını ve sözlerini dinletemeyeceklerini anlayan kumpanya derhal ve hemen o gün amelenin metalibini kabul edeceğini amele murahhaslarına bildirmiştir.

Amele murahhasları ve kumpanya murahhasları müzakereye başladıkları zaman kumpanya murahhasları amelenin metalibini (amelenin derhal işe başlaması şartıyla) kabul edeceklerini söylemişlerdir. Amele murahhasları kumpanyanın bozulan vaziyeti karşısında kumpanyayı daha fazla üzmemek için ertesi gün ameleyi işe başlatmaya mecbur olmuştur. Amele işe başladığı zaman tarafeyn murahhasları arasındaki mücadele de başlamış olduğundan amele mütemadiyen istikballeri ile alakalı olan müzakereden her dakika haber almak için çırpınırlardı.

Nihayet dört gün süren müzakereden sonra amele güzel bir haber almak için Tramvay Kumpanyası'nın Tünel'deki binasında toplandığı bir gün amele murahhası Hilmi arkadaş asabi ve heyecanlı kapıdan çıktı.

İlk grevden beş gün sonra 10 Mayıs sabahı Hilmi arkadaşın asabiyeti anlaşıldı. Kumpanya amelenin metalibini kabul etmediğinden amele ikinci bir grev daha ilan etmişlerdi.

Fakat o vakitler sadrazam olan Damat Ferid amelenin ikide birde grev ilan etmesinden dolayı hiddet ettiğinden amele murahhasları namına Hilmi arkadaşı birgün nezdine davet etti. Hilmi arkadaş ile uzun müddet konuşarak amelenin grev maksadını öğrendi. Hilmi arkadaşın amele namına müdafaa ettiği metalib listesi pek haklı olduğundan Damet Ferid sırf kavga etmek için davet ettiği amele murahhasına karşı kumpanya nezdinde yardım edeceğini söyledi. Aradan geçen bir gün sonra Damad Ferid amele murahhasları ile kumpanya murahhaslarını Balta Limanı'ndaki yalısına davet etti. Bu surette davet edilen amele ve kumpanya murahhaslarını gönderdi. Balta Limanı'nda amele namına Hilmi arkadaş ile Tramvay Kumpanyası namına murahhas olarak gelen mösyö Hanzez ve mösyö Kifner arasında müzakere başladı.

Müzakereye Damad Ferid namına polis müdiri olan Hasan Tahsin de iştirak etti.

Netice-i müzakeratta tarifeye yüzde yirmi zam yapıldı. Buna mukabil amelenin yevmiyesi asgari 100 kuruş olmak üzere tespit edildi.

Damad Ferid yüzde yirmi zammı irade-i seniyyeye iktiran ettirdi. Bu suretle tarifesine zam edilen kumpanya amelenin diğer metalibi üzerinden atideki mevadı yapmayı deruhte etti.

Haftada bir gün tatil.

Daimi amele listesinde kayıtlı olanlara gece işleri için yüzde yirmi zam, asgari yevmiye 100 kuruş.

Dokuz saat faaliyet. Bu saatten fazla çalışanlara bir yevmiye ile yüzde 20 zam.

Vazife esnasında yaralananlara tam yevmiye. Hastalananlara 3 gün birer yevmiye, 3-15 güne kadar yarımşar yevmiye, 15 günden üçüncü ayın son gününe kadar tam yevmiye. Hasta olanların evine doktor göndermek.

Kumpanya tarafından yevmiyeli müstahdemine mahsus bir ihtiyat ve muavenet sandığı tesis etmek.

Beş maddeden mürekkeb olan metalib listesi kumpanya tarafından kabul edildikten sonra 18 Mayıs tarihinde amele tekrar işe başlamıştı. Artık birdenbire İstanbul içinde büyük bir kudret ve kuvvet gösteren bir şahsiyetin ve bir fırkanın ismi gazetelerde görülüyordu. Sosyalist Fırkası reisi Hilmi arkadaş ve Sosyalist Fırkası.

Maahaza tramvay amelesi gibi kuvvet ve kudretle hiçbir şeyden çekinmeden tazyik yapan bir şirketin hakkından gelen Hilmi arkadaş bu reklamdan bil-istifa Sosyalist fırkasına adam kayd ettirmekle meşgul oluyordu.

İşte bütün bu muvaffakiyetlerden sonra her gün yüzlerce aza kaydetmeye başlayan Sosyalist Fırkası, Merkez-i Umumi için Divan Yolu'nda bir konak tutmuş ve reis beyin rükubuna mahsus olmak üzere bir de otomobil tahsis etmişti.

Kırmızı otomobilde Sosyalist Fırkası armasını havi bayrağını dalgalandırarak dolaşan Hilmi arkadaş artık ameleler arasında bir münecci gibi anılmaya başlamıştı. Hilmi arkadaş lütfen bir tramvay arabasına binmiş olsa bütün kondöktörler vatmanlar etrafında pervane gibi dolaşmaya başlar onun emrini ifadan çekinmezlerdi.

Hilmi arkadaş amelenin kendi emrine sadık olup olmadığını anlamak için bir iki defa keyf için ameleyi tecrübe bile etmişti. Mesala bir gün Taksim'e kırmızı sosyalist otomobili ile teftiş eden Hilmi arkadaş en öndeki tramvay vatmanına, 'makinanın kolunu al gel' demiş bu emri derhal ifa eden vatmanın yüzünden o gün yarım saat tramvay arabaları birbirinin arkasına dizilerek Sosyalist Fırkası resisinin karşısında sadakatini göstermişti. Sosyalist Fırka reisi amele arasında bu derece kuvvet sahibi olduğunu göstermiştir. Sosyalist Fırka reisi amele arasında bu derece kuvvet sahibi olduğu gibi sermayedarlar arasında da kuvvet ve kudretini göstermeye başlamıştı. Hele Tramvay, Şirket-i Hayriye ve Haliç idaresine mensup büyük memurlar ameleyi bir emriyle idare eden Hilmi arkadaşın Sosyalist Fırkası'na girmeye mecbur olduklarını hissetmişlerdi. Bu suretle kendi arzularıyla Sosyalist Fırkası azalığını büyük bir şerefle kabul eden memurlar fırkaya kaydedilirken duhuliye olarak birçok teberruat da bile bulunuyorlardı. Nitekim Şirket-i Hayriye İdaresi Müdiri Ali Bey Sosyalist Fırkası'na kayd edilirken 50 lira duhuliye vererek hüviyet varakasını almıştı.

Kendi arzusuyla Sosyalist Fırkası'na girmeyen memurlar hakkında ise kumpanyalar bilhassa Tramvay Kumpanyası yeni bir talimatname ihsar etmiş ve bunu bütün memurlere tebliğ etmişti.

Bu talimatnameye nazaran Sosyalist Fırkası'na kayd edilmeyen veya Sosyalist Fırkası mensuplarıyla iyi geçinmeyen memurların kıymeti ne olursa olsun memuriyetten azl edilecekti. Bu emir neticesinde kumpanyanın memurlarından mühim bir ekseriyeti Sosyalist Fırkası'na iltihak ettiler. Bunlar meyanında amelenin en ziyade kendisine düşman addettiği işletme müdiri mösyö Jeyle'de vardı. Artık Fırka için müemmen bir istikbal mevcuttu.

Sosyalist Fırkası da fırka reisisinin kırmızı otomobili gibi son süratle terakki ediyor ve kırmızı bayrak da hâkim bir vaziyette fırka binasında dalgalanıyordu.

Zeki Cemal

3. İştirak'in 3. ve 5. Sayılarında yer alan Sosyalistliğin Atisi yazısı:

Muhasebe-i İçtimaiyye / Sosyalistliğin Atisi

Ol bize âb-ı hayat, ateşi seyyâl-i memat! / A.C.

Sosyalistliğin taammüm edeceğine artık şüphe yok. Sosyalistler günden güne artacak. Fakat sosyalistlik acaba sulhen mi yahut harben mi tesis edecek? Tabir âhirle sermayedaran bugün yed-i inhisarlarında habsettikleri vesait-i istihsaliyeden netice-i kanaat olarak tav'an mı kasr edecekler? Yoksa bu vesait-i netice-i kahr ve darb olarak mı feth etmek lazım gelecek? Talih-i ferdamız nedir? Bugün bunu aramak tayin etmek istiyoruz:

Bu suale cevap bulmak üzere insaniyetin safahatı terakkiyatını tetkik edelim. Bu safahat, vahşet gibi esaret, ecirlik gibi kolektivizm gibi mühim: yahut siyasi mutavassıt bir haldedir.

Tarih gösteriyor ki bir devirden diğerine bir haleti içtimaiyeden diğerine müruru şimdiye kadar daima aynı suretle vukua gelmiştir. Evvela basit bir sa'y-i iptidai. Uzun bir müddet haml sonra sık sık kazalar elim ve hunin o cah-ı nöbetleri; nihayet az çok şedit bir hercümerç ve bil-netice devamlı bir takım tahavvülat. Sabit ve daimi olan bu kanun da ispat ediyor ki insan mazisine ne kadar büyük bir samimiyetle merbut ise insaniyette alaik-i maziyyesinden o mertebe can-suz ıstıraplarla ayrılabilir.

Şimdiye kadar ehemmiyeti velev derece-i taliye de olsun tahavvülat-ı içtimaiyyeden hiç birinin kuvvetli isyanlara ihtilallere iktiran etmeden vukua geldiği görülmemiştir.

Hiçbir müstebit yahut hiçbir sınıf-i mümtaz görülmemiştir ki köyleri kasabaları şehirleri yakan insaniyeti senelerce inleten imtiyazanını menafiini bil-ihtiyar... terk etsin!

On temmuz hürriyeti gerçi harben unvaten feth olunmadı. Alındı fakat Resne, Ohri, Manastır, Drama, Serez ayaklandıktan sonra alındı.

Karl Marks iştihadat-ı tarihiye ye müsteniden demiştir ki 'cebir ve şiddet lâ-...dir. Cemiyeti kadimeden cedidiyeyi alır.'

Mühim büyük safahat tekâmül içinde yalnız ecirlik başlamış harpsiz kansız vücut bulmuştur. Şu kadar ki ecirlik nev'e-ma esaretin bir cinsidir. Ondan bütün bütün başka ona bütün bütün yabancı bir şekil değildir.

Esaret tahfif etmiş ecirlik başlamış esaretin tahfife nispetinde ecirlik terakki etmiş bunun böyle olması da tabii bulunmuştur. Çünkü ecirlik hem mevalilere hem de eseraya temini faide eder. İmdi ecirlik kendinden evvel gelen safhanın yani esaretin yerine kolaylıkla kaim olmuş, çünkü mürürü zaman ile ve yavaş yavaş hem esirlik hem de eshabı esir bir tarz hayatın daha faideli daha menfaatli olduğunu görmüşlerdir.

Hâlbuki elyevm mürai ve hâkim olan ecirlik hayatı ile halen piş-i azm beşeriyette bulunan ve ilk merhaleyi müteakibeyi teşkil eden kolektivizm için böyle şeraiti müsaade esbab-ı teshiliye mevcut değildir. Çünkü zenginler kolektivizm tesisinden hiçbir faide beklemiyorlar! İmdi ecirlik bertaraf edildiği halde mazide nasıl hiçbir tahavvül-i azim kan selleri akmadan tecelli edememişse halen ve müstakbelen de bilcümle tahavvülat-ı azimenin ancak kan sayesinde öldürmek sayesinde hayat bulup bulabileceğine şüphe yoktur.

Gerçi deviri esaret deviri vahşet yerine zor ve kahr ile ecirlik* ise esarete nispeten pek hafif olan 1789 ihtilal-i kebiri üzerine sureti umumiyede kaim olmuş gibidir.

İşte şu malumatı iptidaiye istihsal edildikten sonra önümüzde vukuu bulacak olan inkılâbın velvelesiz zelzelesiz bir surette tecellisine ümit ve imkân var mıdır?

Mühim ve azim bir kıymeti olan tahavvülat-ı atiye ait mesaiyi iptidaiye bile her hatvede heyecanlar dertler müsademeler tevlidinden halli değil.

* Ecir mecelle: madde 413 eciri has ve eciri müşterek madde 422

(Cemiyeti beynelmilel) binlerce müşkülat ile hayatına şöylece sahip olmuş memaliki muhtelife de kuvve-i kahre ile defaatle ihnakına teşebbüs edilmiştir. Bugün amele sendikalarına (müttehit cemiyet-i umumiye-i mesai Proudon) ika edilmeyen mevani yoktur. Bu şerait dâhilinde mübrem, mesmum, elzem ve manayı sahihi ile azim olan inkılâbın güzellikle ve kansız olabilmesi ve bütün emsali tarihiyesini tekzip etmesi ihtimali var mıdır? Kuvvete tabi'en esaretin tesis ettiği tarihten beri insanlar aksam ve eşgali hürriyeti istihsal değil aleltakip ve aleltedric feth edegelmişlerdir. İsyanlarla ihtilallerle feth etmektedirler.

Bu gibi içtimai isyanlar ihtilaller süs için zevk için değil lüzum üzerine infilak etmiş ve tarraka-i hevl- engizinin muhabbeti zaferle tetevvüc ettikçe mutlaka netayici müfide iktitaf olunmuştur. Bu hakikat bütün bir silsile-i tarihi ihtilalatın na-kabili red ve şahadetile teyid eder.

Bizde temmuz kıyamı -içtimai bir kıyam olmamakla beraber- bu hakikate şahittir. Nitekim Fransa'da 1830 inkılâbı Fransızlara eskisinden vasi bir hürriyet temin ettiği gibi 1848 ihtilali de Cumhuriyeti ve ârâ-yı umumiyeyi bahş etti.

Bizde her veçhile medid alkışlara seza olan 'Ahali Fırkası' her biri başlı başına birer kutb-u namus birer burc-u fazıl ve irfan olan Hamdilerin, Mustafa Sabrilerin, Gümülcinelilerin, Sudilerin vesairenin vücutlarıyla temin ettikleri pek büyük ümitlerle teselliye hakkımız olmakla beraber bu meseledeki nokta-i nazarını henüz göstermemiş ve fakat Doktor Temo'nun riyaset ettiği 'Demokrat' Fırkası'nın hala ârâ-yi umumiyeye doğru bir azim ve cihadı merdane ile yürüdüğü vareste-i tetkik bulunmuştur.

İşte elyevm ancak muhtemel fakat gayet azim ve mühim olan bu nokta-i yanında ve ezcümle şimdilik ârâ-yi umumiyeye emniyey-i vusul şu küçük 10 Temmuz 324 kıyamımızın ve belki de Hüseyin Tosunların, Hacı Şevketlerin Erzurum afakında bir iki sene evvel başlayıp ufak ufak fakat gayet esaslı muzafferiyetlerle faaliyete de iktiran ettirdikleri daha küçük kıyamların eseridir.

Velhasıl hürriyet ancak harp ve darp ile ve parça parça feth olunur. Mabud-u hürriyet azim ile aşk ile temayül etmez. Ancak büyük büyük fedakârlıklarla celp edilir. Muhterem fedakâr büyük Abdullah Cevdet Bey çok söylemiştir.

(Meleke-i hürriyetin huzuru ulviyetine çıkmak içinde bir abdest lazımdır. Fakat hayf ki bu abdestin kan ile alınması meşruttur.)

İşte bütün bu hakikatler ve her şey gösteriyor ki fukaranın köylünün efrad-ı ahalinin iyad-ı mülevvese sermayedarandan tahlisi sulhen olamayacak silahat müsavat yollarını er geç muhip cehennemi musaraalar, müsademeler açacaklardır.

Saat be saat yaklaşmakta olan o güzel günlerin dehşet ve şiddetini mümkün mertebe tahfif etmek mümkün mertebe az kurban vermek az kurban almak için yalnız bir çare vardır:

Sermayedaran amelenin, fukaranın köylülerin teşkilatının ne mertebe muhkem ve metin olduğunu görür, bu kuvvetin hezimet na-pezir bir derecede ciddi ve şedid olduğunu ne kadar emniyetle takdir ederse; velhasıl fukaradaki azmin ulviyet ve mahiyetini piş-i celalinde maneviyatına kadar kırılırsa müsademe o kadar çabuk bertaraf olur. Ve bu halde zenginlerin bütün mesai-i imtiyaz cuyanesi o mertebe suhuletle çamurlar içinde boğulur.

Maal-iftihar tasdik etmelidir ki amele teşkilatı yevm yevm daha büyük bir vesait ve ihata peyda etmekte ve daha ziyade kuvvetlenmektedir. Her şey gibi bu cihet de henüz uyanamamış ise de müsavatdan o kadar mahrumuz ve köylüler şimdiye kadar o kadar inlemişlerdir ki az zamanda pek büyük mesafelerle cebr-i mâ-fat etmek kabil olacaktır. Avrupa da bu bab da ki teşkilatta göze çarpan başlıca şu noktalardır.

Bir kere sendika bu esastır. Sonra iş borsaya geliyor ki bu aynı şehirde bulunan bilcümle menbağa ait muhtelif sendikaları birleştirir. Daha sonra o ülkeye ait aynı sanayi erbabını toplu tutan bir 'cemiyeti müttehide-i sanayii' ki başında Paris'de münakıd 'merkezi komite' vardır.

Nihayet 'mütemeddin cemiyet-i umumiye-i mesa-i perveran' ki bunun ilmi nusret ü teavünü altında hem ... hem de 'cemiyeti mütemeddin-i sanaiye'lerin kâffesi birleşmeleri 'müttehit cemiyet-i umumiye komitesi' namını taşıyan ve her ... ve her 'cemiyet-i mütemeddin-i sanayii'den bir memur birer müteşekkil bir komite idare eder.

Bilcümle sınıfı mesai-i perveran ancak sendikalara irtibat peyda ettikleri vakit saati halas hululü mevakiye olacaktır. Bu teşkilat bir şebeke-i kuvveye tahakküm na-pezir bir kuvvet hâsıl edecek ve artık bürkân-ı ihtilalin başlayacağı gün bütün sermayedaran ... ve galip bir pusuya düşmüş tuzağa tutulmuş olacak ve bir sivrisineğin örümcek ağında boğulmuş kabilinden sermayedarlık ilelebet boğulmuş olacaktır.

Karl Marks'ı bi-hakkın takdir eder.

'Ameleyi ancak bizzat amele kurtaracaktır!'

Ahd-ı karibde bir gün gelecek ki mesela Fransa'nın bilcümle şehirlerinde aynı bir günde aynı saatte müttemeddin cemiyet-i umumi-e sa'y-i perverane komitesinin bir emri okunacak aynı dakikada bir ihtilal fırtınası daha.

, hevl amuz bir kasırga kopacak bükrân tahrip indifa' edecek ne varsa her şeyi, her şeyleri her ne varsa süpürecek, temizleyecek! Bu böyle olacak. Birçok yerlerde olacak.

Bu hakikat zalime ve mazluma huzurunda fakat mutlak kati olan bu hakikat huzurunda alelumum sınıf-i mesai perveranın uhdesine necip bir vazife tertip ediyor: Teavün ve teşarük esasları üzerine yekdiğerine takarrüb etmek! Sendikalar teşkil etmek, teşkil edenlerden icap edenlere kayd olunmak.

Bu teşkilat ve halen iktisadi ise de bunun yanı başında, bir teşkilatı siyasiye, bir sosyalistler gazetesi vardır ki gölgesi halinde daima gayr-i münfektir. Ve fırka fukara için olmakla beraber zenginleri de kabul eder. Ve bu zenginler en ulvi kalplilerin numuneleridir.

Mesele mudile-i içtimaiyenin çare-i hali vesaiti istihsaliyenin beşerininde olduğuna kanaat edenlerin kâffesi ve münasebettar olabilecekleri taraflarda fırkanın şubesine müracaatiyle kayd olunmalıdırlar.

Bu babda perverde edilen efkâr-ı hayal, gaye-i asıl ancak bu suretle tamamıyla ve hakikate takrib eylemiş olur. Aynı zamanda da uzaklardan derinlerden gelen uğultuları şimdiden bütün ... kalplere ... ve haşyet veren ihtilal-i azim-i içtimaiyenin dehşeti nispeten taklil edilir.

Ey en kıymetli meta-i beşer olan günleri hurufat sandukaları arasında mürettipler! Bu hakikatleri siz mürettibin cemiyeti yapmak teşebbüsi sıralarında anlamadınız mı?

Ey tramvaycılar size ittihatlarınız kıyamlarınız zarar mı veriyordu?

Ey Anadolu şimendiferi memurları bir esaret teyakkuzunuza ... derakab yumuşatmadı mı?

Ey biçare muharrirler siz büsbütün divanelersiniz! Ey bi çare köylüler hani iskelelerde büyük şehirlerde sizin borsalarınız?

Ey İzmir köylüleri yemişlerinizi çekirdeksizlerinizde hangi ve mutemed piyasaya teslim ediyorsunuz!

Ey Değirmendereliler siz en adi kabzımalları sağmal inekler hükmünde bile değilsiniz?

Sizden biri İstanbul'a yüz küfe üzüm yollamış doldurma, istif, bağlama, denize nakliye, denizden İstanbul'a nakliye daima ve kabzımalla hakkı çıktıktan sonra kendisine ödenecek elli kuruş borç kalmıştır.

Birleşiniz el ele veriniz artık kâfi.

Artık çalışkan fukaranın da gülmesi lazımdır.

Sosyalistliğin Atisi (İkinci Bölüm)

Memleketimizde sosyalistler artmaya başlamış ve içlerinden bazı hamiyetmendân, fedakâran 'iştirak' nam manidarıyla maksatlarını mesleklerini irâe ve müdafaa etmek üzere işte şu gazeteyi tesis etmişlerdir. İş bu raddeye geldikten sonra fırkalar hakkında yazmaya başlamakta olduğumuz şu silsile- i makalâtın sosyalistlik faslında sosyalistliğin ihtilaller çıkarmak arzusunda olup olmadığını tetkik edebiliriz.

Evet, sosyalistler ihtilal taraftarıdırlar yahut ihtilalcidirler. Çünkü emellerini sulhen kabul ettiremeyeceklerini kutsiyet ve ulviyetinde şüphe etmedikleri emellerini sulhen mevkii icraya koyamayacaklarını pekiyi anlamışlardır.

Sosyalistlerin en ziyade itidal perver olanları. Islahat ve tekâmül tedriciye taraftar bulunanları dahi muhtemelen bir dakika-i münasibe gelip de behemahal istimal kuvvet etmek lazım geleceğini ve son mevaniin muhtemelen değil, katiyen ancak bu suretle def ve ref edileceğini takdir etmişlerdir. Fakat meselenin ruhuna kadar girmek bu bapda hakkı na-haktan ayırabilmek için evvel emirde sosyalistler hakkında ihtilalcidirler hükmünü verenlerin kim olduklarını anlamak lazımdır. Ahatnasa, ameleye, çalışkan köylüye bilcümle sınıf-i mesai perverana hayatı içtimaiyelerinden halen şikâyet ettikleri zaman, bunlar için 'ihtilalci !' diyen kimlerdi? Bugün refah ve saadetten şaşaayı servetten sermest haziz olanlarda mutavassıtın? Fakat bunlar edvar-ı zeamette kahhar bir istibdat ve nahvetin sıklet-i mezalimesi altında ezilir iken, inler iken, yavaş yavaş uyanarak ihtilal etmediler miydi? Ve bugünkü zalimlerin kısm-ı mühimi o günkü mazlumların ileri gelenleri değil midir?

Şu meselede ehemmiyet mutavassıtındadır hâlbuki bunlar daima ihtilalcı olagelmiştir. Mutavassıtın ihtilal sayesinde doğmuş, devamı hayatını yine ihtilale medyum bulunmuştur. Nitekim fürutab şirketi mücerred 1789 ihtilalinden almıştır. Bu halde mutavassıtın biçare mesa-i perveranın duşu hamiyyetine havale ettiği sıklet-i töhmet kendi hattıhareketinden, bidayet-i hayatından ikbal ve saltanatın en muhteşem bir surette takririne kadar kendisinin takip ettiği mesleğinden başka bir şey değildir.

Mutavassıtın en karanlık zalimlere amaçgâh olan devr-i zeametten ihtilal ile kurtuldu. Hükümet-i mutlakayı ihtilal ile yıktı. İşte şimdi mesai-i perveranda gerek mutavassıtını gerek aslen hiçbir ehemmiyeti adediyye ve hakikiyesi olmayan ağniyayı böylece yok edecektir. Filvaki ihtilal; mutavassıtın hazıranın ezildiklerine göre meşru ve makul olupda bugün inlemekte olan ekseriyet-i beşeriyetin halası mevzu bahis olunca merdud olmak akıl ve hikmet ile asla kabili tetkik değildir.

Şöyle böyle bir mevkii sahibi olan mutavassıtını dinleyenler az çok bir tahsil görmüş ise yaptıkları inkılâbı, ihtilal-i kebiri vesaireyi ne kadar ballandırarak, ne derece aşk ve şevk ile anlatırlar, mesai-i perveranın yapmak istedikleri ihtilal-i kebir mevzu bahis olunca işmizazlardan teneffürlerden men-i nefis edemezler, mutavassıtın bu davada tarafeynden biri olmak sıfatından tecrit edebilseler kendi hallerini kendilerinin de na- layık bulacaklarına şüphe edilemez. Sosyalistlikte ihtilalcilik olduğu meydandadır. Çünkü sosyalistler her şeyden evvel halen mevcut olan bir tertibi tağyir etmek yıkmak azmindedirler. Fakat katiyen meydandadır ki ihtilali bir vesile-i tezvik ve telziz addetmezler, belki bir lüzum üzerine ararlar. İstedikleri aradıkları bizatihi ihtilal değildir. İhtilal yapmak için çalışmazlar. İhtilal hedeflerine vusûl için bir yoldur. Bu sebeple o yola girerler maksatları kabl-ı übüvvet değil teyidi uhuvvettir.

Sosyalistler kandan müteneffirdirler. Fakat insaniyeti kemiren birçok fenalıkları ancak kan içinde boğulabileceklerini düşündüklerinden kan için fetva verirler. Kandan müteneffirdirler mesela hiçbir sosyalist yoktur ki muharebatı muharebatı beynelmileli esasından kaldırmak istemesin. Çünkü sosyalist olmak ezcümle muharebatta dökülen kanlarla na-kabili telafi ve in-

saniyet için azab-engiz yaralar açıldığı fikrinde bulunmak demektir. Hâlbuki ihtilaller yapmak, kıyametler koparmak azmindedirler; Çünkü bu tufan kıyam içinde bu darbe ve kahır ile kuvveti adle-ram etmek, tesis-i hak ve adalet etmek, hukuk-i mevzua ancak bir neticesi makamında olan hukuk-u tabiyeye doğru olarak takarrüb istiyorlar.

Mutavassıtın beynelmilel muharebat-ı vukuini kabul ederler. Ve bundan istihsal olunabilecek menafii ararlar. Hâlbuki bir ihtilal-i karibin ihtilal-i hudusu bile içlerinden bir seyyale-i raşenin cereyanını muhakkak kılar. Halk? Halk bir harpten sureti daima ve vicdaniye de bir şeyi beklemez. Velev ki bu harb-i müntic zafer olsun. Hâlbuki 'kolektivizm'i tesis edecek bir ihtilal bütün emelleri baliğen ... tatmin edecektir.

Mesa-i perveran sermayedaranın hakka adalete mugayir olarak nefislerine hasr ve kasr ettikleri şeyleri istirdat ve mal-ı müşterek olmak üzere ika edecekler. Çünkü vesaiti istihsaliye bittabi umumun olmak lazım geldiği halde birkaç kişinin taht-ı inhisarında nasıl kalabilir? Bazı kimselerin toprağa, madenlere el uzatmalarını hukuk tabiyeinin hangi noktasına tevfik edebildikleri bir sualdir. 'Burası benim, senin değil!' demek her belahetten zulmet hakiki istibdattan başka nedir?

Makineler ve emsaline gelince bunlar bütün insal-i maziye râci birçok tetebbuat ve tetkiyat-ı müteselsile yadigâr tabiiyyedir. Bunlar elyevm bunları habs ve hasredenler tarafından icat edildi. Yapılan her şey yüzlerce binlerce sene evvel bulunan en ufak bir noktaya bağlıdır. Hepimizin ecdadı bunları bulmakta itmam ve ikmalde alakadardır.

Bu halde nasıl olurda bir imtiyazla bir beratla filan şey falanın olacak? Bunların malı müşterek olması hak ve adil değil midir?

İşte bu mütalaat sureti katiyede gösterir ki sosyalistlerin aradıkları eyadi halktan bi-gayr hakkı gasb edilmiş olan vesaiki istihsaliyenin istirdadıdır. Ve bunun hukuku tabiiye üzerine bina ederler. Malı mağzub kimin yedinde ise ondan istirdat olunur. Sermayedaran bu red ve iade hususunda istinkâfta ısrar ederlerse bu yüzden sureti muhakkaka da tevekkün edecek fenalıkların mesuliyeti kendilerine aittir.

Vesait-i istihsaliyenin mubayaa ve istimlâkini öne sürmek büsbütün abestir. Bir adam elinden gasp olunan şeyi tekrar mubayaa cebr olunur mu? Kendilerine mahsus olan şeylere temini tasarruf için bu şeyleri kendilerinden çalan hırsızlara kendileri tarafından vücut verilen kavanin-i hazırayı kendilerine perde-i beraet ittihaz eden hırsızlara tazminat mı vermeleri lazım gelir? Bu kabil midir? Asla! Lazım geleni şudur ki hırsızlar, gasplar enval-i mesruka ve mağsubeyi reddedeceklerdir. Etmezlerse ellerinden cebren, kahren alınacaktır. Hak ve adalet bunu icap eder. Bir sınıf-ı ulema ahvali mümasil de 'sabır! kan dökmeye lüzum yok. Zaman her şeyi tazammum eder. Tekâmül payidar olmak için tedrici bati olmalıdır' diyor.

Hayır, bu ulema aldanıyor. Herhangi bir tekâmül ne kadar bati ve ne mertebe tedrici olursa olsun akıbet bir derece-i kat'iye ile netice pezir olmakla mahkûmdur. Sosyalistler ecirlik devrinden kolektivizm devrine geçmek üzere intiza eden mesai-i iptidaiyenin derece-i vafiye de sarf olunduğu ve saat vesait ve akıbet-i umurun hulul ettiği fikrindedir.

Sosyalistler şu fikirde derler ki herhangi bir tekâmül gayet bati olarak yürüyorsa bunun sebebi alakadaranın betâetinden rehavetinden başka bir şey değildir? Tabiri ahirle cereyanı tekâmülü teşrih etmek dest-i kudret-i beşerdedir. Çünkü terakkiyyatın validlerinden biri de cürettir. Tekâmül-ü hazıradaki bataet o kadar felaketler doğuruyor, enin ve ısdırabat-ı beşerin imtidadına öyle bir surette sebep oluyor ki bunu görmemek kayıp ve zell buna protesto etmemek denaet ve binaenâleyh günahtır. Bir kere cemiyetin sureti teşkili bundan en evvel buna çare saz olmalı bunun içinde her şeyden evvel içtimai bir ihtilal devri istihzar o kadar müddet ve bu müddet o derece sûzişlidir ki artık 'el verir' demek pek doğrudur!

Acaba zamanı mı? Acaba şu zaman mâsi mi sualine asla mahal yok. Zamanın müsaade-i kamilesinin en bâhir delili mesa-i perveranın ellerini ayaklarını bağlayan zincirleri parçalamanın bugün ellerinde olduğunu düşündürmekten ibarettir, piliçi büyüttükten sonra yumurtanın kabuğunu kırıp çıkması ne mertebe tabii ise köylülerin, hamalların, bakkalın bütün çalışkan sınıf-ı ahalinin yapacağı şu harekette öylece tabiidir.

Ekseriyeti teşkil eden sınıf çalışıyor, çabalıyor, çabalıyor; nasibi daima mahrumiyet, daima inlemek. Bunların hakkı, hakkı meşrua çalındığı meydanda. Çalınıyor fakat kanun kisvesi biz mümtazız din-i sınıf-ı mahsusun yaptığı kanunu kisvesi altında çalınıyor buna daha ne zamana kadar tahammül edilecek? Mezellet, meskenet ilelebet mi sürsün 'nef-i amm için zarar hâss ihtiyar olunur' hükmü sureti makule ve tabiyyede tatbik edilmelidir. Ekseriyetin şerefi çamurlar içinde. Ekseriyet mahvoluyor.

Zenginler tekâmülü içtimaiyyenin yavaş yavaş vukuu bulması lüzum ve kaidesini istedikleri kadar ileri sürmekte muhtardırlar. Bütün efradı ailesi ile beraber açlıktan ezileni mesa-i perveran lazım elhâsıl olan bu temevvülün ani olarak vukuu bulması fikrindedirler. Bugünün müreffehiyetini mütemevvilatı dünkü derebeyleri müstebit hükümdarların kuvvet ve kudretini nihayet tekâmülü tedrici ile değil dev ihtilalin pençe-i puladı ile kırdılar yerlerine bu suretle geçtiler. Beş müstebit yerine 500 müstebit!

Bu hırsızlar yok edilecek! Bu kanuni hırsızlar kanunu olmakla beraber mutlaka hırsız olan hırsızlar sermayedarandan başka kim olabilir?

Evet, sermayedaran çalıyor. Hem sermayedarandan değil, asıl fukaradan çalıyor. Sermayedaranın servet ü samanı fukaranın hakkı meşruu müktesebi tamamen tediye edilmemek suretiyle artıp gitmektedir.

Zenginler mütecavizdirler, taadi ediyorlar. Kitle-i mesai-i perveran üzerinden istifa ettikleri rüsumu fuzuli meydanda. İhtilale gelince bu da bir fenalık, çünkü teştiti, tezebzübü, şurişi mucip çünkü inkıta-i mesaiyi maddi bahusus bir meçhuliyet-i mahavifeye saik fakat bir ihtilalin hakiki meseleleri bu ihtilali yapanlar değil mukavemet mısralarıyla buna vücut verenlerdir.

Sosyalistler ihtilal taraftarlarıdır. Buna sebep ihtilali muhikk ve faideli görmeleridir. İhtilal bir felaketi azime, fakat bir felaketi lüzume, fakat bir felaketi muvakkatedir. Devamlı sebatlı bir felaketin yerine ikame edilmek istenilen bir felaketi muvakkatedir.

Bir diş çıkarırken bir azabı elim vardır fakat diş ağrısından kurtulmak üzere bu tarike tevessülde tereddüt edilmez. Tıpkı böyle ihtilalde ve sirarengiz bir ameliyattan zaruri ve elzem bir ameliyattan başka bir şey değildir. İnsaniyet bilahare ancak bu ameliyat sayesinde daha az ıstırap daha az sefalet çekecektir.

Sermayedaranın binnefs müttehim olmadığı düşünülebilir. Buna mukabil nokta-i teselli şudur ki ihtilali sermayedaranın şahsına değil, yalnız müessesata tevcih edecektir. Mahaza bu cereyanı meşruanın önüne bir sureti ceddiye de çıkanlar elbette ceza-i sezalarını göreceklerdir. Onlara acıya acıya hem ceza edilecektir.

4. Osmanlı Sosyalist Fırkası / Türkiye Sosyalist Fırkası Broşürleri

a. *En Büyük Kuvvet (Özet)*

1 Nolu Risale
EN BÜYÜK KUVVET
'Türkiye Sosyalist Fırkası Neşriyatından
Adet:1
Nüshası 10 kuruştur

Her hakkı mahfuz, mühürsüz nüshaları sahtedir.
İstanbul 1290 – 1336 Haziran
Şems Matbaası'

'Daha doğrusu, bütün uygarlık dünyası türlü türlü biçimlere girmiş,
katılaşmış heykelleşmiş bir insan hayatıdır.
Ve bu katılaşan, heykelleşen türlü türlü biçimlere giren hayat da
yalnız çalışanların vücudundan çıkmıştır...'

Maksadımız Nedir?

Eczanelerde satılan ilaçlar hastalıklara deva olduğu gibi, kütüphanelerde satılan kitaplar da insanların cehaletine bir deva olmak gerekir. Oysa paraca fakir olan işçi, cehaletin de son tabakasında bulunduğu halde, bütün Babıâli kitapçılarını dolaşsa derdine deva olabilecek tek bir kitap bulamaz. Hocaların okudukları ilim kitaplarından başka, asıl halkın elinde dolaşan kitaplar; -umumiyetle- bayağı, pis, sevda yahut cinayet ve zabıta romanlarıdır. İşçi bu fena kitapları okumaktan sakınmalıdır. Çünkü bu kitaplar, adamı eğlendirmek bahanesiyle, iyice zehirler aptallaştırır. İşçi öyle bir şey okumalı ki, kendisine her gün yeni fikir versin, aklını açsın, ona ilerleme ve kuvvetlenmek yolunu göstersin.

İşte, Türkiye Sosyalist Fırkası işçinin bu ihtiyacını sağlamak için, doğrudan doğruya hayat meselelerinden bahseden, gayet sade yazılmış, küçük, ucuz broşürler yayınlamaya karar verdi. Eminiz ki, bütün arkadaşlar bu teşebbüsü takdir edecekler ve çıkacak broşürleri seve seve okuyacaklardır.

I. Çalışanlar Kimdir?

Ben bir irat sahibi değilim. Bir aylıkçıyım. Çalışmanın değerini iyi bilirim. Gündelikte çalışan ve daha yorucu işler gören işçi şüphesiz bunu benden daha iyi bilir.

Bizim gibi çalışarak ekmeği kazanan adamlar için çalışmanın anlamını iyice, derince anlamak kadar önemli bir mesele olamaz.

Acaba eli, ayağı yahut aklı, dili ile bir iş gören adamların hepsine çalışıyor diyebilir miyiz? Zannetmem. Dağda eşkıyalık eden; şehirde, köyde hırsızlık eden adam, bu işi çok defa yorularak, bir kuvvet harcayarak, hem canını tehlikeye koyarak yapar. Ama yaptığı iş, çalışmak değil çalmaktır. Yeşil örtülü masa üzerinde kumarbaz, sabahlara kadar uğraşır. Borsacı da bütün gün, boğazı tıkanıncaya kadar bağırır. Bunlarla beraber bunların yaptığı işe oynamak denir, çalışmak denmez. İstikraz akdederken bankerlerle uyuşup elaltından komisyon alan Maliye Bakanının, eksiltmede bezirgânla çıkar karşılığı uyuşan Levazım Müdürünün yaptığı bu işe çalışma, emek harcama diyebilir miyiz? Bunlar, tam anlamıyla bir dalaverecidir. Ticaret işlerinde de dalavere yapanlar pek çoktur. Bunlar, piyasadan fazla para çekmek için, fırsat kollarlar, türlü türlü dolaplar çevirirler; yalanla, dolanla ceplerini doldururlar. Yaptıkları işin yalnız kendisine faydası dokunur.

Esasen, beşer onar kuruş biriktirmede cepleri doldurmak kabil değil ki! Asıl zenginlik ya dalaverenin, ya hırsızlığın veya muharebenin ürünüdür. Koluyla ve kafasıyla çalışarak yaşayan adam yiyip içmeyip birkaç kuruş ayırsa bile, ya bir hastalıkta, ya bir düğünde hepsini harcar veyahut olsa olsa çoluğunu çocuğunu barındıracak bir evceğiz satın alır, kira belasından kurtulur. Çalışanların zenginliği bundan ötesine varmaz.

Görüyorsunuz ki, hayatta iki türlü iş görmek vardır. Birincisinde, yalnız kendisi faydalanır. Böylece zengin ve milyoner olmak mümkündür. Fakat vicdan bu gibi adamları çalışanlar arasına koyamaz. Böylesine hırsız der, eşkıya der, dalavereci der, oyuncu der, madrabaz der.

Aylıkçılar, gündelikçiler ise gördüğü iş karşılığı, topluma ve insanlara yaptığı iş karşılığı, geçimini sağlar. İşte bunlar gerçekten çalışanlardır. Topluma yararı pek küçük, kazancı ise pek büyük işler, meşru değildir. Haklı ve meşru işler, umuma yapılan önemli bir hizmet karşılığı özel ihtiyaçlarını sağlamaya yetecek bir ücret getiren işlerdir ki, sanatlarıyla, bilgileriyle, kol veya kafa gücüyle, namuslu ve aralıksız bir çalışma ile bütün toplumu, bütün insanlığı besliyor, giydiriyor, okutuyor, seyahat ettiriyor, malını taşıyor, evini yapıyor, ziynet altınlarını ve elmaslarını işliyor. Evet; köylü, işçi, öğretmen, mühendis, memur, bakkal, kasap, fırıncı, dükkâncı – kısaca insanlığı maddeten ve manen yaşayan, namuslu bir iş gören insanlar– gerçek çalışanlardır. Ötekilerse çalışanların zararına yaşayan parazitlerdir. Bunu iyice bilmek gerek.

II.En Büyük Kuvvet Kimdedir?

En büyük en önemli kuvvet hayat kuvvetidir.

Bakınız giydiğiniz elbiseyi vücuda getirmek için, ilkin, köylü uğraştı. Pamuğu, yünü hazırladı. Bu pamuk yahut yün, birçok elden dolaşarak, fabrikaya gelince sanat sahibi birçok işçiler onu iplik haline koymak için çalıştılar. Aynı yerde yahut başka bir fabrikada, diğer bir takım işçiler o iplikle kumaş dokudular. Sonra, terzi o kumaştan vücudunuza göre bir elbise yaptı. Oturduğunuz evi, kalfa, duvarcı, dülger vesaire denilen bir takım adamlar yapmadı mı? Sokağa çıkalım: Şehir içersinde kaldırımları, şehrin dışarısında şose yollarını yine işçiler yaptı. Büyük caddelerden geçen tramvaylar, arabalar, otomobiller, fabrikalar da bizim gibi gündelik ve aylıkla çalışan bu sanatları bilen adamlar tarafından yapılıyor. İnsanları dünyanın bir ucundan öbür ucuna kadar nakleden, malları her tarafa taşıyan vapurlar ve şimendiferler de, tersaneler de, büyük tezgâhlar da –günde, haftada veya ayda– birkaç kuruş ücretle çalışan, sanat sahibi adamların ürünüdür. Hiç, hiçbir şey yoktur ki, işçilerin veya ekseriya gündelikçi, haftalıkçı veya aylıkçıların eseri olmasın.

Şimdi siz bir vapura binip dünyayı dolaşın: Medeniyet ve mamuriyet olarak her ne görürseniz, bizim gibi ücretle çalışanlar tarafından yapılmıştır. Çalışan –işçi olsun, mühendis olsun, kâtip olsun– herhalde bir kuvvet harcar. İşte bu kuvvet insanın kendisinde bulunan hayat kuvvetidir. Çalışanlar hayatlarını harcıyor ve bütün şeyler bu sayede meydana geliyor. Daha doğrusu, bütün uygarlık dünyası türlü türlü biçimlere girmiş, katılaşmış heykelleşmiş bir insan hayatıdır. Ve bu katılaşan, heykelleşen türlü türlü biçimlere giren hayat da yalnız çalışanların vücudundan çıkmıştır.

Görülüyor ki kuvvet insandadır. Fakat şunu bilmeli ki, her insan kuvvetini feda etmez. Birçok kimseler kuvvetçe bir fedakârlık feda etmeksizin yaşarlar. Kimi babasından hazır bulmuş, kimi bir fırsattan faydalanmış, kimi de emniyeti, vaziyeti kötüye kullanarak keseyi doldurmuş...

Böyleleri vardır ve pek çoktur. Medeniyeti kurmuş, toplumdaki servetleri, zenginlikleri meydana getirmiş asıl kuvvet, en büyük kuvvet çalışanların kuvveti, emek sarf edenlerin gücüdür. Bunu da iyice bilelim.

III.Çalışanlar Uyanınız!

Mademki her şey çalışmakla meydana geliyor, mademki kuvvet çalışanlardadır ve çalışanlar da biziz: Reva mıdır ki, bu kadar fakirlik ve zaruret çekelim? Biz bu zenginlikleri, bütün faydalı ve güzel şeyleri yapmak için kuvvet ve çaba harcıyorsak, bunun bir haysiyeti vardır. Oysa yaptığımız şeylerin faydası çalışmayanlara pek çok ve bize yani çalışanlara pek az dokunduğu gibi, insanlar arasında yerimiz, haysiyetimiz, değerimiz nispeten azdır. Bizi hor görüyorlar. Çalışmamızdan, yorulmamızdan, terlememizden o kadar az faydalanıyoruz ki, üstümüz başımız perişan kalıyor. Karnımız aç, kanımız uyuşuk, kafamız bomboş bulunuyor.

En basit gerçeği göremiyoruz. Gücümüzün derecesini tahmin edemiyoruz. Dünyayı bilmiyoruz, kendimizi bilmiyoruz. Anlaşılıyor ki, bizde kuvvet var, kafa yok. Bu kuvvet bir ırmak gibi durmadan akıyor. Fakat uçsuz bucaksız bir denize dökülüp gidiyor. Biz onu istediğimiz yöne akıtamıyoruz. Biz kuvvetimizi idare edemiyoruz.

Ey çalışanlar bu ağlanacak haldir!

Cehalet zamanı çoktan geçti. Artık bilmek, anlamak zamanıdır.

Çalışan hakkını nasıl alabilecek?

Çalışan haysiyetini nasıl yükseltecek?

Bu bir meseledir ki, öğrenmek, düşünmek ve uğraşmakla çözülür.

Avrupa ve Amerika'da çalışanlar yani işçiler, emekçiler boş durmuyor. Günden güne daha güçlü, daha canlı olmak için her ne yapmak gerekse yapıyor. Şimdi orada işçinin umumi hayatta büyük bir önemi var. Hatta işçi kuvvetinin pek ilerlemiş olduğu yerlerde, denilebilir ki her ne yapılıyorsa işçinin çıkarına göre yapılıyor.

Yalnız Doğu memleketlerinde ve özellikle burada, bizde –bulanık suda balık avlayan dalaverecilerden başka– her şey nasıl uyuyorsa, işçi hayatı da uyuşmuş kalmış.

Ben uyandım. Artık gözümü açtım ve Avrupalı arkadaşlarımızdan pek geri olduğumuzu görüyorum. Siz de uyanınız! Etrafınıza bakınız! Elbirliği ile çalışmaya karar veriniz! Boş fikirlere önem vermeyiniz!

Dünyada yalnız iki mesele önemlidir: Ekmek meselesi ve haysiyet meselesi.

Sizin ekmeğiniz az, haysiyetiniz düşkündür. İşte buna bir son vermek için çalışınız. Hakikat iki kere iki dört eder gibi meydandadır.

Bu broşürde okuduğunuz meseleleri müzakere ediniz. Öğüt isterseniz bilenlere başvurunuz. Her halde zihniniz bu işle uğraşsın. Yüreğiniz yükselmek ve işçi hayatını beraber yükseltmek, aşkile çarpsın.

Uyumayınız ey çalışanlar!

Ey emekçiler uyumayın!

Çünkü hak sizin, gelecek sizindir.[3]

b. Sosyalistlik Nedir? (Tam Metin)

Türkiye Sosyalist Fırkası Neşriyatından
Adet:2
SOSYALİSTLİK NEDİR?
Nüshası 10 kuruştur
Her hakkı mahfuz, mühürsüz nüshaları sahtedir.
İstanbul
1290 – 1336 Haziran / Şems Matbaası

Sayfa 2 / **Mukaddime**

İnsanlar biraz daha yaşamak, biraz daha mesut olmak isterler ve bu uğurda, kavgadan çarpışmadan çekinmezler. Fakat iyi insanlar yanında fenaları da vardır. Bunlar da başkasının ekmeğine, saadetine göz dikerler, herkesi kendi emirleri altında bulundurmak, esir gibi çalıştırmak isterler. Tabiî mazlum kimseler, bu şerirlerin zulmüne muvakkat bir zaman için katlanırlar, nihayet mallarını ve canlarını kurtarmaya çalışırlar. İşte Hazret-i Âdem'den beri, insanlar arasında zuhur eden kavgaların, muharebelerin esas nedeni budur.

3 Kerim Sadi (A. Cerrahoğlu), Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı, İletişim Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul 1994, sf. 399

Bütün tarih zalimlerin, mazlumların, hâkimlerin, mahkûmların, zenginlerin, fakirlerin, yani açlar ve tokların mücadeleleri ile doludur. Bundan anlaşılıyor ki sefalet, açlık, yeni bir şey değildir. Eski zamanlarda da açlıktan, zulümden ölenler vardı. Fakat insanların sefaleti hiçbir zaman bugünkü kadar elim ve feci değildi. Eskiden çalışan insanlar ister esir, ister köle, hizmetçi olsun hem kendilerini, hem de ailelerini geçindirebiliyorlardı. Fakat bugün öyle mi? Her çalışan, ailesinden vazgeçtik, hiç olmazsa kendi kamını doyurabiliyor mu? Ne gezer!

Sayfa 3

Bugün tarihlerin daha kaydetmediği feci bir devirde yaşıyoruz. Öyle bir devir ki, yalnız paranın hüküm sürdüğü, her şeyin paraya, hem de pek çok paraya müthiş sermayelere mütevakkıf olduğu bir devr-i menhus.

Bu zamanda sây nedir? Bir hiç, ehemmiyeti olmayan kıymetsiz bir şey.

Amele, pazusu, kuvveti, işi satın alınmış bir esir. Bütün gün, bazen on, bazen on beş saat çalışmaya mahkûm bir zavallı değil mi?

Buna rağmen acaba âtisi emin mi? Acaba yarın da aynı meşakkatle hatta daha ziyade bir fedakârlıkla ekmeğini tedarik edebilecek mi? Kim bilir?

Yalnız şunu biliyoruz ki, patronlar arzu ettikleri zaman herhangi bir ameleyi kulağından tutup sokağa fırlatıyorlar.

Eski zamanlarda, hatta çok ilerisine gitmeyelim, bundan elli hatta otuz sene evvel bir sanat sahibi yalnız başına minimini dükkânıyla bir aileyi ferah ferah geçindirebiliyordu. Ve öyle orta halli kimseler nâdir değil, kesir idi.

Fakat bugün, bu zavallılar da büyük büyük fabrikaların karşısında muvaffak olamayarak dükkânlarını kapayıp fabrikalara iltica ederek amele olmuyorlar mı? Son zamanlarda her memlekette halkın yüzde doksanı böyle.

Sayfa 4

Sefil kalmış, amele olmuştur. Bunlara Avrupalılar proleter diyorlar? Ne demektir bilir miyiz? Evlâtlarından başka sermayesi olmayan sefiller demektir. Hakikaten amelelerin bugünkü sefaletini tasvir için bundan daha iyi bir kelime bulmak müşküldür. Amelelerin hayatını isterseniz başka bir cümle ile daha söyleyelim. Ölecek kadar çok çalışmak, ölmeyecek derecede az yemek.

Hâlbuki dünyada mevcut bütün servetleri vücuda getiren şey para değil sâydır. Patronlar, zenginler değil, çalışanlardır. İşte bu hakikati sosyalistlik meydana çıkardı ve bütün amelelere kendi haklarını öğretmeye kalktı. Artık bu devrin yalanlarını birer birer teşhir ederek, bütün insanların saadetini temin edecek âdil ve yeni bir devir ikame etmek zamanı geldi. Ey çalışanlar! Kendi haklarınızı istirdad için, evlâdlarınıza, hafîdlerinize, beşeriyete mesud bir devir bahş etmek için artık elele vererek yürüyünüz.

Bu minimini kitabı beş kısma ayırdık. 1'inci kısımda biraz tarihten bahsedeceğiz. Eski zamanlarda nasıl çalışıldığını, nasıl geçinildiğini ve bu devrin nasıl bittiğini göstereceğiz. 2'inci kısımda bugünkü (sermayedarlık) devrini izah edeceğiz.

Sayfa 5

3'üncü kısımda bu devirde amele hayatını, amelelerin sefaletini bildireceğiz.

4'üncü kısımda amelelerin uyandığından bahsettikten sonra,

5'inci kısımda (müstakbel devir)in nasıl olması lazım geldiğini ve nasıl olacağını anlatacağız.

1) 'Eski Devir' ve Biraz Tarih

Bidayette insan, bir hayvan gibi, ot, ağaç yaprakları ilah. gibi mâhsulat-ı tabiiyye ile geçinirdi. Bilâhare âlât ve edavât icadederek balıkçılık avcılık etmeye, daha sonra çobanlık, çiftçilik ile yaşamaya başladı ve nihayet sanatkâr oldu. Bunlar hep yavaş yavaş oldu. Yani insan tekâmül etti. El'an da etmek üzere mütemadiyen akan bir nehir suları gibi terakki ederek akıp gidiyor. Mühim olan bir nokta daha var. İnsan hiçbir zaman yalnız yaşamamıştır. Her dâim ya bir kabile veya bir aşiret içinde, yahud da bir köy veya şehir dâhilinde yani insanlar arasında yaşamıştır.

Sayfa 6

Çobanlık devrinde, hayvanları otlatacak toprak bir şahıs malı olmayıp kabile veya aşiretin, yani umumun malı idi. Bugünkü gibi eşhasın malı yoktu. Sonra insanlar için çiftçilik hayatı başlar. Toprak ekip biçilir mahsulât ile geçinilir. Bu devirde toprak umumun malı olamaz; zira herkes kendi ektiğini kendi biçmek ister. Bir köylü ufacık tarlasını ailesiyle eker, biçer ve mahsulâtını başkasına vermek istemez. Eğer toprak kendisinin olmaz ise çiftçi çok çalışmaz. Onun için ziraatta, yani çiftçilikte, toprak çiftçinin malı olmak lazımdır. Yani bu hayatta (mülkiyet-i ferdiye) lâzımdır.

Bu hali bütün kavimlerde görüyoruz. Çobanlık eden kavim veya kabilede 'iştirak' var iken, yani toprak herkesin malı iken, O kabile veya kavim çobanlıktan vazgeçip çiftçi olmaya başlayınca toprakta artık 'iştirak' kalmıyor. 'Mülk-ü şahsi' devri başlıyor.

İnsanlar bilâhare sanat ve esnaflığa başlarlar. Bu zamanlarda da mülk, şahsi olmak lazımdır. Bir esnaf veya sanat sahibi kendi mahareti ile kendi çalışmasıyla, hem kendini, hem de ailesini geçindirebilir. Bir esnaf ne kadar çok çalışırsa o kadar terfi edebilir ve o kadar zengin olur. Bu devirde bir çiftçi veya sanatkâr kendi pazu kuvvetiyle.

Sayfa 7

Hem kendisini, hem de ailesini geçindirebilir. Refah ve saadet ile yaşayabilirdi. Tabii bu zamanlarda da açlar ve sefiller vardı. Fakat bu pek nadir idi. Bugünkü gibi umumi bir şey değildi. İnsanların bu az, çok müsavat devri evvelâ Avrupa'nın garp taraflarında, bilhassa İngiltere, Fransa ve Hollanda'da bozulmaya başladı. Ve sonra yavaş yavaş Şark'a doğru ilerledi. Bu felâket bizim memleketimize de on beş, yirmi sene evvel sokuldu. Bu son zamanlarda ise dehşet ve vahşetle hüküm sürmeye başlıyor.

Şimdi bu devrin ne gibi esbâb ile değiştiğini anlatalım:

Bundan üç, dört yüz sene evvel Garbi Avrupa, yani İngiltere, Fransa, Hollanda'nın vaziyetini görelim:

1. Eskiden 'Ehl-i salib' namı altında papaların teşvikiyle Avrupa'nın Hıristiyanları, Kudüs'ü Müslümanlardan almak için İslam diyarı üstüne yürüyerek beyhude yere milyonlarca insan kanına girmişlerdi. Garb'ın Şark ile bu teması, Garplılara pek çok yeni şeyler öğretti. Ve az zaman içinde Avrupa Şark memleketlerinde çıkan mamulât ve mahsulâtı arzu etmeye başladı. Birçok Venedik, Fransız, İngiliz tüccarları Türkiye'ye gelip Hindistan'ın, Arab'ın, Bağdat'ın, Suriye'nin, Mısır'ın emval ve eşyasını satın alırlar ve memleketlerine götürüp satarlardı. Artık Akdeniz'i bütün gemiciler mekik gibi dokuyorlardı. Fakat bu zamanlarda.

Sayfa 8

fikirler dahi ilerledi. Dünyanın yuvarlak olduğu nazariyesi ortaya çıktı. Pek çok kişiler dediler ki: 'Eğer dünya yuvarlak ise Hindistan'a Şark'tan, yani Türkiye'den İran'dan gideceğimize Garb'dan gemilerle gidebiliriz.' Bu kanaat büyümeye başladı. (Pusula) denilen ve gemicilerce

istimal edilen âlet de icad edilmişti. Birçok cesur gemiciler, pusula sayesinde engin denizlere açılarak Hindistan'ı aramaya koyuldular. Bu suretle yeni yeni memleketler, Afrika, Amerika, Hindistan keşfedildi. Hindistan'ın zenginliği zaten dillere destan idi. Amerika, Afrika dahi bazı cihetlerce Hindistan'dan aşağı kalmıyordu. Bu suretle bu yeni memleketlerin servetleri sel gibi Avrupa'ya akmaya başladı.

2. Bu devirde bu memleketlerin her tarafında derebeyleri vardı. Krallar, dinlemezler, ahaliyi soyarlar, bir nevi padişahlık ederlerdi. Krallar da tabii bu isyan eden beyleri tedibe kalkarlardı. O esnada pusula gibi, barut ve top da icad edildi. Krallar derebeylerden daha fazla zengin oldukları için muntazam kıtalar teşkil ederek top istimaliyle derebeyleri tenkil ve tedib ettiler. İşte bir taraftan yeni yeni kıtalar keşf edilerek bu memleketlere servet ve sâmân yağarken, diğer taraftan da derebeylik devri nihayet bularak muntazam ve metin hükümetler teessüse başladı.

Sayfa 9

Bu yeni memleketlerin servetini nakletmek için büyük ve çok gemiye ihtiyaç var idi. Bu da herkesin kârı değildi, çok paraya müftekir idi. Şu ihtiyaç sebebiyle bir zengin sınıfı türedi. Bu zenginler hükümetin himayesine muhtaçtılar. Krallar da zenginlerin parasına muhtaçtılar. O tarihten sonra krallarla zenginler elele verdiler. Ve bâdema hükümetler, bütün halkın ihtiyacını düşünmek için değil, fakat yalnız zengin sınıfı himaye etmek için çalışmaya başladılar. Ve el'an da öyledir.

Sermayedarlar krallara ikraz ettikleri paraya mukabil, onları denizlerde asayişi temin için safâin-i harbiye inşasına vesait-i nakliyeyi tevsi'e, yeni dünyada yeni yeni memleketler zabt ve istilasına teşvik ve sevk ederlerdi. Görülüyor ki, bugünkü sermayedar devletler, muazzam servetlerinin kısm-ı âzamını, az medeni memleketleri soymakla, korsanlıkta, esir ticaretiyle, muhaberat-ı ticariye ile temin etmişlerdir.

İşte ihtirâât ve keşfiyat diye tarihlerde tantana ile ilan edilen şeylerin ilk neticesi: Yeni yeni memleketlerin servet ve sâmânının Avrupa'ya nakledilmesi, hükümet-i müstebidenin tesisi ve bu hükümetin bütün halkın menafiini düşünecek yerde yeni teessüs eden sermayedarların menafiini düşünmesi, yani hükümetlerin burjuva hükümeti olmasıdır.

Sayfa 10

İkinci neticesine gelince: Yeni yeni kıtalar keşfedilmekle Avrupa hükümetlerinin sanayi'ine yeni yeni müşteriler peyda oldu. Yani yeni dünyanın zahiresini, servetini alıp ve yerine mamulât vermek lazım geldi. Aradaki mesafe uzun olduğu için sevkiyatı külliyetli miktarda yapmak, yani büyük büyük destegahlar yapmak, külliyetli miktarda imalat vücuda getirmek, çok miktarda sefâin inşa etmek lazım geliyordu.

Herhangi bir servet vücuda getirmek için 1- madde-i ibtidaiyye, 2 – âlât ve edavât, 3 – sây lazımdır. Yeni zenginler hem madde-i ibtidaiyyeyi, hem de âlât ve edavâtı tedarik edebilirlerdi. Fakat müşkül olan nokta (sây) yani amele bulmakta idi. Zira o ana kadar bugün amele dediğimiz zavallılar yoktu. Herkes müstakilen çalışır, ne vücuda getirirse onunla geçinirdi. Fakat gidip de sâyinin kuvvetini kiraya vermezdi. Onun için sermayedarlar müşkül bir vaziyette kaldılar. Fakat bir vakıa imdatlarına yetişti: Köylerden şehirlere doğru bir muhaceret başladı. Yersiz yurtsuz kalan birçok zavallı köylüler şehirlere ilticaya mecbur oldular, ellerinde ne âlât vardı ne de toprak. Binaenaleyh zenginlerin, sermayedarların kendisine teklif ettiği şartı kabul ettiler, onların hizmetlerine girerek amele oldular.

Bu muhaceretin sebepleri şu idi: Evvelâ yeni dünyadan en çok gelen şey zahire idi. Yeni dünyaya en ziyade gönderilmesi.

Sayfa 11

lazım gelen şey de kumaş idi. Bu da mâlum ya, en ziyade yünden imal olunur. Saniyen o zamana kadar köylüler, çiftçiler müsavat yaşadıklarından ve ellerinde biriken fazla miktar zahireyi sattıklarından biraz para, servet sahibi idiler. Derebeyler hem bu biçarelerin ellerindeki parayı gasbetmek, hem de tarlaları mera haline koyup hayvan yetiştirip yününü pahalıya satmak için, yani bir taşla iki kuş vurmak için maiyyetinde esaretinde bulunan birçok zavallıları, yukarıda söylediğimiz gibi mülklerinden cebren uzaklaştırıp, arazilerini zabtetmişlerdi.

İşte sermayedarlık dediğimiz bu yeni devir, şu suretle, yani kendi sâylarıyla, kendi âlât ve edavâtlarıyla, kendi mülkleriyle geçinen insanlardan vesait-i imâl ve taayyüşlerini almakla başladı. Ve bütün şiddetiyle devam etti. Bu fevkalâde mühim bir inkılâptır. Ve tarihin en hunhar, en zalim bir inkılâbıdır.

2) Sermayedarlık Devri

Bu mebhasta 'sermayedarlık' denilen bu yeni devrin esaslarını göstereceğiz. Ve neticede herkes anlayacak ki, bugün milyonlarca servete mâlik olup büyük büyük fabrikalar, bankalar, şirketler, şimendiferler vücuda getiren kimseler amelenin hakkını çalmaktan

Sayfa 12

başka bir şey yapmıyorlar. Hâlbuki bu servetler doğrudan doğruya amelenin sâyından doğmuştur.

Geçen mebhasta söylediğimiz veçhile yeni dünyanın keşfiyle ticaret büyümüş ve büyük büyük tüccarlar türemeye başlamıştı. Fakat eldeki vesaitle, yani destegâhlarla bu yeni memleketlerin ihtiyacatı tatmin edilemiyordu. Nihayet 'buhar' keşfedildi. Ve buhar kuvvetiyle işleyen makineler inşası mümkün hale geldi. Şu suretle yani makinecilikle başlayan bu devir büsbütün tevessü etti.

Eskiden insanlar yaşayışlarına göre muhtelif derecelere ayrılmıştı. Faraza kurûn-u vüstâ denilen devirlerde evvelâ senyörler veyahut şövalyeler, yani derebeyler, sonra bunların maiyeti, daha sonra kendi kendine yaşayabilen kimseler (ki bunlara o devirde efendi veyahut ağa derlerdi) nihayet memlûkler gelirdi. Bu sınıfların her biri de birkaç dereceye ayrılmıştı. Yani evvelâ büyük bir derebeyi vardı, bunun da himayesinde birkaç derebeyi bulunurdu. Hâlbuki bu yeni devirde sınıflar kalktı. Kala kala bir taraftan büyük sermayedarlar diğer tarafından ameleler ve bunların arasında da vaktiyle ufak bir servet sahibi olup elindeki sanatı ile geçinen küçük tacirler, küçük faizciler, köylüler ve saire bir sınıf kaldı. Fakat bu sınıf makineciliğin dehşetli terakkisi karşısında

Sayfa 13

iş göremeyerek iflas etmeye ve nihayet amele olmaya mahkûm idiler. Netice öyle oldu yahut olmak üzeredir.

Herhangi bir eşyayı vücuda getirmek için, evvelce de söyledik, üç şey lazımdır.

- Madde-i iptidâiyye
- Âlât ve edevât, yani fabrika ve makineler
- Sây yani iş

Bir sermayedar veyahut misalimize muvafık gelmek için bir fabrikacı diyelim, elde etmek istediği büyük bir kârı bu üç esastan acaba hangisi ile temin edilir? Bunu araştıralım:

1. Madde-i iptidâiyye: Bir fabrikatör, meselâ bir kumaş fabrikasının sahibi, fabrikası için lüzumu olan yünü ekseriya piyasadan tedarik eder. Bazen yünü, diğer tüccarlardan daha ucuza mal eder. Ve neticede onlardan daha ziyade kazanır fakat bu farkın bırakacağı kâr, fabrikatöre gelmez ve onun asıl kazancı bu farktan mütevellit kâr değildir.

Bazen fabrikatör lüzumu olan yünü vasi malikânelerde yetiştirdiği hayvanattan alır. Fakat bu ona yine çok kâr temin etmez. Zira fabrikacılık etmese de, bu yünü piyasada satsa o kârı yine temin edebilir. Binaenaleyh bu suretle hâsıl olacak kâr dahi onun esas geliri değildir.

Sayfa 14

Netice şudur ki, bir fabrikatör, mevâdd-ı iptidaiyyeden çok bir kâr temin etmez ve bu onun asıl kârı değildir.

2. Gelelim âlât edevât esasına: Acaba, patronun kârı makinelerin iyi ve yeni keşfedilmiş olmasından mıdır? Farz edelim ki, Ahmet Efendinin kumaş fabrikasındaki makineler oldukça eskidir ve saatte 10 metre kumaş yapar; hâlbuki Yorgo Efendinin fabrikasında makineler son sistemdir ve saatte 20 metre kumaş imal eder. Bu takdirde Yorgo Efendi Ahmet Efendiden çok fazla kazanacaktır, bu tabiidir. Fakat şu halde muvakkattir. Zira Ahmet Efendi, Yorgo Efendi ile rekabet edemeyeceğini anlayınca ya fabrikasını kapatacak veyahut son bir sermaye vaz' ederek o da son sistem makineleri tedarik edecektir. Ve bu takdirde iki fabrikatörün de kârı da aynı miktarda olacaktır değil mi?

Görülüyor ki, makinelerin yeni olması bidayette sahibine değerinden fazla bir kar bırakır; fakat her fabrikatör, rakibine yetişmek için aynı makineleri veyahut daha yenilerini tedarik etmek mecburiyetinde kalacağı ve neticede muvaffak olacağı için, makinelerin yeni olmasından dolayı hâsıl olan kâr da muvakkattir, daimi değildir. Binaenaleyh katiyetle diyebiliriz ki bu ikinci esas da fabrikatörün asıl kârını temin etmez.

Üçüncü noktaya geçmeden evvel, makinelerde her gün husule gelen terakki ve teceddüdün tesirlerini muhtasaran izah edelim:

Sayfa 15

Eskiden bir iş husule getirmek için lazım gelen bu üç maddenin en ehemmiyetsiz kısmı bu ikinci nokta idi. Zira: Destegâhlar hep aynı destegâh idi, binaenaleyh bir sanatkâr, bir destegâh tedarik edince, onu eskiyinceye kırılıncaya kadar kullanabilirdi. Onun için en mühim nokta kendi ve çıraklarının karnını doyurmak idi. Hâlbuki bugün, makineler her gün değişmek, hergün daha yenileriyle tebdil edilmek tehlikesi karşısındadır. Binaenaleyh herhangi bir işte en mühim cihet makine tedarikindedir. Tabii o iş için lazım gelen sermayenin yüzde 80'i âlât ve edevât tedarikine, yüzde 10'u madde-i ipdidaiyye ve yüzde 10'da amele tedarikine sarf olunmaktadır; İşte bu nokta bugün sermayedarı dehşetle tehdit etmekte ve birçoklarını iflasa mahkûm etmektedir. Binaenaleyh âlât ve edevât yani makine ve binanın fabrikatöre mühim ve daimi bir kâr bıraktığını zannetmek mühim hata olur.

3. Gelelim üçüncü esasa, yani ameleye: Fabrikatör, fabrikasında meselâ 100 amele istihdam eder. Bir amele meselâ saatte vasati olarak 15 metre kumaş imal eder. Patron ameleye yevmiye bir lira vererek onu günde lâakal 10 saat çalıştırır. 100 amele bir saatte 1500 metre ve 10 saatte 15.000 metre kumaş imal eder. Patron bu kumaşın metresini 1 liradan satmış olsa 15.000 lira

Sayfa 16

eder. Şimdi bu eşyayı istihsal için ne kadar masraf ettiğini düşünelim:

15.000 metre kumaş için 4500 lira mevâdd-ı iptidaiye yani yün, kömür vesaire sarf ettiğini farz edelim. 4500 lira da fabrika inşası için vaz' ettiği meblağı ifa için bir tarafa ayırdığını ta-

savvur edelim. 100 amelenin beherine yövmiye 1 lira, hatta bir buçuk, hatta hatta 2 lira vermiş olsa ki 200 lira eder, masrafı 9200 lira etmiş olur. Ve kendi kesesine yövmi 5800 lira ayırmış olur. Bu bir misaldir, erkam-ı kat'i değildir, fakat bir hakikattir, patronun bu nisbette bir kâr ettiği muhakkaktır.

Şimdi ey kâriler, ey zavallı çalışanlar, sizlere sorarım bu müthiş kâr nedir? Neden fabrikatörün olsun? Bunu söyleyiniz.

İhtimal dersiniz ki, bu onun sermayesinin hakkıdır. Fakat sizlere yukarıda dedikdi ki, ilk sermayedarlar o serveti zaten ameleyi soyarak, onları çırçıplak bırakarak elde etmişlerdir. Bugünkü sermayedarlarda onların ahfâdı değil midir? Hiçbir hakları olmadığı halde, mahaza onların sulblerinden dünyaya geldikleri için o servete konmuşlar ve pederlerinin mesleklerine, yani ameleyi şu söylediğimiz surette soyma mesleğine soyunmuşlardır. Hâlbuki bu zikrettiğimiz kâr, doğrudan doğruya

Sayfa 17

amelenin çalışmasından meydana gelmiştir ve amele, patron denilen o hainin elinden kurtulsa, kendi ecdadından çalınmış ve sermaye denilen o vasıtayı istirdat etse şüphesiz o kâr kendine ait kalır değil mi?

İşte ey çalışanlar! Bugün dehşetle, felaketle hüküm sürmeye başlayan bu devrin esası budur. Patron bütün servetini, amelenin o günkü sâyinin kuvvetini kiralamakla elde eder. Yani, amelenin hakkını benimser. Hâlbuki yukarıda patronun kasasına girdiğini söylediğimiz o 5800 lira doğrudan doğruya amelenin hakkıdır. Patron haklı olsa olsa, 100 amelenin beherinin hisselerine isabet eden miktar kadardır. Bunu katiyyen biliniz. Yakında neşredeceğimiz "sermaye saltanatı" unvanlı kitapta bu hususları daha etraflı ve daha fenni bir surette izah edeceğiz ve o zaman patronun irtikâp ettikleri haksızlığı daha sarih bir surette göstereceğiz.

Görüyoruz ki, patronun yegâne kârı, amelenin hakkından gasbedilen miktardır. Binaenaleyh Avrupa'nın patronları aşağıda göreceğimiz veçhile, uyanan ve hakkını isteyen amelelerin bu haklı davalarından kurtulmak ve bu menhus işlerine daha vüs'atle devam etmek için başka bir çare bulmuşlardır: Şark memleketlerini soymak.

Evet, Şark memleketlerini çünkü buralarda amele daha kanaatkâr,

Sayfa 18

temin-i maişet daha kolay, amele ücreti daha az, mevadd-ı iptidâiyye çok. Binaenaleyh buraları sermayedarların çoktan arayıp da bulamadıkları yerlerdir. Bu devrin sihirbaz bir müessisi daha vardır: Her gittiği yere medeniyet denilen iğrençlikleri götürürler. Ve insanlarda birçok yeni ihtiyaçlar uyandırır, tabii bu ihtiyaçları gidermek için vesaiti de onlara temin eder, onları zahiren zengin eder, fakat hakikatte onları esir eder, kendi hesabına çalıştırır ve onlara muvakkaten bahşettiği ufak tefek servetçikleri dahi bilâhare tekrar toplar.

İşte memleketimiz Türkiye, bundan yirmi otuz sene evvelsine gelinceye kadar, kendi yağıyla kendi kavrulur, az çok müsavat bir memleket iken (Türkiye'nin bugüne kadar olan en büyük felaket ve sefaletleri asırlardan beri tevâli eden muharebelerden mütevellittir. Bu hususu bırakalım) şimdi, sermayedarlık devrinin memleketimize duhulüyle hakiki sefalete maruz kalmıştır. Avrupa'da hüküm süren açlık ve sefalet memleketimizde de hüküm sürmeye başlamıştır. Görüyorsunuz ki milli sanatlarımız artık iş görmüyor. Eskiden Türkiye'nin en mutavassıt geçinen insanları, saraçları, kunduracıları bugün hepsi birer birer iflâs ediyor.

Sayfa 19

3) Amele Hayatı

Eski zamanlarda krallar, beyler ahaliye çok zulmederlerdi. Buna şüphe yok. Meselâ Mısır'ın firavunları yüz binlerce halkı evlerinden, barklarından uzaklaştırarak Mısır çöllerinde o dehşetli ehramları vücuda getirmek için cebren, kahren çalıştırırlardı. Ve bu esnada bu zavallıların birçokları telef olurdu. Fakat bugünkü devrin zalimleri, yani sermayedarları, Mısır firavunlarından, kadim Roma (Neron)larından daha ziyade cevr-ü cefa ediyorlar.

Bugün umum insanların yüzde doksanı ameledir, esirdir, sefildir, perişandır.

Sermayedarlık devri insanlarda ne aile, ne ahlâk, ne itikat, ne muhit ne de saadet bırakmıştır.

Bugün bir amele bütün gün çalışmakla hadd-ı asgari dört kişiden ibaret olan ailesi halkını kat'iyyen geçindiremez. Bir taraftan zevcesi, diğer taraftan çocukları, fabrikalara giderek çalışmak mecburiyetinde kalırlar.

1. Bir aile şimdiye kadar reisinin, erkeğinin idaresiyle

Sayfa 20

parasıyla geçinirdi. Hâlbuki şimdi her biri ayrı bir fabrikaya girerek, her biri kendi başının çaresini aramakla meşguldür. Ancak bir kız, bir çocuk, valide ve pederinin muavenetinden mahrumdur. Şefkatinden, terbiyesinden, ihtimâmından keza. Binaenaleyh kendini müstakil addeder ve aile reisine karşı hiçbir itaat, hatta merbutiyet hissetmez. Zevce de aynı vaziyettedir, zevcinin himayesinden çıkmıştır. Tıpkı düşman önünde muzmahil ve perişan olmuş bir ordu efradı gibi, herkes kendi derdinde, herkes kendi maişetini, hayatını temin etmekle meşgul. Artık eski aile teşkilatı bozulmuş, eski aile ocağı çökmüştür.

Hissi olan bütün aile münasebâtı artık maddi bir hale gelmiştir. On dört yaşındaki bir çocuk, on yaşındaki bir kız, akşama eve ekmek, yiyecek getirmezse eve giremez. Avrupa'nın bu felâketi yavaş yavaş bizde de başlıyor. Tabii hissediyorsunuz.

2. Artık insanlara hâkim olan yalnız paradır. Aç ve sefil kalmış bir insanın gözünde artık ahlâk, din kalmaz. O yalnız karnını doyurmasını, üstüne eski püskü bir şey giymesini ister. Ne namus, ne edeb, ne terbiye bilir.

3. İnsanları idare edecek böyle manevi kuvvetler çürüyünce, bir taraftan da ihtiyaç baş gösterince insan hem yalan söyler, hem dolandırır, hem çalar, hem de nihayet cinayet işler. Bugün serhoşluğun, hırsızlığın, caniliğin, katilliğin bu derece

Sayfa 21

tekessür etmesine sebep başka bir şey değildir.

Bugünkü devr-i iktisadi ve içtimai neticesinde husule gelen ihtiyaçtır.

4. Bugünkü Londra, Paris, Almanya, İngiltere, Belçika, İtalya Avusturya'nın birçok sanayi şehirlerinde ameleler yukarıda söylediğimiz veçhile sefildir, perişandır. Bu yerlerde ameleleri en çok tehdit eden bir mesele daha var: Mesken buhranı ve (...) izdiham-ı iskan bizde de son zamanlarda baş gösterdiği gibi, o derece ki bir odada yedi, sekiz kişi yatmaya mecbur oldular. Bunun neticesini söylemeye bilmeyiz hacet var mı? Hastalık, verem...

5. İyi yemeyen, istirahat edemeyen, sıhhate muzır yerlerde yatan kimselerin dimağları da hiç şüphesiz çürür. Ahmak, budala olur ve nihayet tecennün eder.

6. Bu devrin en fena bir neticesi de fuhuştur. Erkeğin muavenetinden mahrum kalıp da kendi sâyinin semeresiyle geçinemeyen pek çok namuslu kadınlar neticede fuhuşa sülûk ederler. Memleketimizde de başlayan bu felâket ne derece elimdir, herkes takdir eder.

Sermayedarlık devrinin amele ve insanlar üzerinde vücuda getirdiği feci ve elim tesiratı daha ziyade izah etmeye bilmeyiz ki hacet var mı? Bu kitabı okuyanlar zannederiz ki, insanların bugünkü sefaletine bizim kadar ve belki de bizden ziyade vâkıftırlar.

Sayfa 22

Hülasa: Bu devir, insanlardan saadet ve huzuru kaldırmış, sefalet ve felâket getirmiştir.

4) Amelenin Uyanması

Ameleler, "sermayedarlık" devrinin daha bidayetinde tehlikeyi hissetmişler ve o zamandan beri müdafaa ve mücadeleye girişmişlerdir. Bu mücadeleyi üç noktaya ayırmak mümkündür.

1. Bidayette amelelerin hayatı münferittir. Yani şurada burada birkaç vakıa cereyan eder. Sonra bir imalathane dâhilinde, daha sonra bir şehir dâhilinde aynı sanatta çalışan bütün ameleler ittifak ederler.

Bunlar tecavüzlerini yalnız bu usul-u istihsale hasretmemişlerdir, kendilerine rekabet eden eşya-ı ecnebiyyeyi, makineleri tahrip, fabrikaları ihrâk etmişlerdir. Mamafih amele sınıfı, aralarında mevcut olan rekabet dolayısıyla bu hareketlerinde gayr-i muntazam ve dağınıktırlar.

2. İkinci safhada amelelerin birleştikleri vâkidir. Fakat şu hareket, amelelerin ittihâd-ı zâtilerinden ziyade, sermayedarların gayelerine bir an evvel vusûl için ameleyi tahrik

Sayfa 23

etmelerinden ileri gelir. Ve ameleler şu hareketleriyle hakiki düşmanlarıyla değil, fakat düşmanların düşmanlarıyla harb ederler. Eski devrin bakiyeleriyle, ufak emlak sahipleriyle, fabrikatör olmayan zenginlerin servetlerini tahrip ve ifna için uğraşırlar.

3. Üçüncü safhada, yani son zamanlarda ameleler fevkalâde tekessür etmiş, sefaletleri ise tevessü etmiştir. Binaenaleyh kesif kitleler halinde birleşirler ve kuvvetlerini takdir ederler. Makinecilikte husule gelen terakki, amelelerin maharetini izale edip bir âlât mertebesine indirdiği için ameleler arasında hiçbir fark kalmaz ve tesanüd, ittifak kuvvet bulur.

Bugün ameleler her memlekette evvelâ sendikalar halinde, sonra da heyet-i müttehideler halinde birleşmişler ve nihayet vesait-i münakalede husule gelen terakki sebebiyle muhtelif memleketlerdeki amele teşkilatlarıyla temasa gelerek beynelmilel bir teşkilat dahi vücuda getirmişlerdir.

Amele teşkilatı her memlekette başka olmakla beraber birçok hususatta hatta ekser nukâtta yekdiğerine benzer.

Meselâ Fransa'da bir şehirde aynı sanat erbâbı bir sendika vücuda getirirler ve o şehrin bütün sendikaları birleşerek bir "iş borsası" teşkil eder, sonra bütün Fransa'da her sanat sendikası da ittihat ederek bir heyet-i müttehide husule gelir. Nihayet bütün heyet-i müttehidelerin de ittifakıyla bir merkez-i mesâi vücud bulur.

Sayfa 24

Bizim memleketimizde kavanin-i Osmaniye sendika teşkilatını men' etmiştir. Mamafih şu hal amelelerin birleşmesine mâni olamamaktadır.

Ameleler kuvvetlerinden emin, her gün fazlalaşan bir kuvvetle haklarını istirdad için yürüyorlar. Neticede muvaffak olacakları tabiidir. Yalnız birleşmek ve birliğe sadık kalmak lazımdır.

Ameleler bugüne kadar metaliblerinden birçoklarını istihsale muvaffak olmuşlardır. Bugün dünyanın her tarafında günde sekiz saat, haftada kırk sekiz saat mesâi kabul edilmiştir. Hafta tatili ve hastaların yövmiyesi tediye ediliyor. Patronların ameleyi keyfi bir surette kovamamaları tedabir ittihaz edilmiştir. İlah... ve bu hususat hükümetlerce dahi kabul edilerek tamamı-i tatbiki taht-ı karara alınmıştır. Hatta Versay Sulh Konferansı dahi bu hususatı ve bilhassa sekiz saat mesâiyi kabul etmiştir.

Maalesef Türkiye'de hükümet ve bu mesail ile iştigal eden Nafıa Nezareti henüz bütün memlekette en basit ve müteallin hukuktan mâdud olan amelelerin bu metâlibini takdir ve is'afetmiyor.

Sayfa 25

5) İstikbal

Yukarıda birinci bahiste demiştik ki, tarih bir tekâmüldür. Daima akan bir nehir gibi. Hayatta geriye dönmek yoktur. Filhakika insanlar evvelâ hayvanlar gibi, mahsulât-ı tabiiyye ile geçinirken sonra keşfettikleri âlât ve edevât sayesinde balıkçılık, avcılık etmişler ve daha sonraları çiftçi ve sanatkâr olmuşlardır.

Kurûn-u vustâ ortalarında vukua gelen ihtiraat ve keşfiyyat neticesinde de derebeylik zamanındaki insanların yaşayışları değişmiş ve bugünkü sermayedarlık devrinin ilk şekli vücuda gelmiştir.

Tabii sermayedarlık devri de tekâmül etti ve bugünkü hale geldi. Bunun elbet yarını da var. Bu devrin terakki ve tekâmül ede ede yıkılacağı muhakkaktır.

1. Bazı sihirbazlar, isterseniz ruh celb edenler

Sayfa 26

diyelim, vardır, bunlar celb ve davet ettikleri cinlerin, perilerin karşısında bazen ne yapacaklarını bilemezler, şaşırırlar. Nihayet deli olurlar. Sermayedarlar da tıpkı bunun gibi, bugün bu karışık, çetin teşkilat karşısında şaşalıyorlar.

Otuz, kırk seneden beri biliyoruz ki ticari, sınaî ilâh. birtakım buhranlar çıkar ve birçok sermayedarı mahv ve perişan eder. Bu buhranlar, bu devrin teşekkülü neticesidir. Hem de bu devrin bir an evvel yıkılmasına sebep olular. Buhranlar, bugünkü devrin âdeta tâûnlarıdır. Cemiyet buhran zamanında sanki hâl-i vahşete avdet eder ve sanayi, ticaret ölmüş mahvolmuş zannedilir. Bu buhranların sebebi pek aşikârdır: Bütün sermayedarlar bir yere gelip de istihsallerini müştereken tanzim etmezler, faraza bu memlekette 200 bin kişi vardır, bunlara şu kadar elbise, şu kadar kundura, şu kadar bilmem ne lazımdır; binaenaleyh sen şu kadar kundura yap, ben şu kadar elbise yapayım demezler. Yalnız birbirlerine rekabeti düşünürler ve meselâ o memlekete 200 bin kat elbise lâzım iken 500 bin kat yaparlar. O memlekete lâzım olan diğer eşya imal edilmez. Hulasa bu ve bunun gibi birçok esbâb tesiriyle buhranlar çıkar ve mevcut mahsulâtın büyük bir kısmı mahvolur gider. Diğer taraftan birçok insanlar sefil ve perişan kalır. Hâlbuki o memleketin ihtiyacı yegâne bir heyet veya teşkilat tarafından düşünülerek, bütün mesâi

Sayfa 27

muntazam bir surette tanzim edilse ve süs nevinden ve cemiyet için muzır olan eşyanın istihsaline çalışan ameleler oradan alınıp o cemiyete lazım olan eşyanın imali için çalışsalar insanlar hiç aç kalırlar mı?

2. Bu devrin yıkılmasını icap ettiren şeylerden ikincisi ise, evvelce de söylediğimiz gibi, bir taraftan mevcut bütün servetlerin yavaş yavaş mahdut ellerde birikmesi diğer taraftan da amelelerin fazlalaşması sefaletlerinin artmasıdır. Artık amele açtır, sefildir, perişandır, yarın için emin değildir. Bundan başka, büyük sermayedarlardan ve ameleden başka diğer sınıf insanlar da açtır, hatta amelelerden daha perişandır. Bu hal devam edemez. Islah da edilemez. Yamana yamana artık yamanacak yeri kalmaz bir hale geldiği anda, kendiliğinden yıkılır.

Patronlar, sermayedarlar bunu anlamışlardır, amelenin bu kadar sefalete düşmesini ve bir gün kendilerinin mahvolmalarını istemezler. Onun için ameleyi kandırmak için bazı desiseler düşünmüşlerdir: Bu da zâhiren ameleyi o fabrikanın veya müessesenin kârına iştirak ettirmektir. Bunu izah etmeye hacet yok. Bu bir el ile verip öbür el ile almaktan başka bir şey

değildir. Buna rağmen bazı aptal patronlar bunu bile ameleye reva görmezler. Fakat biz sosyalistler bundan memnunuz. Amelenin böyle riyalarla, yalanlarla avutulmasını hoş görmeyiz. İsteriz ki bu devir

Sayfa 28

bütün dehşetiyle hüküm sürsün ve nihayet ademe karışsın.

Asıl mühim meseleye şimdi geldik. Bu devirden sonra nasıl bir devrin açılmasını istiyoruz? Bugün insanlar filhakika bir şeye sahip olabiliyorlar, yani mülk, mülk-ü şahsi vardır. Fakat ismen var, cismen yok. Çünkü bir amele yemekten içmekten âciz, nerede kaldı ki kazandığından bir şey artırabilsin ve ileride zengin olabilsin. Böyle mülk-ü şahsi olmasından ise olmaması elbet evlâdır.

Binaenaleyh bizim şimdilik istediğimiz belli başlı iki şeydir.

1. Bugün insanlara lüzumu olan bütün eşyayı vücuda getirmek için kullanılan ve sermaye denilen vasıtanın, şahısların ellerinden alınıp devlete verilmesidir. Yani bütün şirketler, fabrikalar, şimendiferler, madenler, vapurlar, hulasa bütün müesseseler hükümet tarafından idare edilmelidir. Çünkü bu halde, amelenin hakkı çalınmamış, amelenin sâyinin bütün semeresi kendine kalmış olur.

2. En büyük vasıta-i istihsal olan toprak da şahsın değil, hükümetin, umumun malı olmalıdır. Zaten İslamiyet de bu esası kabul etmiş ve demiştir ki: "Malik ül mülk, yalnız Cenab-ı Hakdır. İnsanlar toprağa mutasarrıftır, onu eker biçerler, tagaddi ederler." Binaenaleyh herkese lüzumu kadar toprak verilmek, lüzumundan fazlasını almak lâzımdır.

Sayfa 29

O cemiyete lüzumu olan eşyanın istihsalini hükümet tanzim eder, insanlar derece-i iktidarlarına göre çalışırsa dünyada bugün gördüğümüz sefaletler kısmen kalkmış olur. Çünkü bir defa lüzumsuz ve zâid eşyanın istihsali için çalışılmaz, sâniyen lüzumlu olan eşyanın da miktarını tayin ederek lüzumu kadar çalışılır, sâlisen böyle lüzumsuz ve lüzumundan fazla eşyanın istihsali için çalışmayarak, insanların cem'i, makul ihtiyaçlarına lüzumu olan eşya tedarik edilmiş olur. Ve herkeste açlıktan ve sefaletten kurtularak saadete kavuşur.

Tabii bu takdirde veraset gibi ancak bu devirde makul olabilen şeyler ortadan kalkar. Sosyalist metalibattan bu iki esaslı şart ihtimal bugün tahakkuk etmez. Fakat istikbalde edecektir.

Biz bu mesut devrin hulûlünü sabırsızlıkla bekliyoruz. Fakat bugün yapacak başka şeyler var; amele mütemadiyen sefalet çekiyor, her gün ölüm dakikaları geçiriyor. Binaenaleyh bir taraftan gayemize intizâr ededururken diğer cihetten bu sefaletin tahfifi çarelerini talep etmek lazım. Bu metalib "Türkiye Sosyalist Fırkası" programında mevcuttur. Şurada bazılarını tekrar edelim.

1. Günde sekiz ve haftada kırksekiz saat çalışmak, yani

Sayfa 30

Haftada bir gün istirahat etmek ve tatil yövmiyesini almak, hasta olanlara yövmiyelerini vermek.

2. İşsiz kalanlara hükümet tarafından iş bulmak.

3. Hadd-i asgari yövmiye hükümetçe tesbit edilmek.

4. Patronların ameleyi keyfi bir surette kovmalarına mani olmak ve bu hususu kavânin ile taht-ı intizama almak.

5. - Bilcümle tedris, tedavi ve muâleceleri meccanen yapmak.

6. Veraseti lağvetmek. Mümkün olmadığı takdirde hîn-i tevârüste, mühim bir miktarını beytülmâle almak.

7. Resm-i müterakkiyi tatbik etmek; meselâ bin lirası olandan bir lira vergi alırken, on bin lirası olandan on lira değil, yüz, hatta iki yüz lira vergi almak.

8. Zaruri ihtiyaçları tatmin eden eşyadan vergi almamak, ilah. ilah.

Sayfa 31

Netice

Biz bu kitabı doğrudan doğruya ameleye hitaben yazdık. Fakat bu kitabı okuyanlarca kanaat hâsıl olmuştur ki, bu sermayedarlık devrinde, büyük sermayedarlardan maadâ, diğer insanlar yani memurlar, avukatlar, doktorlar, ressamlar, şairler, muharrirler, küçük esnaflar ilah. ameleden başka bir şey değildirler; bunlar da bugün bütün sermayedarların saltanat-ı müthişleri karşısında perişan olmak üzeredirler.

Memleketimizde ressamlar, şairler, muharrirler ve bâhusus memurlar ameleden ziyade acınacak bir haldedirler. Daha memleketimize yeni hulûl eden "sermayedarlık devri"nin seri inkişafıyla vaziyetleri büsbütün perişan olacaktır. Binaenaleyh büyük sermayedarlardan maadâ diğer insanların hepsi aynı vaziyettedirler; menfaatleri müşterektir. Bu mesele de memleketimizden maadâ her yerde tahakkuk etmiştir. Âhiren Fransa'da hükümet memurları da sendika halinde birleşmişlerdir, hatta hükümet memurların sendika teşkil hakkını, hatta hatta grev yapmak hakkını bile, bazı kayıtlardan sarf-ı nazar edilirse, kabul etmiş demektir.

Sayfa 32

Buna binâendir ki Avrupa'nın her tarafında kanaat hâsıl olmuştur. Herkes diyor ki; "Artık hepimiz insanız; birbirimizi yemekte bir mânâ yok. İngiliz, Fransız, Türk, Çin gibi milliyet farkları ehemmiyetsizdir; bu hudutlar mânâsızdır. Bugün bir başka düşman karşısındayız; o da açlıktır. Bundan sonraki mücadelemiz zenginler ve fakirler arasında dikilen surları, hudutları kaldırmak için olmalıdır."

Filhakika da böyledir: Ey zavallı memleketin zavallı insanları! Artık vahi sözlerin peşinden koşacağınıza, hakikat peşinde dolaşınız, sefaletten kurtulmaya çalışınız. Elele vererek sosyalist esasların galebesine çalışınız!

Ey ameleler! Sizler, diğer insanlara rehber olunuz! Yeni devri ilk açacak sizlersiniz! Gayenize ermek için elele veriniz! Düstûrunuz: Birlik ve birliğe sadakat olmalıdır!

c. Sosyalizm ve Rehber-i Amele (Tam Metin)

Osmanlı Sosyalist Fırkası Kütüphanesi 1

Doktor Refik Nevzat

SOSYALİZM ve REHBER-İ AMELE

Mündericât

Mukaddeme – İfade-i Muharrir – Sosyalizm – Sosyalist Nazariyesi – Tarif-i Resmi – Mücadele-i Sunuf – Taksim-i Sunuf – Zıddiyet-i Sunuf – Küçük Tacirler – Köylüler – Sermaye Nasıl Tezayüd Eder? – Amele Fırkası Teşkilatı – Sendika – İştirak-i Âmâl Cemiyetleri – Vesait-i Mübadele – Tedbir-i Hâzır – Kuvay-ı Mülkiyenin Zabt ve İstirdadı – Amelelerin Beynelmilel İtilaf ve Harekât-ı Müştereke ve Umumileri – Netice – Hata ve Sevap Cetveli –

Osmanlı Sosyalist Fırkası Kütüphanesi – İhtar-ı Mühim –

Şayanı-ı Tavsiye-i Âsâr

Tâbi ve Nâşir-i Mes'ulü

Osmanlı Sosyalist Fırkası Kâtibi

İbn-ü't Tahir

İsmail Faik

1327

Ankara Vilayet Matbaası

Mukaddeme

Hükümet-i hazırayı teşkil eden rical-i zaman ve idare-i örfiye taht-ı tâbiyet ve âmiriyetinde inleyen Meclis-i Mebusan âzay-ı kiramı burjuva denilen ve menfaat-i şahsiyesinden başka hedef-i iktisadileri olmayan bir takım bedist-i tasdik açlardan teşekkül ettiği cihetle, menafi-i şahsiyelerinin temeline engel ve sedd-i hâil olmak isteyen Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın Türkiye'de tesisine ve nâşir-i efkârı olan –ki (Sosyalist, İnsaniyet, Medeniyet, İştirak) dir- gazetelerin neşrine mani oldular.

Mesleğimizin doğruluğuna, kudsiyetine, meşruiyetine kanaat-ı vicdaniyemiz ve bu meslek-i ulvî sayesinde ahali beyninde mevcud olan zıddıyet-i sunufun lağvedileceğine itminân-ı kalbimiz bulunduğu cihetle rükn ve esas-ı meslekte sabitkademiz. Sabitkadem olduğumuz içindir ki, bugünkü hükümet-i hazıranın hedef-i gazab-ı hükümranisi oluyoruz. Hükümet-i hâzıra İstanbul'da sosyalizm mesleği ile Fırkanın mürevvic-i efkârı olmak üzere meydan-ı matbuata gazeteleri tatil ederek muharrirlerini de bir tarafa hapis ve nefy ettiği içindir ki, maalesef Sosyalist Fırkası'nın merkezini Paris'e nakletmeye mecbur olduk.

Paris'te, Fırkanın nâşir-i efkârı olmak üzere 'Beşeriyet' gazetesini çıkarıyor ve Divan-ı Harb-i Örfinin, Meclis-i Vükelânın hakkımızdaki haksızlıklarına rağmen mesleğimizden dönmüyor, azim ve sebatla çalışıyoruz.

Tamim-i meslek ve irşadat-ı fikriyemize tercüman olan sosyalizm mesleğinin Türkiye'de rağbet-i âmmeye mazhar olması için, erbab-ı mesâi ahalimize bir yadigâr-ı sây ve amel olmak üzere fırkanın kararıyla 'Osmanlı Sosyalist Fırkası Kütüphanesi' tesis ettik.

Bugün birinci numarasını teşkil eden 'Sosyalizm ve Rehber-i Amele' namındaki kitabımızı âlem-i medeniyet ve matbuat ile proleter amele takımına takdim ediyoruz.

İkinci numarayı teşkil eden 'Köylü Kardeşlerimiz' namındaki eser-i sosyalist de derdest-i tab'dır.

Sây ve gayret bizden! Fırkanın neşriyat ve irşadatına muavenet de erbab-ı mesâi proleter ahalimizden!

İbn-ü't Tahir, İsmail Faik, Dr. Refik Nevzat

İfade-i Muharrir

(Andre Hes) ile (Puvasson, Lafarg, Buvayyan) ihvanımızın Fransız proletaryası denilen erbab-ı sây ü amel amele takımının talim ve terbiye-i siyasiyesi uğrunda kaleme almış oldukları âsâr-ı nefise ve güzidenin mütalâası neticesi olarak gerek tercümeten ve gerekse telifen kaleme aldığımız şu kitabçağızı Osmanlı erbab-ı mesâisinin enzar-ı müşfikâne-i hamiyet-mendânelerine arz ediyoruz.

Ümit ederiz ki, kalbimizdeki niyet-i hâlisâne ile mesleğimizdeki ulviyet, ahalimiz tarafından şudilfire uğratılmayan fukaramızın vasıta-i neşr-i efkârı olan kitaplarımız; bitarafane nazar-ı mütalâadan geçirilerek tenkidat-ı uhuvvetkârâne ile tahlil edilir. Biz nâkil-i hissiyat-ı sefalet-i beşeriyeyiz, mensup bulunduğumuz meslek sayesinde sefalet-i beşeriyenin lağvıyla yerine saadet-i umumiyeyi kâfil bir cemiyet-i beşeriye-i mesude getirmesine küçücük olsa bir muavenette bulunabilirsek, kürre-i arz üzerinde hissemize düşen vazife-i insaniyetkârânenin bir cüzünü ifa etmiş oluruz. Bu vazife-i sagirenin ifası maksadiledir ki, bu kitabı tetebbuat-ı mütevaliye sayesinde vücuda getirerek meydan-ı matbuat-ı medeniyeye takdim ediyoruz.

Dr. Refik Nevzat

Sosyalizm

İşte Fransızca bir kelime ki, Türkçe muadili Lisan-ı Osmanimizde yoktur. Bunu böylece istimale mecbur olacağız. Yani Fransızca olan bu kelimeyi Türkçeleşmiş itibariyle kabul edeceğiz. Lakin mânay-ı hakikisini lâyıkile anlamadan, öğrenmeden kabul etmekte mazuruz.

(Ş. Sami) Bey, lûgatinde 'Sosyalizm' kelimesini şu veçhile tarif ediyor: 'Beynennâs cemiyet ve iştirak-i umumi teşkiline emval-i âlemi ve hususile mülk ve servet maddelerini başka bir suretle ifrağ etmek maksadıyla müteşekkil bir tarih ve cemiyet-i mahsusadır.

Fransızca olan bu kelimeler Latince 'sosyalis' kelimesinden müştaktır. Sosyalis: Cemiyet-i beşeriyeye ait demektir.

Sosyalizm kelimesi Avrupa'da hemen moda hükmündedir. Herkes bundan bahs ve aklının erdiği derecede bu mesleği tenkid eder. Hatta herkes iyi sosyalizmi kötüsünden tefrik edemeksizin 'sosyalistim' der.

'Sosyalist' demek, sosyalizm tarafdârarı olan demektir. Hiçbir meslek bugünkü halde meçhul değildir.

Lakin bunların içinde umumun fikr-i cahilânesinden birçok hurafat ve hayalât-ı bâtılanın henüz kurtulamamışları da vardır.

Karîîn-i kirama mevzuubahse nakl-i kelâm etmezden evvel, bu meslek-i filosofâneye karşı öteden beri atfolunagelmekte olan bazı hatayay-ı menkuleden içtinap etmelerini tavsiye ve ihtar eyleriz. Sefalet-i ameleden kalbi müteessir olup sefillerin talih-i bedbahtlarına karşı hissiyat-ı hasene-i beşeriye ile muttasıf olan her adam 'sosyalist' zümresine mensubum der. Bu da herkesçe böyle tanınmıştır. Hâlbuki esas mesele böyle değildir. Şüphesiz her sosyalistin bir kalbi olması gerekir. Lakin sosyalist olmak için yalnız bir kalbe malik olmak kifayet etmez.

Her sosyalist hal-i hazırda mevcut olan adem-i müsavat ile adaletsizliklerden dolayı tarik-i isyana atılmış bir adım demektir.

Henüz bu sosyalizm demek değildir. Çünkü sosyalizmin teşkilat-ı esasiyesinden fena olan cemiyet-i beşeriyeyi tebdil ve tagyir etmek elzemiyet-i tabiiyesi olmayan bütün esaret-i lağv ile o cemiyeti kabil-i tahammül bir hale irca etmek demektir. Bundan maada bir de beşeriyetin üzerine cehalet ve zelâletin içtima ettirdiği fenalıktan kurtarmak için mevcudiyetinde mütehassıs erbab-ı içtihadın faaliyet-i ruzmerresi demektir.

O halde ızdırab-ı sefalet ile adaletsizliğe karşı tehevvür, mevzuat ve müessesat-ı hâzıraya karşı sadedil ve hayretâmiz gazap gibi şeyler, şayan-ı takdir ve tahsin, hatta müstahsen gibi görünen hissiyat-ı dâhiliye-i arziyeye, hep bunlarda mevcudiyetile fena bir surette imtizaç edebilen heves ve efkâr-ı müçtehidâneyi tasvirden başka bir şey yapmaz diyebiliriz. Sosyalizm bir nevi halet-i ruhiye-i beşeriyeden ibaret değildir. Belki kuvveden fiile çıkması mümkün bir nazariyedir.

Sosyalist Nazariyesi

Bu sosyalist nazariyesini kim icad etti? Fransa ihtilal-ı kebirinden beri (Manjer de Baböf) veya bunlardan sonra gelen filozoflar sosyalist mesleği üzerine pek çok ciltler yazdılar. Vakıa bu felsefe kitaplarının kıratı menfaatdan hâli değildir, lâkin henüz sosyalist olmayanlar için sosyalizmin tavsifini o kitaplarda aramamalıdır. Zira bunların arasında mübayenet ve tezat vardır. O derece ki birbirlerile pek çok defalar münakaşat ve muharebat-ı kalemiyede bulunmaktadır. Fakat bu müsademe-yi kalemiye ve fikriyeden bir semere hâsıl oldu. Bununla beraber bu felsefe kitaplarını derin derin mütaalâta dalmaya da hacet yoktur. Çünkü sosyalist nazariyesi (Baböf, Sen Simon) ve şakirtleri (Kabe, Oven, Furye, Sismondi, Karl Marks) ve daha sair âlimlerin icad-ı sanayisinden ibaret değildir. Bilâkis bu ulemanın kitapları binlerce efradın tesadüf ve tesadüm-ü efkârından feveran eden nagehani bir sosyalizm ile bir cemm-i gafirin haletiru-

hiye-i beşeriyesinin tercümesinden ibaret bir meslektir. Bundan maada da sosyalizm mesleği bir kitapta, bir risalede izah ile iktifa olunan bir nazariye-i âti neticesi değildir. Bu meslek faaliyet-i daime içinde yuvarlanan amele takımının meslek-i zeval hayatıdır. Amele sınıfı o mesleği tedricen ve elzemiyeti nisbetinde –halinde demiyoruz- teşkil ve tesis eder. Bu mesleği iyi anlayabilmek için o fikr-i icaba mâlik cemm-i gafir içine girip onun hayatile ve o hayatın meraret-i tedarik-i maişetile yaşamak lazımdır.

İşte o vakittir ki, sosyalist olmak fikri ve sosyalistlerle münasebatta bulunmak arzusu insanda tevlit eder. Bununla da derununda yaşanılan muhitin eseri olan fiil-i amele nâzar-ı beşerde lâyıkile, dolayısıyla taayyün eder, rûnüma olur. Hatta bi-kaydane bir surette insan bir sendika azasından olsa, iştirak-i âmâl cemiyetine dehalet etse, hem bu da bir menfaat-i şahsiye dâhilinde vuku bulsa amelelerin efal-i müşterekeleri cevher-i aslisine vukuf-u tamme husulü hesabile yeni bir şekl-i cemiyet-i beşeriye içinde bulunduğuna dair o insanda bir hiss-i teceddüt uyanır ve ondan daha mükemmel bir cemiyet cenini için de dimağında bir fikr-i icat husule gelir. Bu halde de dimağ-ı beşerde sosyalist mesleğinin tarif ve tabiri hakkında vuzuh peyda olur.

Tarif-i Resmi

(1896) da Londra, (1900) de Paris, (1904) Amsterdam Beynelmilel Sosyalist Kongrelerinde bütün memalik-i müteməddine sosyalistlerinin kabul ettikleri gayet muhtasar tarif ve düstur-u resmi pek güzel rûnüma olmuştur. O düstur bir nazariye-i muallâ ile tavsif olunur ki, o da bütün eşgal-i müteaddide ile beraber efal-i amele icmal ve tabir-i basitinden başka bir şey değildir. O düstur-u resmiyi izah etmek bizce lazımdır. Bu da sosyalistlerin eser-i efalini tamamıyla tayin ve tavsif etmek için mecburen içinde bulundukları o vazife-i fiiliyeyi izah elzemiyetinden tevellüt etmiştir. Lâkin bu düstur ve tarif-i resmi eserden evvel hâsıl olmamıştır. Bilakis ondan sonra zuhur etmiştir ve o fiili mânâsıyle şâmildir.

Bunun içindir ki, kariîn-i kirama hakikaten mevcut olan şeyler sosyalizmin ne demek olduğunu, hissiyat-ı samimiyeyi-i vicdaniye ile göstermek için hâl etmeye cesaret edeceğiz.
O tarif ve düstur-u resmi de işte şu vechledir:

1. Amelelerin beynelmilel itilaf ve harekât-ı müşterek-i umumiyeleri.
2. Kuvay-ı mülkiyenin zabt ve istirdadı için amele sınıfının bir fırka halinde olan teşkilat-ı siyasiye ve iktisadiyesi.
3. Vesait-i imal ve mübadelenin sosyalizm mesleğine muvafık bir surette istishabı, yani sermayedarın cemiyet-i muhtelifesinin içtimaiyun veya iştirakiyun cemiyeti haline tebdili.

Mücadele-i Sunuf

İlm-i siyasetin bu düstur-u resmiyesi hayat-ı hakikiyenin ruhu olduğundan dolayıdır ki, sosyalizm mesleğinin mücahidi ve muharibi olan adamlar, ruh-u içtimaiye-i beşeriyenin 'yeni teşkilat ve tanzimat bayrağı' altında tecemmu ederler.

Bu tarif ve tabir-i resmide iki şey vardır: Birisi sunuf-u müteaddidenin mücadele nazariyesi, ikincisi de amele sınıfına bu mücadelenin emrettiği bir fiil-i nazari.

Düstur diyor ki; sosyalist fırkası 'bir sınıf fırkası'dır. O halde demek oluyor ki, mevcudiyeti 'mücadele-i sunuf' ile kaimdir ve bütün sosyalizm icraatı da bu mücadelenin teşhisi üzerine müsteniddir.

Taksim-i Sunuf

Mücadele-i sunufu anlatmak için sunuf-u ahaliyi bilmekliğimiz lazımdır. Lâkin en evvel nazarı itibara alınacak şey, o sunufun sosyalistler tarafından icat edildiğini zan etmemektir. Çünkü bilâkis bu sınıflar sosyalizm icat olunmazdan evvel mevcut idi. Sanayi-i mühimmenin zuhuru ile rûnüma oldu. Sanayi-i mühimme suret-i imalin şeraitini tarumar ederek insanlar arasında

bir fark icat etti. Yine o sanayi-i mühimme gayr-i kabil-i red menfaat mücadelesi içinde hem ahaliyi taksim ve hem de yekdiğerine menfaatça muhtelif ve muhalif, mültezim ve amele sınıfı husule getirdi, lâkin bundan evvel suret-i imalin birçok muhtelif şekilleri zuhur etti. Bir vakit oldu ki, her fert kendi tagayyüş ve idaresi için lazım gelen şey'i istihzar ederek yer, içer, giyer, yatardı. Bizzat kendisi ekmekçilik, kasaplık, kunduracılık ederdi. O zaman şehirler henüz mevcut değil idi yahut henüz vücud bulmak üzere idi. İnsanlar her şeyden evvel sine-i arzda gizlenen kuvve-i inbatiye ile meşgul ve ondan istifade eden köylülerden müteşekkil idi. Herkes kendi evinde yaşar, kendi ellerile inşa ettikleri kulübelerde yatıp kalkarlardı. Henüz diğer adamlar ile mübadeleye, münasebat-ı mübadelâta girişmiyor veyahut girişmemiş idi.

Badehu birçok tesirat saikasıyla iş ve amelelik birinci taksimi zuhur etti. Şehirler zuhura geldi. Şehirlerde insanlar hususi işlere hasr-ı evkat etti. Kimisi terzi, kimisi demirci, kimisi de köylerdeki evlerden daha mutantan ve müdebdeb evler inşasına koyuldu. Camiler, kiliseler ... daha pek çok ebniye-i âliye, mağruriyet-i beşeriyenin eser-i mütezadı olan şeyler yaptılar.

Mamafih olzaman henüz 'amele ile usta' meselesi doğmamıştı. Müşteri madde-i iptidaiyi bizzat tedarik eder, amele de yalnız veya bütün familyasıyla beraber çalışırdı.

Badehu bu da değişti. Her mahsul sahibinin meşguliyeti tezayüd etti. Familyasının haricinde muavinler aramaya, almaya mecbur oldu. Lâkin yine eski âdât bâki idi. Bu muavinler familya âzâsından addolunur, usta ve efendilerile yatar, kalkar, aynı hane dâhilinde iskân eder, güya aynı ailenin evlâdı imiş gibi onlarla beraber aynı sofrada yemek yerler idi. Birbirlerinden farkları yok idi, dolayısıyla de fakir, fakat hem daha fakir değil idiler, hem de efendilerinin aynı hukukuna mâlik idiler.

Yine birçok harç ve zemanın tesiratile kurun-u vustanın üzerine doğru 'esnaf' cemaati tevellüd ve teşekkül etti. Aynı sanat ve mahsul sahiplerinin fırkası silsile-i meratip ile teessüs etti, bundan da usta, kalfa, çırak sınıfları meydana geldi.

Meharet-i şahsiye, zekâ ve iktidar, bu tebakat-ı muhtelife arasında bir fark-ı hatt-ı hareket gibi farz olunuyor. En aciz bir çırak bir eser-i nefis husule getirmeye muktedir olduğu zaman ustalara müsavi, hatta 'usta' oluyordu. Lâkin bir gün geldi ki, bu gayr-i mümkün bir halde kaldı. Ustalar bir yere toplandılar, aralarında ittifak ettiler ve gayr-i kabil-i tecavüz bir 'imtiyaz' tesis ve icat ettiler. İntihabatı aralarında icraya başladılar. Ustalık sanatını ya çocuklarına veya damatlarına varıncaya kadar kendilerine hasrettiler. Bununla da usta sınıf-ı mümtazı yüz gösterdi.

Kalfa, bütün müddet-i hayatınca kalfa kalmaya mahkûm idi.

İşte bugünden itibarendir ki, muhtelif ve zıd menafi ile sunuf-u müteferrikanın mevcudiyeti başladı. Yine bugünden itibarendir ki, amele ile usta arasında muhasemat ve tezad tevellüd ve zuhur etti.

Sanayide dahi neticede büyük tebeddülât husule gelmiş idi. Fabrika, çalışmak için müşterilerinin siparişini beklemiyor idi. Bizzat kendisi madde-i iptidaiyeyi satın alıyor ve evvelden hazırlıyor idi.

Bundan maada satın alınacak mevad-ı ticariyeyi intihap edebilecek mağazalarla, her zaman kendisi için çalışabilecek pek çok amelelere de mâlik olmak bâb-ı talihi önünde açıldı. Lâkin bunun için de pek çok paraya ihtiyaç var idi. Âlât ve edavat pahalı idi. Her isteyen satın alamıyor idi. Vakıa ustalar içlerine amelelerin girmesine mani olmuyorlardı. Lâkin ameleler mâlik olamadıkları vasıtadan mahrumiyetleri sebebile böyle bir mevkie geçmek fikrinden feragat ediliyordu. Ustalar amelelerden daha fakir değil idiler, lâkin onların mevkiinden daha farklı bir mevkide bulunmuyorlar idi. Servet ve saman cihetiyle de ustalık sıfatına hakk-ı malikiyette bulunuyorlardı.

Bununla beraber de usta –eli altında- lüzumu kadar ameleye mâlik değildi, ameleler ya evlerinde veya, bir veyahut iki veya üç kişiden mürekkep olarak bir müteahhidin evinde çalışıyorlar idi. O müteahhidin, mültezimin emr-i tahtında olarak birçok ticaret evlerinin hesabına istimal olunuyorlardı. Bu ise onlar için 'bir istiklâl-i nisbi' idi. Lâkin bu türlü sây ve amel ustanın hesabına iyi gelmiyor elvermiyordu, bunun için ameleleri, bunlara mahsus olan yerlere celb ile yüzlerce adamları bir yere cem'ettiler. Bu veçhile hem nezaret ve dolayısıyla da kontrol etmek keyfiyeti kolaylaşıyordu. Misâlin sâri olmasından dolayı miktar-ı mahsulât-ı beşeriye tezayüd ediyordu. Bu sebepler içindir ki, büyük büyük manifaktürler ustalara mensup muhtelif mahallerde cemm-i gafir amele sınıfları ve ustanın nezaret-i müşakâfânesi altında amel-i müşterek tezgâhları icat olundu.

Bu şeyler de on yedinciden on dokuzuncu asra kadar olan halât-ı iktisadiyyedendir.

Lâkin muharreren her ameleyi kendi hususi işi başında kuvvetiyle mütenasip, yaşile muvafık, iktidar ve liyakatı dâhilindeki işe merbut olarak bırakmak fikri tevellüd etti. Herkesin bir vazifesi, lâkin daima aynı vazifesi oldu. Aynı hareketin tekerrür-ü daimesile, mafevki ile amele işinde daha büyük bir maharet ve icrasında daha büyük bir sürat iktisap etti. Bundan dolayı da miktar-ı mahsulât tezayüd eyledi.

Velhasıl her amele bundan böyle ve bilâ-mülahaza aynı hareket-i itiyad ile çalışmaya mecbur oldu. Tezgâhlardaki mahsul-ü ameli birbirini itmam ve tevali eden bu hareket mecmuundan başka bir şey değildi. O halde makinalar bu amelelere, zaten makinadan farkı olmayan bu amelelere, bu harekât-ı beşeriye mecmuuna nakise gelmeksizin kaim oluyordu ve kaim oldu.

Lâkin makinaların fiyatı pek pahalı idi. Bundan maada yalnız makinalar, âlât ve edevatını muhafaza etmek değil, değiştirmek, tecdit etmek lazım idi.

İçinde yaşadığımız muhit-i müsabakat ve rekabet ne ile vücudpezir olur? En ucuz fiyatla mahsul-u amel tedarik eden, yani en mükemmel makinalara mâlik olanların muzafferiyetiyle değil mi? O halde lâyenkati birçok makinalar icad edildi. Lâyenkati de satın almak lazım geliyordu. Pek çok ustalar –ki Fransızca Patron demektir- sermayenin sermayeye karşı olan mücadelede-i müthişesi karşısında mahv oluyordu. Amele mesleğine rücu veya sukuta mecbur bulunuyordu. Aynı zamanda dahi fark-ı talih ve bunu intaç eden zıddıyet usta ile amele arasında gitgide büyüyordu.

Zıddiyet-i Sunuf

Bu sınıf ahali, bütün kuvay-ı iktisadiyenin ellerinde mevcut olan usta sınıfıdır ki, bunun hayatı teminat-ı mutlaka altında olduğu gibi en büyük düşüncesi de, malik olduğu sermayeyi tazmin etmekle meşgul olmaktır. Bu sınıf ahali müstakil ameleler ise bütün istiklal-i hareketten mahrumdurlar. Çünkü bunların hiçbirinde âlât ve edevata malik olacak para, sermaye yoktur. Hepsi makinaların esiridirler. Malik oldukları şey, istidad-ı imal ile pazularıdır. Lâkin bunları da kiraya verirler. Husule getirecekleri fiil ve amel kuvvetinden başkalarını istifade ettirirler. Demek oluyor ki, bunların hayatı hem sefilâne hem de kendilerini kullanan adamların elinde birer bazice-i iktisat oluyor! Çünkü açlıkla kavgay-ı hayata giren yalnız bunlar değil, bunlar gibi daha pek çok amele, fabrikaların kapıları önünde karınca gibi kaynayan, intihap için usta hemen elini uzatırsa, istediği kadar amele, hem daha ucuz fiyat ile çalışacak amele bulabilir; demek ki, kapı dışarı edilen amelenin yerine daha az fiyat ile başkasını koymak gayet kolay ve mümkün. Diğer bir şey daha var. O da işin az olduğu zaman ustanın ameleye müsaade etmesi için fırsat aramasıdır. Bu suretle masarif-i umumiyesinden bir kısmını tenkis etmek ister. Lâkin bu hareketile amelenin, ahalinin bir kısmını açlıktan ölmeye mahkûm edecekmiş! Bu onun vazifesinde mi?

Makinaların tezayüdü sebebiyle artık vücudlarına hemen lüzum ve ihtiyaç kalmayan bu amele bundan dolayı kendini istimal edecek bir sermayedarın vücuduna mecburiyet his ediyor. İstimal olundukları günden itibaren 'istiklal-i şahsi' lezzetinden mahrum kalıyor. Buna mukabil hiç olmazsa galî bir fiyat ile istimal edilseler, o da yok. Yalnız ölmemek ve bir lokma ekmek ihtiyacı için çalışıyorlar! Aman ne o süfli hayat!... Ne başını sokacak küçük bir kulübesi var, ne de ferdası için karnını doyuracak küçük bir lokma ekmeği. Bu mazlum ameleler bütün müddet-i hayatlarını ya bir mağaza, ya bir fabrika veya bir tezgâha geçirtirler.

Sabahtan akşama kadar sây ve amelelik zarureti altında belleri bükük oldukları halde beşeriyetin madununda bir hal ile alın teri dökerler, eğer bunların çolukları çocukları da çalışmaya mecbur olurlarsa işte o zaman meraret bir kat daha tezayüd eder. Kadının dışarıda çalışması intizam-ı haneye nakise iraz ettiğinden dolayı bu bedbahtlar her türlü lezayiz-i hayatiyeden mahrum, hatta sây ve amelleri nisbetinde leziz bir tabak yemek yemeğe bile muvaffak olamazlar. Bundan da sarf-ı nazar bade'ttaam hemen yatıp uyumak, ertesi günü erken kalkmak lazım? Ya o uyku? Dayak yemiş haydut gibi yerinden kımıldamaya iktidar kendilerine mevkud! Oturup sohbet etmek, iki tatlı söz söylemek talihinden mahrum! Fabrika, tezgâh bunlarda ne kadar âli, leziz his varsa hemen hepsini mahv ediyor. Sermaye, bu zavallıları, sefilleri istibdat-ı müthişi altında eziyor ve esir-i arzuy-u hâkimânesi eyliyor.

Demek ki cemiyet-i hazıra-i beşeriyede birbirine zıd, düşman iki sınıf ahali mevcuttur ve bu mevcudiyeti de görüyoruz. Biri diğerinin sây ve ameliyle teayyüş ediyor. Bundan dolayı da birinden diğerine karşı, hemen bir adavet ve bir mübareze-i hayat his ve müşahade olunur. Usta menafini amelenin yüzünden, daha doğrusu amelenin gündeliği yüzünden tezyid etmek istiyor ve ediyor, amele de gündeliklerini ustanın menafi yüzünden artırmak istiyorlar.

Bu iki sınıf ahaliden maada diğer bir sınıf efrad daha vardır. Onlar da küçük tacirler, küçük fabrikacılar, küçük mülk sahipleri, küçük zürra... elhasıl köylüler, yani küçük ve orta halli ahalidir.

Küçük Tacirler

Küçük tacirler müstakil yaşayamazlar. Bu hayal kabilindendir. Hatta şan ve şeref ve haysiyeti zatiyelerini muhafaza etmeleri aynı daire-i hayalâta delâlet eder. Bundan şüphe etmek için, bir defacık olsun müşterileri veya satın alıcı karşısında titreye titreye söz anlatmak ve bir parça da söylediği şeye yalan katarak inandırmak ve bu veçhile pahalı satmak için duçar oldukları müşkülat ve suûbeti görmemiş olmak lazımdır. Zaten bunlar, amele yani Fransızların 'proleter' dedikleri hayatını semere-i fiilini ve sây ve gayreti sayesinde kazananlar takımına daha ziyade yakın oldukları için –çünkü duçar oldukları cerr-i menfaat-ı gayr-i meşruadan dolayı diğerlerinin tahakkümü altındadırlar- her gün ilan-ı iflas etmeye maruzdurlar. Bunun için bu sınıf ahalinin pek suûbetli ve daima emvac-ı muhacemat içinde geçer, her an amele zümresine inmeye maruzdurlar.

Köylüler

Bir defa köylere, bir defa da o köylerde iskân edilen köylülere nazar-ı tecessüsümüzü atfedelim! Görüyoruz ki bunlar dahi sermayedaran denilen 'kapitalistlerin' muhiti içinde boğulup kalmışlardır.

Köylü sanayi-i cedidenin o müthiş çarkına dolaşmış ve bir türlü oradan canını kurtaramıyor. O mübareze-i sunuf bâr-ı sıklî altında mahkumen, zanuzede-i sefalet olmuş, halinden şikâyet ediyor. Yukarıda terakkiyat-ı sınaîden husule gelen vesaitin tevessuu elzemiyetinden bahsetmiş idik. Yani sanayi terakki ettikçe köylü mahsulâtını şehirlere dökebilmek için vesaiti nakliyenin teshili çaresini aramaya mecbur olmuş idi. Bunun için arabaların mürur ve uburuna

salih bir takım şose yolların inşası lüzumu his olundu. Vakıa bu kadar terakki bizde henüz mevcut değildi. Hükümet-i hazıra köylünün parasını almaktan başka bir şey düşünmez. Hâlbuki bu vesait-i nakliyenin tevessuu öyle bir netice hâsıl etti ki, o netice saikasıyla sanayi-i azime sanayi-i sagireye tebeddül etti. Bu kadar da değil, diğer bir netice daha hâsıl eyledi, o da mahsulât-ı arziyenin alış ve satışındaki şeraiti büsbütün tadil eylemesidir. Vakıa köylülerin ufak ticareti tevessü etti. Çünkü yalnız kendileri için mahsul yetiştirmek için değil, belki, bütün dünyanın tacir ve mültezimleri için çalışmaya mecbur oluyorlardı. Bundan ise meş'um bir netice tevellüd etti. O da fiyat nokta-i nazarından mahsulüne amir-i mutlak olamayışıdır. Çünkü Amerika mahsulâtının sürati tezayüdü, Fransa'daki buğday fiyatını tespite mecbur ediyordu. Köylü anlamadığı kavanin-i iktisadiye-yi hazıranın kurban-ı istibdadı olarak bütün istiklalini kaybetti. Muamelât-ı ticariye ve bahusus muamelat-ı sarrafiyenin bâzice-i hevesatı oldu. Yalnız bunlar için değil, belki, daha bir takım esbab-ı muhtelifeden dolayı köylü yed-i âhının elinde kurbanlık koyun oldu.

Mesela ziraatın fenni olması ve günden güne o fenn-i ziraatın terakki etmesi, köylüyü daha ziyade sarfiyata mecbur etti. Arz ve yeri fen dairesinde gütmek, gübrelemek lazım geldi. Gübreyi almak için para lazım idi. Hâlbuki ekser köylülerde ise para mevkuddur! Bunun için sarrafa müracaat mecburiyeti hâsıl oldu. Köylü bir defa sarrafın eline geçti mi, artık ölüm kabilinden olan bu vasıtanın elinden kurtulmak mümkün olamaz. Badehu köylü artık sarraf için çalışır, bütün mahsul ve hâsılatı, o sarraftan aldığı paranın, resülmalini değil, faizini vermeye yetişmez. Tabir-i âharla köylü kendisine karzen ve fakat gayet yüksek bir faiz ile para veren sarrafa irad yetiştirmek için çalışmaya mahkûm oluyor. Demek ki her yerde bir 'mücadele-i sunuf' mevcud! Her ne tarafa bir nazar-ı insaf, bir nazar-ı tecessüs fırlatsak, behemehâl bir mücadele-i sunuf görüyoruz. Köylerde, şehirlerde, kasabalarda, kazalarda her şey aynı surette cereyan ve deveran ediyor. Amele usta ile mübarez! Köylü sarraf ile muharip!

Bundan anlaşılacağı üzere cemiyet-i hazıra-i beşeriyede en ziyade zarardide olanlar ameleler ve köylülerdir.

Amele demek, yevmiyeci, gündelikçi, demektir. Gündelikçi demek de, sây ü amelini bir miktar akçaya mukabil 'satmak ve mübadele' etmek demektir.

Bu da birçok fenalıkların menşeidir. Bu fenalıkların en birincisi muhit ve âlem-i iktisad-ı hazıra taalluk edenidir.

Evet! Âlem-i iktisad-ı hazıra taalluk edenidir. Çünkü gündelikçi ya bir usta veya bir mültezime veyahut bir hükümete merbuttur. Yani bir nevi 'mukavele-i amel' ile pazusunu veya zekâsını satmıştır. Onu satın alanlar da kanun ve örf ve adet nokta-i nazarından 'serbest ve müsavi' addolunurlar.

Bu ise amele sınıfı için ne manaya şâmildir? Ne demektir? Bu, şu demektir ki:

Evvela sermaye sahibi ve paralı olan adam, bütün iş için lazım gelen âlât ve edavatı satın almaya muktedirdir. Tabir-i âharla vesait-i imal sahibidir.

Saniyen, buna mukabil amele ise yalnız pazu sahibidir. Birincisi arzu etmez, istemezse, ikincisi çalışmaktan mahrum kalır.

Bu, şu demektir ki, mahsul-ü amel mehaza gündelikçinin eser-i fiilidir. O gündelikçi sahibi tarafından mahsul-ü amelin kaç paraya satılacağını hiç vazife etmez, düşünmez, gündeliğinin ahzı ile mukavelesinin nihayet bulunduğunu tasavvur eder.

Bu şu demektir ki, sermaye sahibi gündelikçiye iş, yani vasıta-i tegayyüş ve medar-ı hayat verip vermemek hakkına maliktir. Diğer malik olduğu ikinci hak ise, gündelikçinin gündeliğini tediye ettikten sonra, kendisine kalan menfaat-ı şahsiyesini düşünmek ve zihnini bundan başka bir şey ile işgal etmemektir. Elhasıl bu, şu demektir ki,

1. Sermaye sahibi olanlar ancak menafi-i şahsiyelerinden başka bir şey düşünmezler.

2 Gündelikçi ve amele sınıfının hayat-ı ruzmere ve medar-ı maişetlerini ita veya reddetmek hakkını istimale salihdirler.

Bunu bildikleri için amelenin gündeliklerini en fahiş fiyata tenzil, say ve amel müddetini mümkün olduğu kadar azami saata terfi etmek isterler.

Sermaye Nasıl Tezayüd Eder?

Bu cevap pek kolaydır. Lakin bundan evvel fiil-i imalin ne demek olduğunu tarif etmek lazımdır. O halde 'fiil-i imal' nedir?

Fill-i imal: Madde-i ibtidaiyenin tebeddül-ü şeklile kabil-i istifade bir hale gelmesi demektir. Çünkü esas ve cevher-i aslisinde bu mevadd-ı ibtidaiyenin hiçbir kıymet-i hakikiyesi yoktur. O kıymeti ancak kabil-i istifade bir hale gelmek için tebeddül-ü şekil ettikleri zaman ahz ederler.

Mesela safahat-i madeniye derunundaki kömür parçalarile demir madeni kitleleri aslında hiçbir kıymete malik değildirler. Kuyunun üzerindeki yük de böyledir. Kabil-i istifade ve istimal bir hale gelmesi ancak gündelikçi amelenin fiili ile huzurpezir olur.

Demek oluyor ki, bu iş, amelenin eser-i sanatıdır, fiil-i imalidir.

Lakin bu eser-i sanat veya fiil-i imal acaba ameleye kıymet-i hakikiyesi nisbetinde tediye ediliyor mu? Ediliyor diye iddia etmek abestir zannederiz. Zira eğer hakikaten usta ameleye işin kıymet-i hakikiyesi nisbetinde gündelik verecek olursa, kendisinin menfaat-ı şahsiyesi ne kadar olacaktır?

Cemiyet-i hazıra-i beşeriyede –evet! İnkâr etmiyoruz- kendisine lazım olan menfaati nereden istihsar edebilecektir? O menfaat-i şahsiyeye malik olabilmek için mutlaka amelenin üzerinden o menfaati, kârı istihsal etmesi lazımdır. Yani menfaat fiil-i imalin o madde-i ibtidaiye verdiği kıymet-i zaidenin kendisi tarafından istirdat edilerek ameleye verilmesile hâsıl olur.

Demek ki menfaatte, kârda amelenin tediye edilmemiş bir 'fiil-i imal hakkı' vardır. Sermaye dahi ustanın amele gündeliğinden başka vermeye mecbur olduğu, borçlu bulunduğu fazla işinin, 'fiil-i imal hakkının' teraküm̈ünden husule geliyor ve bu teraküm ile de menfaat-i şahsiyesi teessüs ediyor.

Bu menfaat-i müterakim dahi muahharen usta tarafından büsbütün sarf edilmeyerek tezayüd ede ede nihayet ustanın sermayesini tezyide hizmet ediyor. İşte sermaye bu veçhile tahassül ve tezayüd ediyor. Sermayenin tezayüd ve tecemmuu ne demektir?

Tezayüd ve tecemmu edilmiş sermayeler, teraküm edilmiş birçok menafi-i amele dolayısile de tediye edilmemiş 'fiili-i imal' mecmuundan başka bir şey değildir. O halde sermayeye 'teraküm-ü fiil-i imal' diyebiliriz. Demek ki sermayenin menba-ı 'fiil-i imal' dir. Lakin bu fiili-i imal tediye edilmemiş ' hakk-ı fiil-i imal-i amele' demektir. O halde sermayenin herkese mensup olması tarafdaranı olmak, acaba sermayedaranı bu servetlerinden gayr-i meşru surette mahrum etmek mi demektir? Hayır! Böyle değildir. Ya, ... ilâ! ...her şeyden mahrum olan amele takımına haklarını istirdad için vesile vermek ve müstahak oldukları 'hakk-ı fiil-i imal'i ita etmek demektir.

Lakin şu satırları tenezzülen okuyan sermayedaran ile fabrika, tezgâh ve çiftlikat ve makine sahipleri ve daha sair zevat buna karşı derler ki; 'Bunların cümlesi benimdir, benim malımdır, ben kazandım, ben tediye ettim, sermaye benimdir, ameleler de benimdir, elhasıl her şey benimdir.'

Biz de onlara cevap olarak deriz ki; 'Hayır! Bin defa hayır! Bu sermaye sizin değildir, ancak tediye edilmemiş amelenin fiil-i sanatıdır, hakkıdır.'

Amele öyle insanlardır ki, parasız oldukları için kendilerini satarlar, icara verirler.

Biz iddia ediyoruz ki, âlat ve edavat, makinalar bile bunları imal eden amelenin ve makinelerin heyet-i mecmuasına hizmet eden demirler ve madenler yine amelenin malıdır. Ya niçin

onların malı olmasın? Mademki onların çiredesti-i marifet ve sanatıdır. O halde onlarındır. Etrafımızı ihata eden eşya, içinde oturduğumuz evler, kâşâneler, saraylar, üzerimize giydiğimiz elbise... kürkler, tagayyüş ettiğimiz ekmek, sebze, saire, saire ve saire... hep bir çok ebnay-i beşerin mecmua-i efali değil midir? Hatta yalnız beşeriyet-i hazıra adamlarının teraküm-ü efali değil, beşeriyet-i maziye adamlarının bile eser-i fiil-i sanatıdır. Zira bütün bu eşya, zeki bir dimağın, faal bir insanın tefekkürat-ı amika-i sınaiyesi mecmuunun eserini gösterir. Birçok ve hem pek çok faaliyet-i mevruse-i beşeriye orada meknuzdur!

O halde etrafımızdaki bütün eşya, yine bizim eserimizdir. Niçin bizim olmasın? Sây ve amel fiil-i imal hep müşterek! O halde imalat niçin mal-ı müşterek olmayacak?

Dünyada her şeyde bir inkılâp ve bir inkılâp neticesinde bir ihtilal vardır.

Müstebit hükümetler yerine meşruti hükümetler kaim olmuştur. Nitekim biz Osmanlılar otuz beş sene devam eden bir idare-i müstebidâneyi yıkmaya çalıştık, çabaladık. Nihayet muvaffak olarak hâkimiyet-i milliyeyi ilan ettik. Lakin vazifemizi bu kadarla bitti tükendi zannedersek, hata, hem pek büyük bir hata etmiş oluruz. Demiş idik a, her ihtilal için bir inkılâp lazımdır. Bizim tasavvur ettiğimiz idare-i hükümet, yani 'hâkimiyet-i avam' için yine büyük büyük cidallere göğüs germeye, ihtilal için binay-ı inkılâbı korumağa mecburuz. Beis yok! Mademki, şimdilik millet hâkimdir. İnkılab-ı tabii ile nizam-ı âlem-i iktisatta dahi 'hâkimiyet-i hukuk-u avam' tahakkuk ve tenemmu edecektir.

Sermayedaran cemiyeti yerine sosyalistlerin cemiyet-i meşrua ve mesudesi kaim olacaktır. Bu da ne ile kabil olabilecektir? Bugünkü sermayedaran cemiyeti yerine 'iştirakiyun cemiyeti' getirmekle kabil olacaktır.

O halde 'iştirakiyun cemiyeti' nedir? Ne demektir? Bunu tarif ve izah etmek lazım!

İştirakiyun cemiyeti: Vesait-i imal ile vesait-i mübadelenin meslek-i hâkimiyet-i avam üzere tebeddül ve istishabı demektir.

Bu da nasıl kabil olur? Kendimize bir hatt-ı hareket tayin etmekle! Öyle ise takip edeceğimiz hatt-ı hareketi tarif etmek mecburiyetinde bulunuyoruz.

İşte hatt-ı hareketimiz:

Vesait-i imal ve sây ü amel âleminde beşeriyeti çalıştırmak için lazım olan şeylerden müteşekkil ve onlar da makine, âlât ve edavat, fabrika ... ilah gibi şeylerden ibarettir. Yani iş âlât ve edavatından mürekkebdir. Hâlbuki bunlar hal-i hazırda kimlerin elinde bulunuyorlar? Sermaye sahibi adamlarla mülk sahibi adamların elinde değil mi?

O halde cemiyet-i hazıra-i beşeriyenin fenalıklarından ve sefalet-i beşeriyeden mesul olacaklar kimlerdir? Ancak bu zevat-ı kiram değil mi? Zira bunların hepsi şahsi ve birer mülk sahibi! Sermaye sahibi!

Servet ve resülmal sahibi oldukları içindir ki, gündelikçilik yeryüzünde mevcuttur. Bunun içindir ki insanlar âlât ve edavat-ı imal bulabilmek için esir gibi satılıyorlar! Yine aynı sebepden dolayıdır ki, yeryüzünde 'serbesti-i mübadele'de vücud buluyor.

Serbest-i mübadele ne demektir?

Serbest-i mübadele demek, 'sermaye sahibi adamları teşkil eden fırkanın, sınıfın iradlarını tezyid ve tezayif niyetiyle yekdiğerleri arasındaki mücadele-i cerr-i menfaati' artırmak demektir.

Bundan dolayıdır ki, bunlar yalnız varidat-ı şahsiyelerinden başka bir şey düşünmezler. Menfaat-i müştereke-i beşeriyeyi kâle bile almazlar.

Yevmiyeciliği ve bunun fenalıklarını, serbest-i mübadeleyi büsbütün mahv etmek için elimizdeki vasıta-i yegâne mülk-ü şahsi ile imtiyazatı ref' ve ilga etmektir. Buradaki mülk-ü şahsiden murad, vesait-i imal ve vesait-i mübadeleye ait şeyler içindir.

İşte 'iştirakiyun taraftarı' olmak bu demektir. Lakin bu vesait-i imali ne yapmalı!

Kendisine tahsis edilenlere, yani umumiyet-i beşeriyeye, iştirakiyet-i umumiyeye iade etmeli!

Filhakika âlât ve edevat-ı imal yirmi asırlık icadat-ı müterakime-i beşeriye mahsulüdür. Biri diğerini veli ederek icat edilmiştir. Herbiri bir say ve amel-i şahsi mahsulü olarak icad olunmuştur.

Lakin hali hazırda ise bu âlâta malikiyet-i hakikiye, sermayedar sınıfı tarafından pek çok vekayiin tesiri altında vuku bulmuştur.

Ya hile ve desayis ile soyarak veya miras olarak bazen da muamelat-ı sarrafiye ile elde edilmiş servet ve samandır. Lakin hiçbir vakit amel-i şahsi eseri olarak elde edilmemiştir. Olanlar da pek nadirdir.

Amel-i şahsisi sayesinde iktisap edilmiş bir mülk ve servet olduğu farz edilse bile, tazminat ile ahz-ı emlak edilerek tasarruftan mahrum etmek kifayet eder. Öyle bir tazminat ki, hayatlarının son gününe kadar kifayet edebilsin!

Lakin asıl maksad bunda değildir:

Asıl maksad, bu âlât ve edavatın 'iştirakiyete' rücuudur. Bu mülk-ü şahsi meselesi üzerine pek çok ısrar etmek isteriz.

Zira herkes zannedecek ki, sosyalistler mülk-ü şahsinin düşman-ı azamıdırlar.

Hatta buna misal olarak (Proudhon)nun dediği 'mülk-i şahsi bir eser-i sirkatdir' cümlesini zikrediyorlar. Hâlbuki bilmiyorlar ki (Proudon) mülk-i şahsinin en birinci ve hatta en büyük müdafilerinden birisidir. Çünkü (Prodon) yalnız hal-i hazırdaki sermaye ve servetin sahibi adamların mülk-i şahsilerini muaheze etmek istiyerek bu cümleyi istimal etmiş idi.

Ne olursa olsun biz eminizki, sosyalizm bilakis herkese bir mülk-i şahsi teminine sebep ve vasıta olacaktır. Binlerce amelenin heyet-i mecmuasında mülk olarak ne var? Gündelikleri değil mi? Bu yevmiyeleriyle hemen hemen ölmeyecek kadar tegayyüşe muvaffak olabiliyorlar, olabiliyorlar ise ne mutlu onlara!

Kuvveden fiile çıkarılacak maksat dahi zenginlerin emlak-ı şahsiyelerini ref' ve ilga etmekten başka bir şey değildir. Zira bu vechle herkese sığınmak ve yaşamak için bir mülk-ü şahsi hakiki temin ve yine bu vechle ihtiyacat-ı azime-i hayatiyenin en lüzumlu ve en yakın olanları teshil edilmiş bulunacaktır.

Bize sual-i varid olarak dense ki, bu mülk-ü şahsi neden ibaret olacak? Ve ne üzerine istinad edecektir?

Cevaben deriz ki, bizim maksadımız bütün âlât ve edevat-ı amali sadece müşterek olarak istimal etmek değil mi? O halde bütün mevadd-ı ticariye, elbise, mevadd-ı hayâtiye-i şahsiyeden madut olan eşya takımı vesaire tasarruf ve istimlâke salih olmalıdır.

Âlât ve edavat-ı imal, tabir-i âharla vesait-i imal sermayedar tarafından 'sermaye' namıyla yâd olunduğuna ve sosyalistlerin de o sermayeyi mesleklerine muvafık bir surette yedd-i hâkimiyet-i avama tevdi etmek istedikleri için sosyalistlere 'sermayeyi mahv edenler' taraftarı deniyor. Böyle bir fikir hem münasebetsiz hem de abestir. Çünkü sosyalistlerin istedikleri şey, sermayeden olan edavat ve âlât-ı imalin lağvı değil, zira onsuz mamul olamaz, bilakis bu sermayenin şekli tasarruf-u şahsisini tebdil etmektir. Biz o sermayeye 'iştirakiyun' mesleğiyle mütenasib bir şekl-i cemiyet-i beşeriye vermek isteriz. Başka değil!

Hülasa olarak şunu söyleyebiliriz ki, sosyalizm mesleği, sermaye emlak-ı şahsiyesinden mütevellid ve husule gelen irad-ı hâsılat ve imtiyazını ref' ve ilga eyleyecektir.

Hâsılat, sermayenin istimal olunduğu tarza göre faiz, irad, ücret, icari satış, hisse-i senedat namını alır.

Mana-yı hakikisile ferd-i âhırın sây ve amel neticesinden teraküm eden hâsılat demektir.

Bu hâsılatı bütün avama inhisar etmek için 'iştirakiyun' mesleğini tercih ediyoruz.

Mesela tasavvur ettiğimiz cemiyet-i beşeriye farz edelim ki büyük bir cemiyet-i sınaîye olsun. Tabii bu cemiyetin hissedaranı pek çok hemşehrimizden mürekkep ve her bir evlad-ı vatan da doğduğu günden itibaren bu cemiyetin azasından madut olacaktır.

Bütün bu hissedaranı bugünkü cemiyet-i beşeriyede olduğu gibi, fakat müştereken fabrika, makine, mevadd-ı ticariye ve mahsulâtın sahibi gibi farz edeceğiz.

Şimdi bu mahsulâtı, her fert tarafından kabil-i istifade bir tarzda, nazırlar tarafından cemiyetin aza ve efradına taksim edelim! Nasıl ki bugünkü hisse-i senedat hissedarana taksim ediliyor. Biz de böyle yapalım. Herkes bütün müddet-i hayatınca hisselerine düşen miktar ile –nasıl ki bugünkü hissedaranı senedat kendi hisselerile yaşıyorsa öylece- yaşasın!

Lakin bugünkü cemiyetler ile –ki bunların hisse-i senedatı kendi mahsul-ü sây ve amelleri değildir- bu cemiyet arasında pek büyük bir fark vardır. Çünkü tasavvur ettiğimiz cemiyeti müstakbelede her bir şey, yani mesleği, iktidarı nisbetinde bir şey hâsıl etmek için çalışacak. Herkesin mahdut bir işi, her birinin semere-i sây ve gayreti umumun olacaktır. Umum her ferdin sây ve ameline sahib-i mülk olacak! Hissedaran ile amele aynı cüz-i fert üzerinde mezc olmuş iki hisseden ibaret olacaktır.

Bu suretle de 'mücadele-i sunuf' nabedid olarak sunuf-u müteaddide olmayacak.

'İştirakiyun' mesleği nazariyesini bu vechle anlayıp kabul ettikten, gündelikçi ve amele için saadet ve adalet-i mutasavverenin bu meslekte mevcut olacağı ifham ile kabul ettikten sonra 'sosyalist' muhariplerden olmaktan içtinap etmek isteyenler, bilmeyiz artık bulunacak mı? Lakin böyle zengin ve fakiri olmayan bir cemiyeti teşkil ve idare etmek kabil mi? Öyle bir cemiyet ki bütün efradı müşterekülmenfaa ameleden müteşekkil olsun!

Şerait-i inkılabiyeye riayet etmek şartile tasavvur ettiğimiz cemiyet birden bire iştirakiyun cemiyetine münkalip olabilir mi? Bunu şöyle bir misal ile gösterebiliriz. Lakin bu misale ancak bir faraziye kıymeti vererek zikredeceğiz. Farz edelim ki, bugün yarın bütün sermaye ve servet sahipleri bir arzu-yu menfaatperestâne ile kürre-yi arzın bir tarafından tecemmu etsinler.

Yine farz edelim ki, çalışmaksızın hisse-i senedat ve iradile geçinen pek çok zevat-ı sahibülservet de bunlara inzimam etsin. Cümlesi, adetlerini tamamen istiaba kâfi büyük ve gayet büyük bir vapura rakiben müştereken bir seyahata çıksalar ve bir iki kış zamanını kutb-u şimalide geçirmek üzere seyahatlerinden avdet etmesinler. Acaba kürre-i arz üzerinde ne gibi tebeddülat husule gelir?

İki netice-i mühime:

Birisi malik oldukları servet ve saman ve irada rağmen hem adat-ı kadime üzere huzuzat-ı nefsaniyelerini memnun etmekten aciz kalacaklardır, eğer açlıktan ölmek derecesine gelmeseler bile gayet miskinâne bir hayat geçireceklerdir.

İkincisi ki, bizce önemlisidir. Kürre-i arz, cemiyet-i beşeriye yine meşî ve hareketinden geri kalmayacaktır. Ameleler yine fabrikalarına gidecekler, işlerile meşgul olacaklardır. İmalat yine mübadele edilecek, mahsulât yine satılacak. Kürre-yi arz üzerinde onların yerine kaim olacak, mühendis bulunacak. Direktörsüz, kontmastersiz, kalmış şubelere ameleler, gündelikçiler içlerinden reis ve direktör intihap ederek yine işe devam edilecektir.

Ve işlerine elvermediği zaman da o direktörü, o reisi arzuları ile değiştirebilecekler ve herkese yaşamak için kâfi miktar tediye edilmekte devem edilecektir. Hiçbir şey tebeddül etmeyecek, yalnız bütün semere-i imalat ve menfaat-ı irad beynlerinde taksim edilecek!

Bütün kuvay-ı servet mücadelât ve mübadelât içinde kaybolup gitmeyecek! Ve bir devr-i cedid-i hürriyet herkesin zekâ ve iktidar ile ilmini neşvünema ettirmek için bâb-ı vesaitini açacak. Lakin!!! Şuracıkta duralım... devam etmeyelim. Çünkü unutmayalım ki, küçük bir misal ve faraziye göstermek için bunu nakletmiş idik. İşte bununla pekâlâ gördük ki, fakir zengine muhtaç olmaksızın yaşayabiliyor. Fakat zengin fakirin vücuduna her vakit muhtaçtır.

O halde 'iştirakiyun' mesleğinin vücudunu kabul etmek nazariyesi kolaylaşıyor.

Amele Fırkası Teşkilatı Sosyalizme Ne Vasıta İle Vasıl Olunabilir?

Yalnız, tasavvur ettiğimiz hangi mesleğe doğru hatve-endaz-ı terakki olacağımızı ve onun mevcudiyetini, elzemiyetini göstermek kifayet etmez! Hangi tariki takip ettiğimiz, hangi vasıta ile amele sınıfını, cemiyet-i hazırayı muhafazaya müstenid olarak cemiyet-i müstakbeleyi idareye muvaffak olacağını göstermek lazımdır.

Bizim için vesaitin mecmuu ancak bir şeyde tecemmu eder. O da amele sınıfını bütün eşkâl-i müteaddidesile teşkil ve tesis etmek ve bu vasıta ile de beynelmilel amelelerin itilaf ve harekât-ı müştereke ve umumiyelerine çalışmaktır.

Lakin makam-ı itirazda, ahalinin bazıları tarafından bize şöylece bir sual varid olabilir ve denilir ki:

Hâlihazırda amele sınıfı ne maddeten, ne dimağen ve ne de zekâveten kâfi miktarda terbiye görmemiştir. Bunun için heyet-i içtimaiyenin havayiç-i iktisadiyesini idare etmeye muktedir değildir.

Yine bunun için malumat-ı fenniye ve malumat-ı umumiyey-i iktisadiye lazımdır. Bu ise amele sınıfında yoktur. O halde bu sınıfa bir fabrika, bir tezgâh, bir ameliyathanenin idaresini bırakmak, cemiyet-i hazırayı girdab-ı harabiyete atmak demektir.

Evet! Bizde itiraf ederiz ki, henüz amele sınıfı hem kuvvetsiz, hem de oldukça terbiye-i içtimaiyeden mahrumdur. Lakin bunun içindir ki diğer bir meselenin halli lazımdır. Yani o terbiye ile malumat-ı fenniye ve iktidarın neşvünema-i tamamisine kadar amele sınıfının dimağını mütenebbih ve müteyakkız edecek bir hale getirmeliyiz.

Bir şeyi yapmak için evvela o şeyi düşünmek lazımdır. O halde eğer amele sınıfına tahmil edilen vazife büyük mikyasta ise, mademki teklif edilen maksat kabil-i ihtimal ve mümkündür, o halde cesurane başlamalı, yani o maksada lüzum-u kati vererek heyet-i içtimaiye-i cedidenin vusulü için tesri-i vesait eylemeli.

Amele sınıfını iştirakiyun mesleğine kabiliyetli bir hale getirmek nasıl mümkün olur? Sualine karşı şu veçhile ve bilcesare cevap verir ve deriz ki, yavaş yavaş kendi işini görmeği öğrenmekle olur! Demek oluyor ki, o perişan amele sınıfını bir kanun-u nizam ile tanzim ederek terbiye etmek lazımdır.

Bu tanzim ve terbiyede amele sınıfını muntazam bir surette iş görmeye alıştırmakla olur. Aynı zamanda dahi sermayedaran sınıfının sermayesi yerine kaim olacak kuvve-i kâfiye verilmelidir ki, o sınıf vücud bulsun. Bundan dahi o sınıfta heyet-i içtimaiye-i cedideyi idare etmek için istidat ve ehliyet tevellüd eder. Bu veçhile idareye alışan 'proleter' sınıfı küçük cemiyetleri idare ede ede büyükleri idare etmek iktidar ve ehliyetine malik olur. Sermaye kuvay-ı hazırasını ezmek, def' ve tenkil etmek için lazım olan kuvve-i cedideyi de hikmet-i tecemmu ve teavünde bulmaya muvaffak olacaktır.

Âtide buna dair birkaç misal göstermeye gayret edeceğiz ve amele sınıfı tanzimatına lazım gelen vesaitin bir kaçını zikredeceğiz.

O şekil icraat-ı tanzimat da şunlardan ibarettir.

- Evvela sendika,

- saniyen iştirak-i âmâl cemiyetleri,
- salisen kuvay-ı mülkiyenin zabt ve tesiri,
- rabien beynelmilel amelelerin itilaf ve harekât-ı müştereke ve umumiyeleri.

Sendika

Sendika nedir? Ne demektir?

Bir hizmette, bir işteki amelelerin içtimai veyahut menafi-i müşterek-i sınaîlerini müdafaa etmek için aynı meslek ve sanatta olan yevmiyecilerin heyet-i müşterekesi demektir.

Fransa kanunu sendikaları 'menafi-i iktisadiyelerini müdafaa ve mütalaa etmek için tecemmu etmiş bir cemiyettir' diye tarif ediyor.

Bunun iki mühim vazife-i hasenesi vardır:

Birincisi yevmiyecilerin yani 'proleter' denilen bütün amelelerin kuvay-ı tedafüyelerini tazif eder.

İkincisi iş, meslek ve sanatların umuru ile meşgul olmayı talim eder.

Bu iki vazife-i haseneden birincisini ele alalım. Amelelerin kuvay-ı tedafüyelerini nasıl tazif eder? Bunu tahlil edelim.

Direktör veya ustanın muaddel-i iktisadisi olan sermaye kuvvet ve nüfuzu önünde yevmiyeci amele yalnız ve münferid olarak hiçbir şeye muktedir değildir. Zira üzerine çöken ve hükmeden teşkilat-ı hazıra-ı azime-i içtimaiye ile hem eziliyor hem de küçük bir toz parçası zerratı şeklinde cu havada uçup duruyor.

Lakin o amele ve yevmiyeci sendika efradından olmakla, yani bir sendikaya irtibat-ı kavi ile bağlı olduğu halde, bilakis sây ve amel-i fiilini tasvir eden mefhum şahs-ı müçteminin bir kısmı demektir. Bu halde kendisine pek çok vesait-i icraiye arz-ı endam eyler.

Birincisi: İtisap-ı hukuku için ustalar 'patronlar' heyetine karşı gönderilen bir cemiyet-i murahhasaya malik olmak vesait-i sulhperverânesi, ikincisi: 'terk ve tatil-i eşgal' gibi vesait-i harbiye-i iktisadiyedir.

Amele bu vasıtalar ile kendi namına hiçbir şey istemez. Lakin bir tevaün ve heyet-i kefalet-i müteselsile-i ferdi namına ister. Bu da ameleyi hem serbest ve müstakil yapar, hem de o ameleye cesaret verir. Başka bir şey daha var. Kuvve-i maliyelerinin tezayüdünü hisseden bir amelenin kuvve-i maneviye-i tedafüiyesini tezayüf eder, taleplerinde ısrarda daha ziyade cesaret bulurlar.

Arzuy-u müstebidâne-i sermayedarana boyun eğmeyerek 'bir kuvve-i cedide-i muzafferâneye' istinad ile ısrarlarında devam ederler. Az zaman içinde netayiç-i matluba pek büyük olur. 'Tatil veya terk-i eşgal' meselesi amelelerin hukuk-u meşrua-i iktisadiyelerini istirdad için vasıta-i yegâne olan bir haktır. Bu hakkı üzerinden kimse ref' ve ilga edemez yani alamaz.

Bütün sendikalar tarafından 'terk-i eşgal' mücadeleleri mevki-i icraya konulduğu zaman, yalnız gündeliklerin hal-i aslilerinden ibkası, tezyidi veya müddet-i eşgalin tenkisi için değildir. Belki bunlardan maada, bir de amelelerin bir ustadan 'patron' bir kontrmasterden veya sendika heyetine dehalet etmemiş bir ameleden adem-i memnuiyetleri esnasında fabrikadan tardı için malik olarak istimal ettikleri bir kuvvettir. O kuvvettir ki, muhit-i iktisad-ı ameleyi ıslah edecektir. Yine o kuvvettir ki, sendikalara fabrika veya tezgâhın icraat ve idare-i dâhiliyesine müdahale etmeye hak verecek ameleyi ustanın o emr-i müstebidâne-i tahakkümünden kurtaracak, esir bir kuldan serbest bir adam yapacaktır.

Sendikalar 'terk-i eşgal' hakkile ustalara bir heyet-i murahhasa izam veya müdafaa-i menafi-i amele için bir hakem-i mutavassıt intihap ederek tesviye-i umur-u ameleye yardım eder. Bundan dolayıdır ki ustaların hüküm ve nüfuz-u tahsilleri tenakusa uğrar, kontrol tahtına girer, inkısam eder.

O halde sendikaların vezaifi, hiç olmazsa şimdilik muvakkaten olsun fabrikalarda, tezgâhlarda idare ve icraatı mukaseme etmek olacaktır. Tedricen sendikaların hüküm ve nüfuzu tezayüd ve terakki ederek bir gün gelecek ki, ancak onlar hükümferma olacaklar. İşte o vakit vesait-i imalata istishap amele sınıfı için temin olunarak bizim tasavvur ettiğimiz cemiyet-i mesude-yi iktisadiye tevellüd edecektir.

Sendikaların başka bir vazifesi daha vardır ki, o da azası efradına meccanen iş bulmak olacaktır. Hatta bu meccanen iş bulmak imtiyazı da ancak onların yedd-i iktidarında bulunacaktır. Bu ise yine vesait-i imalatın 'hâkimiyet-i avam' esası üzerine istihsal ve istishabı demektir.

Meslek ve sanatın umumile meşgul olmaya nasıl talim edecektir?

Amele işi biter bitmez vücuda getirdiği mahsulün, işin ne olup olmayacağını hatırına getirmez, hatta düşünmez bile! Bu da kendisine verilen yevmiyeden memnun olan terbiye-i iktisadiye görmemiş amelelerin bir nazariyesidir. Lakin bir sendikaya dehalet etmiş ve hukuk-u medeniye ve beşeriyesine vakıf, sây ve amelinden bir kısmının tediye olunmadığını hisseden mütefekkir bir dimağ, amele hukuk-u şahsiyesinden bir kısmının başkası tarafından cerr-i menfaat ile kaybolmaması için esbab-ı müteaddide tecrübesine kalkar.

Amele kendisini –istihdam değil- istimal eden fabrikacının, ustanın, kumpanyaların, hatta hükümetin bile, kendi fiil ve amel-i şahsisinden istihsal ettiği menafin ne kadar büyük olduğunu ve ne kadar çok servet ve samanın beyhude yere sarf ve itlaf edildiğini anlamak ister.

Muhit-i sefaletinin ıslah ve tamiri için sanatının şerait-i iktisadiyesi üzerine amelenin bahs-i mekal etmesi lazımdır. Bunun içinde kendi işini, umurunu ve istediği şeyi bilmesi farzdır. Ta ki, istihsal ve istirdat etmek istediği ıslahat-ı matluba vesaiti elinde bulunsun.

Her usta veya ustaların heyet-i mecmuası bir sendikaya dehalet etmiş bir amelede ihtilalci bir ferdin vücudunu hisseder ve o ameleye fenadır der.

Hâlbuki bizce bu bilakistir. Yani biz iddia ederiz ki, fena olan amele cereyan-ı umumi ve müşterekeye dehalet etmeyen ameledir.

Bir sendika heyet-i müteşekkilesinin kaim ve daim olması, bütün mehazir ve mehalike karşı göğüs gerebilmesi için mutlaka efal-i müştereke-i ameleye ihtiyacı vardır.

Hukuk-u şahsiye ve medeniyelerine malik olmak isteyen akıllı, medeni, faal, muharip, mücadil bir amele sendika olmayan yerlerde bütün sanattaşlarını toplayıp 'bir sendika' teşkiline gayret etmelidir.

Zira fikir daima terakkiye meyyaldir. Ekseriyet daima ekalliyetten teşekkül etmiştir. Bugün adedinin az olmasile bir adamın fikrinden feragat etmesi lazım gelmez. Hak her vakit ekseriyette değildir.

Hakkı evvela ekalliyet ister, badehu ekseriyet kabul eder. Her memlekette dahi böyle olmamış mıdır? Bir fikr-i medeni ve meşru, an-ı vahidde pek çok dimağlarda tevellüd etmek hassasına malik olmamış mıdır? Bir fikr-i şahsi tevessu ede ede ekalliyetten ekseriyete tebeddül etmiştir. Bunun için anasır-ı ameleye lazım olan birinci şeyi isteyeceğini bilmek, iyice anlamak tekrar etmek badehu mevki-i fiile kayması için kendi teşebbüs-ü şahsiyesine güvenmek lazımdır. Fikr-i şahsi ve onun müdafaasındaki sabitkademlik her matluba vusul için bir düstur addolunmalıdır. Varsın amele, fikrini müdafaa etmek için bugün bir şey olmasın, yarın kendi fikrini kabul ettirecek diğer bir amele daha bulunur. İki iken dört, dört iken onaltı, ilânihaye olur, büyür gider. Sendikalar teşkil eder. Hele bir defa sendikalar teşkil etti mi aklı işe erenler başa geçerler. İstirdad-ı hukuk-u magsubeleri için çalışırlar, onlar için muvaffakiyet artık kuvvetleri nisbetinde mütenasibdir. İşte o kuvvetler, iktidarlar, liyakatler, arzulardır ki, sendika teşkilatının eshab-ı müteharrikelerinden madutturlar.

İştirak-i Âmâl Cemiyetleri

Bu cemiyetler tamamile sendikalar gibi aynı kavaid-i matlubeyi havidir. 'İştirak-i âmâl' cemiyeti ne demektir?

'İştirak-i âmâl' cemiyeti: Gündelikçilerin efal ve arzuy-u müştereklerile muhit-i medeni-i iktisadilerinin ıslahat-ı maddiye ve maneviyelerine vasıl olmak için mevki-i tatbike koyulmuş bir cemiyet demektir.

İster istihlak 'yani yiyip içmeye ait şeylerin iştirak-i âmâl' cemiyeti olsun –ki bundan da maksat hayatın birinci ihtiyacı olan şeyleri gayet ucuz fiyat ile tedarik etmek demektir- isterse 'müşareket-i mütekabile' iştirak-i âmâl cemiyeti olsun, bu ikincisinden de maksat, hastalık, memat ve işsizlik zamanında müracaat edilecek bir cemiyet demektir.

Yevmiyeci, amele hastalık günleri için kazandığı paradan bir miktarını bir tarafa koymaya, yani iktisada muktedir değildir. Yalnız hastalık günleri için değil, hatta sermayedaran tarafından gelecek darabat-ı müthişe-i mücadeleye göğüs gerebilmek için de lazımdır.

Bu cemiyet amelenin ihtiyacı olduğu mevadd-ı gıdaiyeyi tedarik, fakat aynı miktarda daha az bir para ile tedarik edilmeye dahi hizmet eder.

Gündelik, ameleyi ancak günbegün yaşatmaya kâfidir. Lakin müşterekülmenfaa olunca meselenin rengi değişir. Dâhil-i sendika olunca ise; bütün bu müşkülat-ı içtimaiye neticesinde kuvvet ve nüfuzu artar.

Amele faraza para almak esaretinden tahlis-i giriban ederek mevki ve muhit-i iktisadiyi teşyit ve tahkim eyler. Ve bu veçhile tarih-i hasenesi pek az bir zaman zarfında tecelli edecek olan bir kuvvetin kısm-ı mütemmisini teşkil eder.

Bu müşterekülmenfaa cemiyetlerin madumiyeti zamanında pek çok şeyler amele için hemen adimülimkân gibi addolunuyordu. Mevcudiyeti ile artık şimdiden sonra iş bulmak için amele vasıta-i âhire müracaatta muhtaç olmayacak. Bu sayededir ki sendika merkezinde bir kütüphane, sanat ve mesleğe hadim ve menafini müdafi' bir gazeteye malik olacaktır.

İşte zahirde küçük gibi görünen fakat maneviyat-ı hakikiye nokta-i nazarından gayet büyük olan şu iki vasıta ile amele hem terbiye-i içtimaiyesini tezyid edecektir, hem de bütün âmâl-i hasene-i şahsiyesini bahtiyar eyleyecektir.

Bunlar öyle mühim netayiç-i teavüniyedir ki ancak birçok insanların şerait-i içtimaiyesi suretile zuhur yafta-i memnuniyet olur.

Zaten bizim Türkçemizdeki darb-ı mesel buna büyük bir misal-i muhassem olmaz mı? 'Sürüden ayrılan koyunu kurt kapar' derler.

Kuvvet bulmak için ittihat etmek lazımdır.

İttihat kuvvetin rükn-ü aslisidir. Demek ki, bir kuvve-i cedide-i ittihada malik olmak için yine sendika şerait-i hayatiyesinden biri olan müşterekülmenfaa 'iştirak-i âmâl', 'istihlak' teavün cemiyetlerini teşkil etmek lazımdır.

Yani tabir-i âharla bu teavün cemiyeti bir kuvve-i cedidenin tevellüdüne hizmet edecektir.

Bunlar ki, aynı zamanda ameleyi küçük cemiyetleri idare etmek iktidarile muttasıf eyler, büyük cemiyetlerin idaresine hazırlar. Demek oluyor ki bu 'teavün cemiyetleri' yarınki teşkil edeceğimiz cemiyetin bir numune-i mücessemidir.

'Müşterekülmenfaa iştirak-i âmâl' bir cemiyet demek kapıları herkese açık bir teavün cemiyeti demektir.

Sermayesile efradı her zaman tebeddül eder ve etmelidir. Böyle cemiyetler mevcudiyet-i hakikilerini devam ettirmek için herkes tarafından nizamatına riayet etmek, yani bütün azası tarafından cümlesinin rey ve fikr-i şahsisile teessüs etmiş nizamatına itaat etmek lazımdır.

Bu cemiyet azaları etrafından dahi bundan başka bir şey istemezler.

Duhuliye ita olunduğu için her isteyen girebilir. Her giren bundan dolayı da hissedaran-ı menfaat olabilir.

Bundan başka bir hisse-i hasenesi dahi vardır. O da cemiyetlerin 'hâkimiyet-i avam' esası üzerine müstenit olarak kurulmasıdır. Çünkü müdürler, bütün hissedaranın tecemmuu ile intihap ve onların kontrolü tahdında idare olunur.

Bu da amele ile hissedaranı büyük cemiyetler idaresine istihzar eder ve vesait-i imalin meslek-i 'hâkimiyet-i avam' üzerine olmasına yardım eder. Bunu da pek çok misallere istinaden isbat edebiliriz.

İngiliz 'iştirak-i âmâl' menafi-i mütekabile cemiyetlerinden heyet-i müttefike-i azime halinde yekdiğerine merbut idare olunan (İskoçya) ve İngiltere valizalleri WHOLESALIS D'ECOSSI ET D'ANGLETERRE 1902 senesinde (1390) adet cemiyetten ibaret idi. Aynı zamanda (cemahir-i müttefika-i Amerika) da (1476) istihlak, yani mevadd-ı gıdaiye iştirak-i âmâl cemiyetleri var idi. Bunlardan (1390) adedi buğday değirmeni, tezgâhtar, potin, gömlek, yün, emval-i beytiye, tütün, kâğıt, ilah, fabrikalara maliktirler.

Bunların cümlesi (1390) heyet-i müttefika-i azime azası efradının emval-i müşterekesinden başka bir şey değildir. Bir gün gelecek ki bütün memleketlerde iştirak-i âmâl teavün cemiyetleri bu İngiliz seyyiat-i iktisadiye-i azimelerile rekabet edercesine tezayüd ve terakki ve her nevi imalatı umumun menfaati dâhilinde sosyalizm mesleğine muvafık surette istishabe yardım edecektir.

Muahheren (Fransa) da dahi sosyalist teavün cemiyetleri teşekkül ederek umumiyesi üzerine 'toptan satan mağazalar' iştirak-i âmâl cemiyetleri teessüs etti.'Bel Vilovaz Egalister' iştirak-i âmâl cemiyetleri bunların birer numuneleridir.

Demek oluyor ki amele sınıfı için bu cemiyetlerin netayiç-i hasenesi pek büyüktür.

Bunlarla dahi amele sınıfı için kuvvet, iktidar ve liyakatinin tevellüd edeceğini intaç edebiliriz.

Vesait-i Mübadele

Düstur ve tabir-i resmide bahs ettiğimiz 'vesait-i mübadele'nin meslek-i sosyalizme muvafık surette ne veçhile istimal edebileceğinden bahs etmeye de mecburiyet hâsıl oluyor. Bu da nasıl vücuda gelir? Bittabi yine elimizdeki aynı kuvvetlerden istifade etmek şartile husulpezir olur.

Vesait-i mübadeleyi sosyalizm mesleğine muvafık surette istishab etmek, yani bu fikrimizi kuvveden fiile çıkarmak, ticareti lüzumsuz bir hale ifrağ etmek ve mahv etmek demektir.

Fikrimizi biraz izah edelim:

Mahsulü husule getiren amele, yani mahsuldar ile mahsul arasına nasıl ki, tufeyli bir sınıf girip mahsul-ü müşterek olan semereyi sây ve amele temellük ediyorsa, mahsuldar ile o mahsulü sarf ve istihlak yani satın alanlar arasında da yine umumiyet-i müşterekenin menafiine muzır vasıta-i âhar girmiştir ki bunlar da tacirlerdir. Bu tacirler cemiyetin hal-i hazırı nokta-i nazarından iki cihetle muzurdurlar.

Evvela bunların sattıkları eşya üzerinden aldıkları ve kazandıkları menfaat hayata en çok lüzumu hatta elzemiyeti olan eşyalar üzerinde daha fazladır.

Yukarıda menfaat ve kazançtan bahsettiğimiz zaman, hal-i hazırdaki sermayedar cemiyette kazancın bir kısmı, mevadın malik olmadığı kıymet-i hakikiyesinden fazla bir fiyat ile satılışından ileri geliyor demek istedik. Hatta ne miktar eşya satabileceklerinin kendilerince meçhul olmasını da ilaveten arz eylemiş idik.

Bazen tacirin mağazası birçok emval ile doludur, âdeti üzere satmaya muvaffak olmak ister, lakin satamaz.

Bu çokluktan buhran ile tenkis-i fiyat tevellüd eder. Bazen de satın alacakların ne miktar mal isteyeceklerini evvelden hissedemezler. Kâfi miktar mevadd-ı ticariyeye malik değildirler.

Bundan tezyid-i fiyat ile yine buhran zuhur eder.

Şu noktada nazar-ı dikkati celp olunacak en ziyade köylülerimizdir. Zira sosyalizm mesleğine muvafık olarak vesait-i imalin tesahübü köylü için elzem ve acil bir ilaç değildir. Bilakis vesait-i tevziin istishabı köylüye ameleden daha ziyade yakındır.

Çünkü umumiyetle köylü, amele gibi her türlü vesait-i imalden mahrum değildir. Onun kendisine mahsus bir tarlası, küçük bir evi, âlât ve edevatı vardır.

Hâlbuki amele bilakis köylü gibi vesat-i tevziin anarşisinden, mahsulâtın satışındaki noksan-i intizamdan müteessir ve muzdarip değildir.

Köylü ya bilâ veyahut bilvasıta kendisinden eşya satın alanın kurbanıdır. Zira eğer eşya pahalı satılır ise köylü bundan istifade edemez. Çünkü köylüden evvel mültezim!!! Müteahhid, muameleci fiyatın yüksekliğini hisseder, hatta bazen da icad eder. Satın almak için bekleyemez hemen alır. Lakin köylü satmak için bekleyemez, çünkü ya zahire ve malın çürüyeceği korkusundan veya ziyade olan ihtiyaç-ı azim ve seriinden dolayı kendisine teklif edilen fiyata satar. Satın alandır ki bundan istifade eder, zengin olur. Eğer mahsulât-ı arziye çok ve bereketli ise kaybeden yine köylüdür. Çünkü ucuz fiyat ile mahsulünün satılması sermayedaran anarşisini bir kat daha ispat eder.

Demek oluyor ki köylü herkesten ziyade mutazarrır olduğu için ihtiyacı miktara, nadir şeyi kıymete tatbik eden mahsulâtın bir nizam-ı mantıki füruhatı dâhilinde icrasına herkesten ziyade hissedardır. Bu da hiçbir vakit gayr-i mümkün değildir. Yalnız vesait-i mübadelatın sosyalizm mesleğine muvafık ve mutabık olarak istishabile husule gelecektir. Ne gibi tedbir kullanmak lazımdır?

Şimdi bunu izah edeceğiz.

Tedbir-i Hâzır

Bugün mağazalarda görüyoruz ki, her şube dairede reis, bir intizam-ı fevkalade ile emtia-i muhtelifenin mağazadan ihracını pekâlâ biliyor ve icra ediyor.

Küçük tacirler bile bütün müşterileri hem mübeddel hem mahduttur ve serbesti-i mübadeleden dolayı da füyuzat ahz ve füruhta mahkûmdur. Mağazalarında ne kadar eşyaya ihtiyaçları olduklarını pekâlâ biliyorlar.

Satış ile alış arasındaki ahenk, bu intizam ve bu ahenk, iştirak-i âmâl cemiyetlerindendir ki daha ziyade runüma olur.

Bu da yine İngiliz 'müttehid ve müttefik iştirak-i âmâl' tevaün cemiyetlerini misal-i mücessem ve en mükemmel teavün cemiyeti olarak gösterebiliriz.

Yiyip içme yani sarf ve istihlak gibi büyük büyük iştirak-i âmâl cemiyetlerinin müdürleri, muntazam ve mahdut zamanlarda mahsul ve imal tezgâhı direktörlerile birlikte cem' ediyorlar. Bu müzakerat sırasında imal edilecek emval ve emtianın cinsini tayin ederler. Hatta bu müzakerat sırasında itilaf-ı efkâr hiçbir vakit ihtilaf-ı efkâr ile neticelenmez ve neticelenmiyor da!

Demek oluyor ki amele sınıfı bu gibi teşkilat-ı iktisadiyede tekâmül ve tekemmül ettikçe 'sendika ve iştirak-i âmâl' cemiyetleri sayesinde sermayedaran boyunduruğu altından kurtulacaktır. Hususun umum ve umumun husus için tabir-i âharla ferd-i vahidin umumiyet-i müştereke ve umumiyet-i müşterekenin ferd-i vahid için çalışmasile muhit-i amele daha ziyade saadet-i hayat içinde neşvünema ve terakki eylemeye başlayacaktır.

Kuvay-ı Mülkiyenin Zabt ve İstirdadı

Kuvay-ı mülkiyenin zabt ve istirdadı demek 'hâkimiyet-i avam' esası üzerine müntehiblerin heyet-i müşavere-i murahhasaya duhulü demektir.

Bunu bir parça izah edelim:

Sosyalistler için belediye, şuray-ı devlet, meclis-i umumi ve meclis-i mebusan azaları meyanına dâhil olmak, sosyalist olmayan azaların vezaif-i mevdualarından pek çok farklıdır.

Bunun için içlerinden yalnız birisini intihab edip istediğini yapmaya kendisini serbest bırakmak değil, bilakis amele sınıfının murahhas-ı şahsisi olmak üzere sosyalistlerin yetiştirdiği amelelerin hukuk-u medeniye, içtimaiye, iktisadiyelerini müdafaa etmek için meclis-i mebusana göndermek lazımdır.

Bu murahhas müntehip avam ile meclis-i mebusan ve dolayısıyla yapılacak kavanin-i içtimaiye arasında bir vasıta-i irtibat demektir.

Bu müntehibler! Amele sınıfı ile onun teşkilat-ı müttehidesinin nâkil-i kelamı olmalıdırlar. O halde âlem-i siyasette, sosyalizm için kuvay-ı mülkiyenin zabt ve istirdadı ancak teşkilat-ı muntazama-i siyasiyenin neticesi olmak üzere istihsal edilmelidir.

Sosyalist fırkalardır ki, kuvay-ı maddiye ve ekseriyeti teşkil ve tevlid etmelidirler. Zira cemiyet-i hazıra-i sermayedaranı ancak bu vasıta ile mahvetmek mümkün olacaktır.

Lakin şimdiye kadar hiçbir kimse mesuliyet-i neşriyatı ve tamim-i mesleği üzerine almak istemediği için, bitaraf ahalinin kısm-ı azamı sosyalizm mesleği üzerine hiçbir fikir ve malumatı edinememiştir.

Amele teşkilat-ı iktisadiyesi tesri edilmelidir. Ta ki, her intihap veya gelecek intihap zamanında kendi namzetlerini ameleler ortaya sürebilsinler. Çünkü amele, namzedi olmayan müntehibler üzerine nüfuzunu tesir ettiremez. Bundan dolayı da o müntehiplerin harekâtını güzelce kontrol edemez. Kontrol edemediği için de intihab-ı âharda, âdem-i muvaffakiyetine yardım edemez. Müntehip hareketinde, istediği gibi serbest kalır. Hatta neşir ve ilan ettiği program haricinde hareket etse bile, mesleğini muaheze edecek bir heyete, bir fırkaya, bir komiteye mensubiyeti olduğundan, amele teşkilat-ı umumiyesi bundan zarardide olur.

Bu teşkilat-ı umumiye-i ameledir ki, derece-i saniye intihabat kanununu hakk-ı rey-i umumi-i siyasi üzere tebdil edeceklerdir. Bu ise –müsavat demiyoruz- müsavata doğru bir hatve-i terakki-i siyaset olacaktır.

Derece-i saniye usulüyle intihabat mütesavi hukuk-u beşere fersah fersah uzaktır. Teraküp ise rey-i umumi usulile müyesser olacaktır.

Bunlara vusül, çare-i vusül ve tedabir-i acile ancak bir şartla olacaktır. O da evvela tecemmu, badehu teşekkül ve teşebbüs! İşte bu veçhledir ki, amele sınıfı hem kuvvetli hem muktedir bir fırka-i siyasi haline tebeddül eder.

Yavaş yavaş ihtiyac-ı zamana, elzemiyet-i faaliyete göre tamim-i efkâr ve telkinat-ı mesalik ede ede muktedir adamlar yetiştirir. Bu adamlar amele teşkilat-ı içtimaiyesini ıslaha hasr-ı efkâr ederler. Diğerlerinin terbiye-i dimağiyelerini ikmal, tekmil etmeye çalışırlar. Ve birçok sosyalist cemiyetleri teşkiline yardım ederler.

İntihap zamanında bu sosyalistlerden birisi namzetliğini vaz' ederse, amele teşkilat-ı siyasiyesi o sosyalistin muvaffakiyeti intibahiyesi için çalışır. Hem efkârı olan vatandaşların bir numune-i murahhası olarak onun intihabına hizmet eder. Bu amele fırkasıdır ki, o namzedin intihabı için lazım gelen mesuliyet-i maneviyeyi kendi üzerine alır.

Bu veçhledir ki, müntehibler, müntehiblerin elinde sohbet-i kelam olur. Arzularından bir kısmının kuvveden fiile gelmesi vesaitini de elde etmiş olurlar.

Bu müntehibler parlamentoda amele avam ve umum nassa ihtiyacat-ı zaruriye-i maddiye ve maneviyelerinin tehvin ve teshili zımnında kavanin-i müteaddide layihaları teklif ve tezekkür ile kabulüne denir, sosyalizm siyaset-i hakikiyesi dâhilinde icray-ı amel ederler.

İşte bu madde ki amele teşkilat-ı siyasiyesine kuvvet, iktidar, liyakat verecek o sınıfın saadet-i hayatiyesini temine yardım edecektir.

Amelelerin Beynelmilel İtilaf ve Harekât-ı Müştereke ve Umumileri

Yukarıda zikr ettiğimiz mesail-i mühimme-i iktisadiye sırasında amelelerin beynelmilel itilaf ve harekât-ı müştereke ve umumiyelerini de düstur-u resmiye ilave etmiş idik.

Bir parça bundan da bahsetmek isteriz. Lakin maateessüf şu hacimce gayet küçük bir risale derununda bundan uzun uzadıya bahsetmeğe yerimiz müsaid değildir. Bununla beraber hiç bahsetmemeğe mahkûm olmayı da vicdanımıza sığdıramayız. Zaten bu gayet mühim olan mubahase, meseleden şimdiye kadar gördüklerimizin netice-i mantıkıyesidir.

İştirakiyun mesleğine dâhil olabilmek için kime müracaata mecburuz? Kimin, kimlerin nazar-ı dikkatini celp etmeliyiz?

Bu sualin basit cevabı, yevmiyeci takımının nazar-ı dikkatini celp etmeye mecburuz, değil midir?

O halde yevmiyeci, tabir-i âharla ameleler, hangi sınıftan olursa olsunlar, ne gibi bir işle meşgul bulunursa bulunsunlar mutlaka sosyalist olmaları lazımdır!

Amelelerin renkleri, nesilleri, ırkları, dinleri, mezhepleri, milletleri, lisanları ne olursa olsun bizce hepsi müsavidir, yani netice bizim için hep birdir.

Cümlesi cemiyet-i beşeriyeye mensup birer adamdır.

Sosyalizm nokta-i nazarından cümlesi mağdur, sermayedaranın istibdad-ı hükümranisi altında ezilmiş, her şeyden mahrum, kendilerine ızrar-ı menfaat eyleyen adamlarla muharip, bedbaht bir sınıfı beşerdir.

Sosyalizm onların müdafi-i meşruu, tabii ve hakikisidir. Alamet-i mahsusa ve rümuzu şu cümle ile tercüme edilebilir:

"Bütün memalik-i muhtelife ameleleri ittihat ediniz!"

Sosyalizm mesleği, görüldüğü üzere beynelmilel bir meslek demektir. Bütün memalik-i muhtelife amelelerinin harekât-ı müştereke ve umumiyelerile itilaflarını tavsiye eder.

Bunu da bize söyleyen, gösteren, hem mantık hem de önümüzdeki veka-yi mühimme-i iktisadiyedir. Bir sendikaya dehalet etmiş amele, sendikaya merbut amele kuvvet-i umumiyesinden daha mütefeyyizdir.

Bir şehrin umum amelesi koca bir milletin umum amelesi mecmuundan daha az kuvvetlidir.

Aynı vechile de bütün milletlerin umum amelesi mecmuunun ittihat ve ittifakıyle beynelmilel sermayedaran sınıfına karşı yine beynelmilel mukabele ve müdafaa edilmiş bir tedbir-i acildir.

Çünkü bir sermayedaran sınıfı istediği zaman milli olur, istediği zaman milli olmaktan çıkarak beynelmilel olmayı kendi menfaati dâhilinde buluyor.

İstediği memalik-i ecnebiye sermayedaranı ile birleşir, amele takımını mutazarrır-ı menfaat eyler, ilerde niçin amele sınıfı birleşip beynelmilel itilaf ve harekât-ı müşterekelerile bu sermayedarana karşı müdafi-i hukuku iktisadiye eylesin?

Bu itilaf-ı beynelmilel bazı dimağlarda muhtelif muhtelif hissiyatlar uyandırıyor ve sosyalistler aleyhine pek çok münakaşata sebebiyet veriyor.

Muhalifin diyorlar ki, bu itilaf-ı beynelmilel ile sosyalistler amelelerin dimağında fikr-i vatanı kaldırmak ist(em)iyorlar.

Bu ise gayet bâtıl ve garezkâr bir fikirdir. Vakıa sosyalistler bu madde üzerine birkaç fırkaya taksim edilmişlerdir. Mamafih ekserisi vatanperver, hem beynelmilel hissiyat ile muttasıftır. Vakıa bu evvel emirde yekdiğerile tezat ve eski fikir gibi görünüyor. Lakin öyle değildir. Çünkü zengin, sermaye sahibi olanlar kendi menfaatlerini daha fazla olarak diğer bir milletin menfaatında görünce, hemen o tarafa meyil ve teşebbüs-ü iktisadiye ile paralarını beynelmilel bir uğurda ve emelde sarf etmekten çekinmiyorlar ve bu hareketlerile onlar vatanperver oluyor, fikr-i vatanı inkâr edenlerden olmasında ne için sosyalistler ve dolayısile amelelerin beynelmilel itilaf ve harekât-ı müştereke ve umumiyelerini istemek ve buna muvaffak olmak o niçin fikr-i vatanı inkâr demek oluyor?

Fikr-i vatan ne demektir? Fikr-i muharebe ve muhaceme mi demektir? Yoksa adamın doğduğu, büyüdüğü yere olan muhabbeti mi demektir?

Sosyalistler evet, fikr-i taassup ve hissiyat-ı müfsidin-i vatanperverane-i cahilane ile muharebe isteyenlerin aleyhindedir.

Çünkü sosyalistler bilirler ki, hal-i hazırdaki muharebeler ancak zenginlerin menfaati ve tezyid-i varidatı için kurulmuş bir tuzaktan ibarettir. Ona izzet-i nefis-i milliyi katarak ahaliyi harbe sevk etmek yine zenginlerin menfaati dâhilindedir.

Bunun içindir ki sosyalistler fikr-i askeri ve kavanin-i müstebide-i askeriye aleyhindedir. Çünkü bilirler hem pekiyi bilirler ki hal-i hazırdaki kuvve-i askeriye, ordular, bütün hükümat-ı muhtelife tarafından, intizam-ı dâhili-i memleketin revası altında amele sınıfı, tatil-i eşgal eden amele sınıfı aleyhine istimal olunuyor.

Henüz hukuk-u şahsiye ve medeniye iktisadiyesini müdafaa için cenin halinde teşekkül etmeye yeltenen amele müessesat-ı umumiyesi aleyhinde istihdam olunuyor.

Bunu amele artık öğrenmeye, hissetmeye başladığından dolayı sosyalist olmaya gayret ediyor ve edecektir.

Bu gayretile hem muhit-i iktisadi ve medenisini, hem de terbiye-i dimağiyesini tenemmu ettirerek mevcudiyetinden mütehassıs, her türlü hukuk-u müsavata malik bir fert olarak yaşamak, bundan da anlaşılmıştır ki, muharebeyi bu mücadele-i sunufu biz sosyalistler arzu ediyoruz.

Hayır! Bu değil, bilakis bu muharebe, bu mücadele her günkü vekayi-i iktisadiye-i hazıra ile müsbettir.

Etrafa gitmek, lakin felsefi, müdekkikâne münekkidâne bir nazar, bu fikrin hakikatini iyice izaha kâfidir.

Bunu yukarıdaki satırlarda ispat etmiş idik. Tekrar isbata hacet yoktur.

Elhasıl diyebiliriz ki sosyalistlerin üzerine mesude, o hadika-i ferah-fezalarının kuvveden fiile gelmesini ve zaferyab olmasını arzu ederler, isteyenler, o mağrur sunuf-u amele erbab-ı mesaiye karışarak sınıf-ı hazıra-i beşeriyeye tadile gayret etmelidir.

Bu tadilatı da amele erbab-ı mesai sınıfının teşkilat-ı iktisadiye, siyasiyesindeki kuvvet ve iktidar-ı umumiyeyi teksir etmekle husule getirebiliriz.

Netice

Şuraya kadar mevzuubahs olan şeyler tabiidir ki, risalemizin küçüklüğü nisbetinde munhasıran yazılmıştır. Bunun için icmal olunarak diyebiliriz ki, sosyalist olmak için:

Evvela: Bir maksadı takip etmek lazımdır. O maksaddan murad da vesait-i imalat ve mübadelatın sosyalizm mesleğine muvafık olarak istishabı, yani içtimaiyun ve iştirakiyun mesleği.

Saniyen: Vasıtayı elde etmeğe gayret etmeli.

Vasıta da teşkilat-ı ameleler –iştirak-i âmâl – sendika ve siyaset ile beynelmilel itilaf ve harekât-ı müştereke ve umumiyeden ibarettir.

Demek ki şu risalenin birinci sahifelerinde tabir-i resmi olarak beyan ettiğimiz sosyalist düsturu işte bu vechle izah edilmiş oluyor.

Lakin şu risalenin kıratından sonra, her türlü âlâm ve iktidar-ı hayatiye ile mutazarrır-ı menfaat olarak diğer zengin sınıfın tahakküm-ü kâhirânesi altında ezilenler, ezilen ameleler, gündelikçiler, bedbahtlar, sermayedaran sınıfının tarac ve mahv olması için ittihat ederek hadika-i müstakbele-i mesudenin kuvveden fiile gelmesi için çalışmalıdırlar.

Bir taraftan hem nazari olarak çalışmak diğer taraftan da hem ameliyat ile uğraşmak, yani 'muharip' olmak lazımdır.

Cereyan-ı ahvali vukuatı uzaktan seyirci olarak müşahede, temaşa etmek değil, bilakis muharebe meydanında bulunur gibi, lakin ilim-i hukuk ile silah-bedset olmak lazımdır.

Evvela sendikalar teşkil etmek iştirak-i âmâl cemiyetile yapmak badehu teavün cemiyetleri tesis etmek, siyaset ile meşgul olmak her sınıf amele kendisine mahsus küçük siyaset ve faal komiteler teşkil etmek lazımdır.

Bütün faal zekâlar, kuvvetler, arzular, niyetler bu fikrin husulpezir olması için lazım ve elzemdir.

Âmâl-i müşterek, efal-i umumiye, harekât ve teşebbüsat-ı şahsiye ve ferdiyeden muhit-i amele ve erbab-ı mesainin saadetini hazırlamak mümkün olacak, bundan da sunuf-u amele için devr-i cedid-i hürriyet, adalet, saadet-i hakikiye doğacaktır. Bunun için, evet, 'ileri, daima ileriye gitmek' fiili rumuz-u hissiyat-ı insaniyetperânemiz olmalıdır.

(Sf. 62-63 deki 'Hata ve Sevap Cetveli'nde belirtilen düzeltmeler metne işlenmiştir.)

Osmanlı Sosyalist Fırkası Kütüphanesi

Bu sername altında hâdimi bulunduğumuz sosyalizm mesleğine müteallik 'ilmi, fenni, iktisadi, içtimai, sınaî' pek çok âsâr-ı nafia ve müfide neşr edeceğimizi muhterem karilerimize tebşir ederiz. Şöyle ki:

1. Sosyalizm ve Rehber-i Amele, Kütüphanemizin birinci adedini teşkil eden şu risale ümit ederiz ki, pek çok rağbete nail olacaktır.

   Zira muharrir-i muhteremi 20 seneye karip bir zamandır Paris'te bulunarak amele ve sosyalist teşkilatını bizzat yakından müşahede etmiş ve istirdad-ı hürriyete son derece çalışarak insaniyete hizmet eylemiş bir zat olmakla beraber, dünkü meşrutiyet ve bugünkü (şirket-i inhisariye)cilerle kat-ı münasebet ederek elân hürriyet-i hakikiyenin istirdadına çalışmakta metin ve azim ile devam etmektedir. Eserin kemal-i havahişle okunduğunu görürsek bizim için ne şereftir!

2. Köylü kardeşlerimiz, hacmen pek küçük fakat manen bi-payan malumatı havi olan bu eser de yine mir-i mumaileyhin olup derdest-i tab'dır. İnşallah ayn-karip muhterem karilerimizin kolları arasına takdim edeceğimizi tebşir ederiz.

İhtar-ı ***Mühim***

Mesleğimize muvafık bir surette gerek telifen ve gerekse tercümeten kaleme alınan âsâr sahipleri, eserlerinin bir suretini (Osmanlı Sosyalist Fırkası Paris Merkezi) müessisi Doktor Refik Nevzat Beyefendiye gönderdikleri takdirde eserin haiz olduğu kıymet-i nakdiye kendilerine bildirilir. Şerait-i mezkure tarafeynce kabul edildiği halde, mezkûr risale hakk-ı tab'ı kütüphanece mahfuz kalmak şartıyla muharrir-i muhteremeden hakk-ı telif-i kanuninin verdiği salahiyet dairesinde satın alınır.

Şayan-ı Tavsiye-i Âsâr

1. Siyaset-i Hazıra-i Meşume isminde Dr. Refik Nevzat Bey tarafından yazılan ve Fırkamız namına tab' edilen eser.
2. İçtihat Kütüphanesi külliyatı ki, müellif ve muharrir-i muhtereminin Dr. Abdullah Cevdet Bey olduğunu söylemek kâfidir.
3. Teceddüd-ü İlmi ve Felsefi Kütüphanesi külliyatı.
4. Millet Kütüphanesi külliyatından olup Haydar Rifat (Yorulmaz) tarafından tercüme olunan 'Sosyalizm' nam eser.
5. Nesl-i Âti Kütüphanesi külliyatından olup İsmail Faik Bey tarafından çıkarılan (Barikat-ı Hakikat), (Harika-i Fen) nam risaleler.[4]

d. Haraç Mezat Satıyoruz (Tam Metin)

Kapak
Doktor Refik Nevzat
Haraç Mezad ! Satıyoruz...
Maliye Nazırı Cavid Bey'in Avrupa Seyahati
Münasebetiyle Yazılmıştır
Paris 1913
Sf. 1
Doktor Refik Nevzat
Haraç Mezad ! Satıyoruz...

Avrupa sermayedaran pazarında birkaç aydan beri görülen telaş vakay-ı siyasiye-i iktisadiye bir parça aşina olan erbâb-ı iz'ânı hiç şüphe yok hayrete sevk eylememiştir.

Avrupa payitahtlarını tes'il için ziyarete çıkan dellâl başı sa'y ü amelini müsmir bulduğu için Türkiye'ye ettiği hidmetten dolayı mes'ud olmağa hak kazanmıştır.

Mağrur bir dimağ, sakin bir vicdan ile Avrupa pazarını dolaşan bazergan Türkiye'yi düştüğü mühellik uçurumdan kurtardığı için şayan-ı tebriktir.

Boyu kısa, kasîr-ül basar, alnı bir parça dışarıya çıkmış, meşguliyet-i dimağiyeden kafatasının ön saçları dökülmüş İslam ile Yehûd arasında peygambersiz bir din ile mütedeyyin zeki, gayûr ve hesabi hayvân denilen zat yirminci asrın en güzide yetiştirdiği evlad-ı

Sayfa 2

beşerden, akıllara hayret getirecek, zekalara taş çıkartacak kadar âlim, fâzıl, muktedir ve muktesid! sahib-i nüfuz bir Osmanlıdır!

Kendisi gibi ma'îşetini hükümet kapılarında kazanmaktan başka bir hâssa-i beşeriyesi olmayan fırka-i malumiyeye mensub bu zat, Avrupa iktisat pazarında elinde bastonu, gözünde gözlüğü oldu halde haraç ü mezad diye satışa çıkmıştır.

Elinde Hükümet-i Osmaniyyeyi meşru! bir surette idare-i meşrutanesi! altında inleten fırka-i mergubenin satış fermanı olduğu halde Avrupa'da teslim ve tesellüme memur olan hakîr-el-hacm ve dumur-el dimağ dellâl başı dolaştığı yerlerde iki işle meşgul olmak fikr-i vatanperveranesiyle meşbû idi.

Birisi: Avrupa'da suret-i resmiyede te'sil ve tasdik ile istikraza muvaffak olabilmek

İkincisi: Henüz düşman eline geçememiş olan Asya-i Türkî'nin de bir an evvel inkıraza doğru sürüklenmesini teshil için orasını da satış pazarına koyabilmek.

4 Mete Tunçay Türkiye'de Sol Akımlar – 1 (1908-1925) Belgeler 2, 4. Basım, BDS Yay. İst. 1991, sf. 38-60

Asya'yı bu satış pazarında gözünde gözlüğü, elinde bastonu olduğu halde haraç ve mezada koyan zat-ı mükerrem birçok tehiyyat-ı siyasiye ve maliyesiyle Osmanlı vatanını tehlikeden kurtaran, mehcûr-u hissiyat-ı hakikiye-i İslamiyye olan Maliye Nazır-ı ma'âlî semîrimiz Cavid Beyefendi'dir. Bütün Osmanlı ülkesini adalet ve kudsiyyet meşrutası altında ezen fırka-i mukaddesenin eli bayraklı namus-u mücessemlerinden birisi olan bu zatAvrupa'yı mahkûm-u memât-ı karib olan Türkiye cesedi üzerine davet eyledi.

Sayfa 3

Avrupa bankerleri, sermayedaranı, karib-elinkiraz olan Türkiye'nin mirasına konabilmek için bu vücud-u mukaddes bi-peygamber ve ... beynelyehud ve el-islam, bu acîb–ül eşkâl kadid muktesid beşer, kendisine hem meslek-i mağruru tarafından tevdi edilen vazife-i gıbta âver vatanperveraneyi berây-ı ifa bazuyu, bacakları sığayarak meydan-ı pazar-ı iktisada atıldı.

Etrafına, ölmüş karga cesedi üzerine konan kartal kuşları gibi, birçok memalik-i ecnebiye diplomatları, bankerleri toplandı.

Onlara karşı şu lisan-ı muhabbet-i perverane dedi ki:

Ey rüesa, vükelâ, ey hariciye nazırları, ey bankerler, ey sermayedaran, haraç mezad satıyoruz, mezada koyuyoruz. Alan yok mu? Fırsat bu fırsattır. İstifade ediniz. Alan akıllı, almayan delidir. Bugün elinize geçen bu fırsat belki birkaç ay sonra bulunmaz, olabilir ki biz makam-ı hükümetten düşeriz.

İstifade erbab-ı akıl ve zekânın mi'yâr-ı iktisadiyyesidir. Alınız, alınız. Kalanı biz yine bir şeye benzetiriz. Biz dûçar-ı müşkülat olmuş adamlar değiliz. Bizim için bu gibi bazerganlık, alış, satış cibilliyetimiz icabıdır. Biz dünyaya ancak bu gibi alış veriş için geldik. Satıyoruz haraç mezad! İlan-ı hürriyetten sonra idare-i hükümeti ele aldık. Sultan Hamid'i makam-ı saltanattan indirdik. Onun yerine biz sultan olduk. Onun halefi olmakla Osman-ı evladın kendisine intikal eden arz-ı Osmaniyye'nin sahibi olduk demektir. O arz artık bizimdir. İstediğimiz gibi satarız, yakarız, harap ederiz, tamir eyleriz, hiç kimse bize bir şey diyemez. O yer, o yurt, o melce, o vatan, o millet bizim demektir. Bir sahib-i malikin arazisini istediği gibi satmağa hakkı yok mudur, vardır a! O halde biz de satıyoruz haraç mezad !..

Sayfa 4

Avrupa'da arazimizi satamadık, kaptırdık, aldırdık. Kabahat bizim değil Balkan Hükümetlerinindir. Balkan hükümetleri bize medyundur. Çünkü biz olmasaydık onlar bu araziyi daha alamazlardı. Sultan Hamid'den alamadılar. Biz ise Sultan Hamid politikasının daha fenasını takip eyledik, icra eyledik. Bu kasdi idi. Çünkü tuttuğumuz 'ittihad-ı İslam' meslek-i mukaddesiyle 'Türkleştirmek' siyaset-i makbule ve mergubesinin netice-i hasenesi olmak üzere Balkan hükümetlerini bizimle harbe mecbur eyledik. Mağlubiyet-i muzafferane ve gazanferane ile Avrupayı Türkiye'den çıkarıldık. Bu bizim için bir şeref, tasfiye-i hesap için bir gazve-i millidir!

Avrupayı Türki bizim için nâ-kaabil-i ıslah ve mahsul vermez bir toprak idi. Bundan kef-i yed edebilmek için harpten iyi vasıta olamaz idi. Harp ettik. Avrupa-yı Türki'yi bu suretle terk eyledik. Lakin ma'atte'essüf satamadık. Türk'ün aklı sonradan gelir derler. Doğrudur. Bunun için bu defa aklımızı başımıza toplayarak vakit gecikmeden mezada koyuyoruz.

Hem satacağımız mal, mülk, arz, toprak, Osmanlı yurdu öyle Avrupa-yı Türki gibi bir takım yaramaz adamlar, nesiller, ırklarla meskun değildir.

Manzaraca fevkal'ade, ahalice gayet uslu, sakin, hâlim ve mahsulca gayet münbit bir arazidir. Menâbi'-i madeniyyesi kesirdir. Etrafı denizle muhat kutb-u şimaliye, kutb-u cenubiden daha yakın, hatt-ı istivânın üzerinde, şimalen bahr-i siyah üzerine nazır, cenuben bahr-i sefid üzerine açılır büyük bir taraçayı havi, şarken Rusya ve Acemistan ile hem-hudud, garben Av-

rupayı Türkiye'nin karşısında Marmara ve Adalar denizleri üzerine nazır, cenub-u şarkisi Basra Körfeziyle mahsur

Sayfa 5

ve Umman denizine kadar mümted araziyle muhat, cenub-u garbiyesi Bahr-i Ahmer üzerine açılır araziyi muhtevi ve Süveyş Kanalıyla Bahr-i Sefid'e birleşir gayet büyük bir araziden ibarettir.

Mesaha-i sathiye gayet vasi, nüfusça gayet büyüktür. Viyana kapılarına kadar giden Osmanlı padişahlarının veresesinin bakiyesidir. Miras-ı Osman-ı evladır. Satıyoruz, haraç mezad !

İstanbul'dan ta Umman denizine kadar olan arazi-i Osmaniyyeyi evleriyle, ahalisiyle, bağıyla, bahçesiyle, ormanıyla, madeniyle, hayvanatıyla, çoluğuyla, çocuğuyla, ırzıyla, namusuyla, haraç mezad! Elhasıl her türlü menafi'-i siyasiye ve iktisadiyesiyle satıyoruz.

Afrika ile Avrupayı Türkiye'den maada, elimizde kalan Asya-i Türki ve Arabistan'ı yok fiyatına satıyoruz alan yok mu?

Anadolu'yu kazasıyla, köyüyle, nahiyesiyle, şimendifer hatlarıyla mezada çıkardık.

Arabistan'ı Basra Körfeziyle, Kuveytiyle, Mekke ve Medinesiyle, büyün yadigâr-ı mazisiyle, mürselîn-i âzâmın, Ebubekir El Sıddık'ın, Hazreti Ali'nin, Hazreti Ömer'in, Hazreti Osman'ın mezarı mübareği, Kur'an-ı Kerim'de ism-i mübarekleri mezkûr-u mürselin kir'am-ı hazretinin ve enbiya-ı azamın makabir-i mübarekeleriyle, Hazreti fahr-ül resulün ve hatem-ül enbiya efendimizin sanduka-i peygamberleriyle bütün cevami' ve mesacid-i İslamiyyeyi, imanı; dini; diyaneti, İslamı, İslamiyeti elhasıl bütün Türkiye'yi satıyoruz, haraç mezad!

Unvan-ı hilafeti, taç ve taht-ı saltanatı da buna cabe olarak veriyoruz. Alan yok mu?

Sayfa 6

İttihad ve Terakki Cemiyeti hayriyye-i milliyesi, 1913 senesinin eylül ayı içinde İstanbul'da kongre halinde içtima eyledi. Bu kongrede esrar-ı âlud bir tarzda taht-ı müzakereye konularak karar verilen mevadd-ı mühime-i vatanperverane içinde yedi fasıl vardır ki kongrenin arzusuna tevfikan 1914 senesi içinde çıkacak olan 'Tanin' ceride-i feride-i mukaddesinin hatme-i hayatı olan son bir haftalık numerolarında tab' ve derc edilecektir.

Bu yedi adet makaleyi o kongrede mevcud bir sadık arkadaş tarafından elde edebildik. Evlad-ı vatana bir yadigâr ve hidmet-i milliye ve vatanperverane olmak üzere biliktibas şimdiden neşre cesaret etmekle mübahiyiz.

Elinde baston, gözünde gözlüğü, başında şapkası olduğu halde Avrupa'dan avdet eden Osmanlı devlet-i ebed-i müddetinin maliye nazır-ı ma'âlî-i müzâhiri ki, âlem biliyor, bu millete ayaklarını öptürecekti. Osmanlı bazerganı Cavid Beyefendi Cemiyet-i İttihadiyye-i mergubenin millet nezdinde murahhas müşahhası olarak 'Tanin' gazetesi vasıtasıyla ahaliye şu vechile hitap edecektir:

(Kongrede millet-i Osmaniyyeyi muhabbet-i samimaneleriyle meşhur ve pek mütehassıs bir kaç aza-i ittihadın gizlice kaleme aldıkları makalat-ı seb'a bervech-i atidir):

Makale 1- İngilizler

Ecsam-ı latife-i nuraniyeden ma'dud melaike-i kiramın arzi kısmına mensub bizler, yerde hadis olan umur-u ibadı ve ahval-i alemi tedvire memur olup, Cebrail, Mikail, İsrafil, Azrail Aleyhûm esselam zümre-i âliyesine müntesibiz.

Sayfa 7

Bunun içindir ki melâike-i kirâmın birisi hakkında tahkîr-âmi yazı yazmak, söz söylemek mucib-

i küfürdür. Ve onların mevcudiyetine inanmak îmân getirmek lazımdır. Onlar leyl ü nehar zikr ü ibadetle iştigal edip vazifeleri müminlere dua, ehl-i istikamete nusret ve muavenetten ibarettir.

Ey ahali-i Osmaniyye, ey erbab-ı namus, ey evlad-ı Arap, ey Kürt vatandaşlar, ey anâsır-ı muhtelife-i Osmaniyye, size karşı teveccüh-ü ammeye mazhar olan cemiyet-i mukaddese-i ittihadiyye yalan söylemekten her vakit ictinab eyler. Bundan dolayı ahalinin gözü önüne çekilen perde-i esrarı yırtarak arz-ı hakikat için deriz ki mayıs ayı içinde İngiltere'nin payitahtı olan Londra şehrine İngilizlerin hakkıyla mucib ve medar-ı iftiharı olacak bir zat-ı iktisad-ı murâdı gönderdik. Bu zat İngilizlere sattığımız ilkânın (?) mukavelenamesini imza etmek üzere gönderilmiştir.

Mekteb-i mülkiyeden mezun yıldız mütercimlerinden Bab-ıâli hukuk müşavirliğine revnakefza bir vücud-u âliyedir. Sadr esbak selef, kerimimiz Sultan Hamid zamanında Hicaz imtiyazının hin-i itasında rüşvet almakla şöhretyâb âlim olan büyük bir rical-i devlet, Roma'da anarşistler hakkında teşkil eden beynelmilel kongreye Avrupa'da Sultan Hamid aleyhinde gazete çıkran Genç Türklerin de anarşist addedilmesini teklif için murahhas-ı mahsus olarak gönderilen hukuk müşaviri ve idare-i Osmaniyyeden Trablusgarb'ın büsbütün kef-i yed etmesine saik-i yegâne-i zi iktidar olan hükümet-i meşruta-i ittihadiyyenin başvekil ve reisi Hakkı Paşa Hazretleridir. Bu zat-ı mukaddes hükümet-i ittihadiyye tarafından kendisine tevdi edilen vazife-i tasfiye-i hesabiyede hiçbir zaaf-ı cismani ve vicdani duymaksızın 'seyr-i edvar ...' ile muhâsebât ve müzakerata girişti. Mütehalli olduğu

Sayfa 8

sıfat-ı müte'addide ve rüşvetkâranesi sayesinde mukavelenameyi imzaya muvaffak oldu.

Bu mukavelenameden maksadın ne olduğunu millet-i Osmaniyye arz etmek bizim için bir vazife-i vataniye gibidir. O halde maksat nedir!

Bundan maksat gümrükler üzerine koyduğumuz tezyid-i rüsuma karşı İngiltere hükümetinin itirazatına bir nihayet vermek! Bu itirazat iki sebepten neşet etmiştir:

Birincisi:

İngiltere hükümeti İngiliz ticaretine vaz' olunan yeni vergiye boyun eğemezdi. Çünkü İngiltere'nin bu kadar zahmetle ve hayli zamandan beri ahz etmeğe muvaffak olduğu ve olabildiği Basra Körfezi'ndeki nüfuz ticaretini mahv etmeğe hidmet eyliyordu.

Yine bu yeni vergi, diğer taraftan gerek bilvasıta ve gerekse bilavasıta Bağdad şimendifer hattının inşasını ve Basra Körfezi'ne kadar temdidini teshîle hidmet edecek idi. O halde İngiltere menafi-i bir suret-i hal ve tesviye-i sehîl ile muhafaza edilmedikçe İngiltere hükümeti bu gümrüklerin tezyidine mümânaat etmekten başka bir şey yapamazdı.

Bunun için İngiltere hükümetinin menafi-i ticariye ve siyasiyesine halel gelmemek üzere atideki mevâdd imza olunmuştur.

Birinci madde - İngiltere Hükümeti Hükümet-i Osmaniyyenin 'Kuveyt' üzerindeki hâkimiyetini tanır ve Kuveyt'i Hükümet-i Osmaniyyenin muhtariyet-i idare ile idare olunur bir kazası gibi addeder.

İkinci madde- Bâb-ı Ali Kuveyt'in dahli umuruyla veraset meselelerine müdahale etmeğe hakkı olmadığını Kuveyt şeyhi ile İngiltere arasında musaddak ve memhur mukavelatın sıhhat-i mer'iyetini tanımayı taahhüt eyler.

Sayfa 9

Üçüncü madde - Bab-ı Ali, El Katar Şibh-i Ceziresiyle, Bahreyn adaları üzerindeki hâkimiyet-i saltanatından feragat eyler.

Dördüncü madde -Bab-ı Ali, İngiltere'nin mâzîde olduğu gibi istikbalde de Basra Körfezi'nin polis umuru ve denize vaz' olunan nişân resmi ve tenvîriyle muvazzaf olduğunu tanır.

Bağdat hattı meselesine gelince: Kuveyt şeyhinin muhtariyet idaresini muhafaza etmek için Bağdat hattının Kuveyt'e kadar gelmemesi lazımdır. Lakin Basra'ya kadar gelmesinde İngiltere hiç beis görmediği gibi Bağdat ile Basra arasındaki hattın inşasına da iştirak etmeyecektir.

Beşinci madde- İngiliz menafi-i Bağdat-Basra hattının idare-i umuruna nezaret etmek üzere iki İngiliz murahhasının mevcudiyetiyle muhafaza ve müdafaa edilecektir.

İşte maddeler bunlardan ibarettir ki maksadın ne olduğunu pekâlâ izah eyler. Zaten İngiltere (1907) tarihinde Rusya'nın rıza ve muvafakatını almış idi. Bu defa da bizim muvafakatımızı istihsale muvaffak oldu. Bu muvafakat akçe istihsalini teshil içindir. Satmaktan maksat da para almak içindir. Biz bu satışı İngiltere'nin bize muâvenet-i maddiyede bulunmasını arzu ettiğimizden dolayı istemiş idik. Zaten İngiltere bize (1788) tarihinde böyle yardım etmemiş mi idi. Kıbrıs meselesi gözümüzün önünde değil midir?

Aynı usul ile Türkiye'yi aynı surette manen, maddeten, siyaseten, iktisaden yardım eylediğini kim unuttu.

(1788) senesi 4 Haziran tarihli Kıbrıs'a aid olan mukavele-i siyasiye belki hatırlardan çıkmıştır.

Millet-i Osmaniyyenin müsaadesiyle o mukavelenameyi şuracıkta yâd ve zikr

Sayfa 10

eylemek üzerimize düşen bir vazife-i vataniyedir.

İrlanda ve İngiltere kraliçesi, Hindistan imparatoriçesi ile Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye padişahı iki hükümet ve saltanat arasındaki mevcut münasebet-i dostaneyi teyid ve takviye fikr-i samimiyesiyle mütehassıs olup istikbalde Türkiye'nin Asya'daki arazi ve ... temin ve muhafaza maksad-ı hayrıyla aralarında mukavele-i itayı temhir eylemişlerdir:

Birinci madde - Rusya Devleti Batum ve Ardahan ve Kars veyahut mevaki-i mezkuradan birini yed-i zaptında tutup da ileride her ne vakit olursa olsun mu'âhede-i katiyye-i sulhiyye ile tayin olunan Asya-i Memalik-i Şahanesinden bir kısmını daha zabt ve istilaya kasd edecek olursa o halde İngiltere Devleti memalik-i mezkurayı silah ile muhafaza ve müdafaa etmek üzere saltanat-ı seniyye ile birleşmeği taahhüt eder ve buna mukabil zat-ı hazret-i padişahı dahi memalik-i mahrusada bulunan teba'a-ı hırıstiyaniyye ve sairenin hüsn-ü idare ve himayelerine müteallik ileride devletin beyninde kararlaştırılacak olan ıslahat-ı lazımey-i taahhüdat vakıasının icrasına lazım gelen vesaiti temin edebilecek bir hale koymak için kendisine Kıbrıs ceziresini tahsis ve asker ikamesiyle idare etmesine muvafakat eyler.

İkinci madde - İşbu mukavelename tasdik olunacak ve tasdiknameleri dahi bir ay zarfında ve mümkün olduğu halde daha evvelce teati edilecektir. Tasdiken ... tarafeyn murahhasları işbu mukavelenameyi imza ve tasdik etmişlerdir. Hâtime, işbu mukavelename taraf-ı eşref-i şahanemizden kabul ve tasdik kılınmış olduğunu mübeyyen devlet-i müşârunileyhâ tarafına işbu tasdikname-i hümâyûnum ita olundu.

Bu defa da İngiltere bize aynı va'd ü vaid bulundu. Siyaseten, iktisaden, manen bize muavenet edecek. Biz nasıl olur da bu muavenet-i

Sayfa 11

himayetkarane karşı küfran-ı ni'met eyleriz. Bunun için İngiltere'ye Dicle Fırat nehirleri havalisi üzerinde pek çok teshîlât ve imtiyazatın itasına mecburuz. O halde İngiltere ile el ele vermiş iken muhibb-i sadık dostuz demektir. Aramızda ayrı gayrı yoktur. Bu himayeye karşı hiçbir

evlad-ı vatan tasavvur edemez ki Dicle ve Fırat havalisini İngilizler'e sattığımızdan dolayı bizi tahtı'e eylesin.

Bu mukavelename, bu ahdname Arabistan dolayısıyla Asya-i Türkiye'nin istikbal hayatı, ruh-u ticareti için ve bahusus İngiliz ticaretinin şarkta neşv ü nema ve terakkisi için büyük bir âmil-i iktisadi ve siyasidir.

Zaten Mısır İngilizlerin idaresi altında bulunuyor. Mısır demek Suriye'nin miftâh-ı istikbali demektir. Kudüs-ü Şerif'i Mısır'a birleştirecek şimendifer hattı âlem-i İslamiyetin mevâki-i mukaddesesini amiriyeti altına alacak bir mevki-i siyasi olacaktır. Cidde tarikiyle Mekke-i mükerremeyi tesâhub ederek Aksâ-i şark ile Hindistan ticaretinin istikbal-i iktisadiyyesini artık büsbütün temin edecektir.

İstikbalde vukuu melhûz olan vakîa-ı siyasiyyenin tecelli nemâ-i hakikat olmasına emniyet kâmile ile mutmain olduğumuzdan dolaydır ki bu havâlîyi İngilizler'e terke karar verdik. Bu vakîa-ı siyasiye takib ettiğimiz siyaset-i mübeccelenin bir netice-i şükran-ı âmîzidir. Budur ki bütün Türkiye'nin taksim ve inkısamına yardım edecektir. Türkiye taksim olunsa bile Mısır bâki kalacaktır. Çünkü Mısır'ın Türkiye ile irtibatı, irtibat-ı siyasiyyesi manevi bir irtibat-ı ruhaniyyeden başka bir şey değildir. Zira o, büsbütün İngiliz idaresi altında bulunuyor.

Vâkîa Türkiye'nin onda kâğıt üzerinde muharrer bir hakk-ı hâkimiyet-i hükümrânisi vardı. Yarın Türkiye taksim edilse, inkısâma uğrasa, düçar-ı inkırâz

Sayfa 12

ve inhitât olsa, Mısır'daki hıdiv İngiliz Himayesi altında halife olmayacak mıdır? Bu iki kere iki dört eder gibi muayyen bir kadiye-i siyasiyedir. Türklerden Sultan Selim vasıtasıyla Arapların elinden zorbalıkla aldığımız hilafet yine evlad-ı Arap'a intikal edecektir. Hak da yerini bulmuş olacaktır. Zaten biz de İngilizlerin yıllardan beri arzu ettikleri bu teşebbüs-ü siyasi ve hâhiş-i istîlâkâraneye vasıta olmakla bütün âlem-i İslamiyet'e büyük bir hidmet etmiş olacağız. Çünkü Mısır'da saltanat edecek olan halife Hicaz'ın hami-i yegânesi, Mekke'nin amir-i mutlakı olacaktır. Mısır hükümeti bize karşı küfrân-ı ni'met eyleyen Osmanlılara rağmen Genç Türk İttihad ve Terakki Cemiyeti Hayriyye-i Mukaddesesinin heykel-i mübareğini altından imal ettirerek Mısır'da hal-i hazırda mevcud olan ehramların yerine rekz ettirecektir.

Makale 2- Almanlar

Mesâha-i sathiyece Fransa'dan büyük olan Asya-i Türkiye'nin bir kısmını en küçük kısmını İngilizler'e satmakla üzerimize düşen vazife-i tasfiye-i hesabiyeyi ikmal etmiş olmayız. Vilinimetimiz ve Balkan muharebesinde Osmanlılara en büyük hidmeti dokunan ve o sayede Balkan muharebesini muzafferane gaib ettiren Almanları rencide etmek bizim için küfran-ı nimettir. Biz bu vicdan azabı yükünün sıklet-i menfaat-ı şikeni altında ezilmek istemeyiz. Rikkat mâyemizle, safiyyet-i vicdaniyyemiz buna manidir. Selef-i ekberimiz ve sevgili padişah-ı mahlu'amız Sultan Hamid-i mukaddesin başladığı inkısam-ı siyaset-i mübeccelerini takip eylememek bizim için bir leke, bir namussuzluktur. Sultan Hamit'in Almanlara sattığı Bağdat şimendifer hattını öylece yarım bir halde bırakmak ise Osmanlılığı batırmaya mahvetmeğe

Sayfa 13

kasd ve yemin eden fırka-i siyasiye için ayıptır. Biz bunu kabul etmeyiz. Sultan Hamit'in meşru ahfadı olduğumuzu hem Osmanlılara hem de Avrupa'ya göstermek için padişah-ı mağdurumuzun başladığı satış müzakeratını itmam etmek lazımdır.

Bunun için Almanlara el uzattık. Yahut Sultan Hamit politikasını takipte kusur etmemek için Almanlar tarafından bize uzatılan saf, samimi cer-i menfaat Alman sermayedaran ellerini

öptük. Nasıl öpmeyiz o mukaddes eller bir gün gelecek ki Anadolu'yu şâzz, şâd-man mes'ud eyleyecektir. Anadolu Alman emval-i ticariyesiyle mâl-â-mâl olacak köylülerimiz, âlem-i İslamiyetin muhib-i sadık ve azizi olan Alman imparatoru ikinci Gilyom'un tebaa-i sadıka olacaktır. İzmir'den Bağdat'a kadar Osmanlı ülkesi Almanların mübarek elleriyle tamir edilecektir. Islah olunacaktır. Zeri' edilecektir.

Bugün bir parça yere malik olan bir sahib-i arazi köylü, yarın Almanlar'ın Anadolu içine tevzii ettikleri ziraat makineleri sayesinde sermayedaranın elinde bâziçe-i hevesat-ı iktisadiye olarak bir lokma ekmeği kazanmağa vasıta olan tarlasından kef-i yed edecek, efendi iken uşak olacak, hem Alman derebeylerinin, bankerlerin, sermayedaranın uşağı olacaktır. Bu kadar hidmete karşı nasıl olur da Almanlar bizim gibi samimi Genç Türklere, Genç Türklerin mukaddes fırka-i siyasilerine müteşekkir olmayacaklardır. Müteşekkir olmamak nankör olmak demektir. Bunu Alman sermayedaranından, Alman hükümet-i resmiyesinde ümit etmeyiz. Daha ne istiyorlar: Hayli zamandan beri ecnebi sermayedaranı arasında münâzaun-fîh olan Asya-i Türki meselesini Almanların menfaat-i iktisadiyyesine hâdim olmak üzere hal ettik. Onlara bundan büyük

Sayfa 14

bir hidmet olur mu?

Avrupa- i Türki meselesini elhamdülillah istediğimiz surette hal etmeğe muvaffak olduk. Şimdi Asya-i Türkiye'nin suret-i matluba da halliyle uğraşıyoruz.

Bağdat şimendifer hattı için Alman, Fransız, İngiliz, İtalyan sermayedaranı, bankerleri, hükümet-i resmiyesi bahane ettikleri za'f iktisadi ve siyasiyemizden bil-istifade bize her türlü müracaatta bulunuyorlar. Biz zaten bu Bağdat hattı meselesini evvelden beri suret-i meşrûa dâhil etmiş idik.

Almanlar Bağdat hattını, büsbütün Alman olmak üzere 'Doyçe Bankanın' emel ve arzuyu yegânesi mucibince 'Bağdadban' Alman şimendifer hattı haline koymak istiyorlar.

Paris'te teşkil eden maliye-i beynelmilel kongresine devlet ebed-i müddet ittihadiyye tarafından murahhas-ı mahsus olarak gönderildiğim zaman en büyük emelim, arzuyu yegânem vatan-ı mukaddesin bir saat evvel hâlet-i nez'den kurtularak terk-i dağdağa-i hayat-ı siyasiye ve iktisadiye eylemesini tasavvur etmek olmuştur.

Bunun için Bank-ı Osmaniyye müracat eyledim. Hemen bir delegasyon terkib eyleyerek Berlin'e gönderdim. Bu delegasyon

'Neuflize' Baron Neuflize ve

'Vitali' Mösyö Lö kont Vitali

lerden müteşekkil idi, Berlin'e gittiler. Doyçe Banka ile mukaddime başlanmış olan müzakerata giriştiler.

Doyçe Bankasının Bağdad şimendifer hattı hisse-i senedatı Paris Borsasında rayiç olmadığından Osmanlı Bankası bu esham-ı tahvilatını yanında

Sayfa 15

muhafaza etmek istemiyordu. Alman ve Fransız sermayedaranının beyninde bir itilaf-ı iktisadiyyenin mevcudiyeti elzem idi. Demek ki cinsen ve neslen muhtelif, lakin menfaat-ı iktisadiye nokta-i nazarından müşâbih, iki muhtelef ılgarak bankerin ve sermayedaranın arasını bulmak lazım idi. Dünyada bundan kolayı da hiçbir şey tasavvur olunamaz. Fransız sermayedaranının telâfî-i mâ-fât ile memnun edebilmek lazımdır. Türkiye tabii paraya muhtaçtır. Hem bu kadar harb, mesarif hep para sayesinde olur. Yakında bir istikraz etmek vacib olacaktır. Türkiye'nin edeceği istikraz üzerinde Fransız sermayedaranına 60 milyon bir hak-ı intihab vermek meselesinin bir an evvel hallini teshil eğliyordu. Berlin buna karar verdi. Bundan maadabir de Fran-

sız sermayedaranına bazı şimendifer hattı üzerinde imtiyazat vermek işi bir kat daha kolaylaştırıyor idi. Ankara, Kayseri, Sivas, Samsun, Diyarbekir, Musul üzerinde Almanya'nın çoktan beri matma' nazarı var idi.

Bağdat'dan şimendifer hattı ta aslında Anadolu'nun şimalinden geçecek idi, Rusya hükümetinin itirazından ve muhalefetinden beri cenup tarafına müteveccih oldu, Rusya hükümeti bu Fransız hattının inşasına tabîî muhalefet etmeyecektir. İşte böylece Asya-i Türki beynelmilel sermayedaranın yed-i iktisadiyatına düşerek herkes mes'ud olacaktır. Almanya Bağdat hattını Alman addetti. İngiltere de Basra Körfezi'nden Alman hattını kıt'a kısm eyledi. Vaktiyle Bağdat hattı ikiye ayrılarak Ankara Sivas, Diyarbakır'dan geçecek idi. Hâlbuki şimdi Ankara'ya kadar olan hat Bulgurlu'ya kadar Kayseri tarikiyle temdid edilecektir.

Sayfa 16

Alman bankerlerinin şebeke-i hadîdîyesi Rusya bankerleriyle müttehid olan Fransız sermayedaran bankerlerinin şebeke-i hadîdîyesiyle iltisâk eyleyecektir.

Demek ki; Asya-i Türki üç müteferrik ve gayet mânîdâr 'mıntıka-i nüfuza' taksim edilmiş olacaktır.

Bilmeyiz hatırlarda mı, geçen sene Kanun-u sani içinde veliyy-i ni'metimiz ve hâmî-i ekberimiz, Almanya imparatorunun yevm-i velâdeti münasebetiyle, İstanbul'da Alman kolonisinin, 28 Kanun-u sanı ayında tecemmu' eden ziyafetinde Almanya'nın şehrimizdeki sefir-i ma'âlî semiri 'Vangonhaim' îrâd ettiği noktadan ne demiş idi:

'Bugün istikbalde de olacağı gibi, üzerinde menafi-i hayatiyyemiz olan Anadolu'yu hiçbir kimse bir parmak bile koyamayacak, uzatamayacaktır.' Biz buna karşı hiçbir itirazda bulunmadık. Çünkü hakikat idi. Nasıl olur da itiraz edebilir idik, niçin itiraz edecek idik, hakikat değil mi idi. Anadolu Almanlara verilmemiş mi idi. Vakay-ı tarihiyyeyi ne çabuk unutacak kadar dimağsız adamlarız.

1888 senesinden beri Bağdat şimendifer hattı Almanların yani Alman Bankası 'Doyç Banka' denilen bankanın malı değil midir? Bu hattı veliyy-nimetimiz Sultan Abdülhamit efendimiz onlara vermemiş mi idi. Verdiği için de iyi etmemiş mi idi. Vermeseydi, biz verecek idik. Hâlbuki o bizi bu külfetten kurtardı.

Biz onun sadık halefleri, siyaset-i ma'kûlesini takip eden meşru evladı olduğumuz için şayan-ı takbîh değiliz. Biz önümüzde gördüğümüz politikayı takip ederek bu memleketi, bu mülkü kurtarmak isteriz. Sultan

Sayfa 17

Hamit tabii bizden akıllı idi.

Otuz bu kadar sene Osmanlı memleketini idare eyledi. Taksimi için büyük bir istikbal-i inkıraz hazırladı. Biz onun kazdığı bu hufre-i inkıraza şimdi var kuvvetimizle Türkiye'yi ite ite vâsıl edeceğiz. Şimdilik mukavelenameler sayesinde o uçuruma Türkiye'yi attık. Bundan dolayı mesuduz, mağruruz.

1912 senesine gelinceye kadar Almanya bankerleri hükümeti, İngiltere ile Fransa ve Rusya'nın Asya-i Türkiye'den rekabetlerini teb'îde çalışıyordu. İşte şimdi ise bizim sayemizde o rekabet-i iktisadiye ve siyasiye mahvoldu. Henüz unutulmamıştır Bağdat şimendifer hattı Almanların eline düştükten beş sene sonra idi, yani 1893 tarihinde Bağdadban hattı ancak Ankara'ya kadar ilerlemişti. Badehu Sivas, Diyarbekir, Musul üzerine gidecek idi. Hâlbuki Van, Erzurum, Harput, Diyarbekir üzerinde gözü olan Rusya'ya hoş görünmek ve onun menafiine halel getirmemek için bu fikirden vazgeçti. Lakin gözünü Eskişehir üzerine çevirdi. Eskişehir

Bağdat hattının nokta-i iltisâkı olacak ve oradan cenuba doğru inerek Afyon Karahisar'ı, Konya'ya gidecek ve Haleb'e dayanacak.

Mersin'den Adana'ya kadar olan şimendifer hattı Fransız kumpanyasının elinde idi. Lakin 1906 temmuzunda Anadolu şimendiferi Alman kumpanyası Mersin Adana hattının aksiyonlarını ve hisse-i senedatını Fransız kumpanyasından satın aldı. Anadolu şimendifer hattı Bağdat şimendifer hattı tamamıyla Alman kontrolü altında idi. İzmir Afyon Karahisar hattıyla Mersin, Adana hattı da kısmen Almanların eline geçmek üzeredir. Demek ki Asya-i Türkiye'nin inşâ'allâh yakında taksiminde Almanlar İzmir'den İskenderun'a ve oradan Bağdat'a kadar olan

Sayfa 18

araziye sahip olacaktır.

Bu hidmet Almanlar'a karşı muhabbet-i milliyemizin bir bürhan-ı âdil-i şaşa'adârı değil midir? Daha başka nasıl bir delil-i meveddet gösterilebilir. Ey ahali, ey millet-i Osmaniyye söylediğimiz sözlerin hakikatine itimat ediniz. Ayıyı siz oynattınız parsayı biz toplayalım.

Makale 3- Fransızlar

Alman akvam-ı medeniyyesine gösterdiğimiz muhabbet-i samimiyye gıbta eyleyen Fransızlar da bu Asya-i Türki taksiminde kendilerine pay çıkarmak istediler. Acizleri Paris'te bulunduğum zaman 'ki devresi' ile aramızda şimendifer hatları üzerine müzakerat-ı amika zuhur ve deveran eyledi. Diğer mesail-i milliye için ise İstanbul'daki Fransa sefiri ile Bab-ı Ali arasında teati-i efkâr husule geldi. 'Pişon' ile birkaç mevadd üzerine mütekabilen ve derkenaren imzalaştık.

Fransa'nın hariciye nazırı mösyö 'Pişon' Türkiye istikrazının Paris borsasında tedavül ve revacına müsaade edeceğini taahhüt eyledi. Aynı zamanda da gümrük rüsumunun yüzde dört tezyidine müsaade eyledi. Ecnebiler üzerine vaz' edilecek temettü vergisini de kabul eyleyeceğini vaad eyledi.

Biz buna mukabil ise Fransızlara bir telafi-i mâfât göstermeğe mecbur idik. Çünkü dört buçuk seneden beri tuttuğumuz yani Sultan Hamit'in tuttuğu Alman politikasını takip ettiğimizden Fransızlar bizden dilgîr idiler. Bu nekesar-ı siyaseti ve igtirâr-ı iktisadiyyeyi bil-mukabele tadil, teskin eylemek lazım idi. Bahusus ki, bize her şeye rağmen yine hürmet ediyorlardı. Biz buna nankörlükle mukabele edemez

Sayfa 19

idik. Bunun için Fransızlar'ınmatlûbatını, müdde'ayâtını, mes'ûlatını kabul eylemek boynumuza borç idi. Biz de kabul eyledik. Zaten Fransızlar çok bir şey istemiyorlardı. İstedikleri şeyler vaktiyle kendilerine verilmiş bir takım imtiyazat idi. Biz bu imtiyazatın itasını teyid ve takviye eyledik. Zan etmeyiz ki istikbal, evlad-ı vatan tarih-i müstakbel bizi bu hususdan dolayı tahtıe eylesin.

Fransızlar ne istiyorlardı. Hayli zamandan beri maksatları ne idi. Onların bütün menafi-i iktisadiyyeleri, bütün sa'y ü amelleri, bütün ümid-i istikballeri hep Bahr-i Sefid üzerindeki Suriye havalisine matuftur. Vâkı'a Fransızlar'ın bu havalide tarihi imtiyazatı vardır. Fakat bu kifayet etmez. İmtiyazat-ı tarihiyyeye bir de imtiyazat-ı fiiliyye ilave etmek lazımdır. Hukuk-u imtiyaziyye-i tarihiye, menafi-i iktisadiye, siyasiye ve müstemlekâtiyyeye isabet edenlerdir. Bunun için o havalide imtiyazat-ı faaliyeyi takviye edici ahdnâmeler lazımdır. Fransızlar o havalide gözü olan İngiltere ile Rusya'yı başka tarafa atf-ı nazar ettirmeğe mecburdurlar. Çünkü İngiltere ve Rusya çoktan beri o havali üzerine nazar-ı iktisadi ve siyasiyyesini dikmiş duruyor. Bir fırsat bekliyor. Bu fırsatın âdem-i zuhuru ise Fransızlar için pek büyük bir zekâvet ve maharet-i siyasiyedir.

Fransa'nın siyaset-i hariciyesi Suriye'den efkâr ve ihtirâsat-ı milel-i saireyi teb'id esasına ibtinâ' eder buna ise kısmen muvaffak oldu. Çünkü Suriye'de hürriyet-i fiiliye ve mutlakasını elde edebilmek için diğer hükümetlerin nazar-ı iktisadiyyesini Asya-i Türkiye'nin diğer aksamına diktirdi. Ve bizim sayemizde Suriye'de istediklerinin bir kısm-ı azamına mazhar oldu. Fransa'nın İstanbul sefiri Bombar -24 Şubat 1913- tarihinde sadrazam paşadan mevadd-ı atiyeyi talep eylemişti.

Sayfa 20

1, 2, 3, 4, 5, 6. Maddeleri Türkiye'deki Fransız mektepleri üzerinedir. Bunlar ahaliyi müstefid etmediği için bahse değmez. Asıl maksadımız şimendifer hattı üzerindedir ki bizi ahali-i Osmaniyyeye karşı bir hesab-ı siyasiye vermeğe mecbur etmiştir. Çünkü bir peder evladına son nefesinde pek çok nasâyih, vesâyâda bulunur, biz de ölmezden evvel yazdığımız vasiyetnamenin mevadd-ı asliyesini ahali-i Osmaniyyemize söylemeğe, göstermeğe mecburuz. Ahaliye asıl lazımdır, fer' fazladır. Çünkü fer' ahalinin canını sıkar. Bunun için Fransızlara gösterilen ve ita edilmiş olan imtiyazat içindeki esas ve asıl şimendifer hattıdır.

Bu sebepten dolayı fer' olan mektepler meselesinden bahs etmeyeceğiz. Fransızlar'ın talep ettikleri mevaddın yedincisi şimendiferlere aittir.

Bu yedinci madde ikiye münkasımdır.

Birincisi Ermenistan'a, ikincisi Suriye'ye aittir.

Ermenistan'a aidinde.

Reji olarak Samsun, Sivas, Diyarbekir hattının ihale-i mutlakası bu şebeke-i hadidiyye Diyarbekir, Erzurum, Trabzon hatlarıyla itmâm edilecektir.

Suriye'ye ait olanında

1. Riyak'dan itibaren Kudüs-ü Şerif cihetine müteveccihen Şam ve Hicaz şebeke-i hadidiyyesinin cenuba doğru temdidi,
2. Birincisi Beyrut'da ikincisi Hayfa'da, Suriye sevâhiline müncer ve vasıl olan Hicaz hattıyla Şam, Hama şebeke-i hadidiyyesi arasındaki ahz ve itanın taksimini kararlaştırma.

Sayfa 21

Sekizinci madde-Fransız müteahhidlerine atideki limanlar imtiyazatının ita ve havalesi

Bahr-i Siyah üzerinde

İnebolu, Ereğli

Suriye'de

Trablus, Hayfa ve Yafa

Zavallı Fransızlar bilmezler ki Samsun, Sivas, Harput, Diyarbekir hatlarını inşa etmek gayet güçtür. Trabzon ve Erzurum hattına gelince: İmtiyazatı 1890 senesinden beri ita edildiği halde henüz başlanmıştır. Çünkü gayet uzun bir Beyoğlu tüneli halinde olacaktır.

Bu imtiyazatın itasıyla Fransızları memnun etmiş oluruz. Ta'kip eylediğimiz maksad Fransızlar'ın memnuniyet ve âdem-i memnuniyeti değil mahzâ bizim menfaat-i şahsiyemiz, menfat-i maliyemizdir. Paraya muhtacız. Hem eşedd ihtiyaç ile muhtacız. Bunun için Fransız sermayedarının gösterdiğimiz bu suhûlet bu satılışa mukabil, onlar da bize yedi yüz milyona yakın bankalarında büyük bir istikraz kapısı açacaklar. Bu az bir şey mi? Az bir muvaffakiyet mi?

Aldanan kim, aldatan kim! Fransızlar mı? Biz mi? Biz onlara Asyayı, Asya-i Türkiye'de boş, gayr-i münbit, mahsulsuz, biçilmemiş, ekilmemiş arazi veriyoruz. Yapılmamış şimendifer hatları takdim ediyoruz. Buna mukabil onların güzelim sarı sarı altınlarını, liralarını alıyoruz. Bilmeyiz artık kim akıllı Avrupalılar mı? Genç Türk Osmanlılar mı?

Makale 4- Ruslar

Bu üç aç gözlü düvel-i muazzamanın şimdilik bu imtiyazat ile gözünü doyurduk, boyadık, sıra o Rusya'ya geldi. Onun da bu Asya-i Türki havalisinde bir parça menfaati vardır. Bahusus ki Rusya İngiltere ile Fransa'nın muhib-i azizive müttefikidir. 'Biri yer, biri bakar, kıyamet ondan kopar' derler.

Buna mahal vermemek için Rusya'ya da bir pay çıkarmak lazımdır. Ta ki bizi serbest bıraksın, bahusus Rusya'nın nasıl olsa bir gün eline geçeceğiz bunu tesrî etmek daha evladır. Zaten Rusya'nın beslediği fikir bu değil midir?

Rusya'nın Büyük Petro'dan beri ta'kip eylediği politikası serbest deniz içinde seyr-ü sefain edebilmektir, Karadeniz ile Baltık Denizi içinde boğulup kalmıştır! Dışarıya çıkamıyor, dışarıya çıkabilmek için İstanbul'un zaptı lazımdır. İstanbul'u elde etmekle Boğazlar'dan bütün sefain-i harbiyesi Bahr-i Sefid üzerinde cevelân edebilecek. Vâkîa Rusya hükümeti devlet-i aliyye-i Osmaniyye ile Boğazlar'ın açılmasını mevki-i müzakereye koydu, hatta İtalya ile Türkiye'nin arasında zuhur eden muharebeden bilistifade Türkiye'ye bir nota gönderdi.

O notada diyor ki,

Rusya devlet-i aliyye-i Osmaniyyeye bir nota takdim eyledi, o nota mucibince Türkiye'den Rusya Bahr-i Siyah filosunun Boğaziçi ve Çanakkale Boğaz'ından serbestane çıkabilmesini talep ediyor. İstikbalde de Boğazlar'ın hükümet-i saire filolarına serbest bırakılmasını arzu ediyor idi.

Sayfa 23

Muahher Balkan muharebesi esnasında Boğazlar meselesi tekrar meydan-ı müzakereye konuldu. Lakin yine muvaffak olamadı. Bize kalsa çoktan biz İstanbul'u Ruslara teslim eder idik. Lakin buna ahali razı olmaz ve olmayacaktır. Bunun için meseleyi bir parça uzatmak ve şekl-i âherde ahaliye göstermek lazımdır. Şöyle de, böyle de bu İstanbul elimizden gidecek iyisi mi, mevki-i iktidar bizde iken gitsin. Hiç olmazsa alış satıştan istifade edenler biz olalım. Acizleri Paris'te, Hakkı Paşa Londra'da alış veriş pazarında haraç mezadı ilan ile meşgul olduğumuz zaman Rusya ile müzakerata başlanmış idi.

Bu müzakerat ve imtiyazat iki esas üzerine müstenid idi.

Birincisi: Türk ve Acemistan hududunun tesbiti

İkincisi: Şarki Anadolu şimendifer hattının inşası.

Bu hatların inşasına Fransız sermayedarının muavenetiyle Rus bankerleri sa'y ü gayret edeceklerdir.

Ruslar Türkiye'nin küçük alacaklısıdırlar. Bunların umur-u devlet-i âliye hakkında tedavüle koydukları akçenin miktarı pek çok değildir.

Türkiye asıl İngiltere ile Fransa'nın dâyinidir.

Fransızların Türkiye'de (2) milyar (263) milyona yakın,

İngilizlerin (900) milyona,

Almanların ise (1) milyon (500) bin franka yakın paraları vardır. İşte Rusya'nın bu küçük fedakârlığına karşı Türkiye tarafından bir suhulet gösterilmesi lazımdır. Biz bu suhuleti göstermeğe borçluyuz.

Sayfa 24

Çünkü Ermeni vatandaşlarımızın hâmî-i ekberi ve sahib-i müstakbeli Ruslardır. Zavallı Ermeniler, hiç olmazsa Rus hükümetinin idaresi altında rahat yaşasınlar. Biz kendilerine bir gün

olsun rahat yüzü göstermedik. Sultan Hamit zamanında mağdur idiler. Pek çok defalar katliâmm edildiler. Avrupa buna karşı pek çok defalar itiraz eyledi. Rusya hükümeti Türkiye'yi tehdide kadar vardı. Lakin velinimetimiz padişah-ı mahlu'muz Sultan Hamit Avrupa'yı birer hile ile oyaladı, aldattı, susturdu, Rusya'yı kandırdı.

Sultan Hamit idaresinden sonra makam-ı hükümete izz ü ikbâl ile İttihat ve Terakki Cemiyet-i mübarekesi müstevli oldu. Artık Ermeniler müsavad olacaklarını ümid ediyorlar idi. Lakin biz onları rahat bırakmadık. Sultan Hamit'in takip eylediği politikanın halef-i yegânesi olduk. Sultan ve padişah-ı mukaddesimizin öldürtemediği kısmını biz katlettirdik.

O zavallı Ermeniler zan ederler idi ki (1908) senesinde Türkiye'de hürriyeti ilan etmekle Sultan Hamit zamanında istifade edemedikleri Berlin muâhedesinin 61. maddesinden idare-i meşruta zamanında istifade edeceklerdi! Zihî fikr-i batıl zihî gaflet!

Adana katlini husule getirenler kimlerdir. İttihad ve Terakki Cemiyet-i mukaddesesi değil de kimdir. Yine mi Sultan Abdülhamit diyeceksiniz. Hayır, hayır o değil. Onu tahrik eden, o katli husule getiren biziz. Sultan Hamit bunda masumdur. Bizim iştirakimize, iştirak faaliyetimize delil ararsanız merhum Mebus Agop Babikyan Efendi ile yine mebus-u cemiyet-i ittihadiyye ve Paris'te mukim Yusuf Kemal Beyefendilerin raporlarını okuyunuz. Ol vakit anlarsınız. Bu katl bizim için büyük bir fedakârlıktır. Çünkü bizden bir saat evvel kurtulmasını arzu ettiğimiz Ermeni vatandaşlarımızın

Sayfa 25

saadeti içindir. Mazide, istikbalde olacağı gibi, zuhur eden katillerdir ki Emeniler'i Rus idaresi altına geçirecektir. İşte evvel zaman Ermeni patrikinin idare-i meşruta-i Osmaniyye'den şikâyet etmeğe hakkı kalmayacaktır. Ermeniler'in bu saadet hayatını arzu ettiğimizden dolayı o havaliyi Rusya'ya terke, satmağa mecbur olduk. Satmazsak Rusya bizden istikbalde o havaliyi zorla alacak. Girit de böyle olmadı mı? Eğer biz hamiyet-i mücesseme ve ahrâr-ı ümmetden meşhur feylesof ve pozitivist Ahmed Rıza Bey'in sözünü dinlemiş olsaydık, Girit'i Yunanistan'a satardık. Ol vakit Yunanistan bize para da teklif ediyordu. Bilemedik, Ahmet Rıza Beyi dinlemedik, satamadık. Yunanistan bizden onu zorla aldı. Bu bizim için bir ders-i ibrettir, hem lekedir. Mazinin bu hataya-ı azîmesi içine düşmemek için Ermenistan'ın da bu tâli-i nâ-sâza düçar olmasını istemeyiz, bunun için satmağa karar verdik. Rusya'ya sattık. Rusya'nın muhib-i sadıkı olan Fransa'yı bu vazife için tevkil eyledik. Onlar aktarma usulünü ifada kusur etmeyeceklerdir. Allah güle güle idare eylemeği müyesser eylesin de zavallı Ermeni vatandaşlarımız da bir parça istirahat ile yaşasınlar.

Makale 5- İtalyanlar

Bu dört taksim araziden sonra artık tâli'i inkısama maruz Türkiye'de hiçbir şey kalmamış olduğunu zan edecek safderun vatandaşlarımıza sâmimâne deriz ki henüz alış veriş ve satışı bitiremedik daha var.

Zaten idare-i hükümet-i Osmaniyyeyi ele aldığımız zaman ahd ü peymân eylediğimiz şey mademki Türkiye ölmeğe, mahvolmaya mahkûmdur, başka-

Sayfa 26

sının elinde duçar-ı inkıraz olacağına bizim elimizde olsun, ta ki bu inkırazdan istifade edecekler bizler olalım. Mademki bir alış satış haraç mezad olacaktır, Avrupa ve Afrika'yı Türkiye'den mâ-adâ kalan aksamı biz satalım. Satalım da para bizim cebimize girsin. Bahusus ki biz bu satış usulünü memleketteki diğer evlad-ı vatandan daha a'lâ biliriz, her satışta bir komisyon almak vardır, her istikrazda, müstakraz ile müstakrazdan bir hisse-i menfaat istemek ve almak farzdır. Biz bu hususta en fatîn, zeki, hesabi sarraflara taş çıkartırız. Yektâyız, âlemde

bizim eşimiz yoktur. Hilede, hilekârlıkta en büyük yankesicilere merhamet okuturuz. Biz bir alay memleketin sarrafıyız satıcısıyız.

Bulgaristan'a kraliyeti biz verdik. Buna mukabil ondan para bile aldık. Avusturya ve Macaristan'a Bosna ve Hersek'i biz teslim ettik. Bunları da onlara bedhava vermedik, yine para ile sattık. Trablusgarp harbini meydana getirenler yine biz olduk. İtalyanlara mukabele eder gibi oldu, göründük. Bir parça muharebeden sonra Trablusgarp'ı bu makarnacılara (50) milyon franka sattık. Adalar denizindeki adaları da bunlara caba olarak verdik. Bu kadarla da kalmadık ve kalamazdık. Çünkü İtalyanları dil-gir etmek istemezdik. Diğer düvel-i erbaa ya sattığımız yerler gibi İtalyanlara da yer satmağa müheyyâ idik. Zira İtalyanlarda para olduğunu biliyor idik. İtalya parasıyla diğer milletlerin parası arasında bizce hiçbir fark yoktur, hepsi de para, Avrupa âleminde geçer, kokusuz mokusuz bir para o halde niçin İtalyanları bu satıştan mahrum edelim buna Allah razı mıdır, onlara da şu ölmeğe mahkûm Anadolu sevâhilinde bir parça yer

Sayfa 27

verelim Adaliya Körfezini Türker'in içinde bilmeyen yoktur değil mi? Bahr-i Sefid üzerinde, Asya-ı Osmaniyye'nin cenubunda, Rodos Adası'nın şarkında kain bir körfezdir. Bu körfezden içeriye doğru gidildiği halde 'Buldur' kazasına tesadüf olunur. İşte bu iki memleket arasında yani Adaliya Körfezi'nden Buldur'a kadar olan şimendifer hattının imtiyazını komandor 'Bugara' vasıtasıyla İtalya sermayedaran ve bankerlerine sattık. Rodos kimin idaresi altında İtalyanların değil mi? O halde Adaliya'yı İtalyanlardan başka kime satabilirdik. Bu Adaliya-Buldur şebeke-i hadidiyesi Bağdad hattına iltisak edecektir. Asya-i Türkiye'nin her tarafı artık şimendifer hatlarıyla mâ'mur, münbit, mahsuldar ve mes'ud olacaktır.

Bu şimendifer hatları Asya-i Türkiye'nin göbeğinde türemiş bir takım küçük küçük akrepler, yılanlardır. Bunlar büyüye büyüye bütün etrafına dağılacak. Köylülerimizi, ahalimizi birer birer sokarak öldürecek ve yerlerine ecnebi bir takım ahali koyacaktır. Bu veçhile Türklük, Osmanlılık da altı yüz senelik bir mevcudiyet-i siyasiye ve askeriyeden sonra adem-i âbâd- fenaya doğru yuvarlanıp gidecektir.

Makale 6- Mesleğimiz ve Para

Mesleğimiz paradır. Vatanımız paradır. Milletimiz paradır. Para dünyanın sultanıdır. Para yalanla, gıbta ile hased ile kavga ile katl ile tev'emdir derler, yalandır.

Para aile içine nefreti sokar, dünya üzerinde harbi tevlîd eder derler, yalandır.

Paranın yer üzerinde adâvet, kasavet, sefalet, me'yûsiyyet, musibet ektiğini söylerler, inanmayınız, doğru değildir.

Sayfa 28

Paranın nizâ' ve ızdırabâta vasıta olduğunu söyleyenlere inanmayınız, yalandır.

Para insanları idare eden bir Allah, akıllarını şaşırtan bir mabuddur. Para pederimizdir, bu dünyada bizi her şeye sevk eden velinimetimiz paradır.

Paradır dünyada her şeyin mecrasını tebdil eyleyen.

Paradır mebni-i hayat-ı beşer.

Paradır, sultanlara emr eyleyen.

Paradır, evlad-ı vatana hüküm eyleyen.

Paradır, küre-i arz üzerinde her şeyi tedvir eyleyen.

Madde ile dimağa hüküm eyleyen paraya Allah gibi taparız.

Altın Allah, gümüş onun peygamberidir.

Nazarımızda yüzde beş faiz ile para istikrazı Allah tarafından yeryüzüne gönderilmiş Kur'an-ı Kerim gibidir.

Bu Kur'an-ı Kerim'e secde ederiz, bu kitab-ı muazzam bizim hüday-ı ekberimizdir, bu Kur'an-ı azimin ayet-i mukaddesesi bizim emlak ve emvalimizdir.

Biz bunların ulûhiyetine vicdanen kaniyiz bu ebediyet o ulûhiyet karşısında secde-i şükrana gelmek bizim en büyük vazife-i dünyeviye-i beşeriyyemizdir.

Biz sefaletin elzemiyyetine inanır ve faiz ile akçe vermeği irâdât-ı ilahiyyeden addeyleriz. Fen, iktisad-ı siyasi, bizim câmî-i ekberimiz, bunun rükn-ü asliyesi minberimizdir.

Ey altın parçaları, ey altın kümeleri, ey banknotlar, et para

Sayfa 29

ey mabud-u ekberimiz, câmi-i hayatımız olan altın bizi dinle, duamızı kabul et.

Ey altın sen galibin kralı adalet-i güneşisin.

Ey altın sen hayatın mahzûziyyeti ve kuvvetisin, bunun için bize gel! Ey sermayedaranın medar-ı hayatı olan altın gel bize!

Ey meret mahzûziyyet-i beşeriye, ey tenbellere sa'y ü amel-i beşerin mahsul-u müşirini veren altın bize gel !

Ey sermayedaranın, bankerlerin zekâsı, kuvveti, hayatı olan altın bize gel bizi vücudundan mahrum eyleme.

Ey para sen bizim amir-i mutlakımızsın; bunun için her hareketimizi senin emr-i ilahine tevfikan yapıyoruz, senin kanunun üzerine yaşıyoruz, icra-i faaliyet eğliyoruz. Bunun için hareketimiz, faaliyetimiz hep meşruu ve mukaddestir.

Sana tesâhub için her şeyi yapmaya hazırız, her irtikâbı icradan çekinmeyiz, mu'inimizsin mu'inimiz olmakla beraber nâsıh-ı ekberimizsin, sana mâlikiyyet bizim gaye-i emel-i maliyemizdir, bu mâlikiyet için eşya-ı Osmaniyi satmaya kadar vardık, çünkü biz sensiz yaşayamayız.

Ey vücud-u mukaddes altın parçası eğer bu satışta kusurumuz var ise artık sen bizi affet bize sahâbet eyle,

Adalet-i ilahiyen üzerimizden eksik olmasın!

Eğer istikbalde gayr-i kabili-i af bir hata daha edersek ol vakit adavet ve gazab-ı ilahiyen ile bizi kahr eyle,

Merhamet et şimdilik dokunma; çünkü biz senin vicdanları dimağları, fikirleri gaye-i emeli, hissiyât-ı beşeriyyeyi, hissiyât-ı mukaddese-i vataniyyeyi hissiyât-ı mukaddese-i milliyeyi kulübüne satan evlad ü ahfad-ı meşrûanız. Bize merhamet et, ey mabudumuz olan altın, ey para!

Sayfa 30

Makale 7- Osman-ı Evla

Aşiret halinden hayme-i nişin bir hale bedeviyetten bir millet-i muazzama-ı medeniye husule getirmeğe vasıta olan ey Osman oğlu. Makber-i mübareğinden çık, çık da bugün Bizans İmparatorluğu'nun payitahtı İstanbul şehr-i dilârâsıyla, sattığımız Anadolu üzerine bir atf-ı nazar et, senin bina-i asliyesini kurmuş olduğun altı yüz senelik o millet-i muazzamanın malik olduğu saadet-i azimeyi seyret; seyret de Osmanlı milletinin nail olduğu saadetten dolayı kalbin mesrûr olsun, Viyana hududlarına kadar tevsi-i daire-i hükümet eyleyen o muhteşem devlet-i ebed-i müddet-i Osmaniyye'nin sema-yı kalbinde parlayan necm-i saadet-i inhitatı gör de zemmâm idare-i hükümeti ellerinde tutan ittihat efrad-ı mukaddesesine şükran-ı hân ol.

Nam-ı celilinle taht âlî-baht-ı Osmaniye câlis hükümdar-ı hazırın bir cemm-ü kalîl-i meşrûanın hedef-i bâziçe-i ihtirâsâtı olduğunu görerek kudsiyyet-i âmâl ile tesis ettiğin Tâc-ı Osmaniyye'nin üzerinde cevelân eden kartalların, baykuşların pençe-i memat-ı engizini takdîs için gel, gel de dört buçuk seneden beri âmâl-ı meşrûalarıyla menafi-i şahsiyyeleriye ... ettikleri şu mukaddes milletin ölmezden makdem halet-i nez-indinde bulun.

Nam-ı ma'ali ıksam-ı ebed-i yüsr tarih-i âlem-i medeniyetde bir mevki-i mümtaz tutan Abdülhamid saninin hal' keder âmizini müteakib câlis-i taht âli-baht-ı Osmanî olan Sultan Mehmed Hâmis Han Hazretleri'nin ittihad-ı cem'iyyet-i mübeccelesini elinde nasıl kurban-ı menafi-i şahsiyye olduğunu gör, gör de bir kaç azayı ittihadiyeye hidmet emeliyle takviye-i saltanat eylemek

Sayfa 31

isteyen padişahın Osmanlı milletini ecnebilere satmağa nasıl rıza gösterdiğini anla! Makber-i mukaddesinden çık! Çık da Sultan Mehmed Hâmis hazretlerinin etrafını ihâta eyleyen vükelayı devlet-i ittihadiyyeyi nazar-ı dikkatten ve tedkikten geçir, geçir ki nasıl mekâsid-i kudsiyyet ile mütehassıs olduklarını anlayarak hepsine müteşekkir ol!

Medfun ettiğin re's-i muhteşemeği kaldır kaldır da Viyanalara kadar tevsi-i nüfuz-u hükümrani eyleyen Osmanlı devlet-i muazzamasının vücud-u millisinden maktu azayı mühimmesinin adedini sayarak ne kadar küçülmüş olduğunu ve ilan-ı hürriyeti müteakip inân-ı hükümet-i Osmaniyyeyi gâlibâne ve muzafferanesinde şer'en kanunen tutan sahib-i câh ve menfaat birkaç ittihad azasının millet-i Osmaniyye üzerine püskürtmekte olduğu (nar saadeti) gör.

İlan-ı hürriyeti müteakip bu ittihad-ı azayı kerimenin keşkül-bedest hürriyet tasdik olarak hemen umumiyetle ekserisinin mevki-i içtimaiyyeden mahrumiyeti ve sa'y vü amel-i şahsiyyeleri sayesinde tedarik-i maîşet ruz-i merreden acizleri saikasıyla post-nişin-i hâkimiyet oldukları mevaki mühime-i hükümeti yed-i hükümranilerinden kaçırmamak için icrasına mecbur oldukları harekât-ı meşruta! yı gör, gör de İstanbul'da dört buçuk seneden beri hükümferma olan divan-ı harb-i örfi mahkemelerinin kararıyla kanunen ölen ve öldürülen kurbanların neye baliğ olduğunu anla!

İlan-ı hürriyeti müteakip, hamden ve şükr-ü hamden şimdi Yunanlılar'ın elinde bulunan Selanik'le, vaktiyle toplanan menfaatperest bir alay azayı ittihadiyyenin evamir-i şekakârânesine arz-ı mutâva'at ile taht-ı saltanat-ı Osmaniyye'den sükût etmemek ameliyle bazice'i hevesat-ı İttihadiyyemiz

Sayfa 32

olan nesl-i hükümdarından nazil Sultan Mehmed Hâmis Hazretleri'nin o ittihad azalarının hakimiyetini nasıl himaye ettiğini ve devlet-i aliye-i Osmaniyye'nin bir padişah tarafından değil belki o padişahın pençe-i meşruta-i hakimiyetimiz altında kalıp menfaat-i şahsiyyemiz olduğunu ve cemiyet-i ittihadiyye-i mukaddesemiz tarafından nasıl idare olunduğunu gör, gör de o cemiyet-i hayriyye-i milliye ve mukaddese-i ittihadiyyenin arzu ve rızayı padişahiyi bilistihsâl senden sonra gelen padişahların feth ettikleri Asya-i Türkiye'yi baştan başa nasıl sattığını anla! Ta ki hayme-nişin bir aşiretten bir millet-i muazzama-yı Osmaniyye haline getirilen devlet-i ebed-i müddet-i Osmaniyyenin sath-ı mâil ve mühellik siyaset-i dâhiliye ve hariciye üzerinde nasıl bir sürat-i harık tabi'iyye ile hufre-i izmihlale doğru gitmekte, yuvarlanmakta olduğunu ve yine hayme-nişin hal-i bedeviyete nasıl ircâ edileceğini görerek bize müteşekkir ol! Zira şüphesiz bilirsin ki:

Külli şeyin yurceun*

Her şey aslına döner.

5. Osmanlı Sosyalist Fırkası / Türkiye Sosyalist Fırkası Gazeteleri

Bu bölümde Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Türkiye Sosyalist Fırkası'nın çıkardığı gazetelerden örnekler bulunmaktadır.

Hüseyin Hilmi'nin çıkardığı ilk sosyalist gazete olan İştirak gazetesinin 1. sayısı,

İştirak gazetesinin, gazeteci Ahmet Samim'in öldürülmesini kınamak için çıkarılan 17. sayısı 'Fevkalâde Nüshası', Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın programının açıklandığı İştirak gazetesinin 20. sayısı,

Hüseyin Hilmi'nin 1919 yılı ilkbaharında çıkarmaya başladığı İdrak gazetesinin 1. sayısı,

Hüseyin Hilmi'nin yönettiği gazeteler kapatılınca onun yerine çıkarılan gazetelerden İnsaniyet'in 1. sayısı, İnsaniyet gazetesinin 2. sayısı bulunmaktadır.

a. İştirak Gazetesi 1. Sayı (Tam Çevirisi)

İŞTİRAK

Sene 1, Numero 1, 13 Şubat 1325 (1909) Cumartesi

Sahib-i İmtiyaz ve Müdir-i Mesul

Serbest İzmir Gazetesi Sahibi

Hüseyin Hilmi

Directeur Husein Hilmi

Ma posta seneliği 60 kuruş

Ma posta altı aylığı 40 kuruş

Mekâtib ve Evrak muvakkaten Vezir Hanı'nda

'Bekir Efendi' Matbaasına gönderilmelidir

Biri Yer Biri Bakar Kıyamet Ondan Kopar

Sosyalizm Efkârının Mürevvicidir

Journal Socialiste ICHTIRAK

Münderecat

Meslek / Teşebbüs ve Terakki: İştirak / Tereddüd-ü Siyasi / Tahlil: Umumi Yalanlar: M. Nezih / Hayat-ı Avam - İşçiler ve Sefalet: A. Rıfkı / Sosyalizm Nedir? / Zenginlerimize: A. Rıfkı / Sosyalizm: Ali Cenap / Blanki'ye: H. / Dünkü Fikirler / Sosyalizm ve Köylüler: Pol Adams

Resim (resimaltı yazısı)

Serbest İzmir ve İştirak gazetesi müdiri Hüseyin Hilmi

Meslek

Milletim nev-i beşerdir, vatanım ruy-ı zemin.

Temmuz inkılâbından sonra memleketimizde istibdad-ı siyasi mahvoldu yeni bir devre açıldı, tarih-i beşeriyete kanla, zulüm ile bir mersiye- i lânet yazan devr-i mezalim âdeme karıştı yalnız yadigârını dimağ ı nâs'ın derin tabakalarında bir iz bir leke bıraktı işte o kadar... Hayır, o kadar değil? İstibdad-ı siyasi Türkiye'yi baştanbaşa tahrip etmiş hayatı maddiye yi mahvettiği kadar, faaliyet-i fikriyeyi muattal bir hale koymuş; hasta adamın azayı müdrike ve mümeyyizesini gubâr-ı cehl ve vehim ile örtmüştü. Bugün iki şeye fevkalâde ihtiyacımız vardır ki: hasta adam için bunlar iksei sıhhat olacak. Tahrip edilmiş kuvvasını tenviye edecek onu kavi ve faal kardeşleri gibi yaşatacak sahneyi cemiyette ona bir mevki-i bülent-ü muhteşem hazırlayacaktır.

Teşebbüs ve Terakki...

Giyotin altında mevte muntazır iken, teşebbüsün muavenet-i mezalim bir endazanesiyle kurtulan mahkûm teşebbüsle terakki edecek ve bu ıttılasıyladır ki: eski insaniyet eskimiş kavaidini mahvedecek, hayat-ı fikriyesine yeni bir meydan-ı fasih incila bulacaktır.

Teşebbüs ve terakkidir ki bugünkü beşeriyet dünkü devr-i mezalime pâyân vermiş, dünkü kanlı safhalar unutulmuş bir rüyanın kâbuslu dakikaları gibi kalmıştır.

Teşebbüs ve terakki iledir ki: Dünkü müteferrik ve muharip insanların bugünkü ahfad-ı mütefekkiresi artık birleşmek, bir toprakta yaşadıkları bir topraktan kazandıkları halde ittihat etmek lüzumunu hissetmişlerdir.

Teşebbüs iledir ki: bugün sunuf-ı müdrike-i insaniyet rayed-i serbülendine:

'Milletim nev-i beşerdir, vatanım ruy-ı zemin' kelam-ı hikmet beyanını yazmıştır.

İşte Avrupa'da daima terakki eden terakki ettiği kadar mazhar-ı tebcil olan bu fikr-i mukaddese binaen bizde 'İştirak'i halka takdim etmekle müftehiriz. Maksadımız terakki ve teali sınıf-i mukhur- i amelenin şerait-i fikriyesini ilâ, hayat-ı maneviyeyi tenmiye (ittihad)ı tamim, mevcudiyetimizi tahakimdir. İnsaniyete hizmet için olan şu teşebbüsümüz bizce büyük bir ehemmiyeti haizdir ki ümit ederiz ki bu adım terakkiye, ittihada doğru olan hareketin girizgâhı olacaktır. (İştirak)

Tereddüd-i Siyasi

Ulema-i milel, ahkâmı vicdaniye de akaid-i takyit etmiş. Taklid için ber-kemal isnat etmez.

Ne âli ve bi-güman bir hakikattir ki vicdan dedikleri hulasa-i idrak-i ukul bir mefhumun bahs ve kabulünde günler seneler asırlarca münakaşalar etsin zelil ve hidayet arasında bir de narefte-i hakikat arasın bulsun ispat etsin de bir diğerini o na alel-amyâ bir kabul mütegafil bir idrak ile uyusun.

Uyusun yürüsün fakat anlamasın.

Hayatın bütün bu eşgal-i tantana-i şuunun da harid-i söz dilsiz bir şeyi var ise hemen bilatereddüt denebilir ki işte bu meyyal-i taklit. Bu taklid-i müteamiyanedir.

Hissi taklit hiçbir veçhile bir zamaniyet, bir itimadı mucip olmayıp; hemen mukallidin her nefesi bir tereddüdü elim ret ve kabul, içinde geçeceğinden denebilir ki bu itiyad, cühela için fıtratın bir hükmü, mukadderatın bir mihneti. Bir ibtilayı bi-devasıdır.

Taklit fiil itibariyle salikine bir ... manevi olmakla beraber ecnâsında, nevinde, mevzuunda o kadar müessir ihtilâfat, o kadar derin infialât tevlit eder ki say- i irşad mukallit olmak istenilir, emin olsunlar. İtikattan ziyade igmaya uğrar. Söz söylemekten ziyade keriyeler enilerle meşgul olur.

Taklidin mevzuundaki ihtilaf evvela bilir ki bir mesele-i basite imale belki amale talik etmesin. Her afet ve esatir gibi bir mevzuu hayaliye intıba eder. Ehvendir.

Dirig, dirig o ukul-u kasıreye ki sahire-i garba-i fenada hayatı gibi bir varını maişet gibi bir vazifesini milleti gibi en mukaddes intihac-ı maneviyesini taklit ile görmek, taklit ile tatbik etmek ister, oyar, yürür, vurulur; görür ki neticede bütün bu metanet bütün bu meşakkat bir 'hiç' için heder olup gitmiştir.

Hayat bu muhtelif bu na-muhit-i ihtilafat suretinde içinde, idrak-ı istidrak gibi mezaya-i aliyeden başka hiçbir mefhum-u muktedire ram olmayan bir gerd-i bad-i şuun ve havadistir. Kaideye uymaz numunelerle asla idare olunamaz iken mümkün müdür ki mesail-i siyasiye de mukallidine ram taklit ile temini meram kabil olsun.

Şu hayatı içtimai ki milyonlarca ruhun takaza-ı nefsaniyesini, amal-i ruhaniyesini bir vefiki cemil-i ittihada rapt etmek bu muhtelif mütakazayı ahz-ı esat-ı ahz ı esat-ı hayvaniye ye hukuk mevzuunun kavaid-i na-tuvanı içine sıkıştırmak gibi muhal içinde imkân, imkân içinde muhal gösteren bir teşebbüs-ü vasi taklittir. İtiraf nasıl mümkün olur ki taklit ile kabil olsun taklit ile temin edilsin.

Hayatı içtimai taklib-i advar-ı şuunun ile o derece muhtelif o derece müteakis asar ve hadisat ibraz eder, o kadar acayibeler o kadar harikalar gösterir ki hemen bunların tedbir ve mai-

şetine İngiltere gibi kanunsuzluk içinde bir intizam, ihtilaf içinde bir ittihat gösteren bir milletin içtihat ve tecrübe mahsulünden başka bir usulü münasib tasvir edilemez.

İngiltere tabi olduğu ıstıfayı tabii içinde hukuk mevzuayı idrak edince Fransız'lar gibi kan deryalarına gark olmadılar. Terörler grevler ilan etmediler. Bilakis reh-i tedbir ve iftihamına çuvallar, deryalar tesadüf etmiş fakat bunu payân-ı muhite karşı idrak gibi bir rehber ve taakkul gibi bir muayyin ile sine-i küşayı tehir olmuş dehriler gibi fikir ve sükûn ile mukavemet ettiler. Vakit oldu ki; kralları zaman tesadüf ettiği avamı takviye ile hemen hemen nazırm-ı harekât-ı hayat olan kuvvei kahhar baiye gibi bir selb ve icap içinde tanzimi ömür ettiler.

Bunların bütün bu mihneti bütün bu mesai-i kaşfaneleri hemen hemen bir zalam saye-i lika fena içinde keşif-i nevadir vücut olan mesail-i reşad-ı taharri eder gibi bir say-i içtihad bir iktira idrak-ı imdat idi ki ki Fransızlar, bilahare onlardan Almanlar istifade ettiler. Hatta Fransızlar ve Almanların telif ve istifade-i hakikiyeleri Napolyon aleyhine tahaşşüd eder. Müttefikan ordularının muzafferiyetten sonra başlamış bütün bu Avrupa terakkiyatı ruyi vahid hükümetlerinin avamı idareden tecrit taraftarlarının sukutuyla tesis etmişti.

-Mabadı var-

Tahlil / Umumi Yalanlar

Sen de çalış sen de kazan!

Hava gayet fena ve yağmurlu idi. Mercan caddesinin dizlerime kadar çıkan çamurları içinde yorgun ve romatizmalı bacaklarımla uzun uzadıya çırpındıktan sonra nihayet köprübaşına gelebilmiştim. Dün akşamdan kalmış biraz kuru ekmekle mali midemde bir sancı, bu hayat sıkılmak mukadderatı muamelesini düşünmekten mütevellit başımda bir ağrı vardı.

Yanımdan geçen arabaların semay-ı fakrü zillete karşı birer darbeyi anifi tahkir gibi fırlayıp saçılan zifuzları arasında vücudumu örten gayri kâfi paçavraların zir-i himayetinde bu bitmez tükenmez yolları tıpkı hayatım gibi mütevekkil fakat mustarip geçip gidiyorken ati gibi mazi de gözlerimin önünden geçti. Ah ben niçin herkes gibi bir babaya bir valideye malik olarak büyümedim niçin benim de herkes gibi cepleri liralarla mali akrabam yoktu?

Çocukluğum pek sefil ve fakir geçti. Biraz mektebe gittim ve işte bugün oldukça malumat sahibi bir delikanlı olduğum halde hala da fakir ve sefalet içindeyim. Ah acaba ben de zengin olabilecek miyim? Biraz sonra tesadüf ettiğim iyice müreffeh bir mektebi refikama bu düşüncelerimi anlattığım zaman bir gurur felsefesi perdaz ile parmağını kaldırdı:

Sen de çalış sen de kazan! Dedi.

Bu söz bende bir sihir tesiri hâsıl etmişti. Evet, ben de çalışacak ve ben de kazanacaktım. Fakat şimdi ne yapabilirim. En evvel aklıma devlet memuriyeti geldi. İntisab pek güç olduğu halde yeni imal-ı fikir etmekten kendimi alamadım. Üç yüz kuruşluk bir maaştan tutarak yirmi beş bin kuruşluğuna kadar hesap ettim. Bu dereceye iktisap edinceye kadar geçirmek lazım gelen sefahat-ı hayatı düşündüm zuhuru mütahammül masarifat fevkaladeyi hastalık vesaire gibi afatın badi olacağı zararları nazarı itibara aldım. Fakat yirmi hatta otuz sene sonra bile servet denilebilecek bir mecmuaya malikiyet ihtimalinin pek uzak olduğu nazarında olanca vuzuhuyla tayin etti.

Hayret ediyorum mamafih sanat ve ticaret âlemlerini hatta faizciyi bile düşünmekten meni nefis edemedim. Ticaret kâtipliği suretiyle bir mağazaya intisap devlet memuriyetinin çok önünde idi. Küçük bir sermaye ile alış veriş etmek o kadar dar bir vasıta-i maişet idi ki o suretle servet tahmil etmek bir nevi budalalıktan başka bir şey olamazdı. Haddı nizamiyi tecavüz etmemek şartıyla faizcilik ile insanı zengin edemiyordu.

Aman yarabbi! Meşru bir say, kimseyi ızrar etmemek şartıyla icra edilen her türlü ticaret servet tevlidi hususunda pek akil pek neticesiz birer tariki say oluyordu. Namuslu insanlar için bu suretle zengin olmak ihtimali katiyen ve külliyen adim ü ehil idi.

O halde bütün zenginleri ve onların ne suretle büyük büyük servetlere sahip olduklarını düşünmeye başladım miras nazarında ehemmiyetten sakıt idi. Çünkü o da vaktiyle bir kader yahut bir hısım tarafından kazanılmış bir servetten başka bir şey olamazdı.

(Hüseyin Hilmi'nin Fotoğrafı)

Ve mademki olamazdı binlerce zenginler milyonerler hatta milyarderler bu mecmualarını nereden ve nasıl bulmuş oluyorlardı?

Artık tamamıyla anladım ki servet mutlaka hileye vesaiti gayr-i meşruaya medyun bir neticeden başka bir şey değildi.

Ve bir ferdin cebinden yüz kuruşu çalmakla birçok halka yüzde beş yüz kazançla eşya satmak beyninde fark yoktur. Belki bu daha hafif daha az muzırdır. Daima birçok itikadat-ı batıla ve efkâr-ı sakimenin malumu olan insanlar şirket-i imtiyaz, tröst, kuvvet-i... gibi yaldızlı sözler altında beni nevini ezen ve rekabet diye bu ezman ü ezerek kazanmak tarik-i sakimini yalnız kendilerine hasreden sınıf-ı fail-i mahsusa karşıda pek mağlup mütevekkildirler.

Benim için ve benim gibi ancak namuskarane bir surette çalışmak isteyenler için asla tariki servet yoktur. Ben sen herkes hep fakirler mutlaka o sınıf-ı kalil menfaatine çalışmaya didinmeye mecburdurlar. Mecburuz. Hâsılı umumi aldatan yalanlar gibi.

Sende çalış sende kazan!

Sözü de bir yalan büyük ve müthiş bir yalandır!

M. Nezih

Felsefe-i Sa'y

Hayat-ı Avam: İşçiler ve Sefalet

Müterakki ve medeni beşerin safahat-ı hayatı tetkik olunursa görülür ki: sınıf-i halk arasında müthiş bir müsavatsızlık vardır ve bu teşviş yavaş yavaş kendini idrake başlayan beşeriyetin bir kısmını ekseriyeti azimeyi teşkil eden amele ve fukara sınıfını bir takım icraat ve teşkilata sevk etmektedir.

Dün gladyatör meydanlarındaki mevt-i mahkûmlarından işkencelere maruz harp esrasından farkı olmayan amele: bugün kendisinin mes'ud sermayedarlardan refah ve ziynete müstagrık zenginlerden farkı olmadığını anlamış hatta servet-i umumiyenin kazıcısı kuvve-i mahsulenin mevalidi olduğunu zenginlerin malik olduğu esbabı refahın ihtişam ve debdebenin kendi semerat-ı say ü küşişi bulunduğunu idrake başlamıştır.

Dün sanayii cesimenin yokluğu, maişetin daha kolay daha az kuvvetlerle istihsali, bahusus muaveneti umumiye ittihadı sayiin fikirlerini âdemi terakkisi işçileri hareketi ihtilaliye ye, grevlere, sendika teşkiline sevk etmekten men ediyordu. Hâlbuki fen, makineler motorlar icat etti, bin kişi yerine sanahathanelerde bir makinist ile üç işçi çalışmaya başladı. Fen ancak ruhanilerde mevcudiyeti tahayyül olunan süratle bir amelenin beş günde yaptığı işlevi üç saatte yapmak çarelerini buldu. Artık on dokuzuncu asır iptidasında sayile geçinen 'evladından başka serveti olmayan' amele müthiş bir buhrana uğradı. Üç beş mütefekkirin kalemi fukaranın servete, sefaletin saadete karşı olan mevkiini tayin etti, gittikçe kesb-i şiddet eden bu buhran bir takım nazariyat ile beraber bir meslek, bir parti tevlit etti ki: amelenin sermayedarana, fukaranın servete olan gerginliği bu ihtilal-i âmiz, fakat devri endiş, mütefekkir mesleki içtimaiyyenin nazariyatile tadil edilecek, daha emin vesait i maişet, daha muntazam bir cemiyeti insaniye

teşkil edecekti. (Say), (hakk-ı say), (mülkiyet), (veraset) hakkındaki eski nazariyat büsbütün değiştirildi. Her şeyde inkılâp istendi. Eski binalar yıkılacak yerine daha metin daha mükemmel temeller üzerine herkes için aynı tarzda aynı cesamette odalara malik bir bina yapmak arzu edildi. Birkaç defa fakir servete hücum etti. Fakat ortada muhafazakâr bir mevkide duran hükümet yine fakiri ezdi. Yine kaviye taraftar, zebuna mütehakkim bir vaziyette kaldı.

On dokuzuncu asır mütefekkirleri artık hükmetmişlerdi ki politikada iktisadiyatta icrayı tesir eden adem-i müsavatı izale, yani inkılâbı siyasiyi temin inkılâbı içtimai icrasına mütevakkıfdır. İnkılâbı içtimai ise cemiyetin hali hazırını esasından yıkarak yeni teşkilat yapmak fukara ve amelenin şeraiti maddiye ve fikriyesini âlâ etmek imtiyazat vilâdiyye mülkiyeti hassa ortadan kaldırılmak, rüsumu müterakkiye kabul olunmakla kabil oluyordu ki bu da hükümetin hali hazırını esasından yıkan büsbütün başka bir tarzı idare hâkimiyeti ammeden daha vasi tahakkümden azade bir şekli cemiyet demektir. İştirakiyyun bu hususta evvela fukara ve amelenin mevkiini tayin ettiler. Görülüyordu ki ortada iki sınıf var biri zengin, tembel, müreffeh, mütehakkim fakat naili maksat. Diğeri ise fakir, çalışkan, zebun, sefil ve her haktan mahrum. İnkılâbı içtimaiyyi bunların mevkilerini tebeddül edecekti. Fakirlerle zenginler bir seviye-i tahsilde bir seviye-i maişette bulunacaklar. Ara-i umumiyeden müstefit olacaklar mahvedilen hukuk-u meşruaların istirdat edecekler artık mücadelatı sınıf namıyla cihan titreten mübarezata bir hatme sözü çekeceklerdir.

Artık seviye-i idrak yükselmişti. Artık tagallüb-ü ağniya, tahakküm-ü sermayedaran ortadan kaldırılacak, insanlar dost bedost vifâk olarak müsterih ve asude bir ömrün anat-ı zevk aludini yaşayacaklardır.

Böyle olmadı. Olamadı, beşer eski itiyadatına, eski işlerine hitam veremedi.

Fakat eski mezalim, eski itisafat bir dereceye kadar hafifleşti.

Edvar-ı kadime tahakkümatının varisi olan hali hazır insaniyeti dedelerinin nazariyatına ufak bir darbe vurarak eskileri yenilere tebdil etti. Büyük bir kuvve- i kalp ile söylüyorum. Dünkü insaniyet neyse bugünkü de onun daha süslenmiş daha ziyade modalanmış bir şeklidir.

Dünkü kanlı yaralar bugün temizlenmemiş ise de yine iğrenç bir tezahür ruy-i beşerde mevcuttur. Şu kadar var ki: mütefekkirlerin sayi bu kanları bu yaraları tathir edecek yarın ki sabah dünkü gecenin mezalimini unutturacaktır.

Bu bir mukaddimedir. Bundan sonra her hafta Türkiye'deki işçilerden sefaletten ve esbab-ı sefaletten sendika ve grev kanunlarından ve sendikalizminden bahsedeceğiz.

Sınıf-ı amele ki: memleketimizin ekseriyeti onlardandır. Onların hayatı memleket demektir.

Onların netayiç-i sayi ve ameliyledir ki yaşıyoruz onların şeraiti maddiye ve fikriyesini âlâ etmek onları kaydı mahkûmiyetten tahlis etmek vazifemiz mukteziyyatındandır.

A. Rıfkı

Muhasebe-i İctimaiyye
Sosyalizm Nedir?

Amelenin her türlü hareket-i içtimaiyyesine bir nazar-ı tahkir ve tezyif ile bakan bu gibi vakayı cemiyet-i beşeriye için büyük bir tehlike addetmekten asla çekinmeyen birçok eşhas ve müellifler yakın vakitlere kadar pek büyük bir itimat ve itikat ile dinlenir ve takdir edilirdi. Fakat artık inkâr olunamaz ki bu itimat ve itikat pek eski bir zamandan beri terakkiyatı beşeriyeye büyük bir mânia teşkil etmişti.

Eski Yunan ve Roma asarının elde kalabilen bazı aksanı dikkatle mütalaa olunursa görülür ki o zamanın tekmil edebiyat ve felsefesi bu gibi fikirlerle mâlâmâldır. Yunanlılarda gerek hükümdarların hâkimi Saloman ve gerek hükemanın hükümdarı Sokrat ikisi de aynı mütalaayı dermeyan etmişler ve Romalılarda bu efkârı iktibas ve terviç eylemişlerdir.

Vakıa Hıristiyanlık iptidai tesisinde efradı ahaliye ve bilhassa fakir ve zavallılara pek büyük bir müsadaat ve imtiyazat bahşetmiş onları himayeye çalışmış ise de bilahare kilise kesb-i kuvvet etmeye başlayınca bu müsadaat avam-ı perveranenin yavaş yavaş ref'ine gayret edilmiş hatta kuvvetlinin kilisesi bu gibi ahkâmı diniyyeden bahsedenleri tekfire ve onlarla maddeten ve silah ile uğraşmaya kadar cüret göstermiştir.

Luter ve Kalvin taraftarları aynı suretle muhtelif ve müteaddit muamelelere maruz kalmışlar ve 18 inci hatta 19 uncu asırda bile tekmil ulema ve mütefekkirin... ve Platon tarafından serd edilmeyen bu mâhud nazariyeleri alkışlamaktan başka hiçbir şey yapamamışlardır.

... itirafatında bütün ulema ve sanatkâranında hissedeceği veçhile amelenin ve bilhassa komünistlerin muzafferiyetlerini görmekle müteessir ve meyus oluyorum çünkü bunların harekât-ı terakkiyatı ahire-i beşeriyeye bu kadar senelerden beri istihsal edilen semerat-ı mesaiyi içtimaiye-i ecdadımızın efal-ı asliyelerinin bu günkü netayicini alet-i evsat edecekler, diyor ve aynı zamanda İngiltere'de amele 'demi ...' yani murdarlar güruhu tesmiye olunuyordu. Yine aynen: 'şayet ameleden biri benim elimi sıkacak olsa hemen gider o elimi yıkarım' ve: ' amele o kadar cahil ve hayvandır ki... İlah' diyordu.

Bu sözler her ne kadar aleyhdarane olsa da yine büyük bir hakikat maddiye irae ediyordu ki o da umumi banyoların tesisi nasıl bu murdarlığı temizleyecekse umumi mekteplerin açılması da aynı suretle amele arasındaki cehalet ve hayvanlığı izale edeceği hakikati idi.

Bu hakikat 19 uncu asır liberallerinin amelenin talim ve terbiyesi nazariyelerine esas olmuş ve İngiltere'de aynı suretle hazırlanan efkâr henüz birçok seneler hafi tutulduktan sonra 1866 da Karlil'in ıslahatına bir zemin teşkil etmiş idi.

Esasen 1830–1840 senelerinde liberalizmin tarafından ameleye mahsus küşat edilen mektepler Owen mesleğini takip eden sosyalistlere de numunelik etmiş ve aynı zamanda hem İngiltere'de hem de Almanya'da müteaddit çırak mektepleri ameleye mahsus müteaddit müesseseler vücuda getirilmiştir.

Bunlardan her ne kadar bazıları radikal yani vaziyeti içtimaiyye-i beşeriyenin tamamıyla tebdili diğerleri ise yalnız bazı ıslaha- ı mutedile taraftarları iseler de yine umumiyet üzere bilmek muktedir olmaktır ve dimağın tekâmülü insaniliye rol yapar nazariyatında tamam ile müttefik idiler.

Eğer ki bu cereyan atide izah edileceği gibi Lasal'in bir nazariyesiyle ikiye ayrılmış idi. Bugün orta yerde ancak liberalizmi görecek ve vaziyeti hazıra i içtimaiyyenin bir rükn nazariyesi olan bu meslek-i hakikinin yanında mevzu fakat faidedar bir sosyalizm ihtimal ki nazarıma çarpmayacaktı bile.

Liberaller derler ki: Cemiyet-i beşeriye kavanini tabiiye ile idare olunur, kavanini tabiiyet ise lâyetegayyerdir. O halde ulema-i içtimai ve iktisadın vazifesi kavaidi taliye ihdasına çalışmak değil belki kavanini asliye-i tabiatın keşfine ve mesai-i efradı bu kavanin-i asliyeye tevfike çalışacak olan hükümetlerle bizzat o efrada bu hususta bir suhulet ihdasına say ve gayret etmektir. Kavanini tabiye ise asla hürriyeti beşeriyeye mani olamaz. Bilakis kavanin şahıs-ı beşeri ile cemiyet-i beşeriye arasındaki münasebeti iradiyenin ifadesidir. Varsın herkes kendi menfaati icabınca çalışsın zahiren yekdiğerine zıt gibi görünen bu menafii şahsiye hakikatte öyle mühim ve sabit bir ahengi umumi hâsıl eder ki, işte bu ahenk saniyen elde edilmesi mümkün olmayan tabii ve esasi bir kanun bir kanunu muntazam husule getirir o halde vazı kanunun vazifesi eğer cidai kavanini içtimaiyye ve terakkiyatı beşeriye ye arzu ediyorsa mümkün mertebe teşebbüsü şahsi müdafaa ve münafaza etmek ve ona mani olan prensipleri tamamıyla izale eylemektir. Bununda neticesi masuniyeti mesken masuniyeti say masuniyeti emrar hâsılı liberalizmdir.

Bu mevadı esasiye o kadar âlim hakiki ve aynı zamanda o kadar basittir ki daima mevcudiyetini muhafaza eder. Zaman ile mekânın bu hususta hiçbir tesiri olamaz. Ve bu suretle her hadiseyi içtimaiyi kendinden evvel ki hadisenin bir mabadı bir netice-i zaruriyesi olacağından terakkiyatı maneviyeyi beşer tamamıyla mütalaa ve tetkik olunabilir. Bugün tesis etmiş hiçbir şey yoktur ki onu haleti içtimaiyyeyi beşeriye icap ettirmemiş olsun. Çünkü kavanini tabiye kendisine mugayir olan her şeyi ret eder çürütür öldürür. Bilmelidir ki tabiata galebe ancak kavanine itaatle mümkündür. Hâlbuki Almanya'daki harekâtı ahire-i içtimaiyyenin vazı demek olan Lasal 1864 de şu veçhile beyan-ı mütalaa ediyordu: 'Eğer amele şahıssa yine bugünkü gibi kalır. Yani maddi ve manevi hiçbir terakki ve teali gösteremezse bilcümle ıslahatı içtimaiyi zahmete bile değmeyeceğini iddia edecek ilk alehdarı ben olacağım.'

Amelenin talim ve terbiyesini verilecek ehemmiyeti azimiyeyi pek baliğ bir surette tercüme eden bu sözler, bilahare tanzim edilen programlara esas olmuştur.

İşte bu suretle işe başlayan sosyalistler bilahare yavaş yavaş mesleği büyültmüşler ve avamın siyasete olan ihmalinin ve merakı vesilesiyle serian bazı efkârı siyasiye de müdahale etmekten men-i nefis edememişlerdir.

Artık sırf maarif ve terakki maksadıyla toplanan cemaati muhtelife-i içtimaiyye bizzat hukuk magsubelerinin istirdadı mesailini de düşünmeye başlamış ve kanunun ekseriyetle kendilerine bahşettiği bir haktan hakkı intihaptan bil-istifade meclisi mebusan da icraatların tezyidi saati mesainin tenkisi ve ameleye mahsus bazı hukuk ve imtiyazatın tesis çarelerini de düşünmüşlerdir. Çünkü terakkiyat-ı fenniye ve sanaiyenin bir netice-i zaruriyesi olan ve derece derece icap edilerek mevkii tatbikata vaz edilen makineler birçok ameleyi aç, sefil, üryan bırakıyordu.

Aynı zamanda her halde daha çok kazanan ve daha ziyade rahat eden sermayedaranın vücudu hayat-ı beşeri tetkik ile iştigal eden hükemanın nazarı dikkatleri önüne gayri kabil ihfa bir levha-i tezat koyar haleti içtimaiyyeyi beşeriyeyi lekeliyordu. Milliyete, mezhebe, hiçbir şeye ehemmiyet vermeyerek sosyalist nam-ı müştereki altında toplanan ve yek dil yek avaz olarak feryat eden amelenin binlerce muhtelif şikâyetleri şöyle hülasa olunabilir:

'Cemiyetin şekl-i hazırı katiyen adalete mugayirdir. Gayr-i kabili itiraz olan fenalıklar içinde yüzüyor. Sermayenin mahdut kimseler elinde bulunması muzırdır. Ne için çok bir halk birkaç kişinin keyfine hizmet etsin? Hakkı mülkiyet bizi berbat ediyor.* Tabiatat her şeyi tebdil ve tahlile mecburdur. Daima bir inkılâba doğru gitmekteyiz ve gitmeliyiz!

Bu feryatları işittirmek için vücudu lazım şey de sendikalar idi ki bilahare onlarda teşkil olunmuştur.

Bugünlerde Almanya sosyalistlerinin muvaffakiyeti maddiye ve maneviyesi bütün cihanın malumudur. Epeyce bir zamandan beri en kesir ila efrat ve siyasi amele cemiyetine malik olan bu memleket iki seneden beri de en büyük sendika mesailini ve revaçlı avam matbuatını haiz bulunuyor.

Burada sosyalist fırka-i siyasiyesinin azayı müntehibe-i merkeziyesi etrafına birikmiş 550.000 avam ve bu sendika cemiyetine mensup iki milyonu mütecaviz amele mevcut olduğu gibi yevmi üç milyon nüsha satan sosyalist gazeteleri de vardır.

Hatta son senelerde sosyalist mebuslar Raihştah'da epeyce kuvvet ve nüfus kesp etmeye başlamışlardır.

* Birçok mesleki içtimaiyenin nokta-i inşiabı olan bu cümleyi biraz tafsil edelim: 'Herkes kendi sayi kadar kazansın ve hakk-ı mülkiyeyi büsbütün lavğ edilmese bile bir kaideye rapt olsun. Hududu belli olsun' sözü sosyalistlerin 'hakk-ı mülkiyet katiyen na meşrudur' nazariyesi komünistlerin, 'hakk-ı mülkiyet arazi ve enval-i gayrimenkule de na meşrudur' esası da nasyonalistlerin nokta-i istinatlarıdır. Şu kadar ki bu fırkalan hepsi umumiyet üzere sosyalist namı müştereki altında birleşirler.

İşte bunlar bu vesaik gayet iyi teşkil etmiş ve son derecede intişar eylemiş sosyalizm ve demokratizmin öyle vazıh ve mukni delaili derler ki bu gibi mesleklerden pek uzak bir kimse bile bu hususta çalışan lâakal birkaç bin kişinin vücuduna kail olur. Hâlbuki bu teşkilat ve müessesat avam ile uğraşan ve onların tanzim ve idareye memur olan muvazzaf ve fahri 30.000.000 kişi mevcuttur ki mükemmel bir ordu demektir.

Sosyalist fırkalarının gerek iştirak ve teavün cemiyetlerinde ve gerek cemiyeti siyasiyesinde görülen intizam ve ciddiyet şayan-ı hayret bir derecededir. Sosyalistler mevzii ve muhtar takımlardan teşkil ederler. Bunların umumi bir kongresi ve üç muhtelif dairesi mevcuttur: teşkilat-ı siyasiye, sendika, muamelat komisyonu.

Bu devir o kadar muntazam bilhassa sendikaların grev ve tezyid-i icraat mutalebatı gibi mesaildeki faaliyet ve fevaid o derece aşikârdır ki muhtelif amele kitleleri arasında kavi ve daimi bir muhadenat ve münasebet tesis etmekle beraber umumiyeti mağdureyi daima muhafaza eyler ve müttefik bulundurur.

İşte burada mütalaa edeceğimiz mesele ameleyi bu kadar müttefik ve müstefit eden şeyin yine onların felaket ve bedbahtiyesini icap ettiren aynı medeniyet olduğu ve bunun esbabı mucibesidir. Yukarıdan beri tarif ve tavsif etmekte olduğumuz teşkilat ve tertibat ile medeniyet ve terakki arasında müşterek bir nokta varsa da her halde bu gayet satih ve zahiridir. Çünkü sosyalizm teşkilatıyla da bu meselenin tamimini müntaç öyle hareket mencuptur ki medeniyet nokta-i nazarından en büyük sosyalistler bile ona bir kıymet bahşetmekten çekinirler.

Esasen medeniyet nedir? İnsanın esaret ve tabiiyetten kurtulup bazı kuvve-i hariciye ve tabiiye ile karşı karşıya gelebilmesi değil mi? Zekâyı beşer tenemmüv ve bu suretle bütün saadeti hayat manayı bedayiperverile birçok... malik olmak demektir? İnsan hür olmakla kıymetlenir. Binaenaleyh servet ve imtiyazata sahip bir kısım kalinin tümden ulviyye için uğraşmakla sabahtan akşama kadar çalışan ve bununla beraber yine mahrum servet ve istirahat olan ekseriyet için fedakârlık etmek şüphesiz başka başka şeylerdir.

Medeniyete, medeniyet-i hakikiyeye doğru atılacak ilk hatve amelenin maddi bir sefaletten kurtarılmasıyla kabil olur. Çünkü maddi olan her hadisenin maneviyat üzerindeki tesir-i azimi katiyen inkâr olunamaz.

İşte sosyalizm insaniyetin adedine karşı bu tahlis terakkiperveraneyi tazmin eden ilk davayı hakikiyedir ki muvaffakiyeti aşikârdır. Bu hususta eski zamanlara nispetle amelenin zamanımızdaki refah ve istirahati baliğ bir bürhan gibi nazarlarımıza çarpar. Hiç kimse iddia edemez ki amele on sene evvele nazaran daha müterakki ve aynı zamanda daha rahat yaşıyor.

Bu sözümüzü ispat etmek için Almanya amele sendikası ceraidinden iktibas edilen ve 1906 senesine dair olan şu netayici arz edebiliriz: Ancak kırk haftadan ibaret addedilen bir sene-i mesaide kırk milyon markı mütecaviz ziyade-i ücret ve yine o kadar saatlik istirahat müddeti kazanmış olmak amele için pek büyük bir muvaffakiyettir.

Bu terakkiyyat ve muvaffakiyet-i içtimaiyyenin ancak ve kati arz-ı iftikar eden tekâmül ve ta'mimi âlemi medeniyeti yeni bir devr-i saadet ve salaha doğru sürükleyecek ve olanca iddialarımıza gürültülerimize rağmen hala birer anka-i teshirkârdan başka bir şey olmayan müsavat-ı hakikiye, muvazenet-i siyasiye-i düveliyeye hürriyet ve müsavatı ciddiyeye vücut verecektir.

Tezyidi icraat (bir senede)

İktisabatı muhtelife sayesinde	154253 kişi için	1380000 mark
Bila- mücadele müzekkerat ve talep	491878	34000000
Sayesinde lokavtlara mukabele	6340	400000

Ki ceman	652471	487800000
Tenkis-i mesai (bir senede)		
İktisabatı muhtelife sayesinde	75646 kişi için	11600000 saat
Bila mücadele müzekkerat ve talep	255534	37100000
Sayesinde lokavtlara mukabele	1362	176000
Ki ceman	332542	48876000

Kadar tezyid-i ücret tenkisi say-i husule gelmiştir.

Manzum Teselliler

-Zenginlerimize-

Bugün açlıkla kahır ve mihnetle
Fakr u zilletle, büyük sefaletle
Uğraşan, çırpınan, koşan, didinen
Zulmet-i hayat içinde sönen
Bir büyük fırka-i harp var ki:
Onların aklı, fikri idraki
Bir çürük evle bir dilim ekmek
Kazanıp ancak ancak ölmeyecek
Kadar âzürde bir maişetle
Muhteris bir hayat u vahşetle
Pençeleşmek. Bu işte ömr-ü sahil!
Hepsi böyle ve hepsi böyle sefil.

Ey bugün muhteşem sefa alut
Zevk ü neşeyle daima mahsud
Evlerin zir-i sakif-i nazende
Yaşayan zümre, zümre-i mes'ud!
Adl u nısfetle bir kere düşünen
Bu hakir, bu bi-neva, düşkün
Fabrikanın ser-i nüvişt zilletini
Siz bugün herkesin saadetini
Gasbeden, öldüren ve mahzuzan
Sonra kendi hesabına yaşatan
Sanki bir şirket-i cesimesiniz
Onlar ağlar söner fakat ah, siz!

E. Rıfkı

***Sosyalizm* / Rasim Haşmet'e**

Ah eğer kabil olsaydı; kabil olsaydı ki beşeriyet, evet asıllardan beri tarih sefil hayatını icza-i ferdiyesinin hunabe-i rayanı ile yazan beşeriyet bir merhale-i sükûta vasıl olabilsin; işte o gün fakirler sürünmeyecek yetimler ağlamayacaktı. O gün hayat o kadar yükselecekti ki kim bilir ihtimal bugünkü dereke-i acz ü meskeneti göremeyecek ilelebet unutacaktı.

Ah kabil olsaydı; kabil olamadı ki şu kirvedar-ı azimin asabı hususiyemize verdiği taab-ı medidi biraz biraz dinlendirebilelim.

Lakin uzaklarda pek uzaklarda işte bu meydan-ı takazanın ufak bir tenahisinda bir serap tesliyet telvih etti; zirin deryalarıyla, zümrüdün meşcuralarıyla coşman beşeriyeti kamaştırıyordu. Bu velveleyi coşa coş içinde semah-ı yeisimize mırıldanıyor ki, daima cerihalarımız kanayacak daima haziz-i mezellette çırpınsa çıksanız, fakat ben sizi yine avutacağım!

Bu nedir? Sosyalizm!

Ali Canib

***Gölgeler* / Blanki'ye**

Sen: o azim kahharanenle, o sebat-ı cihan bir endazenenle bu köhne bu bi-idrak beşerin atıl dimağında bir ikaz yangını uyandırmak isterken:

Sen o hamiyet-i aliyenle o bi-perva mücahedatınla bu kedilerden nankör kurtlardan daha yırtıcı beşeri bir uhuvvet-i vicdaniye ile birbirine rapt etmek arzu ederken. Ömrünün o mukaddes senelerini her dakikası milyonlar deyin avan hayatını zindanların ratıp, soğuk bi-iman aguşu mezaliminde geçiren ey büyük dahi! Ey muhterem fedakâr!

Bugün cihan yine o bıraktığın cihan, beşeriyet o pekiyi tanıdığın beşeriyettir. Hâkimler hâkimi müstemitanesiyle zayıfları zebunları kahrediyor. Mazlumlar feryat can güzarını semaya refeyliyor. Bir tarafta cebir ve zulüm üs hükümet oluyor. Yoluna binlerce kurbanlar feda ediliyor. Medeniyet perde-i nazarganesi altında öyle entrikalar öyle cinayetler icra olunuyor ki kamusların havi olduğu fenalığa nefret ve lanete dair kelimeler bunları tamamıyla vuzuhuyla beyan etmekten aciz kalıyor.

Bugün beşeriyet kendisiyle hayvanlık arasındaki hadd-ı faslı kaldırmak istiyor. Bu zavallı ahmak beyinsiz insanlar seylâb, cahil ve gaflete kapılarak körlük, hissizlik girdapları içinde çalkanıyor. Menfaat-ı şahsiye, âdem-i ittihat, kibir ve hodgamı kizbü ve dürug gibi rezilane hasletler ahlak-ı hamide namı altında bu kuru beşeriyete esas itikat unsur-u iman oluyor.

Sefiller çoğalıyor, hanımlar, aileler inkıraza yüz tutuyor. Fakirlerin semere-i imalini zenginler o gadr, bi-insaf zenginler ... ediyor. Bin yüz bin kişinin hakkı meşruu birkaç mürüvvetsizin kasasında uyuyor. Zayi edilen bu say ve amele mukabil dört kişinin defter-i iradında mühim bir terakki görülüyor. Beşeriyet hala cehalet uykusunun pençe-i muhaddiratda gafil ve bi-vukuf uyuyor. Hala bu mezalimden kendine düşen hisse-i kal u imhaya ufak bir teşebbüs bile göstermiyor. Sen ey muhterem fedakâr! Ey sermed-i nam Blanki! Ey hami-i sunuf makhura-i beşeriyet! Efkâr-ı aliyenin emrettiği mukaddes vazifelerini ikmal ederek (prolaşiz)in o sükûnetli kabristanın bir köşesindeki hab-gâh-ı vapesinine çekildin.

Fakat namın bülent ü muhteşem namın seni sevenlerin seni takdis edenlerin hizmet-i mukadeseni takdir eyleyenlerin asman-ı fikrinde bir merkeziyeti mutlaka ile kaimdir. Sen öldün. Fakat namın ölmedi. Mesleğinin namını nasıl ki sermedi bir sera-i mazhar etti ise fikirlerin de öyle yaşıyor. Zalimler ameli ulviyeye hizmet edenleri zindanlara sokarlar zincirlere bend ederler. Fakat efkârı mukaddese ruh gibi...Allah kadar ezeli ve ebedidir. Zincire vurulmaz ... bulmaz!

Zindan 1 Mayıs 1908, Hayran

Blanki'ye dair **-bu nutuk münasebetiyle-**

Lui Ogüst Blanki-Blanqui- 1805 de Nis'de tevlid etmiştir. Malik olduğu efkâr-ı müfrite kendisinin birçok felaketlere uğramasına sebep olmuş 1723 te ufak şuriş esnasında yaralanmış, meşârâliye iştirakiyun mezhebi sosyalistinin en müfret bir reisi olduğundan şurişlar tertip etmiş, 1832 de Martin Bernar Barban ile beraber idama mahkûm olmuş. 1848 ihtilali esnasında Kabe (Cabet) ile işe başlamış yine mahkûm olmuş nihayet Fransa Almanya muharebesini müteakip zuhur eden komün ihtilâlinde reis olduğu için (nuvol kaledonya) ya azam olmuş sonra müntehipler namına itayı rey etmişler ve mebus olup olamaması mevzubahis olurken 1881 de Paris'te vefat etmiştir.

1 Mayıs bayramına sosyalistler ve komünistlerin büyük bir nümayişini der-hatır ettiren bir bayramdır. Paris'te bulunan meslek-i müfrite-i siyasiye erbabı ve anarşistler Blanki'nin Prilaşız'daki kabrine giderek nutuklar okurlar ve müşarünileyhin tebcil namı için bir (salât-ı medeni) ifa ederler.

H.

Dünkü Fikirler

Efkâr-ı batıla bir nevi ateş böceklerine benzer ki parıldamaları için mutlaka karanlığa lüzum vardır. Fukaranın zararına olarak kesb-i servet edenlerin vaktiyle keyfi için diri diri insan yaktıran bazı Roma hükümdaran – ı zalimesinden farkları var mı acaba?

İnsan için en lazım olan şey insanlıktır. Mezâya-i saire hep ikinci derecede kalır. Bilmelidir ki ben-i beşeri yekdiğerine rapt eden en birinci şart beşeriyettir.

Müsavatı tamamıyla tesis edebilmek için herkesin karnını doyurmayı düşünmeli.

***Hayat ve Hakikat / Sosyalizm ve Köylüler* (Pol Adam'dan)**

Arazi zer' eyleyenindir.

Müttehid sosyalist fırkasının kongresi programında mesele-i ziraata ait maddeler vardı. Fakat bunların hiç birisi hal edilemedi.

Kongrede bu hususa dair mühim müzakereler münakaşalar cereyan etti. Bilhassa ziraat ve köylülerin mühib ü hafız-ı meşhuru olan Kumpor -Morelin uzun ve gayet mühim bir raporu okundu. En sonra meselenin hallini gelecek kongreye tâvik eylediler. Buna dair bir şeyi söylemeyeceğiz.

Mesele-i ziraatın bizde ehemmiyeti azime-i faaliyesi vardır. Çünkü Fransa'da sosyalizm zürraı ve köylüleri muhiti faaiyesine ... etmeden asla muzaffer olamaz. Bunun hallinde bir takım müşkülat-ı nazariyeye maruz kalmak tabidir. Teşekkür olunur ki müttehid sosyalist kongresi bu müşkülatı sathice geçecek yerde tamik ve tetkik etmek istedi. Bu tetkikat heyet-i umumiyesine bile nafi' bir ta'addiye yol açabilir.

Biz burada bu ta'adilat ve tetkikatı münakaşaya girişmeyeceğiz. Çünkü müttehid sosyalist kongresinin içtimalarındaki ruzname-i müzekkeratı münakaşa için vücudu lazım olan hiçbir salahiyeti haiz değiliz. Fakat bu mesel- i ziraat bizi uzun bir zamandan beri meşgul ediyor. Onun içindir ki bu meselenin en mühim safahatını mümkün olduğu kadar açıkça ve vazıh bir surette söyleyeceğiz.

Münakaşat köylü ashab-ı emlak-ı sagiresinin etrafında temerküz eyliyor. Bugün hiç kimse hatta en mürtet sosyalistler bile bunların emlakini cebr ve şiddetle nez eylemeyi hatırından geçirmez. Biliriz ki ashab-ı imtiyaz ve müdafileri tarafından neşir ve işaa edilen efkâr ü rivayet-i iftiradan ibarettir. Fakat sosyalistlerin müttehiden bunlar hakkındaki düşünceleri de onları iştibaha sevk edebilecek anat ve elvan-ı muhtelife gösteriyor.

Mübahasat-ı mütedavilenin esası şudur: Diyorlar ki sosyalistlerin en ziyade mahkûm eylediği şeyi daima tekrar edildiği gibi tasarrufu şahsi olmayıp sadece tasarrufu sermayedarandır. Tasarrufu sermayedaranı tensil ve tanzim eden şey say'ın işlediği aletin kendisinde olmayıp sahib-i sermayeye ait bulunmasıdır. Mesela şehirde sakin olup da taşradaki tarlasını bir köylüye icar bir tasarrufu sermayedir. Fakat köylü olup da asarı emlakten bulunanlar saylarına ve mahali mesailerine tasarruf eyliyor demektir ki sosyalizm buna karşı hiçbir itiraz dermeyan edemez.

Bu mübahis-i tenkidata karşı kâmilen masun mudur? Hayır. Şurasını işarette istical eyleyelim ki buna itikat edenler mesela bunu zürra-ı programlarında kabul eden 'kadistler' bile ashab-ı emlakin sagiranın istikbal hakkında mazlum istidlalatında bulunuyorlar.

Asır-ı hazıra mesleki iştirakiyyenin sosyalizm tesisi hususunda efkâr-ı sairenin de mühim roller vazifeler yaptığı şüphesizdir.

Ekser sosyalistler teşebbüsat-ı azimenin teşebbüsat-ı hakikiden daha nafi daha ucuz ve daha müstemir semereler verdiğini söylüyorlar. Binaenaleyh sosyalistler küçük teşebbüsatın mahvolması taraftarıdırlar. Çünkü teşebbüsat-ı sagiranın ifnası halinde servet-i umumiye-i iştirak-i kesb ü semt ve kuvvet eyleyecektir. Esasen bu son senelerde gerek sosyalizm taraftaranının gerek aleyhdararının esas mücahedatı bu noktaya inhisar eyliyor. Mabadı var.

Parladı berrak hakikat akıbet-i afakta şimdi her yer ma'kes ulüvv-i zikr-i iştirak bir demokrat söyledi tarih cevherdarını (sosyalistler çıktı dehre bir fikri iştirak). Nuraleddin Rüşdi 1328.

Ruşen matbaası.

b. İştirak Gazetesi 17. Sayı (Fevkalâde Nüsha) Tam Çevirisi

İŞTİRAK
Sene 1, Numero 17, 31 Mayıs 1326 (1910) Pazartesi
Sahib-i İmtiyaz ve Müdir-i Mesul
Serbest İzmir Gazetesi Sahibi
Hüseyin Hilmi
Directeur Huseln Hilmi
Ma posta seneliği 60 kuruş
Ma posta altı aylığı 40 kuruş
Mekâtib ve Evrâk-ı Vâride Bâb-ı Âli Karşısında Adliye Hanındaki
Daire-i Mahsusaya Gönderilmelidir
Biri Yer Biri Bakar Kıyamet Ondan Kopar
Sosyalizm Efkârının Mürevvicldir
Journal Socialiste ICHTIRAK

Resim, *Ahmet Samim (Sada-yı Millet Gazetesi Sermuharriri ve Müdir-i Mes'ulü Merhum Ahmet Samim Bey)*

28 Mayıs 326 Cuma

Azizim Asım Bey

Hürriyetin, hürriyet-i şahsiyenin bir nebze olsun kıymetini takdir etmiş bir fert tasavvur edemem ki teessüratınıza an-samimi'l-kalb iştirak etmesin. Karşısında bulunduğumuz facia vicdanların tahammül edemeyeceği bir cinayet, bütün âlem-i medeniyetin nefret ve tel'ini celb eyleyecek bir hareket-i vahşiyanedir. Emin olun ki hepimizden az taziyete muhtaç olan yine sizsiniz. Zira hiç olmazsa vazife uğrunda şehit olan bir evladın ailesine bahşedeceği şerefle tesliyetyab olabilirsiniz. Bu şerefin derecesini hal değilse istikbal takdir edecektir. Ziya-i elemden dolayı asıl müteselli olamayacaklar memleketimizin muhtaç olduğu şu vazife-i cihadı, gerek kıllet-i bıdâa ve gerek fıkdan-ı şecaatlerine binaen bizzat yapmadıkları halde hiç olmazsa böyle bir dostlarının vücuduyla iftihar eden bizler vatanlarını seven zavallı gençlerdir.

Onlar bu zekâ-yı cevvalin bütün manasıyla gayret ve hamiyet olan bu vücut-u kıymetdarın ziyayı ebedisi karşısında ilelebet hem kendilerine hem vatanlarına ağlayacaklardır.

Bunların hissini pekiyi anlıyorum. Çünkü kendime de ancak bunlar meyanında bir yer bulabiliyorum. Fakat bilirsiniz ki yaşamak için ümit etmek lazımdır. Binaenaleyh biz de ümit edelim. Hayatında ibraz ettiği şecaat-ı mücahidane ve kudret-i tahririyesiyle pek çoklarını müstefit, pek çok fikirleri tenvir etmiş bu vücut-u kıymettarın üfulünün de bir tesir-i müfid icra edeceğinden ümitvar olalım.

En ziyade teessürümü badi olan şey şu neşr olunmak üzere takdim ettiğim ve vasiyetnamesindeki arzusunun husulüne hükümet tarafından bila sebep vuku bulan mümanaat oldu. Bu muazzez fedakâr-ı hürriyetin gerek suret-i katli ve gerek katlinden sonra hükümetin ittihaz ettiği hatt-ı hareket bütün cihan-ı mütefekkirin nefret ve istikrahını celp edeceği bedihidir.

Bu cinayetin vukuundan hayli evvel şahsını ve ismini hükümete ihbar edeceğim biri tarafından (Yani)Birahanesinde benim de işiteceğim surette tehdidatta bulunulmuş ve vasiyetname mündericatıyla Ahmet Samim'in bana vuku bulan beyanatından da anlaşılacağı veçhile bilahare yine başka bir şahıs tarafından meslek-i muhalefette devam ettiği takdirde katli mukarrer olduğu kendisine tekrar edilmişti.Fakat bunların ve bu kabil tehdidatın bu arslan yürekli genci vazifesinden bir an bile inhiraf ettiremeyeceği işte bugün asarıyla ve salifüzzikr tehdidatın ciddiyeti ise amden icra olunan fiil-i katlin vukuuyla sabit olmuştur.

O ölmekle vazifesini ikmal etmiş oldu. Biz de malumatımızla hükümeti tenvir ederek ifa-ı vazife edeceğiz. Böyle sarih adla ve vesaik karşısında yine katli bir takım vahi esbaba atf ve katilleri büsbütün başka yerlerde taharri failin tezahürüne mani vesaite müracaat demek olacağından buna meydan verilmesine ve hakikatin nokta-i bedahete isalına son derece çalışacağım tabiidir efendim.

Kıbrıslı zade, Şevket

Kardeşim Şevket

Bu akşam fevkalâde bir işim zuhur etti, gelemeyeceğim. Bunun için bilhassa affını rica ederim kardeşim, bittabi Şahabettin de gelemez.

Sana gayet confidential (mahrem) ve namusunuza tevdi edilmek üzere bir müjde vereyim. Fakat bunun hariçde yayılması etrafımızda dolaşan tehlikeyi daha yaklaştırmaktan başka şeye yaramaz.

İttihat ve Terakki Cemiyeti idamıma hükmetmiş. İdam olunacağım. Bunu yarı resmî bir surette tebellüğ eylediler haberiniz olsun. Yalnız arkadaşlardan bir şey reca ediyorum.

Bana, Hasan Fehmi'ye yaptıkları gibi mükellef bir cenaze alayı tertib etmesinler. Demirciköyü'nde bir bayır tepesinde küçük ve garip bir köy kabristanı vardır. İstiyorum ki beni oraya defn etsinler. O mezarlığın kenarında gençliğimin en tatlı birkaç saat-i şiir ve hulyasını geçirdim. Fikrimin o küçük mezarlıkda olduğu kadar hiçbir yerde o kadar derin bir sükûn ve istiğraka daldığını bilmem. Mezarlığın bulunduğu tepeden bütün kırlar, tarlalar, etrafın uzaktan birer küçük ve yeşil demete benzeyen koruları, ormanları ve nihayet ta ilerde Karadeniz'in gâh durgun ve mavi, gâh beyaz ve coşkun, uçsuz bucaksız yüzeyi görülür. Cenazemin de orada kalmasını arzu ediyorum.

Emin olki kalbimde hiçbir korku duymuyorum. Bana dindarane bir tevekkül geldi ve ölmeğe dahi hazırım. Yalnız ne zaman olacağını bilemiyorum.

Yakında inşallah görüşür ve bunu size tafsilâtıyla anlatırım. Gözlerini öperim. Nureddin'e selâm, Edhem Beyefendiye ihtiram.

Ahmet Samim

Merhum Ahmet Samim

Hayatında yalnız hürriyet, hürriyet-i hakikiyeden başka hiçbir şey düşünmeyen ve bu mâşuka-i fikriyesine vasıl için kurşunları ölümleri istihkar eyleyen sevgili Ahmet Samim'in intiha-i ömür feciyi namuslu, vatanperver simalar üzerinde bir zıll-ı müebbed memat çekerek yeisler, elemler teyit ve tespit etti.

Bu muhterem, güzel sevgili genci hilkatin bu müstesna cephe-i dehasını en bî-ar, en deni bir kurşunla toprak haline tebdilden utanmayan, çekinmeyen, katil, vahşi hayvanata bile bir hicap-ı kindar verebilecek bu canavar insana semanın lanetlerini bütün kahr ve gazabını davetten sonra Ahmet Samim'in nasıl altın bir kalp nurani bir sima yalnız kurşunla sükût edebilecek ahenin bi-perva bir lisan bir kalem olduğunu söyleyelim.

Ahmet Samim gazetelerin yazdıkları sinn-i hilafına olarak tarih-i tevlidine binaen yirmi altı yaşında olduğu halde tekmil infaz-ı hayat etmiştir. Samim mekteb-i sultanide Robert Kolejde ikmal-ı tahsil etmiş edebiyat-ı osmaniyede daha pek genç yaşında mühim kıymetli muhterem bir mevki kazanmıştır.

Merhum en felaketli en yeisli en acı dakikalarında bile gülerdi. Onun için yalnız hande yalnız hayatın güzelliği fikrinin meftuniyeti vardı.

Yanında bulunan arkadaşları onun huzurunda bir huzur ve refah hissederler onun sözlerinden bir şiir-i nuşin bir zevk-i bi-payan içerlerdi.

Hoş-gû letaif-i cevv olan bu zekâ bu deha fikrinin vatanın terakki ve tealisi için düşündüğü nazariyelerin önünde bütün ciddiyet ve vakarını metanet ve cesaretini muhafaza eder. Kalbinin en nuşin en harr temennileriyle yazılarını yazardı.

Elinde kalem çalak, metin bir seyir ile koşar fikirleri dimağında süsleriyle müzeyyin hiçbir kayıt ve tereddüde muhtaç olmaksızın matbu ve güzel çıkardı.

Samim hayatında hiçbir kimseyi gücendirmemiş ve herkese bir hürmet ve muhabbet ika etmiştir.

Ailesine, çocuklarına karşı derin adeta mutekid bir aşk ve muhabbetle merbut bütün gaye-i emeli iki küçük kızının terbiyesi tahsili hülasa vatana iki mühim valide yetiştirmekti.

Samim ile görüşüp de meftun-u fazail, mebhut meziyeti olmayan, talâkat ve malumatına hayran kalmayan kimse yoktur diyebiliriz.

Bugün gazetemizi hatıra-i ebed kariinine bir hürmet bir ihtiram olmak üzere yalnız onun hayatına, hatme-i hayatına yazılarına hasr ediyoruz.

Ve bunu yapmakla zannımızca merhuma ait bir ufak vazifeyi ifa etmiş oluyoruz.

Ahmet Samim'in Cenaze Alayı

Vakıanın sabahı merhumun kanlara bulanmış muhterem naşı hayat-ı mücahedesinin ulvi bir minber-i isma-ı olan Hilal matbaasına nakil olunmuş, bütün daireyi derin bir yeis ve sükût istila etmişti. Onu küçük yaştan beri dest-i şefkat ve terbiyesinde en mutena tekidlerle büyüten en parlak temenni-i istikballerle tarik-i cehd ve hamiyette yürüdüğünü görerek göğsünü müftehirane şişiren sevgili amcası perişan bir halde cenazenin başında ağlıyor on beş yirmi kadar arkadaşı bir tevekkül-ü muztaripane ve yetimane ile boyunları bükük gözleri sarsak yeis ve elemle meşbu ertesi günü cenazenin naklini bekliyordu. Biçare babası da merasim-i tedfininin mukarrer olduğu veçhile cumartesi günü icrasını arzu eylediğinden akrabasının muavenetiyle idarehaneden uzaklaştırılmış ve bu haber şüyu' olduğundan merhum-u mağfurun defnini vasiyetinin icrası için katiyen tehir edilmişti. Hâlbuki en ümit edilmez bir zamanda zabıta memurları gelerek hükümetçe cenazenin defnini bu güne tensip edildiğini haber verdi. Hilafına hareket olunmak istenirse cebren haneye duhul edilerek vazifeyi tedfiniyenin kendi taraflarından icra olunacağını da ilave etti. Bu cebir ve şiddete hiçbir mana veremeyen amcası ailesinin şimdi buldurulamayacağını söylemiş ve şeran cenazenin akrabaya ait olduğunu iddia etmiş ise de memurin-i mezkure amirlerinden böyle emir aldıklarını ve hatta tesri ve tacil edilmesini beyan etmişlerdi. Bunun üzerine biri zat-ı şahaneye diğeri de sadrazama iki telgrafname çekilerek bir lisan-ı suziş-i teessürle ertesi günü defnine müsaade itası rica olunmuştu. Fakat saat sekize kadar hiçbir cevap alınamadığından matbaanın kapıları kapatılmış vukuata kemal-i tevekkül ile intizar olunmuştu.

Saat dokuza gelmişti. Süvari ve piyade yüz kadar polis ve yine bir o kadar jandarma Hilal matbaasını ihata etmiş ve caddeden mürur ve uburu men eylemişti.

Birden bire tenhalaşan sokaklara şimdi askerin nalçalı kundura sesleri kılıç şakırtıları ve polislerin düdükleri işitiliyordu. Sivil memurlar gizli emirler veriyor. Jandarmalar koşuyor dışarıda mahf-ı feci bir baskının mukaddematı hazırlanıyordu. Hâlbuki bütün bu gürültüler beyhude bu tekitler bu silahlar zaitti. İçeride zavallı bir naaştan ve yirmi kadar felaketzededen başka kimse yoktu. Onlar da birer heykel-i samt-ü esef gibi bi-hareket muztarip yerlerinden kımıldamıyor ve gözleri sevgili Ahmet Samimlerinin kanlara bulanmış ipek saçlar altındaki ulvi nasiyesine pak ü müstesna sima-ı necibine matuf bir az sonra ayrılacakları bu naaş-ı muhteremi şimdiden hasret ve iştiyakla seyrediyorlar ve ağlıyorlardı. Nihayet matemizde hanede şiddetli bir çıngırak sadası aks ve polisler cenazenin teslimini talep etti. Bunun üzerine biçare amcasının perişan başı pencereden uzanarak gayet feci bir sadayı istirhamla ikindi ezanlarının çoktan okunduğunu ve merhumum peder ve ailesinin şimdi buldurulmasını mümkün olamayacağını ve defnin yarına tehirinde bir beis olmadığını söylemiş ve şeran cenazenin akrabaya aidiyetini tekrar bi tekrar iddia etmiş ise de bütün bu sözler mesmur olamamış ve jandarmalar kapıları kırarak yukarı hücum etmişti.

Muhacimler silahlarını hazırlamış komiserler revolverlerini çekmiş camları sarsan bir gürültü ile odaya girmişti. Hâlbuki neferat-ı merkume kim bilir nasıl bir telkin-i bed-i hâhâne neticesi olarak hazırlandıkları cenk ve cidal sahnesi yerine karşılarında biçare bir tabut bekleyerek ağlayan on beş yirmi kadar felaketzede görünce artık bir adım daha atmayarak kapının önünde donmuş kalmıştı. Vakanın fecaatine inzimam eden bu hadise herkesi büsbütün tedhiş etmiş bir kelime-i tefevvühüne imkân bırakmamıştı.

Şimdi hareket-i hakikiyenin müdafaayı muhteremi bu milletin feyizdar bir uzv-u mükemmeli olan vatanperver Ahmet Samim'in tabutu dört hamalın omzunda merdivenleri iniyor. Üzerinde ne bir şal ne bir parça kumaş. Arkasında akrabasından ne bir zat ne bir arkadaş Babıâli caddesine çıkıyordu. Tabutun kapağı bağlanmamış olduğundan ikide bir de açılıyor ve pencerelerden bakan inzar-ı esef ve ıstırap onun nurani şekli muhteremini kefenini görüyordu. Bu gayet tüyler ürpertici bir ikinci vakıayı müessife idi. Cenaze hayli uzaklaşmıştı ki gam-ı dide amca yine pencereden uzanmış ve komiserlerden birine 'Allah aşkına' diye seslenmiş 'Ahmet Samim'in tabutunda hiç olmazsa bir fes bulunsun!

Ve işte vatanın hürriyet-i hakikiye nâiliyeti uğrunda fedayı can eden bu yirmi altı yaşındaki genç bir ömr-ü mücahedenin tehlikeli safahatında bir hayli zahmet çektikten milleti için gözyaşı ve kendi kanını döktükten sonra böyle çıplak bir tabut içinde bi-vaye ve her türlü şefkat ve hürmetten uzak gömülmeye gönderiliyordu.

Mebusan ve Matbuat

Ahmet Samim'in vaka-ı katli Beyoğlu ve Avrupa mahfil-i siyasiyesinde pek azim heyecan ve tesiri bâdi olmuş muhabirin-i ecnebiye gazetelerine tafsilat vererek birçok mülahazat ve beyanatta bulunmuştur. Yine şehrimizde Alman, İngiliz, Fransız, Rum ve Ermeni lisanıyla münteşir cerideler doğrudan doğruya hürriyeti-i şahsiye ve serbesti-i matbuat aleyhine ika olunan bu cinayetten bu tehdit-i akurâneden uzun uzadıya bahsederek hükümeti ifayı vazifeye davet eylemişler, sütunlarını siyah çizgiler arasına alarak ishar-ı matem etmişlerdir. Hâlbuki Türk gazeteleri cerait-i mezkurenin hilafına olarak ufak bir mülahata dercinden çekinmişler, cenazenin nasıl bir suret-i garibede defin olunduğunu pekâlâ bildikleri halde hatta bir takım cümlei kizb ü riya istimal edecek kadar haysiyet-i matbuatı sefil derekelere indirmişlerdir.

Pek ziyade izhar-ı teessüf eden gezdikleri yerlerde tavır-ı hükümet aleyhinde tenkidatta bulunan mebuslar bile bütün şedit arzularına rağmen kürsüyü millette bir kelime-i itiraz bir harf-i teessüf sarfına kadar olamamışlardır.

Başka milletlerin sahaif-i vukuatı karıştırılırsa bunun gibi facialar akabinde gazetelerin fedakâr, hak-gu, hukuk-u milleti müdafi yüzlerce bentler yazdıkları baş makalelerini haftalarca nüshalarını buna hasrettikleri milletvekillerinin meclis-i mebusanda saatlerce nutuklar vererek binayı meşrutiyeti tersin eyledikleri görülür. Millet kendisinin saadet ve selameti uğrunda fedaı nefis eden evladının gaybubet-i kahramananesinden mütevellit yeis ve ızdırabını vekillerinin gazetelerinin meslek-i vatanperverane ve hakcuyanesi karşısında teselli eder. Onların gayret ü himmeti onların sözleri ile teşfiye-i sadr eyler.

Bütün bu hakikatler Ahmet Samim'in bu şeci ve emsalsiz fedakârın bizden ne kadar ulvi makam-ı fahir ve ibcal kazandığını hepimizden ne derece meşrutiyete vatana layık bir evlat olduğunu gösterir. Eğer o hayatta olsaydı böyle bir facia karşısında biz yine ihtiyar-ı sükût ederken kürsüyü müdafaasına çıkar ve efkâr-ı umumiyeyi ikazdan vazifeyi vataniyesini ifadan zerre kadar çekinmezdi. Bugün onun makamını kazanacak onun kadar mücahit, azimkâr olacak bir uzv-u kıymetdardan mahrumiyet vatan için edebi bir hicap Ahmet Samim'in kader ve mevkiini tayin eden en doğru bir ibare bir ayardır.

Ahmet Samim'in Asar-ı Edebiyesinden Bir Numune Valideme

-Babama -

Derler ki: 'Zamanın gazayı nisyanına bürünmeyecek hiçbir elem yoktur. O kendi yavaş bâdi elleriyle bütün acılarımızı size hissettirmeden bir puşide-i sükûnet ile tekfin eder. Seneler en elim ızdırabat-ı ruhiyeye deva olabilir. Her bahar, her yaz, her mevsim yaralarınıza bir ayar iltiyam ve teselliyat serperek geçer, onları kapatır, nasırlatır.'

O halde seni niçin unutamayacağım? Hatırladıkça, düşündükçe niçin hala bir raşe-i bükâ ile titriyorum? Ah bu ilk aşk! Bu size ilk gıdayı, ilk tebessümü, ilk muhabbeti size hayatı veren kadının aşkı. Valide aşkı. İşte bütün bedbinliklerimin, hezeyanlarımın, asabiyetimin menbağı senin yokluğundur. Ben öyle düşünürüm ki eğer yaşasa idi böyle bedbaht muztarip sefil olmayacaktım. Benim için her şey başka, benliğim, hayatım, velvelesiz asude bir muhit-i saadet içinde cereyan edecekti. Yanıldığım, aldatıldığım vakitler gelip kucağında her zaman genç, her zaman pür-i hararet usanmayan aşkının nevazişgâr kolları arasında ağlayacak, dinlenecektim. Ruhumun ilticagâhı, mabedi olacaktın. İşte muhabbetinde tekmil müsaib-i hayatiyeye karşı metin bir siper tasvir ederdim. Onda tabiata benzeyen bir azamet vardır. O aşk ilahıdır! Mevcudiyetimin en avare, en mesut dakikalarında başkaları tarafından en çok sevildiğim dakikalarda bile yokluğunu, aşkının yokluğunu unutamıyorum. Bu anlatılamaz bir his, bir ihtiyaç, ruhumda, hayalimde na-kabil-i imla bir uçurum.

Hâlbuki simanı bile hatırlayamıyorum. Nineciğim, öldüğün vakit o kadar bebek imişim. Ne çehreni ne gözlerini ne saçlarının rengini. Yalnız düşündükçe seni bir rüyet-i meşkûvv ki içinde tanır gibi olurum. Fakat bu gördüğüm bir gölgeye, bir hayale müşabihtir. Aralarında derin ve güneşsiz ormanların sine-i hazeratında düşünen menkuşelerin kalplerindeki solgunluğa benzer ziya parçalarıyla uzun ve hariri siyah saçlar, yine solgun muztarib bir çehre, mütefekkir siyah gözler, incecik narin bir burun, kansız hararetli dudaklar, ufacık bir çene. Sonra yine hiç, bulutlar, yokluk, hakikat.

Uzak bir vilayetin siyah dağları arasında unutulmuş küçük bir köyünde hastalanmışsın, ölüm seni orada bulmuş. Bu ne acıdır! Tesadüf seni son bir nişane-i bekadan bir taştan bile mahrum etmiş. İşte mezarını bile bilmiyorum. Bu belki yüksek sislerle, bulutlarla kucaklaşan muhteşem dualaların, gariplerin, ateşin tufan hezimetiyle tutuşan fırtınalı rüzgârlar yıldırımlarla çarpışan bir tepededir. Kim bilir belki de karanlık bir selvi ormanının ratıp, çiçeksiz, dikenli bir köşesinde gizli üzerinde ne bir gül ne bir zambak. Ne o naciz, mahsun, münkaşalardan biri

bütün diken beri yosun. Hayalim bu iki ziyaretgâh arasında çırpınır, tereddüt eder, düşünür, arar, yorulur. Sonra meyus bütün boşlukları, fezaları dolaşır ve nihayet rengin münir bulutlar içinde bitap kucaklaşırız!

İstanbul 20 kanun-u evvel 318
Nücum-u İstikbal matbaasında tab olunmuştur.

c. İştirak Gazetesi 20. Sayısının (OSF'nın Programının Açıklandığı Sayı) (Tam Çeviri)

İŞTİRAK
Sene 1, Numero 20, 2 Eylül 1326 (1910) Perşembe
Sahib-i İmtiyaz ve Müdir-i Mesul
Serbest İzmir Gazetesi Sahibi
Hüseyin Hilmi
Directeur Hussein Hilmi
Muharriri Namık
Ma posta seneliği 40 kuruş
Ma posta altı aylığı 20 kuruş
Mekâtib ve Evrâk-ı Vâride Nuruosmaniyede Hürriyet Matbaasındaki
Daire-i Mahsusaya Gönderilmelidir
Fiyatı 20 Paradır
Memalik-i Ecnebiye için Seneliği 12
ve Altı Aylığı 8 Franktır
Milletim Nev-i Beşerdir Vatanım Ruy-i Zemin
Zenginin Çok Yediği Yerde Fukara Açlıktan Ölür
Sosyalizm Efkârının Mürevvicidir
Journal Socialiste ICHTIRAK

Osmanlı Sosyalist Fırkası Beyannamesidir

Ağniyanın servetinin kırkta biri fukaranın hakkıdır. (Ferman-ı ilahi)
-Ben-i âdem âzâyı yekdiyerinden- (Sadi)

İnsanlar şimdiki gibi muhtelif ve mütezat fikirlerde yekdiğerinden pek farklı tabiatlarda yaratılmamışlardır. Daima yanlış anlaşılan ve suistimal oluna oluna hal-i hazırdaki şekl-i zarure-i mütebayini tevlid eden ve İngiliz müellifi büyük Hupe'un fikrince maatteessüf doğru olduğu halde rücu-i muhal olan içtimaiyyat-ı hazıra-i beşeriye o kadar berbat o kadar mütefessihtir ki hayatı şu kürre üzerinde geçecek üç buçuk günümüzü kabil-i tahammül bir hale koymak için çok tedabir ihdasına ihtiyacımız, kati mübrem ihtiyacımız vardır. Mutlaka sonradan icat edilen hak gibi, hürriyet gibi, vazife gibi 'sosyalizm' denilen ve beşeriyeti mümkün olduğu kadar saadete refahiyete isal yollarını düşünen meslekte o tedabir-i lâzımeden biridir ki maksat iyi yaşamak için icap eden tedabiri bir şekl-i muayyen ve mukavele sokmak ve içtimayyat-ı hazrayı bir şekl-i saadet-i avere ifrağ etmektir.

Sosyalizm mülkümüzde bir su-i teffehüm neticesi olarak pek fena pek yanlış ve külliyen medluluna zıt bir surette anlaşılmıştır. Hâlbuki: sosyalizm günden güne daha feci daha müşkül bir hale gelen cemiyetin aç ve sefil evlatlarının refahiyetini düşünür.

Sosyalizm mutlaka adalete mugayir olan hali hazır iktisadiyi tashih etmek ister.

Sosyalizm sermayenin mahdud ve behemahal müstebit kimseler elinde bulunmasına itiraz ile 'herkese hakkı kadar' kaidesini vaz eder.

Niçin milyonlarca adamlar birkaç kişinin esiri olsun. Bir taraftan milyonların temin ettiği ezvak guna gunun sine-i huzuzunda tembelce zevk ve sefaya dalan sermayedarı öbür tarafta

onların emir ve arzusuna tabi binlerce aç ve sefil hastalıklı ameleyi düşünelim. Vicdan-ı mefruzu karartan lâ-yenkati iddia olunan ve cemiyeti bâlâyı saadete isal edeceği zan olunan ahlaka çıkmaz lekeler, kirler süren bu levha sosyalizmin hedef-i tarizi, isabetgah tig-i tenkididir.

Mütemeddin olduğu kadar adil ve hakkaniyete de yaklaşmak isteyen her millet mülkünde müteaddid sosyalist fırkaları teşkil etmiş amelesinin hakkı ve rahatını temine çalışmakta bulunuyor. Bu maksat ve mesleğin bahusus ayat ve ehadis ile tekit-i teşrii edilen bu fukaraperverinin dînen dahi tatbiki icap ederken şimdiye kadar Türkiye'de mensi denilecek bir halde bırakılması asla tecviz edilemez.

İşte bu meslek-i mübinin mülkümüzde de âlâ ü tervici için bir Osmanlı Sosyalist Fırkası teşkil etmiştir. Osmanlı Sosyalist Fırkası memleketimizde anasır-ı muhtelife arasında ittihat, uhuvvet, müsavat esaslarına hadim ve yegâne esbabı tefrika olan münaferet ve su-i tefehhümatı kavmiyenin izalesine saidir. Maksat-ı esasiyesinden birincisi resmi programında beyan olduğu üzere ekseriyet-i azimeyi teşkil eden fukarayı ahali ve amele sınıfının muhafaza-i hukuk ve terfiye-i hayatı ikincisi ise yine aynı maksadın daha ziyade teshil-i husulü için tekmil yeryüzündeki işçilerle teşrik-i mesai ve tevhid-i hareketleridir.

Vatan ve insaniyet-i müşterekenin selamet ve saadeti ekseriyet-i azimeyi teşkil eden fukara sınıfının terfiye ve iaşesiyle - yani buhran-ı hazır-ı iktisadinin ve bil netice sefalet-i umumiyenin izalesiyle - kaim olduğundan fırkanın evvela nazar-ı dikkate aldığı mesele amele ve fukaranın terfiye ve temin-i maişeti kaziyyesi olacaktır.

Amelenin temin-i refahiyeti ve teshil-i maişeti imalathanelerimizin teksirine ve her türlü vesait-i muhaberenin ikmaline ve amele sınıfları beyninde muavenet mütekabile sandıkları tesisine vabeste bulunduğundan fırkanın her türlü teşkilat-ı ilmiye ve iktisadiye ile iştigal etmesi ve bu iştigalatın bihakkın iktitaf –ı semeratı sulh ve müsellemet-ı umumiye ye mütevakkıf olduğundan hükümetçe lüzum-u zaruri görülmedikçe muhafaza-i sükûnet taraftarı bulunması tabi ve elzemdir.

Zenginlik, binlerce, milyonlarca lira sahiplerinin – ki bunlar servetlerinin nısfını bile verseler düçar-ı zaruret olmaları ihtimali yoktur – günde kazanacağı beş on kuruşa müftekir ve muhtaç olan amele ile aynı nispet dairesinde vergi vermeleri hiçbir zaman adil ve hakkaniyete muvafık olmadığı gibi cemiyetin ahval-i içtimaiyyesine büyük darbeler dahi vurduğundan tekâlif-i nisbiyenin ilgası ile yerine tekâlif-i müterakkiyenin vazı kadar tabi ve adil bir muamele olamayacağından fırkanın rüsum-u müterakki taraftarı bulunması bedihidir.

Zikrolunan bütün bu esasların kefil-i muhafazası olan serbesti-i matbuat ve tedrisat ve seyahat ve içtimaiyat esaslarının ayrıca müdafaasına lüzum görülemez. Bunlar bütün evlat-ı beşer için en mukaddes bilinen vazifelerdendir. Binaenaleyh büyük bir hüsnüniyetin neticesi olan ve milleti teşkil eden ekseriyet-i azime-i fukara ve ameleyi müdafaa ve himaye maksat-ı hayırperveriyle bütün düvel-i mütemedine ve meşrutada olduğu gibi memleketimizde de teşkil ve tesisine gayret edilen Sosyalist Fırkası bütün millet-i mübeccele-i osmaniyeye tekmil ebnayı cinsiyle birleşerek bu amal-ı itilaf ve saadet-i cuyanenin kabulünü teklif eder.

Osmanlı Sosyalist Fırkası Programıdır

Hayat-ı içtimaiyyede en mağdur bir kısmı teşkil eden amelenin ve bunlardan pek geri kalmayan avamın hukuk-u hayatiye ve siyasiyesi temin edilmek ve şu ahenk-i umumi-i terakkide kendilerine bir şahrah-ı salâh ve refah istihzar eylemek üzere fırka bunun için âtideki programı tanzim eylemiştir.

1. Her türlü intihabatın bila-vasıta ve rey-i amm usulüyle icrası
2. Matbuat ve ictimaat-ı umumiyeye hürriyet-i kâmile verilmesi
3. İdam cezasının ref 'i

4. İnsanların ihtiyacat-ı tabiyesinden olan mevattan alınan vergilerin lağvı
5. Resm-i müterakkinin kabulü
6. Şimendiferler, bankalar, madenler, sigorta kumpanyalarının millileştirilmesi ile her türlü inhisarın ref'i
7. Bir Osmanlının Türkiye'nin her tarafında intihaba hakkı olması
8. Tevsi-i mezûniyetin kabulü
9. Vakti hazerde kuvve-i askeriyenin milislerden teşkili
10. Tecavüzi bilumum muharebelerden mücanebet olunması
11. Nokta-i nazarı muhafaza-i sulh ve sükûn olmayan bilumum ittifaklara iştirak edilmemesi
12. Meclis-i Mebusana âzâ intihabı için fikri mücadelat-ı siyasiyeye girişilmesi
13. Sosyalistliğin terakkisine hadim bilumum faideli nümayişlere iştirak edilmesi
14. Amelenin hukuk-u sarihasını pai-mal edercesine tertip edilen grev ve sendika kanunlarının ref'i ve ilgası
15. Talim ve tedrisin her sınıf-ı içtimai için meccanen olması
16. Bilcümle masarifat-ı adliyenin ref'i
17. Bilumum amelenin haftada bir gün istirahat etmesi
18. Evkat-ı mesainin günde sekiz saate hasredilmesi
19. On dört yaşında ufak erkek ve on altı yaşında küçük kızların amelelikten men'i
20. Bir amele nezareti teşkili
21. Dâhili ve harici bilumum sosyalist kongrelerine iştirak edilmesi
22. Bütün amele sendikalarına manen ve maddeten muavenet edilmesi

Nasıl Çalışmalıyız?

Sosyalist vasfıyla ortaya atılan mücahitleri tanımam. İntisabıyla müftehir olduğum bu meslek-i içtimainin hakaik ve nazariyatına derece-i vukuflarını da bilmem. Bab-ı ictihatlarını ne cihete doğru küşat ettiler, nasıl ve ne yolda çalışacaklar, doğrudan doğruya sınıf-ı say'ının hukuk-u magsûbesini sınıf-ı mümtaz ve sermayedarların itisafatına karşı bir lisan-ı ateş-i feşanla müdafaa mı edecekler?

Yoksa ibre-i mesailerinin mahdut bir daire dâhilinde dolaştırarak 'sosyalizme' Türkiye'de dahi bir mevcudiyet, bir uzviyet vermeye mi gayret edecekler? Bütün bunlar tabii ilerde göreceğiniz asar ve semaratla malumumuz olacaktır. Ve fakat asarlarını mütalaa ettiğim ancak meslektaş sıfatıyla bu bilmediğim, görüşmediğim arkadaşlara arz etmek isterim ki ifna-ı adilânemizin neşr-i tamiminde gayet (sistematik) muntazam bir hatt-ı hareket almamız hem felsefe-i iştirakiyyemiz hem de muhitimizin şeraiti muktezasıdır.

Mesleğimiz ulvi ve mukaddes olduğu kadar büyük ve müthiştir! Bütün cemiyet-i beşeriyenin inkılabi maksadına müpteni olduğundan aksam-ı fenniyesine vakıf olmayan cühela bazı malumatfüruş kimselerin yahut hakikat düşmanı menfaatpe- restlerin yalan yanlış tefehhümatına kapıldıkları için yalnız 'sosyalizm' kelimesini işitmekten tedhiş ediyorlar.

Bir de o kimseler, yalnız meşrutiyet-i osmaniyeyi meydana getiren fırka-i muhteremeyi tanıdıklardan, o fırkanın programından hariç birtakım fikirler beslediğimizi görerek adeta meşrutiyet aleyhtarlığı, irtica taraftarlığıyla itham edenler de yok değildir. Hem bunların böyle düşünmeye hakları var. Zira kendilerinde değil sosyalizm gibi medeniyet-i hazıranın en terakki felsefe-i içtimaiyi fikri, fenni ve siyasi namına en adi bir şeyi idrak etmek kabiliyeti büsbütün mefkud. Muhitimizdeki avam-ı nasa bugün okuyup yazmanın faidesini ifham edebilirsek kaniyim el hizmete! Avamın amele kısmı vak'a irşat etmemize muhtaçtır. Fakat hiçbir zaman

unutmamalıyız ki işçiler hukuk-u sarihalarının hüsn-ü müdafaalarında malumatlı, zeki, faal, müteşebbis, tecrübede de mücahitlerin muavenetine daha ziyade arz-ı ihtiyaç eyler ve bu miktar rutin pişdarları, sergerdeleri meydana getirmeyince amele ordusuna her ne suretle olursa olsun hareket emri vermek affolunamaz bir hata olur! Zulme, kadre, diktatörlüğe karşı kalb-i amelede bir hiss-i ihtilal, bir hiss-i mukavemet uyandırmak kadar adaletli muhik bir şey tasavvur edilemez! Evet; fakat bu hususta bir (metot) usul muvaffakiyete saik bir prensip, bir kaide takip etmek de şart-ı azimdir. Mesleğimizin ihtiva ettiği hakaik-i âliyeyi henüz hazmetmek kabiliyet ve istidadına maalteessüf malik olmayanlara amal ve efkârımızı telkine uğraşmayalım. Zira bundan menfaat yerine mazarrat hâsıl olur. İşte bunun için en evvel milletin dimağı olan mütefekkir gençlerimizden sınıf-ı münevver-i millet olan mekteplerimizden sosyalizm hava-yi nesimisiyle milli bir muhit-i fenni ve felsefi vücuda getirmeye gayret edelim. Elimizden geldiği kadar (burjuva) nazariyatını inhâka davet edecek kavait-i esasiye-i içtimaiye veya iktisadiyemizi mütemadiyen neşr ile cümle makalatımızın hukuk-u içtimai veya siyasi birer mahsul-ü tetbi olması cihetine hasr-ı mesai edelim. Hatta (Karl Marks, Lassal, La Farg, Babel, Jures) gibi ekâbirimizin asar-ı ber-i güzidelerini Türkçeye tercüme etmek üzere muktedir ve Fransızcaya vakıf arkadaşlarımızdan bir heyet-i mütercime teşkili meselesi bence propagandamızın esaslı ve sağlam olması için en birinci bir ihtiyaç suretinde tezahür eder. Çünkü Türkiyemizde sosyalizmin ancak ismi vardır, bir de zenginin malını fukaraya vermek diye yanlış bir telakki.

Fenden, ahlaktan, teşkilat-ı içtimaiyyeden, tekvinat-ı felekiyeden, hadesat-ı tarihiyeden, hesabat-ı riyaziyeden, kavanin-i tabiyeden, hususu neden ibaret olduğu umumen meçhul! Partimizin, fırkamızın ruhunu teşkil edecek bu binayı fen ve felsefeyi evvel-i ... meydana getirmek sonra o aftab-ı asa-ı merkezden kalb-i avama işaa-i adl ü hakkaniyet isal etmek lazım gelir. Neşriyatımızda asla ilim ve mantık dairesinden çıkmamak hem fikrimizden olmayanlara karşı bir lisan-ı tahakküm ve tehdit istimal etmemek alelhusus istihsaline çalıştığımız muvaffakiyetin iktiza ettiği ahvaldendir. Bu kaideden hariç olarak intişar edecek şeyler mesleğimizi anlamaksızın sırf hubb-i nefislerine vurulan darbelerle birtakım kimselerin aleyhtarlarımız kesilmeye ve menafi-i amele uğrunda sarf etmek isteyeceğimiz ikdamat ve ihtimamatımızı hiç olmasa bir müddet-i mevkute için akim bırakmaya sebep olur.

Birtakım gençler vardır ki mağdurin-i cemiyete bi-vayelere karşı hissettikleri merhametten dolayı biz sosyalistiz derler. Fakat kendilerini mücadele-i sınıftan mülkiyet-i iştirakiyyeden, sermayedeki şekli hazurinin lağvından kanun-u ücret ile netayiç-i müellimesinden bahsolunca 'ha ! biz öyle sosyalistliği kabul etmeyiz' diyerek evvelki iddialarının hissiyat-ı sıddıkadan kuru bir laftan başka bir şey olmadığını ikrar ederler.

Safahat-ı hayatiyenin cümlesine şümuli olan büyük, vasi mezhebimizin ismini işitir işitmez yalnız muhakeme-i zihniyeleriyle mahiyetini anlamak iddiasında bulunanların ekseriya kâtip-i âliye müdavimin ve mezununinden zeki ve malumatlı efendiler olduğu düşünülürse içtihadımızda afal ve hareketimizde takdir-i ihtiyatkâr olmamız lazım olduğu suhuletle anlaşılır.

Sosyalizm nedir diye sual edenlere birkaç cümle veya bir musahibe ile cevap vermekten ihtiraz etmeliyiz! Ve demeliyiz ki 'sosyalizm' evvela bir ilimdir; zira mütalaa sayesinde elde edilebilir ve bir meslek-i içtimaidir, müntesiplerinin arasında yaşamak her gün fikirlerinden, tarz-ı hayatlarından bir nebze istifade etmekle anlaşılabilir. Esnayı musahibede veya bir konferansta suret-i umumiyede sosyalizmden bahsetmek yine faideden halidir. Yahut sarf edilen gayret hâsıl olacağı semere ile mütenasip olmaz. Binaenaleyh propaganda esnasında sosyalizmin ancak bir noktasını bütün delail-i mukni ve katiyesi ile mevzu bahis ederek o noktada muhataplarımızı iknaya çalışmalıyız.

Yukarıdan beri beyan ettiğim gibi muktedir refiklerimizden bir heyet-i mütercimin teşkil edilmek gibi hakiki bir say ve hizmetin husulüne teşebbüs olunursa en evvel Karl Marks'ın 'Sermaye' ismindeki eserinden başlamak icap eder. Sosyalist refiklerimin katından ve cümlesinin de İstanbul'da bulunmamasından dolayı mezkûr heyetin mutlaka bir yerde bulunması lazım değil muhabere ile taksim-i amel edilerek tercümeye mübaşeret edilebilir. Henüz mübtedi bulunduğumuz bütün tercümelerimizin böyle muavenet-i mütekabile ile icra olunması lazımdır. Aziz meslektaşlarımın bu hususta ki fikirlerini bilmek arzusundayım.

Alyans mektep-i müdiri / İsrail

Dünyadan Muhabere Kalkabilir ve Düvel-i Mevcuda Bir Devlet Haline Gelebilir mi?

Geçen nüshamızdan mabat

Bir devlet için ne kadar mucib şeyn ü ardır ki evvelce döktüğü kanlarla iftihar etsin. O devlet bilmelidir ki mazide döktüğü kanlarla iftihar etmek değil bilakis ağlamalıdır çünkü kan dökmekle belki insaniyete pek büyük hizmetler edebilmesi mahut bulunan adamların mahfolmalarına sebep olmuş, vatanın imarına sarfedilecek paralarla adam öldürecek, şehirler harap edecek, mamur memleketler batıracak, sanayii, ticareti, ziraati sektedar edecek vasıtalar ihsar eylemiştir.

Muharebenin hâsıl eylediği fenalıklar o derece kesirdir ki tadad etmekle bitirilemez. Muharip devletlerden galip gelenin bile birçok şehirleri, kasabaları sefain-i harbiyesi mahfolmuş, yüzbinlerce efradı telef edilmiş, milyonlarca altını zayii olmuş bulunur ki bu zaiyat-i azimenin telafisi senelerce hatta bazen asırlarca kabil olamaz.

Muharebelerin icra edilmediği zamanlarda yani vakt-i hazırda bile orduların, donanmaların, bahsolduğu masraf bütçelerde mühim mühim yekûnlar teşkil eder. Bu masarifat-ı zaide daha doğrusu muzırradan devletler o derece şikayetkardırlar ki ahiren birçok hükümetler tehdit-i teslihatın beyn-eldüvel kabulü için son derece ibraz-ı gayret etmektedirler.

Masarifat-ı askeriyenin ne derecelerde mühim bir yekûn tuttuğunu iyice anlamak için bir devleti mesela Almanya imparatorluğunu nazar-ı itibara alalım.

Almanya'nın kuvve-i askeriyesi sulh vaktinde yani vakt-i hazırda 606.000 neferat-ı berriye, 33.520 neferat-ı bahriyeden yani cem'an yekûn 639.520 neferden müteşekkildir. Bahr-i neferin senevi masarifi 50 lira farzedilse, masarafat-ı askeriye-i seneviye 3.197.600 lira eder ki vakt-i seferide Almanya ordusunun 4.350.000 mevcutlu olmasına nazaran bu masarifte 217.500.000 lira derecesini bulur.

Hâlbuki bu meblağ berr-i ve bahr-i manevraların sevkiyat ve mühimmatı askeriyenin masarifatı dâhil değildir.

Şimdi bu kadar asker boşu boşuna insanların hemcinslerini tehditleri yolunda beslenece-ğine serbest bırakılsa ve her fert senevî 4 lira kazansa servet-i umumiye 17.400.000 lira raddesinde artar ve masarifat-ı askeriyeye tahsis edilen meblağ-ı mühim de istiharat-ı beşeriyenin temini yolunda sarf edilir. İnsanlar da o vakit tam insancasına, hem de pek rahat bir surette yaşamaya başlarlar.

Muharebenin derece-i mazaratı bir dereceye kadar tadat edildi. Şimdi muharebenin kalkabilmesi çarelerinin arayalım. Tecavüz vuku bulmadıkça müdafaa binaenaleyh muharebe olmaz demiştik. Pek güzel bu tecavüz ortadan kalkabilir mi, kalkamaz mı? Elbette kalkabilir. Ötekinin berikinin hukukuna tecavüz etmenin, kuvvetlilerin kuvvetlerine güvenerek zayıfları ezmelerinin cihan-ı insaniyeti tahrip etmekten başka bir şey demek olmadığını ve bunların pek fena şeyler hatta en büyük bir cinayet olduğu anlaşılacak. Fikr-i tecavüz efkâr-ı beşerden

silinir şüphesiz müstesna olarak yine ötekine berikine tecavüz eden fena insanlar bulunabilir fakat cemiyet-i beşeriye-i mütemedine o efrad-ı mütecavize aleyhine ittifak-ı beşeriye-i mütemedine eder ve onları düçar-ı mücazat eyler.

Umum devletlerce terk-i teslihat ne suretle vuku bulabilir? Düvel-i mevcuda bila-ittifak cümlesinin muhtelif mebuslarından müteşekkil bir meclis-i medeni-i fevkalade teşkil edilip bütün cihan-ı insaniyete vekâleten her türlü ihtilafatı hal ve fasl edebilmek salahiyeti bahşedilmekle. Terk-i teslihatı müteakip bütün dünya Amerika Cumhuriyetinin bugünkü usul-i idare-i dâhiliyesini takip edebilir.

Malumdur ki Amerika Cumhuriyeti cumhuriyetler idare-i dâhiliyesi usulünün ikincisini yani âdem-i merkeziyet-i siyasiye usulünü takip eyler. Zira idaresindeki memalik bir takım hükümet-i sagireye münkısımdır. Her hükümet kavanin-i dâhiliyesini kendi tertip eyler, zabıtaları ayrıdır, vergilerini kendi toplar. Bugün Avrupa hükümeti memleketleri dâhilinde neler yapabilmek hakkına malik ise ve bunların beheri de o haklara maliktirler. Her birinin birer meclis-i milliyesi vardır ancak kanun-u esasi, kuvve-i askeriye, gümrük, evzan-ı pare gibi hususatta müşterek ve müttehittirler.

İşte düvel-i mevcudada bu usul-ü idareyi meyanlarında takip edebilirler. Her vilayet, her şehir, her kasaba hatta her köyün birer meclis-i medeniyesi olur. Her işlerini o meclis tanzim eder. Fakat hepsi aynı kanuna, aynı kavanin-i esasiyeye itbaa yukarıda izah olunan bir meclis-i medeni-i fevkaladeye tabi bulunurlar. Meskûkâta iştirak ederler, gümrükler lağvolunur. Velhasıl bu usul-ü idare sayesinde vahşet ve cihat saikasıyla insanlar beyninde bulunan arızi husumetlerin vücudu ortadan kalkar ve bir uhuvvet-i umumiye altında yaşamaya başlarlar. İşte ancak o vakit insaniyet tekâmül etmiş ve medeniyet vaat ettiği kavaidi temin eylemiş bulunur.

İsmet Nejat

İştirak

Bu gibi makalat-ı hukukiye ve içtimaiyyelerinize sahifelerimizin daima açık bulunduğunu beyan ile âlem-i insaniyet namına takdim-i teşekkürat eyleriz.

Müdir-i Mesul: Hüseyin Hilmi

Manzume-i Efkâr Matbaası

d. İdrak Gazetesinin 1. Sayısının (Tam Çevirisi)

İDRAK

Sahibi: Hüseyin Hilmi

Birinci Sene, Numero 1

Nüshası 2 kuruştur

Biri Yer Biri Bakar Kıyamet Ondan Kopar

Ağniya Servetinin Kırkda Biri Fukaranın Hakkıdır

Anlamam, Dinleyemem Başkaca Hiçbir Telkin,

Milletim Nev-i Beşerdir Vatanım Ruy-i Zemin

28 Nisan 1335-1919 Pazartesi / 27 Receb 1325

Her Nevi Evrak-ı Tahririye Müdiriyete Gönderilmelidir

Telgraf adresi: İstanbul İdrak

Derc Edilmeyen Evrak İade Edilmez

Müracaat Mahalli: İdareye Ait Hususat İçin: Sirkecide Hocapaşada Hamam Sokağında

Tahrire Ait Hususat İçin: Babıâli Caddesinde Şems Matbaasına Daire-i Mahsusa

İlanat İçin Ayrıca Konuşulur

Abone Şartları:

	Seneliği	Altı Aylığı	Üç Aylığı
Dâhili	650	350	200
Harici	750	400	250

Bazı müşkülat-ı siyasiye karşısında İtalyan murahhasları Paris'i terk etmişlerdir.
İttihatçıların mahkemesine bugün saat birde başlanacaktır.
Resim, Lasal ve Marx. (Marx'ın resim yeri ise boş)

Sosyalizmin Müessislerinden Karl Marks ve Lasal

1860 tarihlerine doğru sosyalist fikir ve cereyanları en ziyade inkişaf bulduğu Fransa'da sönmeye başlamıştı. 1848 inkılâbını müteakip Fransa'da mevki-i iktidara geçen sosyalist fikirli birçok rical fikirlerini tatbik etmeye başlamışlar ve neticede muvaffakiyetsizliğe düçar olmuşlardı. Şu hal karşısında mesleğin idame-i hayatı için, yeni bir kuvvet keşfetmek, mesleği daha ilmi, daha metin esaslara istinat ettirmek lazımgeliyordu.

Filhakika bu fevkalâde müşkül vazifeyi hârikulâde denecek bir tarzda ifaya muvaffak olan iki zat yetişti; Karl Marks ve Lasal.

Bu iki zat Fransız sosyalistlerinin telâmizinlerindendir. Her ikisi de burjuva sınıfına mensup gayet iyi tahsil görmüş, hele ilm-i iktisatta mütebahhir kimselerdir. Nazariyelerini hissiyyat ü desâtir üzerine değil ef'al ü hakaik üzerine bina ediyorlar; fikirlerini mantıktan, felsefeden ziyade iktisaddan, istatistikten ahz ediyorlardı.

Vaz' ü tesbit ettikleri meslek bugün cemiyet-i beşeriyenin mâbihül'iftiharıdır.

Yalnız sosyalistler değil bütün beşeriyet bu iki dâhiyi takdir ediyor. Bu iki zat bugünkü sosyalizmin hakiki müessisleridir.

Mesleklerini ileride teşrih edeceğiz.

Fırkamızın Beyannamesi

Bugün heryerde veya hususiyle memleketimizde sefalet ve felaket-i beşeriye o kadar tezayüd etmiştir ki, buna kati ve seri bir çare bulmak lazım geliyor.

Bu felaket-i içtimaiyye herşeyden evvel cemiyet-i hazırenin kabul ve tatbik ettiği usul-ü mülkiyet ve şekli iktisadiden mütevellittir. Biz bu kanaatle hareket ederek, adalet ve insaniyete mugayyir olan hal-i hazır-ı iktisadiyi tashih, tebdil etmek ve ancak vesait-i imal ve istihsali içtimai bir hale irca suretiyle hayat-ı beşeri kabil-i tahammül bir hale ifrağ eylemek istiyoruz.

İnsanlar arasında müsavat-ı hakikiye tesis etmek ve fukara-i ahaliyi refah ve saadete isal eylemek gibi bir fikr-i ulviyi ihtiva eden mesleğimiz aynı zamanda bir akide-i ahlakiye ve siyasiyedir.

Din-i mübin-i İslam da sosyalizm esasatını sarahaten tesbit etmiş, Türk an'anatında bir çok sosyalist fikirleri muhtevi bulunmuştur.

Şimdiye kadar memleketimizde ihmal edilen bu meslek-i ulviyi ilâ etmek maksadıyla 'Türkiye Sosyalist Fırkası' teşekkül etmiştir.

Faaliyetimizi, memleketimizin vaziyetini, muhitin icabatını, halkın zihniyet ve şahsiyetini kaale alarak tanzim ve tesbit ettik.

Programımızda mezkur olan ıslahat-ı umumiyenin tahakkukuna şiddetle çalışarak, bilhassa 'Amele ve Mesalih Nezareti' ihdasıyla 'işsizlere iş bulmak vazifesinin' hükümetçe kabulüne gayret edeceğiz. Fakat her şeyden evvel, memlekette idare-i sabıka'nın tesis ettiği ihtikar ve irtişayı ortadan kaldırmak, idare-i devletin her sahasına adalet ve istikamet esaslarını yerleştirmek, saniyen hakiki bir devr-i adalet küşad ederek kahr-i tedmir politikası neticesi ola-

rak icra edilen bilcümle seyyiatı itina ile tedkik; mes'ullerini şiddetle tecziye etmek lazımdır.

Hususiyle Harb-ı Umumi esnasında ihtiyacat-ı mübremeden olan eşya fiyatlarını en denaatkârâne tedbirlerle yükselterek zavallı milletin servetini gasbeden ve bugün milyonlara malik olan muhtekirlerden emval-i milletin istirdadı ve muhtaceyne tevzi iktiza eder.

Hulâsa, Fırkamız, işçi ve fakir halkın menafiini düşünerek pek vahim bir şekil alan iâşe ve iskan hususlarının en acil en muvafık tedbirlerle teminine, işçilerin ücret-i yevmiyelerinin tezyidiyle vesait-i maişelerinin tehvinine olanca mevcudiyetiyle mani olacaktır.

Türkiye Sosyalist Fırkasının Programıdır

Sosyalizm adem-i müsavat ve adaletsizliğe istinad eden cemiyet-i hâzıranın teşkilat-ı esasiyesinde tebdilat ve tağyirat icra ederek o cemiyeti kabil-i tahammül bir hale ifrağ eylemek demektir. Buna vasıl olmak için kabul ettiği metalibat-ı esasiye şunlardır:

1. Hâkimiyet-i avamın tesisi
2. Vesait-i imal ve mübadelenin içtimai bir esasa irca ve ifrağı,
3. Aynı gayeye çalışanlarla beynelmilel tevhid-i ef'al ve hareket etmek.

Sosyalist Fırkası metalibat-ı esasiyenin tahakkukuna intizaren atideki ıslahat-ı umumiye icrasını arzu eder.

Siyasi

1. Her türlü intihabadın bilâvasıta rey-i âm ve nisbi usul üzere icrası,
2. Müddet-i intihabiyenin iki seneye tenzilile mebus adetlerinin tenkisi,
3. Hürriyet-i matbuat ve hürriyet-i içtimâın temini,
4. Mecburiyet-i askeriyenin lağvıyla milis usulünün kabulü
5. Beynelmilel münaziünfih mesailin hakem vasıtasıyla rüyet ve tesviyesi,
6. Din ve mezhebin bir mesele-i hususiye olarak telakkisi,
7. Bütün derecat-ı tahsilin meccanen ve cismani olması,
8. İdam cezasının lağvile muhakimatın meccanen olması.

İktisadi

9. İnsanların ihtiyacat-ı tabiyesinden olan mevaddan alınan vergilerin lağvile (resm-i müterakkinin) bilhassa verasette kabulü,
10. İhtiyacat-ı mübremenin istihsal ve istihzarile uğraşan çiftçi ve sair erbab-ı sâyve amelden alınacak vergilerin ref'i,
11. Sefahat ve mükeyyifat ile gayr-i kabili istifade servet-i müdahharelerden alınan vergilerin tezyidi,
12. Şimendifer, maden ocakları, bankalar, şirketler ve sair buna mümasil müessesat-ı iktisadiye ile bilumum vesait-i istihsaliye ve imaliyenin içtimai bir hale ifrağı, yani devlet tarafından idaresi.

Sermayesiz Sınıfın İdaresi

13. Sermayedar sınıfın zulmü altında ezilen küçük tacir, çiftçi, amele gibi fakir ve işçi sınıfının himayesini temin ve bu hususta lazım gelen müessesatın teşkilile icap eden teşebbüsata tevessül edilmesi,
14. Sanayide, ticarette, ziraatte say ü ameli kanunun himayesi tahdında intizama almak:
    1. Haftada bir gün istirahat, tâbir-i aherle amele istimal (istihdam) edenler tarafından yedi gün zarfında altı günden fazla çalışmamak,
    2. Sây ü amel müddetinin günde sekiz saate tahdid ve tenzili,
    3. On dört yaşından aşağı olan erkek ve on altı yaşından ufak kız çocuklarını çalıştır-

maktan men etmek, rüşde baliğ olanları yarım gün terbiye tahsilleriyle mütenasib olacak surette çalıştırmak,

4. Gece çalıştırılmasının kadın ve çocuklar için men'i, gece sây ü amelin sureti mutlakada lüzumuna ihtiyaç olmayan bütün sanayide gece çalıştırılmasının men'i,
5. Sınaat, ticaret ve ziraat amele ve esnaf ve belediyelerin iştirak ve ittihadile hadd-ı asgari yevmiyeyi teşkil eden birçok fiyatların tesbiti,
6. Her ustaya gerek ceza ve gerek suret-i aherede amelenin yevmiyesinden bir şey tenzil etmek hakkının men'i ve ameliyathane ve darüssınaaların nizamname-i hususilerine amelenin müdahalesi,
7. Ameliyathaneler, fabrikalar, tezgâhlar, maden ocakları ilah gibi yerlerin hıfzısıhha nokta-i nazarından şerait-i fizyoloziyeyi tahrif etmeyecek surette muhafazası ve devletle amele sendikaları tarafından müntehab müfettişlerin taht-ı nezaretinde bulunması,
8. Her nevi ticaret, ziraat ve sınaatta çalışan bütün yevmiyeciler için (prodomi) denilen usta ile amelelerden intihab ve müteşekkil sulh mahkemelerinin tesisi ve bir amele nezareti teşkili, bu da olmadığı takdirde (Meşagil ve Mesalih-i Amele) kalemi namile Nafıa Nezaretine merbut bir kalem ihdası,
9. Mahpusinin sây ü amellerinin reji haline vaz'ı,
10. Fiyat-ı sây ü ameli mahpusinin sendikaya dâhil amelelere tediye edilen fiyat ve sây ü amele müsavi olmak üzere tesviyesi,
11. Amelelerin tatil-i eşgal hak ve hürriyetinin muhafazası,
12. Tabii ve iktisadi tehlikelere karşı teminat sigortaları yani içtimai şirketler tesis etmek:
    1. Tatil-i eşgal, ihtiyarlık, maluliyet, kaza, hastalık zamanlarında bu gibi icabet-i hayatiye neticesi olan kazalara karşı ticaret, ziraat, sınaat erbab-ı sây ü amelin heyet-i mecmuasina tatbik edilmek üzere millet tarafından bir içtimaiye-i teavüniye teşkil ve tesisi,
    2. Amelelerin yevmiyelerinden hiçbir akçe ahzolunmamak şartiyle iki misli sermayedaran ve ustalar, patronlar tarafından, bir sülüsü de devlet tarafından ita edilmek üzere tekaüdiye sandıkları şirket-i içtimaiyesinin tesisi.
    3. Sây ü amel kavanininin teşkil ve ihdasile bu kavaninin bila-tefrik bütün ameleye tatbiki.

Hak

Bu memleketin hayırlı bir evladı ve bugünkü gençliğin hayr-hah bir babası iken rahmet-i rahmana intikal eden Recaizade Ekrem merhum bir mecelle kitabının başına yazdığı satırlarda 'dünyada zat-ı hakdan sonra en mukaddes şey hakk-ı zattır' der. Filhakika bu böyle olmak lazım gelir. Zira hak insanlığın ahengini temin, bütün insanların kardeş gibi geçinmesini tekeffül eder. Her hakkın tanındığı; kavînin, zaifin, zenginin, şâhın, gedânın hakkına mütesaviyen riayet olunduğu gün ne kanlı muharebeler, ne ihtilâller, ne isyanlar, ne tefrikalar hasılı beşeriyeti yekdiğeri aleyhine tahrik eden ihtiraslar artık meydan bulamaz. Maateessüf Fransa İhtilal-i Kebirinden beri medeniyet vadisinde atılan dev adımlara rağmen henüz tesâvi-i hukuk hâsıl olmamış; hak daima kâvi kim ise onun olmuştur. Fakat Harb-ı Umumi dört sene zarfında yalnız cihanda değil efkârda da bir hercümerc hâsıl etti. Vukuatın şimdiden sonra talib edeceği cereyan artık zürranın, fukaranın, amelenin de hukukunu temin edecektir. Ancak ağlamayan çocuğa meme verilmediği gibi, hakkını dava etmeyen zümrenin de bu hakkı daima mektum kalacağı cihetle zamanın istidadını nazar-ı dikkate alarak ve vesait-i meşruanın kâffesine müracaat ederek hakkını istemelidir.

Memleketimiz ezeli bir sosyalist memlekettir. Şer'i mübid-i Ahmedi ise esasen ahkâm-ı münifesiyle bir sosyalist düsturdur. Ve bu düstura tamamen riayet olundukça ahkâm-ı şer'iyye beyn-elhakk muta' kaldıkça bu millet refah içinde yaşamıştır. Bilahare zaman değiştikçe şerait dahi değişmiş, bugün hayat büsbütün başka bir şekle girmiştir. Ve gitgide memalik-i mütemeddinenin kâffesinde olduğu gibi bizde de halk arasında içtimai farklar husule gelerek bir amele sınıfı peyda olmuştur. Bugüne kadar salim bir kaideye tâbi olmayarak yekdiğerinden bi-haber münferide çalışan bu sınıf, böyle bir hâl-i infiradda kaldıkça daima ezilmeye mahkûmdur. Ve nasıl ki öyle de oldu. Elde kanun yok, ittihat ve ittifak yok, şikâyet edecek merci yok. Amele ve işçi sınıfı sermaye sahiplerinin elinde adeta oyuncak idi. Tüccar, esnaf ittifak edip bahusus bu son harb senelerinde hûn-rizane ihtikâr yaparken, aldığı beş, on kuruş gündelikle geçinemeyen amele, her sızlandıkça duçar-ı hakaret, her yalvardıkça giriftâr-ı ceza oldu. Zira her teşebbüs münferid; her şikâyet yalnız vakıa oluyordu. Aynı zamanda yıkılıp giden İttihat ve Terakki Hükümeti amelenin hasm-ı canı idi. Çünkü o çetenin avanesinden birçoğu beytülmalın parasını çalıp çırparak, köyleri kasabaları soyarak sermaye sahibi olmuş, fabrikalar, destgâhlar, tarlalar, çiftlikler bütün yârânın eline geçmişti. Orada bir dilim kara ekmeğe çalışan amelenin, rençberin halini şikâyete ne hakkı olabilirdi? Binaenaleyh teşkili arzu edilen sendikalar yerine esnaf cemiyetleri teşekkül etti. Ve bu cemiyetler işçilerin değil sermayedarların lehine çalıştı. Mal sahibi zengin, amele fakir oldu. Mütarekenin akdine hatta kısa bir müddet sonraya kadar koca Türkiye'nin mukadderatına musallat olan İttihat ve Terakki belası herkesin hakkı gibi amelenin de hakkını bu suretle daima ezdi ve bugünkü sefalet hep o yadigârların yadigârıdır.

Fakat bugünkü hükümet – ki fırkamız kendisine zâhirdir- âdilâne olmasına gayret ettiği icraatı meyanında fırkamızın teşekkülüne ve gazetemizin yeniden intişarına müsaade etmekle leddel-icab işçilerin hukuku nazar-ı itibare alınacağını bize hissettirmiş oldu: Artık avdetine ve fi-mâbad istikrarına şübhe etmediğimiz adaletin en büyük mütehassısları işçiler olduğuna nazaran bundan istifade edeceklerde yine onlardır. Şimdiye kadar mağdur ve mekhur, fakat herkesten her şeyden fazla şayan-ı tekrim ve müstehak-ı himaye olan ameleye bu büyük tesellidir. Cemiyet-i beşeriyyeden alacağımız çok hak var. Bu hukukumuzu birer birer isteyeceğiz. Ve düstur-u hareket-i âdl ve müsavat olan hükümet eminiz ki, arz edeceğimiz bu pek mutedil mütalâayı daima şevkatle dinleyecek ve kabul edecektir. Bunun için yukarıda arz ettiğimiz ve atiyen ta'dâd edeceğimiz vesait-i meşruaya müracaatla hukukumuzu talep ve müdafaa ve bu hukuku tanıyacak ve davamızı hayr-hah ile dinleyecek hükümete daima zâhir olacağız.

Amerika ile Ticaret

Amerika Ticaret Odası kâtibi mösyö (Jozef Beles) Amerika Türkiye münasebet-i ticariyesi hakkında atideki malumatı vermiştir.

Fevkalâde mümessillik muvasalatı üzerine Amerika Ticaret Odası müdir ve reisleri toplanarak Türkiye ve Amerika arasındaki münasebet-i ticariye ile meşgul olmak üzere bir komisyon-u mahsus teşkile karar verdiler. Fevkalâde mümessilimiz Türkiye'den Amerika'ya yapılacak ihracatı elinden geldiği kadar teshil edeceğini vaat etti. Amerikan muavenet heyeti muvasalat-ı müteakib Amerika'dan İstanbul ve vilayet halkının ihtiyacına sarf edilmek üzere külli miktarda un getirdi. Bu suretle limanınıza erzak vesaire hamulesiyle gelen vapurlar hareket ettikleri zaman Türk mahsulâtı olan tütün, afyon, kuru meyveler, zamg-ı Arabî vesair tahmil etmiş bulunuyorlar. İki aydan beri Nevyork'a yirmi milyonluk kıymeti haiz Türk emtiası ihraç edildi. Bidayette navlun fiyatları pek yüksekti. Bu gün ise hemen hemen yarı yarıya tenzil etmiştir.

Amerika Ticaret Odası Türkiye'ye Amerikan emtiası ihraç etmek isteyen Amerikan tüccarlarından her gün birçok telgraflar alıyor. Bu tüccar kâmilen... halde birer acente arıyorlar. Amerika'dan Türkiye'ye ziraat makineleri, kunduralar, erzak ve mobilya ilh. gibi mevad-ı ticariye ihraç edilmek isteniyor. Amerika ile Türkiye arasında harbden evvel doğrudan doğruya değil fakat Hamburg veyahut Londra vasıtasıyla icra-i ticaret edilirdi. Ticaret Odası şimdi eskisi gibi değil fakat doğrudan doğruya Amerika ile Türkiye arasında münasebet-i ticariyenin tertibine sarf-ı mesai edecektir. Bu gayeyi temin etmek maksadile Amerikan tüccarları Nasyonal Syni Bank, Amerika Neksisrs Company gibi banka ve müesseselere müracaatla İstanbul'da acente ve Anadolu vilayetinde şube mevcuda getirerek münasebet-i ticariyenin teshili edilmesi için teşebbüsatta bulunmuşlardır. Aynı oda Amerika müesseselerine Türk tüccarlarına kredi açılması ve muameleye girişmesini tavsiye etmektedir. İstanbul'da yakında bilhassa kundura, konserve, et ve diğer Amerika mevad-ı gıdaiyesi stokları vücuda gelecektir.

Kısm-ı Mizah

'Alemdar'a
Kesmemiş ümidini hâlâ bugün
Milleti mahv eyleyen avareler;
Muntazırlar bir yeni yağmaya hep
Bekleşir sanki kuburda fareler!
Hüseyin Rif'at

Sosyalist Âlemi / Beynelmilel Sosyalist Konferansı

Amsterdam, 27 (t.h.r) – Beynelmilel Sosyalist Konferansı cumartesi günü (Amsterdam) da Branting'in riyaseti altında olarak küşad edilecek Kamille Huymans ve Henderson da hazır bulunacaktır. Fransa namına Renodel ve Lonke İngiltere namına İksvaret ve Mcdonald hazır bulunacaktır. Amerika, Avusturya, delegelerinin esamiyesi henüz malum değildir. Almanya delegeleri ise ekseriyet için ... ekalliyet için ...dır. Konferans üç gün devam edecektir. Ruzname-i müzakerat, son Bern Konferansı azasının itilaf peyda edememiş oldukları beynelmilel mesail-i muhtelifeyi ihtiva etmektedir.

Belçika Flemenk münasebeti

Belçika ve Flemenk sosyalist murahhasları ... içtima ederek Belçika Hükümetinin Felemenkten talep ettiği tavizat-ı araziye meselesini müzakere etmişlerdir. Neticede her iki taraf murahhasları Belçika Hükümetinin bu talebini haksız telakki ederek nehirler meselesinin Belçika menafiine muvafık bir tarzda halledilmesini tasvib etmişlerdir.

Badehu murahhaslar müttefikan iki memleketi alakadar eden mesailin Paris Konferansının Belçika mutalebatını tedkikine şuruh etmezden evvel iki hükümet arasında tesviye edilmesine karar vermişlerdir.

Tesalya Çiftçileri

Yunanistanın en mühim mesail-i içtimaiyyesinden olan Tesalya zürra' meselesi yeni bir safhaya girmiştir. Aldığımız son haberlere göre çiftçiler bu mesele-i hayatiyenin ancak beynlerinde kavi bir ittihat husulile kabul-u hal olunacağına kanaat hâsıl etmişlerdir. Bu kanaati besleyen bütün çiftçi murahhasları geçen Pazar günü Tesalyanın merkezi olan (Larisa) şehrinde umumi bir içtima akdederek meselenin ciddi bir surette tedkiki ve haklarının son derece de kuvvet ve metanetle müdafaası zamanında aralarında bir heyet-i tedkikiye intihab ettiler. Bu heyet geçen haftadan beri icra-i faaliyete başladı.

Amelenin Protestosu

Madritten Paris matbuatına gelen haberlere göre İspanya Amele heyet-i Müttehidesi Başvekil Romanos tarafından kabul edilmiş karşı bir seferin icrasına hükümetçe karar verildiği takdirde amele sınıfının bunu nazar-ı memnuniyetle telakki etmeyeceğini söylemişlerdir.

Selanik'te İşsiz Amele

Selanikte iki yüzü mütecaviz ekmekçi amelesi açıkta kalmıştır. Atina gazetesine göre bu hal şehir nüfusunun tenakusundan ileri gelmiş imiş.

Azil ve Tayinler

Takvim-i vekayi'den

Çatalca mutasarrıflığına Ertuğrul mutasarrıfı Receb Bey, Ertuğrul mutasarrıflığına da Şura-yı Devlet muhakemat dairesi azası sabıkasından Nafiz Bey, ... mutasarrıflığına Kastamonu vilayeti mektupçusu Latif Bey, Trabzon Posta ve Telgraf Başmüdiri Tevfik ve Kastamonu Posta ve Telgraf Başmüdiri Hamdi Beyler azlile, Edime Başmüdiri Hüseyin Azmi Bey Trabzon Posta ve Telgraf Başmüdiriyetine, Sivas Başmüdiri İbrahim Ethem Bey Edime Posta ve Telgraf Başmüdiriyetine, Posta ve Telgraf muamelat müfettişlerinden Lütfi Bey Sivas Posta ve Telgraf Başmüdiriyetine, Yemen Başmüdiri sabıkı Ramiz Bey Kastamonu Posta ve Telgraf Başmüdiriyetine tayin kılınmıştır.

Tosya kazası kaymakamı Zeki Bey azil olunarak yerine askeri kaymakamlığından mütekaid Edhem Bey, Uşak kaymakamı Mustafa Bey azil olunarak yerine İstanbul emniyet müfettişi Ahmed Tevfik Bey, Ordu kaymakamı Ömer Cevad Bey azil olunarak yerine ... nahiyesi müdiri Ali Daniş ... kaymakamlığına ... nahiyesi müdiri Halit Raci Beyler tayin ediliştir.

Hüdavendigar vilayeti evkaf müdiri Niyazi Bey azlile yerine Mekteb-i Hukuk mezunlarından Hafız İsmail Hakkı Efendi tayin olunmuştur.

Şûun-ı Dâhiliye

Trabzon Heyeti

Tranzon heyet-i dün huzur-u şahaneye kabul buyurulmuştur.

Ziyaret

Evkaf Nazırı Vasfi Efendi dün Dâhiliye Nazırı Mehmed Ali Beyi ziyaretle bir müddet mülakat eylemiştir.

İstanbul Muhafızlığı

İstanbul Muhafızlığına Erkan-ı Harbiye miralaylarından Esad Beyin tayini takarrür etmiştir.

Divan-ı temyiz dairesinde İçtima

Geçen perşembe günü ales-sabah Şehzadebaşında merhum Zeyneb Hanımın konağı ittisâlında daire-i mahsusunda Fuad Paşanın taht-ı riyasetinde içtima eden heyet mağduriyet-i siyasiden olup da hükümat-ı ittihadiye zamanında bi-gayr hakk-ı nefy ve habs edilen bazı kimselerle hiçbir esbab-ı kanuniyeye müstenid olmaksızın takaüde sevk edilenlerin evraklarını tedkik etmiştir. Bunlar meyanında bazılarının iade-i memuriyetlerine ve tekaüdlerininde gerü alınarak muvazzafan istihdamlarına karar verildiği müstahberdir.

Nisan Maaşı

Nisan maaşatı perşembe günü Maliye Nezaretince itası takarrür etmiştir.

Zühdi Mithat Bey

Maliye müfettişlerinden Zühdi Mithat Bey Posta Telgraf Nezateri Heyet-i Teftişiyesine tayin edilmiştir.

Tasviye-i Rüteb Kanunu

Haksız yere terfi eden ümera ve zabitanın rütebelerinin tenzili hakkında Harbiye Nezaretince ihzar edilmek üzere elli kişilik bir defter tasdik arz ... aliye kılınmıştır. Mezkûr tasdik kanunu mucibince mevkufinden Süleyman Numan Paşa rütbesini muhafaza edecek Mahmud Kâmil Paşanın rütbesi mirlivalığa tenzil edilecektir. Matrud Cemal ve Enver Efendiler askerlikten tard edilmemiş olsalardı Cemal Efendinin rütbesi mirlivalığa Enver Efendinin rütbesi ise Kaymakamlığa tenzil etmiş olacaktı. (Tercüman-ı Hakikat)

İstihlak Resminin Reddi

İstihbaratımıza göre Maliye Nezareti tarafından şeker, kahve ve gaz gibi mevad üzerine ve zam edilmek istenen istihlak rüsumu komisyon-u mahsus tarafından mevad-ı mezkure fiyatlarının yükselmesi mucib olacağı beyanile red olunmuştur. (İstanbul)

Musib Bir Azil

Mucur kaymakamı İzzettin Beyin azl edilmiş olduğunu haber aldık. Mumaileyh üç sene devam eden memuriyeti esnasında fukara-i ahaliye karşı pek zalimane ve müstebidane muamelelerde bulunmuş ve tebdili hakkında zavallı masum ahali tarafından Talat Paşa kabinesine çekilen otuz kadar telgrafdan hiçbir netice olmamıştır. Dahiliye Nezaretini bu musib azilden dolayı tebrik ederiz.

Yıldız Yağması

Yıldız yağması hakkında Divan-ı Örfice açılan tahkikat neticesinde Adülhamid Han-ı saniye hallini tebliğe memur heyet-i teşriiye azasına, o zaman harb kahramanı addedilen ve şehre hâkim olan Enver Bey tarafından hatıra olarak Yıldız mücevherat ve müzeyyenatı tevzi edildiği teybin etmiştir.

Hükkâmın Maaşatı

Akşam gazetesinde okunduğuna göre adliye bütçesine hükkamın tezyid-i maaşatı için sarf edilmek üzere iki yüz bin liralık bir kredi ilave edilmiş ise de nezaret-i mezkure bu meblağın ihtiyaca gayr-i kâfi olduğunu nazara dikkate alarak dört yüz bine iblağı için Maliye Nezaretine teşebbüsatta bulunmuştur.

Kadınlık Meselesi Münasebetiyle: Cemiyet-i Akvam ve Kadınlar

Cemiyet-i Akvam Komisyonu; 'Beynelmilel Kadınlar Meclisi' ile 'İtilaf Devletleri ... İttihadı' cemiyetleri delegelerini kabul etmiştir. Leydi Abrdeyn riyaseti altında delegeler sıra ile cemiyetlerinin metalibatını izhar etmişlerdir. Madam (Asby) kadınların Cemiyet-i Akvamın bütün daimi komisyonlarına kabulü lazım geldiğini söylemiş madam (Ney) ve (Şelu Mebrger) kadınların hukuk-u siyasiyesini tanımak lazım geldiğini izah etmiş, tabibe (Jirarmanken) beynelmilel ve daimi bir encümen-i sıhhiyenin teşkilini istemiş, madam (Şiyavoni) ve (Sander) ilim ve terbiyede vücuda gelmesi lazım gelen yeni teşkilet ve esasat ile bu büyük esasat hakkında beynelmilel bir itilafat lüzumundan bahs etmişlerdir. Madam (Jül Sigferid) muharebeden sonra kadının ika edeceği roller hakkında bir nutuk söylemiştir. Reis-i cumhur mösyö Vilson delege kadınlara dermeyan edilen mutalibe pek ziyade alakadar olduğunu ve bu suretle vukuu bulan müracaatın faidesiz olmayacağını temin etmiştir. Vilson; 'adaletsizlikleri tamir etmek ve bütün kuvvetleri vazifeye davet etmek zamanı geldi' demiştir. Nihayete doğru Fransız kadınlar cemiyeti Vilson'a bir mektup takdim ederek Cemiyet-i Akvam nizamnamesinde izdivaç vesilesiyle kadın ve çocukların satılamayacakları onların kendi mevkiini bizzat aramaları hakkında bir madde-i hususi konulması iltimas etmiştir.

Heyet-i Nasıha İzmir'de

Şehzade Abdürrahim Efendi Hazretlerinin taht-ı riyasetinde bulunan heyet-i nasıha evvelki gün İzmir'e muvasalat etmiştir.

İkinci Bir Heyet-i Nasıha

Rumelindeki şehirleri dolaşmak üzere Şehzade Seyfaleddin Efendinin riyasetinde olarak ikinci bir heyet-i nasıha daha teşkil edilmiştir. Bu heyet bu gün Trakyaya hareket ediyor.

Şehir Emaneti Yeni Bütçesi

Tetkik için devair-i müteallikesine gönderilen şehir emaneti bütçesi badeltasdik bilumum devairden iade edilmiştir. Mezkûr bütçe maaşatta bazı zamâimi ihtiva etmekte ve bazı memuriyetler de ihda s etmektedir.

Yeni bütçede devair-i müdiranının maaşları tezyid edilmiştir. Bu cümleden memurin, varidat, evrak müdirlerinin maaşları 3500'a diğer devair-i müdiranının maaşları da 3000' iblağ edilmiştir. Yalnız kalem müdiranından madud olan nezafet-i fenniye müdirinin maaşı 2500 olarak ibka edilmiştir.

Sulh-u Düvel Etrafında

Orlando'nun İtalya'ya avdeti

Londra 27 - (a. e) –Mösyö Orlandoyla ... Çarşamba günü akşamı saat sekiz treniyle Paris'ten hareket ve İtalyanlardan mürekkeb bir ... tarafından alkışlanmışlardır. İtalyan Başvekili ... binerken halka hitaben: 'İtalya'nın şeref v e namusu için gitmeliyim !' demiştir. Binlerce İtalyanlar 'feyome bizimdir, onu muhafaza edeceğiz. Vilson İtalyan milletini tahkir etti. Fakat kendisinin Amerika ahalisini temsil etmediğine eminiz!' diye bağırmışlardır.

Londra 27 – (a. e) - Mösyö ... meselesi hakkında bir suret tavsiye bulmak maksadıyla mösyö Orlandodan bir mülakat taleb ve İtalya Başvekiline ... beş devlet taht-ı teklifinde bir ... olmasını tekâlif etmiştir. Mösyö Orlando'nun ... sulh konferansı ... ... edeceği zanolunuyor. Mösyö Orlando'nun İtalya meclis-i mebusanı ile istişare ... ve reyini almak üzere hareket etmiş olması da ...

Romanya kraliçesinin avdeti

Belgrad 27 Nisan – (t.h.r.) Romanya kraliçesi hususi bir trenle saat ondörtte Belgrad karşısında ... istasyonuna muvasalat etti. Kraliçe bir saat sonra Orşova ve Bükreş'e müteveccihen hareket etmiştir.

Kongrede İtalya Metalibi

Paris 27 (a.e) – Roma'ya gitmezden evvel mösyö Orlando, refakatte mösyö (...) bulunduğu halde mösyö Vilson, ... ve Klemenso ile görüşmüştür. İşbu rüesa-i hükümet bilumum mesailin mucib-i memnuniyet bir tarzda halli için kat'i neticelerini beyan etmişlerdir.

İngiltere'nln (Vaşington) Sefirinin Beyanatı

Nevyork 26 – (t.h.r.) İngiltere sefiri (Fedying) marifeti hasebiyle matbuat ... tarafından verilen ziyafette bir nutuk irad etmiştir. Nutkun en mühim kısmı Fransa'ya ait idi. Sefir-i mumaileyh demiştir ki: Fransa ile İngiltere arasındaki münasebet şimdiye kadar hiçbir zaman bu derece samimiyet kesb etmemiş idi. İngiltere'nin Fransa'ya karşı ... mücadele olduğu gibi muzafferiyete berdevamdır. Fransa alam ve meşaka katlandıktan ve birçok seneler daimi bir tehdide muarız kaldıktan sonra şimdi kendi cerihalarını serbest bir surette şifayab ve kendisini tensik etmek için müstakil mebuslara karşı zaman istemek hakkını ihraz eylemiştir.

Tevkifat ve Muhakemat Etrafında

Şimdiye kadar tehir edilen İttihatçıların muhakemesine gelecek hafta ibtidasında mübaşeret edilmesi muhtemeldir. Divan-ı Harb-i Örfi azalarından Jurnal Duryan gazetesi muharririne vâki' olan beyanatına nazaran bu meseleye müteferrih dosyalar ikmal edilebilirse hafta bidayetinde muhakemeye şürûh muhakkaktır. Diğer taraftan aynı gazetenin istihbarat mütemmimesine göre maznunların avukatları da Divan-ı Harb-i Örfi reisinin müsaadesi üzerine müvekkillerinin evrakını tedkik etmişlerdir.

Çanakkale İttihat ve Terakki murahhası Mehmed Edib Efendi dün polis müdiriyetince taht-ı tevkife alınmıştır. Mevkuflardan Afyonkarahisarlı mukti Ali, tüccar hacı Âta, kasab Hasan Hüseyin efendiler adliye nezaretinde isticvab edilmişlerdir.

Doktor Geytesln Mektubu

Amerikan Robert Koleji Mektebi Müdiri olub ahiren memletine azimet etmiş olan doktor Geytes azimetinden evvel ... gazetesi müdiriyetine uzun bir mektup göndererek Türk Ermeni mesaili hakkındaki şahsi nokta-i nazarını tefsir ve izah etmiştir. O mektubun bazı aksamını bervech-i zir derc eyliyoruz:

"Her şeyden evvel şurasını beyan etmek isterim ki hiç kimse benim kadar müstakil ve hür bir Ermenistan'ın teessüs etmesini arzu eylememiştir. Yalnız mesele bu müstakil hükümetin nerde ve ne zaman tesis edileceğidir. Vilayetdeki Ermeni ve Müslümanların hissiyatı nokta-i nazarında tamamıyle müstakil bir Ermenistan'ın henüz tesis vakti gelmediğini zannediyorum. Kilikya'da bulunan Ermeni askerleri Türk ahali üzerinde Ermenilerin kendilerine karşı silahlandığı zehabını tevhid eylemiş olduğu gibi Paris'deki Ermeni murahhasları tarafından dermeyan edilen mukarr-tane talepleri igzâb etmiş ve havali-i mezkurede sakin Müslümanların Ermeni kontrolü altında vaz' edileceği zehabının tahtına sebeb olmuştur. Osmanlı Hükümetinin bu gibi ahvale karşı hakim mevkiini muhafaza edebileceğini zannetmiyorum. Binaenaleyh kuvvetli bir devlet-i muazzamanın Türkiye'nin idaresini deruhde etmesinin hem Türklerin hem Ermenilerin menafii nokta-i nazarından muvafık görmekteyim. Ben henüz kendilerine bir melce' bulamayan Ermenilerin mütekâsif kitleler halinde birleştirilmesini ve umur-u ziraat ve maarifin terakkisinin taleb eylemiştim. Bu suretle herhangi bir devlet ... vakt-ı münasibi hulûlünde bunlara bir muhtariyet-i idare bahş edilebilirdi. Zaman ve iyi bir hükümet bu suretle pek tehlikeli heycatlerın önüne geçebilecektir. Biz yalnız bir yerde değil her tarafta temin-i sulh ve salahı arzu etmekteyiz."

Nazım Paşa'nın Beyanatı

Divan-ı Harb-i Örfi reisi Mustafa Nazım Paşa İttihatçıların muhakemesinde görülen te'hirâta dair Monitor Oryantal gazetesi muharrirlerinden birisine beyanat-ı âtide bulunmuştur:

Muhakemeyi tesrih için mümkün olan elimizden gelen her şeyi yaptıksa da maalesef sâmiîn localarından hâli bizi şehremaneti memurin ... müracaata mecbur bırakmıştır. Eğer tamirat hitam bulursa pazartesi günü muhakemeye mübaşeret edilecektir.

Muharrir – Fakat bu tehirat muhakemenin bir gün evvel icrasını arzu eden efkâr-ı umumiyeyi müteessir etmiştir.

Reis Paşa – Bizim emelimizin de muhakemenin tesri' merkezinde olduğunu bir daha tes'id ederim. Esasen bu tehir sonuncusu olub bir defa mübaşeret edildikten sonra muhakemeye süratle devam edilmek mukarrerdir.

İttihatçılardan bazılarının heyet-i tahkikiye mukarreratı neticesinde tahliye edilecekleri doğru mudur?

Hayır, bu yanlıştır. Teessüf ederim ki bu gibi şâyiât gazete sütünlarında yer buluyor.

Bundan sonra Nazım Paşa Karasu Efendinin ahval-i sıhhiyesinin isbat-ı vücud etmesine mani olamayacağını; muhakemenin ne zaman hitam bulacağı hakkında ise şimdiden bir müddet tayin-i kabil bulunmadığını söylemiştir.

İnfisal

Divan-ı harb müdde-yi umumi muavinlerinden Reşat Bey vazifesinden infisal etmiştir.

Kayser'in Serveti

... Belediye Meclisi Kayser'den seksen milyon mark üzerinden resm istifâ edilmesine karar vermek üzeredir. Kayser büyük bir malikâne satın alarak 'küçük ingiltere' tesmiye etmiştir. Kendisi ve imparator ... sıhhatleri pek yolundadır. Yalnız Kayser aleyhinde bir suikast veya ... tecavüz vukuu bulmaması için makamat-ı âidesi gayet sıkı tedabir-i ittihaz etmişlerdir.

Şube Küşadı

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Kadıköy Şubesi dün birçok müstesna ve münevver zatın iştirakiyle küşad edilmiştir.

Macarlara Karşı Harekât-ı Askeriye

Bükreş 27 (t.h.r.) – Romanya karargah-ı umumisi Romanya ordularının ... üzerine ilerlemekte olduklarını iş'ar ediyor. Fransızlar bugün harekete iştirak edeceklerdir. Romanya sıhhıye memurları mühimmat amelesinin seferberliğini emretmiştir. Budapeşteden alınan bir telgrafnamede Romanya'nın ileri hareketi bildirilmekte ve Macar ordularının intizamsızlığından şikâyet olunmaktadır.

Bavyera'da Dâhili Muharebeler

Londra 27 (t.h.r.) – Ogsburg ile Pasyong arasında muharebeler olduğunu Berlin hükümeti bildiriyor. Münih komünistleri mühim miktarda topa malik bulunuyor.

Kadınlar Dünyası Matbaası

Müdir-i Mesul: Ahmet Latif

e. İnsaniyet Gazetesinin 1. Sayısının (Tam Çevirisi)

Numero 1 13 Şa'ban sene 1328
Perşembe 5 Ağustos sene 1326 Sene 1
İNSANİYET
Milletim Nev-i Beşer Vatanım Ruy-i Zemin
Journal sociliste l'humanié
Sahib-i İmtiyaz ve Müdir-i Mesul
İbn El Tahir
İsmail Faik
Directeur İsmail Faik
Ma Posta Seneliği 40 ve Altı aylığı 25 kuruş ve
Memalik-i ecnebiye için 10 ve Altı aylığı 6 Franktır
Mahal-i İdare: Nuruosmaniye'de İnsaniyet İdarehanesi
Sosyalizm Efkârına Hâdim İnsaniyetperver Haftalık Gazetedir

Meslek

Kariler! Karieler!

Mesleğimiz pek sarih, pek vazıh, hatta ismimizden anlaşılabilir. İnsaniyet. Bu gazete insaniyeti, insaniyetin sınıf-ı makhuresini, alnının teriyle, kolunun sarf ettiği kuvve-i adalesiyle, elinin emeğiyle yaşayan işçileri, ameleyi, rençberleri himaye etmek, ezilen haklarını, gasb edilen meşru ve hakkı hukukunu müdafaa eylemek için çıkarılıyor. Bu gazete; istibdadın, tahakkümün, zulmün, diktatörlüğün ameleyi ezenlerin hukuk-u beşeri, ayaklar altına alanların, hainlerin, alçakların düşmanıdır. Bu gazete hak taraftarıdır. Hedef hareket-i terakki, maksad-ı saadet-i amele, meşalesi nur-u vicdan, fırkası insaniyet fırkasıdır.

Bu gazete; cins ve mezheb farkı gözetmez; Türk, Rum, Arab, Ermeni, Amavud, Kürd, Çerkes, Yahudi, Laz olduğu gibi –menafii vatan haleldar olmamak şartıyla- bütün insaniyetin efradı muhtelifesi (Fransız, Amerikalı, İngiliz, Çinli, Avustralyalı, Hindli, Brezilyalı) ona göre birdir.

Onun veche-i azimetini şu mısra tayin edebilir:

Milletim nev-i beşerdir vatanım ruy-i zemin

Maksadımız bu kadar mukaddes, emelimiz bu kadar saf iken, insaniyet bize, bizim mesai ve mücahedatımıza muhtaç bulunurken bu emeli, emel-i mukaddes ve muazzez-i takdis etmeyecek ferd zannederiz ki yoktur.

Büyük bir söz vardır, 'Azim-i beşer dağları yıkar, suları durdurur, her şeyi yapar' bu dağları yıkan azim-i beşer suları durduran metanet-i insaniye emin olmalıdır ki yakın zamanda tahakküm zincirlerini, istibdad-ı iktisadi kelepçelerini kıracak, parçalayacak, yarına vasi bi-payan bir azadinin çiçeklerini nurlarını serpecektir. Biz yalnız şu kelimelere ehemmiyet veriyoruz.

Azim, sebat.

(Resim)

Fransa Meclis-i Mebusan Azasından Sosyalist Fırkası Reisi ve (l'humanite – İnsaniyet) Gazetesi Müdir-i, Jan Jores

İnsaniyet

İnsanlar ibtidai neş'etlerinde hayvanat-ı vahşiyenin hücum ve taarruzuna mukavemet, ihtiyacat-ı beşeriyelerini istifa ve esasen mütehallik oldukları fikr iştirak ve içtima ile küçük küçük heyetler vücuda getirmişlerdir.

Badeha bu heyetlerde yekdiğerlerinden korkarak veya sûk-u zaruretiyle tekrar birleşmişler ve heyetlerini tevsi eylemişlerdir.

Bilahere uzun zamanlar ve hâlâ yirminci asır medeniyetinde bile terk edilemeyen ve belki gittikçe levazım-ı medeniyetmiş gibi tekâmül eden, harb-ı sebeb ittihat ve ittifak olmak ve bu günkü cemiyet-i siyasiyeye tabi beşerde meknuz fikri içtima ile beraber suk-u zaruret ve kuvve-i kahre ile teşkil eylemiştir.

İşte bugünkü cemiyetin elan canlı numunelerinin delaletiyle bulduğumuz vechle ve şiyemleri o küçük heyetler, o ufak ailelerdir.

İlk heyet-i ibtidaiye de reis her şey maiyyeti hiçbir şey idi, bütün umur ve husus reisin fikriyle icra olunurdu. Fakat maiyyetin ekall-i kalil olmasından dolayı reis bütün kabileyi tanır ve daimi surette onlarla temasta bulunurdu. Burada hüküm hep reise ait idi, kabileye dair her şekil, her mesaile reisin fikriyle hal olunur ve bu hak mutlak tanınırdı.

Bu suretle fikr-i insaniyet reisin dediği adalet her yapılan şeydi. Çünkü reis bütün iktidar ve ehliyetle o kabile arasında temeyyüz etmiş şedid, bahadır, kahraman bir adam idi, bunu vukua gelen bir muharebede isbat eylemek ve mesela muharebenin en müşkül bir noktasında

sevk-i heyecan ile okunu atarak ileri gitmiş ve bunun açtığı yolu dolduran sair halk işte buna nevumâ tebaiyyet eylemişlerdi, muharebeden sonra reis, o mevkii rüchanı muhafaza etmiş ve artık ondan sonra o kabilenin reis-i yegânesi olmuştu. Hatta evladı buna varis, nefsini alan buna sahib idi.

Bu heyetler tevsi ettikçe reisin efrad ile olan münasebeti münkatı olmuş ve pek az bir kısım halka inhisar eylemişti. Reisin kuvve-i ibtidaiyesi devre-i saniyede daha tezayüd etmiş ve artık bu sefer her hali mücerreb bir ağızdan hüküm çıkmamaya ve yavaş yavaş sokulabilenlerin de bu fikre iştirak ettiği görülmeye başlamıştır. Bu tufeyliler kendi sözlerinin de bir mevkii olmasını temin için reisi fevkelhulk bir şey göstermeye ve adeta Allahın timsali gibi tecessüm etmeye başlamışlardır. Bunu temin içinde reisi mümkün mertebe irtibattan tecarübde ve görüldüğü surette ... vazıh aldırılmasını temin ve mesela yerlere kapanmayı adet etmişlerdi. Bu suretle fikr-i insaniyet reisle beraber mukarribinin efkârına göre tahvil eder bir hal almış ve adalet yine bu efkâr-ı mahdudenin mahsulu olmuştu.

Şedid zamanlar mütezayiden devam eden bu hal ifratkârane efkârın tenviriyle her millette müteaddid zamanların aksi tesirler husule getirmiş ve artık 'hakk-ı âlihe' demek kadar hezeyan edenlerin bu sefer o reisleri mahbuslarda, giyotin altında görmeye mecbur olmuşlardır.

İşte bu zamanı idrak eden her millet yavaş yavaş bir fikrin veya onun etrafında dolaşanlardan birinin fikr-i müntekimanesiyle cemiyet-i hazıranın idare olunamayacağını iddia ve milletin artık o çocukluk devirlerini geçirdiğinden o reislere bir teşekkürle kendilerini bizzat idare edebileceklerini iddia eylemişlerdir.

Kimisi artık onları evvelki ve bu nakıs hidmetlerine mükâfatan yerlerinde ibka ve fakat idare-i hükümetle iştigal eylememelerini temin eylemişlerdir.

Kimisi ise onları bütün bütün tebid ile daima millet olduğunu hatırlayacak olan bir adamı muvakkatan nasb ve tayin etmişlerdir.

İşte bu hal küre-i arz üzerinde ilk defa olarak on sekizinci asırda zuhur etmiş

Ve İngiliz kavminin açtığı şahrah-ı mübarezeye Fransızlar atılarak milletin hal-i rüşde vasıl olduğunu isbatla o maziye karışan devr olduğunu hep birer birer kahır ve tenkil eylemişlerdir.

Bu mübareze sinn-i rüşd her milleti dolaşmış ve en nihayet bu günkü şekl-i idare vücud bulmuştur. İşte biz bugün seviye-i akliye ve irfaniyemizle teslim edebiliyoruz ki cemiyet böyle teşkil ve idare olunmalıdır. İhtimal bizi sebk edecek olanlar bu idareye benzemeyecekler başka bir şekl-i idare arayacaklardır. Fakat biz mademki bu gün bunu kabul etmişiz o halde daima tekemmül eden akıl ile bu hali tekemmül ile ettirmek isteyenlerdeniz.

Üç sene evvel Osmanlı İttihat ve Terakki cemiyetinin irşadat ve ... pek geç kalmış olduğumuz halde bizde nev'e-ma-i istirdad hürriyyet eyledik yani şekl-i idareyi efkar-ı hazıraya tatbik ile 'hakimiyet-i milliye' esasını kabul ettik.

El-minnetü lillah bu gün bu millet necibe-i Osmaniye'de sahib-i meşrutiyet hükümat-ı idadındadır.

Her hükümet meşrutada yani her hakimiyet-i milliye esası ile iare olunan her millette birçok efkâr mevcuttur. İşte bu fikirler mahsulü meşrutiyet olarak her taraf ve cihetten tezahür edecek ve bu suretle insaniyeti – rencide, kalb-i beşeri meyus bırakacak hiçbir hale meydan verilmemek istenilecektir.

Bunun tezahüratı ise fırkalar, cemiyetler, kulüblerdir, bunlar bir kısım halka tercüman olan vasıtalardır.

Hakimiyet-i milliye esası cari olan her memlekette en mühim şeylerden birisi de matbuattır. Zira o da kulüpler vesaire gibi bir takım halkın tercüman-ı hissiyatıdır.

Hakka, insaniyete muhalif gördüğü her şeyi efkâr-ı umumiyenin muhakeme-i vicdaniyesine terk ile ifa-i vazife eder ve millet o hususta ne hüküm ederse onun mucibince amil olunmak lazım gelir.

İşte bizde bu haktan bil-istifade bugün milletin kısm-ı azamını teşkil eden işçi ve amelenin hukukunu muhafazaya sarf-ı makderet edecek ve fikrimizce insaniyete, hakka, adalete menafi bir hareket zuhurunda onu mefkuriyenin muhakeme-i vicdaniyelerine terk eyleyeceğiz.

İşte insaniyet bu fikir ve emel ile bugün matbuat-ı Osmaniye arasına sıkışıyor ve insaniyetin ilelebed müdafii olduğunu bütün ... göstermeği taahhüd eyliyor.

Ebabeyzade
Osman Zeki

Sosyalizm Efkârı -1

Sosyalizmin tarihçesini yapabilmek için evvela bu mesleğin menşeini bulmak lazımdır. Sosyalistliğin mebde-i zuhuru ta hâkim-i şehir (Eflatun) zamanına kadar giderse de biz bundan sarf-ı nazarla mebde-i asr-ı medeniyet olan Fransa inkılâbı ve ihtilal-i kebirinden sonraki asl-ı tesisinden başlayacağız.

Malumdur ki, on yedinci ve on sekizinci asırlarda Avrupa ve ez cümle Fransa ta on altıncı Lui zamanına kadar derebeyler, zadegânlar tarafından idare olunur, milletin her türlü hukukunu muhafazaya onlar çalışıyor idi! Fakat bilahare –ki Fransa inkılâbı-ı kebiri zamanında- ahalinin derece-i sefilesinde bulunanlarda bir hakimiyyet verilmek istenildi. Ve hatta bu sebeple Kanun-u esasilere 'hâkimiyet-i milliye, müsavat-ı kâmile' gibi mübeccel kelimeler sokuldu. O halde nokta-i istinatları bulunan 'hâkimiyet-i milliye'yi tervic ve tasdik için nutuklar konferanslar ve hatta meclise layihalar verildi. Ez cümle bu meselede 'Volter ve Monteskiyö' gibi âzam ki İngiltere'ye gitmişler oradaki 'müsavat-ı kâmile, hâkimiyet-i milliye' yi reyülayn görmüş beğenmişler ve nihayet bu fikirleri ilk önce Fransa'ya onlar getirmişlerdir. Monteskiyö ise şu fikirleriyle meydan-ı ictihad ve mücadelede İngiltere'yi medh ü sena ediyor ve onların eserlerine hüsn-i imtisal eylemelerini mensub olduğu milletten reca ediyor idi. Cihanın en hür bir memleketi olan İngiltere'de hükümdarın nüfuz ve iktidarı meclis-i mebusan ile tahdid edilmiş olduğu için o hiçbir kimseye hiçbir suretle fenalık veya haksızlık edemez.

Volter'e gelince; bu da şu sözleriyle efkârı tenvire bütün iktidar ve kuvvetiyle say ediyordu. İngilizler hür insanlardır bunun için Allaha arzu ettikleri tarz ve surette ibadet ederler. Çünkü İngiltere'de mezahib-i muhtelifiye hakk-ı serbest-i tam verilmiştir.

Bu iki mücahidden sonra Jan Jak Ruso... Morelli gibi birçok âlim adamlar, muhterem zatlar en önde olmak üzere her türlü hukuk-ı tahakküme veya tefavvukiyenin refi ve ilgasını ve memleketlerine müsavat ve adalet-i kamilenin gelmesini şiddetle taleb ettiler ve daha bu kadarla iktifa edilse ne ise bundan sonra Robesbiyer, Danton, Mara gibi birçok hatiblerde bu fikirlerin müdafii oldular. İşte bunun içindir ki o zamanın meclis-i milli azasından mösyö Gregora meclis-i mebusanda 'servet diyorsunuz, servet idare-i memleket için lazımdır fakat heyet-i içtimaiye için ondan mühim ve ondan daha elzem bir şey varsa o da fazilettir. Mademki yine eshab-ı servet-i intihab edecektiniz o halde niçin istibdatı ref ettiniz? Bana kalırsa umur-ı idareyi zadegânın elinde bırakmak; idare-i sabıkayı idame demektir. Hâlbuki hükümet-i meşrutanın esas temeli hâkimiyet-i milliyenin esaslarıdır. Her nekadar avamın amelenin servetleri yoksa da evvela onların saf ve nezih bir kalbi, saniyen vatanına karşı ifa edecekleri hakiki fedakârlıkları vardı' demiştir. Meclis-i millide beş altı mebus daha bu suretle hukuk-ı ammeyi gözetmişler, müdafaa etmişler ise de bir takım zadegânın ekseriyetinden mürekkeb olan meclis-i milli sa-

lonlarında bu sözleri, latif ve ahenkdar bir aksiseda husule getirmekten başka maateessüf hiçbir şeye yaramamış ve nihayet ekalliyette kalınarak kabul olunamamıştır. Lakin bunun üzerine efkâr-ı umumiyeden hiç olmazsa pek çok kimseler bu fikri tervice başlamış olduklarından müntesibin matbuat mensup oldukları gazetelere muhakemat-ı amme esasını uzun uzadıya tavzih ile kavaid-i muhassenattan bahs etmişler ve bu suretle daha birçok taraftar kazanmaya çalışmışlardır.

Ezcümle mösyö 'Lüstal" namındaki gazeteci gazete ile krala hitaben açık mektup neşr ile eylemiştir ki bunda 'ey Fransızların hürriyetini iade eden onaltıncı Lui! Fransız milletinin heman selisinden fazlası, duçar fakr ü zaruret olmasından naşi meclis-i milliye idhal edemiyor ve hatta bundan sarfınazar; devair-i belediye bile onları bilhassa fakir olduklarından dolayı hakir addediyor! Fransızlar, kralları olmak hasebiyle şu esaretten kurtar, haklarında reva görülen şu haksızlığın şu müsavatsızlığın ref'ine gayret et! Nazar-ı kanunda herkes müsavidir diyen kanun-ı esasilerimize bu babda birçok maddelerden koyduğumuz halde niçin onlardan elan zenginlik taleb ediliyor? Neden para, iktidar ve ehliyete takdim ve tercih olunuyor. İşte sana yakında takdim olunacak olan kanun layihasının hin-i tasdikinde kralın; reis, milletin hâkim ve mebusların ise birer hidmetkar olduklarını bildir' kelimeleri yazılı idi. İşte bunlar böylece devam edip dururken ortada bir de mösyö '...'; 'hakkı temellük sirkattir' avazeleriyle ortaya atılmasın mı? O zaman mesele bir kat daha ulüvv-rîz iştigal oldu. Meşahir-i müellifinden '... ...' de bu babda 'Fransa İhtilal-i Kebiri' nam eserinde on sekizinci asırdaki bir Fransız köylüsüyle bir derebeyi arasında hiç fark olamaz. Artık rençberler hiçbir zaman yine o eski derebeylerin, mütegallibelerin, barbarların, kurban-ı hevesatı olamazdı. Zira o da istimdad etti. O da vatanın bir avuç toprağına temellük edebildi, zira o da hürriyet-i şahsiyesini istirdad ve istihsal eyledi. Hâlbuki Fransa inkılab-ı kebirinden en ziyade müteessir olan yine fakirler ve sermayesizlerdir' gibi sözlerle bu meseleyi müdafii olduğunu anlatdı. İşte bu suretle bir taraftan 'Jeronden' fırkası diğer taraftan muhalif olan 'Jakoben' fırkası kıyam ettiler ve en nihayet 'Ropespiyer'in bila-muhakeme ve el-hüküm-i idamından bir gün sonra 'jakoben' komun ve muhakeme-i ihtilaliye azasından yüz kadar adam bila-muhakeme idam edildiler 'jirondenler' zaten sükut etmişler idi bunun üzerine 'Baböf' ve '...' ortaya atılarak, terakki etmek kesb-i servet eylemek hakkı iktisab edildi. Fakat hasb-elkader fıtraten buna müsaid addolmayanlar da o haktan müstefid olmalıdırlar diyerek meydan-ı mücadelede kavi ve muhkem adımlar atmaya başladılar ve bu suretle büyük sosyalistlik için büyük roller icrasına ve '...' mesleğinin tesisine hidmet etti. Ve hatta neşr eylediği 'Tribune de pourle' kürsi-i millet nam eserde tasarruf, şahsi olamaz. Kürre-i arz kabil-i inkısam değildir, bütün insanlar gider, ahcar ve eşcar yine bütün adamlar gider' sözleriyle sosyalizmin ilk ve basit esaslarını, temellerini atmış ve bunun üzerine bu suretle bina inşa etmeye başlamış idi. Fakat nihayet Baböf araziyi kamilen cumhuriyete vermek, hakkı mülkiyet-i hususiyeyi ref' etmek nihayet ... varidat-ı araziyi efrad beyninde müsavat-ı taksim etmek fikrini daima ileri süren bu müçahit 1793 Kanun-ı esasisi iade etmek için Jakobenlerle müştereken bir isyan çıkarmak üzere teşebbüsatta bulunduğu sırada hükümet tarafından tevkif ve bila-muhakeme idama mahkum oldular. Binaenaleyh 1797 senesinde beray-ı idam 'échafaul' idam makinesi üzerine çıkarıldığı sırada kendi kendisini ufak bir bıçak öldürdü. Ve bu suretle meslek-i varisleri kalmadı zannedilir iken Bunaroni isminde birisi bu mesleğe iddia-yı veraset eyledi lakin bunun ilk maksadı radikalizm esasına matuf idi yani irad ile mütenasib vergiler tarh ve cibayet taraftarı idi o zaman Fransa'da sosyalistliğin mürevvic ve naşir-i efkârı olarak neşr olunan gazete 'Paris İhtilalleri' namındaki gazete ile Demirden Ağız gazeteleri ve bir de eser neşr etmeyen aileler arasında İttihad ve Müsavat Muhibleri Cemiyeti idi ki Paris İhtilalleri'nde yazılan ilk sosyalizm fikirleri ancak şu birkaç sözden ibaret idi! Servet-i cesime

eshabı baki ... ahalideki müsavatsızlık bakidir. Tulû şemsden grubu şemse kadar lâakal mütemadiyen 10-12 saat çalışan rençber ve çiftçilerle sair işçilerin hali tensik ve tanzim olunmadıkça saadet-i hakikiye temin olunamaz zürranın hukuk-u tasarrufiyesini düşünmek zahmetini ihtiyar etmeyen hükümetin umur idare ve dâhiliyesi bittab mihver-i matlubda cereyan edemez, fukarayı, ahaliyi hakkı tasarruftan müstefid etmek esasen kibarlarında menfaatleri cümlesindendir mütegallibe hiçbir zaman bir lokma nan- pare ile biçare ahalinin güya esirlerinin ağzını kapayamaz bu bir haktır, binaenaleyh hukuk-u beşer hiçbir vakit sadaka olarak ihsan edilemez hürriyet ve meşrutiyet için istihkâr-ı nefse kadar varan canıyla, başıyla, kanıyla uğraşan bir çok adamlar fakr u zaruret içersinde yaşadıkları halde vatan için hiçbir zahmete ihtiyar edemeyen zenginlerimz zevk ü saadetle kâşane-i izz ü ikballerinde imrar-ı evkad ediyorlar.

Demirden Ağız gazetesi ise yukarıda söylediğim gibi yine sosyalist efkârının tamimine hadim olmak üzere muharir-i şehid (fuşe) tarafından neşr edilmekte idi ki onda da buna dair herkesin arazi sahibi olmaya hakkı vardır. Bir cemiyetin hüsn-i intizamı, ammenin hukukunu tanzim edecek kanunlara mütevakkıftır.

Hakiki hâkimiyet ise her bir vataniyenin maişetini temine kâfi miktarda emvali olmakla kaim ve daimdir sözleri varid idi. Mademki bu derece tavsilatlı olarak ve adeta 'Fransa inkılab-ı kebiri sosyalist fırka tarihçesi' şeklini alacak olan şu sütunlarda '... ...' o sıralarda yazdığı bir makaledeki bazı sözlerini iktibas edelim: 'Eğer zenginlerin gayri olan vatanilerin mebus olmaması kabul olunursa ne Jan Jak Ruso gibi bir feylesof ve ne de ... gibi bir şair mebus olamazlar.

Ey ruhban! Kanun-ı esasi şayet hazreti Mesih zamanında vazıh oluna idi onuda mı intihabattan hariç bırakacak idiniz? Zira onunda maddi zenginliği yok idi. Hakiki vatanperver olanlar inkılâba bizzat iştirak edenler, Bastili zabta gayret edenlerdir. Hâlbuki bunlar mahaza fakr-u zaruretlerinden dolayı intihabata iştirak edemiyor ve bilakis memleketin felaketi zamanında yabancı uzaktan seyirci olanlar ise eshab-ı reyi oldukları gibi mebus dahi oldular. Bu muvaffık adalet ve hakkaniyet midir?

Sosyalistliğin ilk rağbete müzahir olması 1790 senesinde hükümetçe ziraata ağır kanunlar vazıh olunmasına başlanıldığı zamandır hatta bu babda küçük nümayiş bile yapılmıştı. Her nekadar yukarıda verilen izahattan istihrac edilmek kabul ise de yine ayrıca olarak beyan edelim ki sosyalizmin safha-i devr-i hayatı üçdür. Birincisi Sn. Simon ve Forbah'dan beda ile son asrın ortalarına kadar gelen ve yukarıda isimleri geçen Baböf, Bonaroni gibi büyük sosyalistler zamanı ve onların mesleği olup 1850 den beda ile 1789'a kadar 2 incisi Loblank tarafından tesis edilen meslektir ki taraftarları ... Kark Marks'dır bu da 1833 den 1848e kadar devam etmiştir 3'üncü ise o zamandan hali hazıra kadar olan elanda devam etmekte. Bugün sosyalistlikte en ileri gitmiş olan memleketler varsa onlar da Almanya, Fransa, İtalya, Avusturya, Macaristan başta olduğu halde hemen bütün memleket-i mütemadidir.

(mabadı var)

İbn el Tahir İsmail Faik

Sosyalizm Aleyhinde

'İndependans' gazetesinin ihbaratına nazaran Almanya imparatoru Vilhelm yakında bir gazete çıkaracak ve sahib, müdiri, muharrirliğini yine kendisi deruhte eyleyecek ve hemde kısm-ı mahsusamızda bir tafsil yazdığımız veçhiyle gûna gûna terakki etmiş ve bahusus Almanya'da pek ziyade ileri gitmiş bulunan sosyalizmlik aleyhinde yazacak ve 'Rayştag' intihabatında sosyalistlere karşı icra-i neşriyat eyleyecekmiş? Eğer şu mesele kuvveden fiile çıkacak olursa – ki pek ümid etmiyoruz- bizde mesleğimizin aleyhinde bulunacak olan bu gazeteye (izhar-i

hakikat maksadıyla) cevap vermekten münakaşa-i fikriyede bulunmaktan feragat eyleyemeyeceğimizi şimdiden beyan ederiz.

Manzume-i Efkâr Matbaası

Müdir-i mesul: İbn el Tahir İsmail Faik

f. İnsaniyet Gazetesinin 2. Sayısının Tam Çevirisi

Numero 2 20 Şa'ban sene 1328 Perşembe
12 Ağustos sene 1326 Sene 1
İNSANİYET
Milletim Nev-i Beşerdir Vatanım Ruy-i Zemin
Journal sociliste l'humanié
Sahib-i İmtiyaz ve Müdir-i Mesul
İbn El Tahir
İsmail Faik
Directeur İsmail Faih
Ma Posta Seneliği 40 ve Altı aylığı 25 kuruş ve
Memalik-i ecnebiye için 10 ve Altı aylığı 6 Franktır
Mahal-i İdare: Nuruosmaniye'de İnsaniyet İdarehanesi
Sosyalizm Efkârına Hâdim İnsaniyetperver Haftalık Gazetedir

Münderecât

Zarfı hürriyet mazrufu istibdad: Mehmed Akif – Herve'ye Bir Selam: Yako Şavon – Tramvay Kumpanyasının Rezaletleri: İnsaniyet – Sosyalizm Efkârı: İsmail Faik – Kabahat Bizde mi Hükümette mi?

Zarfı hürriyet mazrufu istlbdad

Zavallı Mekteb-i Sultani talebesi

Mekteb-i Sultani müdir-i sabıkı Tevfik Fikret Bey'in mektepten infilak malumu üzerine müdiriyete tayin edilen Salih Zeki Bey bu kerre mektebin umur ve intizam-ı dâhilîsini muhafaza maksadıyla (!) güya bir nizamname (!) tab ettirmiş, arkadaşlarımızdan birinin tavsiyesi üzerine yarısı beyaz ve yarısı kırmızı hürriyet kablı (!) talimatnameyi okuduk. İyice tetkik ettik. Fakat nihayette bunun için geçmiş olan kıymetdar dakikalarımıza teessüf eyledik zira Salih Zeki Beyefendi evvel emirde mektepte sansür Canseur usulünü kabul etmek ve bu suretle âdât-ı istibdatiyeyi ihya etmek gibi bir haksızlıkta bulunmuş ve bundan sonra da Lquestre habs-ı münferid tabir olunan ve İrlanda da en büyük mücrimlere ve mesela idam ile mahkûm olanlara tatbik edilen bir cezayı mektep talebesine tatbik etmek istiyor. Eğer yapılan iş yalnız bunlardan ibaret olsaydı biz fikrimizi ilave etmeden ve yalnız gazetemizle keyfiyeti yazacak ve bu babda mercinin nazar-ı dikkatini celb etmekle iktifa edecek idik.

Resim,

İnsaniyetperver Dersaadette münteşir Arapça-Türkçe İntikad gazetesi müdir ve muharriri, Bağdadi Abdülrezzak Efendi

Hâlbuki iş görüldüğü gibi sathi değildir. Belki pek dakik ve heman müdafaamıza layık bir mertebededir.

Evvela; müdir-i mekteb ile bu fikri kabul edenlere sorarız ki memleketimizde lisan-ı resmi Türkçe olduğu ve Mekteb-i Sultani'de Maarif-i Umumiye Nezareti'nin himayesi tahdında bulunduğu halde niçin yapılan nizamname yalnız Fransızca olarak tab edildi. Acaba Salih Zeki

Bey Osmanlıların kâffesini kendileri gibi Paris'te tahsil etmiş Fransızcaya aşina mı zannediyorlar? Eğer bu fikirde iseler pek çok yanıldıklarını, zanlarında da hata bulunduğunu mumaileyhin afüvlerine mağruren ihtar etmeği bir vazife-i hamiyet addederiz. Zira şu yazdıklarımıza bir delil olmak üzere geçenlerde mekteb-i mezkûra iki mahdumunu kayd ettirmek için müracaat eden ... redif taburu binbaşısı Tevfik Efendiye Mekteb-i Sultani Heyet-i İdaresi'nce verilen nizamnameyi berây-ı tercüme muharrirlerimizden bir zata vermiş ve Tevfik Beyefendinin mekteb idaresine karşı (efendim bunun Türkçesi yok mu?) demesi üzerine (on güne kadar tab olunacaktır!) sözüyle cevap verilmiş ise de yine on gün sonra mektebe gidildiğinde (hayır efendim Türkçesi olamaz, burada nizamname Fransızcadır!!) gibi sözler ile de mukabelede bulunulmuştur. Şimdi hem Salih Zeki Beyefendiye sorar hem de maarif nazırı beyefendinin nazar-ı dikkatini celb ederiz ki bu memlekette lisan-ı resmi Fransızca mıdır, Türkçe midir?

Mamafih şurasını da itiraf edelim ki; biz bununla hiçbir zaman Fransızcanın aleyhinde değiliz. Fakat maksadımız nizamnameler, talimatnameler açık herkesin anlayabileceği bir surette memleketin kabul ettiği lisan ile yazılmalıdır.

Gelelim ceza meselesine; şurasını herhalde söylemek mecburiyetindeyiz ki; bir efendinin, derse çalışmamasıyla, bir talebenin gürültü etmesiyle, göreceği ceza hiçbir zaman öyle mücrimlere reva görülen ceza derecesinde ağır olmamalıdır. Zira o gençlerdir ki âtide umur-u mudile-i milleti eline alacak, çenber-i hükümeti onlar tedvir edecek, memleket onların ehliyet ve iktidarlarından istifade edecek ve bütün beşeriyet onların rahle-i tedrislerinde perver-i ... ilim ve irfan olacaktır.

Eğer müdir bey bu suretle yapmış oldukları nizamnamenin tatbikinden bir menfaat ümid ediyorlarsa pek yanılıyorlar. Zira bundan menfaat yerine mazarrat hâsıl olur. Çünkü öyle yalnız tepesinde bir pencere bulunan ve ziya-ı şemsden külliyen mahrum olan bir odada imrar-ı evkat eden bir genç, bir çocuktan hiçbir zaman zihin ve fikir beklenilemez.

Zira (sağlam vücudda sağlam fikir) diyen hükemanımız tecrübelere binaen söylemişlerdir.

Son söz olarak söyleyelim ki; Biz evladımızı, kardeşlerimizi hürriyet tedrisi içerisinde büyütmek, hürriyet tahsiliyle tenmiye-i efkarine çalışmak istiyoruz ve muharrirlerimizden birinin (hürriyet mekteblere giremez) sözüne (hürriyet mekteblere giremezse istibdatta mekteblerden çıkamaz mı) sözüyle cevap vermek arzu ediyoruz.

Sansür meselesine gelince: Meşrutiyetten beri sansür âdeti Türkiye'de mülgadır. Yoksa müdir bey bunu yeniden ihya mı etmek istiyorlar? Bunu hiçbir vakit ümit etmeyiz. Eğer böyleyse vaktiyle Mekteb-i Sultani'de sansür usulünü kabul ettiğinden ve mektepçe edilen şüphe üzerine bir-iki mektubu açmak zaruretinde bulunan ders-i nazır-ı sabıkı Cemil Bey'in aleyhinde millet ceridesinde acele-i kalem eden, müdafaalarını göklere çıkaran erbab-ı kalem nerede?

Yoksa elan şahsa göre mi hareket ediliyor. Mademki cürm-ü madde (sansürlüktür) o halde Salih Zeki Bey'e karşı niçin kimse ses çıkaramıyor? Haydi diyelim ki; (bir takım esbaba mebni bu usul tervic edilsin. Olamaz ya ne ise) acaba Osmanlıların içerisinde kabul-u istahdam hiçbir adam yok mu? Yüksek bir maaş ile sansür vaazını kabul etmiş ve bunun içinde bir memur intihab ve irsal olunmak üzere Fransa sefarethanesine müracaatta bulunmuş, acaba müdir bey bunları yaparken mektebin bu düccesini ve mektebin maarif nezaretine merbut olduğunu düşünmediler mi? Eğer bu memuriyet derece-i elzemiyyette ise o vazifeyi henüz ondan mütecaviz bulunan bir mabsara tevcih etmelidir. Yoksa ders nazırı ile ser mabsara arasında müteredid bir mevkii icad ederek devr-i melun istibdatta olduğu gibi fuzuli memuriyetler ihdasına teşebbüs edilmemelidir. Bize kalırsa Salih Zeki Bey bunu pek doğru ve pek acı hakikatleri mündemic bulunan ve atalar sözünden madud olan (gelen gideni aratır) sözünü tasdik

ettirmek için yapmıştır. Herhalde mercii olan maarif nezaretinin bu babda nazar-ı dikkatlerini celb etmeği bir vazife-i insaniyetperverane addederiz.

Herve'ye Bir Selam

Asırlardan beri bir mübareze-i daimede bulunan hürriyet ve taassub fikirlerinin mücadelesi zahir-binlerin medeni diye tavsif ettikleri ve hakikatte bir cehalet-i kesife bir ihtiras-ı şeddidden başka bir şey hükümferma olmayan şu yirminci asırda fevkalade tevessü etmiştir. Çünkü hürriyet fikirleri o kadar tevessü etmiştir ki artık kabına sığmayan donmuş su gibi bulunduğu kabı çatlatmakta ve deldiği yerden çıkmaya say eylemektedir. Hürriyet ve medeniyet asrı diye tesmiye olunan şu asırda hürriyet namına icra edilen şenaatları, vahşetleri, ahlaksızlıkları beşeriyet-i mütefekkire artık kabul edemez.

Avrupalıların adalet ve medeniyet namına Afrika'da, Avustralya'da, Çin'de yaptıkları ve yapmakta bulundukları adaletsizlikler, vahşetler en vahşi bedevi akvamı bile ... bir dehan bırakmaktadır. Hiç düşünmüyoruz ki şimdi vahşi diye tesmiye ettiğimiz bu akvam bir gün gelib de medeni olunca mazi-i tarihiyeleri üzerine atacakları ilk nazar, onlarda bizim aleyhimizde ne gibi hissiyat tevlid edecekdir, hiç düşünmüyoruz ki onlar ile muamele ve temasta bulunacak ensal-ı atiyemize fırlatacakları kelime 'hunriz, vahşi, katil, hunhar' olacaktır.

İşte biz gafil insanlar, bu gibi nukat-ı mühimeyi nazar-ı dikkate alarak çalışan âli-adil hürriyetperver insanları takbih edecek yerde onlara bir hande-i istihfaf vermekte ve eğer meslekleriinde devam ederlerse habs ile işkence ile idam ile tehdid eylemekteyiz. Eğer yine telkinat ve nasâyihinde devam ederlerse tehdidatımızı bi-perva ve bi-hayâ mevki-i icraya vaz ediyoruz.

Beşeriyet-i mütefekkirenin yüzlere baliğ olan kurbanlarından Franceska Ferer ile meşhur patriyot Herve'dir. Fransa'da tekmil hukuk-u esasiye muallimleri, hürriyet matbuatı, hürriyet fikirlerinin bir netice-i tabiiyesi olmak üzere kabul eyledikleri halde zahiren menbaı adalet ve fakat hakiki menbaı istibdat ve adem-i müsavat olan muhakemeden biri en fedakar bir pederimizi en gayretperver bir büyük biraderimizi kaleminden çıkan birkaç satır yazı için altı sene hürriyet-i şahsiyesinden mahrum ediyor.

Altı sene ne kadar uzun bir müddet; bu altı sene içinde sen ey koca dahi şu malul, şu sefil beşeriyet ne kadar ali büyük hidmetler edecek idin ah sen ey muhterem adam; dava-i ictimai, vatansızlık gibi cemen küçük ve fakat hakikatte nice maani-i aliyye ile memlu olan kitaplarını okuyup da kalbinde bir hiss-i âli, bir hiss-i necib-i perver eylemeyen bir kimse tasavvur olunabilir mi?

Sen ey muhterem zat; altı sene mahpusta yatıp çıkacaksın ve çıktıktan sonra namın teali edecek alnın açık! Beşeriyet-i mütefekkire önünde arz-ı endam edeceksin. Ah senin halin bizlere nasib olsa.

Fakat Fransızlar bu adaletsizlik bu şenaat önünde sükûtlarını muhafaza ederlerse menabi ihtilal, menabi müsavat, kanun-u hürriyet olan Fransa toprağı ve büyük ihtilali yaparak hürriyette milel-i saire ye pişva olan Fransız milleti için bir şeyn olacaktır.

Yaşa! Sana ey selam-ı muhabbet büyük Hervel

Mekteb-i hukuk ikinci sınıf birinci şubesi

talebesinden

Yako Şavon

Tramvay Kumpanyasının Rezaletleri !

Mesleğimizin müdafii bulunan İştirak gazetesinin son nüshalarında Tramvay Kumpanyasının bitmez tükenmez haksızlıklarından uzun uzadıya bahs edilmişti. Hâlbuki ahiren İştirak'in tatili üzerine her türlü icraatını tenkid edecek bir gazete bulamayan kumpanya fırsatı ganimet

bilerek yine eski itiyat-ı sakimesine dalmış bu suretle hukuk-u ameleyi, umumi bir lisanla ifade etmek lazım gelirse bütün şehrimiz halkını rencide etmeğe başlamış nihayet yüz bulmuş şımarık ve hırçın çocuklar misali güya her yaptığı azmış gibi birde geçenlerde vukuu bulan Tatil-i eşgalde birçok ameleyi kapı dışarı ederek yüzlerce ailenin mahv ü perişaniyesine sebebiyet vermiş olduğu halde maateessüf hiçbir kimse ses çıkaramamış ve yalnız kendi kendilerine ağlayıp sızlanmakla teskin-i âlâm eyleyebilmişlerdir. Haydi, bunları bir tarafa bırakalım. Fakat Nafıa Nezaretinin tasdikini haiz olmak üzere üç dört ay evvel kumpanya ile amele arasında yapılan itilafname ahkâmını icraya hükümet kumpanyayı niye icbar etmiyor ve ediyorsa acaba neden semere-i tesiri görülmüyor? Hâlbuki gerek itilafnamede ve gerekse cemiyetler kanununun yedinci maddesinde (sermayedar ile amele arasında vukua gelen her türlü ihtilafat neticesi olarak çıkarılan amele yine Nafıa Nezaretinin ibram ü ısrarıyla tekrar alınır. Ve buna itba-ı hareket eylemeyen tevfik-i muamele etmeyen kumpanyaya bu sebeple her gün için ameleye tevzi edilmek üzere hükümete sermayesiyle mütenasib bir meblağ verecektir) deniliyor. Bunu hükümet ne için icra etmiyor? Veyahut neden ifaya icbar edilmiyor, acaba hükümet kendi tebaasından, kendi evladından olan otuz dört kişinin sürünmesine ve bu sebeple yüzlerce aile sahiplerinin elan sefil perişan bir halde serseriyane bir surette sokakta dolaşmalarına ve adeta dilencilik derecelerine gelmelerini gördükleri halde bir parçacık olsun merhamete gelmiyorlar mı? Yoksa bu kumpanyada hiç mi kalb hiç mi vicdan denilen şeyden eser yok?!

Acaba bunlar, bu haller millet ve memleket için bir zell bir şeyn değil mi? İşte bu söz anlamaz kumpanyaya yeniden ihtar ediyoruz ve bunu da vazife-i insaniyetperverane addediyoruz ki; badema bu gibi yolsuzluklara meydan vermemekle beraber eski itiyadat ve icraat-ı müstabidanesinden vaz geçsin. Vakıa her ne kadar (can çıkmayınca huy çıkmaz) derlerse de biz de şunu söyleyelim ki; (zaman en büyük müessir en büyük muaddeldir, zamana etba ise kaide-i külliyedir. Bu gün millet böyle istiyor, ahali böyle olmasını teklif ediyor.)

Eğer Tramvay Kumpanyası bu haksızlıklarına nihayet vermez, söylediklerimizden hayâ edipte mütenebbih olmaz, o zavallı ve biçare amele yine perişan bırakılırsa insaniyete müdafi olmak münasebetiyle bu kumpanya hakkındaki bildiklerimizi hemen yazacak ve buna mukabil ne yapılmak lazım geleceğini de pak, saf ahalimizin vicdanlarına havale edeceğiz. Bize terettüp eden vazife, doğru bildiklerimizi memleket için muzır ve tehlikeli gördüğümüz şeyleri hiçbir şeyden korkmayarak bila-perva karilere, millet-i Osmaniyeye arz etmekten ve bu suretle insaniyete hidmet eylemekten başka bir şey değildir.

Ha! Az daha şunu unutacaktım! Her şeyde (istihale-i tedrici) kanununa etba eden bu muhafazakâr kumpanya iki aydan beridir (İştirak gazetesinin irşad ve ısrarıyla olsa gerek) Aksaray'da bir mevkıf açmaya teşebbüs etmiş ve fakat her şeyde cibilliyetini, tıynetini, meziyyetini göstermekten çekinmeyen bu kumpanyaya her ne sebebe mebni ise bir çok masraf-ı ihtiyarından korkarak adeta agile benzer bir surette nazafetten müberra, temizlikten ari, emraz-ı sâriye mikroplarıyla halli bir mevkıf! Ey kariler! Eğer görmedinizse lütfen ihtiyar-i zahmet buyurunuz da bir kerre Aksaray'daki mevkıfı görmeye gidiniz!

İşte ey Tramvay Şirketi! Ya serait-i sıhhiyeye haiz olmak üzere (Eminönü, Sirkeci, Sultanahmed, Çenberlitaş, Bayezid, Laleli, Aksaray, Taşkasab, Çapa, Şehremini, Topkapu) da mükemmel bir şerait-i sıhhıyeye haiz mevkıflar ettir veya ettirmeye gayret et! Ve hem de mahv ü teleflerine sebep olduğun zımnen caniliğini irtikab ettiğin ameleyi de istihdam et yoksa insaniyete müdafi olan gazetemizin dilinden ve inim inim inlettiğin adamların ahından kurtulamazsın. Fakat şunu da söyleyelim ki; yapacağın mevkıfları Aksaray'dakine benzetmekten hayâ et. Zira biz yani millet böyle istiyor, bu gün (hâkimiyet-i millet) vardır, (arzu-i millet) ... Her şey

milletin âmâlına muvafık olmalıdır. Anladın mı? Ey Tramvay Kumpanyası (!) bu günlük bu kadar(?) İcap ederse ileride yine yazarız. Fakat gayret et de yazdırmamağa çalış.

Sosyalizm Efkârı -1

(geçen nüshamızdan mabad)

Sosyalistlik her ne kadar (yaldızlanmış bir hap) olduğunu ve hayal arkasında koşmaktan ibaret bulunduğunu söylüyorlarsa da bu pek vahidir! Zira sosyalistlik muarızlarının dediği gibi bir kısmdan ibaret değil, beş-on kısmdan ibarettir ki onlar da başlıca; umumi sosyalistlik, amele sosyalistliği, demokrat sosyalistlik, kürsü sosyalistliği, hükümet sosyalistliği, katolik sosyalistlik, Protestan sosyalistlikdir. Bizim kabul etmek istediğimiz ise resmiyle birinci nüshamızı tezyin eden mösyö (Jan Jores) geçenlerde Fransa Meclis-i Mebusanında güya tahkir yollu: (Socialiste) diye tahkir etmek istedikleri sırada sosyalist Jores tarafından (Vous dites suis Socialiste Messieur j eme suis pas Socialiste je Suis L humanitair) yani 'benim sosyalist olduğumu söylüyorsunuz efendiler ben hayali sosyalist değilim. İnsaniyetperver sosyalistim' sözleriyle cevap vererek şedid ve sürekli alkışlara nail olduğu gibi hayali sosyalistlik değil insaniyetperver sosyalistliktir.

Ve insaniyete muvaffak olarak yapılmış veyahud yapılmak istenilmiş ve bu sebeple programlarında dâhil olmuş olan mevadı herhangi kısm sosyalistlikten olursa olsun alıp tatbike gayret etmek ve bu vesile ile insaniyete hidmet etmektir. Yoksa bir takım vahi, hayaletperistane şeylerle hem uğraşacak bedava vaktimiz yok ve hem de Türk olmak münasebetiyle kabiliyet-i fıtriyemiz iktizası hayaletane kapılmaya da ehliyyetimiz yok. Efendim sözüme nihayet vermeden şunu da söyleyeyim ki; bizim sosyalistlik çerçevesi altında yapacağımız, veyahud yapmaya gayret edeceğimiz şeyler ancak 'sermayedaran ve ameleler beyninde daha umumi bir tabirle sermaye ile say ü amel arasında muhkem ve kavi bir rabıta husule getirerek sermayedeki istiklalin mümkün mertebe önünü almak, şahsi sermayelerine (anonim) sermayeler ihdas etmek, zayıfları kavi ve zenginlerin cenah-ı hamiyet saadetlerini meşru ve makul bir surette say ü amellerinden istifade ettirmek, amelenin maddi olduğu kadar manevi terakkisine de hidmet etmek, idam cezasının ref'ine çalışmak, amelenin her türlü itirazatını dinleyerek onlara irae-i tarik eylemek bilumum inhisarların ref'ine gayret eylemek, esaret-i umumiyenin kal'ü imha ile serbest-i iktisadiyeye himmet etmek, bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler kaidesine tabi hareket eylemek, harp ve kıtalin izalesine ve sulh ve müsalemetin teminine çalışmak' velhasıl beşeriyete, insaniyete hadim gördüğümüz, bildiğimiz şeyleri bilâ-perva yazmaktır.

Mebusanda sosyalist olmayan devlet belki İngiltere ve Amerika hükümetleri ise de zanneder isem şu son zamanlarda İngiltere'de onbeş-yirmi sosyalist mebus bulunmakta imiş. Fransa'da ise sosyalist mebuslar pek çok ve hemen hemen haiz-i ekseriyet olduğu gibi tarihini hatırlayamadığım bir zamanda ise vaktiyle mösyö (Komb) tarafından teşkil olunan kabine azası hep baştanbaşa Sosyalist Fırkası'ndan idiler! İşte görülüyor ve anlaşılıyor ki bugün sosyalizme karşı herkes tarafından bir teveccüh, bir rağbet gösterilmekte genç, ihtiyar, kadın, erkek, zengin, fakir hemen herkes bu fırkalara dâhil olmakta bu fikrin tealisini arzu eylemektedirler. Fakat bununla beraber şunu da arz etmek mecburiyetindeyim ki; bu kadar rağbete karşı pek çok da muarızları vardır. Ezcümle ser-kârda bulunanlar her ne dense ekseriya bu fırkanın düşmanlarıdır.

İşte yukarıdan beri söylediğim gibi yine tekrar edeyim, yine söyleyeyim ki, sosyalistlikten maksadımız 'insaniyetperver sosyalistlik'tir.!

İbn el-tahir İsmail Faik

Karilerimizel

İnsaniyet'imizin ilk nüshasında yazdığımız veçhiyle gazetemizi divan-ı harpçe tatil edilen (İştirak) gazetesi yerine çıkarıyorduk hâlbuki ahiren Divan-ı Harb-ı Örfice verilen ve atide münderiç karar üzerine (İştirak) gazetesi önümüzdeki haftadan itibaren neşr olunacağından biz icabında yine çıkmak üzre şimdilik bilâ-ihtiyar tatil-i neşriyat eyliyoruz.

İştirak Gazetesi Müdlriyetine

Mukaddema Divan-ı Harb-i Örfi kararıyla tatil edilmiş olan gazetenizin müddet-i tatil-i cezayı kafi görülerek devam-ı intişarına müsaade itasına ekseriyetle karar verildiği Divan-ı Harb-i Örfiden sadr olub Harbiye Nezaret-i Celilesinin tezkeresiyle irsal kılınan mazbata da işar olunmakla bir mucib karar gazetenizin devam-ı intişarına müsaade olunduğu beyan olunur.

5 Ağustos sene 326

Kabahat Bizde mi Hükümette mi?

Memleketimiz öteden beri garaibin yegânesi ve sefaletin menşei olduğu bütün Osmanlılarca malumdur. Bu sefer yine hükümetimiz garaibden birisini kayıkçı amelesine karşı tatbik etmek istediğini millet-i osmaniyeye arz etmeği kendimize bir vazife addederiz. Hükümet ne istiyor? Şirketler yapsın hepsi ecnebilerin eline geçsin ama vazifesi mi der ki yüzlerce amele açlıktan ölmüş zira o amelelerin kısm-ı küllisi Anadolunun en ücra köşelerinden payitaht-ı mukaddesemize gelen bedbahtlardır. Onlar beş kuruş kazanıp orada bulunan ailelerine göndermek için orada gece ve gündüz üstübaşı fersude ayakları da pabucsuz çalışmakta bulunurlar, zira bunların ekseriyesinin evladları bugün ordularda hidmet-i askeriye ile mükelleftirler. Hükümet ise Sirkeci'den Galata rıhtımına istambot işletmek için birkaç kişiye imtiyazını vermiş, düşünmüyor ki istambotların işlediği zamanlarda öteden beri sefalete alışmış ve ekseriyeti teşkil eden fukara ve amele karınlarını nasıl doyuracaklardır? Çünkü Türklerin insaniyete hidmet eder 'tok açın halinden anlamaz' bir sözü vardır ki şimdi kabinemiz fukara ve ameleye bunu tatbik etmek istiyor. Hâlbuki nazar-ı kiramımız 150-200 lira maaşı nasıl aldıklarını düşünüyorlar mı? O paralar Türkiye'de ekseriyeti teşkil eden fukara ve amelenin gözyaşlarıyla birer ikişer biriktirdikleri paralardan veriliyor. Şimdi hükümetimize soralım? İstambotlar işlediği zamanda bütün ameleye nasıl iş bulunacak hangi petrol ve memlahaları işletecektir ve bunların şimdi işletilmesi tabiidir ki katiyyen mahall-i kabilindendir.

Egerçi hükümet fikrinde ısrar edecek olursa acaba bu amelenin hali ne olacaktır. Zannedersem adeta birer mevta gibi benizleri solmuş adeta kanı kurumuş olan bu amelenin bütün bütün kanı kurutulup da bir an evvel mezara girmeklikleri için teshil edilecektir.

Fukara ve amelenin istikbali mahv ediliyorsa acaba bundan hükümete nişan veren bir şey var mıdır? Bu amele sefil, aç bi-ilaç kaldıkça acaba o koltuklu sandalyeleri nazarımız nasıl muhafaza edecektir.

Çünkü bu memleketin istikbal-i atisi o beğenmediğimiz fukara ve amelenin yed-i kudretindendir.

İşte biz sosyalistler ne arzu ediyoruz biliyor musunuz? Türkiye'nin tekmili ve memleketimizde olacak ıslahatın âni olmasını, fakat bir ameleye diğer bir iş bulunmadıkça bir şirketin tesis etmesini de olanca kuvvetimizle her vakit red etmeklik vazife-i evveliyelerimizdendir.

İşte hükümet-i meşrutamız beşyüzü mütecaviz kayıkçı amelesini nazar-ı dikkate alaraktan ve ameleye iş bulduktan sonra bu işe teşebbüs etmelerini bilhassa tavsiye ederiz.

Hürriyet Matbaası Müdir-i mesul İsmail Faik

6. 1908 Grevlerinin Üç Aylık Dökümü

1908 yılında Osmanlı Devleti'nde meydana gelen grevlerden saptanabilenlerin dökümü aşağıdadır. Grevlerin bir bölümünün ne zaman başladığı ve ne zaman bittiği kesin olarak belli değildir. Ancak dönemin gazetelerine yansıyan 'Tatil-i eşgal'ler, işçilerin sorunlarını yansıttıkları başvuru haberleri, işyeri işgali ve çatışma haberleri, kısaca basına yansıyan olaylardan derlenmiştir.

1908 Temmuz

İşletme-İşyeri	Grevci Sayısı
İstanbul İdare-i Mahsusa Vapurları kaptanları ve mürettebatı grevi	
İstanbul Osmanlı Tütün Rejisi Cibali Fabrikası ameleleri grevi	

1908 Ağustos

(İstanbul) Dersaadet Liman amelesi grevi	
İzmir Liman amelesi grevi	
İstanbul vapurlara kömür yükleyen hamallar grevi	
İstanbul mürettipler grevi	
İzmir Çarmadon Halı fabrikası amelesi grevi	50
İzmir incir kutusu imalathanesi ameleleri grevi	
(İstanbul) Dersaadet Tramvay Şirketi memurin ve müstahdemin grevi	
İzmir Tramvay memurin ve müstahdemin grevi	
İzmir marangoz amelesi grevi	
İzmir Levant Sanayi Şirketi iplikçi ve boyacı amelesi grevi	
Midilli rıhtım amelesi grevi	
Varna rıhtım amelesi grevi	
Samsun tütün amelesi grevi	1.500
Üsküdar Kadıköy su şirketi amelesi grevi	
Galata bölgesi mürettipleri grevi	
Üsküp demiryolu amelesi grevi	
Selanik Dedeağaç Demiryolu amelesi grevi	
Selanik Sigara Fabrikası amelesi grevi	
Selanik Olympos Bira Fabrikası ameleleri grevi	120
Selanik Olympos Buz Fabrikası ameleleri grevi	
Selanik Demiryolları Şirketi amelesi grevi	
Selanik fırın amelesi grevi	1.000
Selanik Alatini Değirmenleri ameleleri grevi	100
Selanik Alatini Biriket ve Tuğla ameleleri grevi	2.000
Selanik Tütün Rejisi amelesi grevi	500
Selanik tersane amelesi grevi	800
Selanik rıhtım amelesi	800
Selanik Orosdi-Back mağazası postacı komileri grevi	95
Selanik Benforado teneke imalathanesi ameleleri grevi	22
Selanik-Manastır hattı demiryolu şirketi mensupları grevi	
Selanik Sabun imalathaneleri amelesi	500
İstanbul Sirkeci Şimendifer Fabrikası amelesi grevi	
İstanbul Yedikule Şimendifer Fabrikası amelesi grevi	200
İstanbul Selanik Hattı Demiryolu memurin ve müstahdemin grevi	1.500
İstanbul ekmekçi amelesi grevi	150
İstanbul fırınları hamurcu pişirici ve çıraklar	400

İstanbul Yedikule İplik Fabrikası amelesi grevi
Beyrut Liman amelesi grevi 105

1908 Eylül

İstanbul Selanik Hattı Demiryolu memurin ve müstahdemin grevi (yeniden). 1.500
İzmir Aydın Hattı Demiryolu memurin ve müstahdemin grevi
Aydın Dinar Hattı Demiryolu memurin ve müstahdemin grevi
Selanik Telgraf İdaresi memurin grevi
Selanik tütün ticarethaneleri ameleleri grevi
Selanik Elektrikli Tramvay Şirketi memurin grevi
Gevgeli Boutet Kardeşler İpek İplik Atölyesi işçileri grevi 200
Dersaadet Tramvay Şirketi memurin ve müstahdemin grevi
İstanbul Kazlıçeşme Debbağhane amelesi grevi
Şirket-i Hayriye ameleleri grevi
İzmir Göztepe Tramvay Şirketi ameleleri grevi
Selanik Errera mağazası çalışanları grevi
Selanik lokanta ve gazino işçileri grevi
İzmir Hamidiye Şirketi Vapur İşletmesi amelesi grevi
Kavala Tütün Rejisi amelesi grevi 12.000
Drama Tütün Rejisi amelesi grevi 2.000
Anadolu Bağdat Demiryolu Şirketi memurin ve müstahdemin grevi 900
Zonguldak-Ereğli Kömür Madeni Şirketi ameleleri grevi 10.000
Samsun tütün ticarethane ve atölye çalışanları grevi
İstanbul Şirket-i Hayriye makinist, kaptan, tayfa, memur, amele işçileri grevi
İstanbul Şirket-i Hayriye Hasköy Tersanesi amelesi grevi
İzmir-Kasaba ve Temdidi Demiryolu Şirketi amelesi grevi
İstanbul İdare-i Mahsusa deniz amelesi grevi
İstanbul matbuat çalışanları grevi
Selanik Havagazı amelesi grevi
Selanik matbuat çalışanları grevi
Şeker imalathanesi amelesi grevi
Selanik deri amelesi grevi
Midilli gümrük amelesi grevi
İstanbul Şark Demiryolları Memurları Sendikası işçileri grevi 3.000
İstanbul Oredz et Back Ticarethenesi memurin ve müstahdemin grevi 1.500
Selanik Oredz et Back Ticarethenesi memurin ve müstahdemin grevi
Feshane-i Amire memurin ve amelesi grevi
Beyrut ve Şam şimendiferleri grevi
İstanbul Belediyesi Birinci Daire temizlik amelesi
Balya-Karaaydın Simli Kurşun Madeni amelesi grevi 800
Ergani Bakır Madeni Şirketi amelesi 700
Midilli Sabunhane ve zeytinyağı imalathanesi amelesi
İstanbul Au Bon Marche mağazası çalışanları grevi
Hereke Dokuma Fabrikası amelesi grevi
Manastır Fırın amelesi grevi 52
Üsküp Singer Şirketi amelesi
İzmir Errera Mağazası çalışanları grevi 67
Ksanthi Reji tütün amelesi grevi
Ksanthi Hasan Ağa Deposu amelesi grevi 62

Selanik Kireçocağı amelesi grevi
Adana Pamuk amelesi grevi
İstanbul Yazmacı kalfa ve amelesi grevi
İstanbul Büyükdere Çimento Tuğla Harmanları amelesi grevi
(Yukarıdaki toplam 31 grevdeki grevci işçi sayısı 42.728 kişidir.)

7. Çalışma Yaşamından İki Belge

a. Osmanlı Polis Nizamnamesi'nin 12. Maddesi

İş yaşamıyla ilgili bu belge, grev ve gösteri yapan işçilere karşı alınacak önlemleri göstermektedir. 11 Rebi-ül-evvel 1261 (10 Haziran 1845) tarihli Polis Nizamnamesi 1800'de Fransa'da yürürlüğe girmiş olan bir kararnameden alınmıştır.

'Madde 12. İşini gücünü terk ile mücerret tatil-i mesalih-i ibad garazında olan amele ve işçi makulelerinin cemiyet ve zihâmlerinin ve gerek bu misüllu asayiş-i ammeyi ihlal edecek her gûna fitne ve fesat cemiyetlerinin def ve izalesiyle ihtilal vukuunun önü kestirilmesi esbabına teşebbüs ve mübâşeret.'

b. Tatil-i Eşgal Kanunu

Ta'til-i Eşgal Kanunu
(27 Temmuz 1325 / 8 Ağustos 1909)

MADDE 1. Hükümet-i seniyyeden ruhsat veya imtiyaz istihsal ederek demiryol ve tramvay liman ve muamelatile umur-ı tenviriyye gibi umuma müteallik bir hizmet ile mükellef bulunan her nevi müessesat ile müstahdemin ve amelesi beyninde şerait-i istihdamlarına dair ihtilafat vukuunda müstahdemin ve amele-i merkume üç vekil intihabına mecbur olup, bunlar Ticaret ve Nâfıa Nezaretine nushateyn olarak takdim edecekleri istidada ihtilâf-ı vakıanın mahiyet ve esbabını izah edeceklerdir.

MADDE 2. Müstahdemin ve amelenin müsted'iyâtı miyanında muamelatına müdahaleye ve umur-ı idaresile nizamatını teftişe dair hiçbir talepte bulunmayacaktır. Ancak tekaüd ve iane sandıklarına ve kendi hukuklarına müteallik ahval bundan müstesnadır.

MADDE 3. Nezaret istidanamenin takdimi tarihinden itibaren nihayet üç gün zarfında bir nushasını alâkadar olan müesseseye tebliğ edecek ve müessese idaresi bir hafta zarfında kendisi tarafından üç zat tayîn ve isim ve hüviyetlerini Nezarete ihbar eyleyecektir Müdde-i mezkûre munkati olup da icap eden zevat ta'yin ve ihbar olunmadığı halde müstahdemin ve amelenin metalibi bilâ-kayd-ü şart kabul edilmiş addolunacaktır.

MADDE 4. Nezaret dahi mezkûr bir hafta zarfında kezalik bir memur tayin edip memur-ı mümaileyh madde-i sabıka mucibince Nezarete ihbar vukuu tarihinden itibaren üç ay zarfında tarafeyn vekillerini kendi nezareti altında bir hey'et-i itilâfiyye suretinde ictimaa devet edilecektir. Tarafeyn vekilleri davet-i vakıaya bilâ-mazeret icabet etmedikleri halde gelmeyen taraf itilâfa talip olmamış addolunacaktır.

MADDE 5. Şerait-i itilafiyyenin müttefikan takarruru halinde suret-i itilafı mübeyyin bir kıt'a zabıtname tanzim olunarak tarafeyn vekilleri canibinden imza ve ziri memur tarafından tasdik edilecektir.

MADDE 6. Tarafeyn itilaf edemedikleri takdirde müstahdemin ve amele terk-i hizmette muhtar olup fakat serbest-i a'mâle mugayır her bir fiil ve hareket ikaı ve nümayiş icrası kat'iyyen memnudur.

MADDE 7. Heyet-i itilafiyyenin zabıtnamesi gerek müessese gerek müstahdemin ve amele hakkında mer'i ve muteber olup mahza müessese idaresi zabıtname ahkâmını hüsnüniyetle icra ve tatbikten imtina eylediği takdirde taraf-ı Nezaretten kendilerine bir ihtarname tebliğ

olunarak ahkâm-ı mezkûreyi icraya davet edilecek ve işbu ihbarnamenin tarih-i tebliğinden sekiz gün sonra beher yevm-i teehhür için sermaye-i itibarisi ellibin liraya kadar olan müessese kendi hesabına yirmibeş ve yüzbin liraya kadar olan müessese kezalik kendi hesabına olarak elli ve ikiyüzbin liraya kadar olan yüz ve beşyüzbin liraya kadar olan yüzeli ve birmilyon liraya kadar olan ikiyüz ve daha ziyade sermaye-i itibarisi bulunan müessesat üçyüz Osmanlı lirası itasına mecbur olacaktır. Meblağ-ı mezkûr müstahdemin ve ameleye mahsus tekaüd ve iane sandıklarına ait bulunacak ve bunlar olmadığı takdirde müstahdemin ve ameleye maaş ve yevmiyeleri nisbetinde tevzi ve ita olunacaktır. Müessese idareleri işbu tazminatı rızaen vermedikleri surette hükmen istihsal olunur. Ameleden herhangi birinin mecmu tazminat-ı davada hakk-ı husumeti vardır.

MADDE 8. Umuma müteallik hidemat ifa eden müessesatta sendika teşkili memnudur. İşbu müesseselerde sendika teşkil eden ve diğerlerinin çalışmasını men eyleyen ve tahrikât ve igfalât icra veya tehdidat ika ve cebir ve şiddet istimal edecek hizmetin ta'tiline sebebiyet veren kimselerden sendika teşkil ve diğerlerinin çalışmasını men edenler ve tahrikât ve igfalât icrasile ta'til-i eşgale sebebiyet verenler bir haftadan altı aya kadar hapis veyahut kendilerinden bir liradan yirmibeş liraya kadar ceza-yı nakdi ahzolunarak ve tehdidat ika ve cebir ve şiddet istimalile hizmetin tatinine sebebiyet verenler de bir mahdan bir seneye kadar hapis ve bir liradan elli liraya kadar ceza-yı nakdi ahzedilerek mücazat olunacaktır ve bu yüzden emval ve emlâke zarar vukuunda zarar-ı vakî mütecasirlere tazmin ettirilecek ve işbu cezalardan daha ağır bir cezayı müstelzim bir cürüm ika edenler hakkında Ceza Kanunundaki muayyen ceza ile mücazat edilecektir.

Aralarında sendika teşkil eden müessesat-ı umumiyyenin her birinden elli liradan üçyüz liraya kadar ceza-yı nakdi alınacaktır.

MADDE 9. İşbu Kanun dairesinde müracaat ve neticeye intizar etmeksizin veya beşinci madde mucibince bir suret-i itilafiyye kararlaştırılmış iken umuma müteallik bir hizmetin ta'tiline iştirak edecek olan kimseler yirmidört saatten bir haftaya kadar hapis ve yirmibeş kuruştan yüz kuruşa kadar ceza-yı nakdi ahzile mücazat olacaklardır.

MADDE 10. Hizmet-i umumiyyenin temin-i istikrarı için hin-i hacette kuve-i umumiyye istimal olunacak ve harp veya harp tehlikesi vukuunda Hükümet-i Seniyye müstahdemin ve amele metalibinin tedkikini tehir ve ta'til hakkını haiz bulunacaktır.

MADDE 11. Umuma haiz bir hizmeti ifa eden müessesatta işbu kanunun neşrinden evvel gerek amele ve müstahdemin ve gerek sermayedaran tarafından teşkil edilmiş bulunan sendikalar işbu kanunun neşriyle mefsuhturlar.

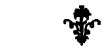
MADDE 12. Vilayâtta icra-yı muamele eden müessesat ile müstahdemin ve amelesi beynindeki ihtilâfat ledel hâce mahallinde ber-minval-i meşruh teşkil olunacak heyet-i itilafiyye tarafından hal ve fasl ve bu babda Ticaret ve Nafıa Nezaretine ait muamelat mahallin en büyük mülkiye memure canibinden ifa edilecektir.

MADDE 13. Dâhiliye ve Adliye ve Nafıa Nezaretleri işbu kanunun icrasına memurdur. 22 Receb 1327 / 27 Temmuz 1325, (9Ağustos 1909) (5)

(5) (A. Gündüz Ökçün, Ta'til-i Eşgal Kanunu, 1909 Belgeler-Yorumlar, 2. Baskı, Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No 55, Ankara-Aralık 1966, sf. 112-113.)

(Takvim-i Vekayi, 2 Ağustos 1325 No. 302 sf. 1 / Düstur, II. 1. Sf. 433 Sicill-i Kavanin C. 16. Sf. 26)

SONUÇ YERİNE BİR KAÇ NOT

"Bütün memalik-i muhtelife amelesi, ittihat ediniz!"

Osmanlı Sosyalist Fırkası 1910 yılı ortalarında kurulmuş, mevcut hükümetlerin baskıları sonucu aynı yılın sonuna kadar sadece altı ay faaliyette bulunabilmiştir.

Bu kısa süre içinde Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın yayın organları; İştirak, İnsaniyet, (yeniden) İştirak, Sosyalist, (yeniden) İnsaniyet, Medeniyet gazeteleri ya İttihatçıların kontrolü altındaki hükümetlerce ya da sıkıyönetim mahkemelerince (Divan-ı Harb-i Örfi) birbiri ardına kapatılmış, yöneticileri ile gazete yazarları hapis, para ve sürgün cezalarına çarptırılmışlardır.

Bu durum 1918 yılı sonlarına kadar sürmüş, Birinci Dünya Savaşı sona erip İttihatçı Hükümetler yıkılınca bu kez aynı ekip, 1919 Şubat ayında Türkiye Sosyalist Fırkası adıyla yeniden faaliyete başlamış ve 1922 yılı sonlarına kadar Türkiye siyasi hayatında varlık göstermiştir.

Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Türkiye Sosyalist Fırkası (OSF/TSF) birbirinin devamı olan siyasi örgütlerdir. Bu anlamda yöneticilerini, programlarını, felsefelerini, Türkiye için öngördükleri toplumsal düzeni bir bütün olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Bu konuda söylenmesi gereken en temel olgu ise; (OSF/TSF) siyasi hareketinin, 1910-1920 yıllarının büyük karmaşası içinde, çok milletli Osmanlı toplumunda -o dönemin sosyal olarak en zayıf ve hazırlıksız milleti olan- Türkleri sosyalizm ideolojisi, literatürü ve mücadelesiyle tanıştırmasıdır.

(OSF/TSF) siyasi hareketi kendinden sonraki yıllarda –ne yazık ki- hak ettiği şekilde değerlendirilememiştir. Burada farklı faktörlerin rollerinden söz edilse de iki temel yaklaşım (OSF/TSF) pratiğini küçümseyerek, Türkiye'de sosyalizm mücadelesinin 'devamlılığı' açısından temel bir yanılgının belirginleşmesine neden olmuştur.

Bu politik tutumun ilk örneği de (OSF/TSF) hareketinin değerlendirilmesinde yaşanmıştır.

(OSF/TSF) hareketi üzerine üstünkörü yapılan değerlendirmeler çoğunlukla ya 'Kemalizm' penceresindendir ya da 1925'den sonra Türkiye'de sosyalist harekete egemen olan 'Komintern' tandanslı sol hareket orijinlidir.

Birinciler, Osmanlı siyasetinin İttihatçı-İtilafçı karşıtlığında, İttihatçılığın doğal devamcısı olduklarından o dönemin tarihsel koşullarında (OSF/TSF)'nın İtilafçılarla dönem dönem yaptığı işbirliğini unutmamış ve Osmanlı sosyalistlerini 'hain' İtilafçıların müttefiki kabul ederek etkisizleştirmeye çalışmıştır.

İkinciler ise, Osmanlı sosyalistlerinin yine aynı dönemin tarihsel koşullarında II. Enternasyonal Sosyalizmi ile Fransız ve Alman Sosyal Demokratlarıyla yaptıkları işbirliğini affedilmez bir 'oportünizm' sayarak mahkûm etmişler ve farklı bir cepheden bu önemli pratiği küçümsemişlerdir.

Osmanlı sosyalizminin bu özgün dönemi -mücadelesiyle, kazanımlarıyla, zaaflarıyla, belgeleriyle, anılarıyla- tamamen ideolojik nedenlerle adeta yok sayılmış, (OSF/TSF)'yi dışlayan miras sonraki yıllarda da devam etmiştir.

Bu deneyimden yararlanılmadığı gibi, siyasette birbirinin devamı olması gereken, bir öncekinin mirası üzerinde yükselmesi kaçınılmaz olan sosyalist hareket, her yeni dönemde kendini başlangıç noktası kabul etmiş, her kuşak, her ekip, her ideoloji mücadeleye yeniden en baştan başlayarak kısır bir döngünün içine düşmüştür. Bir öncekinin reddi anlayışı, sosyalist harekette devamlılığı ortadan kaldırdığı, sürekli bir 'kanlma' halini hâkim politika haline getirdiği gibi, devamlılığın sağladığı güçten de kendini yoksun kılmıştır.

1920 yıllarında Anadolu ile İstanbul'da 'sol' açısından farklı, zengin ve değişken bir ortam bulunmaktadır.

Bakü'de, Doğu Halkları Kurultayı tamamlandıktan sonra Mustafa Suphi'nin başkanı olduğu Türkiye Komünist Fırkası kurulmuştur. Ankara'da aynı dönemde; Yeşil Ordu, -Hafi- Türkiye Komünist Partisi ve nihayet Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası faaliyete başlamıştır. İşgal altındaki İstanbul'da ise başka sol ve sosyal demokrat partilerin yanında Türkiye Sosyalist Fırkası faaliyet halindedir.

Anadolu'da sol, sosyalist ve komünist hareketlerin birleştirilmesi yönündeki ilk girişimler ise1919-20 yıllarında gerçekleşmiştir. Mustafa Suphi'nin 1919'da Kırım'dan Anadolu'ya ve İstanbul'a gönderdiği temsilciler, yine Bakü'den Trabzon, Erzurum ve Ankara'ya giden birden fazla TKF yetkilisi sol hareketin birleştirilmesi yönünde ilk temasları yapmışlardır.

Moskova'dan İstanbul'a gelen ve Mustafa Suphi teşkilatında çalışmış olan Komintern temsilcileri burada bir 'Komünist Grup' kurmaya çalışmış, o dönem İstanbul'da; önemli işçi kitlesine dayanan, şubeleri ve teşkilatı olan tek parti olarak Türkiye Sosyalist Fırkası'nı görmüşler ve onun muhatap alınmasını rapor etmişlerdir.

1921 yılının başında ise bu tabloyu baştanbaşa değiştiren trajik olaylar meydana gelmiştir.

Mustafa Suphi ile birlikte Türkiye Komünist Fırkası yönetici ve üyelerinden 15 kişi Anadolu'ya dönüş yolunda öldürülmüş, Ankara'da Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası –Ankara- Hükümeti'nce kapatılmış, yöneticileri ağır hapis cezalarına çarptırılmıştır.

İstanbul'da ise emperyalist sermaye kumpanyaları ve İstanbul Hükümeti'nin işbirliğiyle Türkiye Sosyalist Fırkası adım adım felakete sürüklenmiş, 1922 yılı sonuna doğru Hüseyin Hilmi'nin öldürülmesiyle Türkiye Sosyalist Fırkası da dağılmıştır.

Türkiye'de ilk kuşak sosyalist-komünist yöneticilerinin yok edilmesi/etkisizleştirilmesiyle, Türkiye'nin 'Osmanlı döneminde' siyaset yapan ve mücadele eden sol aydınlarının dönemi kapanmıştır. Bu dönemin en önemli örgütleri; "Türkiye Komünist Fırkası'ının (Bakü), Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın (Ankara) ve Türkiye Sosyalist Fırkası'nın (İstanbul)" siyasi yaşamları sona erdikten sonra sol hareketin ağırlık merkezi değişmiş, "Sosyalist-Komünist Birlik" çalışması büyük darbe almıştır.

Sol siyasete yapılan bu büyük tasfiyeden sonra –bir sonraki kuşak- İstanbul'da Şefik Hüsnü'nün başkanı olduğu Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası, yeni dönemde sol hareket adına öne çıkmıştır.

OSF/TSF'nın 'reisi' Hüseyin Hilmi, Türkiye sosyalist hareketinde ismi, çalışmaları ve mücadelesi en az bilinen liderlerdendir. 1908'de İzmir'de Serbest İzmir Gazetesi'ni çıkaran liberal bir gazeteciyken, 1922'de İstanbul'da Türkiye Sosyalist Fırkası Reisi olarak ve kurşunlanarak biten hayatı, başka bir açıdan okunduğunda 'Osmanlı amele sınıfı' için verilen mücadelenin öyküsüdür.

Çağdaşlarının, siyasi –ve ideolojik- karşıtlarının abartarak çoğalttıkları 'İngiliz yandaşlığı', ve 'sosyalizmi şöhret uğruna' yaptığı tezleri, Hüseyin Hilmi'nin yaşayarak öğrendiği, öğrendikçe bağlandığı işçi davasındaki rolünü açıklamaya yetmemektedir. Hüseyin Hilmi, o dönemin koşullarında; genel özgürlüklerin savunulması, bunların sosyalist mücadeleye bağlanması noktasındaki kararlılığı, örgütçülüğü ve cesaretiyle kendini herkese kabul ettirmiştir.

Belki en büyük hatası TSF'nin 2. Kongresi'nde kendini 'azledilemez, değiştirilemez' başkan ilan ettirmesidir ki; bu da muhtemelen Avrupa'da okuyup Türkiye'ye gelen, Marksist teoriği çok iyi bilen ancak pratikte kitleden kopuk genç ve öfkeli yeni kuşaklardan TSF'yi korumanın kendince alınmış bir önlemiydi.

Osmanlı bürokrasisinde bir dönem çalışmış Hüseyin Hilmi'nin doğum tarihi ve ailesinin nereli olduğuna dair bilgiler bile sınırlıdır. 1922 sonbaharında emperyalist sermaye ve İstanbul Hükümeti'nin işbirliği ile büyük grevlerden yenik çıkılınca yapayalnız kalmıştır. Siyasi düşmanları grevlerde yenilen inatçı Hüseyin Hilmi'nin yeni hamlelerinden tamamen kurtulmak için onu öldürmeyi seçmişlerdir.

OSF/TSF yöneticilerinin önemli bir bölümü sosyalist mücadeleye 'liberalizm'den gelmiştir. İttihatçı karşıtlığı da bu çizginin belirginleşmesinde önemli bir etken olmuştur. Bu nedenle OSF/TSF'nın her dönem ve bütün yayın organlarında –derece derece- liberalizmi olumluluyan ve önemseyen bir çizgileri olmuştur. Birçok yerde 'Sosyalizm'i, 'Liberalizm'in doğal ve gelişmiş türevi olarak kabul etmişler, bütün sosyal kanalları tıkalı Osmanlı toplumunda Meşrutiyetin kazanımlarının, kişisel hak ve özgürlüklerin kararlı savunucuları olmuşlardır. OSF/TSF çizgisi, liberalizmin hiç tutunamadığı Türkiye yazını ve siyaseti açısından –sosyalizm içinde liberalizme yer vermiş olmasıyla- farklı bir zenginliktir.

OSF/TSF Türkiye işçi sınıfının tarihinde ilk kez örgütlü olarak hak arama mücadelelerine öncülük etmiştir.

'Osmanlı amele sınıfının' 1919-1921 yıllarındaki grevlerinin arkasındaki güç Türkiye Sosyalist Fırkası'dır.

·Osmanlı sosyalistleri, 1919 ve 1921 yıllarında verdikleri mücadelelerle; işçi haklarının keyfilikten kurtarılarak yazılı kurallara dönüştürülmesi, işçi hak ve sorumluluğunun hukukunun oluşturulması, çalışma zamanının 15-16 saatten 9 saate indirilmesi, haftada bir gün ücretli izin hakkı, çalışan bütün emekçilerin 'İçtimai Şirket' dedikleri 'Sosyal Sigorta Kurumları' güvencesine alınması, işçi sorunları için 'Çalışma Bakanlığı' kurulması gibi günlük hayatın sorunlarından 'Adaletin ücretsiz olması' ve 'İdam cezasının kaldırılması' gibi genel demokrasi taleplerine kadar birçok sorunu Türkiye'de ilk kez dile getirmişlerdir.

1 Mayıs, İstanbul'da yine ilk kez Türkiye Sosyalist Fırkası öncülüğünde ve kitlesel olarak 1921'de kutlanmıştır.

OSF/TSF hareketi, bir taraftan 1908 meşrutiyetiyle kabul edilen anayasal hareketin genel demokratik taleplerinin tam anlamıyla uygulanması için mücadele ederken, bu mücadelenin altını, Program'ında 'Sermayesiz Sınıfın İdaresi' gibi başlıklarla ve emekçi sınıflar için köklü bir reform hareketiyle doldurma gayreti içine girmiştir. Bu 'Program', OSF/TSF hareketinin Türkiye için öngördüğü 'asgari program'dır.

Bir adım sonrasında 'anti-kapitalist bir düzen' amacını hedeflemektedir ve bunu Program'ında ilan etmiştir.

OSF/TSF belgelerinde; kuramsal olarak sosyalizmin kurulması için teorinin ve tarihin 'devrim' öngördüğü yazılsa da, kendisini sosyalizmin kuruluşunda 'barışçı ve parlamenter' II. Enternasyonal sosyalizmine yakın saymıştır.

Son söz olarak dönemlerinde; savaşların, kitlesel kırımların, tehcirlerin ve milliyetçi çatışmaların kırıp geçirdiği Osmanlı topraklarında emeğe dayalı bir demokrasi için mücadele ederken, kendilerini aşağıdaki gibi tanımlamışlardır.

Kaleme alınan aşağıdaki metnin son cümlesi Marx'ın şu ünlü sözüyle bitmektedir:

"Bütün ülkelerin işçileri birleşiniz!" ya da,

"Bütün memalik-i muhtelife (muhtelif memleketler) amelesi, ittihat ediniz (birleşiniz)!"

"Amelelerin renkleri, nesilleri, ırkları, dinleri, mezhepleri, milletleri, lisanları ne olursa olsun bizce hepsi müsavidir (eşit), yani netice bizim için hep birdir.

Sosyalizm nokta-i nazarından cümlesi mağdur, sermayedaran istibdat-ı hükümranisi altında ezilmiş, her şeyden mahrum, kendilerine ızrar-ı menfaat (çıkarlarına zarar) eyleyen adamlarla muharip, bedbaht bir sınıf-ı beşerdir.

Sosyalizm onların müdafi-i meşruu (yasal savunucusu), tabii ve hakikisidir.

Alâmet-i mahsusu ve rumuzu şu cümle ile tercüme edilir.

Bütün memalik-i muhtelife amelesi, ittihat ediniz!"

KAYNAKLAR

Gazete ve Dergiler

- İştirak Gazeteleri
  Sene 1, Numero 1, 13 Şubat 1325 (1909) Cumartesi
  Sene 1, Numero 2, 20 Şubat 1325 (1909) Cumartesi
  Sene 1, Numero 3, 27 Şubat 1325 (1909) Cumartesi
  Sene 1, Numero 4, 6 Mart 1326 (1910) Cumartesi
  Sene 1, Numero 5, 13 Mart 1326 (1910) Cumartesi
  Sene 1, Numero 6, 20 Mart 1326 (1910) Cumartesi
  Sene 1, Numero 7, 27 Mart 1326 (1910) Cumartesi
  Sene 1, Numero 8, 3 Nisan 1326 (1910) Cumartesi
  Sene 1, Numero 9, 10 Nisan 1326 (1910) Cumartesi
  Sene 1, Numero 10, 18 Nisan 1326 (1910) Cumartesi
  Sene 1, Numero 11, 24 Nisan 1326 (1910) Cumartesi
  Sene 1, Numero 12, 1 Mayıs 1326 (1910) Cumartesi
  Sene 1, Numero 13, 8 Mayıs 1326 (1910) Cumartesi
  Sene 1, Numero 14, 15 Mayıs 1326 (1910) Cumartesi
  Sene 1, Numero 15, 22 Mayıs 1326 (1910) Cumartesi
  Sene 1, Numero 16, 29 Mayıs 1326 (1910) Cumartesi
  Sene 1, Numero 17, 31 Mayıs 1326 (1910) Pazartesi
  Sene 1, Numero 18, 19 Ağustos 1326 (1910) Perşembe
  Sene 1, Numero 19, 26 Ağustos 1326 (1910) Perşembe
  Sene 1, Numero 20, 2 Eylül 1326 (1910) Perşembe

- Sosyalist Gazeteleri
  Numero 1, Birinci sene, 11 Teşrinisani sene 326, Perşembe
  Numero 2, Birinci sene, 16 Teşrinisani sene 326, Pazartesi

- İnsaniyet Gazeteleri
  Numero 1, 13 Şa'ban sene 1328, Perşembe, 5 Ağustos sene 1326, Sene 1
  Numero 2, 20 Şa'ban sene 1328, Perşembe, 12 Ağustos sene 1326, Sene 1

- Medeniyet Gazetesi
  Birinci sene, Numero 2, 6 Kânun-ı evvel sene 326 Pazartesi

- Beşeriyet Gazetesi
  Numero 6, 10 Haziran 1912

- İştirak Gazeteleri 1912 Yılı
  Numero 1-20, 7 Haziran 1328 Perşembe, Sene 2
  Numero 2-20, 21 Haziran 1328 Perşembe, Sene 2
  Numero 3-20, 5 Temmuz 1328 Perşembe, Sene 2
  Numero 2, 18 Temmuz sene 1328, 27 Temmuz efrenci 1912 Çarşamba
  Numero 4, 25 Temmuz sene 1328, 7 Ağustos efrenci 1912 Çarşamba
  Numero 7, 5 Ağustos sene 1328, 18 Ağustos efrenci 1912 Pazar
  Numero 8, 19 Ağustos sene 1328, 1 Eylül efrenci 1912 Pazar
  Numero 12, 1 Eylül sene 1328, 12 Eylül efrenci 1912 Cumartesi
  Numero 20, 26 Eylül sene 1328, 9 Teşrinievvel efrenci 1912 Çarşamba
  Numero 23, 28 Eylül sene 1328, 11 Teşrinievvel efrenci 1912 Cumartesi

- Vakit Gazetesi
  28 Nisan 1922, 1 Ramazan 1340
  2 Mayıs 1922, 4 Ramazan 1340

- Takvim-i Vekayi, 4 Haziran 1326 (1910) Sayı 559
  Alemdar, 26 Kanun-ı evvel 1335

- Tevhid-i Efkâr
  2 Mayıs 1338 (1922)
  17 Teşrin-isani 1338 (1922)

- İdrak Gazeteleri
  Sene 1, Numero 1 - 28 Nisan 1335-1919
  Sene 1, Numero 2 - 29 Nisan 1335-1919
  Sene 1, Numero 3 - 30 Nisan 1335-1919
  Sene 1, Numero 4 - 1 Mayıs 1335-1919
  Sene 1, Numero 5 - 2 Mayıs 1335-1919
  Sene 1, Numero 6 - 3 Mayıs 1335-1919
  Sene 1, Numero 7 - 5 Mayıs 1335-1919
  Sene 1, Numero 8 - 6 Mayıs 1335-1919
  Sene 1, Numero 9 - 7 Mayıs 1335-1919
  Sene 1, Numero 10 – 8 Mayıs 1335-1919
  Sene 1, Numero 11 – 9 Mayıs 1335-1919
  Sene 1, Numero 12 – 10 Mayıs 1335-1919
  Sene 1, Numero 13 – 11 Mayıs 1335-1919
  Sene 1, Numero 14 – 12 Mayıs 1335-1919
  Sene 1, Numero 15 – 13 Mayıs 1335-1919
  Sene 1, Numero 20 – 5 Temmuz 1335-1919
  Sene 1, Numero 22 – 6 Temmuz 1335-1919
  Sene 1, Numero 23 – 8 Temmuz 1335-1919
  Sene 1, Numero 24 – 9 Temmuz 1335-1919
  Sene 1, Numero 25 – 14 Temmuz 1335-1919
  Sene 1, Numero 26 – 15 Temmuz 1335-1919
  Sene 1, Numero 27 – 16 Temmuz 1335-1919
  Sene 1, Numero 28 – 17 Temmuz 1335-1919
  Sene 1, Numero 29 – 18 Temmuz 1335-1919
  Sene 1, Numero 30 – 19 Temmuz 1335-1919
  Sene 1, Numero 31 – 20 Temmuz 1335-1919
  Sene 1, Numero 32 – 21 Temmuz 1335-1919

- **Meslek Dergisi**
  Zeki Cemal, Memleketimizde Amele Hareketlerinin Tarihi, 5 Mayıs 1925 sayı 21, yazı 1
  Zeki Cemal, Memleketimizde Amele Hareketlerinin Tarihi, 12 Mayıs 1925 sayı 22, yazı 2
  Zeki Cemal, Memleketimizde Amele Hareketlerinin Tarihi, 26 Mayıs 1925 sayı 24, yazı 3
  Zeki Cemal, Memleketimizde Amele Hareketlerinin Tarihi, 7 Haziran 1925 sayı 25, yazı 4

- **Diğer Dergiler**
  Kayahan Baladuroğlu, 1871 Olayları ve Namık Kemal, Yön Dergisi, 15 Ağustos 1962
  Paul Dumont, 20. Yüzyıl Başları Osmanlı İmparatorluğu İşçi Hareketleri ve Sosyalist Akımlar Tarihi Üzerine Yayımlanmamış Kaynaklar, Toplum ve Bilim, Üçaylık Dergi, Güz 1977.
  Mehmet Ö. Alkan, Bir İttihat ve Terakki Muhalifi Olarak Liberal-Sosyalist Hilmi, Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi, Sayı 81, Eylül 1990.
  Mehmet Ö. Alkan, Baha Tevfik ve İştirak'teki İmzasız Yazılar, Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi, Sayı 83, Kasım1990.
  Ömer Sami Çoşar, Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın Çağrısı, Milliyet Gazetesi, 12 Mayıs 1968
  Selçuk Çınla, Baha Tevfik'in Hayatı, Tarih ve Toplum, Sayı 234, Haziran 2003, İletişim Yayınları
  Ekrem Işın, Osmanlı Materyalizmi, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul 1985
  Zafer Toprak, İstanbul'da Amele Bayramları I, Tarih ve Toplum Sayı 41, Mayıs 1987, İletişim Yayınları
  Zafer Toprak, Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Bir Risalesi: Sosyalistlik Nedir? Toplum ve Bilim Sayı 1, Bahar 1977

- **Yayımlanmış Kitaplar**

Abidin Nesimi, Türkiye Komünist Partisinde Anılar ve Değerlendirmeler –Birinci Cilt– (1909-1949), Promete Yayınları, İstanbul 1979

Ahmet İnsel, Modern Türkiyede Siyasi Düşünce Liberalizm, Cilt 7 – Türkiye'de Liberalizm Kavramının Soyçizgisi, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2005

Anahide Ter Minassian, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik, '1876-1923 Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalist Hareketin Doğuşunda ve Gelişmesinde Ermeni Topluluğunun Rolü', Derleyenler: Mete Tunçay-Erik Jan Zürcher, İletişim Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1995

Arhangelos Gavril, Anadolu Osmanlı Demiryolu ve Bağdat Demiryolu Şirket-i Osmaniyesi İdaresinin İçyüzü, Mahmut Bey Matbaası, Dersaadet 1327

Baha Tevfik, Anarşizmin Osmanlıcası -Felsefe-i Ferd-, Çeviren ve Hazırlayan Burhan Şaylı, Yumuşak g yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1997

Bezmi Nusret Kaygusuz, Bir Roman Gibi, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı 33, İkinci Basım, İzmir 2002

Bilge Criss, İşgal Altında İstanbul 1918-1923, İletişim Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1994

Burhan Tuğsavul (Çevrimyazı), Mustafa Suphi ve Yoldaşları, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, Dördüncü Basım, İstanbul 2004

Donald Quataert, Osmanlı İmparatorluğunda Madenciler ve Devlet, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2009

Erden Akbulut, Dr. Şefik Hüsnü Deymer –Yaşam öyküsü, Vazife Yazıları-, Sosyal Tarih Yayınları, Birinci Basım, İstanbul 2010

Erden Akbulut – Mete Tunçay, İstanbul Komünist Grubu'ndan – İKG (Aydınlık çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne 1919 – 1926 (yayına hazırlanmaktadır)

Erik Jan Zürcher, Donald Quataert, Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler 1839-1950, İletişim Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul-1998

Feroz Ahmad, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik, 'Osmanlı İmparatorluğunun Son Dönemlerinde Milliyetçilik ve Sosyalizm Üzerine Bazı Düşünceler', Derleyenler: Mete Tunçay-Erik Jan Zürcher, İletişim Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1995

Fethi Tevetoğlu, Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960), Ayyıldız Matbaası, Birinci Baskı, Ankara 1967

Fürüzan Husrev Tökin, Türkiye'de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi, Elif Matbaası, İstanbul 1965

George Haupt / Paul Dumont, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler, Gözlem Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1977

George S. Harris, Türkiye'de Komünizmin Kaynakları, Boğaziçi Basım ve Yayınevi, Üçüncü Basılış, İstanbul 1979

Gündüz Ökçün, Ta'til-i Eşgal Kanunu, 1909 Belgeler-Yorumlar, 2. Baskı, Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No 55, Ankara-Aralık 1966

Hamit Erdem, Mustafa Suphi, Sel Yayıncılık, Üçüncü Baskı, İstanbul 2010

Hasan Duman, Osmanlı-Türk Süreli Yayınlar ve Gazeteleri Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu (1828-1928), Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Yayınları, Ankara 2000

Hüseyin Avni Şanda, Türkiye'de 54 Yıl Önceki İşçi Hareketleri, Evren Yayınları, İstanbul 1962

Karl Marx– Friedrich Engels, Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar, Yordam Kitap, Birinci Basım, İstanbul 2008

Kemal Sülker, Türkiye Sendikacılık Tarihi, Bilim Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Ocak 1987

Kerim Sadi (A. Cerrahoğlu), Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı, İletişim Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul 1994

Kurtuluş, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi Yayın Organı, Anadolu Yayınları, Birinci Basım, İstanbul 1975

Lütfi Fikri Bey'in Günlüğü, 'Daima Muhalefet', Yayına Hazırlayan Yücel Demirel, Arma Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1991

Lütfü Erişçi, Türkiye'de İşçi Sınıfının Tarihi, Kutulmuş Basımevi, İstanbul 1952

M. Şehmuz Güzel, İşçi Tarihine Bakmak, Sosyal Tarih Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2007

Mehmed Ali Aynî, Hatıralar, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2009

Mesut Gülmez, Tanzimat'tan Sonra İşçi Örgütlenmesi ve Çalışma Koşulları (1839-1919), Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi 3, İletişim Yayınları, İstanbul 1985

Mete **Tunçay,** BKP'nin Türkçe Yayın Organı Ziya Gazetesi (1920-1923), Sosyal Tarih Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2009

Mete Tunçay, 1923 Amele Birliği, Sosyal Tarih Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2009
Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar – 1 (1908-1925) 1, Dördüncü Basım, BDS Yayınları İstanbul 1991
Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar – 1 (1908-1925) Belgeler 2, Dördüncü Basım, BDS Yayınları İstanbul 1991
Mustafa Kazım (Kip), Anılarım, Milli Azatlık Savaşı Anıları, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2006
Mustafa Suphi ve Yoldaşları, '28-29 Ocak 1921'i Unutma!', Info-Türk Ajansı, Tarihsel Belgeler Dizisi 2, Birinci Basım, Brüksel 1975
Münir Süleyman Çapanoğlu, Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi, Pınar Yayınevi, İstanbul 1964
Oya Sencer, Türkiye'de İşçi Sınıfı Doğuşu ve Yapısı, Habora Kitabevi Yayınları, Birinci Basım, İstanbul 1969
Parvus Efendi, Türkiye'nin Mali Tutsaklığı, Hazırlayan Muammer Sencer, May yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1977
Paul Dumond, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik, İletişim Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1995
Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Cem Yayınları, Birinci Basım, İstanbul 1983
Sina Akşin (yayın Yönetmeni), Türkiye Tarihi 4. Çağdaş Türkiye 1908-1980, Cem Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1990
Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul 1988, sf. 358
Şehmuz Güzel, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İşçi Hareketi ve Grevler, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, 1985 İstanbul
Şehmuz Güzel, İşçi Tarihine Bakmak, Sosyal Tarih Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2007
Tarık Mümtaz Göztepe, Sultan Vahideddin Mütareke Gayyasında, Sebil Yayınları, İkinci Basım, İstanbul 1994
Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt:1 İkinci Meşrutiyet Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998
Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt:II Mütareke Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998
Yıldırım Koç, Türkiye İşçi Sınıfı Tarihinden Yapraklar, Ataol Yayıncılık, Birinci Baskı, İstanbul 1992
Yücel Demirel (Çeviren) TKP MK 1920-1921 Dönüş Belgeleri, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, Birinci Baskı, İstanbul 2004
Winfried B. Scharlau – Zbynek A. Zeman, İttihat ve Terakki'nin Bolşevik Teorisyeni: Parvus Efendi Devrim Taciri, Kalkedon Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2007

DİZİN

Abdullah Cevdet, 45-8, 126, 229, 269
Abdülhamit, 17-8, 77, 105, 126-8, 276, 280
Abbas Şirinli, 47
Ahmet Mithat Efendi, 16
Ahmet Samim, 37, 54-5, 58, 69, 75-6, 94-5, 128, 214, 218, 284, 295-9
Ahmet Rıza Bey, 61, 103, 107, 280
Alaattin Cemil, 72
Ali Cenap, 57, 81, 284
Ali Haydar, 66, 208-210
Asımakopulos, 160-1
Avni Kemal, 105
Avram Benaroya, 28
Baha Ali, 168
Baha Tevfik, 39, 40-1, 46-8, 60-2, 78-9, 103, 130-1, 212, 217-8
Bakunin, 40, 82-3
Bebel, 58
Bıçakcızade Hakkı, 40, 71
Blanki, 39, 40, 57, 81-3, 91, 284, 292-3
Bohor İsrail Efendi, 58
Boyacıyan, 33
Branko Melcanopolos, 102-3
Cavit Bey, 24, 30, 46, 58, 88, 90-1, 109, 114-5, 124-5, 191
Celal Korkmazov, 47
Cemal Paşa, 60, 129, 194
Çopur Rıza, 129, 130
Dimitar Vlahov, 28, 33, 34
Eme Bartu, 44, 57
Emille Acollas, 16
Emin Lami, 44, 57
Emile Vandervalde, 105, 170
Engels, 32, 339
Ethem Nejat, 60, 168, 172-3, 183-5
Francisko Ferrer, 40
Enver Paşa, 126
Etem İzzet, 65
Fuat Nevzat, 105
Fuat Şükrü, 31, 171
Garo Pastırmacıyan, 33
Gazi Ahmet Muhtar Paşa, 38
General Harrington, 64, 209
George Tournéré, 44, 213
Gümülcineli İsmail Hakkı, 61
Hafız İbrahim Efendi, 27
Hamid Suphi, 31, 171
Hasan Fehmi, 55, 128, 162, 296
Hasan Rıza, 162, 184
Hasan Sadi, 63, 129, 130-1, 142, 171, 191, 200
Haydar Rıfat Hilmioğlu Hakkı, 44, 200, 213
Hilmi Şahbenderzade, 31, 171
Hüseyin Hilmi, 25, 31, 37, 39, 40-2, 46-9, 55-7, 60-8, 72-8, 83-5, 103, 129, 130-1, 141-3, 145, 147-9, 150-3, 155-6, 160-2, 164-9, 170-3, 176, 180-1, 184-5, 190, 205-9, 213, 215-7, 220, 225, 284, 287, 295, 300, 305, 332-3
Hüseyin Hilmi Paşa, 25, 70, 103
Hüseyin Sait, 168
H. Vezestenis, 33
İbrahim Temo, 48, 126
İhsan Özgen, 129, 130, 165, 206
İshak Süküti, 126
İsmail Faik, 31, 41-8, 55, 59, 77, 99, 106, 122-3, 171, 247-8, 269, 315, 320-1, 325-6
İsmail Hakkı, 58, 61, 88, 172, 311
İsmet Lütfi, 168
Jean Jaures, 63, 75, 105, 170, 192, 200
Kadir Hoca, 105
Karl Marx, 15, 45-6, 58, 84, 91, 93, 102, 109, 187, 190, 200, 228, 230, 249, 303-6, 339
Kerim Sadi, 15-6, 57, 188, 339
Kevam Garabedyan, 33
Komsomol Hasan, 32
Kürt Şerif Paşa, 61
Lasal, 58, 190, 199, 289, 290, 306
Lenin, 33, 165, 168, 195, 197
Lütfi Bey, 26, 60, 311
Lütfi Necdet, 168
Mahmut Şevket Paşa, 60, 62, 70, 74, 125, 128
Mecdi Efendi, 43, 102
Mehmet Nurettin, 129, 130, 150, 165, 206
Mehmet Nuri, 160-1
Mehmet Reşit, 126
Memil Zeki, 105
Mustafa Fazıl, 64, 129, 130-1, 163, 168-9, 172-3, 199

Margaret Hanım, 58, 92
Mustafa Kemal, 60-1, 114, 165-6, 196, 216
Mustafa Kazım, 129, 130-1, 171, 196, 201, 340
Mustafa Sabri Hoca, 130, 218-9, 224
Mustafa Suphi, 32, 60, 63, 164, 167-9, 172, 332, 339, 340
Münif Paşa, 17
Namık Hasan, 46-7, 76-7, 129, 130, 150
Namık Kemal, 16, 338
Nazım Resmor, 60
Nazaret Dagavaryan, 33
Nihat Nusret, 168-9, 172-3
Numan Usta, 161, 173, 185-6, 202
Nureddin Agayev, 47
Ömer Seyfettin, 48
Papadopulos, 47
Parvus Efendi, 33, 35, 340
Paul Lafergue, 109
Pertev Tevfik, 31, 47, 48, 77, 171
Polis Müdürü Tahsin, 147, 209, 210-1
Prodhon, 40, 57
Rasih Nuri İleri, 32
Rasim Haşmet, 57, 81, 292
Rasim Şakir, 65, 68, 129, 130, 162, 165-6, 180, 207
Rauf Orbay, 129, 166
Refik Halit, 57, 71, 84, 178
Refik Nevzat, 31, 47, 63, 103, 105-6, 108-10, 114-5, 118-9, 122, 124-6, 129, 130-1, 142, 164, 170-1, 173, 183-4, 186, 191, 200, 219, 247-8, 268-9
Róza Lüksemburg, 35, 169, 170
Ruşen Zeki, 46, 102
Sadrettin Celal, 129, 130-1, 180, 183-6, 206
Salih Reis, 129, 130
Sami Sabit Karaman, 67
Satenik Dertyan, 58, 90
Saul Nahum, 170-1
Sava Paşa, 17
Suphi Nuri, 129, 130, 206
Süleyman Nuri, 172
Şefik Hüsnü, 32, 144, 162-3, 333, 339
Şemsettin Sami, 17
Tahsin Bey, 67, 209, 210-1
Talat Bey, 26
Tevfik Fikret, 321
Troçki, 33
Vahan Papazyan, 33
Vartkes Efendi, 27
Vitali Efendi, 61
Yako Şael, 58, 97
Yakup Kadri, 57, 83
Yorgi Boşo Efendi, 27
Yusuf Okçura, 127
Zeki Bey, 55, 103, 128, 311, 321-2
Zeki Cemal, 64, 71, 130, 144-5, 147, 213, 216-7, 227, 338
Ziya Şakvi, 31, 171
Ziynetullah Nevşirvanov, 162, 184, 200
Zöhrab Efendi, 26, 33-4, 58, 88, 109

Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet'in hemen öncesinde kurulan ilk sosyalist partiler, Osmanlı Sosyalist Fırkası ve ardından aynı çevrenin kurduğu Türkiye Sosyalist Fırkası'dır.

Söz konusu partiler, 1910 - 1922 yılları arasında İstanbul'da faaliyet göstermiş; dönemin bütün ideolojik ve siyasi rüzgârlarından etkilenmiş, hem İttihatçı diktatörlüğüne direnmiş hem de işgal ordularının denetimindeki İstanbul'da sosyalizmin 'Osmanlı amele sınıfıyla' buluşmasına öncülük etmiş özgürlükçü hareketlerdir.

Bu araştırma, Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Türkiye Sosyalist Fırkası'nın var olduğu tarihsel dönem içinde; hareketin yöneticilerini, faaliyetlerini, yayın organlarını, programlarını, diğer partilerle ilişkilerini o günün belgelerine başvurarak ele almaktadır.

Her iki partinin 'Reisi' sıfatıyla başkanlığını yürüten 'İştirakçi' veya 'Sosyalist' lakaplı Hüseyin Hilmi Bey'in Türkiye 'sol' hareketindeki yeri; 'kişiliği, mücadelesi ve meçhul bir şekilde öldürülmesi' bu tarih içinde yanıtı aranan bir başka sorudur.

Osmanlı sosyalizminin bu özgün dönemine bakarken; üzerinden geçen neredeyse yüz yıla rağmen o dönem dile getirilen toplumsal taleplerin pek çoğunun günümüzde de tartışılıyor olması okurda bir yanılsama duygusu yaratmaktadır...

Sorunlarımız bugün –hâlâ– bu kadar ortak olabilir mi?

256892
ABZ

ISBN: 978-975-570-599-6
9 789755 705996

22 TL

www.selyayincilik.com